PRŪSŲ KALBOS PAMINKLAI

V. MAŽIULIS

II

VILNIUS „MOKSLAS“ 1981

ПАМЯТНИКИ ПРУССКОГО ЯЗЫКА

DIE ALTPREUSSISCHEN SPRACHDENKMÄLER

II

ВИЛЬНЮС „МОКСЛАС“ 1981

81
Ma 736

Recenzavo
dr. A. SABALIAUSKAS

4602010000
M 70104—110
M854(08)—81 147—80

© Leidykla „Mokslas", 1981

PRATARMĖ

Lietuvių ir latvių kalbų artimiausios giminaitės bei archaiškiausios baltų kalbõs – prūsų kalbos tyrinėjimų reikšmę baltistikai ir indoeuropeistikai galima lakoniškai taip nusakyti: be lituanistikos ir latvistikos nėra prūsistikos, tačiau be prūsistikos nėra baltistikos, o be baltistikos neįmanoma slavistika ir pati indoeuropeistika. Taip pat reikia pažymėti, kad prūsų kalba dėl savo labai negausių ir gana skurdžių rašto paminklų yra kiečiausias baltistikos studijų riešutas: prūsų kalbos tyrinėjimas yra „juvelyrinis" ir daugiau baltistinis bei indoeuropeistinis darbas. Remdamiesi ypač R. Trautmanno[1], N. van Wijko[2], J. Endzelyno[3] ir kt. darbais, labai didelį dėmesį prūsų kalbos studijoms baltistai bei indoeuropeistai skyrė pastaraisiais dešimtmečiais, plg. tyrinėjimus tokių mokslininkų, kaip W. Schmidas[4], Chr. Stangas[5], W. Schmalstiegas[6], V. Toporovas[7], J. Levinas ir kt.

1966 m. Vilniuje pasirodė pirmasis fotografuotinis visų prūsų kalba rašytų raštų leidimas – „Prūsų kalbos paminklai"[8]. Dabar atėjo laikas tuos raštus pateikti moksliškai apdorotus (garsusis R. Trautmanno darbas[9] šiuo atžvilgiu jau yra senstelėjęs). Tokią paskirtį ir turi šis leidinys – „Prūsų kalbos paminklų" II tomas[10], kuriame 1) transliteruojami vokiečių ir prūsų tekstai (resp. žodžiai) – Elbingo žodynėlis (E), S. Grūnavo žodynėlis (Gr), fragmentiniai prūsų kalbos tekstai ir

[1] Trautmann R. Die altpreußischen Sprachdenkmäler. Göttingen, 1910.

[2] Wijk N. van. Altpreußische Studien. den Haag, 1918.

[3] Endzelīns J. Senprūšu valoda. Rīgā, 1943; Endzelin J. Altpreußische Grammatik. Riga, 1944.

[4] Schmid W. P. Studien zum baltischen und indogermanischen Verbum. Wiesbaden, 1963.

[5] Stang Chr. S. Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen. Oslo–Bergen–Tromsö, 1966.

[6] Schmalstieg W. R. An Old Prussian Grammar. University Park and London, 1974; Studies in Old Prussian. University Park and London, 1976.

[7] Топоров В. Н. Прусский язык. М., 1975—1980, т. 1—3.

[8] Prūsų kalbos paminklai / Parengė V. Mažiulis. V., 1966.

[9] Trautmann R. op. cit.

[10] Leidinys pavadintas „Prūsų kalbos paminklų" II tomu, norint pabrėžti, kad tai yra tęsinys „Prūsų kalbos paminklų" (V., 1966).

trys prūsų katekizmai (I, II, III); 2) tekstologiškai bei lingvistiškai aiškinami tekstai; 3) pateikiamas prūsų tekstų (bei vokiškų įžangų) filologinis vertimas į lietuvių kalbą.

Vokiečių kalbos tekstai yra pateikiami sinchronizuotai su prūsų kalbos tekstais, o pastarieji sinchronizuojami su vertimu į lietuvių kalbą. Skaitmenys, rašomi šio leidinio katekizmų tekstų puslapių paraštėse kairėje, žymi originalo paginaciją, o pusjuodžio šrifto skaitmenys, esantys pačiuose vokiečių ir prūsų katekizmų tekstuose, rodo originalo puslapio eilučių pradžią. Originalo kustodai čia rašomi laužtiniuose skliaustuose, o originalo paraštėse esantys žodžiai – riestiniuose skliaustuose.

Tekstologiniam bei lingvistiniam prūsų tekstų nagrinėjimui skiriamos leidinio išnašos, kuriose yra nemaža glaustai formuluotų prūsų etimologijų. Jomis buvo stengtasi paryškinti prūsų žodžių reikšmes, kurias nustatyti svarbu verčiant prūsų tekstus į lietuvių kalbą. Literatūra, kiek jos reikia tekstologiniam bei lingvistiniam prūsų tekstų aiškinimui, dėl vietos stokos cituojama minimaliai. Leidinyje vartojami šie sutrumpinimai: DLKŽ (=Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. V., 1972), Endzelīns SV (= J. Endzelīns. Senprūšu valoda. Rīgā, 1943), Fraenkel LEW (=E. Fraenkel. Litauisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1955–1965), LKG (=Lietuvių kalbos gramatika. V., 1964–1972, t. 1–3), LKŽ (=Lietuvių kalbos žodynas. V., 1941–1978, t. 1–10), Mažiulis PKP (=Prūsų kalbos paminklai. V., 1966), Skardžius ŽD (=Pr. Skardžius. Lietuvių kalbos žodžių daryba. V., 1943), Trautmann AS (=R. Trautmann. Die altpreußischen Sprachdenkmäler. Göttingen, 1910), DP (= M. Daukšos „Postilė"), SzPS (=K. Sirvydo „Punktai sakymų"), VE (=B. Vilento „Enchiridionas"). Dėl GrG, GrA, GrF, BPT, TN, MBS, OT žr. p. 48 (išn. 7), 62 (išn. 1,5), 63 (išn. 7, 8), 64 (išn. 19).

Filologiniame (ir „pažodiniame") prūsų tekstų (bei vokiškų įžangų) vertime į lietuvių kalbą atsižvelgta į kiekvieno prūsų resp. vokiečių žodžio reikšmes visuose skelbiamųjų raštų kontekstuose (taip pat į atitinkamus senųjų lietuvių bei latvių katekizmų vertimus, ypač į B. Vilento „Enchiridioną") ir į kiekvieno tų kalbų žodžio istoriją bei etimologiją. Reikia pasakyti, kad to vertimo, explicite arba implicite paremto atitinkamais baltistiniais bei indoeuropeistiniais tyrinėjimais, tikslai buvo ne praktiniai, o moksliniai: ištisinis prūsų kalbos tekstų (o ne atskirų žodžių) vertimas į lietuvių kalbą, savo archaiškumu einančią tuoj po prūsų kalbos, davė nemaža papildomos informacijos apie pačios prūsų kalbos struktūrą bei istoriją.

Keletą pastabų norėčiau pasakyti dėl prūsų tekstų vertimo į lietuvių kalbą. Prūsų katekizmuose konjunktyvas (tariamoji nuosaka), be kitokių formų, yra reiškiamas ir praes. indic. formomis. Vertime panašiais atvejais vietoj lietuviškai įprastų kon-

junktyvo formų visgi paliekamos praes. indic. (lietuviškosios) formos. Šitaip labiau išryškinamos prūsų kalbos veiksmažodžio formos, nors pats vertimo į lietuvių kalbą aiškumas ir nukenčia.

Prūsų neiginio akuzatyvas vertime paliekamas vietoj įprastinio lietuvių neiginio genityvo. Ne prie tarinio vartojamas tarinio neiginys pr. *ni* „ne“ (vokiečių kalbos įtaka!) lietuviškame vertime, t. y. neiginys lie. *ne* yra nukeliamas prie atitinkamo tarinio. Tačiau tarinio neiginys lie. *ne* yra vartojamas panašiai kaip ir pr. *ni* „ne“ (pastarojo vartosena daug kur vokiška), t. y. ne prie kiekvieno vienarūšio tarinio.

Be minėtų ir kai kurių kitų sintaksės atvejų, lietuviškame vertime laikomasi dabartinės literatūrinės kalbos normos. Nuo leksikos normos vertime nukrypstama ypač vartojant šiuos lietuvių kalbos žodžius tokiomis (ne kitokiomis!) reikšmėmis: *bérnas* „tarnas“, *bùtas* „namas; namai, ūkis“, *martì* „nuotaka“, *mergà* „tarnaitė“, *móteris* „moteris; žmona“, *nusidúoti* „atsitikti“, *núovėtos* „šiukšlės vėtant“, *pagáuti* „pradėti“, *pastóti* „tapti, virsti (kuo)“, *pėkus* „gyvuliai, banda“, *svietas* „pasaulis“, *viešpats* „ponas; valdovas“, *viešpati* „ponia; valdovė“ (kaitomas kaip dab. lie. *marti*); be to, posesyvinius įvardžius *jũsas* „jūsiškis, jūsų“ (*jūsà* „jūsiškė, jūsų“), *mũsas* „mūsiškis, mūsų“ (*mūsà* „mūsiškė, mūsų“). Kitų retesnių žodžių reikšmes žr. DLKŽ.

„Prūsų kalbos paminklų“ II tomo pabaigoje pridėta: „Epistulare“ ir trys žodynai (resp. žodyninės rodyklės) – lietuvių–prūsų kalbų žodynas, vokiečių–prūsų kalbų žodynas ir atvirkštinis prūsų kalbos žodynas. Yra rengiamas dar etimologinis prūsų kalbos žodynas ir istorinė–lyginamoji prūsų kalbos gramatika.

* * *

R.D. Johanni Kubilio Rectori Almae Matris Nostrae, professori doctori scientiarum mathematicarum, pro cura magna, quam Sua Magnificentia de studiis linguarum Balticarum augendis constanter benevolens agit, itemque omnibus, qui ad hoc opus melius efficiendum aliquid contulerunt, imprimis, Leto Palmaiti discipulo meo aliisque in Cathedra philologiae Balticae Universitatis Vilnensis, nec non Algirdo Sabaliausko doctori philologiae, studiosis Daivae Mažiulytae filiae meae atque Jūratae Kielytae bonam gratiam habemus ac referimus.

ПРЕДИСЛОВИЕ

Значение изучения прусского языка, ближайшего родственника литовского и латышского языков, для балтистики и индоевропеистики лаконично можно определить так: без литуанистики и латвистики нет пруссистики, однако без пруссистики нет балтистики, а без балтистики невозможна ни славистика, ни сама индоевропеистика. Следует также отметить, что ввиду скудости сохранившихся письменных памятников прусский язык представляет собой самый крепкий „орешек" в балтистике: пруссологические исследования являются делом „ювелирным", преимущественно балтистическим и индоевропеистическим. За последние десятилетия индоевропеисты, опираясь на труды прежде всего Р. Траутмана[1], Н. ван Вейка[2], Я. Эндзелина[3] и др., повысили интерес к пруссологическим студиям – ср. работы таких ученых, как В. Шмид[4], Хр. Станг[5], В. Шмолстиг[6], В. Н. Топоров[7], Дж. Левин и др.

В 1966 г. в Вильнюсе вышло первое фототипическое издание всех текстов на прусском языке – „Prūsų kalbos paminklai" („Памятники прусского языка")[8]. Настало время представить научную обработку этих текстов (знаменитый труд Р. Траутмана[9] в этом отношении несколько устарел). Эту цель и преследует настоящее издание – „Prūsų kalbos paminklai", t. II („Памятники прусского языка", т. II)[10], в котором 1) осуществлена транслитерация

[1] Trautmann R. Die altpreußischen Sprachdenkmäler. Göttingen, 1910.

[2] Wijk N. van. Altpreußische Studien. den Haag, 1918.

[3] Endzelīns J. Senprūšu valoda. Rīgā, 1943; Endzelin J. Altpreußische Grammatik. Riga, 1944.

[4] Schmid W. P. Studien zum baltischen und indogermanischen Verbum. Wiesbaden, 1963.

[5] Stang Chr. S. Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen. Oslo – Bergen – Tromsö, 1966.

[6] Schmalstieg W. R. An Old Prussian Grammar. University Park and London, 1974; Studies in Old Prussian. University Park and London, 1976.

[7] Топоров В. Н. Прусский язык. Москва, 1975—1980, т. 1—3.

[8] Prūsų kalbos paminklai (parengė V. Mažiulis). Vilnius, 1966.

[9] Trautmann R. Op. cit.

[10] Название „Prūsų kalbos paminklai", t. II („Памятники прусского языка", т. II) указывает на связь настоящего издания с изданием „Prūsų kalbos paminklai". Vilnius, 1966 („Памятники прусского языка". Вильнюс, 1966).

немецких и прусских текстов (соотв. слов) – Эльбингского словаря (E), словаря С. Грунау (Gr), фрагментарных прусских текстов и трех прусских катехизисов (I, II, III); 2) предложено их текстологическое и лингвистическое толкование; 3) дан филологический перевод прусских текстов (а также немецких предисловий) на литовский язык.

Немецкие тексты даются синхронно с прусскими, литовский же перевод синхронизуется с прусскими текстами. Цифры на левых полях этого издания катехизисов указывают страницы оригинала, цифры (выделенные полужирным шрифтом) внутри самих немецких и прусских текстов катехизисов указывают начало строк на странице оригинала. Кустоды оригинала даются в квадратных скобках, а слова на полях оригинала – в круглых.

Текстологическому и лингвистическому анализу прусских текстов посвящаются сноски, содержащие не мало сжато сформулированных прусских этимологий, цель которых – уточнить значения прусских слов, необходимые при переводе с прусского на литовский язык. Литература, насколько она нужна для текстологического и лингвистического толкования, из-за недостатка места указывается минимально. При этом используются следующие сокращения: DLKŽ (= Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1972), Endzelīns SV (= J. Endzelīns. Senprūšu valoda. Rīgā, 1943), Fraenkel LEW (= E. Fraenkel. Litauisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1955–1965), LKG (=Lietuvių kalbos gramatika. Vilnius, 1964–1972, t. 1–3), LKŽ (=Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1941–1978, t. 1–10), Mažiulis PKP (=Prūsų kalbos paminklai. Vilnius, 1966), Skardžius ŽD (=Pr. Skardžius. Lietuvių kalbos žodžių daryba. Vilnius, 1943), Trautmann AS (=R. Trautmann. Die altpreußischen Sprachdenkmäler. Göttingen, 1910), DP (= M. Daukšos „Postilė"), SzPS (=K. Sirvydo „Punktai sakymų"), VE (=B. Vilento „Enchiridionas"); относительно GrG, GrA, GrF, BPT, TN, MBS, OT см. стр. 48 (сноска 7), 62 (сн. 1,5), 63 (сн. 7,8), 64 (сн. 19).

При филологическом (и „дословном") переводе прусских текстов (и немецких предисловий) на литовский язык учитывались значения каждого прусского и соотв. немецкого слова во всех контекстах публикуемых памятников (как и соответствующие старолитовские и старолатышские катехизисные переводы, особенно – „Энхиридион" Б. Вилентаса), а также история и этимология каждого слова этих языков. Надо сказать, что цели этого перевода, эксплицитно и имплицитно подкрепленного соответствующими балтистическими и индоевропеистическими исследованиями, были не практические, а научные: сплошной перевод прусских текстов (а не отдельных слов) на следующий по своей архаичности непосредственно за прусским литовский

язык дал не мало информации о структуре и истории самого прусского языка.

Несколько замечаний об особенностях перевода прусских текстов на литовский язык. В прусских катехизисах конъюнктив (сослагательное наклонение), помимо прочих, передается и формами индикатива презенса. В подобных случаях при переводе вместо обычных конъюнктивных форм литовского языка все же оставлены (литовские) формы презенса индикатива. Благодаря этому прусские глагольные формы воспринимаются более отчетливо, хотя в определенной мере страдает ясность перевода на литовский.

Оставлен при переводе и прусский аккузатив отрицания (вместо обычного литовского генитива отрицания). Употребляемое не при сказуемом (влияние немецкого языка!) прусское отрицание *ni* „не" в литовском переводе, т. е. отрицание лит. *ne* помещается перед соответствующим сказуемым. Однако само отрицание лит. *ne* употребляется подобно прусскому *ni* „не" (употребление последнего во многих случаях чисто немецкое), т. е. не при каждом однородном сказуемом.

Кроме вышеупомянутых, а также и некоторых синтаксических случаев, литовский перевод соответствует нормам современного литературного языка. От лексической нормы перевод отклоняется только при употреблении следующих литовских слов (в таких значениях): *bérnas* „слуга", *bùtas* „дом; хозяйство", *martì* „невеста", *mergà* „служанка", *móteris* „женщина; жена", *nusidúoti* „случиться", *núovėtos* „сор при веянии", *pagáuti* „начать", *pastoti* „стать (чем-либо)", *pẽkus* „скот, стадо", *sviẽtas* „свет (мир)", *viẽšpats* „господин; правитель", *viešpati* „госпожа; правительница" (склоняется, как совр. лит. *marti*), а также притяжательных местоимений *jū́sas* „ваш" (*jūsà* „ваша"), *mū́sas* „наш" (*mūsà* „наша"). Значения других более редких слов см. в DLKŽ.

В конце II тома „Памятников прусского языка" имеются „Epistulare" и три словаря (resp. словарные указатели) – литовско-прусский словарь, немецко-прусский словарь и обратный словарь прусского языка. Подготавливаются еще этимологический словарь прусского языка и сравнительно-историческая прусская грамматика.

VORWORT

Die Bedeutung der Untersuchungen des Altpreußischen für die Baltistik und Indoeuropäistik, insofern diese Sprache die engste Verwandschaft mit dem Litauischen und Lettischen sowie die altertümlichsten Züge aufweist, kann folgenderweise lakonisch ausgedrückt werden: ohne Lituanistik und Lettonistik gibt es keine Prussistik, ohne Prussistik aber gibt es keine Baltistik, und ohne Baltistik ist weder die Slawistik noch die Indoeuropäistik selbst möglich. Es muß auch bemerkt werden, daß wegen der großen Knappheit und der bedeutenden Unzulänglichkeit der Schriftdenkmäler das Altpreußische sehr kompliziert für die baltischen Studien ist: die Untersuchung des Altpreußischen ist eine „Juwelierarbeit" und wird vorwiegend von den Baltisten und Indoeuropäisten geleistet. In den letzten Jahrzehnten ist auf Grund der Werke von R. Trautmann[1], N. van Wijk[2], J. Endzelin[3] u. a. besonders viel Aufmerksamkeit der Erforschung des Altpreußischen geschenkt worden, vgl. vor allem die Leistungen solcher Wissenschaftler wie W. Schmid[4], Chr. Stang[5], W. Schmalstieg[6], W. Toporow[7], J. Levin u. a.

1966 erschien in Vilnius die erste fotografische Auflage aller altpreußischen Schriften – „Prūsų kalbos paminklai" („Die altpreußischen Sprachdenkmäler")[8]. Jetzt ist es so weit, daß man diese Schriften wissenschaftlich bearbeitet vorlegen kann (die wohlbekannte Arbeit R. Trautmanns[9] ist in dieser Hinsicht schon zum Teil veraltet). Das ist das Hauptanliegen der Auflage „Prūsų kalbos paminklai", t. II

[1] Trautmann R. Die altpreußischen Sprachdenkmäler. Göttingen, 1910.

[2] Wijk N. van. Altpreußische Studien. den Haag, 1918.

[3] Endzelīns J. Senprūšu valoda. Rīgā, 1943; Endzelin J. Altpreußische Grammatik. Riga, 1944.

[4] Schmid W. P. Studien zum baltischen und indogermanischen Verbum. Wiesbaden, 1963.

[5] Stang Chr. S. Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen. Oslo–Bergen–Tromsö 1966.

[6] Schmalstieg W. R. An Old Prussian Grammar. University Park and London, 1974; Studies in Old Prussian. University Park and London, 1976.

[7] Топоров В. Н. Прусский язык. Москва, 1975—1980, т. 1—3.

[8] Prūsų kalbos paminklai (parengė V. Mažiulis). Vilnius, 1966.

[9] Trautmann R. Op. cit.

(„Die altpreußischen Sprachdenkmäler", Bd. 2.)[10], in der: 1) die deutschen und altpreußischen Texte (bzw. Wörter) transliteriert werden, nämlich das Elbinger Vokabular (E), das Wörterverzeichnis von S. Grunau (Gr), die altpreußischen Textfragmente und die drei altpreußischen Katechismen (I, II, III); 2) die Texte textologisch und linguistisch erläutert werden; 3) eine philologische Übersetzung der altpreußischen Texte (sowie der deutschen Einführungen) ins Litauische hinzugefügt wird.

Die deutschen Texte werden synchronisch mit den altpreußischen Texten vorgelegt, und die litauische Übersetzung ist dann ihrerseits mit diesen synchronisiert. Die Zahlen, die in der vorliegenden Auflage links auf den Rändern der Katechismentexte geschrieben werden, geben die Paginas des Originals an, und die Zahlen (halbfett gedruckt), die in den deutschen und altpreußischen Texten selbst stehen, weisen auf den Anfang der Blattzeilen des Originaltextes hin. Die Kustoden stehen hier dann in eckigen und die Wörter, die an den Rändern im Original enthalten sind, – in geschweiften Klammern.

Die textologischen und linguistischen Analysen und Erläuterungen der altpreußischen Texte sind in den Fußnoten angeführt, wo auch eine Reihe von knapp gefaßten altpreußischen Etymologien zu finden ist. Diese sollen eben die Bedeutungen der altpreußischen Wörter verdeutlichen, deren Klärung für die Übersetzung ins Litauische wichtig ist. Auf die Literatur, die für textologische und linguistische Deutung der altpreußischen Texte von Belang erscheint, wird aus Platzgründen nur ausnahmsweise verwiesen. In der vorliegenden Auflage werden folgende Abkürzungen verwendet: DLKŽ (=Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1972), Endzelīns SV (= J. Endzelīns. Senprūšu valoda. Rīgā, 1943), Fraenkel LEW (= E. Fraenkel. Litauisches etymologisches Wörterbuch. Heidelberg, 1955–1965), LKG (= Lietuvių kalbos gramatika. Vilnius, 1964–1972, t. 1–3), LKŽ (= Lietuvių kalbos žodynas. Vilnius, 1941–1978, t. 1–10), Mažiulis PKP (=Prūsų kalbos paminklai. Vilnius, 1966), Skardžius ŽD (= Pr. Skardžius. Lietuvių kalbos žodžių daryba. Vilnius, 1943), Trautmann AS (= R. Trautmann. Die altpreußischen Sprachdenkmäler. Göttingen, 1910); DP (= M. Daukšos „Postilė"), SzPS (= K. Sirvydo „Punktai sakymų"), VE (= B. Vilento „Enchiridionas"); zu den GrG, GrA, GrF, BPT, TN, MBS, OT siehe: S. 48 (Fußnote 7.), 62 (Fußn. 1, 5.), 63 (Fußn. 7., 8.), 64 (Fußn. 19).

In der philologischen (und „wörtlichen") Übersetzung der altpreußischen Texte (sowie der deutschen Einführungen) ins Litauische wurden alle Bedeutungen eines

[10] Die Auflage wurde „Prūsų kalbos paminklai", t. II („Die altpreußischen Sprachdenkmäler", Bd. 2.) genannt um an die Ausgabe „Prūsų kalbos paminklai", Vilnius, 1966 („Die altpreußischen Sprachdenkmäler", Vilnius, 1966) anzuknüpfen.

jeden altpreußischen (bzw. deutschen) Wortes mit seiner Geschichte und Etymologie in allen Kontexten der vorliegenden Auflage in Betracht gezogen (und auch in den Kontexten entsprechender Übersetzungen der altlitauischen und altlettischen Katechismen, insbesondere in den des „Enchiridions" von B. Willent). Es ist zu betonen, daß diese Übersetzung, auf entsprechende baltistische und indoeuropäistische Untersuchungen ex- oder impliziert gestützt, keinen praktischen, sondern einen rein wissenschaftlichen Zweck verfolgte: die vollständige Übersetzung der altpreußischen Texte (nicht einzelner Wörter) ins Litauische – eine Sprache, die dem Altertümlichkeitsgrad nach dem Altpreußischen folgt – erbrachte ziemlich viel neue Informationen über die Struktur und Geschichte auch des Altpreußischen selbst.

Einige Bemerkungen möchte ich zu den Eigenschaften der Übersetzung aus dem Altpreußischen ins Litauische machen. In den altpreußischen Katechismen wird der Konjunktiv außer anderem auch durch die Formen des praes. indic. ausgedrückt. In solchen Fällen behalten wir in der Übersetzung anstatt der im Litauischen üblichen Konjunktivformen doch die Formen des (litauischen) praes. indic. bei. Auf diese Weise wird eine Veranschaulichung der altpreußischen Verbalformen erreicht, obwohl die Exaktheit der Übersetzung dadurch gemindert wird.

Auch der altpreußische Akkusativ der Negation wird in der Übersetzung anstatt des üblichen litauischen Genitivs gesetzt. Das (unter dem Einfluß des Deutschen!) nicht unmittelbar vor dem Prädikat stehendes altpreußisches Negationswort *ni* „nicht", d. h. das litauische Negationswort *ne* „nicht" wird in der Übersetzung dem entsprechenden Prädikat vorangestellt. Sonst fällt der Gebrauch des litauischen Negationswortes *ne* „nicht" beim Prädikat im großen und ganzen mit dem des apr. *ni* „nicht" zusammen (in vielen Fällen weist aber der Gebrauch des apr. *ni* „nicht" deutsche Tendenzen auf), d. h. es steht nicht vor jedem gleichartigen Prädikat.

Der Anhang des 2. Bandes der „Altpreußischen Sprachdenkmäler" besteht aus dem „Epistulare" und drei Wörterbüchern (bzw. Wörterverzeichnissen) – einem litauisch-altpreußischen Wörterbuch, einem deutsch-altpreußischen Wörterbuch und einem rückläufigen Wörterbuch des Altpreußischen. In Vorbereitung sind Altpreußisches etymologisches Wörterbuch und Historisch-vergleichende Grammatik des Altpreußischen.

VOKIEČIŲ—PRŪSŲ KALBŲ ELBINGO ŽODYNĖLIS (XIV a. pradžia)[1]

[169a]

1	*G*Ot	Deywis	dievas
	Engel	Rapa[2]	angelas
3	Hemel	Dangus	dangus
	Geſtirne	Lauxnos	žvaigždės
	Morgenſtn'[3]	Deynayno	aušrinė
6	Sebengeſt'ne[4]	Paycoran[5]	sietynas
	Sunne	Saule	saulė
	Monde	Menig	mėnulis
9	Wulken	Wupyan	debesis
	Helle	Pyculs	pragaras
	Tufel	Cawx	velnias

[1] Čia skelbiamas originalo [XIV a. pradž. (ar XIII a. pab.)], seniai dingusio, vienintelis išlikęs nuorašas (maždaug iš 1400 m.).

[2] Pr. *rapa* galūnė *-a* (subst., nom. sg.) E žodynėliui yra svetima: ji negali būti iš **-ā* (būtų **rapo* E 2) ar kitaip čia pateisinama. Pr. *rapa* „angelas" yra greičiausiai okazionalus perdirbinys iš vok. *Raphael* (vardas vieno iš biblinių vyriausiųjų angelų — archangelų): E autorius (matyt, vokietis) tarė *Raphael*, o informantas (prūsas) atsakė *rapa* (vietoj lauktino pr. **rapà-el-*).

[3] Morgenſtern.

[4] Sebengeſtirne.

[5] Vok. *sebengestirne* (E 6) atliepia žodį dab. vok. *das Siebengestirn* „die Pleiaden, (žvaigždžių) sietynas", galintį reikšti ir „Großer Bär, Grįžulo ratai" (< „Septynios žvaigždės"). Vok. *sebengestirne* (bent jau čia — E 6) kartu su pr. *paycoran* bus reiškęs ne „Grįžulo ratus", o „(žvaigždžių) sietyną". Šitai rodo pr. *paycoran* etimologija, kurią siūlau tokią. Pr. *paycoran* = *paytoran* (taisymas *-c-* į *-t-*, kaip prūsistams žinoma, nelaikytinas konjektūra!) yra **paitāran* (t. y. *paitɔ̄ran) arba **paituran* ar net **paitaran* (*o*-kamieno nom. sg. neutr.) priesagos [plg. lie. *-ora-* (resp. *-ura-*, *-ara-*) žr. Skardžius ŽD, p. 302—309] vedinys iš verbalinės (ar nominalinės < verbalinės) šaknies pr. **pait-* resp. **peit-* (: **pit-*) „spiesti(s), spisti", giminiškos su ryt. balt. **speit-* (: **spit-*) > lie. *spiẽ-tė* resp. *spiẽsti* „schwärmen; konzentrieren, einen Schwarm abgeben" (: *spìsti*), la. *spiêst* „schwärmen"; dėl santykio pr. **peit-*: ryt. balt. **speit-* plg. pvz. lie. *kẽt-ė* (resp. *kẽsti*) : *skẽt-ė* (resp. *skẽsti*) ir pan. Taigi pr. *paycoran* (E 4) reiškė „(žvaigždžių) spiečių" > „(žvaigždžių) sietyną, die Pleiaden" (o ne „Grįžulo ratus", kurie nesudaro „žvaigždžių spiečiaus").

12	*J*Or	Mettan	metai
	Somer	Dagis	vasara
	Herbiſt	Aſſanis	ruduo
15	Wîtter[6]	Semo	žiema
	Woche	Sawayte	savaitė
	Sontag	Nadele	sekmadienis
18	Montag	Ponadele	pirmadienis
	Dinſtag	wiſſaſeydis	antradienis
	Mittewoche	Poſſiſſawaite	trečiadienis
21	Donirſtag	Ketwirtire	ketvirtadienis
	Fritag	Pentinx[7]	penktadienis
	[169b]		
	Sonnobent	Sabatico	šeštadienis
24	*E*Rde	Same[8]	žemė
	Leym	Laydis	molis
	Sant	Sixdo	smėlis
27	Let	Layſo	molijà
	Berg	Grabis[9]	kalnas
	Grunt	Dambo[10]	dauba
30	Tal	Padaubis[11]	slėnis
	Grabe	Rawys	griovys, ravas
	Steyn	Stabis	akmuo
33	*V*ůer	Panno	ugnis
	Kole	Anglis	anglis
	Vuncke	Soanxti[12]	kibirkštis

[6] Wintter.
[7] Įprasta taisyti į: Pentnix.
[8] Plg.: E 237.
[9] Garbis.
[10] Taisytina į: Daubo.
[11] Originale yra *Pandaubis*, kuriam *n* išbraukta keturiais plonais brūkšniais.
[12] Taisoma į: Spanxti.

36	Brant	Knaiſtis[13]	kuragalys
	Aſſche	Pelanne	pelenai
	Stopaſſche	Plieynis	plėnys
39	Rouch	Dumis	dūmas
	Brodim	Pore	garas
	Hiczcze	Gorme	karštis
42	Vuerſtant	Goro	žertuvė
	Glut	Sari	žarijos
	Flamme	Lopis	liepsna
45	*L*Vft	wins	oras
	[170a]		
	Nebel	Kupſins	rūkas
	Reyn	Aglo	lietus
48	Melcowe	Mercline	žybčiojimas[14]
	Reynen	Suge	lijìmas
	Donner	Percunis	perkūnas
51	Dunreyn	Grumins[15]	griausmas
	Bliczce	Mealde	žaibas
	Wint	Wetro	vėjas
54	Hayl	Keytaro	krušà

[13] Pr. *knaistis* „kuragalys" = „smilkstantis (nebaigęs degti) pagalys" galėtų būti priesagos *-ti-* vedinys (su šaknies apofonija) iš pr. **kneit-* „smilkti (būti dar nesudegusiam)" = lie. **kneit-* „smilkti" > *kniẽt-ė* resp. *kniẽsti* „peršėti, mausti" (LKŽ VI 238 t.; plg. pvz. lie. *smilkti* „silpnai degti; mausti, peršėti") ir kt. Tiesa, verb. balt. **kneit-* „smilkti" (jis bus turėjęs ir kitokių sememų) yra, matyt, iš atematinio balt. **knei-* (plg. atematinę 3 sg. pl. praes. lie. *kniẽ-ti*); jeigu pr. *knaistis* būtų vedinys iš pastarosios (senesnės!) šaknies, tai jis turėtų priesagą *-sti-*.

[14] Pr. žodis turbūt ne *Melcowe*, o *Mercline*: taisau *Mercline – Melcowe* į (vok.) *Meltowe* – (pr.) *Mercline*. Pr. *mercline* galėtų būti „meltowe" = „Mehltau, amalas" = „amalo krėtimas, Wetterleuchten (žaibavimas be griaustinio)" = „žybčiojimas"; plg. lietuvių ir latvių liaudies prietarus, kad amalą resp. rūdis ,,krečia" žaibavimas be griaustinio (Wetterleuchten). Šitaip pr. *mercline* turėtų šaknį **merkl-* „mirksėti" > " žybčioti" (: lie. *mérk-ti*, *mirk-sẽti* ir kt.) ar **mergl-* „mirgėti, žybčioti" (: lie. *mirg-ẽti* ir kt.). Plg. Trautmann AS 377 (ir liter.).

[15] Pr. *Grumins* „griausmas, griaud(ėj)imas" yra verstas iš tuometinio vok. *dunren* „das Donnern" (= vva. *dunren* „t. p.", plg. Lexers Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. Leipzig, 1959, s. v. *donren*) šitaip: E autorius tarė vok. *Dunreyn* (E 51), o jo informantas (prūsas) nugirdo vok. *dunren* „griaud(ėj)imas, griausmas" ir jį išvertė į pr. *grumins* „t. p." O gal ir pats vok. *dunreyn* (E 51) taisytinas į *dunren*?

	Sne	Snaygis	sniegas
	Js	Ladis	ledas
57	Vroſt	Paſſalis	pašalimas, šaltis
	Ryf	Groſis	šerkšnas, šalna
	*W*aſſer	Wundan	vanduo
60	See	Aſſaran	ežeras
	Tych	Wurs	kūdra
	Vlys	Ape	upė
63	Reynflis	Salus	upokšnis (nuo lietaus)
	Borne	Apus	šaltinis
	Hab	Mary	marios
66	Mer	Luriay[16]	jūra
	*M*enſch	Smonenawis[17]	žmogus
	Houpt	Glawo[18]	galva
	[170b]		
69	Hoer	Scebelis	plaukas
	Czophor	Kexti	kasa
	Swarte	Stordo[19]	oda (plaukuota), kailis
72	Hirnſchedel	Kerpetis	kaukolė
	Gehirne[20]	Strigeno[21]	čiulpai
	Marg[20]	Mulgeno[22]	smegenys
75	Hirnuel	Pleynis	plėnė
	Scheitel	Arglobis	viršugalvis, sklastas

[16] Taisoma į: Juriay.

[17] Smonenawins.

[18] Galwo.

[19] *Scordo*. Vok. *swarte* čia (t. y. E 71) bus reiškęs „plaukuotą (galvos) odą, kailį ir pan.“. Pr. *scordo* = **skārdā* reiškė „plaukuotą odą, kailį“ ir atsirado iš „tam tikro at(si)knojimo, at(si)skyrimo“ – yra priesagos *-dā* vedinys (su šaknies apofonija) iš pr. **sker-* „(at)skirti“ (plg. pvz. lie. *žaiz-dà – žeid-ė žeisti*): lie. *skir-ti* ir kt., plg. lie. *skar-à*, kilusį irgi iš „atskyrimo“. Pr. *keuto* „oda“ (E 156, 497) = **k'autā* yra kilęs iš „ką nors gaubiančio, apdengiančio dalyko“. Pr. *nognan* „išdirbta (be plaukų) oda“ (E 498) yra atsiradęs, matyt, iš „nunuoginto (plaukus pašalinant) dalyko“ (žr. p. 295, išn. 157).

[20] *Gehirne* nukeltinas į E 74, o *Marg* – į E 73.

[21] Taisytina į: Stirgeno.

[22] Taisoma į: Muſgeno.

	Stirne	batto[23]	kakta
78	Genicke	Pergalwis	pakaušis
	Nacke	Paſſoles	sprandas
	Ouge	Agins[24]	akis (acc. pl.)
81	Sehe	Weydulis	vyzdys
	Wimpro	Wubri[25]	blakstiena; antakis
	Ore	Auſins	ausis (acc. pl.)
84	Orſmalcz	Dmſkins[26]	nešvarumai (ausies)
	Naze	Nozy	nosis
	Naſeloch	Noſeproly	nósiaskylė
87	Naſezule	Gremſde	kremzlė (nosies)[27]
	Rocz	Snoxtis	snarglys
	Munt	Auſto	burna
90	Obirlippe	Ponaſſe[28]	panosė
	Lippe	Warſus	lūpa
	Czan	Dantis	dantis
		[171a]	
93	Czanfleyſch	Dantimax	dantenos
	Czunge	Jnſuwis	liežuvis
	Gume	Dangus	gomurys
96	Kele	coſy	koserė
	Gurgel	Gurcle	gerklė
	Wange	Laygnan	skruostas
99	Kinne	Scalus	smakras
	Jrſtebart[29]	Wanſo	ūsai[30]
	Bart	Bordus	barzda
102	Hals	winſus	kaklas
	Hals oder	Stroio	kaklãgyslė

[23] Taisau į *Cacto*, žr. p. 277, išn. 93.
[24] Akins.
[25] Taisoma į: Bruwi.
[26] Taisoma į: Druſkins.
[27] Vietoj „nosikaulis“ (=Naſezule) prūsas pasakė „kremzlė (nosies)“.
[28] Vietoj „viršutinė lūpa“ (= Obirlippe) prūsas pasakė „panosė“.
[29] Jrſte bart.
[30] Vietoj „pirmieji barzdos, ūsų plaukai“ (= Jrſtebart) prūsas pasakė „ūsai“ (=Wanſo).

	Schulder	Pette	pečiaĩ
105	Achſel	Caymoys	peties sąnarys
	Schuld'blat[31]	Pettis	meñtė (peties)
	Rucke	Rikiſnan	nugara
108	Ruckeoder	Pettegiſlo[32]	peties gysla
	Arm	Jrmo	ranka[33]
	Elboge	Alkunis	alkūnė
111	Mus	Peles	raumenys
	Vnd'arm[34]	Woltis	dilbis[35]
	Vůſt	Kuntis	kumštis
114	Dume	Jnſtixs	nykštys
	Vinger	Pirſten	pirštas
	[171b]		
	Knobel	Krumſtus	krumplys
117	Nagel	Nagutis	nagas
	Bruſt	Kraclan	krūtis
	Citczcze	Spenis	spenys
120	Seyte	Grauwus	šonas
	Ribbe	Grabwe[36]	šonkaulis
	Buch	Weders	pilvas
123	Nabel	Nabis	bamba
	Hercze	Seyr	širdis
	Leber	Lagno[37]	jeknos
126	Lunge	Plauti	plaučiai
	Milcze	Bluſne	blužnis
	Nyre	Jnxcze[38]	inkstas
129	Darm	Grobis	žarna
	Wanſt	Draſtus	storas pilvas[39]

[31] Schulderblat.
[32] Vietoj „nugargyslė“ (= Ruckeoder) prūsas pasakė „peties gysla“.
[33] T. y. „rankos dalis nuo peties iki plaštakos“.
[34] Vnderarm.
[35] „Rankos dalis nuo riešo iki alkūnės“.
[36] Taisoma į: Grauwe.
[37] Taisoma į : Jagno.
[38] Turbūt vietoj *Jnxte*.
[39] T. y. „pilvas“ su ekspresyviu reikšmės atspalviu.

	Manchuelt	Tuſawortes[40]	knygenos
132	Mage	Weders	skrandis
	Smer	Jnſtran	riebalai
	Bloze	Dumſle	pūslė
135	Galle	Dolu	tulžis
	Lenden	Straunay[41]	strėnos
	Arſbel	Ponman	pasturgalis
138	Huffe	Culczi	kulšis
	Dy	Slaunis	šlaunis
	[172a]		
	Kny	Klupſtis	kelis
141	Schene	Aulis	blauzdikaulis
	Wade	Yccroy	blauzdos
	Enkel	Kulnis	kulkšnis
144	Gelenke	Knnchel[42]	kulkšnies sąnarys
	Vues	Nage	koja
	Vůſſale	Pamatis	padas (kojos)
147	Verſe	Pentis	kulnas, pentis
	Vůſbret	Plaſmeno	papadė
	Czee	Nagepriſtis[43]	kojos pirštas
150	Czeballe	Spertlan	kojos piršto pilvelis
	Rump	Nowis	lavonas[43a]
	Lebin	Giwato	gyvata
153	Sele	Duſi	siela
	Vleyſch	Menſo	mėsa
	Beyn	Caulan	kaulas
156	Hewt	Kento[44]	oda (žmogaus)
	Snuppe	Welgen	sloga
	Calde	Ennoys	drugys (liga)
159	Wunde	Eyſwo	žaizda
	Blut	Crauyo	kraujas

[40] Taisoma į: Tulawortes.
[41] Taisoma į: Strannay.
[42] Čia yra vok. žodis (taisytinas į *Knuchel*) arba pr. **knukel-* (iš vok.) be galūnės.
[43] Nagepirſtis.
[43a] Žr. p. 285, išn. 120.
[44] Keuto; plg. E 497 (be to, plg. E 156 su E 71).

	Blo	Melne	mėlynė (mėlyna dėmė)
162	Bůle	Gunʃix	gumbas (nuo sumušimo)
	Hawe	Kirtis	kirtis
	[172b]		
	Stych	boadis	dūris
165	Slag	Brokis	smūgis
	Wurf	Metis	metimas, mėtis
	Val	Kruwis	kritimas
168	Tot	Golis	mirtis, galas
	*V*ater	Towis	tėvas
	Muter	Mothe	motina
171	Altvat'[45]	Thetis	senelis
	Altmut'[46]	Ane	senelė
	Brud'[47]	Brote	brolis
174	Sweʃter	Sweʃtro	sesuo
	Brud'kint[48]	Sunaybis	sūnėnas
	Vetter	Thewis	tėvo brolis
177	O^{e}me	Awis	motinos brolis
	Mume	Moazo	teta
	Stiffater	Patowelis	patėvis
180	Stifmut'[49]	Pomatre	pamotė
	Stifʃon	Paʃʃons	posūnis
	Stiftacht'[50]	Poducre	podukra
183	Geuatter	Komaters	kūmas
	Sweir	Tiʃties	uošvis
	Wirt	Ludis	šeimininkas
186	Wirtyne	Ludini	šeimininkė
	[173a]		
	Man	Smoy	žmogus, vyras
	Wip	Genno	moteris, žmona

[45] Altvater.
[46] Altmuter.
[47] Bruder.
[48] Bruderkint.
[49] Stifmuter.
[50] Stiftachter.

189	Kint	Maldenikis	vaikas
	Son	Wayklis	sūnus, berniukas
	Knecht	Gewineis	darbininkas, tarnas
192	Jûcvrowe[51]	Mergo	merg(in)a
	*H*ûs	Buttan	butas, namas
	Kleet	Clenan	klėtis
195	Swelle	Pocorto	slenkstis
	Stend'[52]	Sulis	šulas
	Stuccze	Stacle	ramstis
198	Want	Seydis	siena
	Winkel	Lunkis	kampas
	Balke	Sando	sija
201	Sparre	Sparis	gegnė, sparas
	Gebel	Pellekis	kraigas
	Wêterhan	Gertis	gaidys (vėjarodis)
204	Dach	Stogis	stogas
	Suller	Riclis	pastogė, aũkštas
	Bret	Lubbo	lenta, luba
207	Bône	Talus	asla, grindys
	Kamer	Kamerco	kamarėlė
	Bette	Laſto	lova
210	Thôre	Warto	durys
	Groſthor	Dauris[53]	vartai
		[173b]	
	Phorte	Lapiwarto	varteliai
213	Fenſter	Lanxto	langas
	Rochloch	Accodis[54]	dūmalaidė, aukštinis
	Fenſt'leit[55]	Perſtlanſtan	langinė
216	Stůl	Clumpis	kėdė
	Barkenſtul	Creſlan	krėslas
	Bank	Soſto	suolas

[51] Juncvrowe.
[52] Stender.
[53] Galbūt klaida – vietoj *Duaris*.
[54] Taisoma į: Atcodis.
[55] Fenſterleit.

219	Tychs	Stalis	stalas
	Stobe	Stubo	pirkia, stuba
	Ouen	Stabni	krosnis
222	Vuermůer	Kamenis	kaminas
	Hert	Pelanno	židinys
	Brantrute	Proglis	židinio geležinis pastovas (malkoms)
225	Aſe	Paſſupres	lentyna
	Stal	Staldis	tvartas
	Krippe	Rindo	ėdžios
228	Rofe	Aboros	ėdžios (tam tikras aptvaras)
	Sewſtal	Seweynis	kiaulidė
	Troc	Pracartis	prakartas, lovys
231	Schewne	Calene	klojimas
	Banſe	Coaris[56]	šalinė
	Tenne	plonis	grendymas
234	Bark	Jlmis	stoginė
	Schewer	Steege	daržinė
		[174a]	
	Ackerma͡n[57]	Artoys	artojas
237	Ack'r[58]	Samy͡e[59]	laukas, dirva
	Stucke	Gaſto	lauko (ar žemės) dalis, sklypas
	Morgen	Moargis	margas[60]
240	Vorch	Redo	vaga
	Reen	Aſy	ežia
	Bete	Lyſo	lysvė
243	Pflug	Plugis	plūgas
	Sech	wagnis	plūgo peilis
	Schar	Pedan	noragas
246	Schene	miſkilis	šyna (plūgo)

[56] Taisoma į: toaris.
[57] Ackerman.
[58] Acker.
[59] Samyen. Plg. E 24.
[60] Tam tikras žemės matas.

	Strichbret	Glenptene[61]	verstuvė
	Stercz	Laipto	rankena (plūgo)
249	Reutel	Preartue	(verstuvės) valytuvas nuo žemių
	Pflugbom	Wadule	ielakštis
	Rincke	Grandis[62]	grandis
252	Orſchyt	Walis	branktas
	Selen	Pleſke	plėškė
	Deyſel	Teanſis[63]	grąžulas
255	Egde	Aketes	akėčios
	Somen	Semen	sėkla
	Wint'korn[64]	Seamis	žiemkentis
258	Rocke	Rugis	rugys
	Weyſe	Gaydis	kvietys
		[174b]	
	Som'weyſe[65]	Dagagaydis	vasarkvietis
261	Gerſte	Moaſis	miežis
	Hawer	Wyſe	aviža
	Bonen	Babo	pupa
264	Erweis	Keckers	žirnis
	Mon	Moke	aguona
	Herſe	Praſſan	sora
267	Venchel	Kamato	krapas
	Hauf[66]	Knapios	kanapės
	Senf	Garkity	garstyčia
270	Wicken	Wickis	vikis
	Linſen	Lituckekers[67]	lęšis (bot.)
	Raten	Tunclis[68]	raugė
273	Treſpe	Pure	dirsė

[61] Įprasta skaityti: Gleuptene.
[62] Ar *Graudis*, taisytinas į *Grandis*.
[63] Įprasta skaityti *Teaufis* (taisoma: *Teanfis*).
[64] Winterkorn.
[65] Somerweyſe.
[66] Hanf.
[67] Taisoma į : Licutkekers.
[68] Taisoma į: Cunclis.

	Stuppel	Strambo	ražiena[69]
	Halm	Crayʃi	šiaudas
276	Er	Wolti	varpa
	Grane	Ackons	akuotas
	Korn	Syrne	grūdas
279	Sprew	Pelwo	pelai
	Oberker	Auklextes	nuoklastos
	Eftrich	Perwios	nuovėtos
282	Weʃen	Wayos	vejos, pievos
		[175ᵃ]	
	Gras	Schokis[70]	šėkas
	Gromot	Attolis	atolas
285	Ror	Drogis	nendrė
	Schilf	Bleuʃky	meldas
	Bruch	Pelky	pelkė
288	Moʃebruch	Panean[71]	raistas
	Hew	Crays	šienas
	Klee	Wobilis	dobilas
291	Neʃʃel	Noatis	notrė, dilgėlė
	Klette	Clattoy	varnalėšos
	Krewtecht	Soalis[72]	žolė
294	*W*ayn	Abaʃus	vežimas
	Rat	Kelan[73]	ratas
	Volge[74]	Scritayle	ratlankis, skrytis
297	Nabe	Nabis	stebulė

[69] Resp. „ražienos šiaudgalys“.

[70] Schokis – „nupjauta pievos žolė“ (plg. E 293) = „šėkas“.

[71] Pannean.

[72] Plg. E 283.

[73] Pr. *kelan* „ratas“ (nom.-acc. sg.) bei jo giminaičiai kurš. * *cela-* „t. p.“ (– la. *du-cele* „dviratis vežimas“), lie. *kã-kl-as* = la. *ka-kl-s* (su reduplikaciniu *ka-*) seniai yra visų kildinami iš balt. verb. **kel-* „sukti(s)“. Atrodo, kad iš pastarosios balt. šaknies išriedėjo ir lie. *kẽlias* (*kẽlis*, *kelỹs*) = la. *celis* „šlaunies ir blauzdos kaulų sujungimo vieta“ < *„sukiojimas“. Gal kartais čia pridera ir pr. *kelian* „ietis“ (E 422) [jis galėtų būti išvestas iš pr. **kel-* „sukti(s)“ tolimesnės reikšmės – iš „atsivėdėjant (ranką įsukant) mesti, mit drehend geschwungenem Arm schleudern“, plg. pvz. go. *wairpan* „mesti“ < „(į)sukti“], bet jis yra greičiau iš ide. **kel-* „mušti, kirsti“.

[74] Taisoma į: Velge.

	Achze	Aſſis	ašis
	Schene	nuſkils	šyna (rato)
300	Arme	Slaune	šlaunis (grąžulo)
	Langwyt	Arwarbs	pertraukas
	Rungeſtoc	Kalpus	skersaplautis
303	Runge	Keleranco	rungas
	Tuncbret	Grawyne	šoninė (vežimo lenta)[75]
	Witte	Greauſte[76]	grįžtė
306	Vlechte	Torbis[77]	máišė, rẽgztis
	[175b]		
	Slete	Slayo	rogės, šlajos
	Rŷtſlete	Weſſis	važis, vienkinkės rogės (su raitu vežiku)
309	Sletekuffe	Slayan	pavaža
	Sletebeyn	Stibinis[78]	stipinas (rogių)
	Eunitcze	Staydy[79]	iena
312	Commot	Paddis	pavalkai
	Leitſeyl	Aclocordo	vadelės
	Seyl	Wirbe	virvė
315	Geyſel	Bruſgis	botagas
	*M*ôle	Malunis	malūnas
	Quirne	Girnoywis[80]	girnos (rankinės)
318	Quirneſtab	Mandiwelis	milinys
	Moelſteyn	Malunaſtab͡[81]	malūno akmuo, girna
	Flutrinne	Auwirpis	nuleistuvas (vandens), latakas
321	Moelrat	Malu͡akelâ[82]	malūnratis

[75] Ji į vežimą, matyt, būdavo dedama mėšlą (plg. ir orig. *Tuncbret* „mėšlalentė“) ir pan. vežant.

[76] Greanſte.

[77] Taisoma į: Corbis.

[78] Ar *Scibinis*, taisytinas į *Stibinis*.

[79] Įprasta taisyti į: Scaydy.

[80] Įprasta taisyti į: *Girnouwis* arba *Girnowis*. Tačiau žr. p. 270, išn. 69.

[81] Malunaſtabis.

[82] Malunakelan.

	Molſpille	Spanſtan[83]	varpstė (girnų)
	Getrip	Nawetto[84]	stebuliškas velenas
324	Bicke	Sturdis[85]	girnakalis káltas
	Molekaſte	Tarbio[86]	girnadėžė, karbija
	Vmmelouf	Surturs	užtūra (vandens)
327	Tham	Suppis	pylimas
	Weer	Takes	takišys, užtvanka
	*B*ecker	Peccore	kepėjas
330	Bachůs	Vmnode	ubladė
	[176a]		
	Bacofen	Vumpîs[87]	ubas
	Ouenſchuſel[88]	Pectis[89]	ližė[90]
333	Kerwiſch	Klexto	šluota, klastyklė
	Schôrſtage[91]	Paſſortis	pagaikštis, žarstiklis
	Meel	Meltan	miltai
336	Cleyen	Clines	sėlenos

[83] Įprasta skaityti *spaustan* ir sieti su lie. *spáusti* ir kt. (Trautmann AS, 86, 434, Endzelīns SV 253). Tačiau šį pr. žodį, reiškiantį „varpstę“, patikimiau skaityti *spanstan* ir jį laikyti priesagos *-(s)tan* (nom. sg. neutr.) vediniu (su šaknies apofonija) iš pr. **spend-* „verpti“ (semantiškai plg. pvz. lie. *vařpstė* ←*veřp-ti*) < balt. **spend-* „tempti“ = lie. *spénd-ė* resp. *spę́sti* „tempti, tiesti; statyti pinkles, spąstus“ ir kt. Lie. *spą́stas* (dažniau: *spą́stai*) = la. *spuôsts* (< ryt. balt. * *spánsta* nom.-acc. sg. neutr.) tiek genetiškai, tiek darybiškai visai sutampa su pr. *spanstan* (nom.-acc. sg. neutr.) ir skiriasi tik reikšmėmis; tą skirtumą lėmė darybos pamatinis žodis: a) balt. **spend-* „tempti“ tuo metu, kai iš jo atsirado pr. *spanstan* „varpstė“, jau buvo išvirtęs į pr. „verpti“ (tačiau balt. * *verp-* „sukti“ nevirto į pr. „verpti“, žr. p. 75, išn. 49), b) balt. **spend-* „tempti“, iš kurio buvo padarytas lie -la. **spansta* (nom. -acc. sg. neutr.), lietuviams bei latviams ir vėliau išliko su savo senovine reikšme (bet balt. verb. **verp-* „sukti“ virto į lie. -la. „verpti“).

[84] Pr. *nawetto* yra turbūt **nabetā* — priesagos vedinys iš pr. *nabis* „stebulė“.

[85] Scurdis. Vok. *bicke* (E 324) bei pr. *scurdis* reiškė, matyt, ne „Triebwerk, welches den oberen Mühlstein in Bewegung setzt“ (Trautmann AS 440, Endzelīns SV 250), o „girnakaltį“, plg. vva. *bicke* „Spitzhacke“ (Lexers Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. Leipzig, 1959, p. 21). Žodžio pr. *scurdis* reikšmę „girnakaltis“ paremia ir jo šaknies atitikmenys: lie *skařd-o* resp. *skard-yti* „daužyti, trupinti (ir kt.)“ ir t. t.

[86] Taisoma į: Carbio.

[87] Vumpnis.

[88] Taisytina į *Ouenſchufel.*

[89] Taisoma į: Pettis.

[90] *Ližė* yra „tam tikra mentė“ (plg. E 106).

[91] Schôrſtange.

	Teyg	Singʃlo	tešla
	Teigtrok	Gnode	duongeldė
339	Brot	Geytye[92]	duona
	Gropbrot	Sompiʃinis	sąmalinė duona
	Kuche	Lugis	pyragas
342	Pletcze	Plinxne	paplotis
	Stroczel	troʃkeilis[93]	bandelė
	Wecke	Solthe	pyragaitis (kažkoks)
345	Vlade	Kalʃo	blynas
	Zeeb	baytan[94]	sietas
	Garbret'[95]	Aubirgo	virėjas
348	Kuchin	Kukore	virtuvė
	Erintop[96]	Nagotis	su kojomis puodas (varinis)
	Erdentop[97]	Swixtis	molinis puodas, puodynė
351	Boʃetop[98]	Podalis[99]	puodelis
	Tegel	Pantwcko[100]	keptuvė
	Sybetop	Siduko	košiamasis puodas
354	Sturtcze	Abʃtocle	dangtis
	[176b]		
	Keʃʃel	Catils	katilas
	Meʃʃi͡gkeʃʃel[101]	Warene[102]	varinis katilas
357	Becken	Medinice[103]	žalvarinis dubuo
	Kelle	Birgakarkis	kaušas, samtis

[92] Taisoma į: Geytys.
[93] Originale taisyta iš: Stroʃkeilis.
[94] Galima taisyti į: ʃaytan.
[95] Garbreter.
[96] Erin top.
[97] Erden top.
[98] Boʃe top.
[99] *Podalis* „puodelis" reikšmės patikslinimas: šis pr. žodis, verstas iš vok. *bosetop* „menkas, prastas puodas, puodpalaikis", bus reiškęs „puodelį" (diminutyvas) ir „puodpalaikį" (pejoratyvas), plg. sufiksą lie. žem. *-alis* [= pr. *(pod)-alis*], galintį turėti ne tik diminutyvinę, bet ir pejoratyvinę darybos reikšmę (žr. Skardžius ŽD, p. 175).
[100] Panewcko.
[101] Meʃʃingkeʃʃel.
[102] Plg. lie. dial. *varìnis* „varinis puodas" (subst.– iš adj.).
[103] Plg. lie. *mednýčia* „žalvarinis dubuo" – LKŽ VII, p. 990.

	Leffel	Lapinis	šaukštas
360	Creugel	Lanctis	puodšakės
	Vuerſchene	Trumpſtis[104]	žarsteklis (kačerga)
	Brotſpis	Pagaptis[105]	pagriebtuvas
363	Spis	Ayſmis	iešmas
	Schuſſel	Mynſowe	dubuo
	Mulde	Galdo	gelda
366	Stulpſchuſſel	Wogonis	uždengiamas dubuo
	Hoke	Anſis	vąšas
	Kethe	Ratinſis	grandinė
369	Hackemeſſ'[106]	Kalopeilis	peilis kapoti (mėsai)
	Vueryſen	Panuſtaclan	skiltuvas
	Vuerſteyn	Nagis	titnagas
372	Czunder	Pintys	pintis
	Wetſteyn	Gloſto	galąstuvas
	Vleyſch	Menſo	mėsa
375	Sitevleyſch	Claywio	šoninė mėsa
	Spek	Saltan[107]	lašiniai
	Juche	Juſe	sultinys (mėsos)
378	Smalcz	tankis[108]	taukai

[104] Pr. *trumpstis* greičiausiai yra *crumpstis* = pr. **krumpstis* (matyt su neįterptiniu *-p-*), kuris laikytinas priesagos *-sti-* (ar *-stja-*) vediniu iš pr. **krump-* „susitraukti, susikreivinti“ (: s. sl. *krąpěti* „susitraukti“ ir kt.). Vadinasi, pr. **krumpstis* yra „sukreivintas dalykas“ > „žarsteklis (kačerga)“, t. y. „medinis žarsteklis su kreivu galu (žarijoms traukti ir pan.)“, plg. vok. *Krücke* „žarsteklis (kačerga)“, kilusį iš „lenktos lazdos“. Žodžiu **krumpstis* prūsai vėliau vadino ir naujovišką žarsteklį (kačergą) – tokį, kurį sudarė prie medinio koto pritvirtinta lenkta geležinė juosta resp. šyna [= *(vuer)schene* E 361]. Plg. pr. *passortis* (E 334), kuris buvo veikiausiai paprastas (nelenktas) pagalys = „pagaikštis, žarstiklis“, žr. p. 296 išn. 160.

[105] *Pagaptis* „brotspis“ (E 362) laikytinas priesagos *-ti-* vediniu (su šaknies apofonija) iš pr. verb. **pa-* „pa-“+**geb-* „griebti, imti“=lie. *gẽb-a* (praes.) resp. *geb-ėti* (inf.) „mokėti, suprasti“ (<„sugriebti, suimti“): lie. *gab-ùs* (<„imlus“), *gàb-tis* „glaustis“<*„susiimti į krūvą“ (LKŽ III, p. 7), *gãb-ana* „rankomis suėmus nebarstant šieno ir pan. glėbelis“ (<*„sugriebtas, suimtas dalykas“), la. *gab-ana* ir kt. Taigi pr. *pagaptis* E žodynelio sudarymo laikais (XIV a. pradž.) bus reiškęs „pagriebtuvą resp. išgriebtuvą“, t. y. „tam tikrą įrankį kepamai ar verdamai mėsai ir pan. pagriebti resp. išgriebti arba ugnyje laikyti“. Tačiau XVI amžiuje šis pr. *pagaptis* iš „pagriebtuvo“ jau buvo išvirtęs (bent jau šnektose) į „įrankį“: *(dijla)pagaptin* „(darbo) įrankis“ (acc. sg.) III 93$_7$; žr. p. 184, išn. 482.

[106] Hackemeſſer.

[177a]

	Vnſlit	Sloyo	lajus
	Smer	mynſis	riebalai (uždaras)
381	Wurſt	Laitian	dešra
	Kreczem	Karczemo	smuklė
	Bier	Piwis	alus
384	Malcz	Piwamaltan	salyklas
	Treber	Piwenitis[109]	salyklo išspaudos
	Heuen	Dragios	mielės
387	Geſt	Spoayno	putà
	Schenkbir	Scinkis	skinkis (alus)
	Wynber	Woragowus	vynuogė
390	Wyn	Winis	vynas
	Honîg[110]	Meddo	medus
	Mete	Alu	midus
393	Bôte	Drawine	kubilas (iš drevės)
	Stande	Standis	kubilas (iš lentų)
	Deckel	Abſtotten[111]	dangtis
396	Wôlger	Noploz	kočėlas
	Tonne	Kanowe	statinė
	Czappe	Wînis[112]	volė
399	Spunt	Dulſis	skylė (statinės)
	Krug	Kragis	ąsotis, puodukas

[107] Pr. *saltan* „lašiniai“ galėtų būti iš „tekantis, varvantis daiktas“ (plg. lie. *lašiniaĩ* „Speck“ ir *lašinỹs* „nuo stogo lašantis, varvantis vanduo“) – priesagos *-tan* (nom. sg. neutr.) vedinys iš pr. **sal-* (ar **sel-*) „tekėti“ = lie. dial. *sál-ti* „t. p.“ ir kt.

[108] taukis.

[109] Pr. *piwenitis* „salyklo išspaudos“ (Trautmannas skaito: piwemtis) yra, matyt, **pīvenīkis* (ar **pīvinīkis*) < **pīvenīkas* „alinis (dalykas)“ – priesagos **-enīkas* vedinys (subst.) iš pr. **pīv-as* „alus“ > *piwis* „t. p.“ (E 383), plg. pr. *lauk-inikis* E 407 (iš „laukinis, laukuose esantis“), lie. *áuksinykas* „auksinis (pinigas)“ (DP 390). Pr. *piwenitis* turi *-t-* vietoj laukiamos *-k-* turbūt dėl to: E pirmykščio originalo autorius (turbūt vokietis) nenugirdo skirtumo tarp priebalsių pr. *t* ir *k*, einančių prieš priešakinės eilės balsius (tokios pozicijos priebalsiai pr. *t* ir *k* iš tikrųjų buvo neretai „painiojami“ E šnektose), ir vietoj *-k-* čia [t. y. prieš fleksiją *-is* nom. sg. (kilusią iš *-as*)] parašė *-t-*.

[110] Honing.

[111] Galbūt: Abſtocten.

[112] Winnis.

	Glas	Sticlo	stiklas
402	Becher	Kioſi	taurė
	Refe	Dongo	lankas (statinės)
		[177b]	
	*H*erre	Rikis	ponas, viešpats
405	Kȏnîg[113]	Konagis	karalius
	Ritter	Waldwico	riteris
	Leman	Laukinikis	žemvaldys
408	Vrier	Tallokinikis[114]	laisvininkas
	Gebuer	Kumetis	valstietis
	Heer	Kragis[115]	kariuomenė
411	Reiſe	Karyago	karo žygis
	Lȇger	Liſcis[116]	stovykla
	Schifreiſe	Artwes[117]	žygis laivais
414	Lantwer	Prio[117a]	gynyba
	Geſchrey	Wackis	šauksmas
	Herſchaw	Cariawoytis	kariuomenės apžiūra
417	Bannir	cinyangus[118]	vėliava
	Wofen	Sarwis	ginklas
	Bronigen	Brunyos	šarvai
420	Helm	Salmis	šalmas

[113] Kȏning.

[114] *Tallokinikis* yra turbūt (su anaptiksiniu *-o-*) pr. **talkinīkis* < **talk-inīkas* — vedinys iš pr. **talkā* „laisvas (ne priverstinis) darbas, talka“ (kad buvo pr. **talkā*, žr. p. 201, išn. 608) = lie. *talkà* ir kt.

[115] Kargis.

[116] Pr. *liscis* galėtų būti: **līz-kis* „stovykla (apsistojimo vieta)“ < „apsistojimas poilsiui“ < „pailsėjimas, atsitraukimas nuo ko nors (nuo darbo, žygio ir pan.)“ < **līz-kas* — priesagos *-ka-* vedinys iš pr. **līz-* „pailsėti, atsitraukti nuo ko nors (nuo darbo, žygio ir pan.), padaryti pertrauką“ = lie. *(at)lýž-ti* „atsitraukti nuo ko nors, atstoti, nurimti“. Dėl darybos plg., pvz., lie. *spẽ-kas* „jėga (pajėgimas)“ — verb. *spẽ-ti* „pajėgti“ ir kt. Arba pr. *liscis* yra *līz-tis* — priesagos *-ti-* vedinys iš minėto pr. verb. **līz-*.

[117] Pr. *artwes* (nom. pl.) yra **artvēs* [ar **artves*] — priesagos *-tv-* vedinys (greičiau ne su šaknies apofonija, o su *ar-* iš **er-*) iš pr. **er-* resp. **ir-* „irti, rudern“: lie. *ir-ti* „rudern“ ir kt. Kitaip sakant, pr. *artwes* (nom. pl.) buvo *“irtuvės“ = „yrimas“ = „plaukiojimas“ = „žygis laivais“. Dėl darybos plg. lie. *skers-tùvės* „skerdimas; kiaulės skerdimo šventė“ (nom. pl.) ← verb. *skeřsti*.

[117a] Piro, žr. p. 201, išn. 608.

[118] Taisoma į: caryangus.

	Schilt	Staytan[119]	skydas
	Sper	Kelian[120]	ietis
423	Sperſchaft	Kellaxde	ieties kotas
	Swert	Kalabian	kalavijas
	Schede	Sarxtes	makštys
426	Knoff	Kugis	rankenos bumbulas (kalavijo)
	Gehilcz	Digno	rankena (kalavijo)
		[178a]	
	Stechmeſſ'[121]	Stakamecczer'[122]	duriamasis peilis, durklas
429	*R*os	Ruſſis	žirgas
	Hengeſt	Sirgis	eržilas
	Keynhêgeſt[123]	Sweriapis	turnyrinis žirgas
432	Pflugpfert	Sweykis	arklys (ariaminis)
	Kobele	Kaywe	kumelė
	Volle	Arwaykis	kumelaitis
435	Jûgekobel[124]	Rapeno	kumelaitė
	Ezel	Aſilis	asilas
	Můl	Weloblundis	asilėnas, mulas
438	Vole	Maldian	jauniklis (kumeliukas)
	Czeldêpfert[125]	Wilenikis[126]	eidininkas (arklys)
	*S*eteler	Balgninix	balnius
441	Satel	Balgnan	balnas
	Vorbůge	Pagrimis[127]	krūtinės diržas
	Afterreife	Paſtagis	uodegos diržas
444	Polſtir	Papinipis[128]	balno pasėdas

[119] Scaytan.
[120] Žr. p. 25, išn. 73.
[121] Stechmeſſer.
[122] Stakamecczeris.
[123] Keynhengeſt.
[124] Junge kobel.
[125] Czeldenpfert.
[126] Įprasta taisyti į: *Eidenikis* ar *Aidenikis*.
[127] Mėginama taisyti į: Pagurnis.
[128] Įprasta taisyti į: Papimpis.

	Satilbom	Bugo	balno išlinka
	Sticledd'[129]	Largaſaytan[130]	balnakilpės diržas
447	Stegerefe	Lingo	balnakilpė
	Filcz	Tubo	tūbas, veltinys
	Bintrime	Tarkue	rišamasis diržas
450	Czom	Briſgelan	kamanos
	Halfter	Auclo	apynasris
	[178b]		
	Gebys	Slango[131]	žąslai
453	Czogel	Nolingo	pavadis
	*W*eber	Tuckoris	audėjas
	Gewant	milan	milas
456	Laken	Paſtowis	plonas audinys
	Varbe	Woapis	dažai
	Ele	Woaltis	uolektis
459	Wyes	Gaylis	baltas
	Swarcz	Kirſnan	juodas
	Grow	Sywan	pilkas
462	Blow	Golimban	mėlynas
	Rot	Wormyan	raudonas
	Gel	Gelatynan	geltonas
465	Brun	Cucan[132]	rudas
	Gemenget	Mayſotan	maišytas (margas)
	Geſtreift	Roaban	dryžuotas
468	Grune	Saligan	žalias
	Schere	Scrundus	žirklės
	Nolde	Ayculo	adata
471	Czwirn	Schutuan	suktinis siūlas
	Fadem	Awilkis[133]	siūlas
	*S*chroter	Scrutele	siuvėjas

[129] Sticledder.
[130] Originale *Largayaytan* ištaisyta į *Largaſaytan*. Pastarąjį įprasta taisyti į *Lingaſaytan*.
[131] Taisytinas į: Sbango.
[132] Taisoma į: C͡ucan = Cuncan.
[133] Auwilkis.

474	Hût	Kelmis	kepurė
	Mantel	Pelkis	milinė (apsiaustas)
		[179a]	
	Kurſe	Lactye	kailinukai
477	Roc	Wilnis	švarkas
	Pelcz	Kiſſes	kailiniai
	Hemde	Nurtue	marškiniai
480	Bruch	Broakay	šlauninės kelnės
	Hoſen	Lagno	kelnės
	Sacken	Peadey	kojinės
483	Slower	Drimbis	apdangalas
	Sydenſlewir	Silkaſdr͡ub'[134]	šilko apdangalas
	Gurtel	Saninſle	juosta, diržas
486	Rincke	Sagis	sagtis
	Bûtel	Kuliks	kapšiukas, maišelis
	Vederbette	Plauxdine	patalai (duknos)
489	Pfôl	Pobalſo	čiužinys
	Kuſſen	Balſinis	pagalvė
	Lylach	Ploaſte	paklodė
492	Bette	Laſto	lova
	Decke	Loaſe	antklodė
	Wepe	Paſto	skara
495	Badelach	Kekulis[135]	rūbo gniužulas praustis
	Schuwert	Schuwikis	batsiuvys
	Hewt	Keuto[136]	oda (batų)
498	Leder	Nognan[137]	oda (išdirbta)
	Stefel	Puſne	pušnis (aulinis batas)
	Schuch	Kurpe	kurpė, batas

[134] Įprasta skaityti: Silkaſdrimbis.

[135] Pr. *kekulis*, kuris visai sutampa su lie. žem. *kẽkulas* „gniužulas“, bus reiškęs „gniužulą“, čia – „rūbo gniužulą, skudurą praustis“.

[136] Žr. p. 17, išn. 19.

[137] Žr. ankstyvesnę išn.

[138] Hoſenleder.

[179b]

501	Hoſenled'[138]	Kymis	tymas, odinė prijuostė
	Rime	Paccaris	pušnų dirželis
	Schaft	Aulinis	aulas
504	Vorvůs	Galwo	galva (bato)
	Sole	Pamatis	padas (bato)
	Querder	Anſalgis	rantas (odos juostelė)
507	Drot	Schumeno	storas dervuotas siūlas
	Noet	Widus	siūlė
	Leiſte	Turpelis[139]	kurpalis
510	Ale	ylo	yla
	Gerwer	mynix	odminys, kailius
	Lo	Dumpbis	kailiaraugė žievė
513	Smyt[140]	Wutris	kalvis
	Smede[140]	Antre[141]	kalvė
	Eſſe	Kamenis	žaizdras
516	Bloſebalk	moaſis[142]	dumplės
	Anebôs	Preitalis[143]	priekalas
	Hamer	Cugis	kūjis
519	Smedeſtoc	curpis	priekalo trinka
	Czange	Raples	replės
	Stol	Playnis	plienas
522	Yſen	gelſo	geležis
	Golt	Auſis	auksas
	Silber	Siraplis	sidabras
525	Kupper	Wargien	varis

[180a]

	Meſſing	Caſſoye	žalvaris
	Bley	Alwis	švinas
528	Czeen	Starſtis[144]	alavas
	Sindir	Auwerus	gargažė, nuodegos

[139] Curpelis.
[140] Originale žodžio *Smyt* pirmoji raidė eina ir žodžio *Smede* pirmąja raide.
[141] Autre.
[142] Trautmann: Moaſis.

	Slifſtein	Tackelis	tekėlas
531	Czȳmerbȳl[145]	Wedigo	vedega
	Barte	Romeſtue	plačiaašmenis kirvis
	Axe	bile	kirvis
534	Sulaxe	Kerſle	kirvis dviašmenis
	Nebiger	Granſtis	grąžtas
	Durchſlag	Dalptan	kaltas
537	Slos	Somukis	spyna
	Nayl	Cramptis	vinis
	Veder	Sbeclis	užrakto spyruoklė
540	Kethe	Ratinſis	grandinė
	Haſpe	Aloade	sukavielas[145a]
	Veſſer	Panto	pantis
543	Hufyſen	Lattako	pasaga
	Hufnagil	Sagis	pasaginė vinis
	Notſtal	Liſytyos	aptvara arkliams kaustyti
546	Senze	Doalgis	dalgis
	Sychel	Piuclan	pjautuvas
	Spate	Lopto	lopeta
549	Howe	Kerſle	kirtiklis, kauptukas
	Beder	Stubonikis[146]	pirtininkas
	[180ᵇ]		
	Loſer	Crauyawirps	kraujaleidys
552	Loſkop	Raguſto	ragas (kraujui traukti)
	Queſte	Twaxtan	vanta
	Louge	Sirmes	šarmas
555	Bat	Specte[147]	prausimas
	Emer	Wumbaris	kibiras

[143] Preicalis.

[144] Scarſtis.

[145] Czymmerbyᵉl.

[145a] Žr. p. 313, išn. 224.

[146] *Stubonikis* „Beder" yra „pirtininkas, cirulninkas", t. y. toks žmogus, kuris anais laikais turėjo pirtį resp. tam tikrą patalpą (plg. pr. *stubo* „pirkia, stuba" E 220) ir joje dirbo taip pat skutėju bei chirurgu.

[147] Žr. p. 143, išn. 239.

	Kam	Coyſnis	šukos
558	Schere	Scrundos	žirklės
	Burſte	Coeſtue	šepetys
	Vyſch	Suckis	žuvis
561	Hecht	Liede	lydys
	Breſme	Locutis	karšis
	Lachs	Lalaſſo[148]	lašiša
564	Czandis	Starkis	sterkas
	Oel	Angurgis	ungurys
	Quappe	Wilnis	vėgėlė
567	Stoer	Eſketres	ersketas
	Smerle	Smerlingis	šlyžys
	Welz	Kalis	šamas
570	Czerte	Seabre	žiobris
	Slye	Linis	lynas
	Perſk	Aſſegis	ešerys
573	Ploccze	brunſe	kuoja
	Bore	Palaſallis[149]	upėtakis
	Hering	Sylecke	silkė
		[181a]	
576	Carpe	Sarote	karpis
	Bleye	Blingis	plakis
	Grundel	Grundalis	gružlys
579	Stint	Malkis	stinta
	Mut'loſen[150]	Blingo	blizgė, saulažuvė
	Halpviſchz[151]	Dubelis	šapalas
582	Tobel[151]	Stroyſles[152]	plekšnės
	Rape	Rapis	salatis
	Krebis	Rokis	vėžys
585	Durſch	Sweikis	menkė

[148] Laſaſſo.
[149] Palaſaſſis.
[150] Muterloſen.
[151] *Halpviſchz* nukeltinas į E 582, o *Tobel* – į E 581.
[152] Arba: Scroyſles.

	Walt	Median	miškas, medė
	Puſch	Gudde	krūmai
588	Dameraw	Wangus	lydimai, kirtimas
	Heyde	Sylo	tyrai, šilai
	Eche	Anſonis	ąžuolas
591	Echele	Gile	gilė
	Buche	Bucus	bukas
	Buchecker	Buccareiſis	buko riešutas
594	Haynbuche	Stoberwis[153]	skroblas
	Leynbôm	Stuckis	klevas
	Tanne	Addle	eglė
597	Kynbôm	Peuſe	pušis
	Harcz	Sackis	sakai
	Jwenbom	Juwis	kukmedis
600	Birke	Berſe	beržas
		[181b]	
	Linde	Lipe	liepa
	Erle	Abſkande[154]	alksnis
603	Wide	Witwan	žilvitis
	Horwyde	Gloſſis	gluosnis
	Struchwyde	Apewitwo	karklas
606	Eſpe	Abſe	epušė
	Haſele	Laxde	lazdynas
	Eynholcz	Kadegis	kadagys
609	Dorn	Kaules	dagiai, dygliai
	Ebirbôm	Karige	šermukšnis
	Spilbôm	Woſigrabis	ožekšnis
612	Vulbôm	Smorde	ieva
	Hartrogeli[155]	Sidis	sedula
	Wirſenholcz	Kerberſe	beržas keružis
615	Appelbom	Wobalne	obelis
	Appel	Woble	obuolys
	Birnbom	Crauſy	kriaušė (medis)

[153] Scoberwis.
[154] Aliſkands.

618	Birne	Crauſios	kriaušės
	Pflume[156]	Sliwaytos	slyvos
	Kirſen	Wiſnaytos	vyšnios
621	Krichen	Krichaytos	kryklės (aitriosios slyvos)
	Pors	Wiſſene	gailis
	Kellerſhals	Stanulonx	žalčialunkis
624	Wiltniſſe	Pauſtre	dykuma
	[182a]		
	Ylmo	Wimino	vinkšna
	Ruſtere	Skerptus	skirpstas
627	Eſche	Woaſis	uosis
	Bom	Garian	medis
	Wurczele	Sagnis	šaknis
630	Aſt	Wipis	šaka
	Rone	Saxſto	rąstas
	Bole	Grandico	stora lenta
633	Stok	Kalmus	kelmas
	Klocz	Trupis	rąstagalys, trinka
	Stecle	Queke	žaginys (tvorai)
636	Stange	Kartano	kartis
	Struch	Kirno	keras, krūmas
	Somirlatte	Dagoaugis	vasarūgis
639	Rute	Riſte	rykštė
	Schyt	Luckis	pliauska
	Spon	Stolwo[157]	skiedra
642	Splitt'[158]	Spelanxtis	skeveldra, atplaiša
	Rinde	Saxtis	žievė
	Baſt	Lunkan	lunkas, karna
645	Maſer	Wims	gumbuota medžio antauga
	Miſpel	emelno	amalas
	Tyer	Alne	žvėris

[155] Hartrogelin.
[156] Pflumen.
[157] Scolwo.
[158] Splitter.

648	Weſant	Tauris[159]	stumbras
	Ewer	Wiſſambs'[159]	tauras
		[182b]	
	Elint	braydis	briedis
651	Hircz	Ragingis	elnias
	Hinde	Glumbe	elnė
	Ree	Sirwis	stirna
654	Wiltpfert	Pauſtocaic͡a[160]	laukinis arklys
	Ber	Clokis	lokys
	Czidelber	Calteſtiſklok'[161]	avilinis lokys[162]
657	Wulf	Wilkis	vilkas
	Vochz	Lape	lapė
	Haſe	Saſnis	zuikis
660	Eichhorn	Weware	voverė
	Hermel	Gaylux	šermuonis
	Weſele	Moſuco	žebenkštis
663	Mart	Caune	kiaunė

[159] Galbūt nukeltinas *Tauris* į E 649, o *Wiſſambs'* (įprastai skaitomas *Wiſſambris*) – į E 648.

[160] Pauſtocaican.

[161] Calteſtis klokis. Pastarasis yra **klākīs* (t. y. **klōkīs*) „lokys" < balt. **tlākīs* < **tlākiịas* (= pr. *clokis* „t. p." E 655 = lie. *lokỹs*, la. *lācis*), o *caltestis* (pažyminys prie pr. *klokis*) – matyt, adj. **kalt-iskis* „avilinis" (kodėl vietoj *-k-* yra *-t-*, žr. p. 30, išn. 109) < **kalt-iskas*, kuris laikytinas priesagos *-isk-* vediniu iš pr. subst. **kaltan* (nom.-acc. sg. neutr.). Pastarojo reikšmė bus buvusi „avilys", tiksliau sakant, – „kelminis-inkilinis avilys" = „atkirstà tuščiavidurio medžio kamieno dalis (užtaisytais galais)" = „tam tikra trinka (kaladė), keliama į medį bitėms gyventi" = „trinka" (dėl tos senovinės kelminės-inkilinės bitininkystės plg., pvz.: Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. V., 1966, t. 1, p. 243). Pr. **kaltan* „trinka (kaladė)" = „atkirsta medžio kamieno dalis" yra iš „(at)kirsto, (at)kapoto dalyko" (o gal iš „iškapoto, iš- resp. paskaptuoto dalyko"?) – priesagos *-ta-* vedinys iš pr. **kal-* „kirsti, kapoti" [= pr. *kal-(opeilis)* E 369, lie. *kál-ti* ir kt.]. Pr. **kal-tan* „(at)kirstas dalykas" genetiškai bei darybiškai sutampa su lie. *káltas* „Meißel" = la. *kalts* „t. p." (prūsams yra *dalptan* „t. p." E 536) < lie. *-la-* **kal-ta* (nom.-acc. sg. neutr.) „priemonė (iš)kirsti, (iš)kapoti". Dėl reikšmių „(at)kirstas dalykas" ir „priemonė (iš)kirsti" santykio plg. tos pačios darybos vedinius pvz. lie. subst. *klõ-tas* „grindžiamoji kartis; kartimis išklota asla" [t. y. „priemonė (iš)kloti; (iš)klotas dalykas"], *bùrtas* „būrimo priemonė; (iš)burtas dalykas" ir kt. (žr. Skardžius ŽD 320 tt.). Pr. *kalte* „markė (moneta)" (GrG 80) yra greičiausiai irgi pr. **kal-tan* „t. p." „(tam tikro) metalo gabalėlis" < „(at)kirstas dalykas", plg. rus. *рубль* „rublis (moneta)" [iš *руб-ить* „(at)kirsti"].

[162] T. y.: „avilius (bičių šeimas) puolantis lokys".

	Tufelʃkint	Naricie[163]	šeškas
	Wildekatcze	Pauʃtocatto[164]	laukinė katė
666	Luchs	Luyʃis	lūšis
	Otter	Vdro	ūdra
	Bewer	Bebrus	bebras
669	Hamʃter	Dutkis[165]	žiurkėnas
	Dachz	Wobʃdus	opšrus
	*V*arre	Lonix	bulius
672	Ochze	curwis	jautis
		[183ª]	
	Ků	Klente	karvė
	Kalb	Werʃtian	veršiukas
675	Bok	Woʃux	ožys
	Czege	Woʃee	ožka
	Czickel	Woliʃtian[166]	ožiukas
678	Schoff	Camʃtian[167]	avis
	Ster	Awins	avinas
	Schepcz	Stabs[168]	skapas (avinas)
681	Lam	Eriʃtian	ėriukas
	Swin	Swintian	kiaulė (apskritai)
	Beer	Tuylis[169]	kuilys
684	Burg	Nomaytis	meitėlis
	Suwe	Skewre	kiaulė (patelė)
	Ferkel	Praʃtian[170]	paršiukas
687	*M*Jlch	Dadan	pienas
	Keʃe	Suris	sūris

[163] Naricis.

[164] Wilde katcze Pauʃto catto.

[165] Duckis.

[166] Woʃistian.

[167] Pr. *camstian* yra iš **kam-istjan* „avelė“ (plg. lie. dial. *avėlė* „avis“) – priesagos **-(i)stja-* vedinys iš pr. **kamē* (ar kitokio kamiengalio) „avis“ < „baužė“; plg. pr. *glumbe* „elnė“ (E 652) < „baužė“

[168] Scabs.

[169] Cuylis.

[170] Parʃtian.

	Puttir	Anctan	sviestas
690	Suwermilch	Ructandadan[171]	rūgštus pienas
	Lap	Raugus	raugas
	Mulken	Sutriſtio	išrūgos
693	Matte	Sulo	sutrauktas pienas
	Kobilmilch	Aſwinan	kumelės pienas
	Sußemilch[172]	Poadamynan	saldus pienas
696	*J*eger	Medies	medžiotojas
		[183b]	
	Haſengarn	Saſintinklo	zuikių kilpos
	Hayn	Korto	užtvara
699	Jayt	Medione	medžioklė
	Wynt	Curtis	kurtas
	Leethunt	Slidenikis	pėdsekys šuo
702	Vorlouf	Scalenix	skalikas
	Hunt	Sunis	šuo
	Wacker	Wuyſis	sarginis šuo
705	Horn	Ragis	ragas
	*V*ogel	Pepelis	paukštis
	Konigelyn	Preſtors	karetaitė
708	Grif	Aukis	grifas
	Are	Arelie[173]	erelis
	Wye	Pele	lingė
711	Falk	Valx	sakalas
	Rotilwye	Pelemaygis	pelėsakalis
	Habich	Gertoanax	vištvanagis
714	Sperwer	Sperglawanag[174]	paukštvanagis
	Kranch	Gerwe	gervė
	Storch	Gandams[175]	gandras
717	Swane	Gulbis	gulbė

[171] Ructan dadan.
[172] Suße milch.
[173] Arelis.
[174] Įprasta skaityti: Sperglawanagis.
[175] Taisoma į: Gandarus.

	Rẽger	Geeyſe	garnys, gęšė
	Gans	Sanſy	žąsis
720	Ente	Antis	antis
	[184a]		
	Rabe	Warnis	varnas
	Kro	Warne	varna
723	Holckro	Bucawarne	kėkštas
	Tale	Kote[176]	kuosa
	Aleſter	Sarke	šarka
726	Ruche	colwarnis[177]	kovarnis
	Nachtegal	Salowis	lakštingala
	Droſele	Treſde	strazdas
729	Amſele	Seeſe	juodasis strazdas, šėžė
	Czimar	Picle	smilginis strazdas
	Kukug	Geguſe	gegužė
732	Star	Doacke	varnėnas
	Lirche	Werwirſis	vieversys
	Stegelicz	Singuris	dagilis
735	Cziſke	Czilix[178]	čižikas, alksninukas
	Vincke	Swibe	kikilis
	Goldamer	Sixdre	starta (geltonoji)
738	Meyze	Sineco	zylė
	Sperling	Spurglis	žvirblis
	Swalme	Smicuto	kregždė
741	Ertſwale	Krixtieno	urvinė kregždė
	Specht	Genix	genys
	Gruneſpecht[179]	Melato	meleta
744	Swarczſpecht	Kracto[180]	juodoji meleta
	[184b]		
	Kleineſpecht[181]	Aytegenis	mažasis genys

[176] Taisoma į: Koſe.
[177] Taisoma į: coſwarnis.
[178] Cziſix.
[179] Grune ſpecht.
[180] Taisoma į: Kracco.
[181] Kleine ſpecht.

	Nuſbickel	Sarpis	riešutinė
747	Wedehoppe	Prapolis[182]	dudutis, kukutis
	Wedewal	Sealtmeno	volungė
	Snerker	Droanſe	griežlė
750	Graſemucke	Soakis	devynbalsė
	Kriwittze	Peempe	pempė
	Brochvogel	Semeno	kuolinga
753	Sneppe	Geaſnis	slanka
	Groſeneppe[183]	Slanke	didžioji slanka
	Warkringel	Warnaycopo	medšarkė
756	Waſſerhůn	Witwago	vandeninė višta
	Waſſerrabe	Geauris	giaurys (ilgasnapė vištelė)
	Tůcher	Kerko[184]	naras
759	Kleinetůch'[185]	Gegalis	mažasis naras
	Mewe	Stamite[186]	žuvėdra
	Tewbe	Poalis	karvelis
762	Ringeltůbe	Keutaris[187]	karvelis keršulis
	Hane	Gertis	gaidys
	Henne	Gerto	višta
765	Kůchel	Gertiſtian	viščiukas
	Beerhun	Medenixtaurw'[188]	kurtinys?
	Birghun	Tatarwis	tetervinas
768	Rephun	Laucagerto	kurapka
		[185a]	
	Haſelhun	Bruneto	jerubė
	Wachtel	Penpalo	putpelė
771	Bacſtelcze	Kylo	kielė
	Yſenbart	Apiſorx	tulžys
	Pfouwe	Powis	povas

[182] Galėtų būti: Parpolis [=**parp-ulis* (ar **-alis* ar pan.): lie. *parp-ti*].
[183] Groſe ſneppe.
[184] Pr. **kerkā* — galūnės vedinys iš pr. verb. **kerk-* = lie. *kerk-ti* „karkti“ ir kt.
[185] Kleine tůcher.
[186] Mėginama taisyti į: Starnite.
[187] Į *Keucaris* taisyti nematau reikalo.
[188] Galėtų būti: Medenix tatarwis?

774	*S*lange	Angis	angis
	Notir	Anxdris	žaltys
	Eudexe	Eſtureyto	driežas
777	Werre	Poaris	kurklys[189]
	Blintſleche	Gloſano	gluodenas
	Crothe	Gabawo	rupūžė
780	Vroſch	Trupeyle[190]	varlė
	Webil	Gramboale	vabalas
	Flige	muſo	musė
783	Mucke	Tuſſis[191]	uodas
	Hûtflige[192]	Piſtwis[192]	šunmusė
	Regenworm	Slayx	sliekas
786	Made	Girmis	kirmis
	Bene	Bitte	bitė
	Hûmele[193]	Camus	kamanė
789	Weſpe	Wobſe	vapsva
	Horlitcze	Sirſilis	širšulas
	Omeſe	Saugis	skruzdė
		[185b]	
792	*W*erld	Swetan	svietas, pasaulis
	Lant	Tauto	kraštas
	Kriſtenheit	Criſtioniſto	krikščionystė
795	Heidenſchaft	Pagonbe[194]	pagonybė
	Stat	Meſtan	miestas
	Dorf	Caymis	kaimas

[189] Gryllotalpa vulgaris — vabzdys (apie 4—5 cm ilgio), panašus į kurmį ir vėžį, gyvenantis po žeme ir graužiantis augalų šaknis, o naktį skraidantis.

[190] Crupeyle.

[191] Cuſſis.

[192] Huntflige: pr. (taisau į) pisewis.

[193] Hummele.

[194] Mėginama taisyti į: Pagonibe.

798	Anger	Sparyus	ganykla (ganomoji vieta)
	Weyk	Pintis	kelias
	Styeg	Lonki	takas
801	Weyde	Poſty	ganymas(is), ganiava
	Czůn	Sardis	žardis

Explicit per manus Petri Holcz Weſſcher De mai'enBurg

Perrašė Petras Holcvešeris iš Marienburgo.

SIMONO GRŪNAVO PRŪSŲ KALBOS ŽODYNĖLIS

(apie 1517 – 1526 m.)

GrG[1] Von vnderſcheit der ſprachen

Es iſt zu wiſſen das Jtzund in Preuſſen die Dentzſche[2] ſprach am meiſten gebreuchlich iſt / vnd dieſelben Einwoner ſolchen Jrthumb nicht haben / wie man von den vbergebliebenen alten preuſſen erfert / Die dorffer ſein anch[3] eins teils nach der ſprach geteilt / Jn etlichen lauter Preuſſen / in etlichen lanter[4] Dentzſche[5] / Domit[6] man aber mag haben ein Vnderſcheidt der ſprache / ſo ſeint volgende Vocabulen in beiden ſprachen hernachgeſetzt /

Apie kalbų skirtingumą

Reikia žinoti, kad dabar Prūsuose daugiausia vartojama yra vokiečių kalba; ir gyventojai dėl jos neturi nesusipratimų, kaip kad žinoma apie išlikusius senuosius prūsus. Kaimai irgi iš dalies pagal kalbą susiskirstę: vienur – gryni prūsai, kitur – gryni vokiečiai. Kad matytųsi kalbos skirtingumas, pateikiami šitokie žodžiai abiem kalbomis.

GrA[1] Von underſcheit der ſprochen in Preuſſenerlande

Jn Preuſſen itzundt wonen Littau, Polen, undeudſch und Deutſche menſchin. Die Littau umb Rangnit und Tilſen, wen es iſt do

Apie kalbų skirtingumą Prūsų krašte

Prūsuose dabar gyvena lietuvių, lenkų, nevokiečių ir vokiečių žmonės. Lietuviai – apie Ragainę ir Tilžę, nes ten yra riba; lenkai iš-

[1] Dėl santrumpų GrG ir GrA žr. p. 48, išn. 7.
[2] Deutzſche.
[3] auch.
[4] lauter.
[5] Deutzſche.
[6] Ar: Damit.

die grentze, Polen ſeint zurſtreit in gantzen landen. Wen den Littauen und Polen ich los faren zugedencken, ſundir von den Preuſſen wil ſagen. Von anbegin es nicht Deutſch volgk gehabt hot, ſunder ein eigen ſprach, do aber die b. Deutſches hauſes merckten der Preuſſen ungetrauigkeit, ſie irlangten von loblichen furſten aus Deutſchen landen folgk irer ſprachin, mit welchim ſie das lant beſätzten, und diese haben den irthumb nicht, dovon eben geſagt iſt wurden, auch wedelen ſie nicht, wie iczt geſagt iſt worden, idoch auff heitigen tagk ſie am meiſten teile gut ketzeriſch ſein folgende dem Luther. Domit aber imant moge begreiffen, und Preuſch ein beſonder ſprache ſey, ſo hab ich etliche worte geſatz:

sibarstę visame krašte. Apie lietuvius ir lenkus neketinu kalbėti, bet noriu pasakyti apie prūsus. Čia vokiečių žmonės iš pradžių nėra gyvenę, ir buvo čia kalbama savąja kalba. Kai teutonų ordino broliai pastebėjo prūsų netikėjimą, jie, iš vokiečių krašto garsių kunigaikščių gavę savo kalbos žmonių, užėmė kraštą. Šitie dėl kalbos neturi nesusipratimų (apie tai buvo neseniai sakyta), jie taipogi ir nežyniauja (kaip dabar buvo pasakyta), tačiau jų dauguma šiandien yra dideli heretikai, sekdami Liuterį. Kad tūlas suprastų, jog ir prūsų kalbà yra atskira kalba, pateikiu keletą žodžių:

	Deutzſch.		Preuſch		
1	Gott		Dewes[7]		dievas
		A1	dewus	goth	
		F7	Dewus	Deus	

[7] Čia ir toliau visur pirmasis variantas yra GrG (=S. Grūnavo Kronikos rankraštis Gėtingeno universiteto bibliotekoje). Antrasis variantas – A yra GrA (= S. Grūnavo Kronikos egzempliorius buv. Karaliaučiaus universiteto bibliotekoje), kuris čia skelbiamas pagal: R. Trautmann AS, p. 94–96. Variantas F yra GrF (= S. Grūnavo Kronikos lotyniškojo vertimo rankraštis, esantis Helsinkio universiteto bibliotekoje) ir čia skelbiamas pagal: V. Kiparsky. – Baltistica, VI (1970), p. 221 tt. Variantai C resp. H yra GrC resp. GrH (jie čia skelbiami irgi pagal: R. Trautmann, l. c.), apie kuriuos (taip pat ir apie minėtus GrG, GrA) žr. V. Mažiulis, PKP, p. 31 tt. (ir liter.). Pastaba: toliau išnašose pateikiami GrF žodžių komentavimai ne vienur remiasi: V. Kiparsky. – Baltistica, VI(1970), p. 222–225.

2	Engel	Angol		angelas
		A39 angol	engil	
		F30 Angol	Angelus	
3	Stadt	Maiſta		miestas
		A2 mayſta	ſtadt	
		F8 Maysta	Urbs	
		C maiſta		
4	Menſch[8]	Ludis		žmogus
		A40 ludyſz	menſch	
		F60 Ludysz	Homo	
5	Dorff	kayme		kaimas
		A3 cayme	dorff	
		F9 Cayme	Pagus	
6	Pferdt	kampnit		arklys
		A41 camnet	pferdt	
		F41 Camnet	Equus	
		H camnel		
		C kummeles[9]		
7	Kue[10]	klint		karvė
		A4 clynth	ein ku	
		F10 Clynth	Vacca	
8	Hundt	Songos		šuo
		A42 ſongos	hundt	
		F42 Songos	Canis	
		H ſangor		
9	Herre	Rickies[11]		ponas, viešpats
		A5 rickie	herre	
		F11 Ryckie	Dominus	

[8] menſch. – E. Hermann. Eine unbeachtete Überlieferung des preussischen Vokabulars Simon Grunaus.– Nachrichten der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, Philol.-hist. Klasse, Jahrgang 1949, Nr. 6, Göttingen, 1949 (toliau šis E. Hermanno straipsnis bus žymimas : Hermann ÜVG).

[9] Rankraštyje anksčiau buvo: cammeles.

[10] kue. – Hermann ÜVG.

[11] Rikies. – Hermann ÜVG.

10	waſſer		Wunda	vanduo
		A6	wunda	waſſerre
		F31	Wunda	Aqua
11	Bier		Pewo	alus
		A7	pewo	bier
		F32	pewo	Cerevisia
12	korn		Roggis /	rugys
		A8	ruggis	rockke
		F1	Ruggis	Ador[12]
13	Weiſſe		gaide	kvietys
		A9	gayde	weſze[13]
		F2	Gayde	Wesse, Weitzen, Triticum[14]
14	Gerſte		Maiſe[15]	miežis
		A10	wayſe[16]	gerſte[13]
		F5	Mayse	Hordeum[14]
15	Fleiſch		Meinſe[17]	mėsa
16	Brot		geitke[18]	duona
		A12	geytko	brott
		F3	Gaytko	Panis
		H	geyto	
17	Treuge		ſauſon	sausas
		A13	ſawſe	tröyge
		F6	Sause	Troyge[19]

[12] *Ador* „Triticum spelta L." – vietoj *Secale.*

[13] Originale yra *gayde – gerſte* (A9) ir *wayſe – weſze* (A10), kurie taisytini atitinkamai į: *gayde – weſze* ir *wayſe – gerſte.*

[14] Originale yra *Gayde – Hordeum* (F2) ir *Mayse – Wesse, Weitzen, Triticum* (F5), kurie taisytini atitinkamai į: *Gayde – Wesse, Weitzen, Triticum* ir *Mayse – Hordeum.*

[15] maiſe. – Hermann ÜVG.

[16] mayſe.

[17] Menſe.

[18] gaitke. – Hermann ÜVG.

[19] F autorius žodžio vok. žem. *troyge* reikšmės nežinojo ir todėl neišvertė į lot. kalbą.

18	Holtz		Malko	malkos, mediena
		A43	nalko[20]	holtz
		F43	Nalco[20]	Lignum
		C	Malcko	
19	Windt		widre	vėjas
		A44	wydra	wynth
		F44	Wydra	Ventus
20	Heupt		gaulko	galva
		A45	galbo	hauptt
		F45	Galbo	Caput
21	handt		rancko[21]	ranka
		A46	rancko	handt
		F46	Rancko	Manus
22	Bine		Noye/	koja
		A47	noye	beine
		F47	Noye	Ossa Beine[22]
23	Rock		Wiſtna[23]	švarkas
		A48	wilna	rock
		F48	Wilna	Tunica
24	Hembde		Norte	marškiniai
		A49	northe	hembde
		F49	Narthe	Indusium
25	Licht		lickte	žvakė, žibintas
		A50	licte	lichte
		F50	Licte	Lucerna
26	Haus		botte	namas, butas
		A51	gotte[24]	ein haus
		F51	Gotte[25]	Domus
		C	botte[26]	

[20] malko.
[21] ranko. – Hermann ÜVG.
[22] F autoriui, matyt, nebuvo aišku, ar vok. *Beine* yra „kaulas“, ar „koja“.
[23] Ar *Wiſma* (*Wiſma*. – Hermann ÜVG). Taisytinas turbūt į *Wilna*.
[24] botte.
[25] Botte.
[26] Rankraštyje anksčiau buvo *gotte*.

27	Sack		ſaika	maišas
		A52	ſaycka	ſack
		F52	Saycka	Saccus
28	Beichten		gerbeis	kalbėk, išpažink
		A53	gerbaiſa	beichten
		F53	Gerbaisa	Confiteri
29	Sunde		greki	nuodėmė
		A54	grekoy	ſunde
		F54	Grekoy	Peccatum
30	kirche		kirko /	bažnyčia
		A55	kyrkoy	kirchen
		F55	Kyrkoy	Ecclesia
31	Faſten		Paſtenick	pasninkas
		A56	paſtnygo	faſten
		F56	Pasteygo	Jeiunare[27]
		C	paſtnigo	
32	Erbeis		kekits[28] /	žirnis
		A57	keckirs	arwes
		F57	Keckirs	Arwes, nescio quid sit[29]
33	Weg		peentis	kelias
		A58	pentes	weg
		F58	Pentes	Via
34	Schlaffen		Moicte[30]	miegoti
		A59	meicte	ſchlaffen
		F59	Meicte	Dormio[31]

[27] F autorius vok. *fasten* „Fasten, pasninkas“ suprato kaip *fasten* „pasninkauti“.

[28] Gali būti ir: *kekirs* (*kekirs.* – Hermann ÜVG).

[29] Vvž. *arwes* F autoriui buvo nesuprantamas.

[30] Ar: Meicte (Meicte. – Hermann ÜVG).

[31] Neaišku, kodėl F autorius čia pavartojo ne infinityvo, o 1 sg. praes. lotynišką formą (*dormio*).

35	Trincken		Pogeis[32]	gerk
		A14	pogeys	trinck
		F34	Pogeys	Potus[33]
36	Eſſen		wolgeit[34]	valgykite
		A15	walge	eſſeth
		F35	Walge	Edite
37	Speien		wimbmis[35]	spjauk, vemk
		A16	wynis	ſpey
		F36	Wynis	Vome
		H	wyms	
38	Bezalen		plateis[36] /	mokėk
		A17	plateys	bezall
		F37	Plateys	Solve debitum
39	Saltz		Sali	druska
		A60	ſal	ſaltz
		F83	Sal	Sal
		H	ſalli	
40	Hutt[37]		kelmo	kepurė
		A61	chelmo	hutt
		F84	Chelmo	Pileus
41	Hun		gerte[38]	gaidys
		A62	gertis	huen
		F61	Gertis	Gallina

[32] Vok. *Trincken* yra inf., o pr. žodis – 2 sg. imperat.

[33] F autorius vok. *trinck* suprato kaip subst. ir išvertė į lo. *potus* „gėrimas".

[34] Vok. *Essen* yra inf., o pr. *wolgeit* – galbūt 2 pl. imperat. Variantas *walge* „esseth" (A 15) resp. *Walge* „Edite" (F 35) formos atžvilgiu yra klaidingi (vok. *esseth* A 15 ir lo. *Edite* F 35 yra 2 pl. imperat.).

[35] *wimbmis*, *wynis* (A 16), *Wynis* (F 16) turbūt taisytini į *wims* resp. *wyms* = *wyms* (H), bet ir pastarasis bent jau formos atžvilgiu yra, matyt, apkraipytas.

[36] Vok. *Bezalen* – inf., o pr. *plateis* (bei *plateys* „bezall" A 17, *Plateys* „Solve debitum" F 37) – 2 sg. imperat.

[37] Hut. – Hermann ÜVG.

[38] Pr. *gerte* galūnė galėtų būti apkraipyta (vietoj *-is*). Vok. *Hun* (= *huen* A62), kuris anksčiau buvo „gaidys; višta", XVI a. reiškė galbūt tik „vištą" (plg. lo. *Gallina* F61). Vok. „višta" išversta į pr. „gaidį", matyt, dėl to, kad žodžiai pr. „višta" (plg. *gerto* E 764) ir „gaidys" (plg. *gertis* E 763 ir 203) panašiai skambėjo.

42	wagen		Abbas	vežimas
		A63	abbas	wagin
		F62	Abbas	Currus
43	kanne		kragge	ąsotis
		A18	cragge	kanne
		F38	Cragge	Cantarus
44	Schne		ſchneko	sniegas
		A64	ſneko	ßnee
		F63	Sneko	Nix
45	Saw		Skaura[39]	kiaulė
		A19	ſkawra	ſau
		F39	Skaura	Sus
46	Regen		Soye	lijimas, lietus
47	kalt		Salta[40]	šálta
		A65	ſalta	kalth
		F64	Salta	Gelidus
48	Gros		Debica[40]	didelis
		A20	debica	gros
		F40	Debica	Magnus
49	klein		Licuti	mažas
		A66	licuti	klein
		F65	Licuti	Parvus
50	Fraw		Gema[41]	moteris, žmona
		A21	gemia	hausfrau
		F12	Gemia	Mater familias
51	Ein edle		Supana[42]	ponia
		A67	ſupana	braut
		F66	Supana	Sponsa

[39] Skaure. – Hermann ÜVG.

[40] Šis pr. žodis – galbūt nom. sg. neutr.

[41] *Gema* bei *gemia* (A 21) ir *Gemia* (F 12) nesunku taisyti į *genna*.

[42] Pr. *Supana* „ein edle" (G51) yra „ponia" (plg. *supūni* „ponia" III kat.). Sunkiau paaiškinti, kodėl *supana* (A67) yra „braut" (= *Supana* „sponsa" F66), t. y. „nuotaka". Galbūt šis pr. *supana* reiškė ne tik „ponią", bet ir „paną" = „merginą" (iš kurios nebesunku atsirasti sememai „ištekanti mergina" > „nuotaka")? Bet greičiausiai čia yra štai kas: vok. *braut* „Braut" – apsirikimas vietoj vok. *frau* „Frau" (tarp jų dviejų yra fonetinio panašumo!), plg., pvz., p. 56, išn. 52.

52	Jungfer		Merga /	merg(in)a
		A22	merga	iungckfrau
		F13	Merga	Virgo
53	Kindt		maltnicka	vaikas
		A68	haltnyka[43]	kindt
		F67	Haltnyka[44]	Infans
54	tochter		Docki[45]	duktė
		A23	dochti	tochtir
		F14	Dochti	Filia
55	mutter		muthi	motina
		A69	muti	mutter
		F68	Muti	Mater
56	Vater		thaus	tėvas
		A24	tawe	vater
		F15	Tawe	Pater
57	Jar		metthe	metai
		A25	mette	iar
		F16	Mette	Annus
58	nacht		nackt	naktis
59	gutt		labbis	geras
		A71	labbis	guth
		F70	Labbis	Cruch, Taberna[46]
60	keſe		Sur	sūris
		A26	ſur	keze
		F17	Sur	Caseus
61	potter		Ancte	sviestas
		A72	aucte[47]	potter
		F71	Aucte[48]	Butyrum

[43] maltnyka.
[44] Maltnyka.
[45] Dockti.
[46] Vok. *Cruch* „smuklė“ (→ lo. *Taberna* „t. p.“) yra apsirikimas vietoj vok. *guth* „geras“.
[47] ancte.
[48] Ancte.

62	meſſer		keilo[49]		peilis
		A27	peile	meſſer	
		F18	Peile	Culter	
		C	peyle		
63	Monch[50]		mynkus		vienuolis
64	hew[51]		kraiſe		šienas
		A73	crayſe	brey[52]	
		F72	Crayse	Puls	
65	ſtro		Salme		šiaudai
		A28	ſalme	ſtro	
		F19	Salme	Stramen	
66	hanfſaet[53]		gnabſem		kanapės sėkla
		A32	gnabſem	henff	
		F23	Gnabsem	Cannabis	
		C	gnapſem		
		H	gnabſen		
67	Eyer		paute		kiaušinis
		A74	pawtte	eier	
		F73	Pawtte	Ovum	
68	Felt		lnncka[54]		laukas
		A29	luncka	acker	
		F20	Luncka	Ager	
		C	laucka[55]		
69	ſcheune		ſkuna		daržinė
		A75	ſkuna	ſwein[56]	
		F74	Skuna	Porcus	
		H	ſkunna	ſchrein	

[49] peilo.

[50] wanſt. – Hermann ÜVG.

[51] Hew. – Hermann ÜVG.

[52] Vok. *brey* „košė“ (A 73; iš čia ir lo. *Puls* „t. p.“ F 72) – apsirikimas vietoj vok. *heu* „Heu“.

[53] Hanfſam. – Hermann ÜVG.

[54] lnnka. – Hermann ÜVG. Žr. tolimesnę išnašą.

[55] *laucka* (C) – taisyklingėsnis variantas už visus kitus.

[56] *swein* „kiaulė“ (A75; iš čia ir *Porcus* „t. p.“ F 74) yra apsirikimas (*ſchrein* H irgi klaidingas) vietoj *scheune* (G 69). Plg., pvz., p. 54, išn. 42.

70	Hecht		lyda[57] /	lydys
		A30	meida	hechtt
		F21	Meida	Lucius
		C	ageida	
		H	heida	
71	Peil		bila	kirvis
		A76	byla	beil
		F75	Byla	Beil, Bipennis
72	flachs		lino	linai
		A31	lynno	flox
		F22	Lynno	Linum
73	leimat[58]		moſla	klijai[59]
		A85	moſka	leimet
		F86	Moska	Leimet, Viscus
74	hanf[60]		Caneips	kanapė
75	Nolde		augle[61]	adata
		A86	angle	nolden
		F87	Angle	Nolden
76	zwirn		ſchuto	siūlas
		A33	ſcuto	czwirn
		F24	Scuto	Fila Zwirn
77	krug		kreitzno /	smuklė
78	glas		gaſſo[62]	stiklas
		A87	glaſſo	glas
		F88	Glasso	Vitrum

[57] *lyda* yra taisyklingesnis variantas už visus kitus.

[58] Wimmat. – Hermann ÜVG.

[59] Atrodo, kad čia yra „klijai", nors tą ir ne visai lengva įrodyti.

[60] Hanf. – Hermann ÜVG.

[61] Vok. *Nolde* ir *nolden* (A 86) reikšmė ne visai aiški. Jeigu jis reiškia „Nadel, adatą", tai visi trys pr. variantai galėtų būti taisomi į *aygle* (plg. *ayculo* „Nolde, adata" E 470). O gal *augle* šaknies vokalizmas yra autentiškas (tuomet *angle* A 85 resp. *Angle* F 87 taisytini į *augle* resp. *Augle*)?

[62] glaſſo.

79	knecht		Woikello[63]	bernas
		A34	woykello	knecht
		F25	Waykello	Servus
80	Marck[64]		kalte[65] /	markė (moneta)
		A35	calte	ein margk
		F26	Calte	Margk, Forum[66]
81	Schue		korpe	kurpė
		A89	corpe	ſchuch
		F90	Corpe	Calceus
82	Arſch		piſda	pasturgalis
		A36	peiſda	der arſch
		F27	Peisda	Podex
83	kuſſen		pomeleis[67]	palaižyk man
		A90	pomeleis	leck
		F91	Pomeleis	Leck, Lambe
84	gebott[68]		lapinna	liepė
		A37	lapynna	gebott
		F28	Lapinna	Praeceptum
85	tagk		Deigen	diena
		A91	deyen	tag
		F92	Deytu[69]	Dies
86	Nim[70]		Jmants[71]	imk
		A92	ymays	nim
		F93	Ymays	Accipe

[63] *Woikello* „bernas, tarnas“ < „bernaitis, tarnaitis“.

[64] marck. – Hermann ÜVG.

[65] Dėl šio žodžio žr. p. 40, išn. 161.

[66] Supainiota vok. *Mark* „markė“ su vok. *Markt* „turgus, forum“.

[67] Turbūt: **pa*+**m(e)i* „man“+**leis* „palaižyk man“ (plg. s. lie. *pamisakyk* „pasakyk man“)= „(pa)laižyk, leck“ (A 36 ir F 91); tačiau vok. *kussen* (G 83) yra „(pa)bučiuoti“ (inf.).

[68] Vok. *gebott* „paliepimas“ ir (sg. praet.) „liepė“ išverstas į pr. *lapinna* (bei A ir F variantai) „liepė“. F autorius vok. *gebott* išvertė į lo. *praceptum* „paliepimas“.

[69] Matyt: Deyen.

[70] Originale yra: Jmants – Nim.

[71] Turbūt: Jmais.

87	gefatter		Comatter		kūmas
		A77	comatter	gefatter	
		F76	Comatter	Compater	
88	Hure		Manga /		kekšė
		A81	manga	hure	
		F80	Manga	Meretrix	
89	Habt Jr es nicht		Ny thueri[72] thu		Neturi tu
90	Jch wils euch geben		Dam thoi[73]		Duodu tau
91/92	Ein roter apffell		Warmes Wobelke /		raudonas obuolys
	A100	warmun[74]	roth; A84 wabelcke eppil		
	F101	Warnm	Rott, Turba[75];	F 85 Wabelcke	Pomum
	H	warum		C wabelko	
93	Ein vogell	Pipelko /			paukštis
	A38	pipelko	vogil		
	F29	Pipelco	Avis		
94	Wo wiltu hin		kayat[76] thu		nori tu
95	Behut[77] dich Got		Warbo[78] thi Dewes[79]/		(te)saugo tave dievas
	A93		ſaydit	hut dich	
	F94		Say dit	Cave tibi	
96	Gehe furt /		Sanday[80]		sudie
	A79		ſanday	gee weg	
	F78		Sanctay[81]	Abi	

[72] thuer. – Hermann ÜVG.

[73] thor. – Hermann ÜVG.

[74] *warmun* yra taisyklingesnis už variantus F101 ir H.

[75] Vietoj vok. *rot* „raudonas“ F autorius pasigavo vok. *Rotte* „minia“ → lo. *Turba* „t. p.“.

[76] *kayat* yra iškraipytas galbūt **kait* = **kait-* < **kvait-* (= *quoit-ē* „nori“ III).

[77] Behüt. – Hermann ÜVG.

[78] *Warbo thi* bei variantuose *saydit* (A93) resp. *Say dit* (F94) turbūt slypi smarkiai iškraipytas pr. **sarg-* ar **serg-* („sergėti“) + „tave, tau“ (t. y. pr. **ten* ar **tin* ir pan.).

[79] Dawes. – Hermann ÜVG.

[80] Vok. *Gehe furt* „eik tolyn“ išverstas į pr. *Sanday*, kuris gali būti iš *san* „su“ + **dei* < **deiv-*, plg. lie. *sudiẽv* > *sudiẽ*.

[81] Taisytinas į: Sanday.

97	Ein gut man	Dirſos ginthos /		šaunus žmogus
	A80	dyrſoſgyntos	fromman[82]	
	F79	Dyrsosgyntos	Bonus vir	
	C	dyrſos gintos		
98	Ein huren[83] kindt	Mangos[84] Sones		kekšės sūnus
	A96	mangoſon	hurenkindt	
	F97	Mangoson	Meret[85], Spurius	
99	Ein ſchalck	Maiters		šelmis
	A97	maytter	ſchalck	
	F98	Maytter	Nequam	
100	Wiltu nicht	Ny koyto /		nenori tu
	A83	ny koytu	wiltu nit	
	F82	Nykoitu	Vin mecum[86]	

Minėtini dar šie žodžiai, kurių neturi GrG, bet jie yra GrA bei GrF (vienas žodis ir C) rankraštiniuose variantuose[87]:

A11	wiſge	habir	aviža
F4	Wyszge	Avena	
A70	ſchoſtro[88]	ſchweſter	sesuo
F69	Schostro	Soror	
A78	kyrteis	ſlo	kirsk, mušk
F77	Kyrteis	Slo, Feri	
A82	tickers	ein richter[89]	tikras
F81	Tickers	Judex	

[82] from man.

[83] Huren. – Hermann ÜVG.

[84] mangos. – Hermann ÜVG.

[85] *Meret* yra rankraštyje perbrauktas; F autorius, matyt, norėjo rašyti *Meretricis filius*, bet parašė *Spurius* „nesantuokinis vaikas".

[86] Vok. *nit* „nicht" supainiotas su vok. *mit* „su; kartu" ir išverstas į lo. *mecum* „su manim".

[87] Bent jau dalį šių žodžių (ne visi jie ir prūsiški, žr. toliau išnašose) į Gr žodynėlį sudėjo ne pats S. Grūnavas, o jo Kronikos nurašinėtojai (vienas iš jų – GrA autorius).

[88] *ſchostro* yra lenk. žodis: *siostra*.

[89] Pr. *tikers* „tikras" atitinka vok. *ein richter* „tikrasis; teisėjas" (iš čia – F 81 Judex), kuris šiuo atveju = vok. *ein rechter* „tikras(is)".

[90] *merguß* gal yra lie. žodis?

A88	mergußß[90]	mayth	mergužė
F89	Mergusz	Mulsum[91]	
A94	pirmas	zum irſten	pirmas
F95	Pirmas	Primum	
A95	eykete[92]	kom her	eik ten
F96	Eikete	Accede	
C	eyckete		
A98	ieſt[93]	er iſt	yra
F99	Iest	Est	
A99	goſen	ein dreck	
F100	Gosen	Stercus	

[91] F autorius vok. *mayth* supainiojo su vok. *meth* „midus“ ir išvertė į *Mulsum* „midus“.
[92] *eykete* yra greičiau ne pr., o lie. žodis: *eīki tę̃* „eik ten“ arba (?) *eikite* (pl.).
[93] *iest* — matyt, lenk. žodis: *jest* „yra“.

FRAGMENTINIAI PRŪSŲ KALBOS TEKSTAI (XIV–XVI a.)

1. Tekstelis BPT[1] (XIV a. vid.)

Kayle	rekyſe.		thoneaw	labonache	thewelyſe.
Eg. koyte.	poyte.		nykoyte.	pe͡nega[2]	doyte.
„Sveikas,	pone!		Tu nebe	geras	dėdelis,
Jeigu nori tu	gerti,	[bet]	nenori tu	pinigą	duoti“[3].

BPT – seniausias baltų rašytinis paminklas[4] yra anoniminio prūsų jaunuolio, XIV a. vid. studijavusio, matyt, Prahos universitete, sukurtas humoristinis distichas su tam tikrais studentiško kalambūro elementais.

2. Fragmentas TN[5] (XV a. pradžia)

Towe Nůſze kåß eſſe andangonſv̊n[6] ſwyntinſ
„Tėve mūsų, kas (=kuris) esi danguose, šventintas...“

Versta ne iš vokiečių, o iš lotynų kalbos (Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur...).

[1] Rankraštinį BPT (=Bazelio prūsų tekstelį) rado amerikietis Stephen C. McCluskey (1974 m.) viename Bazelio universiteto bibliotekos foliante. Dėl jo žr.: W. R. Schmalstieg, An Old Prussian Grammar. Pennsylvania, 1974; idem, Studies in Old Prussian. Pennsylvania, 1976, p. 87 tt.; S. C. McCluskey, W. R. Schmalstieg and V. Zeps. – General Linguistics, XV (1975), p. 159 tt.; V. Mažiulis. – Baltistica, XI (1975), p. 125 tt.

[2] Kai kas spėja, kad ši *pe͡nega* (=*pennega*) esanti lie. *(vil̃k)-o* (gen. sg.) tipo forma. Tačiau toks spėjimas yra labai rizikingas dėl dviejų priežasčių: 1) žodžio galas visame BPT yra gerokai apkraipytas (V. Mažiulis, l. c.), 2) visi (ir naujausi) mėginimai surasti prūsams *o*-kamienę gen. sg. **-ā* (=lie. *-o*) laikytini tik hipotezėmis – dar neįrodytais ir vargu ar įrodomais dalykais. Visai kitokia ir įdomi hipotezė – L. Palmaičio – Baltistica, XIII (1977), p. 336.

[3] Šitoks vertimas yra mano (esama ir kitokių BPT interpretavimų), žr. V. Mažiulis, l. c.

[4] Seniausias yra, aišku, E žodynėlis (iš XIV a. pradž.); betgi jo išliko ne originalas, o nuorašas, kuris padarytas apie 1400 m., t. y. vėliau nei atsirado BPT.

[5] Apie rankraštinį fragmentą TN (=Towe Nůſze „Tėve mūsų“) žr. E. Mikalauskaitė. – Archivum Philologicum, VII, Kaunas, 1938, p. 102 tt.; V. Mažiulis, PKP, p. 30.

[6] Skaitymo *andangv fv^{e}n* galimybė yra abejotina. Dėl *andangonfv^{e}n* žr. V. Mažiulis. Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai. V., 1970, p. 224 t.

3. Fragmentas GrF[7] (apie 1517–1526 m.)

sta nossen rickie, nossen rickie
„Tai mūsų viešpats, mūsų viešpats“.

4. Fragmentai MBS[8] (apie XVI a. vid.) – „Sūduvių kampo“[9] šnektų nuotrupos:

a) fragmentas MBS_1

Ocho	**moy**	**myle**	**ſchwante**	**panicke**[10]	(o mein liebes heiliges fewerlein)[10]
O hoho	Moi	mile	swente	Pannike	
O ho hu	Mey	mile	ſwenthe	paniko	
O	mues	miles	schwante	Panick	
„O	mana	miela	šventa	ugnele!“	

b) fragmentas MBS_2

Kelleweſze[11]	**perioth** /	**Kelleweſze**	**perioth**[12] /	(der treiber iſt kommen)[12]
kelleweſe	periothe,	kelleweſe	parioth	
„Ratavežys	parvažiuoja,	ratavežys	parvažiuoja!“	

c) fragmentas MBS_3

trencke / **trencke** / (stos an stos an)[13]
„Trenk, trenk!“

d) fragmentas MBS_4

Kaileſs noussen gingis[14]

[7] Rankraštinis fragmentas GrF (žr. p. 48, išn. 7) skelbiamas iš: V. Kiparsky. – Baltistica, VI (1970), p. 225.

[8] Toliau pateikiamų (šešių) fragmentų MBS (=Maletijaus „...Beschreibung der Sudawen...“) pagrindiniai (tiksliau: pirmoj vietoj dėliojami) variantai (čia jie spausdinami pusjuodžiu šriftu) yra paimti iš Hieronimo Maletijaus (g. apie 1525–1583) išspausdintos knygelės „Warhafftige Beschreibung der Sudawen auff Samland / sambt ihren Bock heyligen und Ceremonien“ egzemplioriaus, esančio Vilniaus universiteto bibliotekoje (toliau šis egzempliorius žymimas: MBS-V. Kiti fragmentų MBS variantai pateikiami iš: V. Mažiulis, PKP, p. 30–31 (ir liter.).

[9] Žr. V. Mažiulis, PKP, p. 21, 30.

[10] MBS-V, p. 13.

[11] Kelleweſze „treiber“, t. y. „Wagentreiber“ = „ratavežys“.

[12] MBS-V, p. 14.

[13] MBS-V, p. 14.

[14] MBS-V neturi šio fragmento; čia jis (ir jo variantai) pateikiamas iš: V. Mažiulis, PKP, p. 31 (ir liter.).

Kails	nauſſen	gnigethe
Kayles	mauſe	gygynethe
Kailes	nanſe	geigete
„Sveikas,	mūsų	drauge!“[15]

e) fragmentas MBS_5

Geygey	**begeyte**	**pockolle**[16] / (Laufft laufft jr Teuffel)[16]
Beigeite	beigeite	puckolle
Beigeite	beygeyte	peckolle
Geygeythe	begoythe	peckelle
Geygeythe,	Begaythe,	Pekelle
	Begaythe,	Pokulle
geigete	begeigete	Packolle
„Bėkite,	bėkite,	velniai!“

f) fragmentas MBS_6

Kayles /	**poſkayles**	**enis**	**perandros**[17]
Kayles	poſtkayles	eins	periandros
Kails	poſkails	ains	par antres
Kailes	pußkailes	ains	Petantros
Poß Kayleß	kayles	eines	peranteres
„Sveikas	pa sveikas,	vienas	per antrą“[18]

5. Fragmentas OT[19] (1583 m.)

Dewes does[20] dantes, Dewes does[20] geitka[21].

Plg. lietuvių posakį: diẽvas dãvė dantìs, diẽvas duõs ir dúonos.

[15] T. y.: „... drauge (gentie)!“

[16] MBS-V, p. 16.

[17] MBS-V, p. 18; čia, tiksliau sakant, yra taip parašyta: vnd heben an zu ſauffen / Kayles / poſkayles enis perandros.

[18] Dėl šio posakio reikšmės žr. K. Būga, Rinktiniai raštai, III, p. 133.

[19] Fragmentas OT (= „... Onomasticum ... Thurneyssers ...“) randamas knygoje: Maeliṣāh kai Hermeneia Das ist ein Onomasticum und Interpretatio oder aussführliche Erklerung Leonharten Thurneyssers zum Thurn, Churfürstischs Brandenburgischs bestalten Leibs Medici ... Gedruckt zu Berlin ... Anno M. D. LXXXIII. Dėl šio veikalo žr. A. Sjöberg. – Scando-Slavica, XV (1969), p. 275 t.

[20] Spėjimą, kad *does* yra 3 sg. (pl.) futur. (pvz. A. Sjöberg, l. c.), nelengva pagrįsti.

[21] Kad *geitka* „duona“ būtų gen sg. (pvz. A. Sjöberg, l. c.), sunku įrodyti.

PIRMASIS PRŪSŲ KATEKIZMAS

1 **1** Catechiſmus **2** jn preüßniſcher **3** ſprach \ vnd da **4** gegen das **5** deüdſche. **6** 1. 5. 45.

2 **1** Vorrede.

2 ES hat Got der Heylige geyſt jm xix. auch jm lxxxvij. **3** pſalmen von der zeyt des Newen teſtaments klerlich weyſ=**4** ſagen laſſen / Das die prediget des heyligen Euangelions **5** außgehen wůrde jnn alle weldt / Vnd das jnn allen ſpra=**6**chen vnd gezůngen ſolt gepredigt werden / Vnd die leůtte **7** bey allerley nation / dadurch zu gottes erkentnis kommen / **8** Vnd alſo iſt auch verkůndigt von Chriſto / das alle weldt **9** jhn preyſen / vnd jhme jnn ſeynem Reyche dienen ſôlte. **10** Welche groſſe treffliche gnade anfenglich vō der Apoſteln **11** zeyt / durch vnd durch manigfeldig gangen / Vnd auch **12** nu jnn dieſen letzten zeyten vns jn Preůſſen / aus lauter / **13** bloſſer gôtlicher barmhertzigkeit / reichlich widderfaren iſt / **14** dafůr wyr alle / billich

1 **1** Prūsiškas katekizmas ir greta jo vokiškasis. 1545.

2 **1** Pratarmė.

2 Dievas šventoji dvasia XIX, taipogi LXXXVII **3** psalmėse apie naujojo testamento laikus aiškiai išpranašauti **4** leido, kad šventosios evangelijos mokymas **5** paplis visame pasaulyje ir kad visomis kalbomis **6** bei tarmėmis turės būti skelbiamas. Ir žmonės **7** visokių tautų dėl to ateis prie dievo pažinimo. **8** Ir taipogi yra pranešta apie Kristų, kad visas pasaulis **9** jį turės garbinti ir jam jo karalystėje tarnauti. **10** Kokia didelė nepaprasta malonė nuo pat apaštalų **11** laikų ištisai bei visokeriopai ėjo ir taipogi **12** dabar šiais pastaraisiais laikais mums Prūsuose iš tikro **13** gryno dieviško gailestingumo gausiai pasireiškė. **14** Užtat mes visi pritariančiai su visu stropumu ir tikru rimtumu **15** dievui turime dėkingi būti bei visur tarnauti ir **16** nepaliaujamai

mit allem fleyß vnd rechtem ernſt / **15** gote danckbar ſein / vnd allenthalben dienen ſôllen / vnd **16** ſeyne ehre helffen fôrdern vnd fortſetzen. Derwegen auch **17** dieſer alte vnd gemeyn Catechiſmus iſt jnn vndeůdſcher **18** Peůßniſcher[1] ſprach / wie die vff Samland / ſonderlich am **19** rechten preůßniſchen orth vnd ſtrich gebreůchlich / aus **20** F. D. vnſers gnedigſten herrn beuelch jn druck verordnet **21** Damit die pfarhern vnd Seelſorger auffm lande / denſel = **22**bigen alle Sontage von der Cantzel / von wort zu wort / **23** one Tolken / ſelbs ableſen / vnd dem vndeůdſchen preůß = **24**niſchem volcke / jn derſelbigen ſprache / mit fleys fůrſpre = **25**chen ſôllen / Das alſo die pfarrer ſelbs môgen bede jungen **26** vnd alten jm gebet vnd andern ſtůcken des Catechiſmi / **27** zu gelegner zeyt : wie es die kirchen ordnung vnd F. D. be = **28**velch mitbringt / verhôren / Vnd kônnen alſo auch jnn **29** kranckheiten hiemit den leůtten jnn dieſem ſtůck trôſtlich **30** ſein. Vnd ob wol die pfarhern derſelbigen ſprache nicht **31** kůndig / kônnen ſie doch von jhrem

stengtis jo garbę skleisti. Dėl to ir **17** šis senas bei paprastas katekizmas nevokiečių **18** prūsų kalba, kaip ji Samboje ypač **19** tikrajame prūsiškame kampe bei ruože yra vartojama, **20** mūsų maloningiausiojo pono kunigaikštiškosios prakilnybės paliepimu yra pavestas išspausdinti **21** tam, kad pastoriai ir sielų ganytojai kaimuose jį **22** kiekvieną sekmadienį iš sakyklos žodis po žodžio **23** be vertėjų patys skaitytų ir nevokiečių prūsų **24** liaudžiai jos pačios kalba stropiai išsakytų; **25** kad šitaip pastoriai galėtų patys jaunus **26** ir senus iš maldos ir kitų katekizmo dalykų **27** atitinkamu laiku, kaip tai bažnyčios potvarkis bei kunigaikštiškosios prakilnybės paliepimas **28** nurodo, apklausinėti; ir kad taipogi galėtų **29** ligose žmones šiuo dalyku paguosti **30**. Ir nors pastoriai tos kalbos **31** nemoka, tačiau jie gãli namie iš savo nuosavų tarnų **32**, kai tie kaĩba „Tėve mūsų“, jų prūsišką **33** akcentą bei tarimą, kiek
3 tai liečia katekizmą, **1** gerai stebėdami lengvai suvokti. Šitai **2** visa su dieviška pagalba ir malone neabejotinai **3** atneš naudõs ir vaisių. Tam tesuteikia

[1] Preůßniſcher.

eygnen geſind daheim / **32** weñ ſie das vater vnſer ſprechen denſelbigē preůßniſchen **33** accent / vnd die pronunciation / ſo
3 viel den Catechiſmū be=**1**trifft / wol mercken vnd leychtlich faſſen. Solchs aber **2** alles / wird durch gôtliche hůlff vnd gnad / vngezweyfelt **3** nutz vnd frucht ſchaffen / Dazu verleyhe Gott der Vater **4** vnſers lieben herrn Jeſu Chriſti ſeynen ſegen. Amen.

5 Es iſt auch zumercken / Wiewol die preůſſen vff Na=**6** tangen / etliche wort jm Vater vnſer / verkůrtzen vnd an=**7** ders außſprechen / iſt doch keyne ſonderliche enderung der **8** wort / ſondern nur das ſie etliche ſyllaben contrahiren ader **9** zuſamen zyhen / vnd iſt alleyn die pronunciation etwas **10** anders / vnd kan doch leychtlich von allen teylen vernom=**11**men werden.

12 Dergleychen iſts auch mit den Preůſſen vmb Welaw / **13** die jhre accent etwas nach dem Littawiſchen lencken. Es **14** iſt aber derhalben von vnnôten / ſôlche geringe enderung / **15** jm druck am rande auſſen anzuzeygen[3]. Die Sudawen **16** aber

dievas, tėvas **4** mūsų mielo pono Jėzaus Kristaus, savo palaiminimą. Amen.

5 Taipogi reikia pastebėti: nors prūsai Notangoje **6** kai kuriuos „Tėve mūsų“ žodžius sutrumpina ir kitaip **7** ištaria, bet tai yra ne koks nors žodžių skirtingumas **8**, o vien tas, kad jie[2] kai kuriuos skiemenis kontrahuoja arba **9** sutraukia ir turi tik šiek tiek kitokį tarimą **10**, kurį tačiau visi kiti lengvai gali **11** suprasti.

12 Panašiai yra ir su prūsais apie Vėluvą **13**, kurie savo akcentu šiek tiek krypsta į lietuvių kalbą. **14** Bet dėl to nėra reikalo tokį menką skirtingumą **15** nurodyti spaudinio paraštėse. Sūduviai **16**, nors jų kalba ir šiek tiek prastesnė, vis tiek sugeba **17** šioje prūsų kalboje, kuria visas šis katekizmas **18** išspausdintas, taipogi gerai susigaudyti ir visus žodžius suprasti.

19 Tačiau kai kur žodis kartais skiriasi, kaip **20** pavyzdžiui: štai tie Notangoje ketvirtajame „Tėve **21** mūsų“ prašyme vietoje žodžio „šiandien“ sako „mūsų kasdieninės duonos **22** duok mums šią dieną ir visas dienas“.

[2] T. y. notangai.
[3] R. Trautmann: auzuzeygen.

/ wiewol jhre rede etwas nyderiger / wiſſen ſich doch **17** jnn dieſe preůßniſche ſprach: wie ſie alhie jm Catechiſmo **18** gedruckt iſt: auch wol zuſchicken / vñ vernemen[4] alle wort.

19 Wo aber ein wort bißweylen geendert wirdt / als zum **20** Exempel / da die vff Natangen jn der vierde bitt / des Va= **21**ter vnſers / fůr das wort Heůtte / ſagen Vnſer teglich brod **22** gib vns dieſen tag vnd alle tage. Jtem. Da die vff **23** Sambland / jm anfang des Glaubens fůr das wort All=**24**mechtigen ſchepffer / brauchen ein ſólchs wort preůßniſch **25** welchs heyſt / der alles kan vnd weyß. Sólchs aber iſt **26** aus vngeſchickligkeit der Tolcken erſtlich eingefůret / Die **27** haben nicht fleyß gethan / eygentliche wort dazu zufinden.

28 Vnd weyl ſólche eingemengte preůßniſche wort / nicht **29** ſo deůdlich / eygentlich vnd volkōmen außdrucken die art **30** vnd den verſtant der wort / was ſie zu latein vnd deůdſch **31** bedeůtten / leſt mans billich alleyn bey dem rechten preůß = **32** niſchen bleyben / wie es alhie gedruckt ſtehet.

Taipogi, štai tie **23** Samboje „Tikėjimo“ pradžioje vietoj žodžio „visagalį **24** kūrėją“ vartoja tokį žodį, kuris prūsiškai **25** reiškia „kuris viską gali ir žino“. Bet štai yra **26** anksčiau įvesta iš neįgudimo vertėjų, – jie **27** nepasistengė tinkamų žodžių suieškoti.

28 Ir kadangi tokie įmaišyti prūsų žodžiai ne **29** taip aiškiai, tinkamai ir tobulai perteikia prigimtį **30** bei prasmę žodžių, jų turimą lotynų ir vokiečių **31** kalbose, tai priderančiai pasiliekama vien tik prie tikrosios prūsų **32** kalbos, kuria ištisai čia ir yra spausdinama.

[4] R. Trautmann: vernemen.

4 **1** Die Zehen gebot Gottes.
5 **1** Staey deſſempts Pallapſaey[5]. ———
Tie dešimtis paliepimų.

2 Das Erſte. **3** Du ſolt nicht ander gôtter[6] haben.
2 — Pirmas. **3** Thou ni tur kittans deiwans tur = **4**rettwey.
Pirmas. Tu ne- turì kitus dievus turėti.

4 Das Ander. **5** Du ſolt den namen ———
5 — Anters. **6** Thou ny tur ſchan emnen[7] twaiſe **7**
Antras. Tu ne- turì šį vardą tavo

Gottes nicht **6** vnnützlich füren.
deiwas ny anterpinſquan[8] menentwey[9]
dievo nenaudingai minėti

7 Das Dritte. **8** Du ſolt den feiertag heiligen.
8 — Tirts. **9** Thou tur ſchan lankenan[10] deinan **10** ſwintintwey[11].
Trečias. Tu turì šią šventinę dieną švęsti.

[5] *Pallapsaey* (nom. pl. masc.) yra **palaipsāi* (cirkumfleksinis kirčiuotas **-ai*), žr. p. 82, išn. 2.

[6] I ir II katekizmuose diakritinis raidžių *o* ir *u* ženklas ne visur ryškus, tačiau jis tais atvejais, kai nepanašus į umlautinius brūkšnelius, be abejo laikytinas diakritine *e*.

[7] *emnen* (acc. sg.) yra, matyt, iš **emenin* (ar **eminin*, acc. sg. masc.) = **emen-*, o šis – iš (balt.) **enmen* (ar **enmin*, nom. sg. neutr.), besigiminiuojančio su sl. *imę* „имя“ (< **inmen* ar **inmin*), lot. *nomen* „vardas“ ir kt. Tokį (balt.) **enmen* „vardas“ (neutr.) seniau, rodos, bus turėję ir visi baltai (žr. dar p. 142, išn. 235).

[8] Jis yra iš **enterpiniskan* „naudingai“ = „į naudingumą“ (ar „naudingume“): *en* „į“ + **terpiniskan* (acc. sg. fem.) „naudingumą“ (adjektyvinis subst.) – adjektyvinės priesagos *-isk-* vedinys iš pr. (adj.) **terp-inas* „naudingas“, o pastarasis – priesagos *-in-* vedinys iš pr. (subst. fem.) **terpā* „nauda“ (ar subst. neutr. **terpan* „t. p.“?) = lie. *tarpà* „vešlumas“. Taigi pr. **terpā* „nauda“, suponuojantis pr. (verb.) **terp-* „būti augiam, vešliam“ (= lie. *tařp-ti* „vešėti“), reiškė „naudą iš javų“ (plg. pr. **bandā* „nauda iš gyvulių“, žr. p. 107, išn. 23). Pr. **terpā* „nauda“ (ar **terpan* neutr.?) slypi žodyje pr. *enterpon* „naudingai“ (III 17_{17}; *enterpo* „t. p.“ III 61_1 taisytina į *enterpon*) = **enterpan* „į naudą“ (ar „naudoje“): *en* „į“ + **terpan* „naudą“ (acc. sg.; < **-ān*).

[9] Yra, matyt, **min-intvei*. Pastaba: čia (po *menentwey*) ir kai kur kitur toliau sakinio pabaigoje trūksta taško.

[10] Žr. p. 83, išn. 5.

[11] Pr. *swintintwey* (kaip ir vok. *heiligen*) reiškė ir „švęsti“ („turėti šventę, nedarbo dieną“), ir „šventinti“ („daryti šventą“).

9 Das Vierde. **10** Du ſolt deinen vater vnd
11 — Ketwerts. **12** Thou tur twaian thawan bha
Ketvirtas. Tu turì tavą tėvą ir

mutter **11** ehren.
mut=**13**tin ſomonentwey[12].
motiną šlovinti.

12 Das Fůnffte. **13** Du ſolt nicht tődten.
14 — Penckts. **15** Thou ny tur gallintwey[13].
Penktas. Tu ne- turì žudyti.

14 Das Sechſte. **15** Du ſolt nicht Ehebrechen.
16 — Wuſchts. **17** Thou ny tur pattiniſkun[14] lembtwey[15]
Šeštas. Tu ne- turì santuoką laužyti.

16 Das Siebende. **17** Du ſolt nicht ſtelen.
18 — Sepmas. **19** Thou ny tur rancktwey[16].
Sekmas. Tu ne- turì vogti.

18 Das Achte. **19** Du ſolt nicht falſch
20 — Aſmus. **21** Thou ny tur falſch[17]
Ašmas. Tu ne- turì falšyvai

gezeügnis re=**20**den wider deinen negſten.
widekauſnan[18]**22** waitiatun preiken twaien tawiſchen[19]
liudijimą kalbėti prieš tavą artimą.

[12] T. y.: **zmūnintvei* „šlovinti“, žr. p. 189, išn. 522.

[13] Vedinys iš pr. *gallan* „mirtis“ (acc. sg.).

[14] Su *-iniskun* vedinys iš pr. **pat-* = lie. *pat-s* „vyras“ resp. *pat-i* „žmona“.

[15] *lembtwey* iš **lim-tvei* „lauž(y)ti“ (jis, matyt, bus reiškęs ir „lūžti“): lie. *lim-ti* „svirti žemyn“ (LKŽ VII, p. 518) < „lūžti“ ir kt.

[16] *rancktwey* = **rang-tvei* sietinas turbūt su lie. *reñg-ti*, kuris bus kilęs iš „lenkti“ (: *reñgtis* „lenktis“ LKŽ XI, p. 449) = „lenkti, sukti (kur kreipti)“, plg. lie. *sùkti* „apgaudinėti, apvoginėti“.

[17] *falsch* — vok. žodis.

[18] Iš **vīdikau-tvei* „liudyti“ (inf.), kuriame slypi pr. **vīd-ikas* „tas, kuris mato“ (: pr. *widd-ai* „matė“, lie. *iš-výd-o* ir kt.).

[19] *tawischen* = **tavišan* (acc. sg.), kuris iš tikrųjų reiškia „artimesnį“ (pagal vok. *negsten* = des *Nächsten*), yra iš **tav-is-ja-*, t. y. priesagos *-is-* (gradus comparat.) vedinys iš pr. **tav-* „artimas“ (: la. *tuv-s* „artimas“).

6 **1** Das Neůnde. **2** Du ſolt nicht begeren
7 **1** — Newints. **2** Thou ny tur pallapſittwey[20]
Devintas. Tu ne- turì geisti

deines neg=**3**ſten haws.
twaiſei **3** tawiſchis buttan.
tavo artimo butą.

4 Das Zehende. **5** Du ſolt nicht begeren
4 — Deſſimts. **5** Thou ny tur pallapſittwey
Dešimtas. Tu ne- turì geisti

deines neg=**6**ſten weib \ knecht \ magt \
twaiſei **6** tawiſchis gennan \ waikan \ merg=**7**wan \
tavo artimo moterį, berną, mergą,

vihe \ **7** oder alles was ſein iſt.
pecku \ ader —— katanaſſen[21] aſch[22].
pekų arba kas jo yra.

8 Der Glaube.
8 Stas Drôffs[23].
Tas tikėjimas.

9 JCH glewbe an Gott \ Vater **10** almechtigen \
9 AS drowe an Deiuan \ Thawan **10** wiſmoſing[24] \
Aš tikiu į dievą, tėvą visagalį,

Schepffer himmels **11** vnd
kas aſt taykowuns[25] **11** dangon bah[26]
kuris yra kūręs dangų ir

[20] Žr. p. 106, išn. 18.
[21] *katanassen* yra *ka* „kas“ (neutr.) ir **tanasan* (nom. sg. neutr.) – posesyvinė forma iš *tāns* „jis“ < **tanas* (nom. sg. masc.).
[22] aſth.
[23] T. y.: **dŕuvs* < **dŕuvis*, žr. p. 142, išn. 236.
[24] Žodis be galūnės.
[25] Dėl *tayk-* žr. p. 203, išn. 615.
[26] Turbūt: *bha.*

der erden \ Vnd an Jeſum **12** Chriſtum ſeinen[27]
— ſemmin \ Bah an Je=**12**ſum Chriſtū ſwaian
žemę. Ir į Jėzų Kristų, savą

eynigen Sohn vn**13**ſern Herren \ Der
ainan Sunun **13** nuſun rekian \ Kas
vieną sūnų, mūsų viešpatį, kuris

empfangen iſt **14** vom heiligen Geyſt \
patickots aſt **14** aſſaſtan ſwintan naſeilen[28] \
sukurtas yra nuo tos šventos dvasios.

Geborn von **15** Maria der jungkfrawen.
Gem=**15**mons aſſaſtan jungkfrawen Ma=**16**rian.
Gimęs nuo tos panos Marijos.
Gelit=**16**ten vnder Pontio Pylato\ gecreüi=**17**tziget \
Stenuns[29] po Pontio Pylato\ **17** ſcriſits \
Kentėjęs po Pontiju Pilotu, kryžiuotas,

geſtorben vnd begraben. **18** Nidergeſtigen
aulawns[30] bah[31] encops. Sam**18**may leſuns[32]
numiręs ir įkastas. Žemyn leidęsis

zu der helle[33] \ Am **19** dritten tag aufferſtanden
preipekollin \ — Tirtin **19** deinam[34] att ſkiwuns
prie pragaro. Trečią dieną atsikėlęs

[27] *seinen* čia reiškia ne „savą“ (→ pr. *swaian* „t. p.“), o „jo“.

[28] Žr. p. 220, išn. 723.

[29] Pr. *sten-* „kentėti“ yra turbūt iš „vaitoti“ (= lie. *sten-ėti* „t. p.“ ir kt.).

[30] Pr. **au-l'au-* „mirti“ (= *aulāut* „t. p.“ III) = *liáuti* „nustoti, baigti(s)“ ir kt.

[31] bha.

[32] *Sammay lesuns* „žemyn leidęsis“ yra vok. *niedergestiegen* „nusileidęs“ kalkė. Pr. *lesuns* „leidęsis“ (partic. praet. act., nom. sg. masc.)=**lēz-* „leistis, niedersteigen“, kaip rodo pr. *līse* „šliaužį(oj)a“ (III 107$_3$)<**lēz-* „šliaužti, slinkti, lįsti (iš kur arba į kur)“ [= la. **lēz-jāti>lēž-ât* „šliaužti“, *lēz-êt* ,,pamažu eiti, slinkti, šliaužti“, rus. *-лез-áмь* „šliaužti, slinkti, lįsti“ ir kt.], bus reiškęs „šliaužti, slinkti, lįsti; nusigauti, leistis (į kur arba iš kur), vykti“ (plg. s. sl. *vъz-lěz-ti* „ἀναβαίνειν, hinaufsteigen, aukštyn leistis resp. vykti“). Plg. dar pvz. lie. *lįsti* atitinkamas reikšmes (LKŽ VII, p. 578 tt.), *léistis* „...slinkti; vykti“ ir pan.

[33] *zu der helle* „į pragarą“

[34] deinan.

8 von den **1** todten[35]. Auffgefaren gen himmel.
9 aſſa — gallans. **1** Vnſey gobuns andangon \
nuo mirčių. Nu- vykęs į dangų.

2 Sitzend zur rechten Gottes des **3** almechtigen
Sin=**2**dats[36] preitickray [37] Deiuas — wiſmo=**3**ſingis
Sėdintis prie dešinės dievo visagalio

Vaters \ Vondannen **4** er kommen wird
Thawas \ Stwendau — per=**4**gubuns wirſt[38]
tėvo. Iš ten atvykęs tampa

zu richten die **5** lebendigen vnd die toden.
preyleiginwey[39] ſtans **5** geiwans bha — aulauwuſſens.
(prie)teisti tuos gyvus ir numirusius.

6 Jch gleübe an den heyligen Geyſt \ **7**
6 As drowe an — ſwintan naſeilen \ **7**
Aš tikiu į šventą dvasią,

Ein heylige Chriſtliche kirche \ **8** Die
Ainan ſwintan krixſtianiſkun kir=**8**kin \ Ainan
vieną šventą krikščionišką bažnyčią, vieną

gemeyne der heyligen \ Vor=**9**gebung
perroniſcon[40] — ſwintan \ **9** Et werpſannan[41]
bendriją šventų, at- leidimą

[35] *todten* reiškia ne „mirčių“ (→ pr. *gallans* „t. p.“ acc. pl.), o „mirusių“ = „numirėlių“ (plg. vok. *der Tod* „mirtis“ ir *der Tote* „miręs, numirėlis“).

[36] Galbūt yra: *sindāts* = *sindants*.

[37] Dėl *tickray* (dat. sg.) „dešinė“ (subst. iš adj. „recht“) plg. lie. dial. *tiesẽ* „t. p.“ (: *tiesùs* „recht“).

[38] *pergubuns* wirst — pr. futurum: „atvyks“.

[39] preyleigintwey. Čia yra pr. **(prei)ligin-tvei* „teisti“ = lie. *lýginti* „tiesinti“ ir (sen. raštuose) „teisti“; plg. lie. *teĩs-ti* (: *ties-ùs*).

[40] *perroniscon* yra **perōniskan* (acc. sg. fem.) subst. (*ā*-kam.) < adj. **perōnisk-* „bendras“ — priesagos *-isk-* vedinys iš *perōni* „bendrija“ (žr. p. 201, išn. 608).

[41] Plg. p. 75, išn. 49.

der ſünden. Aufferſtehung **10** des fleyſches \ Vnd
— grecon \ At ſkiſen=**10**na — menſchon[42] \ Ba
nuodėmių, atsikėlimą kūnų bei

ein ewiges **11** leben. Amen.
— prabitſcun[43] gei=**11**win[44]. Amen.
amžiną gyvenimą. Amen.

12 Das Vater vnſer.
12 Sta Thawe nuſon.
Tas Tėve mūsų.

13 VAter vnſer der du biſt jm him**14**mel.
13 THawe nuſon kas thu aſſe an=**14**dangon.
Tėve mūsų, kuris tu esi danguje.

Geheyliget werde dein na=**15**me. Zukomme
Swintints wirſt twais **15** emmens. Pergeis
Šventintas (te)tampa tavas vardas. Ateik

dein Reich. **16** Deyn wille geſchee auff
twais laeims[45]. **16** Twais quaits[46] audaſſeiſin na
tavas turtingas. Tava valia tenusiduoda ant

10 erden als **17** jm himmel. Vnſer teglich **1** brodt
11 ſem=**17**mey key audangon[47]. Nuſan deini=[**18**B]**1**nan geittin
žemės, kaip danguje. Mūsų[48] kasdieninę duoną

[42] *menschon* – vietoj **mensun* (gen. pl.) „kūnų, mėsų“.
[43] prabutſcun; žr. p. 144, išn. 245.
[44] Žr. p. 160, išn. 328.
[45] Vok. *Reich* „karalystė, viešpatystė“ dėl panašumo su vok. *reich*„turtingas“ klaidingai išverstas žodžiu pr. *laeims* „turtingas“ (=**lāims*<**laĩmas*).
[46] Žr. p. 188, išn. 511; žr. dar p. 293, išn. 153.
[47] andangon.
[48] *Nusan* yra arba „mūsų“ (gen. pl.), arba „mūsą, mūsiškę“ (posesyvo acc. sg. fem.).

gib vns hewtte. Vnd **2** verlaß
dais numons ſchin=**2**deinan. Bha atwerpeis[49]
duok mums šią dieną. Ir atleisk

vns vnſere ſchulde \ als **3** wir
noumans **3** nuſon auſchautins[50] \ kay mas
mums mūsų skolas, kaip mes

verlaſſen vnſern ſchuldi=**4**gern. Vnd
atwer**4**pimay nuſon auſchantnikamans[51]. **5** Bha
atleidžiame mūsų skolininkams. Ir

nicht einfüre vns **5** jnn verſuchunge. Sonder
ny wedais mans enperban=**6**dan. Sclait[52]
ne- vesk mus į išbandymą[53]. Bet

er=**6**lőſe vns von dem vbel. **7** Amen.
is rankeis[54] mans **7** aſſa —— wargan. Amen.
iš- gelbėk mus nuo blogio. Amen.

8 Von der Tauffe.
8 Aſſa ſtan Crixtiſnan.
Apie tą krikštijimą.

9 Vnſer herr Chriſtus ſprach zu **10**
9 Nuſon Rekis Chriſtus bela prey **10**
Mūsų viešpats Kristus bylojo prie

[49] *atwerp-* „atleisti, dovanoti“ < „atsukti“ = lie. *verp-ti* (ir kt.) < „sukti“; plg. lie. *atléisti* „dovanoti“ ir *atléisti* „atsukti (susuktą, prisuktą dalyką)“. Žr. p. 27, išn. 83.

[50] *auschautins* (acc. pl.) = **aušautis* (nom. sg.) „skola“ yra priesagos *-ti-* vedinys iš **aušau-* „skolinti“ < „patikėti (kam ką)“ < „pateikti, duoti“ < „nukišti“ = *au-* „nu-“ + **šau-* „kišti, stumti“ < **sjau-* „t. p.“ = lie. *šiáu-* (pvz. dial. *šiáu-tuvas* „šau-tuvas“) resp. *šáu-ti* „kišti, stumti...“ ir kt. (dėl vok. *schulde* → pr. *auschautins* plg. vok. *schuldig* → pr. *skellantei*, žr. p. 151, išn. 278). Panaši reikšmės raida ir tos pat šaknies žodžiui pr. *auschaudītwei* „pa(si)tikėti“ (III 27_{11}). Plg. dar p. 139, išn. 225.

[51] auſchautnikamans.

[52] Žr. p. 177, išn. 433.

[53] T. y.: išmėginimą, gundymą.

[54] Plg. la. *izruocīt* „išgelbėti“ (slavizmas?): la. *ruok-a* „ranka“.

ſeynen jüngern[55] \ Gehet hin jn **11** alle
ſwaians maldaiſins[56] \ Jeithy — en **11** wiſſan
savų mokinių. Eikite į visą

weldt \ leret alle Heyden \ **12** vnd
ſwetan \ mukinaity wiſſans **12** poganans \ bha
svietą, mokinkite visus pagonis ir

teüffet ſie jm namen des **13** Vaters \ vnd
crixtity dins en **13** emmen — Thawas \ bha
krikštykite juos varde tėvo ir

des Sohns \ vnd **14** des heyligen Geyſts \ wer
— Sunos \ bha **14** — ſwinte Naſeilis \ Kas
sūnaus bei šventos dvasios. Kas

da gleü**15**bet vnd getaufft wird \ der wird
— drowe bha **15** crixtits wirſt \ ſtas wirſt
tiki ir krikštytas tampa, tas tampa

16 ſelig \ wer aber nicht gleübet \ der **17**
deiwuts \ **16** Kas aber nidruwe \ ſtas
palaimingas. Kas tačiau netiki, tas

wird verdampt.
wirſt **17** proklantitz.
tampa pasmerktas.

12 **1** Vom Sacrament **2** des Altars[57].
13 **1** Aſſa Sacramentan **2** bietis eden.
Apie sakramentą vakaro valgio

[55] *zu seynen jüngern* reiškia ne „prie savų mokinių“ (→ pr. *prey swaians maldaisins* „t. p.“) o „saviems mokiniams“.

[56] *maldaisins* (acc. pl.) iš tikrųjų yra ne „mokinys“, o „jaunesnis“ (adj., grad. comparat.). Šitaip atsirado dėl vok. *Jünger* (subst.) „mokinys“ (čia – „apaštalas“) = vok. *jünger* „jaunesnis“ (adj.).

[57] *Sacrament des Altars* (pažodžiui – „altoriaus sakramentas“) reiškia „komunijos sakramentą“ = „(Kristaus) vakarienės sakramentą“. Šitaip, t. y. ne tiesiog iš vok. *des Altars*, o iš vok. (Christi) *Abendmahl* „(Kristaus) vakarienė“ čia atsirado pr. *bietis eden* „vakaro valgį“ (gen. sg.+ acc. sg.); pr. *altari* (skolinys) pasirodo tik III katekizme.

3 Vnſer herr Jeſus Chriſtus \ 4 jn der
3 Nuſen rickis Jeſus Chriſtus \ 4 anſtan
Mūsų viešpats Jėzus Kristus toje

nacht do er verraten wardt \ 5 Nam er
nactin kadan proweladin[58] \ 5 ymmits
naktyje, kada išdavė jį, ėmė

das brodt \ dancket 6 vnd brachs vnd gabs
ſtan geittin \ dinkowats 6 bha limatz bha daits
tą duoną, dėkojo ir laužė bei davė

ſeynen 7 jüngern \ vnd ſprach \ Nemet 8
ſwaimans 7 maldaiſemans[59] bha belats \ ymaity 8
saviems mokiniams ir bylojo. Imkite

hin \ Eſſet \ Das iſt meyn leyb \ 9 der
ſtwen \ edeitte \ ſta aſt mais ker=9mens \ kas
ten, valgykite, tai yra manas kūnas, kuris

fur euch gegeben wirdt \ 10 Sólches thut
perwans dats wirſt \ 10 ſtaweidan[60] ſegeitty
dėl jūsų duotas tampa. Tokį darykite

zu meynem ge=11dechtnis.
prey mayan 11 meniſſnan.
prie mano minėjimo.

12 Desſelbigen gleychen nam er 13 auch
12 Staſma polleygo jmmitz deyg 13
Tam panašiai ėmė taipogi

den Kelch \ nach dem 14 Abendmal \ dancket
ſtan kelkan pho ſtan betten eden \ 14 dinkowatz
tą taurę po to vakaro valgio, dėkojo

[58] *prowela* „išdavė“ (žr. p. 158, išn. 316) ir *-din* „jį“.
[59] Žr. p. 89, išn. 20.
[60] *stawidan* „tokį“ dėl to, kad *ji* yra neutr. (acc. sg.) forma, galėtume versti į liet. *šitai.*

vnd gab ſey=**15**nen jüngern vnd
bha daitz ſwaimans **15** maldaiſemans[61] bha
bei davė saviems mokiniams ir

ſprach \ Nemet **16** hin \ vnd trincket alle
belats \ jm=**16**maitty ſtwen \ bha pugeitty[62] wiſſay
bylojo. Imkite ten bei gerkite visi

daraus \ **17** dieſer kelch iſt das newe
17 is ſtaſma \ ſchis kelchs aſt ſta **18** nawans
iš tos, ši taurė yra tas naujas

Teſta=**18**ment jnn meynem blut \ **19** das
teſtamentan \ an maian **19** kraugen \ kha
testamentas maname kraujuje, kuris

14 fur euch vergoſſen **1** wirdt \ zur vergebung
15 perwans palletan **1** werſt \ pray att werpſannan
dėl jūsų palietas tampa prie atleidimo

der ſun=**2**den. Sôlches thut \ ſo offt
– gre=**2**kun \ ſteweydan[63] ſegeitty \ kodeſnim=**3**ma
nuodėmių. Tokį darykite, kuo dažnai

jhrs **3** trinckt \ zu meinem gedechtnis.
yous pogeitty[64] pray maian **4** meniſnan.
jūs gerkite prie mano minėjimo.

14 **4** Gedruckt zu Kônigßberg **4** Spausdino Karaliaučiuje
5 jnn Preüſſen durch **6** **5** Prūsuose **6** Hansas
Hans weinreich. **7** M. D. Xlv. Veinreichas. **7** 1545.

16 [Tuščias puslapis]

[61] Žr. p. 77, išn. 59.
[62] *pugeitty* = **pū-jeiti*, kur **pū-* „gerti“ (=*pūton* „t. p.“ III) < **pō-* = lie. *puo-tà* ir kt.
[63] Žr. p. 77, išn. 60.
[64] Imperatyvas – vietoj praes. indikatyvo (futūro reikšme).

ANTRASIS PRŪSŲ KATEKIZMAS

1 **1** Catechiſmus **2** jn preüßniſcher **3** ſprach\gecorri=**4**giret vnd da=**5**gegen das **6** deüdſche. **7** 1.5.45.

1 Prūsiškas pataisytasis katekizmas ir greta jo vokiškasis. 1545.

2 **1** Vorrede.

2 ES hat Got der Heylige geyſt jm xix. auch jm lxxxvij. **3** pſalmen von der zeyt des Newen teſtaments klerlich weyſ= **4**ſagen laſſen / Das die prediget des heyligen Euangelions **5** außgehen wůrde jnn alle weldt / Vnd das jnn allen ſpra=**6**chen vnd gezůngen ſolt gepredigt werden / Vnd die leůtte **7** bey allerley nation / dardurch zu gottes erkentnis kommen / **8** Vnd alſo iſt auch verkůndigt von Chriſto / das alle weldt **9** jhn preyſen / vnd jhme jnn ſeynem Reyche dienen ſôlte. **10** Welche groſſe treffliche gnade anfenglich vō der Apoſteln **11** zeyt / durch vnd durch manigfeldigk gangen / Vnd auch **12** nu jnn dieſen letzten zeyten vns jnn Preůſſen / aus lautter / **13** bloſſer gôtlicher barmhertzigkeit / reichlich widderfaren iſt / **14** dafůr wyr alle / billich mit allem fleyß vnd rech-

2 **1** Pratarmė.

2 Dievas šventoji dvasia XIX, taipogi LXXXVII **3** psalmėse apie naujojo testamento laikus aiškiai išpranašauti **4** leido, kad šventosios evangelijos mokymas **5** paplis visame pasaulyje ir kad visomis kalbomis **6** bei tarmėmis turės būti skelbiamas. Ir žmonės **7** visokių tautų dėl to ateis prie dievo pažinimo. **8** Ir taipogi yra pranešta apie Kristų, kad visas pasaulis **9** jį turės garbinti ir jam jo viešpatystėje tarnauti. **10** Kokia didelė nepaprasta malonė nuo pat apaštalų **11** laikų ištisai bei visokeriopai ėjo ir taipogi **12** dabar šiais pastaraisiais laikais mums Prūsuose iš tikro **13** gryno dieviško gailestingumo gausiai pasireiškė. **14** Užtat mes visi pritariančiai su visu stropumu ir tikru rimtumu **15** dievui turime dėkingi būti bei visur tarnauti ir **16** nepaliaujamai stengtis jo garbę skleisti.

tem ernſt / **15** gote danckbar ſein / vnd allenthalben dienen ſöllen / vnd **16** ſeyne ehre helffen fordern vnd fortſetzen. Derwegen auch **17** dieſer alte vnd gemeyn Catechiſmus iſt jnn vndeůdſcher **18** Preůßniſcher ſprach / wie die vff Samland / ſonderlich am **19** rechten preůßniſchen orth vnd ſtrich gebreůchlich / aus **20** F. D. vnſers gnedigſten herrn beuelch jn druck verordnet. **21** Damit die Pfarhern vnd Seelſorger auffm lande / denſel=**22**bigen alle Sontage von der Cantzel / von wort zu wort / **23** one Tolken / ſelbs ableſen / vnd dem vndeůdſchen preůß=**24**niſchem volcke / jnn derſelbigen ſprache / mit fleyß fůrſpre=**25**chen ſöllen / Das alſo die pfarrer ſelbs mögen bede jungen **26** vnd alten jm gebet vnd andern ſtůcken des Catechiſmi / **27** zu gelegner zeyt: wie es die kirchen ordnung vnd F. D. be=**28**velch mitbringt: verhören / Vnd kőnnen alſo auch jnn **29** kranckheiten hiemit den leůtten jnn dieſem ſtůck trőſtlich **30** ſein. Vnd ob wol die pfarhern derſelbigen ſprache nicht **31** kůndig / kőnnen ſie doch von jhrem eygnen geſind daheim / **32** weñ ſie das vater vnſer ſprechen denſelbigen preůßniſchen **33** accent / vnd die

Dėl to ir **17** šis senas bei paprastas katekizmas nevokiečių **18** prūsų kalba, kaip ji Samboje ypač **19** tikrajame prūsiškame kampe bei ruože yra vartojama, **20** mūsų maloningiausiojo viešpaties kunigaikštiškosios prakilnybės paliepimu yra pavestas išspausdinti **21** tam, kad pastoriai ir sielų ganytojai kaimuose jį **22** kiekvieną sekmadienį iš sakyklos žodis po žodžio **23** be vertėjų patys skaitytų ir nevokiečių prūsų **24** liaudžiai jos pačios kalba stropiai išsakytų; **25** kad šitaip pastoriai galėtų patys jaunus **26** ir senus iš maldos ir kitų katekizmo dalykų **27** atitinkamu laiku, kaip tą bažnyčios potvarkis bei kunigaikštiškosios prakilnybės paliepimas **28** nurodo, apklausinėti; ir kad taipogi galėtų **29** ligose žmones šiuo dalyku paguosti. **30** Ir nors pastoriai tos kalbos **31** nemoka, tačiau jie gãli namie iš savo nuosavų tarnų **32**, kai tie kalba „Tėve mūsų“, jų prūsišką **33** akcentą bei tarimą, kiek

pronunciation / ſo viel den Ca-
3 techimū be=[34 trifft=]1trifft /
wol mercken vnd leychtlich faſ-
ſen. Solchs aber alles 2 wird
durch gôtliche hůlff vnd gnad/
vngezweyfelt nutz 3 vnd frucht
ſchaffen / Dazu verleyhe Got
der Vater vnſers 4 lieben herrn
Jeſu Chriſti ſeynen ſegen.
Amen.

5 Es iſt auch zumercken /
Wiewol die preůſſen auff Na-
tan=6gen / etliche wort jm Va-
ter vnſer / verkůrtzen vnd an-
ders 7 außſprechen / iſt doch
keyne ſonderliche enderung der
wort / 8 ſondern nur das ſie
etliche ſyllaben contrahiren ader
zuſa=9men zyhen / vnd iſt al-
leyn die pronunciation etwas an-
ders / 10 vnd kan doch leychtlich
vō allen teylen vernōmen werden.

11 Dergleychen iſts auch
mit den Preůſſen vmb Welaw /
12 die jhre accent etwas nach dem
Littawiſchen lencken. Es 13 iſt
aber derhalben von vnnôten /
ſolche geringe enderung / 14 jm
druck am rande auſſen anzuzey-
gen. Die Sudawen 15 aber /
wiewol jhre rede etwas nyderiger
/ wiſſen ſich doch jn 16 dieſe
preůßniſche ſprach: wie ſie alhie
jm Catechiſmo ge=17druckt iſt:
auch wol zuſchicken / vnd ver-
nemen alle wort.

3 tai liečia katekizmą, 1 gerai stebė-
dami, lengvai suvokti. Šitai visa
2 su dieviška pagalba ir malone
neabejotinai naudõs 3 ir vaisių
atneš. Tam tesuteikia dievas,
tėvas mūsų 4 mielo viešpaties
Jėzaus Kristaus, savo palaimi-
nimą. Amen.

5 Taipogi reikia pastebėti:
nors prūsai Notangoje 6 kai
kuriuos „Tėve mūsų“ žodžius
sutrumpina ir kitaip 7 ištaria,
bet tai yra ne koks nors žodžių
skirtingumas, 8 o vien tas, kad
jie[1] kai kuriuos skiemenis kontra-
huoja arba sutraukia 9 ir turi
tik šiek tiek kitokį tarimą, 10 ku-
rį tačiau visi kiti lengvai gali
suprasti.

11 Panašiai yra ir su prūsais
apie Vėluvą, 12 kurie savo akcen-
tu šiek tiek krypsta į lietuvių
kalbą. 13 Bet dėl to nėra reikalo
tokį menką skirtingumą 14 nu-
rodyti spaudinio paraštėse. Sū-
duviai, 15 nors jų kalba ir šiek
tiek prastesnė, vis tiek sugeba
16 šioje prūsų kalboje, kuria
visas šis katekizmas išspausdin-
tas, 17 taipogi gerai susigaudyti
ir visus žodžius suprasti.

18 Jeigu šio pataisytojo kate-
kizmo kai kurie 19 žodžiai ir ne vi-
sose parapijose arba ne kiekvieno

[1] T. y. notangai.

18 Ob aber jnn dieſem gecorrigireten Catechiſmo / etliche 19 wort / ſo nicht bey allen kirchſpielen oder einem jedern Tol=20cken zugleych jnn ůbung vnd brauch geſetzt weren / Son= 21derlich vff Natangen da von wegen der vielfeltigen vnd 22 langwerigen kriege / das volck zu mermalen vertrieben vnd 23 verſetzt vnd deshalben auch die ſprache zum theyl geendert 24 vñ vermenget / iſts nicht vnbillich das man ſich durch vnd 25 durch allenthalben nach der alten angebornen, des rechten 26 preůßniſchem ſtriches / ſprache: wie oben gemeldt: richte. 27 Denn man kan es nicht nach eins jedern kopffe oder gefal= 28len machen. Es ſind nicht alleyn Wol erfarne landes tol= 29cken / ſondern auch dieſer ſprach verſtendige leůtt, die eins 30 theyls von geburt vnd Eltern preůßniſch / vnd hernach 31 auch deůdſch vnd Latiniſch gelernt / hie zu dieſem corrigi= 32ren gebraucht wurden. Got verleye allen ſeyne gnade / Amē. [33 a ij]

vertėjo 20 įprasti ir vartojami būtų, – ypač 21 Notangoje, kur dėl įvairių 22 ilgamečių karų liaudis varinėta 23 bei kilnota, ir nuo to pati jų kalbà iš dalies pakitusi 24 bei sumišusi, – tai vis tiek nėra nepritartina, kad čia ištisai 25 visur tik sena įgimtąja tikrojo 26 prūsiško ruožo kalba, kaip anksčiau minėta, vadovaujamasi. 27 Juk negalima taip, kaip kam į galvą ateina ar kam patinka, 28 daryti. Ne vien labai patyrę kaimo vertėjai, 29 bet ir šitą kalbą suprantantys žmonės, kurių 30 dalis nuo mažumės iš tėvų prūsiškai kalbėti, o vėliau 31 ir vokiškai bei lotyniškai išmoko, čia šitiems pataisymams 32 buvo panaudoti. Dieve, suteik visiems savo malonę. Amen.

4	1 Die	Zehen	gebot	Gottes.
5	1 Staey	deſſimpts	Pallapſaey[2].	———
	Tie	dešimtis	paliepimų.	

[2] Žr. p. 106, išn. 18.

2 Das Erſte. **3** Du ſolt nicht ander
2 — Pirmois. **3** Tou ni tur kittans
Pirmasis. Tu ne-turi kitus

gôtter haben.
deiwans tur=**4**ryetwey.
dievus turėti.

4 Das Ander. **5** Du ſolt den namen
5 — Anters. **6** Tou ni tur ſten emnen
Antras. Tu ne-turi tą vardą

——— Gottes nicht **6** vnnützlich füren[3].
twayſe dey=**7**was nienbænden[4] weſtwey.
tavo dievo nenaudingai vesti.

7 Das Dritte. **8** Du ſolt den feiertag
8 — Tirtis. **9** Tou tur ſtan lankinan[5] deynan
Trečias. Tu turi tą šventinę dieną

heyligen.
10 ſwyntintwey[6].
švęsti.

9 Das Vierdte. **10** Du ſolt deinen vater
11 — Ketwirtz. **12** Tou tur twayien thawan
Ketvirtas. Tu turì tavą tėvą

vnd mutter **11** ehren.
bhæ **13** mutien ſmunintwey.
bei motiną šlovinti.

[3] *füren* čia reiškia ne „vesti“ (→ pr. *weſtwey*), o „vartoti, minėti“.
[4] Žr. p. 107, išn. 23.
[5] *lankinan* (acc. sg. fem.) yra priesagos *-in-* vedinys (plg. lie. *kùp-inas* : *kùp-ti* „kilti, pūstis“) iš pr. **lank-* „švęsti“ : kurš. **link-* „ t. p.“ (> la. *linc-ēt* „t. p.“) ir kt.
[6] Žr. p. 69, išn. 11.

12 Das Fůnffte. **13** Du ſolt nicht tödten.
14 — Pyienkts. **15** Tou ni tur gallintwey.
Penktas. Tu ne- turì žudyti.

14 Das Sechſte. **15** Du ſolt nicht Ehbrechen.
16 — Vſts. **17** Tou ni tur ſalobiſquan limtwey.
Šeštas. Tu ne- turì santuoką laužyti.

16 Das Siebende. **17** Du ſolt nicht Stelen.
18 — Septmas. **19** Tou ni tur ranktwey.
Sekmas. Tu ne- turì vogti.

18 Das Achte. **19** Du ſolt nicht falſch
20 — Aſmus. **21** Tou ni tur reddi
Ašmas. Tu ne- turì apgaulingai

gezeügnis re=**20**den wider deinen nehiſten.
weydikauſnan **22** waytiaton preyken twayien tau=**23**wyſchen.
liudijimą kalbėti prieš tavą artimą.

6 **1** Das Neůnde. **2** Du ſolt nicht begeren
7 **1** — Newyntz. **2** Tou ni tur pallapſitwey
Devintas. Tu ne- turì geisti

deynes neg=**3**ſten haws.
twayſis **3** tauwyſchis butten.
tavo artimo butą.

4 Das Zehende. **5** Du ſolt nicht begeren
4 — Deſſympts. **5** Tou ni tur pallapſitwey
Dešimtas. Tu ne- turi geisti

deynes neg=**6**ſten weyb \ knecht \ magt \
twayſis tau=**6**wyſchies \ gennan \ waykan \ merg=**7**wan \
tavo artimo moterį, berną, mergą,

vihe \ **7** oder alles was ſeyn iſt.
pecku \ adder — katanæſſen[7] heſt.
pekų arba kas jo yra.

[7] Žr. p. 71, išn. 21.

8 Der Glaube.
8 Stan Druwin[8].
Tą tikėjimą.

9 JCH glewbe an Gott \ Vater **10**
9 ES drowy en Deywan \ Thawan **10**
Aš tikiu į dievą tėvą,

almechtigen \ Schepffer himmels **11** vnd
wiſſemokin \ kas eſt tykynnons dæn = **11**gon bhe
visagalį, kuris yra kūręs dangų ir

der erden. Vnd an Jeſum **12** Chriſtum ſeinen[9]
— ſemmien. Bhæ en Jeſum **12** Chriſtum ſwaien
žemę. Ir į Jėzų Kristų savą

eynigen Sohn vn = **13**ſern herren \ Der
aynen Sounon **13** nouſon reykyen \ Kas
vieną sūnų, mūsų viešpatį, kuris

empfangen iſt vom **14** heyligen Geyſt.
pagauts æſt **14** hæſe ſwyntan naſeylien.
pagautas yra nuo šventos dvasios.

Geborn von **15** Maria der jungkfrawen.
Gemmons **15** æſeſtan jungprawan Marian. **16**
Gimęs nuo tos panos Marijos.

Gelitten **16** vnder Pontio Pylato \ gecreützi = **17**get \
Styienuns po Pontio Pylato \ **17** ſkreſitzt \
Kentėjęs po Pontiju Pilotu, kryžiuotas,

geſtorben vnd begraben. **18** Nidergeſtigen
aulauns bhe enquoptzt. **18** Semmay lyſons[10]
numiręs ir įkastas. Žemyn leidęsis

[8] Dėl *druwin* (acc. sg.) žr. p. 142, išn. 236.
[9] Žr. p. 72, išn. 27.
[10] Žr. p. 72, išn. 32.

zu der hellen[11] \ Am **19** dritten tag aufferſtanden
prey — pykullien \ **19** An tirtien deynan etſkyuns
prie pragaro. Į trečią dieną atsikėlęs

8 von den **1** todten. Auffgefaren gen himmel.
9 hæſe — **1** gallans[12]. Vnſei gubons nadengon.
nuo mirčių. Nuvykęs ant dangaus.

2 Sitzend zur rechten Gottes des **3** almechtigen
2 Syndens preytickaray deywas — **3** wyſſen mukis
Sėdintis prie dešinės dievo visagalio

Vaters \ Vondannen **4** er kommen wird
thawas \ Stwendau **4** — wirſt pergubons[13]
tėvo. Iš ten tampa atvykęs

zu richten die **5** lebendigen vnd die toden.
— leygenton ſtæns **5** geywans bhe — aulaunſins.
teisti tuos gyvus ir numirusius.

6 Jch gleübe an den heyligen Geyſt \ **7**
6 Es drowy en ſwyntan naſeylien \ **7**
Aš tikiu į šventą dvasią,

Ein heylige Chriſtliche kirche \ **8** Die
Aynan ſwyntan krichſtianiſquan **8** kirken \ —
vieną šventą krikščionišką bažnyčią,

gemeyne der heyligen \ Vor=9gebung der
Perroniſquan — ſwyntan \ **9** Etwerpſennian —
bendriją šventų, atleidimą

ſünden. Aufferſtehung **10** des fleyſches \ Vnd
griquan \ **10** Etſkyſnan — menſes \ Bhe
nuodėmių, atsikėlimą kūno bei

[11] *zu der hellen* „į pragarą".
[12] Žr. p. 73, išn. 35.
[13] *wirst pergubons* — pr. futurum: „atvyks".

ein ewiges **11** leben. Amen.
— pra=**11**buſquan geywien \ Amen.
amžiną gyvenimą. Amen.

12 Das Vater vnſer.
12 Stan Thawe nouſon.
Tas Tėve mūsų.

13 VAter vnſer der du biſt jm him**14**mel.
13 THawe nouſon kas thou æſſe æn=**14**dengon \
Tėve mūsų, kuris tu esi danguje,

Geheyliget werde dein **15** name. Zukomme
Swyntits[14] wirſe tways **15** emmens \ Pareyſey
šventintas tetampa tavas vardas. Teateina

——— dein Reych. **16** Deyn wille geſchehe
noumans tway**16**ia ryeky \ Tways quaits audaſeyſin
mums tava viešpatystė. Tava valia tenusiduoda

10 auff erden **17** als jm himmel. Vnſer **1** teglich
11 **17** naſemmiey kay endengan \ Nouſon [**18**b] **1** deyninan
ant žemės, kaip danguje. Mūsų kasdieninę

brodt gib vns hewtte. **2** Vnd verlaß
geytiey[15] days noumans **2** ſchian deynan. Bhæ etwerpeis
duoną duok mums šią dieną. Ir atleisk

vns vnſere ſchulde \ **3** als wir
3 noumans nouſon anſchautins[16] \ **4** kay mes
mums mūsų skolas, kaip mes

verlaſſen vnſern ſchul=**4**digern. Vnd
etwerpymay nouſon an=**5**ſchautinekamans[17]. Bhæ
atleidžiame mūsų skolininkams. Ir

[14] Swyntints.
[15] geytien.
[16] auſchautins.
[17] auſchautenikamans.

nicht einfüre vns **5** jnn verſuchunge. Sonder
ni wedeys **6** mans enperbandaſnan. Slait
ne- vesk mus į išbandymą. Bet

er=**6**lǒſe vns von dem vbel. **7** Amen.
is**7**rankeis mans æſſe — wargan. **8** Emmen.
iš-gelbėk mus nuo blogio. Amen.

8 Von der Tauffe.
9 Aſſæ ſtan Crixtiſnan.
Apie tą krikštijimą.

9 Vnſer herr — Chriſtus ſprach zu **10**
10 Nouſon rykyes Jſus Chricſtus **11** byla prey
Mūsų viešpats Jėzus Kristus bylojo prie

ſeynen jüngern \ Gehet hin jnn **11** alle weldt \
ſwayiens maldayſins[18] \ **12** Jeiti — en wyſſan ſwytan \
savų mokinių: Eikite į visą svietą,

leret alle Heyden \ **12** vnd Teūffet ſie
mukineyti **13** wyſſens poganens \ bhæ Crixtidi=**14**diens[19]
mokinkite visus pagonis ir krikštykite juos

jm namen des **13** Vaters \ vnd des Sohns \ vnd **14**
en emnen — Thawas \ bhæ — ſou=**15**nons \ bhæ
varde tėvo ir sūnaus bei

des heyligen Geyſts \ wer da gleü**15**bet vnd
— ſwyntas naſeylis \ Kas **16** — druwe bhæ
šventos dvasios. Kas tiki ir

getaufft wird \ der wird **16** ſelig \ wer aber
crixteits wirſt \ ſtes **17** wirſt deywuts \ kas —
krikštytas tampa, tas tampa palaimingas. Kas

nicht gleübet \ der **17** wird verdampt.
nidruwe \ ſtes **18** wirſt preclantyts. [**19** b ij]
netiki, tas tampa pasmerktas.

[18] Žr. p. 76, išn. 56.
[19] Crixtitidiens.

12 **1** Vom Sacrament **2** des Altars[20].
13 **1** Aſſa Sacramenten **2** bytis ydi.
Apie sakramentą vakaro valgio.

3 Vnſer herr Jeſus Chriſtus \ **4** jn der nacht
3 Nouſon reykeis Jſus Chricſtus **4** anſtan naktin
Mūsų viešpats Jėzus Kristus toje naktyje,

do er verraten wardt \ **5** Nam er das brodt \
kaden proweladin \ **5** ymmeits ſten geytien \
kada išdavė jį, ėmė tą duoną,

dancket **6** vnd brachs vnd gabs ſeynen **7**
dinkautzt bhe **6** lymuczt \ bhe dayts ſwaymans **7**
dėkojo ir laužė bei davė saviems

jüngern vnd ſprach \ Nemet **8** hin \ — Eſſet \
maldayſimans[20] \ bhe bylaczt \ ymayti **8** ſtwen \ bhe ydieyti \
mokiniams ir bylojo. Imkite ten ir valgykite,

Das iſt meyn leyb \ **9** der fur euch gegeben wirdt \
ſtæ æſt mays ker=**9**mens \ kas perwans daeczt wirſt \
tai yra manas kūnas, kuris dėl jūsų duotas tampa.

10 Sólches thut zu meynem ge=**11**dechtnis.
10 Steweyden[21] ſegeyti premayien me=**11**niſnan.
Tokį darykite prie mano minėjimo.

12 Desſelbigen gleychen nam er **13** auch den
12 Stæſmu poleygo ymmeyts deygi **13** ſten
Tam panašiai ėmė taipogi tą

Kelch \ nach dem **14** Abendmal \ dancket vnd
kelkan \ poſtan bitans[22] ydi \ **14** dinkauczt bhe
taurę po to vakaro valgio, dėkojo bei

[20] Žr. p. 76, išn. 56.
[21] Žr. p. 77, išn. 60.
[22] bitas.

gab ſey=**15**nen jüngern vnd ſprach \ Nemet **16**
daits ſwaymans **15** maldayſimans[23] bhæ bilats \ ymmay**16**ti
davė saviems mokiniams ir bylojo. Imkite

hin \ vnd trincket alle daraus \ **17** Dieſer kelch
ſtwen bhe puieyti wyſſay iſteſmu \ **17** Sis kelkis
ten ir gerkite visi iš tos, ši taurė

iſt das newe Teſta=**18**ment jnn meinem
æſt ſtæ neuwenen Teſta=**18**menten en mayiey
yra tas naujasis testamentas maname

Blut \ Das fur **19** euch vergoſſen wird zur
kræuwiey \ ka **19** per wans praliten wirſt \ prey
kraujuje, kuris dėl jūsų pralietas tampa prie

14 ver=**1**gebung der ſünden. Solches **2** thut \
15 et=**1**werpſennian — griquan \ Stewidan[24] **2** ſegeyti
atleidimo nuodėmių. Tokį darykite,

so offt jhrs trincket \ zu **3** meinem gedechtnis.
kudeſnammi joes puietti[25] **3** prey mayian miniſnan.
kuo dažnai jūs gerkite prie mano minėjimo.

15 **4** Gedruckt zu Kônigßberg **5** **4** Išspausdino Karaliaučiuje **5**
jnn Preüſſen durch **6** Prūsuose **6** Hansas Veinreichas.
Hans weinreich. **7** M. D. Xl v. **7** 1545.

16 [Tuščias puslapis]

[23] Žr. p. 76, išn. 56.
[24] Žr. p. 77, išn. 60.
[25] Žr. p. 78, išn. 62.

TREČIASIS PRŪSŲ KATEKIZMAS (ENCHIRIDIONAS)

1 **1** ENCHIRIDION.

2 Der Kleine **3** Catechiſmus **4** Doctor Martin Lu=**5**thers / Teutſch vnd Preuſſiſch. **6** Gedruckt zu Kônigsperg in Preuſſen **7** durch Johann Daubman. **8** M. D. LXI.

2 [Tuščias puslapis]

3 **1** VON Gottes **2** genaden Wir Albrecht der **3** Elter Marggraff zu Branden=**4**burg / in Preuſſen / zu Stettin / inn **5** Pomern / der Caſſuben vnd Wen=**6**den Hertzog / Burggraff zu Nůren**7**berg vnd Fůrſt zu Růgen / etc. Ent**8**bieten Euch vnſern Getrewen vn=**9**terthanen / wes ſtandes jr ſeith / vnd **10** allen andern / vnſern gnedigē Gruß **11** vnd gewogen willen. Vnd geben **12** hiemit in Gnaden zuerkennen / das **13** nachdem / wie der Heilige Petrus **14** auß ſeiner eigen erfahrung erinnert / **15** Gott die Perſon nicht anſihet / ſon=**16**dern in allerley volck / wer jn fůrch=**17**tet / vnd recht thut / der iſt jhm an-

1 **1** ENCHIRIDIONAS.

2Mažasis **3** katekizmas **4** daktaro Martyno Liuterio, **5** vokiškai ir prūsiškai. **6** Išspausdino Karaliaučiuje Prūsuose **7** Johanas Daubmanas. **8** 1561.

2 [Tuščias puslapis]

3 **1** Iš dievo **2** malonės mes, Albrechtas, **3** vyresnysis markgrafas Branderburge, **4** Prūsuose, Štetine, **5** Pomeranijoje, Kašubų ir Vendų **6** hercogas, burggrafas Niurnberge **7** ir kunigaikštis Riugene etc., skelbiame **8** jums, mūsų ištikimiesiems valdiniams, **9** kokio luomo jūs bebūtumėte, ir **10** visiems kitiems mūsų maloningą sveikinimą **11** ir palankią valią. Ir duodame **12** čia maloningai žinoti, **13** kad, kaip šventasis Petras **14** iš savo paties patyrimo primena, **15** dievas žiūri ne asmens, o **16** visos tautōs; kas dievo bijo **17** ir teisingai daro, tas yra jam malonus.

4 **18** Ir niekas taip **1** krikščionims

ge=**18**nem {Acto. 10} / ſich auch nichts weniger denn [**19***ij] **1** Chriſten gebûren wôll / dañ jrgent **2** ein Volck / wie alber vnd einfeltig es **3** ſonſten ſein mag / zuuerachten / ſon=**4**dern viel mer Chriſtlicher lieb / vnd **5** demut nach dahin zu trachten / das **6** dem ſelbigen auß Gottes heiligem / **7** vnnd allein Seligmachenden wort **8** notturfftiger vnterricht geſcheh / wie **9** es Gott der geſtalt er ſich in ſeinem **10** lieben Son Jheſu Chriſto offen=**11**bart / recht erkennen / vnnd fûrchten **12** ſol /vnd alſo allein inn warem glau= **13**ben ahn Chriſtum vor Gott ange=**14**nem vnd wolgefellig werde.

15 Derhalben Wir auch in Vnſe=**16**rer Regierung bißher zugleich fûr **17** alle vnſere liebe / vnd getrewe vnder**18**thanen / vnnd die geringſten ſo wol / **19** als fûr die fûrnembſten / dieſe vetter=[**20** liche]**1** liche fûrſorg / welche vns von Gott **2** aufferlegt iſt ſtettigs getragē haben / **3** Damit ſie nicht / wie ſie in mancher=**4**ley Sprachē zerteilet ſein / alſo auch **5** in mancherley Lehr / vnd Glauben **6** vnterſchieden weren / ſondern nach **7** gelegenheit vnſers Fûrſtenthumbs **8** vnd

netinka, kaip kad kurios nors **2** tautõs, kokia ji neišlavinta ir prasta **3** ten bebūtų, niekinimas. Atvirkščiai, **4** kur kas daugiau krikščioniškosios meilės ir **5** nuolankumo skirtina tam, kad **6** tokia tauta iš dievo šventojo **7** ir vieninteliai palaimingu darančio žodžio **8** gautų reikalingą pamokymą, kaip **9** ji dievą, savo **10** mielajame sūnuje Jėzuje Kristuje apsireiškiantį, **11** teisingai pažinti ir jo bijoti **12** turėtų; ir ji šitaip vien tikruoju tikėjimu **13** į Kristų dievo malonę **14** ir palankumą galėtų pelnyti.

15 Todėl mes taipogi ir mūsų **16** valdžioje ligšiol vienodai **17** dėl visų mūsų mielų ir ištikimų valdinių **18**, tiek mažiausių, tiek ir **19** žymiausių, tokį tė-

višką **1** rūpestį, mums dievo **2** uždėtą, nuolat turėjome, **3** kad jie, įvairiomis **4** kalbomis besiskirdami, paties **5** mokymo bei tikėjimo įvairovės **6** nebūtų skaldomi; o pagal **7** mūsų kunigaikštystės padėtį **8** ir mūsų valdinių bei gyventojų **9** didžiausią poreikį įvairiomis **10** skirtingomis kalbomis **11** vienin-

Vnſerer vnderthanen / vnd vn=
9terſaſſen hôchſter notturfft
in man=10cherlei vnterſchied-
lichen Sprachen 11 die einige
warhaffte Gôtliche / Him12liſche
lehr / ſo in der heiligen Prophe-
13ten / vnd Apoſtel ſchrifft
verfaſſet iſt 14 rein vnd lauter
geprediget / vnd da=15durch inn
einigkeyt des Glaubens / 16 auch
ein einige ware Kirch / oder hei=
17lige Gemein / Gott dem Al-
mechti=18gen verſamblet / vnnd
erbawet / vnd 19 niemandt ſol-
ches nôtigen troſts ſei=20ner
Seelen beraubet wûrde.

6 1 Vnd dieweil wir anfeng-
lich ſon2derlich vnter den Su-
dawen / vnnd 3 Preuſſen aller-
ley Heidniſche aber4glauben[1] /
vnnd mißbreuch befunden / 5 ha-
ben wir zu außreutung derſel-
ben / 6 wie auch des Antichriſ-
tiſchen einge=7riſſen grewels
/ vielfeltige Chriſtli=8che mit-
tel vnd weg / zu welchem auch
9 Gott ſeinen ſegē gnedigſt ver-
liehen / 10 gebrauchet / vnd je
alberer vnd einfel11tigere leuth
ſie ſonſt ſind / deſter mer 12
jren Pfarrkindern[2] / vnd Seel-
ſor=13gern / welche wir jnen
zugeordnet / be14folhen / das ſie

teliai tikras dievo dangiškasis
12 mokymas, kaip jis šventa-
jame pranašų 13 ir apaštalų raš-
te sukurtas, 14 dorai ir tyrai
būtų skelbiamas; ir šitaip 15
tikėjimo vienybėje 16 pati vie-
ninga tikroji bažnyčia arba šven-
toji 17 bendrija dievui visaga-
liui 18 būtų surinkta bei sukur-
ta, ir 19 niekam taip reikalin-
ga paguoda savo 20 sielos atim-
ta nebūtų.

6 1 Ir kadangi mes iš pradžių
ypač 2 sūduviuose ir 3 prūsuo-
se įvairių pagoniškų prietarų 4
bei piktnaudžiavimų radome, 5
mes išnaikinimui jų 6 bei Anti-
kristo įsigalėjusios 7 baisenybės įvairias krikščioniškas 8 prie-
mones ir būdus, kuriems taipogi
9 dievas savo palaiminimą ma-
loningiausiai suteikė, 10 panau-
dojome. Ir kadangi tiek neiš-
lavinti ir prasti 11 yra tie
žmonės, tai dar primygtiniau
12 jų pastoriams bei sielų gany-
tojams, 13 kurie yra mūsų jiems
priskirti, liepėme, 14 kad jie,
paisydami tokio 15 jų parapi-

[1] aber=glauben (K).
[2] Turi būti: Pfarrherrn.

in betrachtung ſolcher **15** jhrer Pfarrkinder einfalt / die reine **16** Chriſtliche lehr auch auffs einfel=**17**tigſt / vnd deutlichſt / wie ſie der tewer **18** vnd hochbegabte Man D. Luther **19** ſeliger gedechtnus / in ſeinen kleinen [**20** Cate=] **1** Catechiſmum verfaſt / fürtragen **2** ſollen / Doch kommen Wir in erfa=**3**rung / das es gleichwol noch jm̃er et=**4**was gemangelt / das wenig prediger **5** ſo ſolcher ſprachen kündig / wie auch **6** noch / bißher bei jnen ſein geweſt vnd **7** faſt alle durch Tolcken not halbē ha**8**ben predigen můſſen / Dann ob wol **9** die Lehr an jhr ſelbſt klar verfaſt / **10** kůnnen wir doch erachten / das ſie **11** vmb ſolcher vermengung beyderley **12** Sprachen willen / ſonderlich bey ſol**13**chem einfeltigen volck ſehr vnuer=**14** ſtendiglich lautet / vnnd ſouiel deſter **15** mehrer / je vnuerſtendiger bißweilen **16** die Tolcken ſein / welche / wie Wir **17** berichtet werden / vielmals auch gar **18** ein anders / dann welches die Pfar=**19**herrn im Teutſchen vorgeſagt / in jr[**20**er]-
1er Preuſſiſchen ſprach nachdolcken **2** Daher Wir dann bewogen ſein das **3** Wir den kleinen Catechiſmum D. **4** Lutheri fůr

jiečių prastuoliškumo, gryną **16** krikščioniškąjį mokymą kiek galima paprasčiau **17** ir aiškiau, kaip jį brangus **18** ir labai gabus vyras d[aktaras] Liuteris, **19** amžiną atilsį, savo mažajame **1** katekizme sukūrė, skelbtų. **2** Tačiau mes patiriame, **3** kad dar visgi kai ko **4** trūksta: maža pamokslininkų, **5** tas kalbas mokančių, kurių **6** betgi iki šiol dar vis yra buvę, ir **7** beveik visi per vertėjus iš bėdos **8** turi pamokslus sakyti. Nors **9** tas mokymas pats yra aiškiai sukurtas, **10** tačiau mes galime numanyti, kad jis **11** dėl tokio susimaišymo abiejų **12** kalbų ypač tokiai **13** prastuolei liaudžiai labai nesuprantamai **14** skamba. Ir juo toliau, **15** tuo labiau nesuprantamesni kartais **16** būna vertėjai, kurie, kaip mums **17** praneša, dažnai net ir visiškai **18** kitaip, negu kad pastoriai **19** vokiškai

pasako, į savo **1** prūsišką kalbą išverčia. **2** Todėl mes nusprendėme, kad **3** mažasis katekizmas d[aktaro] **4** Liuterio dėl mūsų prūsiškųjų **5** bažnyčių iš vokiečių

Vnſere Preuſſiſche **5** Kirchen auß der Teutſchen inn die **6** Preuſſiſche ſprach haben transferie7ren laſſen / damit ſolches Tolckens **8** je lenger je weniger von nôten ſey.

9 Vermanen derhalben alle / vnd **10** jedere Vnſere Ertzprieſter / Pfar=**11**herrn / Prediger vnd Kirchendiener **12** welche in jren befolhenen kirchſpilen **13** Preuſſiſche leuth vnter ſich haben / **14** das ſie es auch an jhnen nicht man=**15**geln laſſen / ſondern in betrachtunge **16** jres beruffs / vnd der hohen not jhres **17** armen Preuſſiſchen kirchenvolcks / **18** fûr welches der ewige Son Gottes **19** ſo wol / als das aller fûrnembſt
9 / ſein [**20** heylig] **1** heilig Blut vergoſſen hat / ſouiel jm=**2**mer mûglich ſich befleiſſigen / das ſie **3** nach hiemit gegebner / vnd vorange=**4**druckter anleytung / wie man die **5** Preuſſiſche ſprach verſtendiglich le**6**ſen ſol / auff alle Sontag auß ſolchẽ **7** Preuſſiſchen Catechiſmo ein ſtûck / **8** als jetzt die Zehen Gebot / Das an=**9**der mal den Chriſtlichen Glauben / **10** vnd alſo fortan / biß er gar zum endt **11** gebracht / vnnd alsdenn wider ange=**12**fangen werd / ſelbſt von der Cantzel **13** fein deutlich

į **6** prūsų kalbą būtų išverstas, **7** kad ano vertėjavimo **8** juo toliau, juo mažiau reikėtų.

9 Todėl raginame visus **10** mūsų vyresniuosius kunigus, pastorius, **11** pamokslininkus ir bažnyčios tarnus, **12** jiems pavestose parapijose **13** turinčius prūsų žmonių, **14** kad jie pastarųjų neapleistų, **15** bet, atsižvelgdami **16** į savo pašaukimą ir į didelį vargą jų **17** nelaimingų prūsiškųjų parapijiečių, **18** už kuriuos amžinasis dievo sūnus **19** taipogi visų kilniausią savo

9 **1** šventąjį kraują yra praliejęs, kiek tik **2** galėdami stengtųsi, kad jie **3** pagal čia pateiktą bei pradžioj išspausdintą **4** pamokymą, kaip **5** prūsų kalbą suprantamai skaityti **6** reikia, per visus sekmadienius šitą **7** prūsišką katekizmą dalimis **8** – „Dešimtį paliepimų“, po to **9** „Krikščioniškąjį tikėjimą“ **10** ir taip toliau, kol jis visas bus pabaigtas **11** ir tuomet vėl pradedamas – **12** patys iš sakyklos **13** labai aiškiai paskaityti išmoktų arba **14** savo vertėjams, jeigu skaityti jie moka, perskaityti **15** duotų. Taipogi reikėtų kuo stro-

ableſen lernē / oder aber **14** jre Tolcken / wo die leſen kônnen / fûr**15**leſen laſſen / Auch deſter fleiſſiger **16** jre Preuſſiſche Kirchkinder / was ſie **17** auß ſolchem ſtetten Ableſen gefaſt / **18** zuuerhôren keine beſchwerd tragen / **19** damit jnen ſolche nôtige lehr / der ſie [20_{**}ja]

10 **1** ja / wo ſie anders wollen ſelig wer=**2**den / nicht entperen kônnen / zum treû**3**lichſten eingebildet / Den Verech = **4**tern aber der groſſe zorn Gottes / **5** ſambt der ewigen verdamnus / Da=**6**rein ſie ſich ſelbſt werffen / mit hôch=**7**ſtem ernſt aus GOTtes wort wol **8** außgeſtrichen werde.

9 Vnd damit auch die Kindertauff **10** vnd Ehetrewung mit grôſſerm nutz **11** vnd andacht fûrohin bey dem Preu=**12**ſiſchen volck geſchehen môgen / ha=**13**ben Wir derſelben Formen / wie ſie **14** Vnſerer Kirchenordnung einuerlei=**15**bet / gleicherweis in die Preuſſiſche **16** ſprach neben ſolchem Catechiſmo **17** verdolmetſchen laſſen. [**18** Sonderlich]

11 **1** Sonderlich aber ſollen die Pfar**2**herrn / wo Schulen ſeind / fleiſſig **3** auffſehen haben / das Offtgemelter **4** kleine Catechiſmus Lutheri in bey=**5**derley

piau **16** savo prūsiškuosius parapijiečius, ką jie **17** iš to nuolatinio skaitymo suvokė, **18** apklausinėti, nedarant čia jokio apsunkinimo; **19** tie parapijiečiai sau taip reikalingo mokymo,

10 **1** ir jau patys norėdami palaimingais tapti, **2** neturėtų stokoti ištikimiausiai **3** nusiteikę. O niekintojams **4** tebūna didelis dievo pyktis **5** kartu su amžinu prakeikimu; jie į tai **6** patys puldami, su didžiausiu **7** rimtumu iš dievo žodžio tikrai **8** bus išbraukti.

9 Ir kad taipogi vaikų krikštijimą **10** ir sutuoktuves su didesne nauda **11** bei pagarbumu toliau prūsų **12** liaudžiai galima būtų atlikti, **13** mes tas pačias formas, kaip jos **14** yra mūsų bažnytiniame potvarkyje, **15** vienodai į prūsų **16** kalbą šalia to katekizmo **17** liepėme išversti.

11 **1** Bet ypač privalo pastoriai **2** ten, kur mokyklų yra, stropiai **3** prižiūrėti, kad čia minimas **4** Liuterio mažasis katekizmas abiem **5** kalbomis, t. y.

Sprachen / als einen Son=**6**tag Teutſch / den andern Preuſſiſch **7** von den Schulern offentlich inn der **8** Kirchen vor dem Altar / eintweder **9** zu Morgens / oder des Abendts zur **10** Veſper / vor / oder nach der Predig / **11** wie es an einem jeden ort am gelege**12**ſten ſein mag / lauth Vnſerer Kirch=**13**enordnung recitiert werde / Das der **14** eine Knab von einem ſtůck des Ca=**15**techiſmi allwegen frag / Der ander **16** aber laut / vnd deutlich antwort geb / **17** vnnd man alſo durch alle Son= **18**tag / vnnd Feyertag vonn Einem **19** Stůck zum Andern
12 forth fahr / [**20**** ij biß] **1** biß der gantze Catechiſmus alſo ab=**2**wechſelter weiß in beden Sprachen **3** volendet / vnnd auff ein newes wider **4** angefangen werd.

5 Vnnd wo ſchon nicht gemeine **6** Schulen ſein / wollen Wir vns doch **7** zu Vnſern Pfarherrn ſolcher orht[3] / **8** der Gottſeligkeyt / trew / vnd fleiſſes **9** verſehen haben / das ſie darob ſein **10** werden / darmit ſolche Chriſtliche **11** vbung der jugent nicht gar vnterla=**12**ſen / ſondern gleichwol durch etliche **13** Knaben / welche in jren Kirch-

vieną sekmadienį **6** vokiškai, kitą prūsiškai, **7** mokinių viešai **8** – bažnyčioje prie altoriaus **9** rytą arba vakare per **10** vakarines pamaldas prieš arba po pamokslo, **11** kaip kurioje vietoje patogiau, – **12** pagal mūsų bažnytinį **13** potvarkį būtų skaitomas taip: **14** vienas jaunuolis iš katekizmo vieno skyriaus **15** nuolat klausinėja, kitas **16** tuo tarpu garsiai ir aiškiai atsakinėja, **17** ir taip, kiekvieną sekmadienį **18** bei šventadienį nuo vieno
12 **19** skyriaus prie kito eidami, **1** visą katekizmą, minėtu būdu kaitaliojamą **2** abiem kalbomis, **3** pabaigia ir vėl iš naujo **4** pradeda.

5 Ir ten, kur jau viešųjų **6** mokyklų nėra, mes norime, **7** kad tokių vietų mūsų pastoriai, **8** dievobaimingumo, atsidavimo bei stropumo **9** skatinami, siektų to, **10** jog tas krikščioniškasis **11** jaunimo lavinimas nebūtų visiškai apleistas, **12** bet jis per kai kuriuos **13** jaunuolius, jų parapijose **14** to pamokyti labiausiai tinkančius, arba **15** bent jau per savo **16** vaikus bei namų

[3] orth.

ſpilen **14** am beſten darzu zuunterweiſen / oder **15** aber auffs wenigſt durch jhre eigene **16** kinder / vnnd Haußgeſind erhalten **17** werd. Dann neben dem / das ſol=**18**ches den Alten zu einer anreytzung [**19** bil-

13 lich] **1** billich geſchicht / hoffen Wir / das **2** auch dauon durch Gottes ſegen / mit **3** der zeyt / ſonderlich ein feine Chriſt=**4**liche / wolgezogene Preuſſiſche ju=**5**gent erwachſen / vñ alſo ſolch Preu=**6**ſiſch / vnnd zum theil Barbariſch **7** volck / je lenger / je mehr mit Gotſe=**8**ligkeyt / vnd allerley guten ſitten / ex=**9**polirt / oder außgeſchmuckt ſol wer=**10** den / Sintemal Gott zu aller zeyt **11** am meiſten auß dem mundt der vn=**12**mündigen / vnd Seuglingen / das iſt {Pſal. 5. Mat. 21} **13** ſolcher alberer einfeltiger leuth ihm **14** ein lob zurichtet. Da dagegen ſeine **15** Gôtliche weißheit gemeiniglich den **16** Weiſen / vnnd Klugen dieſer welt / {Mat. 11 1. Cor. 1.} **17** weil ſie viel zu ſtoltz darzu ſein / dann **18** das ſie es ſolten annemen / verborgen **19** bleibet. [**20** Derwegen]

14 **1** Derwegen Wir auch zum be=**2**ſchlus die Pfarherrn hiemit wider=**3**umb vermanen / Das

tarnus išlaikomas **17** būtų; o šitai **18** bus tam tikras paskatinimas ir vyresnio amžiaus žmo-

13 nėms. **1** Mes tikimės, kad **2** iš to, dievui laiminant, **3** ilgainiui ypač šaunaus krikščioniškai **4** gerai išauklėto prūsų jaunimo **5** atsiras, ir šitaip toji prūsiška **6** ir dalinai barbariška **7** tauta juo toliau, juo labiau dievobaimingumu **8** ir visais kitokiais gražiais papročiais pasipuoš **9** bei pasidabins. **10** Jau nuo anų laikų dievas visuomet **11** daugiausia lūpomis nepilnamečių **12** ir kūdikių, tai yra **13** šitokių neišlavintų ir prastų žmonių, **14** yra giriamas. Tuo tarpu jo **15** dieviška išmintis dažniausiai **16** šio pasaulio išminčiams bei gudruoliams, **17** savo smarkiu išdidumu **18** nenorintiems jos priimti, paslėpta **19** lieka.

14 **1** To dėlei mes pabaigoj **2** pastorius čia dar **3** kartą raginame, kad jie, taip **4** apklausinė-

/ wo ſie inn ſol=4chem verhôren / vnd fleiſſigem auffſe5-hen der Jugent / Sinnreiche / vnnd 6 wolgeſchickte Preuſſiſche knaben / 7 ſo vor andern zum Studirn tůchtig 8 vermercken / ſie jhre Eltern dahin 9 weiſen wôllen / das ſie ſolche jre Kin=10der zu der Schul / wie ſie von Gott 11 darzu begabet / fleiſſig halten / vnnd 12 wo ſie nicht des vermôgēs ſein / Vns 13 auch ſolches vermelden / Dann wie 14 wir Vns des zu fůrderung Gôtlich=15er Ehren / vnnd Vnſerer vntertha=16nen wolfart in Vnſerer Kirchenord=17nung erboten / alſo wollen wir Vns 18 ſolcher armen Preuſſiſchen Kna=[19 ben]-

15 1ben in allen genaden annemen / vnd 2 ſie als Vnnſere Stipendiaten / ſo 3 lang verſorgen / vnd bey jhrem Stu4dieren erhalten / biß ſie endtlich zum 5 Kirchendienſt / oder Predigampt 6 zu gebrauchen / Vnnd weyl ſie der 7 Preuſſiſchen ſprach kůndig / vnnd 8 keiner Tolcken bedůrffen / deſter 9 mehr nutz vnnd frucht inn Vnſern 10 Preuſſiſchen Kirchen ſchaffen mô=11gen / etc.

12 Dann Wir je nichts mehr von 13 GOTt wůndſchen / oder begeren / 14 dann das die auffgedami ir stropiai stebėdami 5 jaunimą, sumanesnių bei 6 gudresnių prūsų jaunuolių, 7 studijuoti labiausiai tinkančių, 8 atradę, šių tėvams 9 nurodytų, jog pastarieji tokius savo vaikus 10 į mokyklą, jai turinčius dievo 11 suteiktų gabumų, stropiai leistų, o 12 tie, kurie dėl turto neišgali, mums 13 ir apie tai praneštų. Kadangi 14 mes didinti dievo 15 garbę ir mūsų valdinių 16 gerovę mūsų bažnytiniu potvarkiu 17 esame apsiėmę, tai mes norime 18 keletą tokių neturtingų prūsų jaunuolių

15 1 su visomis malonėmis priimti ir 2 juos kaip mūsų stipendiatus iki 3 tol aprūpinti bei studijų metu 4 išlaikyti, kol jie pagaliau 5 bažnyčios tarnybai arba pamokslų tarnybai 6 bus panaudoti. Ir kadangi jie 7 prūsų kalbą moka ir 8 jiems nereikia jokių vertėjų, tai juo 9 daugiau naudos bei vaisių jie mūsų 10 prūsiškosioms bažnyčioms gali atnešti 11 etc.

12 Juk mes nieko daugiau iš 13 dievo nenorime ir netrokštame 14, kaip tik to, kad pakilęs grynas 15 krikščioniškasis šventosios evangelijos mokymas 16

gangene reine **15** Chriſtliche Lehr des Heiligen E=**16**uangelij nicht wider vntergehe / [**17** ſondern]

16 **1** ſondern je lenger je mehr vnter Vn=**2**ſerm gantzen Fůrſtenthumb erbrei**3**tert werde / wachſe / vnd zunem / vnd **4** der geſtalt / wie Wir ſie gehabt / auch **5** auff Vnſer Nachkommen / ſambt al=**6**lerley anderer zugleich Zeitlicher / **7** vnd Ewiger wolfart gebracht / **8** vnd erhalten werd / etc. Ge=**9**geben zu Kônigsperg / im **10** Jar / 1561. **11** Den 4. Marti.

16 vėl nenusileistų, **1** bet juo toliau, juo labiau jis mūsų **2** visoje kunigaikštystėje plistų, **3** augtų bei didėtų, ir **4** toks, kokį mes turėjome, taipogi **5** mūsų palikuoniams kartu su visokia **6** laikinąja **7** bei amžinąja gerove perduotas **8** ir išlaikytas būtų etc. Duota **9** Karaliaučiuje **10** 1561 metais **11** kovo 4 dieną.

17 **1** Der Kleine Cate=**2**chiſmus
17 **12** Stas Likuts Catechiſmus
Tas mažas katekizmas

Doctor Martin Luthers **3** Deutſch vnd Preuſſiſch /
D. **13** M. L. Mixkai bhe Prūſiſkai /
D(aktaro) M(artyno) L(iuterio) vokiškai ir prūsiškai

vor die **4** Pfarherr auff dem Lande / die
praſtans Pre=**14**dickerins no — tautan / Stans
dėl tų pastorių ant krašto[4] tiems

Einfeltigen **5** daraus zu vnterweiſen[5] / vnd die
Lāngiſeilingins[6] ——— prei **15** Powaidint / bhe ſtan
lengvamaniams (prie) parodyti bei tą

[4] *no tautan* „ant krašto“, t. y. „krašte“, čia – „kaimuose“.

[5] *vnterweisen* reiškia ne tiek “parodyti“ (→ pr. *powaidint* „t. p.“), kiek „(jiems) nurodyti, (juos) pamokyti“.

[6] *Lāngiseilingins* (acc. pl.) yra „lengvajausmis“ = „negiliai galvojantis žmogus“ = „lengvamanis“ = „patiklus, neišlavintas, prastuolis“, plg. p. 187, išn. 508.

Jugent **6** darinn zu ûben / damit ſie erlernen[7] **7**
Maldūnin[8] enſteſmu prei **16** iaukint / kai ſtai iſmukint
jaunimą tame (prie) pratinti, kad jie išmokinti

mögen / was jhnen nůtzlich iſt **8** zu jhrer
maſſi / ka tennēi=**17**mons enterpon[9] aſt / prei tenneiſon **18**
gāli[10], kas jiems naudinga yra prie jų

Seligkeyt.
Deiwūtiſkan.
palaimos.

9 Darneben das Trew[11] vnd Tauff=**10**bůchlein /
19 Preiſteſmu ſtas[12] Lůbi bhe Crixtiſnālaiſkas /
Prie to ta sutuoktuvių ir krikštijimo knyga,

wie ſolches in der Kirchenordnung **11** jetzund im
20 kāigi ſtas ſubs en ſteſmu kīrkis teikūſnan / tēnti **21** en
kaip ta pati tame bažnyčios potvarkyje dabar

Land zu Preuſſen gehalten wirdt[13].
Prūſiſkan tautan laikūts wīrſt.
prūsiškame krašte laikyta tampa.

22 Anno M. D. LXI.

18 [Tuščias puslapis]

19 **1** Dem Durchleuch=**2**tigiſten Hochgebornen Fůrſten **3** vnnd HERRN / Herrn Albrechten dem **4** Eltern Marggraffen

19 **1** Šviesiausiam **2** kilmingajam kunigaikščiui **3** ir viešpačiui, viešpačiui Albrechtui, **4** vyresniajam markgrafui Bran-

[7] Vok. *erlernen* „išsimokinti, išmokti; išmokinti (lehren)“ čia reiškia ne „išmokinti“ (→ pr. *ismukint* „t. p.“ inf.), o „išsimokinti, išmokti“.

[8] *Maldūnin* (acc. sg.), matyt, reiškė tą patį, ką ir vok. *Jugent*, t. y. „jaunystę; jaunimą“. Žr. III 97_1.

[9] *enterpon=enterpan* „naudinga“ < „į naudą“ (ar „naudoje“): *en* „į“ + *terpan* „naudą“ (acc. sg. fem.), žr. p. 141, išn. 231.

[10] T. y.: galėtų.

[11] Trew=(K).

[12] *ſtas* yra aiškiai užspausdintas ant *das*; K turi *das*.

[13] *gehalten wirdt* — „laikoma yra“.

zu Brandenburg / inn **5** Preuſſen / zu Stettin / inn Pomern / der **6** Caſſuben vnnd Wenden Hertzog / **7** Burggraff zu Nůrmberg / vnnd **8** Fůrſt zu Růgen / meinem **9** genedigſten Herrn.

10 DVrchleuchtigiſter Hoch= **11**geborner Fůrſt / Genedi= **12**gſter Herr / E. F. D. ſeind meine **13** vnderthenige vnd gehorſamſchul=**14**dige dienſt / jeder zeit vrbůtig zuuor / **15** Neben wůndſchung glůckſeliger **16** vnd friedlicher Regierung / in lang=**17**wiriger geſuntheit vnd leben / nach [**18** A ij Gottes] **1** Gottes vätterlichem willen vnd **2** wolgefallen / Amen. Genedigſter **3** Fůrſt vnd Herr / Sanct Paulus **4** vermanet ſeine Colloſſer / Darne=**5**ben auch ſonſt alle Cbriſtgleubige[14] **6** Menſchen / das ſie das Wort Got=**7**tes reichlich vnter jhnen ſollen wo= **8**nen laſſen / inn aller Weißheit ſich **9** ſelber darinn vnter einander zu le=**10**ren vnd zuuermanen / Col. 3.

11 Dieweil dann E. F. D. aus **12** Chriſtlichem vnd Fůrſtlichem ge=**13**můt / darinnen dieſelbe / dem Gôtli=**14**chen vnnd allein ſeligmachenden **15** Wort / ſonderlich zugethan / vnnd **16**

denburge, **5** Prūsuose, Štetine, Pomeranijoje, **6** Kašubų ir Vendų hercogui, **7** burggrafui Niurnberge ir **8** kunigaikščiui Riugene, mano **9** maloningiausiam viešpačiui.

10 Šviesiausias kilmingasis **11** kunigaikšti, maloningiausias **12** viešpatie, Jūsų kunigaikštiškajai prakilnybei mano **13** nuolanki bei paklusni **14** tarnyba kiekvienu metu pirmiausia tebūnie skiriamà **15** drauge su linkėjimais laimingai **16** ir taikingai valdyti patvarioje **17** sveikatoje ir gyventi pagal **1** dievo tėvišką valią bei **2** palankumą. Amen. Maloningiausias **3** kunigaikšti ir viešpatie, šventasis Petras **4** ragina savo kolosiečius, kartu **5** ir visus Kristumi tikinčius **6** žmones, kad dievo žodis **7** jų tarpe plačiai įsigalėtų, **8** su geru išmanymu **9** patys vienas kitą to mokintų **10** bei skatintų.

11 Jūsų kunigaikštiškoji prakilnybė, iš **12** krikščioniško ir kunigaikštiško nusistatymo **13** čia tuo atžvilgiu dieviškąjį **14** ir vieninteliai palaimingu darantį **15** žodį ypač remdama, **16** krikščioniškai nuolat siekia to, **17** kaip savo vargšams valdiniams

[14] Chriſtgleubige.

Chriſtlich ſtettigs dahin trachten / **17** wie jren Armen vndterthanen (da=**18**rundter dann mancherley ſprachen [**19** erfunden]
21 **1** erfuuden[15] werden) fürnemlich da=**2**mit gedienet würde / vnd das an ei=**3**nem jedern orth / nach des Landes **4** gelegenheit / Gottes wort Rein / **5** Lauter vnd Klar / inn mancherley **6** ſprachen reichlich Gepredigt wer=**7**de / vñ darauff auch nicht geringen **8** koſten gewendet / damit ſolche ſpra=**9**chen / nicht allein durch geſchickte **10** Prediger vnd Dolmetſchen jnen **11** vorgetragē / ſondern ſolche ſprachen **12** auch inn offentlichen Druck zuuer=**13**fertigen / ſich genediglich befleiſſiget **14** Wie mir dann als der geringſten **15** Kirchendiener einem / von E. F. **16** D. aufferlegt vnd befolhen worden **17** den Kleinen Catechiſmum Luthe=**18**ri / inn die Preuſſiſche ſprachen zu=**19**uertieren / vnd in Druck ver-
22 ferti=[**20** A iij gen]**1**gen laſſen / Welchs ich dann in al=**2**ler vndterthenigkeit zuuolziehen vn=**3**terſtanden / Alſo das ich auff die ei=**4**ne Columna das Deutſch / auff **5** die ander das Preuſſiſch gegē ůber**6**ſetzen laſſen / Damit alſo die Ju=**7**gent / eine

21 (jų tarpe **18** įvairių kalbų **1** rañdama) labiausiai šiuo atveju **2** pasitarnauti, kad **3** kiekvienoje vietoje, atsižvelgiant į krašto **4** padėtį, dievo žodis teisingai, **5** dorai ir aiškiai įvairiomis **6** kalbomis plačiai būtų skelbiamas. **7** Ir čia nemaža **8** lėšų išleido, kad tomis kalbomis **9** ne vien įgudę **10** pamokslininkai ir vertėjai aniems **11** sakytų, bet, kad tokiomis kalbomis **12** taipogi ir viešų spaudinių būtų parengta, **13** maloningai pasirūpino. **14** Šitaip man, iš menkiausiųjų **15** bažnyčios tarnų vienam, jūsų kunigaikštiškosios **16** prakilnybės yra paskirta ir pàliepta **17** mažąjį Liuterio katekizmą **18** į prūsų kalbą išversti **19** ir
22 spaudai paruošti. **1** Šitai aš su visu **2** nuolankumu apsiėmęs atlikau, **3** ir taip vieną **4** skiltį vokiškai, o kitoje **5** prūsiškąjį vertimą **6** pateikiau, kad iš to jaunimas **7** nors trumpai galėtų pasimokyti, **8** kaip jam dievo žodyje lavintis. **9** Taipogi turiu neabejotinos vilties, **10** kad dievas su malone **11** savo šventosios dvasios šiuo **12** menku darbu

[15] erfunden.

kurtze inſtruction haben **8** mô-
ge / ſich im wort Gottes zu ûben /
9 Bin auch in vngezweiffelter
hoff=**10**nung / Gott werde mit
der genaden **11** ſeines heiligen
Geiſtes / durch ſolche **12** gerin-
ge arbeit / auch dieſen luſt vnd
13 liebe inn meinem Vatterland /
bey **14** vielen Gotfûrchtigen leu-
then erre**15**gen / damit ſie jhre
Kinder alſo viel **16** fleiſſiger zur
Schul werden halten **17** ſintemal
ſie jetzundt hôren vnd er=
18 faren / wie jhr angeborne
ſprachen / **19** jetzt auch inn
23 Druck verfertiget / [**20** vnd] **1**
vnd jhnen verſtendiglich fûrge-
tra=**2**gen mag werden / welchs
doch vor=**3**mals nicht alſo vnter
jhnen erhôrt **4** worden iſt.

5 Will auch darûber mich
ar=**6**men Kirchendiener in E.
F. D. **7** Patrocinium vnnd Ge-
nedigen **8** Schutz inn aller vnder-
thenigkeyt **9** ergeben haben / De-
mûtigſt bitten=**10**de / E. F. D.
wolten jhr ſolchen **11** meinen
geringen dienſt / inn Gena=**12**
den gefallen laſſen / mit erbie-
tung / **13** wo ich / Erſtlich Gott
dem Allme=**14**chtigen zu Eh-
ren / vnd Nachmals **15** E. F. D.
ſambt meinem lieben **16** Vatter-
land / inn der gleichen arbeit **17**
weiter dienen mag / darinn auffs

ir tokį norą bei **13** meilę mano
tėvynėje **14** daugeliui dievobai-
mingų žmonių sukels, **15** kad jie
savo vaikus **16** stropiai leistų į
mokyklą. **17** Jie nuo šiol jau
girdi ir patiria, **18** kad jų gimtąja
kalba **19** dabar taipogi jau yra iš-

23 spausdinta, **1** ir dėl to jiems su-
prantamai aiškinama **2** gali būti;
bet anksčiau apie tai **3** jų tarpe
girdėta **4** nėra buvę.

5 Taipogi noriu aš, vargšas
6 bažnyčios tarnas, Jūsų kuni-
gaikštiškosios prakilnybės **7** glo-
bai bei maloningai **8** apsaugai
su visu nuolankumu **9** atsiduoti.
Labai nusižeminusiai maldau-
damas, **10** kad Jūsų kunigaikšti-
koji prakilnybė tokį **11** mano
menką patarnavimą maloningai
12 su pasitenkinimu priimtumė-
te, kartu siūlausi, **13** jog ten,
kur aš pirmiausia dievo visaga-
lio **14** garbei ir po to **15** Jūsų
kunigaikštiškajai prakilnybei bei
kartu mano mielajai **16** tėvynei
tais pačiais darbais **17** galiu pa-

18 gehorſamſchuldigſt wil gebrauchen **19** laſſen. [**19** Thue]

24 **1** Thue letzlich E. F. D. Got **2** den Allmechtigen in ſeinen genedi=**3**gen Schutz trewlichen befehlen / **4** Geſchrieben zu Kô-nigsperg **5** in der wonung Johann **6** Daubmans / den **7** 4. Marti / **8** 1561.

9 E. F. D. **10** Vndertheniger vnd **11** gehorſamſchuldiger **12** Abel Will Pfar=**13**herr zu Bobeten.

25 **1** Damit aber der le=**2**ſer / ſolche ſprach nach jrer Natûr=**3**lichen art verſtendiglich leſen kôn=**4**ne: vnd es die zuhôrer auch verſte=**5**hen / iſt dieſes fleiſſig zu mercken / **6** das die Fûnff Vocales gemeinig=**7**lich durch eine lange Pronunciati=**8**on außgeſprochen werden / Derwe=**9**gen ſolche buchſtaben jhre ſondere **10** zeychen haben můſſen / Wo nun die**11**ſe nachfolgende verzeychnus / an ei=**12**nem ſolchen buchſtaben im wort er=**13**funden / muß derſelbige mit **14** ſeinem gewohnlichen **15** accent Pronuncijrt **16** werden. **17** ā ē ī ō ū ij [**18** B Die]

sitarnauti, **18** paklusniausiai norėčiau būti panaudojamas.

24 **1** Tegu pagaliau Jūsų kunigaikštiškoji prakilnybė dievo **2** visagalio maloningąja **3** apsauga garbingai pasitiki. **4** Parašyta Karaliaučiuje, **5** namuose Johano **6** Daubmano, **7** kovo 4 dieną **8** 1561.

9 Jūsų kunigaikštiškajai prakilnybei **10** nuolankus ir **11** paklusnus **12** Abelis Vilis, pastorius **13** Pabečiuose.

25 **1** Kad skaitytojas **2** tokia kalba pagal jos tikrąją **3** prigimtį galėtų suprantamai skaityti **4** ir tai klausytojai taipogi suprastų, **5** reikia atidžiai įsidėmėti, **6** kad penkios balsės visur **7** su pailginimu **8** yra ištariamos. Todėl **9** tokios raidės savo atskirus **10** ženklus privalo turėti. Ten, kur šitie **11** pridėti pažymėjimai prie **12** tokios raidės yra žodyje randami, **13** tokia raidė turi su **14** jos įprastu **15** akcentu ištariama **16** būti. **17** ā ē ī ō ū ij

26	**1** Die	Zehen	Gebot **2**	Wie	ſie	ein	
27	**1** Stai	Deſſimton **2**	Pallaipſai[16]	kāigi	ſtans	ains **3**	
	Tie	dešimtis	paliepimų,	kaip	juos	vienas	

[16] Žr. p. 106, išn. 18.

Haußuater ſeinem ge=3ſinde einfeltiglich
Butti Tāws / ſwaiāſmu ſei=4mīnan ———
buto tėvas savai šeimynai

fůrhalten ſolle.
preigērbt[17] turri.
(prie)kalbėti tùri.

4 Das Erſte Gebot. 5 Jch bin der HERR dein Gott /
5 Stas Pirmois Pallaips[18]. 6 — — — ——— — ———
Tas pirmasis paliepimas.

du 6 ſolt nicht andere Gőtter neben mir haben. 7 Was
Tou niturri kittans Deiwans pagār 7 mien turrītwei. 8 Ka
Tu neturì kitus dievus pagret manęs turėti. Kas

iſt das? ——— Antwort. 8 Wir ſollen GOTT den HERREN
aſt ſta billīton? Ettrais. 9 Mes turrimai Deiwan ſtan Rikijan
yra tai bylota? Atsakyk. Mes turime dievą tą viešpatį

vber 9 alle ding fôrchten vnd liebhaben[19] / vnd
kirſcha 10 wiſſan powijſtin[20] biātwei bhe mijlan turīt / bhe
virš viso dalyko bijoti ir mielą turėti bei

[17] Žr. p. 164, išn. 356.

[18] *Pallaips* = **palaips* „paliepimas, įsakymas“ < **palaipsas* (nom. sg. masc.) yra iš „pageidavimas, geidimas, panorėjimas“, iš čia – pr. *pallapse* „pageidauja, geidžia“ (III 99_7; *pallaipsītwei* „pageidauti, geisti“ III 35_6; ir kt.) < **palaipsē* < **palaipsēja* „t. p.“, plg. lie. (*bādas* →) *bad-ėja* „badauja“ [o dėl šio *bad-áuja* plg. patį (**pageida* →) *pageid-auja*]. Pr. **palaipsas* „pageidavimas; paliepimas“ (čia *-lai-* gal fonetiškai iš **-lei-*) darybiškai [plg. lie. *gařsas* „girdėjimas; garsas“ < **gard-* (: *gerd-*, *gird-*) + *-sa-*] suponuoja pr. **(pa)laip-* resp. **leip-* „geisti, norėti“ = lie. *liẽp-ti* „liepti“ (< „ģeisti, norėti“, plg. lie. *noras* „...liepimas“ LKŽ VIII, p. 858). Iš pr. **laip-* resp. **leip-* „geisti, norėti“ yra padarytas kauzatyvas pr. *laip-inna* „liepė“ (III 105_9; žr. dar p. 165, išn. 358) resp. (inf.) **laipintvei* „liepti“ < „daryti, kad norėtų“, kuris, veikiamas denominalinių kauzatyvų (plg. lie. *šlóvinti* „daryti šlovę“), lengvai galėjo reikšti ir „daryti norą, pageidavimą“ = „pageidauti“; iš čia yra ir pr. *en-laip-inne* (III 99_{10}), reiškęs „(į)geidauja, pageidauja“ (žr. p. 193, išn. 554).

[19] *liebhaben* „mylėti“ į prūsų kalbą išverstas jo sudedamosiomis dalimis (kalkė) – *mijlan turīt* „mielą (ar mielai?) turėti“

[20] Žr. p. 182, išn. 464.

jm vertrawen.
ſteſ=**11**mu auſchaudītwei[21].
jam pasitikėti.

10 Das Ander Gebot. **11** Du ſolt den Namen des Herren
12 Stas Antars Pallaips. **13** Tou turri ſtan Emnan — ———
Tas antras paliepimas. Tu turì tą vardą

deines **12** Gottes nicht vergeblich fůren[22]. Dann der **13**
twaiſei Dei=**14**was ni enbāndan[23] weſtwei[24]. —— —
tavo dievo nenaudingai (ne)vesti.

HERR wirdt den nicht vnſchuldig hal=**14**ten der ſeinen Namen vergeblich
——— ——— — ——— ——— ——— — ——— ——— ———

fůhret.

15 Was iſt das? ——— Antwort. **16** Wir ſollen
15 Ka aſt ſta billīton? Ettrais. **16** Mes turrimai
Kas yra tai bylota? Atsakyk. Mes turime

28 GOTT den HERREN vber [**17** Stai] **1** alle ding
29 Deiwan ſtan Rikijan kirſcha [**17** B ij alle] **1** wiſſan powijſtin
dievą tą viešpatį virš viso dalyko

fôrchten vnnd lieben / das wir bey ſeinem **2** Namen nicht
biātwei / bhe milijt / kai mes ſen ten**2**nēiſon emnen / ni
bijoti ir mylėti, kad mes su jo vardu

[21] Žr. p. 75, išn. 50.

[22] Žr. p. 83, išn. 3.

[23] *enbāndan* „naudingai" = „į naudą (ar naudoje)" : *en* „į"+**bandan* (acc. sg.) „nauda"< „gyvulių banda", plg. lie. *bandà* „kaimenė; nauda, turtas" (LKŽ I² 638).

[24] Šiame sakinyje tarinio (*turi*... *westwei*, dėl čia *westwei* pavartojimo žr. p. 83, išn. 3) neiginys (pr. *ni*) yra praleistas iš asociacijos su tuo, kad neiginį turi *ni enbāndan* (dėl jo žr. ankstyvesnę išn.).

——— ——— — Fluchen / Schweren / ———
nideiwiſkan gunnimai[25]/ ni wertem3mai[26] / klantemmai[26] / bebinnimai /
bedievystę ne varome[27], ne- keikiame[28], prisiekiame[29], pašiepiame[30],

Zeubern / Liegen 3 oder — triegen /
waidleimai / adder 4 mēntimai bhe paikemmai /
žyniaujame[31] arba meluojame[32] bei apgauname[33],

Sondern den ſelben inn allen nôthen 4 Anruffen / Beten /
Schlāit ſtanſubban en=5wiſſai nautei enwackēimai[34] / ———
bet tą patį[35] visoje bėdoje (į)šaukiame[36],

——— Loben vnd dancken.
Poſinnimai / girrimai 6 bhe dinkauimai.
pripažįstame[37], giriame[38] ir dėkojame[39].

[25] Žr. p. 174, išn. 412.

[26] Įprasta manyti, kad pr. *wertemmai* yra verstas iš vok. *Schweren*, o pr. *klantemmai* – iš vok. *Fluchen*. Šitaip daroma dėl to, kad pr. *klant-* kitais atvejais *(klant-īuns, klant-īwuns)* iš tikrųjų reiškia „keikti, fluchen“. Betgi pr. *klant-* galėjo reikšti ne tik „(pra)keikti, fluchen“, bet ir „prisiekti, schwören“ (plg. slavų atitikmenis), plg. pvz. ir tą, kad Liuterio raštuose vok. *Fluch* ir *Schwur* pavartojami sinonimiškai (be to, – lie. *kėiktis* „...; prisiekti“ LKŽ V 487). Pr. *wert- (wert-emmai)* galbūt neturėjo sememos „prisiekti, schwören“, o reiškė tik „keikti, koneveikti, plūsti“: šis pr. *wert-* ar tik nėra iš balt. **vert-* „versti(s)“ (pr. *wirst* ir t. t.), t. y. pr. *wert-* semema „keikti, plūsti“ < „versti(s)“, plg. lie. *plūsti* „keikti, koneveikti“ < „versti(s) (vandeniui ir pan.)“.

[27] T. y.: nevarytume.

[28] T. y.: nekeiktume.

[29] T. y.: neprisiektume.

[30] T. y.: nepašieptume.

[31] T. y.: nežyniautume.

[32] T. y.: nemeluotume.

[33] T. y.: neapgautume.

[34] Pr. *(en)wack-* „šaukti“ (: *per-weck-amai* III 29_{13}) < balt. **vak-* resp. **vek-* „t. p.“ – šis žodis rytų baltų kalbose paliko pėdsakų, pvz., toponimuose: lie. *Vók-ė* (upė) < **vāk-ē* „užianti“ < „šaukianti“ (dėl **vāk-* plg. pr. *wūk-awi* < **vāk-*) ← balt. **vak-* resp. **vek-* „šaukti“.

[35] T. y.: dievą.

[36] T. y.: (į)šauktume.

[37] T. y.: pripažintume.

[38] T. y.: girtume.

[39] T. y.: dėkotume.

5 Das Dritte Gebot. **6** Gedenck —— des
7 Stas Tīrts Pallaips. **8** ——— Tou turri ſtan
Tas trečias paliepimas. Tu turì tą

Sabbaths ——— ——— das du jhn **7** heyligeſt. **8** Was iſt
——— Lānkinan Deinan **9** — — — Swintint. **10** Ka aſt
šventinę dieną švęsti[40]. Kas yra

das? Antwort. **9** Wir ſollen Gott den Herrn
ſta billīton? Ettrais. **11** Mes turrimai Deiwan ſtan Rikijan
tai bylota? Atsakyk. Mes turime dievą tą viešpatį

vber alle ding fȯr=**10**chten / vnd lieben / das wir
kirſcha **12** wiſſan powijſtin biātwei bhe milijt kai mes
virš viso dalyko bijoti ir mylėti, kad mes

die Predig / vnd ſein[41] wort **11** nicht verachten /
ſtan **13** preddikauſnan bhe ſwaian wirdan ni perweckam=**14**mai
tą pamokslą bei savą žodį ne- apšaukiame[42],

Sondern daſſelbig heylig halten / **12** gern hȯren vnd
ſchlāit[43] ſtanſubban Swintan lāikumai / reide **15** klauſēmai / bhe
bet tą patį šventą laikome[44], noriai klausome[45] ir

fleiſſig lernen[46].
——— mukinnimai.
mokiname[47].

13 Das Vierdte Gebot. **14** Du ſolt dein Vater /
16 Stas Kettwirts Pallaips. **17** Tou turri twaian Tāwan
Tas ketvirtas paliepimas. Tu turì tavą tėvą

[40] Žr. p. 69, išn. 11.
[41] *sein* čia reiškia ne „savą“ (→ *swaian* „t. p.“), o „jo“.
[42] T. y.: neapšauktume.
[43] Žr. p. 177, išn. 433.
[44] T. y.: laikytume.
[45] T. y.: klausytume.
[46] Plg. p. 101, išn. 7.
[47] T. y.: mokintume.

vnd dein Mutter **15** ehren / auff das ——— — —du
bhe — Mūtien **18** ſmūnint[48] — kai tebbe labban ēit bhe —
bei motiną šlovinti, kad tau gerai eina[49] ir

lange lebeſt im land / das **16** dir der Herr dein Gott geben
ilgi giwaſſi **19** noſemien. — — — — — —
ilgai gyveni[50] ant žemės.

wird. **17** Was iſt das? Antwort. [**18** wiſſan]
— **20** Ka aſt ſta billīton? Ettrais. [**21** B iij wir]
Kas yra tai bylota? Atsakyk.

30 **1** Wir ſollen Gott den Herren vber alle ding
31 **1** Mes turrimai Deiwan ſtan Rikijan / kirſcha **2** wiſſan powijſtin /
Mes turime dievą tą viešpatį virš viso dalyko

fôr=**2**chten vnd lieben / das wir vmb ſeinen willen vnſere **3**
biātwei bhe milijt / kai mes tennēi=**3**ſon paggan / noūſons /
bijoti ir mylėti, kad mes jo dėlei mūsus

Eltern vnd Herren nicht verachten noch erzůrnen /**4**
Vraiſins[51] bhe Rikijans / ni **4** perweckammai neggi ernertimai /
gimdytojus ir viešpačius ne- apšaukiame[52] nei nirtiname[53],

Sondern ſie in Ehren halten / vnd jhn dienen /
Schlāit ſtans en **5** ſmūnin lāikumai / bhe ſtēimans ſchlūſimai /
bet tuos šlovėje laikome[54] ir jiems tarnaujame[55]

[48] Žr. p. 189, išn. 522.
[49] T. y.: eitų.
[50] T. y.: gyventum.
[51] Vok. *Eltern* (acc. pl.) „tėvai, gimdytojai“, kuris ir etimologiškai susijęs su vok. *älter* „senesnis“, prūsiškai verčiamas žodžiu *vraisins* (=*uraisins* grad. comp., žr. p. 145, išn. 249), iš tikrųjų reiškiančiu „senesnius“ (acc. pl.). Šiuo atveju ne visai aišku (kitais atvejais aiškiau, žr. toliau), ar čia turime „gimdytojus, tėvus“, ar „senesnius“ („vyresnius“).
[52] T. y.: neapšauktume.
[53] T. y.: nirtintume.
[54] T. y.: laikytume.
[55] T. y.: tarnautume.

gehor**5**ſam ſein / vnd alle lieb vnd trew erzeygen[56].
poklu=**6**ſmai / — — — — mijlan bhe teiſīngi lāikumai.
paklusnūs, mielai bei pagarbiai laikome[57].

6 Das Fünffte Gebot / **7** Du ſolt nicht Tödten. **8**
7 Stas Piēncts Pallaips. **8** Tou niturri gallintwei. **9**
Tas penktas paliepimas. Tu neturì žudyti.

Was iſt das? ——— Antwort. **9** Wir ſollen GOTT den
Ka aſt ſta billīton? Ettrais. **10** Mes turrimai Deiwan ſtan
Kas yra tai bylota? Atsakyk. Mes turime dievą tą

HERREN **10** vber alle ding fôrchten vnnd lieben / das
Rikijan kirſcha **11** wiſſan powijſtin biātwei bhe milijt/ kai
viešpatį virš viso dalyko bijoti ir mylėti, kad

wir **11** vmb ſeinen willen vnſerm Nechſten an ſeinem[58]
mes tennēi=**12**ſon paggan / noūſeſmu Tawiſchen / en ſwaiāſmu
mes jo dėlei mūsam artimam savame

12 leib keinen ſchaden / noch leide thun / Sondern
13 kermnen / ni ainan ſchkūdan bhe wargan[59] ſeggē/**14**mai ſchlāits
kūne nė vieną žalą bei skausmą darome[60], bet

jhm **13** helffen vnd fôrdern / in allen leibs
ſteſmu galbimai bhe brewinnimai / en **15** wiſſans kermeniſkans
jam gelbime[61] bei padedame[62] visose kūniškose

nôthen.
nautins.
bėdose.

[56] *lieb vnd trew erzeygen* reiškia ne „mielai bei pagarbiai laikome“ (→ pr. *mijlan bhe teisīngi lāikumai* „t. p.“), o „meilę ir pasitikėjimą rodome“.
[57] T. y.: laikytume.
[58] Čia *seinem* reiškia „jo“ (taigi prūsiškas vertimas netikslus).
[59] Žr. p. 121, išn. 115.
[60] T. y.: nedarytume.
[61] T. y.: gelbėtume.
[62] T. y.: padėtume.

14 Das Sechſte Gebot. **15** Du ſolt nicht
16 Stas Vſchts Pallaips. **17** Tou niturri
Tas šeštas paliepimas. Tu neturì

Ehebrechen. **16** Was iſt das? ——— Antwort. **17** Wir ſollen
Sallūbanlimtwei. **18** Ka aſt ſta billīcon[63]? Ettrais. **19** Mes turrimai
santuoką laužyti. Kas yra tai bylota? Atsakyk. Mes turime

GOTT den HERREN vber **18** alle ding fôrchten vnd
Deiwan ſtan Rikijan / kirſcha **20** wiſſan powijſtin biātwei bhe
dievą tą viešpatį virš viso dalyko bijoti ir

32 lieben / das wir vmb ſeinen [**19** Mes] **1** willen / keuſch vnd
33 milijt / kai mes tennēi = [**21** willen] **1**ſon paggan / ſkīſtai bhe
mylėti, kad mes jo dėlei skaisčiai bei

zůchtig leben / inn wortten / wer = **2**cken / vnd
teiſīngi[64] giwammai / en **2** wirdemmans dīlans bhe
pagarbiai gyvename[65] žodžiuose, darbuose ir

gedancken / vnd ein yeglicher ſein gemahel lieben vnd
pomijriſnans / bhe erains **3** ſwaian ſallūban milijt bhe
apgalvojimuose, ir ikvienas savą sutuoktinę mylėti bei

ehren[66].
teiſint.
gerbti.

4 Das Siebende Gebot. **5** Du ſolt nicht Steelen. **6**
4 Stas Septmas Pallaips. **5** Tou niturri Rānctwei. **6**
Tas sekmas paliepimas. Tu neturì vogti.

[63] billīton.
[64] Ar: teiſingi.
[65] T. y.: gyventume.
[66] *lieben* ir *ehren* čia reiškia ne „mylėti“ (→ pr. *milijt* „ t. p.“) resp. „gerbti“ (→ pr. *teisint* „t. p.“), o „mylime“ resp. „gerbiame“ (tokia klaida atsirado galbūt dėl P. Mėgoto kaltės), t. y.: „mylėtume“ resp. „gerbtume“.

Was iſt das? ——— Antwort. **7** Wir ſollen GOTT den
Ka aſt ſta billīton? Ettrais. **7** Mes turrimai Deiwan ſtan
Kas yra tai bylota? Atsakyk. Mes turime dievą tą

HERREN vber **8** alle ding fôrchten vnnd lieben / das wir
Rikijan krſcha[67] **8** wiſſan powijſtin biātwei bhe milijt / kai mes
viešpatį virš viso dalyko bijoti ir mylėti, kad mes

vmb ſeinen **9** willen / vnſers nechſten Gelt noch
tennēi=**9**ſon paggan / noūſon Tawiſchas penningans bhe **10**
jo dėlei mūsų artimo pinigus bei

Gut nicht nemen **10** noch mit falſcher wahr / oder
labban ni immimai / neggi ſen reddiſku perdāſai / ad=**11**der
turtą ne- imame[68] nei su apgaulinga preke arba

bôſem handel ahn vns **11** bringen[69] / Sondern jm
wargaſmu kāupiſkan prēimans pidimai / **12** Schlāits tennijſmu[70]
piktu prekiavimu prie mūsų nešame[71], bet jam

ſein[72] Gut vnd Narung helffen **12** beſſern vnd behůten.
ſwaian labban bhe maitāſnan **13** galbimai walnint bhe popeckūt.
savą turtą ir maitinimą gelbime[73] gerinti bei pasaugoti.

13 Das Achte Gebot. **14** Du ſolt kein
14 Stas Aſmus Pallaips. **15** Tou niturri
Tas ašmas paliepimas. Tu neturi

falſche zeugnus geben wi=**15**der deinen Nechſten. **16** Was
reddewijdikauſnan dātwei **16** prijki twaian tawiſchan. **17** Ka
apgaulingai liudijimą duoti prieš tavą artimą. Kas

[67] kirſcha.

[68] T. y.: neimtume.

[69] Frazė *ahn vns bringen*, pažodžiui išversta į pr. *prēimans pidimai* „prie mūsų nešame“ (t. y.: „... neneštume“), reiškia „į save nešame“ (t. y.: „... neneštume“) = „pasisaviname“ (t. y.: „nepasisavintume“); plg. p. 115, išn. 87.

[70] Turbūt: tenneijſmu.

[71] T. y.: neneštume.

[72] *sein* čia reiškia ne „savą“ (→ pr. *swaian* „t. p.“), o „jo“.

[73] T. y.: gelbėtume.

iſt das? ——— Antwort. **17** Wir ſollen GOTT den HERREN
aſt ſta billīton? Ettrais. **18** Mes turrimai Deiwan ſtan Rikijan /
yra tai bylota? Atsakyk. Mes turime dievą tą viešpatį

vber **18** alle ding fôrchten vnnd lieben das wir vmb
kirſcha **19** wiſſan powijſtin biātwei bhe milijt / kai mes
virš viso dalyko bijoti ir mylėti, kad mes

ſeinen **19** willen vnſeren Nechſten nicht felſchlichen
tennēi=**20**ſon paggan / noūſon tawiſchan ni reddewingi
jo dėlei mūsų artimą apgaulingai

34 be=[**20** ſon] **1** beliegen[74] /
35 — ep=[**21**C beliegen /]**1**mēntimai[75] /
neapmeluojame[76],

verrathen / affterreden / oder bôſen leûmut **2**
perklantemmai[77] / perpettas waitiāmai[78] ad**2**der wargan girſnan
išduodame[79], šmeižiame[80] arba piktą gyrimą

machen / Sonder ——— jhn entſchuldigen / vnd
tickinnimai / Schlāits turrimai **3** ſtan etwinūt / bhe
darome[81], bet turime tam dovanoti ir

guts von **3** jm reden vnd alles zum beſten
labbas eſſe ſteſmu waitiāt / bhe **4** wiſſan prei walnennien
gero apie jį kalbėti, ir visa prie geriausio

[74] liegen (K).

[75] *ep-mēn-t-* „apmeluoti“: lie. *pra-man-ýti* „išgalvoti tai, ko iš tikrųjų nėra“ ir kt.

[76] T. y.: neapmeluotume.

[77] *perklantemmai* „prakeikiame; pasmerkiame“ čia pateiktas tolimesne savo reikšme – „išduodame“ (tam įprastinis žodis yra *prawilts* „išduotas“, žr. p. 158, išn. 316), kuri atitinka vok. *verrathen* „išduodame“ = „darome nuosprendį kieno pražūčiai, pasmerkimui“. Pr. *perklant-* „... pasmerkti; išduoti“ dėl reikšmės plg., pvz., su (tiesa, jo šakninė reikšmė – kita) lie. *išdúoti* „... išduoti (verraten)“, galinčiu reikšti ir „pasmerkti“ (LKŽ II[2] s. v. *išdúoti* 5).

[78] *affterreden* „šmeižiame“ = „už (užpakaly) kalbame“ išverstas į pr. *perpettas waitiāmai* „šmeižiame“ = „per pečius (už pečių) sakome“, plg. lie. *už pečių (už nùgaros) kalbėti* = „šmeižti“.

[79] T. y.: neišduotume.

[80] T. y.: nešmeižtume.

[81] T. y.: nedarytume.

keren.
wartint.
kreipti.

4 Das Neundte Gebot. **5** Du ſolt nicht
5 Stas Newīnts Pallaips. **6** Tou ni turri
Tas devintas paliepimas. Tu ne- turì

begeren deines nechſten **6** Hauß. **7** Was iſt das?
Pallaipſītwei[82] / twaiſei ta=7wiſchas buttan. **8** Ka aſt ſta
geisti tavo artimo butą. Kas yra tai

——— Antwort. **8** Wir ſollen GOTT den HERREN vber **9**
billīton? Ettrais. **9** Mes turrimai Deiwan ſtan Rikijan kirſcha **10**
bylota? Atsakyk. Mes turime dievą tą viešpatį virš

alle ding fôrchten vnnd lieben / das wir vmb ſeinen **10**
wiſſan powijſtin biātwei bhe milijt / kai mes tennei=**11**ſon
viso dalyko bijoti ir mylėti, kad mes jo

willen / vnſerm nechſten nicht mit liſt / nach ſeinem **11**
paggan / noūſmu tawiſchan / ni ſen wīngriſkan **12** no tennēiſon
dėlei mūsam artimam su suktybe ant jo

Erbe / oder Hauſe trachten / vnd nicht mit ———
weldīſnan adder buttan ſtallēmai[83] bhe **13** ſen aineſmu
veldinio[84] arba buto negviešiamės[85] ir su viena

ſchein[86] des **12** Rechtens an uns bringen[87] / Sondern
ſwāigſtan ſtēiſei tickrōmiſkan ēnmans **14** pīdimai / Schlāits
šviesa to teisingumo į mus nešame[88], bet

[82] Žr. p. 106, išn. 18.

[83] Dėl pr. *no ... stallēmai* „ant ... stovime“ reikšmės „gviešiamės, siekiame“ plg. lie. *nestawetumbim* „nesigvieštume, nesiektume“ (Vilentas Ench. 13_1), be to, rus. *настаивать на* „siekti, gvieštis“.

[84] T. y.: palikimo.

[85] T. y.: ne(si)gvieštume.

[86] *schein* „šviesa“ (→ pr. *swāigstan* „t. p.“) čia pavartotas kita savo reikšme — „regimybė, atrodymas“ (plg. ir lie. dial.: *jam taip šviečia* „jam taip atrodo“) resp. „tariamybė“.

[87] Frazė *an uns bringen*, pažodžiui išversta į pr. *ēnmans pīdimai* „į mus nešame“, reiškia „į save nešame (t. y.: neštume)“ = „pasisaviname (t. y.: pasisavintume)“, t. y.: „nepasisavintume“; plg. p. 113, išn. 69.

[88] Žr. ankstesnę išnašą.

jhm daſſelbige **13** zu behalten **15** fôrderlich vnd
ſteſmu ſtanſubban prei polaikūt brewingi bhe
jam tą patį (prie) palaikyti padedančiai bei

dienſtlich ſein[89].
ſchluſingiſku boūton.
patarnaujančiai būti.

14 Das Zehende Gebot. **15** Du ſolt nicht
16 Stas Deſſīmts Pallaips. **17** Tou niturri
Tas dešimtas paliepimas. Tu neturì

begeren deines Nechſten **16** Weib / Knecht / Magt /
pallapſitwei twaiſe Tawi=**18**ſchas Gannan / Waikan / Mērgan /
geisti tavo artimo moterį, berną, mergą,

Viech / oder was **17** ſein iſt. **18** Was iſt das? ———
Peckan / **19** adder ka tennēiſon aſt. **20** Ka aſt ſta billīton?
pekų, arba kas jo yra. Kas yra tai bylota?

36 Antwort. [**19** Mēntimai] **1** Wir ſollen GOTT den HERREN
37 Ettrais. [**21** C ij Wir] **1** Mes turrimai Deiwan ſtan Rikijan /
Atsakyk. Mes turime dievą tą viešpatį

vber **2** alle ding fôrchten vnnd lieben / das wir vmb
kirſcha **2** wiſſan powijſtin biātwei bhe milijt kai mes
virš viso dalyko bijoti ir mylėti, kad mes

ſeinen **3** willen / vnſerm Nechſten / ſein[90] Weib /
tennei=**3**ſon paggan noūſmu tawiſchan / ni ſwaian gennan **4**
jo dėlei mūsam artimam savą moterį,

[89] *sein* čia reiškia ne „būti“ (→ pr. *boūton* „t. p.“), o „esame“, t. y.: „būtume“. Frazės *fôrderlich vnd dienstlich sein* reikšmė yra „padedantys bei patarnaujantys esame“, t. y.: „padedantys bei patarnaujantys būtume“ = „padėtume bei patarnautume“. Šios frazės žodžiai *fôrderlich* (adj. ir adv.) resp. *dienstlich* (adj. ir adv.) į prūsų kalbą išversti ne adjektyviškai, o adverbiškai (klaida!) — *brewingi* „padedančiai“ (adv.) resp. *schlusingisku* „patarnaujančiai“ (adv.).

[90] *sein* čia reiškia ne „savą“ (→ pr. *swaian* „t. p.“), o „jo“.

Geſinde / oder **4** Viehe / nicht abſpannen / abdringen /
ſeimīnan adder peckan / aupaickēmai / auſchpāndi=**5**mai
šeimyną arba pekų ne nuviliojame[91], paveržiame[92]

oder abwendig **5** machen[93] / Sondern bey den ſelben
adder enwertinnewingi teckinnimai / Schlāits **6** — ſtanſſubans
arba nuverčiančiai darome[94], bet tuos pačius

anhalten / das ſie **6** bleiben / vnd thun was ſie ſchuldig
enlaikūmai / kai tennei polijnku bhe **7** ſegge ka tennei ſkellāntei
(į)laikome[95], kad jie palieka[96] ir daro[97], ką jie skolingi

ſind.
aſt.
yra.

7 Was ſagt nun Gott von die=**8**ſen Gebotten
8 Ka billā tēnti Deiws eſſe wiſ=**9**ſans ſchins Pallaipſans?
Ką byloja dabar dievas apie visus šiuos paliepimus?

allen. **9** Antwort. **10** Er ſagt Alſo. **11** Jch der HERR dein
10 Ettrais. **11** Tāns billā titet. **12** As ſtas Rikijs twais
Atsakyk. Jis byloja šitaip. Aš, tas viešpats tavas

Gott bin ein **12** eiueriger Gott / der vber die /
Deiws / aſmau **13** ains Stūrintickrōms Deiws / kas noſtans **14**
dievas, esu vienas rūsčiai teisus dievas, kuris ant tų,

[91] T. y.: nenuviliotume.
[92] T. y.: nepaveržtume.
[93] Vok. *abwendig machen*, pažodžiui išverstas į pr. *enwertinnewingi teckinnimai* „nuverčiančiai darome“, reiškia „nuverčiame (šalin)“ = „nukreipiame (šalin)“, t. y.: „nenukreiptume (šalin, į šoną)“.
[94] T. y.: nedarytume.
[95] T. y.: (į)laikytume.
[96] T. y.: paliktų.
[97] T. y.: darytų.

ſo mich haſſen / **13** die ſůnde der Våter heimſucht
quoi mien dergē[98] ſtans grīkans ſteiſei tāwans **15** kāimaluke/[99]
kurie mane neapkenčia, tas nuodėmes tų tėvų atlanko

an den Kin=**14**dern bis ins Dritte vnd Vierde gelied.
ēnſtēimans malnijkans / ergi en **16** tīrtin bhe ketwirtin ſtreipſtan /
tuose vaikuose ik į trečią ir ketvirtą kartą[100],

Aber **15** denen ſo mich lieben / vnd meine Gebot
Adder ſtēi=**17**mans quai mien milē / bhe maians pallaip=**18**ſans
o tiems, kurie mane myli ir manus paliepimus

hal=**16**ten / thue ich wol in tauſent Gelied. **17**
lāiku / ſegge as labban en tūſimtons **19** ſtreipſtoos[101]. **20**
laiko, darau aš gėra į tūkstančius kartų[102].

38 Was iſt das? **18** Antwort. [**19** Mes] **1** GOTT
39 Ka aſt ſta billīton? Ettrais. [**21** C iij Gott] **1** Deiws
Kas yra tai bylota? Atsakyk. Dievas

drowet zu ſtraffen alle die dieſe Ge=**2**bot
trinie prei ſñndintwti[103] wiſſans quai **2**ſchins pallaipſans
grūmoja (prie) bausti visus, kurie šiuos paliepimus

vbertretten / Darumb ſollen wir vns fôrchten[104] / **3**
ertreppa / Steſſe paggan turri=**3**mai mes noūmas[105] biātwi
peržengia. To dėlei turime mes mums bijoti

fůr ſeinem zorn / vnd nicht wider ſolche Gebot
per tennēiſon nertien bhe **4** ni prīki ſtawīdans pallaipſans
per jo nartą ir prieš tokius paliepimus

[98] Pr. *derg-* „teršti, bjauroti; nuodyti; neapkęsti“ (žr. III 103_{18}, 115_3).

[99] *kāimaluke* „at-, aplanko“ (3 sg. praes.) iš tikrųjų reiškia „kiemo ieško“ (dėl *luke* „ieško“ žr. p. 172, išn. 397) ir yra vok. *heimsuchen* „at-, aplankyti“, t. y. „namų resp. gyvenamos vietos ieškoti“, kalkė (jai atsirasti šioks toks pamatas, rodos, buvo ir pačioje prūsų kalboje).

[100] Lie. *kartà* „generacija“.

[101] Turbūt taisytina į: ſtreipſtons.

[102] Žr. p. 118, išn. 100.

[103] ſūndintwei.

[104] *vns fôrchten* reiškia ne „mums bijoti“ (→ pr. *noūmans biātwei* „t. p.“), o „bijoti, baimintis“.

[105] Žr. ankstesnę išnašą.

thun. **4** Er verheyſt aber Gnade vnnd alles
ſeggīt. **5** Tāns preigerdawi[106] adder / etnijſtin bhe wiſſan **6**
nedaryti. Jis pri̇žada tačiau malonę bei vìsa

Guts / al=**5**len die ſolche Gebot halten.
labban / wiſſeimans Quai ſtawīdans pallaipſans **7** lāiku /
gēra visiems, kurie tokius paliepimus laiko.

Darumb ſollen wir jhn **6** auch lieben vnd ———
Steſſepaggan turrimai mes ſtan dijgi milijt **8** bhe ſteſmu
To dėlei turime mes jį taipogi mylėti bei jam

vertrawen / vnnd gerne thun nach **7** ſeinen
auſchaudijt / bhe reide ſeggītna[107] ten=**9**neſſei
pasitikėti ir noriai daryti ant jo

Geboten.
pallaipſans.
paliepimų.

8 Der ——— ——————— Glaube /
10 Stas Swints Cri=**11**ſtiāniſkas Druwis /
Tas šventas krikščioniškas tikėjimas,

Wie **9** ein Haußuater denſelbigen
kāigi ains but=**12**te / tawas ſtanſubban
kaip vienas buto tėvas tą patį

ſeinem **10** Geſinde auff das einfelti=**11**geſt
ſwaiā=**13**ſmu ſeimīnan no vckalāng**14**wingiſkai
savai šeimynai (ant) lengviausiai

fůrhalten[108] ſolle.
prei lai=**15**kūt turri.
(prie)laikyti tùri.

[106] Pr. **preigerdau-* „prižadėti“ = *prei* „prie“+**gerdau-* „sakyti, kalbėti“ plg. su lie. *(pri)žadėti*, kilusiu iš „sakyti, kalbėti“. Plg. p. 139, išn. 225.

[107] ſeggīt na (taigi *na* čia reikėtų parašyti po vokiškuoju *nach*).

[108] Vok. *fůrhalten*, kuris paraidžiui išverstas į pr. *prei laikūt* „(prie)laikyti“, čia reiškia maždaug „pateikti, išsakyti, iškalbėti“, plg. vok. *fůrhalten* → pr. *preigērbt* „(prie)kalbėti“ (III 27₄; žr. p. 106, išn. 17).

12 Der Erſte Artickel / **13** Von der Schôpffung. **14** Jch
16 Stas Pirmonnis Dellijks **17** eſſeſtan Teikūſnā[109]. **18** As
Ta pirmoji dalis. Apie tą kūrimą. Aš

Gleube an Gott den Vater / All=**15**mechtigen
druwē en Deiwan / — Tāwan Wiſſe=**19**muſīngin kas aſt
tikiu į dievą, tėvą visagalį, kuris yra

40 Schôpffer Himels vnnd der **16** Erden. [**17** Deiws] **1** Was iſt
41 teikūuns / Dangon bhe **20** ſemmien. [**21** Was] **1** Ka aſt
kūręs dangų ir žemę. Kas yra

das? Antwort. **2** Jch gleube / das mich Gott geſchaffen
ſta billīton? ——— **2** As druwē / kai mien Deiws Teikūnus[110]
tai bylota? Aš tikiu, kad mane dievas kūręs

hatt / **3** ſampt allen Creaturen / Mir Leyb vnd
aſt / ſen **3** wiſſans pērgimmans / mennei kērmenan bhe
yra su visais sutvėrimais, man kūną ir

Seel / Augen **4** Ohren / vnd alle Glieder /
Dūſin **4** ackins / āuſins / bhe wiſſans ſtreipſtans /
sielą, akis, ausis bei visus sąnarius,

Vernunfft vnd alle Sinn **5** gegeben hatt / vnd
Jſſpreſſen=**5**nien[111] / bhe wiſſans ſeilins dāuns aſt / bhe
protą bei visus jausmus davęs yra ir

noch erhelt. Dazu Kleider vnd **6** Schuch / Eſſen[112] vnnd
dabber Jſlāi=**6**ka / Prēiſtan rūkans / bhe kurpins īſt bhe
dar išlaiko, prie to rūbus ir kurpes, valgyti bei

[109] Teikūſnan.

[110] Teikūuns.

[111] *Jsspressennien* „supratimas, protas“ – priesagos vedinys iš pr. **iz-pret-* : lie. *prãt-o* resp. *pràst i* (la. *prast*) : lie. *prõt-as* (la. *pràt-s*, žr. p. 131, išn. 169) ir kt.

[112] *Essen* čia reiškia ne „valgyti“ (→ pr. *īst* „t. p.“), o „valgį, valgymą“.

Trincken[113] / Haus vnnd Hoff / **7** Weyb vnd Kind /
pūton / but=**7**tan bhe burwalkan / Gannan bhe Malnijkans /**8**
gerti, butą ir ūkį, moterį ir vaikus,

Acker vnd Viehe / vnd alle Gůter / **8** mit aller
Laukan / —— Pecku / bhe wiſſans labbans / ſen wiſſan **9**
lauką, pekų ir visus turtus su visà

Notturfft vnd Narung diß Leibes vnnd **9** Lebens /
prewerīngiſkan[114] bhe maitāſnan ſchiēiſe kermenes **10** bhe gīwas /
reikme ir maitinimu šio kūno bei gyvenimo

Reychlich vnd Tåglich verſorget / vnd fůr **10** allem
Laimiſkai bhe deineniſkai perſurgaui / **11** bhe prijki wiſſan
turtingai ir kasdieniškai aprūpina, ir prieš visą

Vbel behůtet vnd bewaret. Vnd das alles **11** aus
wargan[115] pokūnti bhe popeckuwi / **12** bhe ſtan wiſſan is
blogį pasergi bei pasaugo, — ir tai vìsa iš

lauter Vatterlicher / Gôttlicher Gůte vnnd **12**
kalſīwingiſkan[116] / Tawiſkan / Dei=**13**wūtiſkan labbiſkan bhe
skambaus tėviško dieviško gerumo ir

Barmhertzigkeyt / ohn all mein Verdienſt / vnnd **13**
etnīſtin Schlāit wiſſan mai**14**an perſchlūſiſnan bhe
gailestingumo be viso mano užtarnavimo ir

Wirdigkeyt. Deß alles ich jhm zu dancken**14**
wertīngiſkan / perkawīdan **15** wiſſan[117] as ſtēiſmu preidīnkaut /
vertingumo; per kokį vìsa aš jam (prie)dėkoti

[113] *Trincken* čia reiškia ne „gerti“ (→ pr. *pūton* „t. p.“), o „gėrimą“.

[114] Plg. p. 133, išn. 184.

[115] Pr. *wargan* „blogį“ (acc. sg.) yra neutr. ir santykiuoja su pr. *wargs* „piktas, blogas“ (adj.) panašiai, kaip, pvz., lie. subst. *lābas* „turtas“ (iš neutr.!) su lie. adj. *lābas* „geras“.

[116] *lauter* „grynas, doras“ iš asociacijos su vok. *laut* „garsus, skambus“ klaidingai išverstas žodžiu pr. *kalsīwingiskan* „skambus“.

[117] *perkawīdan wissan* dėl to, kad čia yra neutr. (acc. sg.) forma, galėtume versti „per šitai vìsa“. Plg. p. 77, išn. 60.

vnd zu loben / vnd darfûr zu dienen vnnd **15**
bhe prei girtwei / bhe **16** pērſtan preiſchlūſitwei / bhe
ir (prie) girti bei per tą (prie)tarnauti ir

gehorſam zu ſein ſchuldig bin / **16** Das iſt gewißlich **17**
pokluſman[118] — boūt ſchkel=**17**lānts[119] aſmai / ſta aſt perarwiſku
paklusniai būti skolingas esu. Tai yra iš tikro

war.
arwi.
tìkra.

18 Der Ander Artickel / **19** Von der Erlôſung.
18 Stas Antars Dellijcks **19** Eſſeſtan Jſran=**20**ckīſnan.
Ta antra dalis. Apie tą išgelbėjimą.

20 Vnd an Jheſum Chriſtum ſeinen[120] ei=**21**nigen Son / vnſern
21 Bhe en Jeſūm Chriſtum / ſwaian ai=**22**nan Soūnon noūſon
Ir į Jėzų Kristų, savą vieną sūnų, mūsų

Herrn / Der empfan=**22**gen iſt vom Heyligen Geiſt /
Rikijan / kas pogauts **23** aſt/ eſſe Swintan Noſeilien /
viešpatį, kuris pagautas yra nuo šventos dvasios,

geboren von[121] **23** der Jungfrawen Maria / Gelitten vnter
Gemmons eſſe **24** ſtan Jumprawan Marīan / Stīnons po
gimęs nuo tos panos Marijos, kentėjęs po

42 [**24** Pontio] **1** Pontio Pilato / Gecreutziget / Geſtorben / **2** vnd
43 [**25** D Pontio] **1** Pontio Pilato / Skrīſits / Aulauns / bhe
Pontiju Pilotu, kryžiuotas, numiręs ir

begraben / Nidergefaren zur Hellen[122] / **3** Am dritten tage
en=**2**kopts / Semmailiſons[123] prei Pickullien / En **3** tīrtan deinan
įkastas, žemyn leidęsis prie pragaro, trečioje dienoje

[118] Adv. (=adj. nom. acc. sg. neutr.).
[119] Žr. p. 151, išn. 278.
[120] *seinen* čia reiškia ne „savą“ (→ pr. *swaian* „t. p.“) o „jo“.
[121] vo (K).
[122] *zur Hellen* „į pragarą“.
[123] *liſons* turi *i* be taško. Dėl šio žodžio žr. p. 72, išn. 32.

aufferſtanden vonn den **4** Todten Auffgefaren gen Himel /
etſkīuns eſſe gallan / Vnſaigū=**4**bons no Dangon /
atsikėlęs nuo mirties, nuvykęs ant dangaus,

ſitzende zu **5** der rechten Gottes des Allmechtigen
Sīdons prei tickrōmien[124] **5** Deiwas ſteiſe wiſſemuſingin
sėdęs prie dešinės dievo to visagalio

Vat=**6**ters/ von dannen er kommen wirdt zu rich=**7**ten
Tawas iſquen**6**dau tāns pergūbons wijrſt[125] / prei līgint
tėvo, iš kur jis atvykęs tampa (prie) teisti

die Lebendigen vnd die Todten. **8** Was iſt das? ——— **9**
ſtans **7** gijwans bhe aulauſins. **8** Ka aſt ſta billīton? **9**
tuos gyvus bei numirusius. Kas yra tai bylota?

Antwort. **10** Jch gleube das Jeſus Chriſtus warhafftiger **11**
Ettrais. **10** As Druwē / kai Jeſus Chriſtus / iſarwiſkas **11**
Atsakyk. Aš tikiu, kad Jėzus Kristus tikras

GOTT vom ——— Vatter inn ewigkeit geporn / vnnd **12**
Deiws eſſe Deiwan Tawan en prābutſkan gem=**12**mons bhe
dievas, nuo dievo tėvo į amžinybę gimęs, ir

auch warhafftiger Menſch von der Jungkfrawen**13** Maria
dijgi iſarwiſkas ſmunents / eſſeſtan Jum**13**prawan Marīan
taipogi tikras žmogus, nuo tos panos Marijos

geborn / ſey mein HERR / der mich ver=**14**lornen vnnd
gemmons — — ——— kas mien Jſmaitinton[126] **14** bhe
gimęs, kuris mane, prapuldytą bei

verdampten Menſchen erlōſet hat / er=**15**worben /
perklantīton ſmunentien iſrankīuns aſt peldī=**15**uns /
pasmerktą žmogų, išgelbėjęs yra, nupelnęs,

[124] Plg. p. 73, išn. 37.

[125] *pergūbons wijrst* – pr. futurum: „atvyks“.

[126] *Jsmaitinton* = **izmaitintan* (partic. praet. pass., acc. sg.) = **iz-maitin-*, besigiminiuojantis su lie. *(iš)maitin-ti* „kankinti, kamuoti“ (LKŽ VII, p. 762), bus reiškęs: „kankinti, kamuoti; pražudyti; prapuldyti“ (vok. *verlornen* „prapuldytą“).

gewonnen / vnnd von allen ſůnden / vom **16** Todt vnd von
augauuns / bhe eſſe wiſſans grīkans / eſſe gal=**16**lan/ bhe eſſe
išgavęs ir nuo visų nuodėmių, nuo mirties bei nuo

der gewalt des Teuffels / Nicht mit **17** Goldt oder Silber /
ſtan warein[127] ſteiſe Pjckulas ni ſen Auſin **17** adder Sirablan
tos galios to velnio ne su auksu arba sidabru,

Sondern mit ſeinem heyligen **18** theuren blut / vnd mit ſeinem
Schlāit ſen ſwaiāſmu Swinton **18** tēmpran krawian / bhe ſen ſwaiaſmu
bet su savu šventu brangiu krauju bei su savu

vnſchuldigen Leyden **19** vnd Sterben / Auff das ich
niwinūton **19** Stinſennien bhe anlauſennien[128] / Noſtan kai as
nekaltu kentėjimu ir numirimu ant to, kad aš

ſein eygen ſeye[149] / vnd in **20**ſeinem Reych vnter
ten/**20**nēiſmu ſubſai aſmai / bhe entennēiſmu rīkin po
jam nuosavas esu[130] ir jo viešpatystėje po

jm lebe[131] / jm diene in ewiger
tene**ſ21**mu giwīt / bhe ſteſmu ſchluſilai en prabuſkai **22**
juo gyventi[132] bei jam tarnaučiau amžiname

Ge=**21**rechtigkeit / Vnſchuld / vnd Seligkeyt / Gleich
tickrōmiſkan / niwinūtiſkau[133] bhe deiwū=**23**tiſkan / ainawydan /
teisingume, nekaltume ir palaimoje vienokiai,

wie **22** er iſt aufferſtanden vom Tode / Le=**23**bet vnd
kaigi tāns aſt **24** etſkīans[134] eſſe gallan / giwa bhe **25**
kaip jis yra atsikėlęs nuo mirties, gyvena bei

[127] Turbūt: warien.

[128] aulauſennien.

[129] *seye* reiškia ne „esu“ (→ pr. *asmai* „t. p.“), o „būčiau“.

[130] T. y.: būčiau.

[131] *lebe* reiškia ne „gyventi“ (→ pr. *giwīt* „t. p.“), o „gyvenu“, t. y.: „gyvenčiau“. Čia prasikiša P. Mėgotas: šis, nenugirdęs A. Vilio pasakymo (t. y. vietoj *lebe* nugirdęs *leben*), išvertė infinityvu (pr. *giwīt* „gyventi, leben“).

[132] Žr. ankstesnę išn.

[133] niwinūtiſkan.

[134] Vietoj: etſkīuns.

Regieret in Ewigkeyt. **24** Das iſt gewißlich war.
rickawie en prabutſkan / ſta **26** aſt perarwiſkai arwi.
viešpatauja amžinybėje. Tai yra iš tikro tikra.

[**25** Pontio]
[**27** D ij Der]

44 **1** Der Dritte Artickel / **2** Von der Heiligung[135]. **3** Jch gleube
45 **1** Stas Tirts Dellīks / **2** Eſſe Stan Swintiſkan. **3** As Druwē
Ta trečia dalis. Apie tą šventumą. Aš tikiu

an den heyligen Geiſt / eine **4** heylige Chriſtliche Kirche /
ēnſtan Swintan Noſeilien **4** ainan Swintan Criſtiāniſkan kirkin
į tą šventą dvasią, vieną šventą krikščionišką bažnyčią,

Die gemeine der **5** Heyligen / Vergebung der
Stan **5** perōniſkan Swintan etwerpſennian ſteiſe **6**
tą bendriją šventų, atleidimą tų

Sůnden / Auffer=**6**ſtehung des Fleiſches / Vnd ein ewiges
grijkan etſkīſnan — menſas / bhe ainan prābut=**7**ſkan
nuodėmių, atsikėlimą kūno bei vieną amžiną

Le=**7**ben / AMEN. **8** Was iſt das? ——— Antwort. **9** Jch gleube /
gijwan / AMEN. **8** Ka aſt ſta billitan? Ettrais. **9** As Druwe /
gyvenimą. Amen. Kas yra tai bylota? Atsakyk. Aš tikiu,

das ich nicht aus eigener Ver=**10**nunfft noch Krafft / an Jeſum
kai as ni is ſupſai iſpreſnā[136] neggi **10** ſpartin / en Jeſum
kad aš ne iš nuosavo proto nei stiprybės į Jėzų

Chriſt meinen Her=**11**ren gleuben / oder zu jhm kummen kan /
Chriſtum maian Rikijan druwīt / **11** adder prēiſtan perēit maſſi
Kristų, maną viešpatį, tikėti arba prie jo ateiti galiu,

Sondern **12** der Heylige Geyſt hat mich durchs Euangelion[137]
Schlāits ſtas Swints **12** Noſēilis aſt mien praſtan Euangelion
bet ta šventa dvasia yra mane per tą evangeliją

[135] *Heiligung* reiškia ne „šventumą“ (→ pr. Swintiskan „t. p.“), o „šventinimą“.
[136] iſpreſnan „supratimas, protas“ (acc. sg.).
[137] Euangelion.

be=**13**ruffen / mit ſeinen Gaben erleuchtet / im
perwūka=**13**uns/ ſen ſwaians Dāians erſchwāiſtiuns / en
pašaukusi, su savomis dovanomis apšvietusi,

rechten **14** Glauben geheyliget vnd erhalten /
tikrō=**14**miſkan Druwien Swintinons / bhe er laikūuns / **15**
teisingame tikėjime šventinusi bei išlaikiusi

Gleich wie er die **15** gantze Chriſtenheyt
Ainawijdei kaīdi[138] tans ſtan poſtippin Chriſtiāni=**16**ſkan /
vienokiai, kaip jis tą ištisą krikščioniją

auff Erden berufft / ſamlet / **16** erleucht / heyliget /
noſemmien preiwackē ſenrīnka / erſchwāigſti=**17**nai / Swintina /
ant žemės pašaukia, surenka, apšviečia, šventina

vnd bey Jeſu Chriſto erhelt / im **17** rechten eynigen
bhe prei Jeſu Chriſton erlāiku en **18** tickrōmiſkan ainawidiſkan
ir pas Jėzų Kristų išlaiko teisingame vienokiame

glauben. Jn welcher Chriſtenheyt / **18** er mir vnnd/
drūwien / En kawijd=**19**ſmu Chriſtiāniſkan / tāns mennei / bhe
tikėjime; kokioje[139] krikščionijoje jis man bei

allen Glaubigen teglich alle ſůnde **19**
wiſſamans **20** druwīngins / deineniſku[140] wiſſans grīkans
visiems tikintiems kasdieniškai visas nuodėmes

reichlich vergibt / Vnnd am Jůngſten tage mich**20**
laiminti=**21**ſkai[141] etwiērpei / Bhe en maldaiſin deinan[142] / mien
gausiai atleidžia; ir jaunesnėje dienoje mane

[138] kaīgi.

[139] *kokioje* čia – „tokioje“, nes ir prūsiškai, ir vokiškai turime pron. relativum (ne pron. interrogativum!).

[140] Plg. p. 167, išn. 372.

[141] Ne: laimingiſkai.

[142] Pr. *en maldaisin deinan* „jaunesnėje dienoje“, kaip ir originalo (vok.) *am Jůngsten tage* „jauniausioje dienoje“, reiškia „paskutinio teismo dienoje“.

vnnd alle Todten aufferwecken wirdt / **21** Vnd mir
bhe **22** wiſſans aulauūſins[143] etbaudinnons wirſt[144] / bhe men = **23** nei
bei visus numirusius atbudinęs tampa ir man

ſambt allen Glaubigen **22** in Chriſto ———— ein
ſen wiſſamans ———— — ——— Chriſtiānans ainan
su visais krikščionimis vieną

ewiges leben **23** geben wird / Das iſt **24** gewißlich war.
prābutſkan **24** gijwan dauns[145] / —— Sta aſt perarwiſku arwi.
amžiną gyvenimą davęs. Tai yra iš tikro tikra.

[**25** Stas]
[**25** D iij Das]

46 **1** Das Vater vnſer / **2** Wie ein Haußuatter
47 **1** Stas Tāwa Noū = **2**ſon kāigi ains Butta Tawas
Tas „Tėve mūsų“, kaip vienas buto tėvas

daſſelbige ſei3nem Geſinde auffs einfeltigſt **4**
ſtan3ſubban / ſwaiāſmu Seiminan **4** vcka lāngiwingiſkai / **5**
tą patį[146] savai šeimynai lengviausiai

fůrhalten[147] ſolle.
preilaikūt turri.
(prie)laikyti turi.

5 Vater vnſer der du biſt im Himel. **6** Was iſt das?
6 Tāwa Noūſon kas tu eſſei Endangon. **7** Ka aſt ſta
Tėve mūsų, kuris tu esi danguje. Kas yra tai

——— Antwort. **7** GOTT will damit vns locken /
billīton? Ettrais. **8** Deiws quoi ſen ſtawīdſmu mans wackītwei **9**
bylota? Atsakyk. Dievas nori su tokiu mus kviesti,

[143] aulaūuſins.
[144] *etbaudinnons wirst* – pr. futurum: „atbudins“.
[145] T. y. *dauns wirst* „davęs tampa“ – pr. futurum: „duos“ (čia *wirst* išleistas, nes jis yra netoli prie *etbaudinnons*).
[146] T. y. „Tėve mūsų“.
[147] Žr. p. 119, išn. 108.

das wir gleu=8ben ſollen / Er ſey vnſer rechter Vatter /
kai mes Druwīt turrimai tāns aſt nouſon tickars **10** Tawas /
kad mes tikėti turime[148]. Jis yra mūsų tikras tėvas

vnnd wir **9** ſeine rechte Kinder / Auff das wir
bhe mes tennēiſon tickrai malnijkai / No=**11**ſtan kai mes
ir mes jo tikri vaikai ant to[149], kad mes

getroſt vnd mit **10** aller zuuerſicht jhn
glandewingei bhe ſen wiſſan auſchau**12**dīſnan tennan
pasiguodžiančiai bei su visu pasitikėjimu jį

bitten ſollen / Wie die lieben **11** Kinder jhren
madlit turrimai / kāigi ſtai mijlai **13** malnijkiku[150] ſwaian
prašyti turime[151], kaip tie mieli vaikeliai savą

lieben Vater.
mijlan Tawan.
mielą tėvą.

12 Die Erſte Bitte. **13** Geheyliget werde dein
14 Stai Pirmoi Maddla. **15** Swintints wīrſt twais
Tas pirmasis prašymas. Šventintas (te)tampa tavas

48 Name. **14** Was iſt das? ——— Antwort. [**15** Stas] **1** GOTTES
49 Emnes. **16** Ka aſt ſta billīton? Ettrais. [**17** Gottes] **1** Deiwas
vardas. Kas yra tai bylota? Atsakyk. Dievo

[148] T. y.: turėtume.

[149] *ant to* „idant".

[150] *malnijkiku* (žr. dar III 113_{14-15}) laikytina ne nom. pl. neutr. (Endzelīns SV 59 ir liter.), o nom. pl. masc. forma (greta senesnės *malnijkikai*, žr. p. 213, išn. 680), kuri atsirado šitaip. Katekizmuose greta senovinių *ā*-kamienių nom. sg. *-a* (resp. kirčiuotos *-ā*) bei (po labialių ir guturalių) *-u* (resp. kirčiuotos *-ū*) egzistavo ir *ā*-kamienė nom. sg. *-ai* (< **-āi-*, pronominalinės kilmės). Šita *-ai*, fonetiškai sutapdama su pluraline *-ai* (*o*-kamienė nom. pl. masc.), ėmė brautis ir į *ā* kamieno nom. pl. (šalia senovinės *-as* < **-ās*), plg. *gennai* „moterys", *preibillīsnai* „pažadai" (nom. pl. fem.). Iš čia nebesunku suprasti, kaip A. Viliui galėjo greta *ā*-kamienės nom. pl. (fem.) *-ai* atsirasti ir *ā*-kamienė nom. pl. (fem.), pvz., *billīsn-a* (žr. dar p. 172, išn 399), o greta *o*-kamienės nom. pl. (masc.) *-ai* (= *ā*-kamienė nom. pl. fem. *-ai*) — ir *o*-kamienė nom. pl. (masc.) *malnijkik-u*. Prie *malnijk-iku* (greta *malnijkikai*, žr. p. 213, išn 680) atsiradimo galėjo prisidėti dar ir tas, kad A. Vilį asociaciškai veikė tam tikras fonetinis panašumas tarp šio *-iku* (rodos, su **-ǐ-*) ir adv. *-isku* (žr. p. 167, išn. 372).

[151] T. y.: turėtume.

Name iſt zwar an jhm ſelbs **2** heylig / Aber wir bitten
Emnes aſt arwiſkai en ſien ſups **2** Swints adder mes madlimai
vardas yra tikrai savyje pats šventas, bet mes prašome

inn dieſem Gebet / das er bey **3** vnns auch heylig
ēnſchien madlin / kai **3** tāns prēimans dijgi Swints
šioje maldoje, kad jis pas mus taipogi šventas

werde. **4** Wie geſchicht das? Antwort. **5.** Wo das Wort
poſtānai. **4** Kai audāſt ſien ſta? Ettrais. **5** Quei ſtas wirds
pastotų. Kaip nusiduoda tai? Atsakyk. Kur[152] tas žodis

Gottes lauter vnnd rein gelert **6** wirdt / Vnd
Deiwas / kaltzīwingiſkai[153] bhe ſkij=**6**ſtan mukints wīrſt[154] / bhe
dievo skambiai bei tyrai mokintas tampa ir

wir auch heylig / als die kinder Gottes **7** darnach
mes dijgi Swintai kai ſtai **7** malnijkai Deiwas poſteſmu
mes taipogi šventì, kaip tie vaikai dievo, pagal tą

leben. Das hilff vns lieber Vatter im Him**8**mel. Wer aber
giwammai ſta galbſe **8** mans mijls Taws endangon / Kas adder
gyvename; tai tegelbsti[155] mus mielas tėvas danguje. Kas tačiau

anders lehret / vnd lebet / denn das **9** Wort Gottes
kittewidei **9** mukinna bhe giwa / nikai ſtas wirds Deiwas
kitoniškai mokina ir gyvena, nekaip tas žodis dievo

lehret / der entheyliget vnter vns den **10** Namen
mu=**10**kinna / ſtas niſwintina ſirſdau noūmans ſten emnen **11**
mokina, tas nešventina[156] tarp mūsų tą vardą

Gottes / Da behůt vns fůr himliſcher **11** Vatter.
Deiwas / Eſſeſtan pokuntieis mans Dengnennis **12** Tawa.
dievo; nuo to pasergėk mus, dangiškasis tėve.

[152] *Kur* čia – „Ten, kur“.
[153] Išversta klaidingai, žr. p. 121, išn. 116.
[154] *wīrst* turi kursyvinę *-ſt-*, plg. p. 150, išn. 273.
[155] *tegelbsti* „tepadeda, teremia“.
[156] *nešventina* – „nedaro šventą“, žr. p. 69, išn. 11.

12 Die Ander Bitte. **13** Dein Reich
13 Stai Antrā Maddla. **14** Perēit twais Rijks.
Tas antras prašymas. (Te)ateina tava viešpatystė.

komme. **14** Was iſt das? ——— Antwort. **15** Gottes Reich
15 Ka aſt ſta billīton? Ettrais. **16** Deiwas rīks
Kas yra tai bylota? Atsakyk. Dievo viešpatystė

kombt wol – on vnſer Gebet von**16**
pereit labbai eſſetennan ſubbai ir[157] **17** bhe noūſon madlan /
ateina gerai nuo jos pačios ir be mūsų maldos.

ihm ſelbs / Aber wir bitten in dieſem Gebet / Das es
Mes madlimai adder ēnſchan **18** madlin kai ſtas
Mes prašome tačiau šioje maldoje, kad ta[158]

17 auch zu vns komme. **18** Wie geſchicht das? Antwort. **19**
dijgi prēimans perēilai. **19** Kai audāſt ſien ſta? Ettrais. **20**
taipogi pas mus ateitų. Kaip nusiduoda tai? Atsakyk.

Wenn der Himliſche Vatter vnns ſeinen **20** heyligen
Kaden ſtas Dengenennis Tāws / noūmans **21** ſwaian Swintan
Kada[159] tas dangiškasis tėvas mums savą šventą

Geiſt gibt / das wir ſeinem[160] heyligen [**21** ſwintan]
Noſeilin daſt kai mes ſwaiaſmu[1] ——— [**22** E heyligen]
dvasią duoda, kad mes savam

50 **1** heiligen Wort / durch ſeine[161] gnade gleuben / vnnd **2**
51 **1** ſwintan wirdan / pra ſwaian etnīſtin druwēmai **2** bhe
šventam žodžiui per savą malonę tikime[162] bei

[157] Pr. *ir* reiškia „ir, taip pat“ (ne coniunctio!).
[158] T. y.: viešpatystė.
[159] *Kada* čia – „Tada, kai“.
[160] *seinem* čia reiškia ne „savam“ (→ pr. *swaiasmu* „t. p.“), o „jo“.
[161] *seine* čia reiškia ne „savą“ (→ pr. *swaian* „t. p.“), o „jo“.
[162] T. y.: tikėtume.

Gôttlich leben / hie zeytlich vnd dort ewiglich.
Deiwiſkai giwemmai ſchien kīſmingiſkai bhe **3** ſtwen enprābutſkan.
dieviškai gyvename[163] šen laikinai bei ten amžinybėje.

3 Die Dritte Bitte. **4** Dein Wille geſchehe / wie
4 Stai Tirti Maddla. **5** Twais Quāits Audāſin[164] / kāgi[165]
Tas trečias prašymas. Tava valia (te)nusiduoda kaip

im Himmel / **5** alſo auch auff Erden. **6** Was iſt das? ———
Endan=**6**gon tijt dēigi noſemien. **7** Ka aſt ſta billīton?
danguje, taip taipogi ant žemės. Kas yra tai bylota?

Antwort. **7** Gottes guter gnediger Wille geſchicht wol **8**
Ettrais. **8** Deiwas labbīngs etnīwings quāits audāſt **9** ſien labbai
Atsakyk. Dievo gerà maloninga valia nusiduoda gerai

ohn vnſer Gebet. Aber wir bitten in dieſem Gebet / **9**
ſchlāit noūſen[166] madlan / adder mes mad=**10**limai ēnſchan madlin /
be mūsų maldos. Bet mes prašome šioje maldoje,

das er auch bey vns geſchehe. **10** Wie geſchicht das?
kai ſtas dijgi prēimans ſien **11** audāſt. **12** Kai audāſt ſien ſta?
kad ji[167] taipogi pas mus nusiduoda[168]. Kaip nusiduoda tai?

11 Antwort. **12** Wenn GOTT allen bôſen Rath vnnd willen**13**
Ettrais. **13** Kadden Deiws wiſſan wargan prātin[169] bhe **14** quāitan
Atsakyk. Kada[170] dievas visą piktą nutarimą bei valią

[163] T. y.: gyventume.
[164] Turbūt iš **audāstsin.*
[165] kāigi.
[166] Ar pron. poss.
[167] T. y. valia.
[168] T. y.: nusiduotų.
[169] *prātin* (acc. sg.) „nutarimas, sugalvojimas“ (< „supratimas“), plg. lie. *prõtas* (=la. *pràts*), žr. p. 120, išn. 111.
[170] Žr. p. 130, išn. 159.

bricht[171] vnd hindert / ſo vns den Namen Gottes
lemlai / bhe kūmpinna[172] / quai noūmans ſtan **15** emnan Deiwas
telaužo ir trukdo[173], kurie mums tą vardą dievo

nicht **14** heiligen / vnd ſein[174] Reich nicht komen laſſen
niſwintinai / bhe ſwaian rīkin
nešventina ir savą viešpatystę

wôllen / **15** Als da iſt des Teuffels /
ni=**16**quoitā daton perēit / kāigi ſtwi aſt / ſtēiſi pickullas /**17**
nenori leisti ateiti, kadangi čia yra to velnio,

der Welt / vnd vnſers fleiſch**16**es wille / Sondern
ſteſſei Swītas / bhe noūſon kermeneniſkan quāits / **18** ſchlāit
to svieto bei mūsų kūniška valia, bet

ſtercket vnd behelt vns feſt in ſei=**17**nem Wort vnd
ſchpartina bhe polāiku mans drūktai / en **19** ſwaiāsmu wirdan bhe
stiprina ir palaiko mus drūtai[175] savame žodyje ir

Glauben / biß an vnſer ende / das iſt **18** ſein[176] gnediger
Druwien / er prei noūſon[177] **20** wangan / ſta aſt ſwais Etneīwings
tikėjime ik prie mūsų galo[178]; tai yra savà maloninga

guter wille.
labs quāits.
gerà valia.

52 **19** Die Vierdte Bitte. [**20** ſwintan] **1** Vnſer teglich
53 **21** Stai Ketwirta Maddla. [**22** E ij Vnſer] **1** Nouſon deinennin
Tas ketvirtas prašymas. Mūsų kasdieninę

[171] Vok. *bricht* reiškia ne „telaužo" (→ pr. *lemlai* „t. p." 3 opt.), o „laužo" (3 sg. praes. ind.). Taigi ši prūsų 3 opt. forma *(lemlai)* čia taisytina į 3 praes. ind. formą.

[172] Žr. p. 211, išn. 674.

[173] T. y.: trukdo (tiems).

[174] *sein* (acc. sg.) čia reiškia ne „savą" (→ *swaian* „t. p."), o „jo".

[175] *drūtai* „tvirtai, stipriai".

[176] *sein* čia reiškia ne „savas" (→*swais* „t. p."), o „jo".

[177] Ar pron. poss.

[178] T. y. *galo* „(gyvenimo) pabaigos".

Brodt gib vns heute. **2** Was iſt das? ———
geitien dais noū=**2**mans ſchan deinan. **3** Ka aſt ſta billīton?
duoną duok mums šią dieną. Kas yra tai bylota?

Antwort. **3** GOTT gibt teglich Brodt / auch wol ohn **4**
Ettrais. **4** Deiws dāſt deinennien geitan / dijgi — ſchlāit **5**
Atsakyk. Dievas duoda kasdieninę duoną taipogi be

vnſer Bitte / allen bōſen Menſchen / Aber wir bitten **5**
noūſon madlin / wiſſamans wargans ſmunentins **6** adder mes madlimai
mūsų maldos visiems piktiems žmonėms, bet mes prašome

in dieſem Gebet / das er vns erkennen laſſe / vnd mit **6**
enſchan madlin / kai tans noū=**7**mans erſinnat daſt / bhe ſen
šioje maldoje, kad jis mums pažinti leidžia[179] ir su

danckſagung empfahen[180] vnſer teglich Brodt. **7** Was heiſt denn
dinckauſnan pogaūt **8** nouſon deinennien geitien. **9** Kai billē[181]
dėkojimu gauti[182] mūsų kasdieninę duoną. Ką byloja

teglich Brodt? **8** Antwort. **9** Alles was zur Leybs
dineniſkas geits? **10** Ettrais. **11** Wiſſan ka prei kermenes
kasdieninė duona? Atsakyk. Visa, kas prie kūno

narung vnnd notturfft **10** gehört / als — — Eſſen[183] /
maitāſnan —— prewe**12**rīſnan[184] perlānkei kaigi ſtwi aſt / Jſt /
maitinimo, reikmės priklauso, kaip čia yra valgyti,

Trincken[185] / Kleider / Schuch / **11** Hauß / Hoff / Acker /
Poūt / Rūkai / **13** Kurpi / Buttan / Burwalkan / Laukan /
gerti, rūbai, kurpė, butą, ūkį, lauką,

[179] T. y.: leistų.

[180] *empfahen* čia reiškia ne „gauti (priimti)“ (→ *pogaūt* „t. p.“), o „gauname“ (klaida – galbūt dėl P. Mėgoto), t. y.: „gautume“.

[181] *billē* „byloja“, čia – „sako, reiškia“.

[182] Žr. (p. 133) išn. 180.

[183] *Essen* čia yra ne „valgyti“ (→ pr. *Jst* „t. p.“), o „valgis“.

[184] *prewerīsnan* (acc. sg.) < **praver-ē-snan* yra vedinys iš pr. verb. **praverē-* „būti praverčiančiam, reikalingam“ = lie. žem. *praverė-ti* „t. p.“, plg. dar lie. žem. *praveringas* „pravartus, reikalingas“ resp. *praverùs* „t. p.“

[185] *Trincken* čia yra ne „gerti“ (→ *Poūt* „t. p.“), o „gėrimas“.

Vihe / Pecku[186] / pekų, Gelt / Pen=**14**ningans / pinigus, Gut / Labbas turto, frumb labban tinkamą Geſin=**12**de / ſeiminan šeimyną, fromme vnd labbans šaunią bei

trewe au=**15**ſchaudiwingin pàtikimą Oberherrn / Aucktairikijſkan vyresnybę, gut labban gerą Regiment / rickaūſnan valdžią, **16** gut **13** labban gerą

Wetter / winnen / orą, Friede / Packe[187] / taiką, Geſuntheit / Kailūſtiſkun / sveikatą, Zucht / Kānxtin / padorumą, Ehr / tei=**17**ſchin / garbę, gute Labbans gerus

Freun**14**de[188] / ginnins / draugus, getrewe auſchaudīwingins ištikimus Nachbaren / kaimī=**18**nans / kaimynus vnd bhe ir des Steiſon[189] tiems gleichen. polijgu. panašiai.

15 Die Fůnffte Bitte. **16** Vnnd verlaſſe vns vnſer
19 Stai Piencktā Maddla. **20** Bhe etwerpeis noūmas nouſons
Tas penktas prašymas. Ir atleisk mums mūsas

ſchulde / āu=**21**ſchautins / skolas, Als **17** wir kai mes kaip mes verlaſſen etwērpimai atleidžiame vnſern noūſons mūsiems

54 Schuldigern. [**18** Nouſon] **1** Was iſt das?
55 au=**22**ſchautenīkamans. [E iij Ka] **1** Ka aſt ſta billiton?
skolininkams. Kas yra tai bylota?

Antwort. **2** Wir bitten inn dieſem Gebet / das der Vatter **3**
Ettrais. **2**Mes madlimai ēnſchan madlin / kai ſtas **3** Tāws
Atsakyk. Mes prašome šioje maldoje, kad tas tėvas

im Himel / endangon[190] / danguje nicht anſehen ni endeirīt (į)žiūrėti[191] wolt quoitīlai nenorėtų vnſer noūſons mūsas Sůnde / grī=**4**kans / nuodėmes vnnd bhe ir

[186] Acc. sg.

[187] Klaida – matyt, vietoj *Packen* = *Packan* (acc. sg.).

[188] Vok. *Freund* reikšmė tuomet buvo „giminaitis; artimas žmogus, draugas".

[189] Gen. pl.

[190] Galima būtų spėti, kad čia yra *ēndangon*, bet tokį pat brūkšnelį, besiskiriantį nuo įprastinio ilgumo ženklo, ant *e* randame ir žodyje *gewißlich* (III 40_{16}).

[191] kreipti dėmesio į.

4 vmb der tenneiſon jų[192] ſelbigen willen ——— paggan / dėlei ſolche ſtawijdan tokį Bitte madlin prašymą nicht ni **5** ne[193]

verſagen / **5** perbillīton / atsakyti[194], Denn beggi nes wir mes mes ſind aſmai esame der ſtēiſon tų[195] keines neaineſſa nė vieno werdt wer**6**tei / (ne)verti,

das kan ką wir mes mes bitten / **6** madlimai / prašome, habens aſmai nesame ſtan tą auch dijgi taipogi nicht ni

verdienet / perſchlū**7**ſiuns / užtarnavęs. Sondern Schlāit Bet er tans jis wolt quoitīlai tenori vns **7** noūmans mums ——— ſtanſubban **8** tai pat

alles wiſſan / vìsa aus is iš gnaden etnijſtin malonės geben / datwei duoti, Denn beggi nes wir mes teglich deininiſku kasdieniškai viel tū**9**lan daug

ſūn=**8**digen / grīkimai / nusidedame vnnd bhe ir wol labbai labai eitel wiſſaweidin visokią ſtraff verdienen / ſūndanper**10**ſchlūſimai[196] bausmę So Tijt Taigi užtarnaujame.

wollen **9** quoitāmai / norime wir mes zwar arwiſkai tikrai denn ſtēimans[197] **11** tiems widerumb auch etkūmps[198] vėl dijgi taipogi

hertzlich ſīriſku širdingai vergeben / **10** etwiērpt / atleisti vnnd bhe ir gerne reidei noriai wolthun / labban ſe=**12**gīt / gēra daryti, denen /

[192] T. y.: nuodėmių.
[193] Čia turima galvoj: ne(norėtų).
[194] T. y.: „atmesti".
[195] T. y.: tų dalykų.
[196] ſūndan perſchlūſimai.
[197] *stēimans* atitinka toliau esantį vok. *denen*.
[198] Žr. p. 211, išn. 674.

die ſich ahn vnns **11** verſůndigen.
quai ſien en mans grīkiſi.
kurie save į mus[199] nusideda.

12 Die Sechſte Bitte. **13** Vnd fůre vns nicht
13 Stai Vſchtai Maddla. **14** Bhe ni weddeis mans
Tas šeštas prašymas. Ir ne- vesk mus

in verſuchung. **14** Was iſt das? ——— Antwort. **15** Gott
emperbandāſnan. **15** Ka aſt ſta billīton? Ettrais. **16** Deiws
į išbandymą[200]. Kas yra tai bylota? Atsakyk. Dievas

verſucht zwar niemandt / aber wir bitten **16** inn
perbānda arwiſkai niainonton / adder **17** mes madlimai en
(ne)išbando[201] tikrai nieką, bet mes prašome

dieſem Gebet / Das vns[202] Gott wolt behůten vnd **17**
ſchan madlan / kai noūmas **18** Deiws quoitilai popeckut bhe
šioje maldoje, kad mums dievas norėtų pasaugoti ir

erhalten / Auff das vnns der Teuffel / die Welt / **18** vnnd
erlaikūt Noſtan / kai **19** mans ſtas Pickūls / ſtai ſwitai bhe
išlaikyti ant to, kad mus tas velnias, tie svietai ir

vnſer Fleiſch / nicht betriege vnnd verfůre / **19** inn mißglauben /
nouſā menſai ni **20** popaikā bhe perweddā en nidruwien
mūsas kūnas ne- apgauna[203] bei suvedžioja[204] į netikėjimą,

verzweyfeln / vnnd an=**20**der groſſe ſchande vnd
perdwibugūſ=**21**nan[205] / bhe kittan/ debīkan / gīdan bhe
abejojimą bei kitą didelę gėdą ir

[199] T. y. mums.
[200] Žr. p. 75, išn. 53 (žr. II 11_6).
[201] T. y.: „(ne)išmėgina, (ne)gundo".
[202] *vns* čia reiškia ne „mums" (→ pr. *noūmas* „t. p."), o „mus" (taigi vietoj pr. *noūmas* „mums" čia turėtų būti pr. *mans* „mus").
[203] T. y.: neapgautų.
[204] T. y.: nesuvedžiotų.
[205] Atrodo, kad pr. *perdwibugūsnan* reiškia ne „nusiminimą, vilties netekimą" (= vok. *verzweyfeln* „t. p."), o „abejojimą, suabejojimą" (= vok. *Zweifeln* „t. p.").

laſter / **21** Vnd ob wir damit ange=**22**fochten wůrden /
epkieckan[206]. Bhe **22** ikai mes ſenſteſmu ankaitītai wīrſtmai /
burnojimą; ir, nors mes su tuo sukurstyti tampame[207],

das **23** wir doch endlich **24** gewinnen[208] vnd **25** den ſieg
kai mes —— en=**23**wangan[209] augaunimai / bhe ſtan epwarrīſnan
kad mes pagaliau išgauname[210] ir tą pergalę

be=**26**halten: [Ka]
po=**24**lāikumai. [**25** Die]
palaikome[211].

56 **1** Die Siebende Bitte. **2** Sondern erlőſe vns von
57 **1** Stai Septmai Maddla. **2** Schlāit iſrankeis mans / eſſe
Tas sekmas prašymas. Bet išgelbėk mus nuo

—— dem ůbel. **3** Was iſt das? —— **4** Antwort. **5** Wir
wiſſan **3** — wargan. **4** Ka aſt ſta billīton? Ettrais. **5** Mes
viso blogio. Kas yra tai bylota? Atsakyk. Mes

bitten inn dieſem Gebet / als in der Sum=**6**ma[212] / das
madlimai en ſchan madlin / kāigi en — em=**6**pijreiſku[213] / kai
prašome šioje maldoje, kaip bendrume, kad

[206] Pr. *epkieckan* (acc. sg.) „burnojimas“, matyt, yra galūnės vedinys iš prefiksinio pr. **keik-* „burnoti, plūsti“ = lie. *keik-ti* „t. p.“ Tiesa, žodžiui (vok. *laster* =) pr. *epkieckan* visi tyrinėtojai priskiria reikšmę „yda, Laster“. Kad šis pr. žodis reiškė ne „ydą, Laster“, o „burnojimą“, rodo: a) pats vok. *laster*, kuris XV – XVI a. galėjo reikšti „burnojimą, plūdimą, Schmähung“ (plg. H. Paul, Deutsches Wörterbuch, s. v. *Laster*) ir b) B. Vilentas, tą patį originalo (vok.) žodį išvertęs į (lie.) *blußnimus* (acc. pl.) „burnojimas“ VE 22_{16-17}.

[207] T. y.: taptume.

[208] Vok. *gewinnen*, kuris yra „išgauname, pasiekiame, laimime“, čia reiškia „laimime, pasiekiame pergalę“; tačiau pr. *augaunimai* turi, rodos, tik šitokią reikšmę: „išgauname, pasiekiame“.

[209] *enwangan* – „į galą (pabaigą)“ = „pagaliau“.

[210] T. y.: išgautume.

[211] T. y.: palaikytume.

[212] *Summa* „suma, bendras kiekis“, čia reiškiantis „(tam tikrą) apibendrinimą“ (*als in der Summa* „kaip apibendrinime“), Abeliui Viliui buvo nelengva išversti: pr. *en empijreisku* yra „bendrume, surinkime“.

[213] Turbūt: empijreniſku.

vnns der Vatter im Himel / von allerley 7 vbel
naũmans ſtas Taws endangan / eſſe 7 wiſſawidiſkan wargan /
mums tas tėvas danguje nuo visokio blogio

Leibs vnnd Seele / Guts vnnd Ehre erlôſe / **8** Vnd
Kermenes bhe Daũſin / **8** Labbas qhe[214] Teiſin / iſrāikilai[215] bhe
kũno ir dvasios, turto ir garbės išgelbėtų, ir

zu letzt[216] / wenn vnſer ſtůndlein kompt[217] / ein
en panſdamonni = **9**en[218] / kaden noũſon ſtůndicks perēit / ainan
paskutinėje, kada mūsų valandėlė ateina, vieną

ſeligs **9** Ende beſchere / vnnd mit genaden von dieſem
Diwũti = **10**ſkan[219] wangan polijcki / bhe ſen Etnīſtan eſſe ſchan **11**
palaimingą pabaigą paskiria[220] ir su malone nuo šio

jamer **10** thal zu ſich neme inn den Himel.
powargewingiſkan lindan[221] / prēiſien imlai en ſtan **12** dangon.
skausmingo slėnio[222] prie savęs imtų į tą dangų.

11 AMEN. **12** Was iſt das? ——— **13** Antwort.
13 AMEN. **14** Ka aſt ſta billīton? Ettrais.
Amen. Kas yra tai bylota? Atsakyk.

14 Das ich ſoll gewiß ſein / ſolche Bitte
15 Kai as turri auſchaudīwings boũt / ſtawīdas **16** madlas /
Kad aš turiu pasitikįs būti: tókios maĩdos

[214] bhe.
[215] iſrānkilai.
[216] Vok. *zu letzt* „paskiausiai, galų gale“ išverstas: *en pansdamonnien* „paskutinėje (sc. valandėlėje)“ ar „paskutiniame (sc. laike)“.
[217] Vok. *kompt* bei pr. *perēit* „ateina“ čia pavartotas futūro prasme („ateis“).
[218] panſdaumonnien.
[219] Deiwūtiſkan.
[220] T. y.: paskirtų „suteiktų, padovanotų“. Patį pr. *polijcki* „paskiria“ plg. su lie. *palikti* „paskirti“ (pvz., DLKŽ, 1972, s. v. *palikti* 8, *palikti* 9, *palikti* 7).
[221] Pr. *lindan* (acc. sg.) „slėnis“ yra vedinys, matyt, iš pr. **lind-* (: **lend-*) „dubti“, kurio pagrindinė reikšmė bus buvusi „(į)lįsti“ = „kimštis, terptis“ (plg. p. 169, išn. 382); plg. lie. *liñd-* resp. *lįsti* „... dubti, klimpti“ (LKŽ, VII, s. v. *lįsti* 11). Plg. Fraenkel LEW 377 (ir liter.).
[222] Čia turima galvoj biblinis „ašarų slėnis (pakalnė)“ (t. y. Žemė resp. pasaulis).

ʃind dem **15** Vatter im Himel angeneme vnd erhôret /
aʃt ʃteiʃmu Tāwan Endangon enimme=**17**wingi[223] bhe poklauʃīmanas /
yra tam tėvui danguje priim̃tina bei išklausomos.

Denn er **16** ʃelbs hat vns geboten alʃo zu
Beggi tans ʃups aʃt **18** noūmas laipinnans titat prei
Nes jis pats yra mums liepęs šitaip (prie)

beten / Vnnd verhey=**17**ʃen / das er vns[224] will
madlitwei bhe **19** taukinnons[225] / kai tans noūmans quoitē **20**
melsti ir žadėjęs, kad jis mums nori

erhôren / Amen / Amen / das **18** — — — — heyʃt /
klauʃiton / Amen / Amen / ʃta aʃt **21** arwi / arwi adder ——
klausyti. Amen, amen. Tai yra tìkra, tìkra arba

Ja / Ja / Es ʃoll alʃo geʃchehen. [**19** Stas]
Ja / **22** Ja / ʃta turri ʃien **23** titet audāt. [**24** F Das]
taip, taip; tai tùri šitaip nusiduoti.

58 **1** Das Sacrament **2** der heyligen
59 **1** Stas Sacraments **2** ʃteʃʃei ʃwintan
Tas sakramentas to švento

Tauffe / Wie daʃʃel=**3**bige ein
crixtiʃnan kāigi ʃtan**3**ʃubban ains
krikštijimo, kaip tą patį vienas

Haußuater ʃeinem **4** Geʃinde ʃol
Buttantāws ʃwaiāʃ=**4**mu ʃeimijnan
buto tėvas savai šeimynai

[223] Adj. nom.-acc. sg. neutr. = adv. „priimtinaĩ". Patikslinimas: kaip ir vok. *angeneme* „priimtinas, malonus" resp. „priimtinai, maloniai", pr. *ennimewingi* bus reiškęs „priim̃tina, malonù" resp. „priimtinaĩ, maloniaĩ".

[224] *vns* čia reiškia ne „mums" (→ pr. *noūmans* „t. p."), o „mus".

[225] Pr. **tauk-in-* „žadėti, verheissen" (buvo dar pr. *preigerdawi* „verheisst", *preibillīsna* „Verheissung") galėtų būti iš „siūlyti" (plg. la. *suolīt* „žadėti" < „siūlyti") < „(pa)teikti (kam ką)" < „(pa)kišti" — vedinys iš pr. **tauk-* „kišti, kaišioti ir pan." (= la. *tauc-êt* „grūsti", rus. *тык-ать*, sorb. aukšt. *tyk-ać* „kaišioti, тыкать" ir kt.). Dėl reikšmės plg. pr. **aušau-* „patikėti" < „(pa)teikti (kam ką)" < „(pa)kišti", žr. p. 75, išn. 50. Žr. dar p. 119, išn. 106.

einfeltiglich **5** fůrhalten[226].
vckcelängewin=**5**giſkai turri preilaikūt.
lengviausiai tùri (prie)laikyti.

6 Zum Erſten. **7** Was iſt die Tauffe? Antwort. **8** Die
6 —— ——— Ka aſt ſtai Crixtiſna? Ettrais. **7** Stai
Kas yra tas krikštijimas? Atsakyk. Tas

Tauffe iſt nicht allein ſchlecht waſſer / **9** Sondern ſie
Crixtiſnai aſt ni / ter ains ſchklāits[227] vnds **8** Schlāit ſtai
krikštijimas yra ne tik vien ypatingas vanduo, bet jis

iſt das waſſer in Gottes gebot gefaſſet **10** vnd mit Gottes
aſt ſtas vnds en Deiwas pallaipſan **9** entēnſīts[228]/ bhe ſen Deiwas
yra tas vanduo į dievo paliepimą įtrauktas ir su dievo

Wort verbunden. **11** Welches iſt denn ſolch Wort **12** Gottes?
wirdan ſenriſts. **10** Kawijdan aſt ſtawijds wirds **11** Deiwas?
žodžiu surištas. Koks yra šitoks žodis dievo?

Antwort. **13** Da vnſer Herr —— Chriſtus ſpricht
Ettrais. **12** Kāigi Noūſon Rikijs Jeſus Chriſts bille / **13** prei
Atsakyk. Kaip mūsų viešpats Jėzus Kristus byloja prie

Marci am **14** Letzten / Gehet hin in alle
Markon en panſadaumannien[229] / Jeiti ſtwen / **14** en wiſſan
Morkaus paskutiniame: Eikite ten į visą

Welt / Lehret alle —— —— Heyden **15** Vnd
ſwītan / mukinaiti wiſſans amſin adder **15** pogūnans / bhe
svietą, mokinkite visus liaudį arba pagonis, ir

[226] Žr. p. 119, išn. 108.

[227] Vok. *schlecht* reikėjo versti ne į „ypatingas, nepaprastas“ (→ pr. *schklāits* „t. p.“, žr. p. 177, šn. 433), o į „paprastas“ (plg. dar p. 143, išn. 237). Ši klaida atsirado dėl to, kad vertimo metu frazėje *nicht allein schlecht* neiginys *(nicht)* iš neapdairumo buvo susietas taip pat ir su *schlecht* „paprastas“: šitaip *nicht ... schlecht* „ne ... paprastas“ buvo išversta į „ne ... nepaprastas “ → „ne ... ypatingas“ (= pr. *ni ... schklāits*). Tokiai vertimo klaidai atsirasti galbūt dar turėjo šiek tiek įtakos ir tam tikras fonetinis panašumas tarp vok. *schlecht* ir pr. *schklāits*.

[228] Žr. p. 149, išn. 272.

[229] panſdaumannien. Čia turimas galvoje paskutinis Morkaus evangelijos perskyrimas.

teuffet ſie im Namen des Vatters / vnnd des **16**
Crixteiti tennans / en Emnen ſteiſe **16** Tāwas / bhe ſteiſe
krikštykite juos varde to tėvo ir to

Sons / vnd des Heyligen Geyſts.
Saūnas bhe ſteiſe Swintan **17** Noſeilīs[230].
sūnaus bei tos šventos dvasios.

60 **17** Zum Andern. [**18** Stas] **1** Was gibt oder nutzet
61 **18** Prei Anterſmu. [**19** F ij Was] **1** Ka dāſt adder enterpo[231]
Prie antro. Ką duoda arba naudinga

die Tauffe? **2** Antwort. **3** Sie wircket vergebung der
ſtai **2** Crixtiſnai? Ettrais. **3** Stai Dīlinai etwerpſennien ſteiſe
tas krikštijimas? Atsakyk. Jis veikia atleidimą tų

ſůnden / erlőſet vom **4** Todt vnd Teuffel / vnd gibt die
grijkan / iſran**4**kinna eſſe gallan bhe pickullan / bhe dāſt ſtan
nuodėmių, išgelbėja nuo mirties ir velnio bei duoda tą

ewige ſeligkeit / allen **5** die es gleuben / Wie
prābut**5**ſkan Deiwūtiſkan / wiſſamans quai ſtan druwē / kāi**6**gi
amžiną palaimą visiems, kurie tai tìki, kaip

die Wort vnnd Verheyſſunge **6** Gottes lauten. **7** Welche ſind
ſtai wirdai bhe preibillīſnai Deiwas kelſāi. **7** Kawīdai aſt
tie žodžiai bei prižadėjimai dievo skamba. Kokie yra

dieſe Wort vnd **8** verheyſſung Gottes? **9** Antwort. **10** Da
ſtai wirdai bhe preibil**8**līſnā[232] Deiwas? Ettrais. **9** Kāigi
tie žodžiai ir prižadėjimai dievo? Atsakyk. Kaip

vnſer Herr Chriſtus ſpricht Marci am letz**11**ten /
nouſon Rikijs Chriſtus billē Marci en **10** panſdaumannien /
mūsų viešpats Kristus byloja Morkaus paskutiniame[233].

[230] Noſeilis.

[231] Taisytina į: enterpon. Čia yra **enterpan* „naudinga“ = „į naudą“ (ar „naudoje“): *en* „į“ ir subst. **terpan* „naudą“ (acc. sg.), žr. p. 69, išn. 8; žr. dar p. 101, išn. 9.

[232] Turbūt : preibillīſna (dėl nom. sg. pavartojimo nom. pl. prasme žr. p. 172, išn. 399).

[233] Plg. p. 140, išn. 229.

Wer da gleubet vnd getaufft wirdt der wirdt **12**
Kas ſtwi druwē bhe Crixtits **11** wijrſt / ſtas wijrſt
Kas čia tiki bei krikštytas tampa, tas tampa

ſelig / Wer aber nicht gleubet / der wird verdampt.
Deiwuts / kas adder ni Druwe / **12** ſtas wijrſt perklantīts.
palaimingas; kas tačiau ne- tiki, tas tampa pasmerktas.

13 Zum Dritten. **14** Wie kan Waſſer ſolche groſſe
13 Prei Tīrtſmu. **14** Kāigi maſſi vnds ſtawijdan debeī=**15**kan
Prie trečio. Kaip gāli vanduo tokią didelę

ding[234] **15** thun? Antwort. **16** Waſſer thuts freilich nicht /
aſtin ſeggīt? Ettrais. **16** Vnds ſtan perarwiſku ni
būseną daryti? Atsakyk. Vanduo ją iš tikro ne-

Sondern das wort **17** Gottes ſo mit vnd bey
ſegge / Schlāits ſtas **17** wīrds[235] Deiwas / kas ſēn bhe prei
daro, bet tas žodis dievo, kuris su bei pas

dem waſſer iſt / vnd der Glau=**18**be / ſo ſolchem
ſteſmu vndan aſt / **18** bhe ſta Druwi[236] / kas ſtawidsmu
tą vandenį yra, ir tas tikėjimas, kas tokiam

[234] *ding* „reikalus, dalykus“ (acc. pl.) yra išverstas į pr. *astin* „būseną, situaciją“ (acc .sg.).

[235] Pr. *wīrds* „žodis“ su lie. *vařdas* „vardas“ = la. *vārds* „žodis; vardas“ santykiuoja taip, kaip, pvz., lie *šárm-as* = la. *sarm-s* „t. p.“ su pr. *sirm-es* E „t. p.“ (gal net ir *-es* yra iš **-is*<**-as*?) ir pan. Vak. balt. **virda-* bei ryt. balt. **varda-* iš pradžių buvo, matyt, „žodis“ = „tai, kas pasakyta“, greta kurio bus egzistavęs ir balt. ** emen* „vardas“ (→ pr. **emen* „t. p.“, žr. p. 69, išn. 7). Pastarajam ryt. baltuose išnykstant, iš ryt. balt. **varda-* „žodis“ atsirado ryt. balt. **varda-* „žodis; vardas“ (>la. *vārds* „t. p.“), kurio semema „žodis“ mūsiškiame (t. y. lie.) *vařdas* nubluko po to bei dėl to, kad atsirado lie. *žõdis*.

[236] Pr. *druwi* „tikėjimas“<**drův-ē* (plg. lie. *pjūv-ė* „pjūtis“ (LKŽ X, p. 44 t.) resp. (turbūt *jo*-kamienis) *druwis* „tikėjimas“<**drův-īs* (plg. lie. *pjūv-is*, *-io*, op. cit., p. 45) bei (rodos, *i*-kamienis) *drǒffs* (plg. lie. *pjūv-is*, *-ies*, l. c.), kuris galėtų būti iš **dr'uv-is*<**drjuv-is* (plg. lie. *driū-tas*, žr. toliau). Visi šie variantai suponuoja pirmykštį *i*-kamienį pr. **druv-is* (*-u-* pailgėjimo atvejai yra, matyt, vėlyvesnės kilmės) resp. **drjuv-is* „tikėjimas“, kuris kildintinas iš „pasitikėjimo kuo nors“<„patikimumo, ištikimumo“<„pastovumo“<„dvasinio tvirtumo“<„fizinio tvirtumo“, t. y. laikytinas galūnės vediniu iš verbalinės (ar kitokios?) šaknies pr.<balt. **drū-* (:**drau-*) resp. **drjū-* (:**drjau-*<**dreu-*) „būti fiziškai tvirtam“, kuri slypi ir vediniuose pr. *drū-cktai* „tvirtai“ (adv. iš adj.) = lie. *drū-ktas* „tvirtas“ (= la. *drū-kts* „t. p.“) resp. *driū-ktas* „t. p.“ (LKŽ II^2, p. 729), lie. *drū-tas* „t. p.“ resp. *driū-tas* „t. p.“ ir pan. Iš pr. *druw-* „tikėjimas“ yra išvestas pr. *druw-īt* „tikėti“.

wort Gottes im waſſer trawet / Denn **19** on Gottes
wirdan Deiwas – —— au=**19**ſchaudē. Beggi ſchlāits Deiwas
žodžiui dievo pasitiki. Nes be dievo

wort / iſt das waſſer —— ſchlecht waſſer[237] / vnd **20**
wirdan / aſt ſtas **20** vnds ains tickars vnds / bhe
žodžio yra tas vanduo vienas tikras vanduo ir

kein tauff / aber mit dem wort Gottes
niainā Crixtiſna / adder **21** ſen ſteſmu wirdan Deiwas /
nė vienas[238] krikštijimas; bet su tuo žodžiu dievo

62 iſts ein tauffe [**21** Ka] **1** vnnd das iſt /
63 aſtits ainā Crixtiſnā / [**22** F iij Das] **1** —— ſta aſt
yra vienas krikštijimas, tai yra

ein gnadenreich waſſer des lebens / **2** — ein
ains etnīſtislaims vnds ſteiſes geijwas / bhe **2** aina
vienas malonės turtingas vanduo to gyvenimo ir vienas

Bad der newen geburt im heyligen Geyſt / Wie **3**
Spigſnā[239] ſteiſe naunangimſenin en Swintan **3** Noſeilin / kāigi
prausimas to naujo gimimo šventoje dvasioje, kaip

[237] *schlecht wasser* „paprastas vanduo“ (plg. p. 140, išn. 227) gražiai išverstas į pr. *tickars vnds* „tikras vanduo“.

[238] T. y. joks.

[239] Šio žodžio etimologija iki šiol yra visiškai neaiški, o dėl to neaiškus ir reikšminis santykis pr. *spigsnā* (bei pr. *spagtas, specte*) su pr. *aumūsnan*. Manau, kad pr. *spigsnā* < **spīksnā* < **spēksnā* yra priesagos **-snā* vedinys (nomen actionis) iš pr. **spēg-* resp. **speg-* „(apsi)prausti“ < „(apsi)šlapinti“ < „(apsi)šlakstyti, (apsi)lašinti“, kuris giminiuojasi su lie. žem. *spāg-as* „lašas“ (plg. lie. *šlākas* „lašas; strazdana, dėmė“: *šlėkia šlėkti* „šlakstyti, laistyti; plauti“), *spañga spāgo spągti* „lįsti (apie akis), hervorstehen (von Glotzaugen)“ < „varvėti, lašėti (apie akis)“ [*akys iš kaktos spañga* „akys iš kaktos lenda“ < *„akys iš kaktos varva, laša“], *spógsta spógo spógti* „t. p.“, *spog-inti* „išversti (akis); įbesti (akis)“ [< *„varvinti, lašinti (akis)“] ir kt. Taigi pr. *spigsnā* (plg. dar *spagtas, specte*) reiškė „(api- resp. apsi)prausimą“ < *„(apsi)šlakstymą“ ir buvo sinonimas žodžiui pr. *aumūsnan* „nuplovimą, numazgojimą“ (III 119_{25}).

Sanct Paulus ſagt / — Tito am Dritten. ———
Swints Pauli billē Prei Tittum en **4** Tīrtſmu polaſīnſnan[240] /
šventas Paulius byloja prie Tito trečiame perskyrime. .

Durch das **4** Bad der widergeburt vnd ernewerung
Praſtan Spīgsnan ſteſſe ān=**5**terſgimſennien / bhe ernaunīſan[241]
Per tą prausimą to atgimimo ir atnaujinimą

des heyligen **5** Geiſts / welchen er auſgoſſen hat /
ſtēiſe Swintan **6** Noſeilie[242] / kawīdan tāns iſlīuns aſt
tos šventõs dvasios, kokią jis išliejęs yra

vber vns reichlich **6** durch Jeſum Chriſt vnſern Heylandt /
no mans laimi=**7**ſku / pra Jeſum Chriſtum noūſon Retenīkan /
ant mūsų turtingai per Jėzų Kristų, mūsų išganytoją

Auff das wir **7** durch deſſelbigen gnade[243] gerecht / vnnd
No=**8**ſtan kai mes prei ſteſſei ſupſas etnīſtin tickrōmai bhe[244]
ant to, kad mes prie to paties malonės teisūs ir

Erben ſeien **8** des ewigen Lebens nach der
9 weldūnai aſmai ſtēiſei prābutskan[245] gijwan poſte=**10**ſmu
veldėtojai esame[246] to amžino gyvenimo pagal tą

[240] Pr. *polasīnsnan* (acc. sg.) „(knygos) perskyrimas“, kaip ir lie. *paguldymas* „t. p.“, yra kalkė (vertinys) iš sl. (plg. lenk. *położenie*); žr. p. 202, išn. 612. Grynai prūsiškas yra *sklaitinsnan* (acc. sg.) „(knygos) skyrius, perskyrimas“ (III 101$_8$; žr. p. 177, išn. 433).

[241] ernaunīſnan.

[242] Noſeilis.

[243] *durch desselbigen gnade* reiškia ne „prie to paties malonės“ (→ *prei stessei subsas etnīstin* „t. p.“), o „per to paties (t. y. išganytojo) malonę“.

[244] bhe.

[245] *prābutskan* (acc. sg.; atrodo su *-u-* iš **-ū-*) < **prābūt-iska-* „amžinas“ yra vedinys iš pr. subst. **prābūtan* (neutr.) „amžius“ (ar kitokio kamiengalio) < „kas prabūta, pragyventa“ (plg. lie. *prabūtìs* „t. p.“ LKŽ I^2, p. 487) < „prabuvimas, išbuvimas“, kuris bus santykiavęs su pr. **prābūta-* „prabūtas, išbūtas“ (partic. praet. pass. iš pr. **prābū-* „prabūti, išbūti“) panašiai, kaip pvz. lie. *kliūtas* „kliūtis, kliuvimas“ (subst., iš neutr.) su lie. *kliūtas* (partic. praet. pass. iš *kliū-ti*). Pr. adj. (*ā* kamieno) **prābūtiskā* (fem.) „amžinà“ vartojamas ir kaip subst. — **prābūtis-kā* „amžinybė“ > (acc. sg.) *prābutskan* „t. p.“

[246] T. y.: būtume.

Hoffnung / Das iſt je **9** gewißlich war.
nadruwīſnan / Sta aſt iau perarwiſku arwi.
viltį[247]. Tai yra jau iš tikro tikra.

10 Zum Vierdten. **11** Was bedeut denn ſolch Waſſer-
11 Preī[248] Ketwirtsmu. **12** Ka powaidinnei —— ſtawijds Vn=**13**das
Prie ketvirto. Ką parodo toks vandens

12tauffen? Antwort. **13** Es bedeut das der Alte
Crixtiſna? Ettrais. **14** Sta powaidinne / kai ſtas Vrs[249]
krikštijimas? Atsakyk. Tas parodo, kad tas senas

Adam inn vns / durch **14** tegliche rewe vnd
Adams ēn**15**mans pra deineniſkan pawargan bhe
Adomas mumyse per kasdieninką atgailą bei

buſſe ſol erſeufft werden / vnd ſter**15**ben mit
powartīſnan[250] **16** turei auſkandints poſtātwei / bhe aulāut ſen
atitaisymą turi nuskandintas pastoti bei numirti su

allen ſůnden vnd bôſen lůſten. Vnnd
wiſſa=**17**mans grīkans bhe wargan poquoitīſnau[251] / Bhe
visomis nuodėmėmis ir piktu pageidimu, ir

wide=**16**rumb teglich heraußkommen[252] / vnd
et=**18**kūmps deineniſku etſkīmai[253] / bhe winna perēimai / **19**
vėl kasdieniškai atsikeliame ir oran ateiname

[247] T. y.: tikėjimąsi.

[248] Prei.

[249] *vrs=urs* „senas“ < **vāras* „t. p.“=lie. *voras* „t. p.“, *vór-upė* „sen-vagė“ (DLKŽ, 1972, p. 950) ir kt.

[250] *powartīſnan*, kuris taisytinas į *powartinſnan*, reiškė „atitaisymą (pataisymą, atlyginimą)“ < „pakreipimą, pavertimą (teisingumo link)“.

[251] poquoitīſnan.

[252] Vok. *heraußkommen* čia reiškia ne „oran ateiname“ (→ *winna perēimai* „t. p.“), o „išeiti“ (inf.!).

[253] Vok. *aufferstehen* (žr. tekste toliau) čia reiškia ne „atsikeliame“ (→ *etskīmai* „t. p.“), o „atsikelti“.

aufferſtehen / ein **17** newer Menſch / der in gerechtigkeyt
Ains nauns ſmūnets[254] / kas en tickrōmiſkan
vienas naujas žmogus, kuris teisingume

vnd reynigkeyt **18** für Gott ewiglich lebe. **19** Wo
bhe ſkīſtie**20**ſkan[255] pirſdau Deiwan prābutskai giwa. **21** Quei
bei skaistume prieš dievą amžinai (te)gyvena. Kur

ſtehet das geſchrieben? **20** Antwort. **21** Sanct Paulus zun
ſtallā ſta peiſaton? **22** Ettrais. **23** Swints Pauli prei
stovi tai (pa)rašyta? Atsakyk. Šventas Paulius prie

Rômern[256] am Sechſten **22** ——————— ſpricht / Wir ſind
Rômerins en Vſchtan po=**24**laſinſnan[257] billē / Mes aſmai
Romėnų šeštame perskyrime byloja: Mes esame

64 ſambt CHRJSTO durch die [**23** ſta] **1** Tauffe begraben in
65 ſen Chriſto praſtan [**25** Tauff] **1** Crixtiſnan enkopts[258] ēn-
su Kristumi per tą krikštijimą įkastas į

den Todt / Das gleich / wie Chri=**2**ſtus iſt von den
ſtan gallan kai ainawīdai / **2** kāigi Chriſtus aſt eſſe ſtans
tą mirtį, kad vienokiai kaip Kristus yra nuo tų

Todten aufferwecket durch die herr=**3**ligkeyt des Vaters /
Gallans etbaudints / **3** praſtan Rikijwiſkan ſteſſei Tāwas /
mirčių atbudintas per tą šaunumą to tėvo,

Alſo ſollen wir auch inn einem **4** newen leben
Tīt turrimai **4** mes dijgi / en aineſmu nawnan gijwan
taip turime mes taipogi viename naujame gyvenime

[254] ſmūnents.
[255] ſkīſtiſkan.
[256] *zun Rômern* reiškia „romėnams“.
[257] Žr. p. 144, išn. 240.
[258] Nom. sg. (masc.) – vietoj nom. pl. (masc.).

wandeln.
neikaut[259].
vaikštinėti.

5 Wie man die einfel=**6**tigen
5 Kāigi —— Stans Lāngiſeilingins[260] **6**
Kaip tuos lengvamanius

ſoll leren Beichten.
turri mukint Grikaut.
tùri mokinti išpažinti.

7 Was iſt die Beicht? **8** Antwort. **9** Die Beicht
7 Ka aſt ſtā Grikauſna? Ettrais. **8** Stai Grikauſna
Kas yra ta išpažintis? Atsakyk. Ta išpažintis

begreifft zwey ſtůck in ſich. Eins / **10** Das man die
ebimmai dwai dellīkans ēn=**9**ſien / Ains / kāidi ſtans
apima dvi dalis savyje. Vienà[261], kad tai tas

Sůnde bekenne[262]. Das Ander / Das **11** man die
grīkans poſinna / Sta Anters **10** kāidi ſtan
nuodėmes pri(si)pažįsta[263]. Ta antrà[264], kad tai tą

Abſolutio oder Vergebung vom Beichti=**12**ger
———— —— etwerpſennin eſſe ſteſmu klauſīwingin **11**
atleidimą nuo to nuodėmklausio

[259] Vok. *wandeln* (ir pr. *neikaut*) čia bus reiškęs „einhergehen" (plg. H. Paul, Deutsches Wörterbuch s. v. *wandeln*) = „eiti be aiškaus tikslo" = „vaikštinėti". Pr. *neik-aut* turi *neik-* iš pr.< balt. **n(e)ik-*, reiškusio maždaug „skverbtis, veržtis, užklupti" (> lie. *nik-ti* „smarkiai imtis ko", *ap-nikti* „užklupti", la. *nik-ns* „įtūžęs", *naik-s* „smarkus" ir kt., lenk. *w-nik-nąć* „įsiskverbti" ir kt.). Iš pr. verb. **n(e)ik-* „skverbtis, veržtis" galėjo atsirasti pr. subst. **neik-an* (neutr.; ar kitokio kamiengalio) „skverbimasis" > „lindimas, landžiojimas" > „Einhergehen" = „vaikštinėjimas"; iš pastarojo [ar tiesiog iš pr. verb. **n(e)ik-*] buvo padarytas pr. *neik-aut* „vaikštinėti".

[260] Žr. p. 100, išn. 6.

[261] Sc.: dalis.

[262] *bekenne* „pri(si)pažintų".

[263] T. y.: pri(si)pažintų.

[264] Sc.: dalis.

empfahe als von Gott ſelbs / Vnd ja nicht da=**13**ran
pogãunai / kãigi eſſe Deiwan ſubban / Bbe[265] niquei en **12** ſteſmu
gautų, kaip nuo dievo paties; ir niekur tame

zweyffeln / Sondern feſte gleube[266] / die ſůnde ſeien **14**
dwibugũt / Schlãit drũcktai druwĩt ſtai grĩ=**13**kai aſt
(ne)abejoti, bet drũtai tikėti: tos nuodėmės yra

dadurch vergeben fůr Gott im Himel.
praſtan etwierpton[267] pirſdau Deiwan En=**14**dangon.
per tai atléista priešais dievą danguje.

15 Welche Sůnde ſol man denn **16** Beichten? ———
15 Kawĩdans Grĩkans turedi —— Gri=**16**kaut? Ettrais.
Kokias nuodėmes tùri tai išpažinti? Atsakyk.

17 Fůr Gott ſol man aller Sůnden ſich
17 Pirſdau Deiwan turridi wiſſans Grĩkans ſien **18**
Priešais dievą tùri tai visomis nuodėmėmis[268] save

ſchuldig **18** geben / auch —— die wir nicht
ſkellãnts[269] dãtunſi / dĩgi ſtans kans mes digi ni
kaltas duotis, taipogi tomis, kurias mes taipogi ne-

erkennen / Wie wir im Vat**19**ter vnſer thun. **20** Aber
erſin=**19**nimai / kãigi mes en Tawa Nouſon ſeggėmai. **20** Adder
pažįstame, kaip mes (į) „Tėve mūsų“[270] darome. Bet

fůr dem Beichtiger ſollen wir allein die **21**
pirſdau ſteſmu Klauſijwingin / turri=**21**mai mes ter ains ſtans
priešais tą nuodėmklausį turime mes tik vien tas

[265] Bhe.

[266] *gleube* reiškia ne „tikėti“ (→ pr. *druwĩt* „t. p.“), o „tikėtų“. Kad vertime yra (pr.) infinityvas, čia turbūt kaltas P. Mėgotas (jam vietoj vok. *gleube* pasigirdo *gleuben*).

[267] Nom. sg. neutr.

[268] Tiksliau: visàs nuodėmes (acc. pl.).

[269] Žr. p. 151, išn. 278.

[270] T. y.: poteriuose „Tėve mūsų“.

ſůnde bekennen / die wir wiſſen vnd fůlen
grijkans poſinnat / kawij=**22**dans mes waidimai bhe popreſtemmai
nuodėmes pripažinti, kokias mes žinome bei suprantame

66 im ——— hertzen. [**22** Crixtiſnan] **1** Welche ſind die? **2**
67 en nouſon **23** ſijran. [**24** G Welche] **1** Kawīdai aſt ſtai? **2**
mūsų širdyje. Kókios yra tos?

Da ſihe deinen Standt an / nach den Zehen **3**
Stwi endirīs twaian bauſſennien / poſteimans **3** Deſſimtons
Čia žiūrėk tavą padėtį pagal tuos „Dešimtis

Geboten / Ob du Vatter / Mutter / Son / Tochter / **4**
Pallaipſans / Anga tu Tāws / Mūti / **4** Soūns / Duckti /
paliepimų“, ar tu tėvas, motina, sūnus, duktė,

Herr / Fraw / Knecht ſeyeſt. Ob du vngehorſam /
Rikijs / Supūni / Waix aſſai / Anga **5** toū nipokluſmings/
viešpats, ponia, bernas esi; ar tu nepaklusnus,

vn=**5**getrew / vnfleyſſig geweſt ſeyeſt / Ob
ni iſarwis niſeilewingis[271] aſſai **6** boūuns / Anga
ne-ištikimas, nejautrus esi buvęs; ar

du jemandt **6** leyd gethan habeſt / mit wortten
tou ainontſmu wargan aſſai ſeggī=**7**uns / ſen wirdemmans
tu kam nors skausmą esi daręs su žodžiais

oder wercken / Ob **7** du geſtolen / verſeumet / verwarloſet/
adder dīlins / Anga tu ran=**8**guns / pertennīuns[272] / nipokūntuns/
arba darbais; ar tu vogęs, užtrukęs, nepasaugojęs,

[271] T. y.: nejautrus, nestropus (plg. p. 220, išn. 723).

[272] *pertennīuns* „užtrukęs, uždelsęs“ slypi balt. **ten-* „traukti(s), tempti(s), tęsti(s)“ [pr. *pertennīuns* „užtrukęs“ plg. su lie. *už-trùk-ti* „uždelsti“ ir pan.: lie. *tráukti(s)* „tęsti(s)“]. Prūsai turi tą patį **ten-*, išplėstą formanto *-s-*, – **ten-s-* (plg. lie. *tęsti*): *tiēns-twei* „traukti, vilioti“ (III 73_{4-5}); be to, yra pr. **ten-g-* : *pertengninton* „atsiųstą“ (III 93_{1}) = *perteng-* „atsiųsti“, kilęs iš „atgabenti“ < „atitraukti, atitempti“.

ſchaden ge=8than habeſt.
ſchkūdan aſſei 9 ſeggīūns[273].
žaĭą esi daręs.

9 Lieber ſtelle mir ein 10 kurtze weiſe
10 Mijls Brāti Teīks mennei ain=11an īnſan iſſpreſſennen[274]
Mielas broli, daryk man vieną trumpą supratimą

zu Beychten? 11 Antwort. — — — ———
12 prei Grikaut. ——— 13 Tīt turri tū prēiſtan
(prie) išpažinti. Taip turì tu prie to

——— 12 Wirdiger lieber Herr / Jch
Klauſīwingin bilītwei. 14 Wertīngs mīls Rickijs / as
nuodėmklausio byloti: Vertingas mielas viešpatie, aš

bitte euch / wollet 13 meine Beicht hôren / Vnd
madli wans / Quoi=15tīlaiti maian Grikauſnan kirdītwei[275] / bhe
prašau jus, tenorite maną išpažintį girdėti ir

mir die Vergebung ſpre=14chen vmb Gottes willen. 15
mennei 16 ſtan etwerpſennien billīt Deiwas paggan. 17
man tą atleidimą byloti dievo dėlei.

Sage an[276]. 16 Jch armer Sûnder / bekenne mich
Gerdaus[277] ſchan. 18 As gurīns Grīkenix / poſinna mien
Sakyk šen. Aš, vargšas nusidėjėlis, pripažįstu mane

[273] Raidė *ī* yra kursyvinė (ir atrodo *ī*, o ne *i*, plg. p. 129, išn. 154). Raidė *ū* taisytina į *u*.

[274] *isspressennen* (acc. sg.) yra „supratimas“ = „supratimo būdas“ = „samprata“.

[275] Pr. *kird-ītwei* „girdėti“ yra iš „darytis juntamam, girdimam; garsintis“ : lie. *kird-yti* „žadinti“, *pa-kiřd-o* resp. *pa-kiřsti* „pabusti“, *kérd-ė* resp. *kérsti* „garsinti“, *kařd-as* „garsas, aidas“, *kard-intis* „garsintis, duoti apie save girdėti“ ir kt.

[276] Vok. *sage an* „sakyk“ (kur *an* – praef.) gražiai išverstas (galbūt P. Mėgoto) į pr. *gerdaus schan* „sakyk šen“.

[277] Žr. p. 195, išn. 564.

fůr Gott al=**17**ler ſůnden ſchuldig /
pirſdau Dei**19**wan / wiſſans grīkans ſkellants[278]
priešais dievą visomis nuodėmėmis kaltas;

Jn ſonderheyt bekenne ich fůr **18** euch / Das ich ein
en ſchlaītiſkai[279] po=**20**ſinna as pirſdau Joūmas / kai as ains
ypatingume[280] pripažįstu aš priešais jus, kad aš vienas

Knecht / Magdt / etc. bin / Aber **19** ich diene leyder
Waix / Mer=**21**gu / etc. aſmai / Adder / Deiwa
bernas, merga etc. esu. Bet, dieve

vntrewlich meinem Herrn. Denn
engraudīs as ſchlūſi=**22** ni iſarwi maiāſmu Rikijan / Beggi
pagailėk, aš tarnauju ne-ištikimai manam viešpačiui, nes

da **20** vnd da / hab ich nicht gethan / was ſie mich
ſchan bhe ſtwen **23** aſmu as ni ſeggīuns / ka ſtai mennei
šen bei ten esu aš ne- daręs, ką jie man

68 hieſſen / [**21** Kawīdai] **1** Habe ſie erzůrnet /
69 laipinnons / A[**24** G ij habe]**1**mai ſtans ernertiuns /
liepęs; esu juos užnirtinęs

vnd zu fluchen bewegt / Habe ver=**2**ſeumet vnd
bhe prei klantīſnan pobangin**2**nons / aſmai pertennīuns[281] bhe
ir prie keiksmo pajudinęs, esu užtrukęs ir

ſchaden laſſen geſchehen. **3** Bin auch in wortten vnnd
ſkūdan dāuns ſeggit. **3** Aſmu dijgi en wirdans bhe
žalą leidęs daryti. Esu taipogi žodžiuose ir

[278] *skellants* „(esantis) skolingas, kaltas“ (partic. praes. act., nom. sg.) = **skel-* „būti skolingam, kaltam“ (sememą „būti skolingam“ šiek tiek stūmė **aušauti-* „skola“, žr. p. 75, išn. 50) = lie. *skel-ėti* „būti skolingam“. Semema „būti skolingam“ aiškiai prasikiša žodyje pr. *skallīsnan* „prievolė“ (acc. sg.) – priesagos **-snā* vedinyje iš (matyt, iteratyvo) **skal-* „skolingam būti (kuo kam nors)“ (plg. lie. *skal-nas* „skolingas“: *skol-à*) > „turėti (kokią nors) prievolę (kam nors)“. Buvo ir pr. **skāl-ā* (ar kito kamiengalio) „įsiskolinimas“ > „skola“ > „kaltė“, iš kurio padarytas pr. *pa-skul-ī-ton* „raginti“, t. y.: „pakaltinti (šiek tiek kaltinti)“ > „priminti (ką dėl ko)“ > „raginti“; plg. dar pr. *paskollē* „raginu“ (III 115_{16}) su *-ko-* iš nekirčiuoto *-kū-* (< **-kā-*); žr. p. 220, išn. 719.

[279] Turbūt: ſchlāitiſkai.

[280] T. y.: ypatingai; žr. p. 177, šn. 433.

[281] Žr. p. 149, išn. 272.

wercken ſchampar **4** geweſt / Habe mit meines gleichen
dīlans nigīdings **4** baūuns / Aſmai ſen maiſei pollīgun
darbuose negėdingas buvęs. Esu su man lygiu

gezûrnet / Wider **5** meine Frawe gemurret vnd gefluchet /
ernertīuns / Prī=**5**ki maian waiſpattin murrawuns bhe klantīwuns /
sunirtęs, prieš maną viešpačią murmėjęs ir keikęs.

etc. Das alles **6** iſt mir leydt / Vnnd bitte vmb
— **6** Sta wiſſa wargē mien / bhe madli —
Tai vìsa skaudina mane, ir prašau

gnade / ich will mich **7** beſſern.
etnijſtin as quoi **7** mien walnennint.
malonės, aš noriu mane gerinti.

8 Ein Herr oder Frawe **9** ſpreche alſo. **10** Jnn
8 Ains Rikijs adder Supūni **9** billi titet. **10** En
Vienas viešpats arba ponia (te)byloja šitaip.

ſonderheyt bekenne ich fûr euch / Das ich **11** mein
ſchlāitiſkan poſinna as pirſdau Joūmans **11** kai as maians
Ypatingume[282] pripažįstu aš priešais jus, kad aš manus

Kindt vnd Geſinde / Weib / nicht trewlich
malnijkans / bhe ſeimīnan / —— ni iſarwi **12** aſmai
vaikus bei šeimyną ne- ištikimai esu

ge=**12**zogen habe zu Gottes Ehren. Jch habe geflucht /
auginnons prei Deiwas Teiſin / As aſmai **13** klantīuns /
auginęs prie dievo garbės. Aš esu keikęs,

13 bôſe Exempel mit vnzûchtigen wortten vnnd
wargans perwaidinſnans[283] ſen niteiſī=**14**wingins wirdans bhe
piktus pavyzdžius su negarbingais žodžiais bei

[282] Žr. p. 151, išn. 280.
[283] *perwaidinsnans* (acc. pl.) yra „parodymai, išrodymai“ = „pavyzdžiai“.

wer=**14**cken gegeben. Meinem Nachbar ſchaden gethan / **15**
ſeggīſnans dāuns / Maiāſ=**15**mu kaimīnan ſchkudan ſeggīuns /
darymais davęs, manam kaimynui žalą daręs,

vbel nachgeredet / zu thewr verkaufft / falſche vnnd
wargu[284] nowaiti=**16**āuns / per tēmprai perdauns / reddau[285] bhe
piktai apkalbėjęs, per brangiai pardavęs, apgaulingą bei

16 nicht gantze Wahr gegeben / Vnd was er mer
ni pilnan **17** perdāiſan[286] dāuns / bhe ka tans toūls
ne- pilną prekę davęs ir ką jis daugiau

wider **17** die gebot Gottes vnd ſeinen Standt
prīkan — Deiwas **18** pallaipſans bhe ſwaian bouſennien
prieš dievo paliepimus ir savą padėtį

— gethan / etc. **18** Wenn aber jemandt ſich nicht befindet
aſt ſeggīuns. — **19** Kadden adder ains ſien ni aupallai[287]
yra daręs. Kada tačiau kas nors save ne- (at)rastų

— be=**19**ſchweret[288] / mit ſolcher oder grōſſern ſūnden /
tīt pobren**20**dints ſen ſtawīdſmu / adder muiſieſon grīkans /
taip apsunkintas su tokiomis arba didesnėmis nuodėmėmis,

Der ſoll **20**nicht ſorgen oder weiter ſūnde ſuchen /
21 Stas niturri ſurgaut adder tāls grijkans laukīt[289]
tas netùri rūpintis arba toliau nuodėmes ieškoti

noch ertich=**21**ten / vnd damit ein marter
ad=**22**der ermīrit / bhe ſen ſtawijdsmu ainan lailīſnan
arba išgalvoti bei su tuo vieną kankinimą

[284] *wargu* — adv. (iš *o*-kamienio adj.), kur fleksija *-u* yra pr. inovacija [vietoj senesnės (adv.) *-ai* ar (adv. = adj. nom. -acc. sg. neutr.) *-an* resp. *-a*], plg. tai, kas pasakyta p. 167, išn. 372.

[285] reddan.

[286] Matyt: perdāſan.

[287] *aupall-* „(at)rasti“ yra iš pirmykštės reikšmės „nupulti, užkristi“, plg. lie. *užpùlti* „užkristi, nukristi“ ir „atsitiktinai pataikyti, rasti“ (LKŽ X, p. 905).

[288] Frazės *sich nicht befindet beschweret* reikšmė yra: „atsirastų neapsunkintas“.

[289] Žr. p. 172, išn. 397.

auß der Beicht machen / **22** Sondern erzele
eſſe **23** ſteſmu Grikauſnan tickint / ſchlaits engerdaus
iš tos išpažinties daryti, bet pasakyk

eine oder zwo die du weiſſeſt / Alſo / **23** Jn
ai=**24**nan adder dwai kawijdaus[290] tou waiſei / Titet / En **25**
vieną arba dvi[291], kokias tu žinai. Šitaip

ſonderheit bekenne ich / das ich ein mal geflu=**24**chet.
ſchlāitiſkan poſinna as / kai as ainan reiſan klantī=**26**uns /
ypatingume[292] pripažįstu aš, kad aš vieną kartą keikęs

Jtem einmal vnhůbſch mit wortten geweſt / **25**
adder ainawārſt nikanxts ſen wirdans boū=**27**uns /
arba vienąkart nepadorus su žodžiais buvęs,

ein mal dis N. verſeumet habe / etc. —
aina warſt ſtan — pertennīuns[293] aſmai / etc. Bhe **28**
vienąkart tai uždelsęs esu, etc. Ir

Alſo laſſe es **26** ——— genug ſein[294] [**27** mai]
tīt dais — panſdau zuit bouton. [**29** G iij Weiſſeſtu]
taip leisk po to gana būti.

70 **1** Weyſſeſtu aber gar keine (welches doch nicht **2**
71 **1** Waiſſe tu adder poſtippan niainan (kawīds **2** —— ni
(Ne) žinai[295] tu tačiau ištisai nė vieną[296] (koks ne-

wol ſolt môglich ſein) So ſage auch
labbai muſīngin maſſi bouton) Tīt gerdaus dij=**3**gi
labai galima gali būti), taip (ne) sakyk taipogi

[290] kawijdans.
[291] dvi (nuodėmes).
[292] Žr. p. 151, išn. 280.
[293] Žr. p. 149, išn. 272.
[294] *lasse es genug sein* „tebūnie tuo pasitenkinama (gana)".
[295] T. y.: (Jeigu) nežinotum
[296] T. y.: nė vieną (nuodėmę).

keine in ſonder3heyt / Sondern nim die vergebung
niainan ſchlāitiſkai / Schlāit imais ſtan etwerp4ſennien
nė vieną[296] atskirai, bet imk tą atleidimą

auff die gemeine 4 Beicht / ſo du fûr[297] Gott
noſtan perōnin grikauſnan / kawijdan tou 5 pirſdan[298] Deiwan
ant tos bendros išpažinties, kokią tu priešais dievą

thuſt gegen dem Beichtiger.
ſeggēſei prīki ſteſſemu Klauſīwe=6niki.
darai prieš tą nuodėmklausį.

5 Darauff ſoll der Beichtiger 6 ſagen. 7 GOTT
7 Noſtan turri ſtas Klauſi=8winks billītwei. 9 Deiws
Ant to tùri tas nuodėmklausys byloti. Dievas

ſey dir ———— genedig / vnnd ſtercke deinen 8
ſeiſei tebbei Grīkenikan etnijwings bhe 10 ſpartina twaian
tebūna tau nusidėjėliui maloningas ir testiprina tavą

Glauben / AMEN. 9 Weiter. 10 Gleubeſt du auch das meine
druwien / Amen. 11 Tāls. 12 Druwēſe tu dīgi kai maia
tikėjimą. Amen. Toliau. Tiki tu taipogi, kad manas

Vergebung Got=11tes Vergebunge ſey? ——— 12 Ja
etwerp=13ſna /Deiwas etwerpſna aſt? 14 Ettrais. 15 Ja
atleidimas dievo atleidimas yra? Atsakyk. Taip,

lieber Herr. 13 Darauff ſpreche er. 14 Wie du
mijls Rikijs. 16 Noſtan billi tans. 17 Kāigi tou
mielas viešpatie. Ant to (te)byloja jis. Kaip tu

gleubeſt / So geſchehe dir. Vnnd ich 15 außdem
druwēſe / tīt audaſei tebbei / Bhe as 18 is —
tiki, taip tenusiduoda tau. Ir aš iš

[297] *fûr* čia reiškia „vor, prieš(ais)“, plg. pvz. *fûr* III 82$_6$.
[298] pirſdau.

befehl vnſers Herrn Jheſu Chriſti / Verge=16be dir
polaipīnſnan noūſon Rikijs Jeſu Chriſti etwerpe 19 tebbei
paliepimo mūsų viešpaties Jėzaus Kristaus atleidžiu tau

deine ſůnde / Jm namen des Vatters / vnd des 17 Sons /
twaians grīkans / en Emnen ſteiſe Tawas /20 bhe ſteiſe Soūnas
tavas nuodėmes varde to tėvo ir to sūnaus

vnd des Heyligen Geyſts / Amen. 18 Gehe hin im
bke[299] ſteiſe Swintan Noſeilin / 21 Amen. 22 Jeis preipaus en
bei tos šventos dvasios. Amen. Eik šalin

72 Friede. [19 Waiſſe] 1 Welche aber groſſe beſchwerung
73 Packan. [23 Welche] 1 Kawīdai adder debbīkan pobrandīſnan[300]
taikoje. Kokie tačiau didelį apsunkinimą

des Gewi=2ſſens haben / oder betrůbt vnd ——
ſtetſe[301]2 powaiſemnen[302] turrį[303] / adder auminius — adder
tos sąžinės tùri[304] arba nusiminęs arba

angefochten ſind / die 3 wird ein Beichtuater wol
enkaitī=3tai aſt / ſtans wīrſt ans[305] Klauſīwings labbai
sukurstyti yra[306], tuos tampa vienas nuodėmklausys gerai

wiſſen[307] mit mehr Sprů=4chen zu trǒſten / vnnd zum
waiſt 4 ſen toūls billijſnans prei glandint[308] / —— prei
žinoti su daugiau bylojimų (prie) guosti, prie

[299] bhe.
[300] Ar: pobrandīſnan = pobrandinſnan.
[301] ſteiſe.
[302] powaiſennen.
[303] turri.
[304] T. y.: turėtų.
[305] ains.
[306] T. y.: būtų.
[307] *wird ... wissen* yra vok. futurum ir reiškia ne „tampa ... žinoti“ (→ pr. *wirst ... waist* „t. p.“), o „žinos“.
[308] Žr. p. 205, išn. 638.

Glauben reytzen. **5** Das ſoll ——— ein gemeine
Druwien ti=**5**ēnſtwei / Sta turri ter ains aina perōniſku
tikėjimo traukti[309]. Tai tùri tik vien vienà bendra

weiſe der Beicht ſein / für die **6**
enteikū=**6**ſna[310] ſteiſon Grikauſnan boūt / pērſtans
tvarka tos išpažinties būti dėl tų

einfeltigen.
Lāngiſeilin=**7**gins[311].
lengvamanių.

7 Das Sacrament **8** Des Altars / Wie
8 Stas Sacraments **9** Steiſei Altari / kaigi
Tas sakramentas to altoriaus, kaip

ein Haußuat=**9**ter daſſelbige ſeinem
ains Butta**10**ſtaws ſtanſubban ſwaiāſmu **11**
vienas buto tėvas tą patį savai

Geſin=**10**de einfeltigklich für=**11**halten[312] ſoll.
ſeimīnan vkalāngewingi=**12**ſkān preilaikūt turri.
šeimynai lengviausiai (prie)laikyti tùri.

12 Was iſt das Sacrament des **13** Altars[313]? Antwort. **14**
13 Ka aſt ſtas Sacramēnts ſteiſe **14** Altars? Ettrais. **15**
Kas yra tas sakramentas to altoriaus? Atsakyk.

Es iſt der ware Leib vnd Blut vnſers HERrn **15**
Sta aſt ſtas arwis kērmens bhe krawia / Noū**16**ſou[314] Rikijas
Tai yra tas tikras kūnas bei kraujas mūsų viešpaties

[309] T. y.: (pa)traukti „vilioti".
[310] T. y.: „darymo tvarka resp. būdas, darysena".
[311] Žr. p. 100, išn. 6.
[312] Žr. p. 119, išn. 108.
[313] Plg. p. 76 išn. 57.
[314] Noūſon.

Jheſu Chriſti / vnter dem Brodt vnnd Wein / Vns **16**
Jeſu Chriſti / Po ſteſmu geitin bhe wij=**17**nan / Noūmas
Jėzaus Kristaus po ta duona bei vynu, mums

Chriſten zu Eſſen vnnd zu Trincken vonn Chriſto **17**
Crixtiānans prei īſt bhe prei pout=**18**wei eſſe Chriſto
krikščionims (prie) valgyti bei (prie) gerti nuo Kristaus

ſelbs eingeſetzt.
ſups enſadinton[315].
paties įstatyta.

18 Wo ſtehet das geſchrieben? **19** Antwort. **20** So
19 Quei Stalle ſta Popeiſāton? **20** Ettrais. **21** Tit
Kur stovi tas parašyta? Atsakyk. Taip

ſchreiben die Heiligen Euangeliſten / Mat=**21**theus / Marcus /
peiſāi ſtai Swintai Euangeliſtai / Matte=**22**us / Marcus /
rašo tie šventi evangelistai: Matas, Morkus,

74 Lucas / vnnd Sanct Paulus. [**22** Kawīdai] **1** Vnſer HERR
75 Lukas / bhe Swints Paulus. [**23** H Vnſer] **1** Noūſon Rikijs
Lukas ir šventas Paulius. Mūsų viešpats

Jheſus Chriſtus / inn der **2** Nacht da er verrathen
Jeſus Chriſtus / ēnſtan Nack=**2**tien / kaden tans prawilts[316]
Jėzus Kristus toje naktyje, kada jis išduotas

ward / Nam er das Brodt / **3** dancket / vnnd brachs / vnnd
poſtāi / imma tans ſtan=**3**geitin dīnkauts bhe līmauts / bhe
pastojo, ėmė jis tą duoną, dėkojo ir laužė bei

gabs ſeinen Jūngern **4** vnnd ſprach / Nemet hin /
dai ſwaimans / **4** maldaiſimans[317] / bhe billāts / immaiti ſtwen /
davė saviems mokiniams ir bylojo: Imkite ten,

[315] *ensadinton* (nom. sg. neutr.) bus reiškęs: „įsodinta; nustatyta, paskirta“ (plg. vok. žodžio reikšmes).

[316] *prawilts* — iš **pravil-* „apgauti, išduoti“, plg. lie. *ap-vil-ti* „apgauti“. Plg. p. 77, išn. 58.

[317] Žr. p. 76, išn. 56.

Eſſet / das iſt mein Leyb / **5** der für euch gegeben wirdt /
ĩdeiti / **5** ſta aſt mais kērmens / kas pērwans dāts wĩrſt /
valgykite, tai yra manas kūnas, kuris už jus duotas tampa.

Solchs thut zu meinem **6** gedechtnus[318]. **7** Deſſelbigen
Sta=**6**wĩdan[319] ſeggĩtei prei maian pominiſnan. **7** Steſmu
Šitokį darykite prie mano paminėjimo[320]. Tam

gleichen nam Er auch den Kelch / **8** nach dem Abentmal /
empolijgu immats dijgi ſtan Kelkin **8** pobītas ĩdin /
panašiai ėmė taipogi tą taurę po vakaro valgio,

dancket / vnd gab jhn den vnd **9** ſprach / Nemet hin /
Dinkauts / bhe dai ſtan ſteimans bhe **9** billāts / Jmaiti ſtwen /
dėkojo ir davė ją tiems ir bylojo: Imkite ten

vnd trincket alle darauß / Dieſer **10** Kelch iſt das Newe
bhe poieiti wiſſai iſſteſmu / **10** Schis kelks aſt ſtas nauns
bei gerkite visi iš tos. Ši taurė yra tas naujas

Teſtament inn meinem Blut / **11** Das für euch vergoſſen
Teſtaments en maian **11** krawian / kas perwans pralieiton[321]
testamentas maname kraujuje, kuris už jus pralietas

wirdt / zur vergebunge der **12** Sůnden / Solchs thut
wĩrſt / prei etwer=**12**pſennien ſtēiſon grijkan / Stawĩdan[322] ſeggĩtei
tampa prie atleidimo tų nuodėmių. Šitokį darykite

ſo offt jhrs trincket / zu mei=**13**nem gedechtnus.
— — — ——— prei **13** maian pominĩſnan.
prie mano paminėjimo[323].

[318] *zu meinem gedechtnus* reiškia „mano paminėjimui“.
[319] Žr. p. 90 išn. 24.
[320] T. y.: paminėjimo „prisiminimo“, plg. I 15_4, II 15_3.
[321] Nom. sg. neutr.
[322] Žr. (p. 159) išn. 319.
[323] Žr. (p. 159) išn. 320.

14 Was nůtzet denn ſolch Eſſen **15** vnd Trincken?
14 Ka aſt enterpen[324] —— ſtawīds īdis **15** bhe poūis?
Kas yra naudinga toks valgis bei gėrimas?

Antwort. **16** Das zeygen vns dieſe wort / Fůr euch
Ettrais? **16** Sta waidinna noūmans ſchai wirdai / Pēr = **17**wans
Atsakyk. Tai rodo mums šie žodžiai: „Už jus

gegeben / **17** Vnnd vergoſſen / zur vergebung[325] der
dātons[326] bhe prolieiton[326] prei etwerpſenninn ſtēi = **18**ſon
duotas ir pralietas prie atleidimo tų

Sůnden / Nem = **18**lich / das vnns im Sacrament vergebung
grīkan / Jſſprettīngi[327] / kai noūmas en Sacra = **19**menten etwerpſnā
nuodėmių“; suprantama, kad mums sakramente atleidimas

der Sůn = **19**den / Leben vnnd Seligkeyt durch ſolches
ſteiſon grikan / gijwan[328] bhe Dei = **20**wutiſkai praſtawīdans
tų nuodėmių, gyvenimas ir išganymas per tokius

wort ge = **20**geben wirdt[329] / Denn wo Vergebung der
wirdans dāts wirſt / Beggi **21** quei etwerpſnā ſteiſon
žodžius duotas tampa; nes kur atleidimas tų

[324] Žr. p. 69, išn. 8.

[325] *zur vergebung* „atleidimui“.

[326] Nom. sg. neutr.

[327] *Jssprettīngi* „suprantama“ (adj. nom.-acc. sg. neutr.) perteikia tik vieną žodžio vok. *nemlich* „vardinis; aiškus, suprantamas“ reikšmę resp. jos atspalvį; plg. p. 150, išn. 274.

[328] Pr. subst. *gijwan* (nom. sg. neutr.) = **gīvan* reiškė „gyvenimą“ < „būvimą gyvam“ = „gyvumą“. Tai rodo pati šio žodžio daryba: pr. (subst.) **gīvan* (neutr.) yra substantyvuotas adj. **gīva-* „gyvas“ (pvz. *gijwans* acc. pl.), plg. pvz. lie. subst. *lābas* „gerumas (gerovė); turtas“ (< neutr.) – iš adj. *lābas* „geras“. Yra dar pr. subst. *giwei* „gyvenimas“ (nom. sg. fem., su pridėtu *-i*) < **gīv-ē* (= la. *dzīve* „gyvenimas“) > pr. *geywin* „t. p.“ (acc. sg., I 9_{10}) ir kt. (iš čia pr. *giw-īt* „gyventi“), kuris darybiškai sietinas, matyt, ne su pr. adj. **gīva-* „gyvas“, o su pr. verb. **gīv-* resp. **gī-* „gyventi“ [plg. sen. la. *dzīvu* „gyvenu“ resp. lie. *gýti* „gyventi“ (LKŽ III, s. v. *gýti* 5), s. sl. *živą* resp. *ži-ti*]; plg. lie. *bėg-ė* „bėgimas“ (← *bėg-ti*) ir pan. Taigi substantyvai pr. *gijwan* ir *giwei*, abu atitinkantys tą patį originalo (vok.) *Leben* „gyvenimas“, bent jau anksčiau reiškė: a) *gijwan* (nom. sg.) – „gyvenimą“, kaip gyvumo ypatybės turėjimą, o b) *giwei* (nom. sg.) – „gyvenimą“, kaip tam tikrą procesą.

[329] *gegeben wirdt* reiškia ne „duotas tampa“ (→ pr. *dāts wirſt* „t. p.“), o „duodamas yra“.

Sůnden iſt / **21** da iſt auch Leben vnd Seligkeyt.
grīkan aſt / ſtwi aſt dijgi gi=**22**wei bhe Deiwūtiſku.
nuodėmių yra, čia yra taipogi gyvenimas ir išganymas.

22 Wie kan leiblich Eſſen vnd Trin=**23**cken[330]
23 Kāigi maſſi Kērmeniſkai īdai bhe **24** poūton /
Kaip gāli kūniškas valgis bei gerti

ſolche groſſe ding[331] thun? **24** Antwort. [**25** Noūſon]
ſtawīdan debīkan aſtin **25** ſeggīt? Ettrais. [**26** H ij Eſſen]
tokią didelę būseną daryti? Atsakyk.

76 **1** Eſſen[332] vnnd Trincken[330] thuts freilich nicht /
77 **1** Jſt bhe poūton ſtan arwiſkai ni ſegge /
Valgyti bei gerti tą tikrai ne- daro,

ſon=**2**dern die Wort / ſo da ſtehen / Fůr euch gegeben vnd
ſchlāit **2** ſtai wirdai / ka ſtwi ſtallē / Prēiwans podaton[333] bhe
bet tie žodžiai, kas čia stovi: „Už jus paduotas ir

3 vergoſſen zur vergebung der Sůnden. **4** Welche
3 Proleiton[333] / prei etwerpſennien / ſteiſon grīkan. **4** Kawīdai
pralietas prie atleidimo tų nuodėmių“. Kokie[334]

Wort ſind neben dem leiblichen Eſſen **5** vnnd
wirdai aſt / ſirſdau[335] ſteſmn[336] kērmeneni**5**ſkan īſtai bhe
žodžiai yra šalia to kūniško valgio bei

Trincken[337] / als das Haubtſtůck[338] im Sacrament **6** Vnd wer
poūton / kāigi ſtas Galwasdellīks en **6** Sacramenten / Bhe kas
gerti kaip ta galvos dalis sakramente; ir kas

[330] *Trincken* čia reiškia ne „gerti“ (→ pr. *poūton* „t. p.“), o „gėrimą“.
[331] Žr. p. 142, išn. 234.
[332] *Essen* čia reiškia ne „valgyti“ (→ pr. *ist* „t. p.“), o „valgį“.
[333] Nom. sg. neutr.
[334] *Kokie* čia – reikšme „tokie“, žr. p. 126, išn. 139.
[335] Tiksliau sakant, pr. *sirsdau* reiškia „tarp, tarpu“, bet nėra negalimas ir jo reikšmės atspalvis „šalia, greta“ (← vok. *neben* „t. p.“): juk kas yra tarp ko nors (pvz., būryje), tas gali būti ir šalia (greta) ko nors.
[336] ſteſmu.
[337] *Trincken* čia reiškia ne „gerti“ (→ pr. *poūton* „t. p.“), o „gėrimą“.
[338] *Haubtstůck* reiškia ne „galvos dalis“ (→ pr. *Galwasdellicks* „t. p.“), o „pagrindinė dalis“.

denſelbigen Wortten gleubet / der hat was **7** ſie ſagen /
ſteſmu wirdan druwe / tans **7** turri kan ſtai billē /
tam žodžiui tiki, jis tùri[339], ką jie[340] byloja

vnd wie ſie lauten / Nemlich / Vergebung **8** der
bhe kāigi ſtai kaltzā / JJſpreſenni**8**en[341] / Etwerpſennien ſtēiſai
bei kaip jie skamba, supratimas, — atleidimą tų

Sůnden.
Grīkan.
nuodėmių.

9 Wer empfehet denn ſolch Sa=**10**crament Wirdiglich? **11**
9 Kas pogaunai —— ſtawīdan Sacra=**10**mentan Wertīwings?
Kas gauna tokį sakramentą vertas?

Antwort. **12** Faſten vnd Leiblich ſich bereyten / iſt
Ettrais. **11** Paſtauton / bhe kērmeneniſkan ſien pogatta=**12**wint aſt
Atsakyk. Pasnikauti bei kūniškai save paruošti yra

wol eine **13** feine[342] euſſerliche[343] zucht. Aber der iſt
—— aina kanxta iſwinadu[344] kanxtinſna / Adder **13** ſtas aſt
vienas šaunus išoriškai padorumas. Bet tas yra

recht[345] wirdig vnd **14** wol geſchickt / Wer den Glauben
tickars wertīngs bhe labbai pogattawints **14** kas ſtan Drūwien
tikras vertingas bei gerai paruoštas, kas tą tikėjimą

hat an dieſe Wort **15** Fůr euch gegeben / Vnnd vergoſſen /
turri en ſchans Wirdans Pēr=**15**wans podāton[346] bhe Prolieiton[346] /
tùri šiuose žodžiuose: „Už juos paduotas bei pralietas

[339] tùri (tą).
[340] jie (žodžiai).
[341] *Nemlich* reikėjo versti ne į *Jsspresennien* „supratimas“ (acc. sg.), o į *Jssprettingi* „suprantama“ (žr. p. 160, išn. 327).
[342] Pr. *kanxta* (adj. nom. sg. fem.) yra „padorus, išauklėtas“ = „šaunus“ (← vok. *feine* „šaunus“).
[343] *eusserliche* „išoriška, išorinė“ (adj. nom. sg. fem.) į prūsų kalbą išverstas adverbiškai: pr. *iswinadu* „iš oro pusės, išoriškai“.
[344] Taisytinas į: iſwinandau.
[345] *recht* čia reikėjo versti ne „tikras“ (→ pr. *tickars* „t. p.“), o į „tikrai“.
[346] Nom. sg. neutr.

zur vergebunge **16** der Sůnden / Wer aber dieſen
prei etwerpſennien **16** ſteiſons grīkans[347] / kas adder ſteīmans
prie atleidimo tų nuodėmių“. Kas tačiau tiems

Wortten nicht Gleu=**17**bet / oder zweyffelt / der iſt vnwirdig
wirdans ni **17** Druwē / adder dwigubbū ſtas aſt niwertīngs
žodžiams ne- tiki arba abejoja, tas yra nevertingas

vnnd vnge=**18**ſchickt / Denn das Wort (Fůr Euch) fordert
bhe ni=**18**pogattawints / Beggi ſtas wirds (Pēr Wans) wū=**19**kawi
ir neparuoštas; nes tas žodis („Už jus“) kviečia

eitel **19** Glaubige hertzen.
wiſſans[348] druwīngins ſirans=
visàs tikinčias širdis.

20 Wie ein Hausuater **21** ſein
20 Kaigi ains Buttas Taws ſwaian **21**
Kaip vienas buto tėvas savą

Geſinde ſol lehren / Morgens **22** vnd
Seimīnan turri mukint **22** Angſteina[349] bhe
šeimyną turi mokinti anksti ir

Abends ſich Segnen. [**23** Jſt]
Bītai **23** ſien Signāt. [**24** H iij Des]
vakare žegnotis.

78 **1** Des Morgens / ſo du auß dem **2** ———— Bette
79 **1** Angſtainai[350] / Kaden toū is —— twaiā=**2**ſmu Laſtin
Anksti, kada tu iš tavos lovos

[347] Čia turėtų būti: ſteiſon grīkan (gen. pl.).

[348] Samplaikoje *wissans ... sirans* „visàs ... širdis“ (← vok. *eitel ...hertzen*) žodis pr. *wissans* „visàs“ savo reikšminiu atspalviu panašus į originalo žodį – į vok. *eitel* „grynas, ištisas, visas“ (resp. „vien tik“).

[349] *Angsteina* reiškė, matyt, „anksti (früh), ryte (morgens)“, plg., pvz.: lie. *ankstì negiedok, ba vakare verksi* (Paringys – Ignalinos raj.).

[350] Žr. ankstesnę išn.

fehreſt / ſoltu dich ſegnen **3** mit dem Heiligen
etſkīſai / turri tou tien **3** Siggnat ſen ſteſma Swintan **4**
atsikeli, turì tu žegnotis su tuo šventu

Creutz / **4** vnnd ſagen. **5** Das walt GOTT[351] Vatter / Sohn /
Scrīſin bhe bīllīt[352]. **5** Stwi galbſe Deiws / Taws / Soūus[353] /
kryžiumi ir byloti: Čia tegelbsti dievas tėvas, sūnus

— Heiliger **6** Geyſt / AMEN. **7** Darauff kniendt oder
bhe **6** Swints Noſeilis. — **7** Noſtan poquelbton[354] adder
bei šventa dvasia. Ant to paklauptaĩ arba

ſtehendt den **8** Glauben / vnd Vater vnſer / Wiltu **9**
ſtānintei[355] **8** ſtan Druwien bhe Tawa Nōſon / **9** Jquoitu /
stovinčiai — tą „Tikėjimą“ bei „Tėve mūsų“. Jei nori tu,

ſo magſt du dis Gebetlein **10** darzu ſprechen. **11** Jch
tīt maſſi tu ſchin **10** madlikan prēiſtan gerbt[356]. **11** As
taip galì tu šią maldelę prie to kalbėti: Aš

[351] *Das walt Gott* „tai tevaldo dievas“ į prūsų kalbą išversta laisviau.

[352] billīt.

[353] Soūns.

[354] *poquelbton* vieniems (Trautmann AS 405, Schmalstieg OP 181) yra participijas (nom. sg. neutr. partic. praet. pass.), kitiems (Endzelīns SV 232) — infinityvas ar participijas. Pr. *poquelbton* iš tikrųjų nėra infinityvas (jau vien dėl vok. *kniendt*), netikslu šią formą laikyti ir participiju. Čia yra ne kas kita, o adverbijas — adverbiškai resp. „padalyviškai“ pavartotą participinė (partic. praet. pass.) forma **pakvelptan* (nom.-acc. sg. neutr.); dėl pačios formos plg. adv. pr. *labb-an* „gerai“ (=pr. *labb-an* adj. nom.-acc. sg. neutr.). Taigi pr. *poquelbton* yra „paklauptai“ = „pa-(si)klaupus“.

[355] Jau iš frazės *poquelbton adder stānintei*, kur *poquelbton* yra participinės kilmės adverbijas (=nom. -acc. sg. neutr., žr. ankstesnę išnašą), matyti, kad ir antrasis tos frazės narys — *stānintei* yra tam tikras adverbijas, t. y. nekaitoma dalyvinė („padalyvinė“) resp. sustabarėjusi dat. (-loc.) sg. forma su *-ei*=lie. žem. *(lỹn-ant)-ie* „lyjant“ ir kt. Taigi pr. adv. *stānintei* yra „stovint, stovinčiai“, plg. dar pr. *giwāntei* „gyvenant, gyvenančiai“ III 97_{14} (čia lie. *gyvenančiai* yra adv., plg. adv. lie. *gīrdinčiai*, rėkiančiai, *kankinančiai* ir kt., žr. LKG II, p. 512 tt.).

[356] Pr. *gerb-t* „kalbėti“ (= *gērbt* „t. p.“ III 27_4) = lie. *geřb-ti* „почитать“ yra iš balt. **gerb-* (: **girb-*) „įbrėžti“ = sl. **gerb-* „t. p.“ (rus. *жéребей* „likimas; atraiža“ ir kt.), germ. **kerb-* „t. p.“ (>sva. *kërf-an* „t. p.“ ir kt.) ir kt. (ide. **gerbh-* : **grbh-* „t. p.“). Šis balt. **gerb-* (: **girb-*) „įrėžti“ išvirto į „įrėžti; skaičiuoti“ (iš čia pr. *gīrb-in* „skaičius“ acc. sg.), o iš „skaičiuoti“ atsirado a) pr. *gērb-t* „kalbėti“ (plg. sva. *zellan* „skaičiuoti; kalbėti“) ir b) lie. *geřb-ti* „почитать“ (plg. s. sl. *čьtą* „skaičiuoju; gerbiu“) ir pan.

dancke dir mein Himliſcher Vater / durch **12** Jeſum
dīnckama tebbei mais Dengnenniſſis Taws **12** pra Jeſum
dėkoju tau, manas dangiškasis tėve, per Jėzų

Chriſtum / deinen lieben Sohn / das du mich **13** dieſe Nacht
Chriſtum twaian mīlan Soūnan / kai tu **13** mien ſchen Naktin
Kristų, tavą mielą sūnų, kad tu mane šią naktį

fůr allem ſchaden vnnd fahr behůtet **14** haſt.
pirſchdau wiſſan ſkūdan bhe **14** wargan aſſei pokūntuns /
priešais visą žalą bei pavojų esi pasergėjęs.

Vnnd bitte dich / Du wölleſt mich dieſen tag **15**
Bhe madli tien / Tou quoi**15**tīlaiſi mien ſchan deinan
Ir prašau tave, (kad) tu norėtum mane šią dieną

auch behůten / fůr Sůnden vnd allem vbel / Das
Deigi pokūnſt pirſdau grī**16**kan bhe wiſſan wargan / kai
taipogi pasergėti priešais nuodėmę bei visą blogį, kad

dir **16** alle mein thun vnnd leben gefalle / Denn ich
tebbei wiſſa maia ſegi=**17**ſna bhe giwan podingai / Beggi as
tau visà mana veikla bei gyvenimas patiktų. Nes aš

befehle[357] **17** Mich / mein Leib vnnd Seele / vnnd alles
polaipinna[358] mi=**18**en / maian kermenen bhe Doūſin / bhe wiſſan
pavedu mane, maną kūną bei sielą ir visa

inn deine **18** Hende / Dein heyliger Engel ſey mit mir /
en twai**19**ans rānkans / twais ſwints Engels baūſei ſen māim[359]
į tavas rankas. Tavas šventas angelas tebūna su manimi,

das der bŏ=**19**ſe Feindt keine macht an mir
20 kai ſtas wargs prēiſiks / ni ainan warrin ēnmien
kad tas piktas priešas nė vieną galią į mane

[357] *befehle* čia – „pavedu, patikiu (ką kam)".
[358] *polaipinna* – „paliepiu, pavedu", plg. p. 106, išn. 18.
[359] Žr. p. 208, išn. 661. Plg. Palmaitis. – Baltistica, t. XII, p. 160.

finde / Amen. **20** Vnd als denn — mit freuden
aũ=**21**pallai[360] / Amen. **22** Bhe panſdau titet ſen weſliſkan /
(ne)rastų. Amen. Ir po to šitaip su linksmumu

an dein[361] **21** werck gegangen[362] / vnd etwa ein Lied
23 prei twaian Dīlan gubas[363] / bhe ainan grīmi=**24**kan
prie tavo darbo nuvykęs ir vieną giesmę

geſun=**22**gen[364] / Als die Zehen Gebot / oder
grīmons / kāigi / ſtans Deſſimtons pallaipſans **25** adder
(su)giedojęs, kaip tuos „Dešimtis paliepimų“, arba

was dein andacht **23** gibt. [Angſtainai]
ka twaiã Seiliſku[365] dāſt. [Des]
ką tavas pamaldumas duoda.

80 **1** Des Abends / wenn du zu[366] Bette **2** geheſt / ſoltu
81 **1** Bītai kaden tu prei laſtan[367] ēiſei **2** turei toũ
Vakare, kada tu prie lovos eini, turì tu

dich ſegnen mit dem **3** Heiligen Creutz / vnd ſagen. **4**
tien Siggnat ſen **3** ſteſmu Swintan Scrij=**4**ſien bhe billīt. **5**
tave žegnoti su tuo šventu kryžiumi ir byloti:

Das walt[368] GOTT Vatter / — Son / vnnd Hey=**5**liger Geyſt /
Stwi Galbſai Deiws Tāws bhe Soũns bhe **6** Swints Noſeilis.
Čia tegelbsti dievas tėvas ir sūnus bei šventa dvasia.

[360] Žr. p. 153 išn. 287.
[361] *dein* čia – „savo“.
[362] *gegangen* čia – „galì vykti“ resp. „nuvyk, nueik“.
[363] gubans.
[364] *gesungen* čia – „galì sugiedoti“ resp. „sugiedok“.
[365] *Seilisku* „pamaldumas“ yra iš „religinio stropumo, jautrumo“ < „jautrumo“, plg. p. 220, išn. 723.
[366] *zu* čia – „į“.
[367] Žr. p. 202, išn. 612.
[368] Žr. p. 164, išn. 351.

Amen. **6** Darauff kniendt oder ſtehendt den **7** Glauben
—— **7** Noſtan poquelbton[369] adder ſtāninti[370] **8** ſtan Druwien
Ant to paklauptai arba stovinčiai – tą „Tikėjimą“

vnd Vater vnſer / Wiltu **8** ſo magſt du dis
bhe Tawe Nouſon **9** Jquoi tu / tīt maſſi ton[371] ſchin **10**
bei „Tėve mūsų“. Jei nori tu, taip gali tu šią

Gebetlein **9** darzu ſprechen. **10** Jch dancke dir mein
madlikan prēiſtan gerbt. **11** As Dīnkama tebbei mais
maldelę prie to kalbėti: Aš dėkoju tau, mānas

Himliſcher Vatter / durch **11** Jeſum Chriſtum deinen lieben
Dengenennis Tāws **12** pra Jheſum Chriſtum twaian mijlan
dangiškasis tėve, per Jėzų Kristų, tavą mielą

Sohn / das du mich **12** dieſen Tag genedigklich
Saunan kai **13** tou mien ſchan Deinan Etnīwingiſku[372] aſſei
sūnų, kad tu mane šią dieną maloningai esi

behůtet haſt / Vnnd bitte **13** dich / du wolleſt
pokūn=**14**tons / bhe madli tien / toū quoitīlaiſi
pasergėjęs, ir prašau tave, (kad) tu norėtum

mir vergeben alle meine Sůnde / wo **14** ich
mennei etwīerpt[373] **15** wiſſans maians grīkans / quei as
man atleisti visàs manàs nuodėmes, kur aš

[369] Žr. p. 164, išn. 354.
[370] Žr. p. 164, išn. 355.
[371] tou.
[372] *Etniwīngisku* čia – adv., bet visai netoli (t. y. III 81_{16}) randame jau adv. *etnijwingiskai* (prūsų raštuose atvejų su adv. *-isku* resp. *-iskai* yra nemaža). Adverbijai su *-iskai* (čia *-ai* < balt. **-āi*) yra senoviški, o su *-isku* (*etnīwing-isku* ir kt.) – naujoviški (gal net patiės A. Vilio sukurti). Prūsų adverbijai su *-isku* atsirado, trumpai sakant, pagal tokią asociaciją – adj. (*ā*-kam.) *-isku* (nom. sg. fem. su *-ŭ* < **-ū* < **-ā*): *-iskai* (nom. sg. fem. su *-āi* < **-āi* < **-āį-*, kuri – pronominalinės kilmės) = adv. *-iskai* (su *-ăi* < balt. **-āi*): *x* (t. y. *x* = adv. *-isku*).
[373] etwierpt.

vnrecht gethan habe. Vnd mich dieſe nacht
nitickran ſeggī=**16**uns aſmai / Bbe[374] mien ſchen nacktin
neteisingai daręs esu, ir mane šią naktį

ge=**15**nediglich behůten / Denn ich befelhe mich / mein
etnijwingiſkai **17** popekūt / Beggi as polaipinna[375] mien / maian
maloningai pasaugoti. Nes aš pavedu mane, maną

Leib **16** vnd Seele / vnd alles inn deine Hende /
Kēr=**18**mnen bhe Daūſin / bhe wiſſan en twaians rānkans / **19**
kūną ir sielą bei vìsa į tavàs rankas.

Dein Heiliger **17** Engel ſey mit mir / das der bôſe
Twais Swints Engels baūſei ſen maim / kai ſtas **20** wargs
Tãvas šventas angelas tebūna su manimi, kad tas piktas

Feindt keine macht **18** an mir finde / Amen. **19** Vnnd
Prēiſicks / ni ainan warrien ēnmien aupallai. —— **21** Bhe
priešas nė vieną galią į mane (ne)rastų. Ir

als denn flugs vnnd **20** frôlich geſchlaffen[376]. [**21** Kāigi]
panſdau entickrikai[377] bhe **22** weſſelingi enmigguns. [**23** J Wie]
po to greitai bei linksmai įmigęs.

82 **1** Wie ein Haußvater **2** ſein
83 **1** Kāigi ains Buttas[378] Taws Swai**2**an
Kaip vienas buto tėvas savą

Geſinde ſol leren das Bene=**3**dicite
Seimīnan turri mukint ſtan **3** Benedicite
šeimyną tùri mokinti tą „Benedicite“

[374] Bhe.

[375] Žr. p. 165, išn. 358.

[376] *geschlaffen* čia — „gali užmigti“ resp. „užmik“, plg. p. 166, išn. 362 ir 364.

[377] *entickrikai*, kuris taisytinas į *entickriskai*, reiškia: „tiesume“ = „tiesiai“ = „iš karto, neatidėliojamai“ = „greitai“.

[378] Su **-as* (gen. sg.), plg. su (jung. balsiu) **-i-* (III 27_3) resp. **-a-* (III 47_2).

vnd Gratias ſprechen.
bhe Gratias gerbt.
bei „Gratias" kalbėti.

4 Die Kinder vnd Geſinde ſollen 5 mit gefalten
4 Stai malnijkai / bhe Seimīns tur5ri ſen ſenditmai
Tie vaikai bei šeimyna tùri su sudėta

henden[379] / vnd zûch=6tig fûr den Tiſch tretten / 7
rānkān bhe 6 kanxtei / pirſchdau ſtan ſtal=7lan trapt
ranka ir padoriai priešais tą stalą žengti

vnd ſprechen. 8 Aller Augen warten auff dich HErr / vnd
bhe billit. 8 Wiſſas Ackis giēidi[380] notien Rikijs / bhe
ir byloti: Vìsos akys laukia (ant) tavęs, viešpatie, ir

du gibſt 9 jnen jre Speyſe zu ſeiner zeit[381].
tu dāſe 9 ſtēimans / tennēiſon landan[382] / prei ſwaian kerdan / 10
tu duodi jiems jų peną prie savo laiko;

Du thuſt deine handt 10 auff / vnd ſettigeſt alles was
Toū etwēre twaian rānkan / bhe ſātuinei wiſſan ka 11
tu atveri tavą ranką ir sotini vìsa, kas

—— lebet mit wolgefallen[383]. 11 Darnach das Vater
ſtwi giwe ſen labbapodingauſnan. 12 Panſdau ſtan Tawa
čia gyvena, su geru pamėgimù. Po to tą „Tėve

[379] *henden* – pl., o pr. *rānkān* – sg.

[380] Žr. p. 172, išn. 397.

[381] *zu seiner zeit* „savo laiku".

[382] Prūsai turėjo sinonimus: *īdis* „valgis, valgymas" (*īdai* „t. p.", *īstai* „t. p."), *maitāsnan* (acc. sg.) „maitinimas" ir *landan* (acc. sg.) „penas, maistas". Pastarasis galėtų būti ekspresyvios kilmės (plg. ir lie. aukšt. *válgyti* „essen" < *„vilgyti") – vedinys iš pr. **lend-* „kiñštis, teřptis" (plg. p. 138, išn. 221) = lie. *leñd-* „t.p." (praes. kamienas) resp. *lįsti* (la. *lied* resp. *list*); plg. lie. *lįsti* „ ... būti gerai valgomam" (LKŽ, VII, p. 579) arba lie. *kiñšti* bei *kiñštis* „... godžiai valgyti" (LKŽ, V, p. 805) ir pan.

[383] *wolgefallen* yra „pasitenkinimas, malonumas".

vnſer / vnd **12** diß folgende Gebet. **13** – HErr Gott
noūſon bhe **13** ſchan rīpintinton[384] madlin. **14** O Deiwe
mūsų" ir šią sekančią maldą: O dieve

himliſcher Vatter / ſegne[385] vns vnd **14** dieſe
Rikijs Dengnennis Taws / Signāts **15** mans bhe ſchiens
viešpatie, dangiškasis tėve, (te)laimina mus ir šias

deine Gaben / die wir von deiner milden Gůte **15**
twaians Dāians / kawīdans mes **16** eſſe twaian dēigiſkan labban
tavàs dovanas, kokias mes nuo tavo dosnaus gerumo

zu vns nemen / Durch Jeſum Chriſtum vnſern **16** HErrn /
prei mans immimai **17** Pra Jeſum Chtiſtum[386] nouſon Rikijan /
prie mūsų imame per Jėzų Kristų, mūsų viešpatį.

Amen. **17** Alſo auch nach dem eſſen / ſollen ſie **18**
Amen. **18** Tit dijgi po — idin turri Stai
Amen. Taip taipogi po valgio tùri jie

gleicher weiſe thun / zůchtig / **19** vnd mit gefalten
aina=**19**widiſku ſiggit / kānxtai[387] — ſen ſenditans **20**
vienokiai daryti – padoriai su sudėtomis

[384] Taisytinas galbūt į *rīpintinion* (partic. praes., acc. sg., pronominal. forma), plg. *rīpintin* „sekantį" (partic. praes. act., acc. sg.) III 85_{11}. Šis pr. *rīp-* „sekti, folgen" < **rēp-*, kuris giminiuojasi su lie. *rėp-lóti* resp. *rop-óti* ir kt. (Fraenkel LEW 720), yra atsiradęs iš balt. **rēp-* (:**rep-*) „ropoti", t. y.: „ropoti" > „pamažu ar sunkiai eiti (vykti)" (plg. LKŽ IX, s. v. *ropóti* 3) > „eiti (vykti) nepasivejant ko" („eiti lėčiau nei kitas") > „eiti (vykti) iš paskos" > „sekti, folgen", plg. pvz. lie. *ropinėti* pasakyme: *kur aš, tè ir senis ropinėja* „... ir senis (iš paskos) sekioja" (Dusetos). Plg. Endzelīns SV 240. Žr. dar p. 217, išn. 698.

[385] *segne* čia reiškia ne „(te)laimina" (→ pr. *Signāts* „t. p."), o „laimink" (2 sg. imperat.). Kadangi *segne* gali (tik ne čia) reikšti ir „(te)laimina", tai pr. *Signāts* taisyti į *signāis* (Trautmann AS 426, Endzelīns SV 247) šiaip jau nėra didelio reikalo.

[386] Chriſtum.

[387] *kānxtai* „zůchtig" = „išauklėtai, padoriai" (adv.) yra iš adj. **kankstas* „išauklėtas" (nom. sg. masc.), kuris galėtų būti priesagos *-sta-* vedinys iš pr. verb. **kenk-* „auklėti" < „bausti" < „skaudinti, daryti žalą" = lie. *keñk-ti* „daryti žalą, skaudinti" (: lie. *kank-inti*) ir kt.

84 hen=**2**0den —— — ſprechen. [**21** Kāigi] **1** Dancket
85 rānkans ſtallit[388] bhe billitwei. [**21** J ij Dancket] **1** Dīnkauti
rankomis stovėti ir byloti: Dėkokite

dem Herrn / denn er iſt freuntlich[389] / vnd **2** ſeine[390]
ſteſmu Rikijan / beggi tans aſt ginne=**2**wings / bhe ſwaia
tam viešpačiui, nes jis yra draugiškas ir sāvas

Gůte wehret ewiglich. Der allem Fleiſch ſpei=**3**ſe
labbiſku / wēraui Enprābutſkan **3** kas wiſmu menſen landen[391]
gerumas tęsiasi į amžinybę, — kuris visam kūnui peną

gibet / Der dem Vihe ſein[392] Futter gibet / Den
dāſt / kas ſteſmu Pecku **4** ſwaian pērdin dāſt / ſtēimans
duoda, kuris tam pekui savą pašarą duoda, tiems

jungen **4** Raben die jhn anruffen. Er hat
maldans Warnins / **5** quai tennen enwackē / Tans ni turri
jauniems varnams, kurie jį (į)šaukia. Jis ne-tùri

nicht luſt an der **5** ſtercke des Roſſes / noch
podīngan en ſte=**6**ſſei ſpartiſku ſteiſeiſei[393] ruſſas / neggi
pomėgį į tą stiprumą to žirgo nei

gefallen an jemandes Bei=**6**nen[394]. Der Herr hat
podingauſnan **7** no ainontſi kaulan[395] / Stas Rikijs turri
pamėgimą ant ko nors blauzdōs. Tas viešpats tùri

[388] Pr. *stall-it* „stovėti“ = *stal-* „t. p.“: pr. *stal-is* „stalas“ (E) = lie. *stãl-as* „t. p.“ ir pan.

[389] *freuntlich* „giminiškas; artimas, draugiškas“ (plg. p. 134, išn. 188).

[390] *seine* čia reiškia ne „sava“ (→ pr. *swaia* „t. p.“), o „jo“.

[391] Žr. p. 169, išn. 382.

[392] *sein* čia yra ne „savą“ (→ pr. *swaian* „t. p.“), o „jo“.

[393] ſteiſei.

[394] Frazė *an jemandes Beinen* čia, laisvai interpretuojant, reiškia: „į stipraus vyro blauzdas“ = „į kokį nors vyrišką stiprumą“.

[395] Pr. *kaulan* (acc. sg., nors vok. *Beinen* – pl.), čia reiškiantis „blauzdą, blauzdikaulį“ (bet *caulan* E – „kaulas“), XVI amžiuje reiškė „kaulą; blauzdikaulį, blauzdą“ (matyt, dėl tą patį reiškiančio tuometinio vok. *Bein*).

gefallen an denen die jn fôrchten **7** vnnd —— auff
podīngan en **8** ſtēimans quoi tennan bia / bhe quai no
pomėgį tuose, kurie jo bijo ir kurie (ant)

ſeine[396] Gůte wartten. **8** Darnach das Vater vnſer / Vnnd **9**
ſwaian la=**9**biſkan gēide[397].**10** Panſdau ſtan Tawe Nouſon bhe **11**
savo gerumo laukia. Po to – tą „Tėve mūsų" ir

diß folgende Gebet. **10** Wir dancken dir Herr Gott
ſchan rīpintin madlin. **12** Mes Dīnkaumai tebbe Rikijs Deiws
šią sekančią maldą: Mes dėkojame tau, viešpatie dieve

Vatter / durch Je=**11**ſum Chriſtum vnſern Herrn / fůr alle
Taws / **13** Pra Jeſum Chriſtum / —— —— per wiſſan
tėve, per Jėzų Kristų, už visą

deine wolthat / **12** der du lebeſt vnd regiereſt in
twaian labbaſe=**14**gīſnan / kas du[398] Gīwu bhe Rikawie en
tavą geradarybę, kuris tu gyveni bei viešpatauji

ewigkeyt / Amen.
Prabutſkan / **15** Amen.
amžinybėje. Amen.

13 Die Haußtafel etli=**14**cher Sprůche /
16 Stai Buttas Ta=**17**pali Delli billīſna[399]
Ta buto lentelė šiek tiek pasakymų

fůr allerley heylige **15** Orden vnnd
pra wiſſans **18** Swintans Enteikūſnans bhe
dėl visų šventų pareigų ir

[396] *seine* reiškia ne „savą" (→ pr. *swaian* „t. p."), o „jo".

[397] Pr. *gēide* „laukia" sutampa su lie. *geĩdžia* „trokšta", kilusiu irgi iš „laukti" (plg. la. *gaid-īt* „laukti", s. sl. *žьd-ati* „t. p."). Lie. *láuk-ti* dar palyginti neseniai reiškė ne „laukti", o kitką – „žiūrėti, žvelgti, žvalgytis" (plg. la. *lūk-uoties* „t. p." ir kt.), iš kur išriedėjo ir pr. *lauk-īt* „ieškoti" (: *luke* „ieško", žr. p. 118, išn. 99).

[398] tu.

[399] *billīsna* yra nom. pl. (fem.), turbūt paties A. Vilio padaryta pagal santykį – *-a* (nom. sg. fem.) : *-ai* (nom. sg. fem.) = *-ai* (nom pl. fem.) : *x*, žr. p. 128, išn. 150.

Stende / dadurch dieſelbigen / **16**
bouſenniens **19** prakawīdans ſtanſſubbans /
padėčių, per kokius[400] tas pačias[401],

Als durch eygen[402] Lection jhres
kāigi per ai=**20**nan mukīnſnan tenneiſon
kaip per vieną pamokinimą jų

Ampts **17** vnnd Dienſts zu ermanen.
perſtal=**21**līſnas[403] bhe ſchluſiſnas prei **22** poſkulīt.
viršininkystės ir tarnavimo, (prie) raginti.

18 Den Biſchoffen / Pfarherrn **19** vnnd Predigern.
23 Steimans Bīſkopins Pappans **24** bhe Preddikerins.
Tiems vyskupams, pastoriams bei pamokslininkams.

86 [**20** Dinkauti] **1** Ein Biſchoff ſol vnſtrefflich[404] ſein /
87 [**25** J iij Ein] **1** Ains Bīſkops turei niebwinūts būton /
Vienas vyskupas tùri neapkaltintas būti,

Eines weibes **2** Man / Nůchtern[405] / ſittig /
Aina=**2**ſſei gennas wijrs / Alkīns / Rāms[406] /
vienos moteries vyras, alkanas, doras,

[400] T. y.: per pasakymus (pasakymais).

[401] T. y.: pareigas (pareigybes) ir padėtis.

[402] *eygen* reiškia ne „vieną“ (→ pr. *ainan* „t. p.“), o „nuosavą, savotišką, tam tikrą“ (čia *eygen* – „tam tikrą“).

[403] Kalkė iš vok., plg. p. 174, išn. 416.

[404] *vnstrefflich* „nepapeikiamas, nepakaltinamas, neapkaltinamas resp. neapkaltintas“.

[405] *Nůchtern* (adj.) reiškė „blaivus, negėręs“ (= dab. vok. liter. *nüchtern* „t. p.“), o adv. *Nůchtern* (t. y. kaip adv.!) – „nevalgiusiai bei negėrusiai, tuščiomis“ (= dab. vok. liter. *nüchtern* „t. p.“ adv.). A. Vilis (ar jo padėjėjas), versdamas vok. *Nůchtern* „blaivus, negėręs“ (adj.) į prūsų kalbą, čia dėl reikšmės klaidingai pasigavo formą adv. *Nůchtern* „nevalgiusiai bei negėrusiai“, ir šitaip iš „nevalgiusiai (bei negėrusiai)“ atsirado „nevalgęs, alkanas“ = *alkīns* „t. p.“; taigi pr. *alkīns* iš tikrųjų reiškė „alkanas, nevalgęs“.

[406] *Rāms* reiškė „ramus, doras“.

meſſig / gaſtfrey / leerhaff=3rig[407] / als ein
Aulāikings[408] / Rei=3dewaiſines[409] / Mukinewis / Kai ains
nuosaikus, noriai vaišintojas, pamokantis, kaip vienas

Haußhalter Gottes[410] / nicht ein Wein=4ſeuffer / nicht
Butſargs Dei=4was ni ains rundijls / ni
buto sargas dievo, ne vienas girtuoklis, ne-

beyſſig / nicht vnehrliche hantierung 5 treiben /
grēnſings[411] / ni niteiſīngiſkan 5 dīſeitiſkan guntwei[412] /
kandus, negarbingą užsiėmimą nevaryti,

ſondern gelinde[413] / nicht haderhafftig / nicht 6 geitzig /
Schlāit preitlāngus[414] / nirīge=6wings / ni āūgus[415] /
bet švelnokas, nevaidingas, ne- gobšus,

der ſeinem eigen Hauſe wol fůrſtehe[416] / der
kas ſwaiāſmu ſupſei buttan lab=7bai perſtallē / kas
kuris savam nuosavam butui gerai vadovauja[417], kuris

[407] leerhafftig.

[408] *Aulāikings* „nuosaikus, susilaikantis".

[409] Žr. p. 322, išn. 261.

[410] *Haußhhalter Gottes* → pr. *Butsargs Deiwas* „t. p." reiškia ne „buto sargas dievo", o „dievo buto sargas".

[411] Turbūt: grēuſings; *grēus-* = **gr'auz-* = lie. *griáuž-ti* resp. *gráuž-ti* „(be)nagen, kandžioti... kenkti, įkyrėti" (LKŽ III, p. 532 t.) ir kt.; taigi pr. *grēusings* reiškė „graužiantis; kandus, įkyrus".

[412] *gun-(twei)* „ginti, varyti" = lie. *gùn-(yti)* „ginti, vyti" (LKŽ III, p. 733) ir kt. : pr. *-gin-* (nomen propr. *Tawte-gynn-e* ir kt.) = lie. *gìñ-(ti)* ir kt.

[413] *gelinde* reiškia „švelnus", o ne „švelnokas" (= pr. *preitlāngus*), žr. tolesnę išnašą.

[414] *preitlāngus* yra klaida ir taisytinas į *preilāngus*: vietoj *-l- (preilāngus)* spontaniškai atsirado *-tl-* (=*preitlāngus)* iš savotiškos asimiliacijos su *-l ...t-* (=*Schlāit*, einantis prieš *preitlāngus*). Pr. *preilāngus* yra prefiksinis adjektyvas: *prei-* „prie" +**lāngus* „lengvas ... švelnus" (plg. lie. *leñgvas* „nesunkus ... švelnus", žr. LKŽ VII, p. 332–334), plg. lie. *príeaklas* „gana aklas" resp. *príeaklis* „t. p.", *príebaisu* „gana baisu, baisoka" (adv.), *príeblogis* „gana blogas", *príelaibis* „gana laibas, laibokas" ir t. t. (LKŽ, X, s. v. v.). Kad čia A. Vilis pasirinko prefiksinį *preilāngus* „švelnokas", o ne **lāngus* „švelnus" (šitaip reikėjo versti vok. *gelinde* „t. p."), čia kaltas vok. *gelinde* „švelnus" (jis su prefiksu!), egzistavęs greta vok. *linde* „t. p." (NB: vok. *gelinde* ir *linde* rėikšmės – tos pāčios). Taigi A. Vilis vok. *gelinde* į prūsų kalbą išvertė ne visai tiksliai.

[415] Taisytina turbūt į *āngus*.

[416] Vok. *fůrstehe* „prieš (prieky) stovi, vadovauja" yra paraidžiui išverstas į pr. *perstallē* (tik *per-* čia klaidingai pavartotas).

[417] T. y.: vadovautų.

ge=7horſame Kinder habe / mit aller Erbarkeit /
bokluſmans[418] malnijkans turei / ſen **8** wiſſan teiſīwingiſkan
paklusnius vaikus tùri[419] su visu garbingumu;

nicht **8** ein Newling. Der halte ob dem wort /
ni ains naunīngs kas noſtan **9** wirdan lāiku /
ne vienas naujatikis; kuris ant to žodžio laiko[420],

das gewiß **9** iſt / vnd leren kan / auff das er
kawīds arwis aſt / bhe mukint maſſi / **10** noſtan kai tans
koks teisingas yra ir mokinti gãli ant to, kad jis

mechtig ſey / zu erma=**10**nen durch die heilſame
ſparts aſtits prei paſkulīton / pra=**11**ſtan Rettīweniſkan
stiprus yra[421] (prie) raginti per tą išganingą

Lere / vnd zu ſtraffen die Wi=**11**derſprecher[422].
mukinſnan / bhe pro pobaiint[423] **12** ſtans emprijki waitiaintins /
mokymą bei (per) pabausti tuos prieš kalbančius.

I. Timo. 3. Tit. 1.
I. Timot. 3. Tito. 1.

12 Was die Chriſten jren Lerern **13** vnd
13 Ka ſtai Crixtianai ſwāimans **14** Mukinnewingins bhe
Ką tie krikščionys saviems mokytojams bei

Seelſorgern zu thun **14** ſchuldig ſeyen. **15**
Dū=**15**ſaiſurgawingi[424] preiſeg=**16**gīt ſkellāntai aſt. **17**
siela besirūpinantiems (prie)daryti skolingi yra.

[418] pokluſmans.
[419] T. y.: turėtų.
[420] T. y.: laikytų.
[421] T. y.: būtų.
[422] *Widersprecher* — „prieštaraujančius“ (acc. pl.).
[423] *pobaiint* „straffen“ iš tikrųjų bus reiškęs „pabaiminti, pabauginti; pabausti, straffen“; dėl reikšmės plg. lie. *baũsti* „straffen; bauginti“.
[424] Taisytina į: Dūſaiſurgawingins.

Eſſet vnd trincket was ſie haben / Denn ein
Jdaiti bhe poieiti ka tennei turrį[425] / beggi ains **18**
Valgykite bei gerkite, ką jie tùri, nes vienas

Ar=**16**beiter iſt ſeines lohns werd / Luce 10.
dīlants aſt ſwaiſei ālgas werts / Lucas en deſſīmton **19**
darbininkas yra savo algos vertas, – Lukas dešimtame

Der HERR **17** hat befohlen / Das / die
palaſinſnon[426]. Stas Rikijs aſt polaipinnons/ kai **20** ſtai quai
perskyrime. Tas viešpats yra paliepęs, kad tie, kurie

das Euangelium predigen / **18** ſollen ſich vom
ſtan Ebangelion pogerdawie[427] / Turei ſien **21** eſſeſtan
tą evangeliją apsako, tùri save nuo tos

Euangelio neeren. I. Cor. 9. **19** Der vnterricht
Ebangelion maitātunſin / I. Corint. 9. **22** Kas pomukints
evangelijos maitintis. Kas pamokintas

wird mit dem Wort / der theile **20** mit allerley
wīrſt ſen ſteſmu wirdan / ſtes **23** dellieis
tampa su tuo žodžiu, tas dalyk[428]

Gutes / dem / der jn vnterrichtet. Jrret **21** euch
ſteſmu kas ſtan mukinna / ni kurteiti[429] ains
tam, kuris jį mokina. Ne-klaidinkite vienas

nicht / Gort[430] leſſt ſich nicht ſpotten /
ān**24**tran / Deiws ni daſt ſien bebbint /
antrą, dievas ne-leidžia save pašiepti.

[425] turri.
[426] Žr. p. 144, išn. 240.
[427] Žr. p. 195, išn. 564.
[428] T. y. dalyk, duok, suteik (ką nors).
[429] Pr. *(kurt-eiti =) kurt-* „klaidinti“, kuris galėjo (bent jau anksčiau) reikšti ir „klysti“ (plg. ir vok. *irren* „klaidinti; klysti“, H. Paul, Deutsches Wörterbuch, s. v. *irre*), ar tik nebus iš „sutrik(dy)ti“<„pa(si)žeisti“, t. y. jis galėtų būti siejamas su lie. *kuřsti* „taub werden“ (= la. *kùrst*) <*„sutrikti ausims“ (iš čia lie. *kuřčias* „taub“ ir kt.)<*„sutrik(dy)ti“<*„pa(si)žeisti“. Tolimesnę medžiagą žr. Fraenkel LEW s. v. *kuřčias*.
[430] Gott.

Galat. 6. **22** Die Elteſten[431] / die wol fůrſtehen[432] / die
Gallat. 6. **25** Stans Vraiſans / quai labbai perſtalle / —
Tuos senesnius, kurie gerai vadovauja,

hal=**23**te man zwifacher Ehren werdt / ſonderlich **24**
lāiku=**26**tei —— dwigubbus teiſis werts / bhe Schklāits[433]
laikykite dvigubos garbės vertu ir ypatingai (tuos,)

die da arbeiten im Wort vnnd inn der Lehre.
quai **27** ſtwi gewinna en wirdan / bhe enſtan mukinſnan /
kurie čia darbuojasi žodyje bei tame mokyme.

88 [**25** Ains] **1** Denn es ſpricht die Schrifft / Du ſolt dem **2**
89 [**28** Denn] **1** Beggi ſtwi bille ſtai peiſālei tu turei ſteſmu
Nes čia byloja tas raštas: Tu turì tam

Ochſen der da Dreſchet / nicht das maul verbinden.
kur=**2**wan kas arrien tlāku[434] ni ſtan āuſtin perrēiſt
jaučiui, kuris javus kulia, tą snukį neužrišti;

— **3** Jtem / Ein Arbeiter iſt ſeines lohns werdt /
bhe ains **3** dīlants aſt ſwaiſei ālgas werts /
ir vienas darbininkas yra savo algos vertas.

– ———— I. **4** Timotheo am 5. **5** Wir bitten euch
En Pirmonnien / **4** I. Timoth. 5. **5** Mes madlimai wans
Pirmajame[435]. Mes prašome jus,

[431] Čia turima galvoje: vyresniuosius.

[432] Žr. p. 174, išn. 416.

[433] *Schklāits* yra adverbiškai pavartotas adj. **sklaits* „ypatingas, atskiras, atskirtas“ [iš čia *sklait-int* „(iš)skirti“ ir kt.] <**sklai-ta-* „(iš)skleistas“ [sc. „išskir(sty)tas, išplėstas ir pan.“] – vedinys iš pr. **sklei-* (: **skli-*) „skl(e)isti“ (= lie. žem. *-sklie-ti* „t. p.“ Daukantas), kuris slypi taip pat lie. *skleĩ-d-ė (skleĩ-sti)*, *sklaĩ-d-o (sklai-d-ýti)* ir kt. Plg. dar pr. *sclait* „sondern, bet“ (I kat.) <**sklaita* „àtskira; atskirai“ (nom.-acc. sg. neutr. resp. adv.). Pr. **skl- (sclait)* išverstas į *škl- (schklāits)* dėl vok. kalbos įtakos, kuri kitais atvejais bus paveikusi šio **skl-* virtimą net į **šl-*: *schlait* „sondern, bet“ resp. „ohne, be“ (sc. „atskirai“ = „išskiriant“), *schlāits* „t. p.“ [vienąkart sutinkamas *slait* „bet“ (I kat.) = *slāit* „be“ (III kat.) greičiausiai laikytinas *schlait* variantu], be to, *schlāitiskan* (acc. sg.) „ypatingumas (atskirumas)“ ir pan. Žr. dar p. 216 išn. 697.

[434] *tlāku* „kulia“ = „muša, grūda“ turbūt taisytinas į *tālku* „t. p.“, kuris yra frekventatyvas iš pr. (balt.) **telk-* „t. p.“, žr. p. 201, išn. 608; p. 283, išn. 109 ir (dėl *arrien*) p. 275, išn. 87.

[435] Sc. perskyrime.

lieben Brůder / das jhr erken=6net / die an euch
mīlai bratrīkai[436] / kai ioūs 6 erſinnati/ quai ēnwans
mieli broleliai, kad jūs pažįstate[437], kurie į jus

arbeiten / vnd euch fůrſtehen in dem 7 Herrn / vnd
gewinna / bhe ioumas per=7ſtallē[438] / enſteſmu Rikijan bhe
darbuojasi ir jums vadovauja tame viešpatyje bei

euch vermanen / habt[439] ſie deſte lieber[440] vmb 8 jhres
wans poſkulēwie[441] / turri8ti dins ſte mijls ſtēiſon
jus ragina. Turite juos tuo mieliau jų

wercks willen / vnnd ſeid friedſam mit jhnen / 9 I.
dīlas paggan / bhe ſeīti packa9wingi ſen ſtēimans I.
veiklos dėlei ir būkite taikingai su jais.

Teſſalonier. am 5. 10 Gehorchet ewern Lehrern / vnd
Teſſalon. 5. 10 Klauſieiti ioūſons mukinnewins / bhe
Klausykite jūsus mokytojus bei

folget jhnen / 11 Denn ſie wachen vber ewer
rīpaiti 11 tennēimans / beggi tennei budē kirſcha iouſan
sekite juos, nes jie budi virš jūsų

Seelen / als die da Rech=12enſchafft dafůr
Du=12ſin / kai quai ſtwi reckenauſnan pērſtan
sielų, kaip (tie,) kurie čia atsiskaitymą per tą

[436] Plg. *Mijls Brāti* „Lieber“ (III 67_{10}).
[437] T. y.: pažintumėte.
[438] Žr. p. 174, išn. 416.
[439] *habt* „turite“ ir pr. *turriti* „t. p.“ čia pavartota imperatyviškai, t. y. reiškia „turėkite“.
[440] *habt ... lieber* reiškia (žr. ankstesnę išnašą) ne „turėkite ... mieliau“ (→ pr. *turriti ... mijls* „t. p.“), o „mylėkite ... labiau“.
[441] Žr. p. 151, išn. 278 ir p. 306, išn. 197.

geben ſollen / Anff[442] das ſie es mit **13** freuden
dāt turri / **13** Noſtan / kai tennei ſtan ſen tuldīſnan[443]
duoti tùri ant to, kad jie tai su džiaugsmu

thun / vnd nicht mit ſeufftzen / Denn das iſt **14** euch
ſeggē / bhe ni **14** ſen nādewiſin[444] / Beggi ſta ioumas
daro[445] ir ne su dūsavimu, nes tai jums

nicht gut / Ebreern am 13.
ni aſt labban. ——— — —
ne- yra gēra[446].

15 Von Weltlicher Obrigkeit. **16** Jederman
15 Eſſe Swītewiſkan **16** Auckſtimiſkan. **17** Erains
Apie svietišką vyresnybę. Ikvienas

ſey vnterthan der Obrigkeyt / die **17** gewalt
boūſei pokluſman[447] ſteiſei Aucktimmi=**18**ſkan / quoi warein[448]
tebūna paklusniai tai vyresnybei, kuri galią

vber jn hat / Denn es iſt kein[449]
kirſa din turri / beggi ſtwi aſt ni=**19**ainā
virš jo tùri, nes čia (ne) yra nė vienà

Obrigkeit / ohn **18** —— Gott. Wo aber ——
aucktimmiſikai[450] / ſchlāits[451] eſſe Deiwan / Quei **20** adder aina
vyresnybė, išskyrus nuo dievo. Kur tačiau viena

[442] Auff.

[443] *tuldīsnan* (acc. sg.) suponuoja **tuldētvei* (ar **tuldītvei*) „džiaugtis“, kurio *tul-* galėtų būti **tūl-* = pr. *tūl-an* „daug“ (= lie. *tū̃l-as*); plg. dar pr. **tūlnintvei* „dauginti“ *(tūlninai)*. Dėl reikšmių „džiaugtis“ ir „daug“ evoliucinio santykio čia galima būtų pasakyti maždaug tą, ką ir apie lie. *džiaũgtis* bei jo giminaitį lie. *daũg* (žr. Kazlauskas, Donum Balticum, p. 254 tt.) ; žr. p. 267, išn. 61.

[444] Turbūt: nādwiſin (iš **nā-* „ant“+**dvēs-*=lie. *dvės-ti* „kvėpti“ LKŽ II 955, s. v. *dvėsti* 4; plg. lie. *atódvėsis* „atsikvėpimas, atvanga“ Dusetos).

[445] T. y.: darytų.

[446] T. y.: nėra gera.

[447] Adv. (plg. p. 122, išn. 118).

[448] warien (acc. sg.).

[449] *ist kein* reiškia ne „yra nė vienà“ (→ pr. *aſt niainā*), o „nėra nė vienos“ = „nėra jokios“.

[450] aucktimmiſkai (nom. sg.).

[451] ſchlāits „be, išskyrus“ (p. 177, išn. 433).

Obrigkeyt iſt / die iſt vonn Gott ge=**19**ordnet. Wer
aucktimmiſkū aſt / ſtai aſt eſſe Deiwan **21** Enteikūton[452]. Kas
vyresnybė yra, ji yra nuo dievo patvarkyta. Kas

ſich nun wider die Obrigkeyt ſetzet [453]/ der **20**
ſien teinu prīki ſtan Auktimmi=**22**ſkan ſedinna / ſtas
save dabar prieš tą vyresnybę sodina, tas

widerſtrebet Gottes Ordnnng[454]. Die aber
emprīki ſtallē[455] Deiwas enteikū=**23**ſnan/ Quai adder
prieš stovi dievo patvarkymui. Kurie tačiau

widerſtre=**21**ben / werden vber ſich ein Vrtheyl
emprīki ſtalle[455] / wīrſt kerſcha **24** ſien ainan lijgan
prieš stovi, tampa virš savęs vieną nuteisimą

empfahen. **22** Denn ſie tregt das Schwerdt nicht
gauuns[456]. Beggi ſtai ni **25** pīdai[457] ſtan kalbīan
gavęs. Nes ji[458] ne- nešioja tą kalaviją

vmb ſonſt / **23** Sie iſt Gottes Dienerin / eine
enſus / ſtai aſt **26** Deiwas ſchlūſnikai / aina
veltui. Ta[458] yra dievo tarnaitė, viena

Racherin zur ſtraffe **24** vber den / der bōſes thut /
Trinta**27**winni prei ſūndin / noſtan kas **28** wargan / ſegge /
keršytoja prie bausmės ant to, kuris pìkta daro.

Romano. am 13. [**25** Beggi]
Roma. 13. [**29** K Von]

[452] *Enteikūton* = **enteikūtan* „patvarkyta“ (nom. -acc. sg. neutr.), t. y. ši forma pavartota taip, kaip pvz. lie. *pastatýta* (senasis neutr.) sakinyje: *šis nāmas pastatýta.*

[453] *Wer sich ... wider die Obrigkeyt setzet* (→ pr. *Kas sien ... prīki stan Auktimmiskan sedinna*) reikšmė yra: „Kas vyresnybei prieštarauja“.

[454] Ordnung.

[455] Plg. p. 174, išn. 416.

[456] *wirst ... gauuns* „tampa gavęs“ — pr. futurum: „gaus“ (3 pl.).

[457] Pr. *pīd-* „neš(io)ti“ < **pēd-* galėtų būti atsargiai siejamas su lie. *pėdas* „(Getreide)garbe“ < „tam tikras nešulys“, plg. lie. *rėžas* „ruožas“ (LKŽ XI, p. 505): lie. *rėž-ti.*

[458] Sc. vyresnybė

90 **1** Von den Vnterthanen. **2** Gebet dem Keyſer /
91 **1** Eſſe Steimans Pokluſmingins[459]. **2** Dāiti ſteſmu Keiſerin /
Apie tuos pavaldinius. Duokite tam ciesoriui,

was des Keyſers iſt / **3** Matth. 22. **4** So ſeid nun
ka ſteiſei Keiſerin aſt / **3** Matthe. 22. **4** Tīt ſeiti tēnti
kas to ciesoriaus yra. Taip būkite dabar

auß not vnterthan / nicht allein **5** vmb der ſtraffe
is nautin pokluſman / niains ſte=**5**ſſei ſūndis
iš būtinumo paklusniai[460] – ne vien tos bausmės

willen / ſondern auch vmb des Ge=**6**wiſſens willen.
paggan / ſchlaits digi ſteiſei Powaiſen=**6**nis paggan /
dėlei, bet taipogi tos sąžinės dėlei.

Derhalben můſſet jr auch Schoß **7** geben / Denn es
Steſſepaggan turriti ious dīgi kaſſin **7** dāt / beggi ſtāi
To dėlei turite jūs taipogi duoklę duoti, nes tie

ſind Gottes Diener / die ſolchen **8** Schutz ſollen
aſt Deiwas ſchlūſinikai / quai ſtawi=**8**dan abſergīſnan turri
yra dievo tarnai, kurie tokį apsergėjimą turi

handhaben. So gebet nu jederman / **9** was jr ſchůldig
erlaikūt / Tīt daiti teinu erai=**9**neſmu / kai ioūs ſkellānts[461]
išlaikyti. Taip duokite dabar ikvienam, ką jūs skolingi

ſeid / Schos / dem der Schos ge=**10**bůrt / Zol / dem
aſtai / Kaſſin / kaſmu ſtas **10** kaſſchis perlānki[462] / Tollin kaſmu
esate – duoklę, kam ta duoklė priklauso, muitą, kam

der Zol gebůrt / Ehre / dem die Ehre **11** gebůrt /
ſtas Tols perlānki **11** Teiſin kaſmu ſtai teiſi perlānki /
tas muitas priklauso, garbę, kam ta garbė priklauso.

[459] *Poklusmingins* (acc. pl.) yra „paklusnus, nuolankus; pavaldinys“.
[460] Adv., plg. p. 179 išn. 447.
[461] Galbūt iš **skelantes* (nom. pl.). Dėl paties žodžio žr. p. 151, išn. 278.
[462] Plg. lie. subst. *perleñkis* „tenkanti, priklausanti, skirta dalis“ LKŽ IX, p. 838.

Roma. 13. **12** So ermane ich nun das man fůr allen
Roma. 13. **12** Tīt paſkulē[463] as teinu / kai dei pirſdau wiſſan
Taip raginu aš dabar, kad jie priešais visą

din=**13**gen / zu erſt thue / Bitte / Gebet /
po**13**wijſtin[464] / En pirmannin[465] ſegge / Madlan
dalyką pirma (te)daro prašymą,

Fůrbit vnd Danck=**14**ſagung / fůr alle Menſchen /
Pra madlin[466] **14** bhe Dīnkauſegīſnan / per wiſſans ſmunentins /
užtarimą bei dėkojimą dėl visų žmonių –

fůr die Kǒnige / vnd fůr **15** alle Oberkeit / Auff
pēr=**15**ſtans Wāldnikans bhe Per wiſſan Aucktimmiſkan / **16** Noſtan
dėl tų valdovų bei dėl visos vyresnybės ant to,

das wir ein gerůglich[467] vnd ſtil=**16**les leben fůren
kai mes ainan packīwingiſkan bhe tuſnan[468] **17** gīwan weſt
kad mes vieną taikų bei ramų gyvenimą vesti

můgen / in aller Gottſeligkeyt vnd **17** Erbarkeyt / Denn
maſſimai / en wiſſan Deiwutiſkan / bhe **18** Teiſiſkan / Beggi
galime[469] visame dievobaimingume bei garbingume. Nes

[463] Žr. p. 151, išn. 278.

[464] *powijstin* (acc. sg.) „dalykas, daiktas“ yra turbūt iš „pamatyto dalyko“ < „(pa)matymo“, t. y.: *powijstin*=**pavīsti-* < **pavīd-* „pamatyti“ + *-ti-* (plg. lie. *pažin-tis* „pažinimas“ ir kt.). Dėl reikšmės „(pa)matymas“ > „dalykas“ plg. lie. dial. *mātymas* frazeologizme *baisus mātymas* „baisus dalykas“: *baisùs matymas – kosėja ir kosėja* (daugiau pavyzdžių žr. LKŽ VII, p. 912).

[465] *En pirmannin* yra „pirmajame“ > „pirma, pirmiausia“.

[466] *Pramadlin* (acc. sg.) „dėl (ko nors) prašymas“ > „užtarimas“ yra kalkė iš vok. *Fůrbit (Fürbitte)* „t. p.“

[467] *gerůglich* – „ramus, taikus, taikingas“.

[468] *tusnan* (acc. sg.) „tylus, ramus“ yra priesagos *-na-* vedinys (plg. lie. *sil̃p-nas – sil̃p-ti*) iš pr. verb. **tus-* „rimti, būti ramiam, tylėti“ (= pr. *tuss-ī-se* „tetyli“ resp. **tus-ē-tvei* „tylėti“): lie. dial. *taus-ýti* „raminti, tildyti“ ir kt.

[469] T. y.: galėtume.

ſolches iſt gut / — dazu auch ange=**18**neme für Gott
ſta aſt labban / bhe —— dijgi enimumne[470] **19** prīki Deiwan /
tai yra gēra ir taipogi malonu prieš dievą,

vnſerm Heylandt. I. Timot. 2. **19** Ermane ſie / das
nouſeſmu pogālbenikan / I. Timo. 2. **20** Poſkuleis[471] tennans / kai
mūsą išgelbėtoją. Ragink juos, kad

ſie dem Fůrſten[472] vnnd der **20** Oberkeyt vnterthan vnnd
ſtai ſteſmu Miſtran **21** bhe ſteiſe Auktimmiſkan pokluſmai bhe
jie tam magistrui ir tai vyresnybei paklusnūs bei

gehorſam ſein / etc. **21** Tito. 3. **22** Seyd vnterthan
poſeggīwin=**22**gi[473] boūſei / — Tito. 3. **23** Seīti pomettīwingi[474] /
pavaldžiai būtų. Būkite pavaldžiai

aller menſchlicher Orde=**23**nung / vmb des HErrn
wiſſai ſmūneniſku entei=**24**kūſnan[475] / eſſe ſteſſe Rikijas
visokiam žmogiškam patvarkymui nuo to viešpaties

willen / Es ſey dem Kǒnige **24** als den Oberſten /
paggan Sta bouſei ſte=**25**ſmu Waldniku kāigi ſteſmu Aucktimmien /
dėlei. Tai tebūna tam valdovui, kaip tam vyriausiajam

oder den Heubtleuten / als den
adder **26** ſteſmu[476] Hǒfftmannin[476] / Kāigi ſteſmu[476] / pertengnin=
arba tam seniūnui, kaip tam

[470] *enimumne* „priimtina, malonu“, taisytinas į *enimamne* ir, toliau, į **enimamina* (ar **enimamini*), kuri yra nom. -acc. sg. neutr. (ir adv.) forma iš adj. **enimaminas* (ar **enimaminis*) — partic. (praes. pass.) **enimam-as* (*en-* „į“+*im-* „imti“+*-am-as*) „įimamas, priimamas“, išplėstas priesagos **-inas* resp. **-inis*, plg. lie. dial. *ariaminis* „skirtas arti“ (LKŽ I² 298).

[471] Žr. p. 151, išn. 278.

[472] Čia *Fúrsten* „kunigaikštis“ išverstas į pr. *Mistran* „magistras“ (acc. sg.) dėl to, kad Prūsuose didžiausi valdovai ilgą laiką buvo magistrai, iš kurių paskutinis — Albrechtas (1490—1568) tik 1525 m. pasiskelbė Prūsų kunigaikščiu. Kitaip sakant, tuo metu, kai A. Vilis vertė katekizmą, kunigaikštis prūsams dar vis buvo „magistras“.

[473] *poseggīwingi* „pavaldžiai“ (adv., plg. p. 122, išn. 118.) — kalkė iš vok. *untertan* „pavaldus“ (t. y. pr. *po-* „unter“ ir *seggīt* „tun, daryti“).

[474] *pomettīwingi* „pavaldžiai“ (adv., plg. p. 201, išn. 603).

[475] *enteikūsnan* čia — „patvarkymas, potvarkis, įstatymas“.

[476] Originalo (vok.) žodis (bei sakinio prasmė) reikalauja, kad čia būtų ne singularinė, o pluralinė forma.

92 [25 Eſſe] **1** geſandten von jm / Zur Rach
93 [27K ij geſandten] **1** pertengninton[477] eſſe ſteſmu pri trinſnan
atsiųstam nuo jo prie keršto

vber die Vbeltheter / **2** vnd zu lobe den fromen /
noſtans war=**2**guſeggīentins[478] / bhe prei girſnan ſteimans labbans /
ant tų piktai darančių ir prie gyrimo tiems geriems.

j. Pet. ij.
3 I. Petri am 2.

3 Den Ehemennern. **4** Jr Menner wonet[479] bey
4 Steimans Sallūbaiwīrins. **5** Jaūs Wijrai buwinanti[480] prei
Tiems santuokos vyrams. Jūs vyrai būkite pas

ewern Weibern mit ver=**5**nunfft / Vnd gebet dem
ioūſans gennans **6** ſen iſſpreſnān bhe dāiti ſteiſmu
jūsas moteris su supratimu ir duokite tam

weibiſchen / als dem ſchwe=**6**cheſten werckzeug
genneniſkan / kāigi **7** ſteſmu vcka kuſlaiſin[481] dijlapagaptin[482] /
moteriškam, kaip tam silpniausiam darbo įrankiui,

ſeine ehre / als miterben der Gna=**7**de
ſwaian teiſin **8** kaige ſendraugiwēldnikai ſteiſei etnīſtin /
savą garbę, kaip drauge veldėtojai tos malonės

des lebens / Auff das ewer Gebet nicht verhin=**8**dert
ſteſſe gī=**9**was / noſtan kai iousā madliſna ni andeiānſts[483]
to gyvenimo ant to, kad jūsas meldimas sutrukdomas

[477] Taisytina į *pertenginton* (žr. dar ankstesnę išnašą). Žr. p. 149, išn. 272.

[478] *warguſeggīentins* raidė *ī* yra kursyvinė.

[479] *wonet* – „gyvenkite; (iš)būkite“.

[480] buwinayti „gyvenkite, būkite“.

[481] Formoje *ucka kuslaisin* (acc. sg.) „silpniausias“ turimas *kuslaisin* (acc. sg.) „silpnesnis“ yra iš *kusla-* „silpnas, menkas“ = lie. *kùšlas* „žlibas (silpnų akių); menkas (apie augalus); mažas“ (LKŽ VI, p. 994), la. *kusls* „menkas, gležnas“ ir kt.

[482] Dėl pr. *pagaptin* „įrankis“ (acc. sg.) žr. p. 29, išn. 105

[483] Turbūt: *audeiānts* „nudedantis, nukišantis, sutrukdantis“ resp. „nudedamas, nukišamas, sutrukdomas“.

werde. I. Pet. 3. **9** Vnd ſeid nicht bitter gegen ſie /
wīrſt **10** I. Petri 3. Bhe ni aſtai[484] kārtai krīki[485] tennans /
ne-tampa[486]. Ir ne esate kartūs prieš jas.

Coloſſ. 3.
Colo. 3.

10 Den Ehefrawen. **11** Die Weiber ſeyen
11 Steīmans Sallūbi gennāmans. **12** Stai Gennai boūſei
Toms santuokos moterims. Tos moterys tebūna

vnterthan jren Mennern / **12** als dem HErrn / Wie
poklūſmingi[487] ſwaiſei Wī=**13**rans[488] / kāigi ſteſmu Rikijan / kai
paklusniai savo vyrams, kaip tam viešpačiui; kaip

Sara Abraham gehorſam **13** war / vnd hies jn Herr / Welcher
Sara Abraham po=**14**klūſmai[489] bhe / bebillē[490] din Rikijs / kawijdſa
Sara Abraomui paklusni buvo bei vadino jį viešpačiu, kokiōs

Tōchter jr worden **14** ſeyt / So jr wolthut / vnd
duckti[491] ious **15** poſtāuns aſti / ikai ious labban ſeggēti / bhe
duktė jūs pastojęs[492] esate; jei jūs gēra darote[493], ir

nicht ſo ſchůchter ſeyt[494] / **15** I. Pet. 3.
ni tijt **16** būrai[495] aſti / I. Petri 3.
taip baugščiai nesate[496].

[484] aſtai – čia imperatyvo reikšme: „būkite“.
[485] prīki.
[486] T. y.: netaptų.
[487] pokluſmingi. Čia yra adv., dėl to plg. p. 122, išn. 118.
[488] Acc. pl.
[489] pokluſmai.
[490] be billē.
[491] *duckti* „duktė“ (nom. sg.) – turėtų būti nom. pl. forma („dukterys“).
[492] T. y.: pastojusios „tapusios“.
[493] T. y.: darytumėte.
[494] Vok. *so jr wolthut ... nicht ... seyt* reiškia ne „jei jūs gēra darote ... nesate“ (→ pr. *ikai ious labban seggēti ... ni ... asti* „t. p.“), o „taip jūs gera darykite ... nebūkite“.
[495] Adv. – vietoj adj. (nom. pl. fem.).
[496] T. y.: nebūtumėte.

16 Den Eltern. **17** Jr Våter reitzet ewre
17 Stēimans Vraiſins[497]. **18** Jous Tawai ni tenſeiti ioūſans
Tiems gimdytojams. Jūs, tėvai, ne- traukite jūsus

Kinder nicht zu zorn / **18** das ſie nicht ſchew
malnikans **19** prei nertien / kai ſtai ni dūrai
vaikus prie narto, kad jie baikštūs

werden / Sondern ziehet ſie auff **19** in der
poſtānai / Schlait po=**20**auginneiti ſtans / en —
nepastotų, bet išauginkite juos

zucht vnd vermanunge zu dem HERRN. **20** Ephe. 6.
Kanxtiſku[498] — ——— preiſtan Rikijan / **21** Ephe. 6.
padorume prie to viešpaties.

21 Von den Kindern. **22** Jr Kinder ſeydt
22 Eſſe Steimans Malneijkans. **23** Joūs Malnijkai ſeiti
Apie tuos vaikus. Jūs, vaikai, būkite

gehorſam ewren Eltern **23** inn dem HERREN / Denn es
pokluſmingi[499] ioūſmu **24** vraiſin[500] en — Rikijan / beggi ſta
paklusniai jūsiems tėvams viešpatyje, nes tai

94 iſt billich / [**24** perten=] **1** Ehre Vater vnd Mutter/
95 aſt preiſtallīwingi[501] / [**25** K iij Ehre] **1** Smuninais Tawan bhe Mutien/
yra prìderama. Šlovink tėvą bei motiną.

Das iſt das erſte Ge=**2**bot / das Verheyſſung hat /
Sta aſt ſtas pir=**2**monnis pallaips kuwijds[502] potaukīſnan[503] turei
Tai yra tas pirmasis paliepimas, koks pažadėjimą tùri,

[497] Žr. p. 110, išn. 51.
[498] Plg. p. 170, išn. 387.
[499] Adv., dėl to plg. p. 122, išn. 118.
[500] Žr. p. 110, išn. 51.
[501] Sc. „zustehend“ (nom. -acc. sg. neutr. = adv.)
[502] kawijds
[503] potaukinſnan.

Nemlich / Das dirs wol=3gehe vnd lange lebeſt
iſſpret3tīngi[504] / kai tebbei labban ēit / bhe ilga gīwaſi
suprañtama, kad tau gerai eina[505] ir ilgai gyveni[506]

auff Erden / Ephe. 6.
noſem=4mien / Ephe. 6.
ant žemės.

4 Den Knechten / Megden / 5 Taglõnern vnd
5 Steimans Waikammans Mer=6gūmans Deināalgenika=7mans[507] bhe
Tiems bernams, mergoms, samdininkams bei

Ar=6beitern / etc. 7 Jr Knechte ſeyd gehorſam ewren
Dīlnikans. — 8 Jous Waikai ſeiti pokluſmai / iouſon
darbininkams. Jūs, bernai, būkite paklusnūs jūsų

leiblichen 8 Herrn / mit furcht vnd zittern / in
kerme=9neniſkans Rikijans / ſen biāſnan bhe dirbinſnan / bhe 10
kūniškiems viešpačiams su bijojimu bei drebėjimu ir

einfeltigkeit ewers 9 hertzen / als Chriſto ſelbs /
Lāngiſeiliſkan[508] iouſai ſīras kāigi / Chriſto ſubbſmu / 11
lengvaširdiškumu jūsų širdies, kaip Kristui pačiam, –

Nicht mit dienſt allein fůr 10 augen[509] / als
ni ſen ſchluſien ter ains pirſchdau ackins / kāigi ſtei=12mans
ne su tarnavimu tik vien priešais akis, kaip tiems

Menſchen zu gefallen / ſondern als die 11 knechte Chriſti /
ſmunentins prei podingan / ſchlāits kaigj ſtai 13 waikui[510] Chriſti /
žmonėms prie patikimo, bet kaip tie bernai Kristaus,

[504] Žr. p. 160, išn. 327.
[505] T. y.: eitų.
[506] T. y.: gyventum.
[507] *Deināalgenikamans* „samdininkams“ iš tikrųjų yra „dienos (dieniniams, padieniams) samdini(nk)ams“ (pr. *algenikamans* dat. pl. = lie. *algìnỹkas* resp. *alginiñkas* „samdininkas, samdinys“) – kalkė iš vok. *Taglõnern* „samdini(nk)ams“.
[508] *Lāngiseiliskan* (acc. sg.) – „lengvajausmiškumas“ (dėl *-seil-isk-* žr. p. 220, išn. 723) = „lengvamaniškumas“ = „lengvaširdiškumas“ plg. p. 100, išn. 6.
[509] *fůr augen* „dėl akių“.
[510] waikai.

das jr ſolchen willen Gottes thut **12** von hertzen / mit
kai ious ſtawīdan quāitin[511] Deiwas **14** ſeggītei eſſe ſīran / ſen
kad jūs tokią valią dievo darote[512] nuo širdies su

gutem willen / Laſt euch dūncken[513] / **13** das jr dem
labban quāitin[511] / Daiti ioumas **15** pomīrit / kai ious ſteſmu
gera valia. Leiskite jums pagalvoti, kad jūs tam

HERRN vnnd nicht den Menſchen **14** dienet / Vnd
Rikijan / bhe ni ſteimans **16** ſmunentins ſchlūſiti / bhe
viešpačiui ir ne tiems žmonėms tarnaujate; ir

wiſſet / was ein jeglicher gutes thut / **15** das wird er
waiditi / kai erains labban **17** ſegge / ſtan wīrſt tans
(te) žinote: ką ikvienas gẽra daro, tą tampa jis

empfahen / Er ſey Knecht oder **16** Frey.
pogauuns[514] / ſtas bouſai waix **18** adder powīrps[515].
gavęs, jis tebūna bernas arba laisvas.

17 Den Haußherrn vnd **18** Haußfrawen. **19**
19 Steimans Butta Rikians bhe **20** Bnttas[516] waiſpattin[517]. **21**
Tiems buto viešpačiams bei buto viešpačioms.

[511] Pr. *quāitin* „noras, valia“ (acc. sg.) greičiausiai rodo tą, kad pr. *quāits* „t. p.“ (nom. sg.) = **kvaits* yra buvęs *i*-kamienis (pr. *quaitan* acc. sg. – vėlyvas alamorfas) – iš pr. **kvaitis* ir, toliau, matyt, iš pr. **kvai-ti* „nor(ėjim)as“ (nom.-acc. sg. neutr.), kuris laikytinas priesagos **-ti-* vediniu iš atematinio pr. verb. **kvai-* (: **kvei-*) > *quoi* „nori“ [plg. pvz. lie. *dė-tis* „dėjimas“ (⩽**-ti* nom. -acc. sg. neutr.) ← *dė-* „dėti“]. Tą pačią (kaip pr. **kvai-*) šaknį turi ir lie. verb. *kviẽsti* resp. (praes.) *kviẽ-čia* „kviečia, prašo“ < **kvei-tįa* „nori (kad ateitų)“, kuris galėtų būti padarytas (apie tai reikėtų atskirai pakalbėti) iš ryt. balt. **kvei-ti* „nor(ėjim)as“ (nom. -acc. sg. neutr.; plg. p. 192, išn. 547), o pastarasis (plg. ir vak. balt. **kvai-ti*, žr. anksčiau) – iš ryt. balt. **kvei-* „norėti“ (atematinis): vak. balt. **kvai-* „t. p.“ (> pr. *quoi*); žr. p. 293, išn. 153.

[512] T. y.: darytumėte.

[513] *Last euch dúncken* yra ne „leiskite jums pagalvoti“ (→ pr. *Daiti ioumas pomīrit* „t. p.“), o „pamanykite, pagalvokite“.

[514] *wīrst ... pogauuns* — pr. futurum: „gaus“.

[515] *powīrps* „laisvas“ [plg. lie. dial. *pãvirpas* „įlaidinis (įsileistas gyventojas)“ (LKŽ IX 698) < *„laisvas žmogus“ – turbūt prūsų kilmės žodis], kilęs iš „atleistas“ < „palaidas“ < „atsuktas“; plg. p. 75, išn. 49.

[516] Buttas.

[517] *waispattin* (acc. sg.) – vietoj *waispattins* (acc. pl.)

Jr Herrn thut auch daſſelbige gegen
Jous Rikijai / ſeggīta ſtanſubban Deigi prī=**22**kin
Jūs, viešpačiai, darykite tą patį taipogi prieš

jnen / **20** vnd laſſet ewer drewen / Vnd wiſſet das
tennans / bhe powiērptei[518] iouſon trēnien[519] / bhe wai**23**diti / kai
juos ir paleiskite jūsų grūmojimą; ir žinokite, kad

jr auch **21** einen HErrn im Himel habt / vnd iſt
ioūs dijgi ainan Rikijan endangon turriti / **24** bhe aſt
jūs taipogi vieną viešpatį danguje turite, ir (ne)yra

bey jm kein an=**22**ſehen der Perſon[520]. [**23** Smuni=]
pirſdau ſteſmu ni aina endiriſna[521] ſteiſon **25** ſmūni[522]. [Der]
priešais jį nė vienas (į)žiūrėjimas tų asmenų.

96 **1** Der gemeinen Jugent. **2** Jr Jungen ſeyt
97 **1** Steiſmo Perōnin Maldūnin[523]. **2** Jous Maldai ſeiti
Tam bendram jaunimui. Jūs, jauni, būkite

den Alten vnterthan / vnd be=**3**weyſet
pokluſman[524] ſteimans vrai=**3**ſins[525] / bhe powaidinneiti
paklusniai tiems senesniems ir parodykite

[518] *powiērptei* – „paleiskite, palikite, atsisakykite“, plg. p. 75, išn. 49.

[519] Turbūt: trennien.

[520] Dėl frazės *ansehen der Person* reikšmės plg. III 3_{15-16}.

[521] *endirisna* „(į)žiūrėjimas, atsižvelgimas“ (nom. sg. fem.).

[522] Pr. *smūni* „žmonės, asmenys“ taisytina (per *smūnī* arba tiesiog) į *smūnin* – į (pr. casus generalis – acc. sg. =) gen. pl. (katekizmų laikais buvo ir tokia – inovacinė – gen. pl. fleksija); originalo forma (vok.) *der Person* yra pluralinė (gen. pl., o ne gen. sg.), – tai aiškiai rodo (lie.) *personu* „asmenų“ VE 41_{20} bei pr. *steison*. Net ir pats kamienas pr. *smūn-* = **zmūn-* („žmonės“) yra pluralinis, plg. singularinį kamieną pr. *smūnent-* = **zmūnent-* „žmogus“ (bet E 187 *smoy*); dėl sg. resp. pl. kamienų supletyvumo plg. pvz. lie. *žmog-ùs* resp. *žmón-ės* (panašių tipologinių paralelių yra daugely kalbų). Iš pluralinio pr. **zmūn-* „žmonės“ [su *-ū-* iš **-ā-* (= lie. *žmón-ės*) arba iš **-ū-*] buvo padarytas singularinis (singulare tantum) **zmūni* „žmogiškumas, orumas“ > „šlovė“ (< **-ī* < **-ē*) = *smūnin* (acc. sg.) „šlovė“, o iš pastarojo – pr. **zmūn-int-* = *smūnint* „šlovinti“; plg. pr. *teisint* „gerbti“, išvestą iš pr. *teisi* „garbė“ (< **teisē*). Žr. p. 252.

[523] Žr. p. 101, išn. 8.

[524] Adv. = adj. nom. -acc. sg. neutr., plg. p. 122, išn. 118.

[525] Plg. p. 110, išn. 51.

darinn die demut / Denn Gott widerſtehet **4**
en ſteſmu ſtan lāuſtīngiſkan **4** beggi Deiws empríkiſtallaē[526]
tame tą nu(si)žeminimą, nes dievas prieštarauja

den hoffertigen / Aber den demůtigen gibt er
ſteimans labbatīngins / **5** Adder ſteimans Lāuſtingins daſt tans
tiems puikuoliams, o tiems nusižeminusiems duoda jis

gnade. **5** So demůtiget euch[527] nun vnter die
etnīſtin / **6** Steſſepaggan lauſtineiti[528] wans teinu / pōſtan
malonę. To dėlei nužeminkite jus dabar po ta

gewaltige Handt **6** Gottes / das er euch erhôht zu
ware=7wingin rānkan Deiwas / kai tans wans erlāngi[529] prei **8**
galinga ranka dievo, kad jis jus iškelia[530] prie

ſeiner zeit[531] / I. Pet. 5.
ſwaian kērdan[532] / I. Petri 5.
savo laiko.

[526] emprīkiſtallē. Plg. p. 174, išn. 416.

[527] *demůtiget euch* (→ pr. *lauſtineiti wans* „nužeminkite jus") reiškia „nusižeminkite".

[528] *laustin-(eiti)* turbūt yra **l'aust-in-* < **ljaust-in-* „nužeminti, demütigen" – vedinys iš adj. (ar subst.?) **ljausta-* „nužemintas, nuolankus" (iš čia ir pr. *lāust-ingins*), o pastarasis – iš **ljaud-* „nužeminti" < *„nuliūdinti": lie. **ljūd-* > *liūd-o* resp. *liūsti*. Dėl pr. **ljaud-* „(nu)liūdinti": lie. **ljūd-* „liūsti" plg. pvz. lie. *džiáu-ti* : *džiū́-ti* ir pan.

[529] *erlāngi*, t. y. (*er-*+)*lāngi* yra, matyt, iš **lañgī* „kelia" resp. **lañgītvei* „kelti, kilnoti", kuris galėtų būti vedinys iš pr. adj. *lang-* < **lengv-* „lengvas" (= lie. *leñgvas* ir kt.), plg. pvz., lie. dial. *raudýti* „daryti raudonu" (: *raũd-as* „raudonas"). Taigi pr. **lang-ītvei* „kelti, kilnoti" galėtų būti iš „daryti (pa)keliamu, pasikeliančiu, nesunkiu" < „daryti lengvu"; plg. lie. dial. *paleñgvinti* „pakilnoti, norint nustatyti svorį" (LKŽ VII, p. 338) = „daryti kilnojamu, pakeliamu".

[530] T. y.: iškeltų.

[531] *zu seiner zeit* – „savo laiku".

[532] *kērdan* (acc. sg.) yra nom. sg. **keřdā* „laikas, metas", kilęs iš „nuoseklumas" < „eilė" (plg. pvz. lie. *eilė* „eilė, nuoseklumas; kartas, sykis; metas" LKŽ II², p. 1061 t.) < „eilė; kaimenė (kaip genamų gyvulių vora)" > lie. **kerdā* > **kerdà* „kaimenė, banda" → lie. *keřdžius* „piemenų vyresnysis" (plg. lie. *bañdžius* „t. p." ← lie. *bandà* < **bandā* „kaimenė, kaip gyvulių būrys", plg. p. 107, išn. 23); ir kt. Žr. dar p. 195, išn. 565.

7 Den Widwen. **8** Welche eine rechte Widwe vnd
9 Steimans Widdewūmans[533]. **10** Kawida aina tickra widdewū[534] bhe
Toms našlėms. Kokia viena tikra našlė ir

einſam iſt / die **9** ſtellet jr hoffnung auff
ainaſeilin=**11**gi[535] aſt / ſtai ſaddinna[536] ſwaian auſchaudiſinan[537] no **12**
vienišai yra, ta (te)stato savą pasitikėjimą ant

Gott / vnd bleibet am Ge=**10**bet tag vnd nacht.
Deiwan / bhe polīnka en madlin / deinan bhe nackti=**13**en /
dievo bei (te)palieka maldoje dieną ir naktį.

Welche aber in wollůſten[538] lebt / **11** die iſt lebendig
kawida adder en labbaiquoitīſnan giwa / ſta aſt **14** giwāntei[539]
Kokia tačiau gerai geidulyje gyvena, ta yra gyvenančiai

todt / I. Timo. 5.
aulauſē / I. Teſſalo. 5.
numirusi.

12 Der Gemeine. **13** Liebe deinen Neheſten / als dich
15 Steiſmu Piru. **16** Mijlis twaian Tawiſen kai tien
Tai bendrijai. Mylėk tavą artimą, kaip tave

ſelbſt. Jn dem **14** wort ſind alle Gebot verfaſſet.
ſubban enſteſ**17**mu wirdai aſt wiſſai pallaipſai entenſītei /
patį. Tame žodyje yra visi paliepimai įtrauktì.

[533] Žr. tolesnę išnašą.

[534] *widewū* (nom. sg.) = **vidavū* < balt. **vidavā* „našlė“ yra praindoeuropietiško senumo žodis (ide. **ųidhoųā* „našlė“ = „ta, kuri neteko arba neturi vyro“), kuris dėl tam tikrų priežasčių (atskirai aptartinų) išnyko lie. ir la. kalbose. Žr. p. 310, išn. 212.

[535] Adv. (= nom.-acc. sg. neutr.) ar nom. sg. fem. *-i* < **-ē*.

[536] *saddinna* – „sodina; stato, deda“.

[537] auſchaudiſnan.

[538] *in wollůsten* yra ne „gerai geidulyje“ (→ pr. *en labbaiquoitīsnan* „t. p.“), o „geiduliuose“.

[539] Žr. p. 164, išn. 355.

Rom. 13. Vnd hal=**15**tet an mit Beten[540] fůr alle
Rom. 3. **18** Bhe enlāikuti ſen madlan prei wiſſans
Ir (te)(į)laikote su malda prie visų

Menſchen / I. Timot. 2.
ſmunenti=**19**uaus[541] / I. Timoth. 2.
žmonių.

16 Ein jeder lern ſein Lection / **17** So wird
20 Erains mukinſuſin[542] ſwaian mukinſnan / **21** Tīt wīrſt
Ikvienas tesimokina savą mokymą, taip tampa

es wol im hauſe ſton. [**18** Steiſmo]
– labbai ſtalliuns[543] enſtan buttan. [**22** L Ein]
gerai stovėjęs tame bute.

98 **1** Ein Trawbůch=**2**lein / wie das in vnſer
99 **1** Ains Sallūbs Lai**2**ſkas[544] / Kai ſtas en noūſon
Viena santuokos knyga, kaip ta mūsų

Kir=**3**chenordnung ſtehet.
Kīr=**3**kis teikūſnan ſtalle.
bažnyčios potvarkyje stovi.

4 Auffbietung[545]. **5** N. vnd N. wôllen nach Gôtlicher
4 Powackīſna[546]. **5** N. Bhe N. Quoitē[547] po Deiwūtiſkan
Pašaukimas. N. ir N. nori pagal dievišką

[540] *haltet an mit Beten* [→ pr. *enlāikuti sen madlan* „(te)laikote su malda"] reiškia „nesiliaukite melstis".

[541] ſmunentinans.

[542] Turbūt: mukinſeiſin.

[543] *wīrst ... stalliuns* – pr. futurum: „stovės".

[544] Žr. p. 212, išn. 675,

[545] *Auffbietung* – „(užsakų) paskelbimas".

[546] *Powackīsna* (nom. sg.) – „pašaukimas" = „(užsakų) apšaukimas, paskelbimas".

[547] *Quoitē* „nori" (3. pl. praes.) = **kvaitē* (praes.) resp. inf. **kvait-ētvei* „norėti" yra vedinys iš pr. **kvait-is* > *quāits* „noras" (žr. p. 188, išn. 511), plg. pvz. lie. *rūd-ėti* „rūdyti" (LKŽ XI, p. 866) ← *rūdis* ir pan. Žr. dar p. 293, išn. 153.

Ordnung **6** zum heiligen Stand der Ehe
Enteikū=**6**ſnan / preiſtan Swintan buſennien / ſteiſe Salaū=**7**ban
patvarkymą prie tos šventos padėties tos santuokos

greiffen[548] / Begern zu **7** ſôlchem ein gemein
kackint[549] / Pallapse[550] prei ſtanſubban / ainan pero=**8**nin
siekti, geidžia prie tos pačios[551] vieną bendrą

Chriſtlich Gebet / das ſie dieſen **8** Chriſtlichen /
Crxtiāniſkan[552] madlin / kai ſtai ſchian Crixtiāni=**9**ſkan
krikščionišką maldą, kad jie[553] šią krikščionišką

Ehelichen Stand / in Gottes Namen **9** anfahen[554] / vnnd
Salūbiſkan buſennien en Deiwas Emnen en=**10**laipinne bhe
santuokinę padėtį dievo varde (į-) geidauja ir

ſeliglich zu Gottes Lob[555] volenden **10** mȏgen. Vnd hat
Deiwutiſkai / prei Deiwas girſnan wan**11**gint[556] maſſi / bhe
palaimingai prie dievo gyrimo (pa)baigti gãli[557]. Ir

jemands darein zu ſprechen / der **11** thue
ickai ainonts ēnſtan turīlai preiwai**12**tiat / ſtas ſegē
jei kas nors tame turėtų (prie)kalbėti, tas (te)daro

[548] Vok. *greiffen*, be kitų reikšmių, turi ir „siekti".

[549] Iš to, kad yra pr. *kak-in-t* „siekti" = lie. *kãk-in-ti* "(pa)siekti" (plg. la. *kac-êt* „siekti" ir kt.) : lie. *kàk-ti* (= la. *kak-t*), galima galvoti, kad buvo ir pr. **kak-tvei.*

[550] Žr. p. 71, išn. 20.

[551] T. y. padėties.

[552] Crixtiāniſkan.

[553] T. y. anksčiau minėtieji „N. ir N."

[554] *anfahen* čia reiškia ne „geidauja" (3 pl. praes. → pr. *enlaipinne* „t. p."), o „pradėti" (inf.); vok. *anfahen* išverstas ne į „pradeda", o į „geidauja" dėl to, kad čia buvo pasigauta viena iš tolimesnių žodžio vok. *anfahen* „pradėti" reikšmių — reikšmė „pretenduoti, geidauti". Žr. dar p. 106, išn. 18.

[555] *zu Gottes Lob* „dievo gyrimui" = „dievo garbei".

[556] *wang-int* „(pa)baigti" — vedinys iš *wangan* (acc. sg.) „pabaiga, galas".

[557] T. y.: galėtų.

es bey zeit / oder ſchweige darnach / vnd enthalt **12**
ſtan en kērdan[558] / adder tuſſīſe[559] panſdau **13** bhe etlāikuſin
tai laike, arba tetyli po to ir (te)susilaiko

ſich etwas zuuerhindern[560] / dawider für
deickton[561] prei kitawidintunſin / priki **14** ſtanſubban
ką nors (prie) keĩstis prieš tai pat

zunemen / **13** Gott gebe jnen ſeinen Segen.
prei īmt / Deiwas daſe ſteimans ſwaian **15** etnīſtin.
(prie) imti. Dievas teduoda jiems savą palaimą.

14 Die Trewung vor der **15** Kirchen. **16** N.N. wilſtu N.N.
16 Stai Salūbſna pir=**17**ſchau[562] — Kīrkin. **18** N.– Quoi tu N.–
Tas sutuokimas priešais bažnyčią. Nori tu N.

zu einem —— Eheligen Ge=**17**mahel haben. **18** Wenn ſie
prei —— twaian Salubiſkan Sa=**19**lūbin turrit. **20** Kaden ſtai
(prie) tava santuokine sutuoktine turėti. Kada jie

—— antworten Ja / So **19** ſol der Prieſter jnen
abbai ia ettrāi / Tīt tur**21**ri ſtas Lūbeniks ſteimans
abu „taip“ atsako, tai tùri tas sutuokėjas jiems

[558] *en kērdan* yra „laike“ (plg. p. 190, išn. 532) arba „į laiką“, – vienu ir kitu atveju reiškia „laiku“ (*bey zeit* „t. p.“) = „nepavėluotai“.

[559] Žr. p. 182, išn. 468.

[560] *(zu)uerhindern* reiškia ne „keistis“ (→ pr. *kittawidintunsin* „t. p.“), o „sutrukdyti“. Dėl šios klaidos kaltas, matyt, ne A. Vilis, o jo padėjėjas (Paulius Mėgotas): pastarasis, klausiamas dėl *zuuerhindern* „(su)trukdyti“ (t. y. *zuverhindern*), nugirdo *zuveràndern* ir jį, be to, klaidingai siedamas su *sich* (jis iš tikrųjų sietinas tik su *enthalt*), išvertė į pr. *prei kitawidintunsin* „(prie) keistis“.

[561] *deickton* (acc. sg.) „ką nors, šį tą“ < „dalyką“, plg. lie. dial. *dáiktas* „dalykas“ pasakyme: *eikš čionai – vieną dáiktą pasakysiu* „... vieną dalyką (t. y. šį tą) pasakysiu“ LKŽ II^{2} 218.

[562] pirſchdau.

100	wei=**20**ter	ſagen /	Alſo:	[**21** Ains]	**1** Dieweil[563]
101	**22** tals	gerdant[564]	titet.	[**23** L ij Dieweil]	**1** Stankĩſman[565]
	toliau	sakyti	šitaip.		Tą metą (,kai)

jr	denn	zum	heiligen	Stand	der	Ehe **2**	wolt
ious	——	prẽiſtan	ſwintan	bauſenni=**2**en	ſteiſe	Salūban	——
jūs		prie tos	šventos	padėties	tos	santuokos	

greiffen /		auff	das	jr	das	nicht	one	verſtandt **3**
kakĩnt[566] /	bhe	——	kai	ious	ſtan	ni	ſchlāit **3**	iſſpreſnan
siekti,	ir		kad	jūs	tai	ne	be	supratimo

des	Worts	Gottes	thut /	wie	die	Vngleubigen /	So **4**
ſteiſon	wirdan	Deiwas	ſegijtei /	kāigi	ſtai **4**	nidruwĩngi /	Tīt
to	žodžio	dievo	darote,	kaip	tie	netikėliai,	tai

[563] *Dieweil* reiškia „tuomet (tuo metu), kai; tuokart (tuo kartu), kai; kadangi", kuris išverstas į pr. *stankĩsman* = *stan kĩsman* „tą metą; tą kartą" (acc. sg. *stan* „tą"+subst. acc. sg.), žr. išn. 565.

[564] Taisytinas į *gerdaut*. Jis reiškė „sakyti" = „garsinti, skelbti" — yra vedinys iš subst. **gerda-* „garsas" (plg. pvz. lie. *matuoti* ← *mãtas* resp. *skurdauti* „skursti" ← *skuřdas*) = lie. *geřdas* „garsas, žinia" (LKŽ III, p. 250): lie. *gird-ėti* ir kt. Kad pr. *gerd-aut* buvo „sakyti" = „garsinti, skelbti", be to, rodo ir: pr. *pogerdawie* „(sie) predigen" (= „skelbia"), *engerdaus* „erzähle" (= „papasakok" = „pagarsink"), *preigerdawi* „verheisst" (= „prižada" = „paskelbia").

[565] Pr. *kĩsman* „metas, kartas" (acc. sg.) < **kẽs-ma-* (ar **kẽs-mã-*) yra iš „įdrėskimo, įrėžimo" — priesagos **-ma-* (ar **-mã-* arba **-sma-* resp. **-smã-*) vedinys (plg. lie. *bãž-mas* „būrys, daugybė" < „susikimšimas" ← **baž-*: la. *bâz-t* „kišti, kimšti") iš verbalios šaknies pr. **kẽs-* (= sl. **kẽs-*, iš kurios yra galūnės vedinys lenk. *czas* „laikas" ir t. t.), apofoniškai kilusios iš pr. < balt. **kes-* „drėksti, rėžti" (= sl. **kes-* > s. sl. *čes-ati* „draskyti; šukiuoti"), kurią (ji — praindoeuropietiško senumo) randame dar žodžiuose pr. *kexti* (E)=**kẽkstī* „kasa" (su įterptiniu *-k-* prieš *-s-*) < **kẽs-tī* [< „šukavimas" (< „draskymas")], lie. *kas-ýti* „draskyti", *kas-à* (= la. *kasa* „t. p.", sl. *kos-a* „t. p."; < „šukavimas"), *kàs-ti* „scharren, graben" = la. *kas-t* „t. p." [< „draskyti (žemę ir pan.)"] ir kt. (plg. G. Jakobson, Scando-Slavica, IV, p. 286 tt.). Taigi pr. *kĩsman* (acc. sg.) „metas, kartas" (taip pat sl. *časъ*) yra iš „įrėžimo" (laiko matavimas įrėžimais!), plg. pvz. lie. *kařtas* „paз" < „įkirtimas" (panašių tipologinių paralelių yra daug pasaulio kalbose). Šitaip pr. *kĩsman* (acc. sg.) „metas, kartas" skiriasi nuo pr. *kẽrdan* (acc. sg.) „laikas, metas" (žr. p. 190, išn. 532), taip pat nuo pr. *mettan* (E) „Jahr" < „laikas; Jahr" = lie. *mẽtas* „laikas; Jahr" (reikšme „Jahr" dažniau — *mẽtai*), kilusio iš „(laiko) matavimo".

[566] Čia turėtų būti ne inf. „siekti, greiffen" (pr. *kakĩnt* „t. p". — pagal vok. inf. *greiffen* „t. p."), o 2 pl. praes. „siekiate, wolt greiffen". Prie šitokios klaidos atsiradimo, matyt, prisidėjo P. Mėgotas.

hôrt zum erſten das Wort Gottes / wie der
kīrdeiti en Pirmannin[567] ſtan wirdan 5 Deiwas kāigi ſtas
girdėkite pirma tą žodį dievo, kaip ta

Ehe=5ſtand von Gott iſt eingeſetzt worden.
Sallubai buſennis eſſe Deiwan 6 enſadints aſt. ———
santuokos padėtis nuo dievo įstatyta yra.

6 Alſo ſchreibt Moſes im erſten 7 Buch / am andern
7 Tīt peiſai Moiſes en pirmannien 8 laiſken[568] en anterſmu
Taip rašo Mozė pirmojoje knygoje antrame

Capitel. 8 Vnd Gott der HERR ſprach: Es iſt nicht 9
ſklaitinſnan[569]. 9 Bhe Deiws — Rikijs billa. Sta aſt ni
skyriuje. Ir dievas viešpats bylojo: Tai yra ne

gut / das der Menſch allein ſey / Jch will jm einen 10
labban / 10 kai ſtas ſmunents ains aſt / As quoi ſteſmu ainan11
gẽra, kad tas žmogus vienas yra. Aš noriu jam vieną

Gehůlffen machen / die vmb jn ſey. Da ließ
pogalban[570] teckint / kawida ſurgi tennen boūſei / Stwi 12 dai
pagalbą daryti, kokia apie jį būtų. Čia leido

Gott 11 der HERR einen tieffen Schlaff fallen / auff den 12
Deiws — ——— ainan gillin maiggun krūt[571] noſtan
dievas vieną gilų miegą kristi ant to

[567] Žr. p. 182, išn. 465.
[568] Žr. p. 212, išn. 675.
[569] Plg. p. 210, išn. 669.
[570] *pogalban* (acc. sg.) turbūt reiškė „pagalbą; pagalbininką, -ę“ (tokias reikšmes turi ir lie. *pagálba*); taip galvotina dėl to, kad vok. *Gehůlffen* čia reiškia „pagalbininką“.
[571] Pr. *krū-t* „kristi“ (plg. pr. *kruwis* „kritimas“ E) = „būti metamam“ yra turbūt iš balt. **krū-* „būti metamam į kokį vieną daiktą“ (inf.; **kruv-* praes., praet.) resp. „mesti į kokį vieną daiktą“ (inf.; **krav-* praes., iš čia apibendrinant atsirado lie. inf. *kráu-ti* = la. *krau-t*, bet plg. sl. *kry-ti*<**krū-tei*), greta kurio bus buvęs balt. **krā-* „dėlioti“ (t. y. „krauti ne mėtant, o dėliojant“!) > la. *krâ-t* „rinkti, krauti“ resp. lie. *kró-snis* = la. *krâ-sns* „t. p.“.

Menſchen / vnd er entſchlieff / vnd nam ſeiner[572]
ſmu=**13**nentinan / bhe tans iſmigē bhe immats ſwaiſe
žmogaus, ir jis užmigo. Ir ėmė savo

Rie=**13**ben eine / vnd ſchloß die ſtet zu mit
grēi=**14**wakaulin[573] ainan / bhe pertraūki[574] ſtan deickton ſen **15**
šonkaulių vieną ir užtraukė tą daiktą su

fleiſch / Vnd **14** Gott der HERR bawet ein Weib
menſan / bhe deiws — Rikijs kūra ainan gennan /
kūnu; ir dievas viešpats (su)kūrė vieną moterį

auß der Riebe / **15** die Er von dem Menſchen
eſſe=**16**ſtan Greiwakaulin / kawijdan tans eſſe ſteſmu ſmu=**17**nentin
iš to šonkaulio, kokį jis nuo to žmogaus

nam / vnd bracht ſie zu **16** jm. Da ſprach der Menſch:
immats / bhe weddēdin prēiſtan. Stwi billa **18** ſtas ſmunents /
(pa)ėmė, ir (nu)vedė ją prie jo. Čia bylojo tas žmogus:

Das iſt doch Bein **17** von meinen beinen / vnnd Fleiſch
ſta aſt ainawijdi[575] kaulei eſſe maians **19** kaūlins / bhe menſā[576]
Tai yra vienokiai kaulai nuo manų kaulų ir kūnas

von meinem **18** fleiſch / man wird ſie Mennin heiſſen /
eſſe maian menſan / ſtwi wīrſti**20** dien[577] wijrinan[578] billīuns[579] /
nuo mano kūno; čia tampa ją vyrine vadinęs

[572] *seiner* čia yra ne „savo“ (→ pr. swaiſe „t. p.“ gen. sg.), o „jo“.

[573] *grēiwakaulin* yra acc. sg. – casus generalis, čia galbūt gen. pl.

[574] *pertraūki*, kuris čia reiškia „užtraukė“ („traukiant uždėjo, uždengė“), matyt, bus turėjęs ir tokią reikšmę: „uždarė, užrakino, schloß zu“ = „užtraukė skląstį“, plg. lie. dial. *užtráukti duris* „uždaryti, užrakinti (skląstimi) duris“.

[575] Turbūt adv. („vienokiai“).

[576] Visuose katekizmuose vok. *Fleisch* „mėsa; kūnas“ yra verčiamas į pr. *mensā* „t. p.“ (= *menso* „t. p.“ E 154, 374), o vok. *Leib* „kūnas“ – į pr. *kermens* „t. p.“.

[577] *wīrstidien* „tampa ją“ – su enklitiku *-dien* „ją“.

[578] Priesagos *-in-* vedinys iš pr. *wijrs* „vyras“; pr. *wijrinan* – kalkė iš vok. *Mennin*.

[579] *wīrsti... billīuns* „tampa... bylojęs, vadinęs“ – pr. futurum : „vadins“.

darumb **19** das ſie vom Manne genomeu[580] iſt.
ſteſſe paggan / kai tenna eſſe **21** wijrau[581] imtā aſt /
to dėlei, kad ji nuo vyro imtà yra.

Darumb wird **20** ein Man ſeinen Vater vnd Mutter
Steſſe paggan wīrſt ains wirs / **22** ſwaian Tawan / bhe mūtin
To dėlei tampa vienas vyras savą tėvą bei motiną

verlaſſen / vnd **21** an ſeinem Weib hangen / vnnd ſie
powiērpuns[582] / bhe en **23** ſwaiaſmu gennan kabīuns[583] / bhe ſtai
apleidęs ir į savą moterį (įsi)kabinęs, ir jie

werden ſein ein **22** Fleiſch.
wīrſt boūuns[584] **24** ains menſas[585].
tampa buvęs vienas kūnas.

23 Darnach wende er ſich zu **24** jnen beiden / vnd
25 Panſdau wartinna ſin tans prei **26** —— abbans / bhe
Po to tesikreipia jis prie abiejų ir

102 rede **25** ſie an / Alſo: [**26** Stankiſman] **1** Weil
103 enwaitia tennans / Titet. [**27** L iij Weil] **1** Stankīſman kai
(į)kaĪba jiems šitaip: Tą metą, kai

jr euch beide in den Eheſtandt begeben **2**
ious wans[586] abbai ēnſtan / **2** Salaūbai boūſennien podāuns[587]
jūs jus abu į tą santuokos padėtį pa(si)davęs

[580] genomen.

[581] wijran.

[582] *wīrst... powiērpuns* „tampa ... apleidęs“ – pr. futurum: „apleis“.

[583] *(wīrst) ... kabīuns* „(tampa) ... kabinęs“ – pr. futurum: „kabins“.

[584] *wīrst boūuns* „tampa buvęs“ – pr. futurum : „bus“.

[585] *mensas* yra turbūt klaida – vietoj *mensa* (fem., nom. sg.): čia *-s* buvo pridėtas, matyt, pagal pažyminį *ains* (masc., nom. sg.), klaidingai pavartotą (dėl vok. *ein* – ne fem.) vietoj *aina* (fem., nom. sg.).

[586] Žr. tolimesnę išn.

[587] *ious wans ... podāuns* „jūs jus ... padavęs“ – vokiška konstrukcija vietoj: *ious sien ... podāuns* „jūs ... pasidavęs“.

habt / in Gotses[588] Namen / So hóret auffs erſte
aſtai en Deiwas 3 Emnen / Tīt kirdijti en Pirmannien[589]
esate dievo varde, taip girdėkite, pirma,

das 3 Gebot Gottes / vber dieſen Stand. So ſpricht 4
ſtan pallaipſan 4 Deiwas / noſchan bauſennien / Tīt billa
tą paliepimą dievo ant šios padėties. Taip byloja

S. Paulus. 5 Jr Menner lîebet ewre Weiber / gleich
Swints 5 Pauli. 6 Jous Wijrai / milijti ioūſans Gennans /
šventas Paulius. Jūs, vyrai, mylėkite jūsas moteris,

wie 6 Chriſtus geliebet hat die Gemeine / vnnd hat
kāigi 7 Chriſtus milijuns aſt ſtan perōnin / bhe[590] aſt
kaip Kristus mylėjęs yra tą bendriją ir yra

ſich 7 ſelbſt fûr ſie gegeben / auff das Er ſie
ſien ſups 8 pērſtan dāuns / Noſtan kai tans tennan
save patį už ją davęs ant to, kad jis ją

Heiliget / vnd 8 hat ſie Gereiniget / durch das
Swintina 9 bhe aſt tennan Skijſtinnons / praſtan
šventina[591] ir yra ją (ap)švarinęs per tą

Waſſerbad im Wort / 9 auff das Er ſie Jm
vndas ſpag = 10tan[592] ēnſtan wirdan / Noſtan kai tans ſtan ſebbei
vandens prausimą tame žodyje ant to, kad jis ją[593] sau

ſelbeſt zurichtet / eine Gemeine[594] 10 die Herrlich
po = 11gattewinlai ainan pijrin[595] / Quai Rikijiſkai
paruoštų vieną bendriją, kuri šauni

[588] Gottes.
[589] Žr. p. 196, išn. 567.
[590] *e* čia – antikva.
[591] Žr. p. 69, išn. 11.
[592] Žr. p. 143, išn. 239.
[593] T. y. bendriją.
[594] *Er sie ... eine Gemeine* reiškia „jis ją... kaip tokią bendriją“.
[595] Žr. p. 201, išn. 608.

ſey / die nicht habe einen Flecken / oder **11**
baulai **12** Quai niturrīlai ainontin mīlinan[596] adder
būtų, kuri neturėtų vienintelę dėmę arba

Runtzel / oder des etwas / ſondern das ſie
ſenſkrempū**13**ſnan / adder ſteiſon deicktas[597] / Schlait kai ſtai
suraukšlėjimą arba tų ko nors, bet kad ji

Heilig ſey / **12** vnd vnſtrefflich. **13** Alſo ſollen auch
Swin**14**tai bouſei / bhe niebwinūtei[598] / Tīt turri dijgi
šventa būtų bei neapkaltinta. Taip turi taipogi

die Menner jre Weiber lieben / **14** als jre eigene
ſtai wij=**15**rai ſwaians gannans milijt kāigi ſwian[599] ſubban
tie vyrai savàs moteris mylėti, kaip savą patį

Leibe / Wer ſein Weib liebet / der liebet **15** ſich
kēr**16**menen / kas ſwaiau[600] Gannan milē / ſtas mile ſien
kūną. Kas savą moterį myli, tas myli save

ſelbſt / Denn niemandt hat jemal ſein
ſub**17**ban / beggi niaintonts[601] aſt ainontinreiſan ſwaian **18**
patį; nes niekas (ne)yra vienintelį kartą savą

eigen **16** fleiſch gehaſſet / Sonder er neeret es / vnd
ſubban menſan dergēuns / Schlāits tans maitā **19** ſtan bhe
patį kūną dergęs[602], bet jis maitina jį bei

pfleget **17** ſein / Gleich wie auch der HErr die
kūnti ſtan / Ainaweydi kaigi —— ſtas Rikeis **20** ſtan
saugo tą vienokiai, kaip tas viešpats tą

[596] *mīlinan* (su *-ī-* < **-ē-*) „dėmė (paprastai nuo sumušimo)“ (acc. sg.), plg. lie. *mėlyna* „t. p.“ (= nom. pl. *melinos* „t. p.“ SzPS II 46_{20}), *mėlynė* resp. *mėlýnė* „t. p.“ LKŽ VII, p. 1030–1031.

[597] Plg. p. 194, išn. 561.

[598] Turbūt su *-ei* vietoj *-ai* (nom. sg. fem.) veikiant formai *bousei*. Arba ši *niebwinūtei* yra adv. (?).

[599] ſwaian.

[600] ſwaian.

[601] niainonts.

[602] Žr. p. 118, išn. 98.

Gemeine. **18** Die Weiber ſein vnterthan jren Mennern /
perōnin. Stai gannai bouſei pomeſton[603] ſwaain[604] **21** wijrin[605]
bendriją. Tos moterys tebūna pàmesta savam vyrui,

als **19** dem HErrn / Denn der Man iſt des Weibs
kāigi ſtēſmu[606] Rikijan / Beggi ſtas wijrs aſt **22** ſteiſei Gennas
kaip tam viešpačiui; nes tas vyras yra tos moters

Heupt / **20** Gleich wie auch Chriſtus das Heupt iſt
gallū / Ainawīdai kai —— Chriſtus ſta **23** gallu aſt
galva vienokiai, kaip Kristus ta galva yra

der Ge=**21**meine / vnd Er iſt ſeines Leibs Heiland.
ſteiſon perōniſkan / Bhe tāns aſt ſwaiſe **24** kermenes pogalbenix[607] /
tos bendrijos ir jis yra savo kūno išganytojas.

Aber wie nu **22** die Gemeine Chriſto iſt vnterthan / Alſo
Adder kāigi — ſtai perōni[608] Chri=**25**ſto[609] aſt pokluſman[610] / Tīt
Bet kaip ta bendrija Kristui yra paklusniai, taip

auch die **23** Weiber jren Mennern in allen
dijgi ſtai gannai ſwaimans **26** wijrimans en wiſſans
taipogi tos moterys saviems vyrams visuose

dingen.
poweiſtins.
dalykuose.

[603] *pomeston* = **pamestan* (nom. sg. neutr., partic. praet. pass.) išverčiau žodžiu lie. *pàmesta* (nom. sg. ne fem., o neutr.), čia reiškiančiu („unterworfen" =) „pàmesta, pàlikta, priskirta". Žiūrint vien reikšmės, paprasčiau būtų versti žodžiu lie. *pavaldžios*, bet tuomet čia nukentėtų formos (archaiškos!) vertimo tikslumas. Žr. p. 203, išn. 618.

[604] ſwaian.

[605] *wijrin* – (acc.) sg., tačiau *Mennern* – (dat.) pl.

[606] ſtēiſmu.

[607] Paskutinė raidė, primenanti *e*, bet apačioj turinti apyaiškę uodegėlę, yra transliteruotina į *x*. Panašiai atrodo ir žodžio *Emnen* (III 133_5) raidė *e* (prieš *-n*), nors visai aišku, kad čia yra *Emnen* (o ne *Emnxn!*).

[608] *perōni* „(die) Gemeine" = „bendrija" (ir „krikščionių bendrija, parapija, bažnyčia") resp. *pijrin* „t. p." (acc. sg.) – abu anksčiau reiškė „talką" < „kūlimą (spragilais)". Pr. *pijrin* (acc. sg.) < **pēr-ē* „talka" < „kūlimas" (nom. sg.; buvo ir *o*-kamieno *piru* dat. sg.) yra vedinys iš pr. **pēr-*

24 Zum andern / hôrt auch das Creu = **25**tze / ſo
27 Prei Anterſmu kirdijti dijgi ſtan **28** ſkrijſin kawīdan
Prie antro. Girdėkite taipogi tą kryžių, kokį

Gott anff[611] diſen Stand **26** geleget hat.
Deiws noſchan **29** bauſennien laſſīnnuns[612] aſt.
dievas ant šios padėties (už)guldęs yra.

104 [27 Stankiſman] **1** So ſprach Gott zum Weibe[613]: Jch wil dir
105 **1** Tīt billa Deiws prei Gennan as quoi tebbe
[Tą metą]. Taip bylojo dievas prie moters: Aš noriu tau

resp. **per-* „mušti, kulti" (= lie. *pėr-iaũ* resp. *peř-ti*, la. *pẽr-t*, s. sl. *per-ą* ir kt.), plg. lie. *kūlė* „kūlimas; kūlimo talka" (LKŽ VI, p. 824). Pr. *perōni* < **per-ōnē* „talka" < „kūlimas" – priesagos **-ōnē* vedinys iš pr. **per-* „mušti, kulti" (plg. lie. *apšal-uõnė* „apšalas" LKŽ I^2, p. 270). Pr. **per-* „mušti, kulti", būdamas šalia **pēr-ē* „talka" < „kūlimas" resp. **per-ōnē* „t. p.", ir pats bus įgijęs reikšmę (arba tik sememą) „telkti, talkininkauti" (plg. lie. *talkà* „talka": *telk-ti* „telkti, talkininkauti" < *„kulti", žr. toliau). Pr. *emperri* „bendrai" < „bendrume" < en + **peri* suponuoja turbūt pr. subst. **per-a-* „talka". Tie pr. žodžiai, t. y. šitokia pr. „talka", kilusi iš „kūlimo" < „(spragilais) mušimo, daužymo", matyt, pakeitė senovinį žodį pr. **talkā* „talka" (= lie. *talkà* ir kt.), kuris atsirado irgi iš „kūlimo", tačiau iš senoviškesnio „kūlimo", t. y. iš „(jaučių ir pan. kojomis) grūdimo, trypimo" (plg. s. sl. *tlěšti* „grūsti" < **telk-* ir kt.), plg. p. 177,išn. 434. Čia priskiriu dar pr. *prio* „lantwer" (E 414), jį taisydamas į *piro*, kuris bus turėjęs reikšmę „gynyba" < „(atsi)mušimas": pr. *piro* = **pirā* ar **pīrā* laikytinas galūnės vediniu iš pr. **pir-* „muštis" (: pr. **per-* „mušti", žr. anksčiau); plg. lie. *sk-i-là* resp. *t-y-là* (žr. Skardžius ŽD 47). Darybinį santykį minėtų pr. *per-ōnē* : **pēr-ē* : **per-a* : **pir-ā* resp. **pīr-ā*, kilusių iš „mušimo", galima palyginti su santykiu, pvz., lie. *gel-uonė* „Stachel" (LKŽ III 228) : *gėl-ẽ* „Schmerz" (LKŽ III 214) : *gẽl-as* „Stachel" (LKŽ III 209) : *gyl-à* „Schmerz" (LKŽ III 297), kilusių iš „gėlimo, das Stechen".

[609] Dat. sg. (lot.).

[610] *poklusman* yra „paklusnu" (nom.-acc. sg. neutr.) = „paklusniai" (adv.), čia pavartotas adverbiškai (dėl vok.).

[611] auff.

[612] Taisytinas į: laſſinnuns. Jis, t. y. pr. **lazin-* „(už)guldyti (uždėti)" (= *lasinna* „užguldė, uždėjo" III 113_7), kur **laz-* = lie. dial. *laž-óti* „išgulti (apie javus)" (LKŽ, VII, p. 217) ir kt., yra kauzatyvas – priesagos *-in-* vedinys (su apofonija) iš pr. **lez-* „gulti" = lie. dial. *(iš)lėž ti* „išgulti (nuvytus)" (LKŽ, VII, p. 389) ir kt. Iš pr. **lez-* „gulti" išvestas (su apofonija) ir pr. *lasto* (**laztā*) „gultas, lova" (E 209, 492) resp. *lastan* (acc. sg.) „t. p." (III kat.). Iš pr. **pa-lazin-* „paguldyti" yra *polasinsnan* (acc. sg.) „paguldymas" = „knygos perskyrimas" (žr. p. 144, išn. 240).

[613] *zum Weibe* – „moteriai (dat. sg.)".

viel **2** Schmertzen ſchaffen / wenn du Schwanger wirſt / **3**
2 toūlan Gulſennin[614] teickut[615] / kantou ſen brendeker=**3**mnen poſtāſei /
daug skausmo daryti, kai tu su nėsčiu kūnu pastoji[616],

Du ſolt mit Schmertzen Kinder geberen / vnd dein **4** Will
Tu turri ſen Gulſennien malnikans **4** gemton[617] / bhe twais quāits
tu turì su skausmu vaikus gimdyti ir tava valia

ſoll deinem Manne vnterworffen ſein / vnnd **5** er ſoll
turri twaiāſmu wijran **5** pomeſts[618] baūton / bhe tāns turei
tùri tavam vyrui pavaldi būti, ir jis tùri

dein Herr ſein. **6** Vnd zum Man[619] ſprach Gott: Dieweil
twais Rikijs bout. **6** Bhe prei Wiran billa Deiws / Stankīſman **7**
tavas viešpats būti. Ir prie vyro bylojo dievas: Tą metą,

du haſt **7** gehorchet der Stimme deines Weibs / vnd
kai tou aſſai klauſiuns ſteſmu tārin twaiaſei Gen=**8**nan / bhe
kai tu esi klaūsęs to balso tavõs moteries ir

geſſen **8** von dem Baum / dauon Jch dir gebot[620] /
īduns eſſe ſteſmu garrin / Eſſe kawīdsmu **9** as tebbei laipinna /
valgęs nuo to medžio, nuo kokio aš tau liepiau

vnd ſprach: **9** Du ſolt nicht dauon Eſſen / Verflucht
bhe billai / Tu niturei eſſe ſteſmu **10** īſt / Perklantīts
bei bylojau: Tu neturì nuo to valgyti, prakeiktas

[614] Pr. *gul-sen-* „skausmas“ (su *-ul-* < **-l̥-*): lie. *gél-sen-a* „t. p.“ (LKŽ III, p. 219).

[615] Savo giminaičiui lie. *tiẽk-ti* „ruošti, teikti“ resp. *teĩk-ti* žodis pr. *teick-* „daryti, kurti“ (: pr. *tick-* „t. p.“) savo reikšme yra šiuo atveju labiausiai artimas.

[616] T. y.: pastosi „tapsi“.

[617] Plg. *gemmans* „gimdęs“ III 129$_{16}$.

[618] *pomests* (partic. praet. pass., nom. sg. masc.) „pamestas, priskirtas, pavaldus“ (plg. p. 201, išn. 603) formos atžvilgiu (masc.!) suderintas su *quāits* „valia“ (masc.). Žr. p. 188, išn. 511.

[619] zum Man – „vyrui“.

[620] *gebot* „liepiau“ (→ pr. *laipinna* „t. p.“, dėl jo žr. p. 106, išn. 18) reikšmė čia artėja prie „draudžiau“.

ſey der **10** Acker[621] vmb deinet willen[622] / mit kummer ſolſtu
bouſe ſtas laucks twaiſe paggan / **11** Sen Alkīniſquai[623] / turei
tebūna tas laukas tavo dėlei, su alkanumu turì[624]

dich **11** darauff nehren / dein lebenlang /
tou tien noſtan pomaitat[625] **12** kuilgimai giwaſſi[626]/
tu tave ant to pamaitinti, kuo ilgai gyveni.

Dorn vnd Diſteln[627] **12** ſoll er dir tragen / vnnd
kaāubri[628] bhe ſtrigli[629] turrei tans teb**13**bei pijſt / Bhe
Dagį ir usnį tùri[630] jis[631] tau nešti ir

ſolt das Kraut auff dem **13** Felde Eſſen. Jm ſchweiß
turei ſtan Sālin noſtan laukan iſtwei / **14** En prakāiſnan
turì[632] tą žolę ant to lauko valgyti; prakaite

deines Angeſichts ſoltu **14** dein Brot Eſſen / biß
twaiſe proſnan[633] turri tu twaian gei=**15**tin iſtwe / ſtu ilgimi
tavo veido turì tu tavą duoną valgyti tuo ilgai,

[621] Žodžiui *Acker* „laukas, dirva; žemė“ iš konteksto čia artimesnė reikšmė yra „žemė“ (plg. *samyen* „Acker“ E 237 bei *same* „Erde“ E 24).

[622] *vmb deinet willen* čia – „tau“.

[623] *Alkīnisquai* reiškia „alkanumas, neturėjimas ko valgyti, vargas“ (plg. p. 173, išn. 405).

[624] T. y.: turėsi.

[625] *tien ... pomaitat* „tave ... pamaitinti“ yra vokiška konstrukcija vietoj *sien ... pomaitat* „pasimaitinti, maitintis“.

[626] T. y.: „gyvensi“.

[627] *Disteln* yra pl., o pr. *strigli* – sg. (žr. p. 321, išn. 258),

[628] Taisytinas į: kāubri. Yra (nom. sg.) iš **kaubrē* „dagys“ (gal iš **kauburē*) : lie. *kaũb(u)rė* „kalno viršūnė“ ir kt.; žr. p. 263, išn. 47.

[629] Pr. *strigli* „usnis“ (nom. sg.) < **striglē* – priesagos **-lē* vedinys iš pr. verb. **strig-*: lie. *strìg-ti* ir kt.

[630] T. y.: turės.

[631] T. y. laukas (žr. anksčiau).

[632] T. y.: turėsi.

[633] *prosnan* (acc. sg.) „veidas, burna“.

das du wider zur Erden[634] wer=15deſt / dauon du
kai tu etkumps prei ſemman po=16ſtāſei / eſſe kawīdsmu tou
kad tu vėl prie žemės pastoji[635], nuo kokios tu

genommen biſt / Denn du biſt Erde / 16 vnd ſolt wider
animts[636] aſſai / beggi tou 17 aſſe ſemmē bhe turei ——
paimtas esi; nes tu esi žemė ir turi[632]

zur Erden[637] werden.
prei ſemmien poſtātwei.
prie žemės pastoti.

17 Zum Dritten. 18 Zum dritten / So iſt das ewer
18 Prei Tīrtſmu. —— —— 19 Tīt aſt ſta ioūſan
Prie trečio. Taip yra ta jūsų

Troſt / das jr 19 wiſſet vnd gleubet / wie ewer Standt
Glands[638] / kai ious waiditi 20 bhe druwētei / kai ioūs[639] bouſennis
paguoda, kad jūs žinote ir tikite, kaip jūsa padėtis

fůr Gott an=20geneme / vnd geſegnet iſt / Denn alſo
pirſdau Deiwan 21 enimts[640] bhe ebſignāts aſt / Beggi titet
priešais dievą maloni ir palaiminta yra. Nes šitaip

ſtehet geſchrie=21ben: Gott Schuff den Menſchen / Jm
ſtalli peiſāton / 22 Deiws teikū ſtan ſmunentin ſebbei
stovi parašyta: Dievas (su)kūrė tą žmogų sau

[634] *zur Erden* „į žemę, žeme".

[635] T. y.: pastosi „pavirsi".

[636] auimts.

[637] *zur Erden* „į žemę, žeme".

[638] Pr. *glands* < **glandas* „paguoda" (anksčiau – **glandan* neutr.?), kildinant jį iš „glostymo", rodos, galima laikyti priesagos *-da-* vediniu (plg. pvz. lie. *klõ-das*← *kló-ti*) iš pr. **glen-* resp. **glin-* „glostyti" <„glaistyti" = lie. *gliñ-ti* „glaistyti" (LKŽ III, p. 423). Iš pr. *gland-s* atsirado pr. *gland-int* „(pa)guosti", *gland-ewingei* „paguodžiančiai" (adv.).

[639] *ioūs* = **jūss* < **jūsas* „jūsas".

[640] *enimts* (partic. praet. pass., nom. sg. masc.) „įimtas, priimtas" > „malonus" yra kalkė iš vok. *angenehm* „malonus" < „priimt(in)as" (ir pr. *en-* „į-" čia priderintas prie vok. *an-*), plg. p. 183, išn. 470.

ſelbſt zum **22** Bilde / ——— Ja zum Bilde
ſupſmu en pru=**23**ſnan[641] polīgon / ia prei pruſnas
pačiam išvaizdoje panašų, taip, prie išvaizdos[642]

——— Gottes ſchuff er jn. Er ſchuff **23**
polīgun Deiwas[643] teiku **24** tāns tennan / Tāns teiku
panašų dievo (su)kūrė jis jį. Jis (su)kūrė

ſie ein Menlein vnd Frewlein[644] / Vnd Gott ſegnet
tennans Ainan wijrikan **25** bhe Gannikan bke[645] Deiws ſignai
juos — vieną vyrelį ir moterėlę. Ir dievas palaimino

ſie / **24** vnd ſprach zu jnen[646]: Seid fruchtbar / vñ
tennans / bhe bil=**26**lāts prēidins ſeiti weijſewingi[647] bhe
juos ir bylojo prie jų: Būkite vaisingai bei

mehret euch[648] / **25** vnd erfůllet die erden / vñ
tūlninaiti wans / **27** bhe erpilninaiti ſtan ſemmien / bhe
dauginkite jus ir pripilninkite tą žemę ir

macht ſie euch ——— vnterthan / [**26** bhe]
tickinnaiti — iou=**28**mas ſtanſubban / pomettewingi[649]. [M Vnd]
darykite jums tą pačią pavaldžiai;

106 **1** vnd Herſchet vber Fiſch[650] im Meer / vber die
107 **1** Bhe rikauite kirſcha ſuckans en iūrin / kirſcha ſtans **2**
ir viešpataukite virš žuvų jūroje, virš tų

[641] Dėl vok. *Bilde* žodžiui pr. *prusnan* (acc. sg.) suponuotina reikšmė „veidas; išvaizda".
[642] T. y.: iš išvaizdos — „iš veido".
[643] *Deiwas* (gen. sg.) — pažyminys prie *prusnas*.
[644] Liuterio bibliniai žodžiai *Menlein* „Männlein" resp. *Frewlein* „Fräulein" neturi diminutyvinės (ar maloninės) reikšmės, o tik žymi žmonių lytį — vyriškąją resp. moteriškąją.
[645] bhe.
[646] *zu jnen* — „jiems".
[647] Adv. (= nom.-acc. sg. neutr.), ar adj. (nom. pl. masc.).
[648] *mehret euch* yra „ne dauginkite jus" (→ pr. *tūlninaiti wans* „t. p."), o „dauginkitės".
[649] *pomettewingi* yra „pavaldžiai" (adv.) = „pavaldu" (nom.-acc. sg. neutr.).
[650] Fiſch.

Vôgel **2** vnter dem Himel[651] / vnd vber alles Thier / das
Pippalins pō —— Dangon / bhe kirſcha wiſſans ſwīrins **3** kas
paukščių po dangumi ir virš visų žvėrių, kas

auff **3** Erden kreucht. Vnd Gott ſahe alles / was
noſemmien līſe[652] / Bhe Deiws endeirā wiſſan / kan **4**
ant žemės šliaužioja. Ir dievas pažiūrėjo vìsa, ką

Er ge=**4**macht hatte / vnd ſihe da / Es war alles
tans bei teikūuns / bhe dereis ſtwi ſta bēi wiſſan **5**
jis buvo (su)kūręs, ir, žiūrėk čia, tai buvo vìsa

ſehr Gut / **5** Darumb ſpricht auch Salomon: Wer
ſparts labban / Steſſepaggan billā dijgi Salomon **6** kas
stipriai gẽra. To dėlei byloja taipogi Saliamonas: Kas

ein Ehe=**6**fraw findet / der findet was
einan Salaūbaigannan aupallai[653] / ſtas aupal=**7**lai ainan
vieną santuokos moterį randa, tas randa vieną

guts / vnnd ſchôpffet **7** Segen vom HERRN.
labban powijſtin[654] / hhe[655] kniēipe[656] ſignaſſen[657] **8** eſſe Rickijan.
gerą dalyką ir semia palaimą nuo viešpaties.

8 Wolt jr nun ſolche Trew vnd Pflicht
9 Quoitēti ious teinu ſtawijdan Auſaudīſnan **10** bhe ſkallīſnan[658]
Norite jūs dabar tokį pasitikėjimą ir prievolę

[651] *Himel* raidė *e* yra antikva.
[652] Žr. p. 72, išn. 32.
[653] Žr. p. 153, išn. 287.
[654] Žr. p. 182, išn. 464.
[655] bhe.
[656] *kniēipe* „semia“ = lie. dial. *kneĩpia* „gnyba, kabina“ resp. *kneĩbia* „t. p.“ (LKŽ VI, p. 214, 213; plg. lie. *kabìna* „... semia“ LKŽ V, p. 18) ir kt.
[657] ſignaſnen.
[658] Žr. p. 151, išn. 278.

einan=9der leiſten / ſo gebt einander die
ains anterſmu laikūt[659] / Tīt dāiti ains 11 anterſmu ſtans
vienas antram atlikti, taip duokite vienas antram tuos

Ringe drauff (ha=10ben ſie anders Ringe) vnnd gebt
prēipīrſtans / —— ———— — —— —— bhe ——
žiedus ir

einander die 11 hende.
——— — rānkans.
rankas.

12 Darnach —— ſpreche —— ——— er dem Manne 13
12 Panſdau turei ſtas Lūbnigs 13 — —— prei Grandan[660]
Po to tùri tas sutuokėjas prie jaunikio

fůr / vnnd laſſe jn nach=14ſprechen / ——— Alſo: 15
billīt —— —— — —— Ger=14bais pomien titet. 15
byloti: Kalbėk po manęs šitaip.

Jch N. neme dich N. mir zu einem Eheli=16chen Gemahel / vnd
As N. imma tin N. māim[661] prei ainan ———— Salūbin 16 bhe
Aš N. imu tave N. man (prie) viena sutuoktine ir

[659] Dėl to, kad pr. *laikūt* „laikyti“ junginyje *skallīſnan ... laikūt* reiškė „(prievolę)... atlikti“, plg. pvz. šiuos lie. dial. atvejus: *jis tarnystos nebegal laikýti*“ „... atlikti“; *bitkopį laikýti* „... atlikti“ (LKŽ VII, p. 39).

[660] Pr. *grandan* „jaunikis“ (acc. sg.), kurio nom. sg. forma bus buvusi **grands* < **grandas*, yra kilęs ne iš balt. **grend-* „grįsti“ (taip spėja pvz. Endzelīns SV 180), o iš homoniminės (ir greičiausiai kitokios kilmės) šaknies balt. **grend-* „susukti, suvy(nio)ti“, kuri slypi žodžiuose la. (**grandas* >) *gruods* „sukrus; stipriai susuktas“ (adj.), pr. *grandis* „grandis“ (E 251), lie. *grandis* „t. p.“, taip pat (ide. dial. → germ. >) vok. *Kranz* „vainikas“ ir pan. Iš (balt. >) pr. **grend-* „susukti, suvy(nio)ti“ (→ pr. *grandis* = lie. *grandis*), šalia kurios lengvai galėjo atsirasti ir reikšmė „surišti, sujungti“, būtent pastarąja reikšme ir atsirado galūnės vedinys pr. **grandas* „kuris ką (moterį) suriša, sujungia (santuokos ryšiams)“ = „sujungėjas“ [plg. pr. **serg-* „sergėti“ *(ab-serg-īsnan)* → pr. *(but)sargs* = lie. *sárgas* „sergėtojas“] = „jaunikis“ (pr. acc. sg. *grandan*); dėl reikšmės plg. rus. *супруг* „(sutuoktinis) vyras“, lo. *coniux* „t. p.“ ir pan., kurie išriedėjo irgi iš „sujungti, surišti“.

[661] *māim* yra turbūt iš **mai-mi*, plg. pr. *mai-se* „manęs; mano“ (gen. sg.).

gelobe dir meine Chriſtliche **17** Trew / dich
tankinnę[662] tebbe / maian Crixtianiſkan auſchau=**17**dīſnan / tien
žadu tau maną krikščionišką ištikimumą tave

nimmermehr zu laſſen / Darzu mir **18** Gott
niqueigi prei powiērpt / Preikawidan **18** mennei Deiws
niekad (prie) (ne)apleisti, prie kokio man dievas

helff. **19** Desgleichen ſol er der —— — Braut **20**
galbſe. **19** ———— — — — — Titet digi prei Mārtin[663].
tegelbsti. Šitaip taipogi (prie) marčiai.

auch fůrſprechen / Vnd dar=**21**nach weiter ſprechen. **22** Dieſe
———— — ———— —— ———— **20** Schan
Šią

Eheliche pflicht / die jr da fůr Gott / vnd **23**
Sallūbiſkan ſkallīſnan[664] kawijdan ious **21** ſtwi pirſdau Deiwan bhe
santuokinę prievolę, kokią jūs čia priešais dievą bei

ſeiner Gemein einander gelobt habt /
ſwaiāſmu perōnien ains **22** anterſmu taukinnons aſtai /
savą bendriją vienas antram žadėjęs esate,

Beſtetige ich **24** auß befelh der Chriſtlichen
Podrūktinai as is po=**23**laipinſnan ſtēiſon Crixtianiſkan
patvirtinu aš iš paliepimo tos krikščioniškos

Gemein / vnd ſpreche **25** euch[665] Ehelich zuſamen / Jm Namen
perōnien bhe billi **24** wans Salūbiſkai emperri[666] / en Emnen
bendrijos ir byloju jus santuokiškai bendrai varde

108 Gottes des [**26** Bhe] **1** Vaters / vnd des Sons / vnd
109 Deiwas ſteſſe [**25** M ij Vaters] **1** Tawas / bhe ſteſſe Soūnas / bhe
dievo, to tėvo ir to sūnaus bei

[662] *taukinne*. Dėl jo (etimologinės) reikšmės žr. p. 139, išn. 225.
[663] *Mārtin* (*mārtan* III 109_{10}) „marti“ (acc. sg.) = „nuotaka“.
[664] Žr. p. 151, išn. 278.
[665] *euch* čia yra „jums“, o ne „jus“ (→ pr. *wans* „t. p.“).
[666] Žr. p. 201, išn. 608.

des heiligen Geiſts / **2** Amen. Was Gott zuſamen gefûget hat /
ſteſſe Swintan **2** Noſeilis Aman / Ka Deiws emperri ſendāuns[667]
tos šventos dvasios. Amen. Ką dievas bendrai sujungęs

—— ſol kein **3** Menſch ſcheiden.
aſt / **3** ſkan[668] turei niains ſmunents ſklaitint[669].
yra, tą (ne)tùri nė vienas žmogus (iš)skirti.

4 Darauff ſol er —— ——— alſo vber **5** ſie
4 Noſtan turei – ſtas Lūbeniks tittet **5** kirſcha ſtans
Ant to tùri tas sutuokėjas šitaip virš jų

Beten. **6** — HErr Gott / der du Man vnd Weib
Madlit. **6** O Deiwe Rikijs kas tou Wijran bhe Gannan **7**
melsti. O dieve viešpatie, kuris tu vyrą bei moterį

geſchaf=**7**fen / vnd zum Eheſtandt verordnet haſt / –
teikūuns / bhe prei ſallaūbiſkan enteikūuns / — ir[670]
(su)kūręs ir prie santuokos patvarkęs, ir

darzu mit **8** Frůchten des Leibes geſegnet / vnd das
prēi=**8**ſtan ſen Wēiſin ſteſſe ker menes[671] ebſignāuns/ bhe **9** ſtan
prie to su vaisiumi to kūno palaiminęs ir tą

Sacrament **9** deines lieben Sons Jeſu Chriſti / vnd der
Sacramentan / twaiſe mijlas Soūnas Jheſu **10** Chriſti / bhe ſteiſei
sakramentą tavo mielo sūnaus Jėzaus Kristaus ir tos

Kirchen **10** ſeiner[672] Braut darin bezeichnet. Wir bitten
kīrki ſwaiſe mārtan / enſteſmu eb=**11**ſentliuns. Mes madlimai
bažnyčios savo marčiõs tame paženklinęs, — mes prašome

[667] *sendāuns*, pamorfemiui verčiant, yra „sudavęs“ (t. y. „draugẽn davęs“).
[668] ſtan.
[669] Žr. p. 177, išn. 433.
[670] Pr. *ir* – „ir, irgi, taip pat“ (ne coniunctio!).
[671] kermenes.
[672] *seiner* čia – ne „savo“ (→ pr. *ſwaise* „t. p.“), o „jo“.

deine **11** grundloſe Gûte / du wôlleſt
twaian grunt powīr = **12**pingin[673] labbiſkan / tu quoitīlaiſi
tavą (nuo) dugno laisvą gerumą: Tu tenori

ſolch dein Ge = **12**ſchôpff Ordnung vnd Segen /
ſtawīdan **13** twaian teikūſnan / enſadinſnan / bhe ab = **14**ſignaſnen /
tokiam tavam kūriniui patvarkymą ir palaiminimą

nicht laſſen **13** verrucken / noch verderben / Sondern **14**
ni dāt kumpint[674] neggi po = **15**gadint / ſchlāits
ne duoti nustumti, nei pagadinti, bet

gnediglich inn vns bewaren / **15** Durch Jeſum Chriſtum **16**
etnijwingiſku **16** en noūmans popeckūt / pra **17** Jeſum Chriſtum
maloningai mumyse pasaugoti per Jėzų Kristų

vnſern HErrn / **17** Amen. **18** Gott gebe euch ſeinen
nouſon **18** Rikijan / Amen. **19** Deiws daſe ioumas ſwaian **20**
mūsų viešpatį. Amen. Dievas teduoda jums savą

Friede / **19** AMEN. [**20** Tawas /]
packun / Amen. [**21** M iij Das]
taiką. Amen.

[673] *grunt powīrpingin* = *gruntpowīrpingin* „nuo dugno laisvą“ (*powīrpingin* – vedinys iš *powīrps*, žr. p. 188, išn. 515) yra pažodinis vertimas iš vok. *grundlose* (be to, vok. *grund-* „dugnas“ paliktas ir vertime – pr. *grunt-*), kuris iš tikrųjų reiškia „bedugnį“, o čia – „begalinį, neapsakomą“.

[674] Pr. *kūmpin-* „nustumti“ *(kumpint)* resp. „trukdyti“ *(kūmpinna* III 51_{14}) yra iš „(nu)kreipti (į šalį)“ < „(nu)lenkti, kreivinti“ – iš (verb. ar) adj. **kump-* „lenktas, kreivas“ (= lie. *kuñp-as* „t. p.“ ir kt.), greta, matyt, turėjusio ir verb. **kump-* „linkti, kreivėti“ (= lie. *kuñp-ti* „t. p.“ ir kt.), kuris, prieš atsirandant *kūmpin-* „(nu)lenkti“, galėjo reikšti dar ir „lenkti, kreivinti“. Iš **at-kump-* „atlinkti, atlenkti“ galėjo būti padarytas adj. **at-kumpas* „atlinkęs, atlenktas“ resp. adv. „atlenktai“ > „atgal“ > *etkūmps* „vėl“ (pvz. III 55_{11}), plg. lie. adj. *ãtkalas* „atsišliejęs; atgalias“ (iš *at-kal-ti* „atšlieti“) resp. adv. *atkaliaĩ* „atgal“ (LKŽ I² 383) bei la. *atkal* „vėl“.

110 1 Das Tauff=2bůchlein.
111 1 Stas Crixti Lāi=2ſkas[675].
Ta krikšto knyga.

3 Die Form aber wie man Tauf=4fen
3 Sta Enteikūſna[676] —— kai —— Prūſi=4ſkai turri Crixtitwi.
Ta tvarka, kaip prūsiškai tùri krikštyti.

ſol / iſt dieſe.
— ——

5 Der Pfarherr oder Teuffer 6 ſpreche. 7 Es iſt
5 Stas Paps adder Crix=6tnix billē. 7 Stwi[677] aſt
Tas pastorius arba krikštytojas (te)byloja: Čia yra

vns hie ein Kindlein fůrgetragen / vnd 8 von ſeinet wegen
nūmas ains malnijkixs perpīſts / bhe 8 ſteſſepaggan
mums vienas vaikelis atneštas ir to dėlei

begeret / das es dem Gebet gemei=9ner Chriſtlichen
poquoitīton / kai tāns ſteſmu madlin 9 peroniſkan Crixtiāniſkun
panorėta, kad jis tai maldai bendrõs krikščioniškos

[675] Crixtilāiſkas (sudurtinis žodis). Pr. *lāiskas* „knyga“ (jeigu jis nėra *ā*-kamienis, žr. toliau) visiškai sutampa su lie. dial. *laĩškas* (net intonacija!) resp. ryt. lie. *láiškas*, kurio senovinė reikšmė yra „ilgas siauras javo ar žolės lapas“ (LKŽ, VII, p. 71), plg. giminaičius — la. *laiska* „lino stieblapis“, taip pat s. sl. *lis-tъ* „lapas“ (čia lie. *-š-* = la. *-s-* = sl. *-s-* yra iš pirmykščio **-s-*, žr. Karaliūnas, Baltistica, I, p. 117 tt.). Manyčiau, kad šis pr. -lie. -la. žodis yra iš „liekno, laibo, gležno dalyko“ — priesagos *-k-* vedinys (su šaknies apofonija) iš balt. verb. **leis-* (→ adj. lie. *líes-as* = la. *liẽs-s*) resp. **līs-* (= lie. *lýs-ti* „liesėti“) „daryti(s) lieknam, laibam, gležnam“ = sl. verb. **leis-* resp. **līs-* „t. p.“, iš kurio turime priesagos **-to-* vedinį s. sl. (ir kt.) *listъ* „lapas“. Aišku, kad pr. *lāiskas* „knyga“ yra irgi iš „(augalo) lapo“, bet sunkiau pasakyti, kaip singularinis pr. *lāiskas* „lapas“ (ne neutr.!) išvirto į „knygą“: gal pr. *lāiskas* yra ne singularinė (*o*-kamienė nom. sg.), o pluralinė (*ā*-kamienė nom. pl.) *lāiskas* „(rašto) lapai“ > „knyga“ (plg. pluralinę s. lie. *knỹgos* „knyga“ LKŽ, VI, p. 242), plg. (*ā*-kamienį) lie. *laĩška* „(popieriaus) lapas“ (LKŽ, VII, p. 71) = la. *laiska*. Kad visgi yra pr. *laisken* „Buch“ (casus generalis — acc. sg. III 101$_8$), tai čia pluralį į singularį (pagal vok. *Buch*) galėjo perdirbti pats A. Vilis. Dar žr. p. 290, išn. 143.

[676] T. y.: „darymo tvarka resp. forma“, plg. p. 157, išn. 310.

[677] Vok. *es* neretai verčiamas į pr. *stwi* „čia“ (šiuo atveju netoli yra dar ir vok. *hie* „čia“).

Kirchen befohlen / vnd nach Ord=**10**nung vnnd Einſetzung
kijrkin enlaipints bhe no **10** enteikūſnan / bhe enſadinſnan
bažnyčios palieptas ir ant patvarkymo bei paskyrimo

Jeſu Chriſti Getaufft **11** werde. **12** Damit wir aber Bericht
Jeſu Chriſti / Crixtits **11** poſtānai. **12** Kai mes adder waiſnan
Jėzaus Kristaus krikštytas pastotų. Kad mes tačiau žinią

entpfangen / aus was **13** grund Gôtlicher Schrifft / wir
pogaunimai / is ka=**13**wijdsmu gruntan Deiwūtiſkan peiſālin mes
gauname[678], iš kokio pamato dieviško rašto mes

vns des Kindleins **14** annemen[679] / vnd es durch das
mans **14** ſchiēiſon malnijkikai[680] enimmimaiſin / bhe ſtan pra=**15**ſtan
mus šį vaikelį prisiimame ir jį per tą

Gebet / Gottes Ange=**15**ſicht fûrſtellen[681] / — Auch
madlin Deiwas proſnan[682] preiſtattinnimai / bhe **16** dei[683]
maldą dievo akivaizdai pristatome ir taipogi

Jn vmb Gnade vnd Gabe **16** der Tauff bitten
tennan — etnīſtis bhe Dāiai ſteſſes Crixtiſnas**17** madlit
jį malonės bei dovanōs to krikštijimo prašyti

[678] T. y.: gautume.

[679] *vns ... annemen* čia yra ne „mus ... prisiimame“ (→ pr. *mans ... enimmimaisin* „t. p.“), o „prisiimti“ (inf.).

[680] Samplaika *schiēison malnijkikai* (gen. pl.+nom. pl.), pamorfemiui reiškianti „šių vaikeliai“, šiaip jau visiškai taisyklinga (žr. dar p. 128, išn. 150), iš vok. *des Kindleins* „šio (to) vaikelio“ (gen. sg.+ gen. sg.) yra išversta bei šiame kontekste pavartota klaidingai. Šita klaida atsirado taip (kitaip čia aiškina Endzelīns SV 80): A. Vilis vietoj formos „šio“ (gen. singularis) parašė formą „šių“ (gen. pluralis) = *schiēison* (panašių skaičiaus kategorijos painiojimų gimininiams pronominams prūsų raštuose nemaža!), o nuo jos plurališkumą [(gen.) pluralis] perkėlė į pažymimąjį žodį, t. y. šitaip atsirado (nom.) pl. (ne sg.!) *malnijkikai* „vaikeliai“; kad čia pateikta ne gen. (pl.), o nom. (pl.), tuo stebėtis nereikia – panašiais atvejais yra dažnai vartojamas kaip tik acc. ir nom.

[681] *fûrstellen* čia yra ne „pristatome“ (→ pr. *preistattinnimai* „t. p.“), o „pristatyti“ (inf.).

[682] *prosnan* (acc. sg.) čia – „veidas, akivaizda“.

[683] deigi.

ſollen / So laſſet vns hören das **17** Euangelion von
turrimai / Titet dāiti nūmans kirdīt / ſtan **18** Ebangelion eſſe
turime, – šitaip leiskite mums girdėti tą evangeliją apie

den Kindlein / wie es S. Marcus **18** am 10.
ſtans malnijkikans / kāigi ſtan **19** Swints Marx en Deſſīmton
tuos vaikelius, kaip tai šventas Morkus dešimtame[684]

Cap. beſchrieben hat. **19** Zu der zeit brachten ſie
—— aſt popeiſauns. **20** Enſtan kērdan perpīdai tennei
yra parašęs. – Tuo laiku atnešė jie

Kindlein zu **20** JHESV / das Er ſie ſolt
malnijkikans **21** prei Jeſum / kai tāns tennans turrīlai
vaikelius prie Jėzaus, kad jis juos turėtų

anrhůren / Aber **21** die Jůnger furen ſie an / die
enkauſint[685] / **22** Adder ſtai maldaiſei[686] driāudai quai
paliesti; bet tie mokiniai draudė (tuos), kurie

112 ſie trugen / [**22** Stas] **1** Da es aber Jeſus
113 tannans perpī=[**23** Da]**1**dai / kaden adder Jeſus ſtan
juos atnešė. Kada tačiau Jėzus tai

ſahe / ward Er vnwillig / vnd **2** ſprach zu
widdai / poſtai tans ni**2**quāitings[687] bhe billāts prei
(pa)matė, pastojo jis nepatenkintas ir bylojo (prie)

jnen: Laſt die Kindlein zu Mir komen / **3** vnd
tennans. Dāiti ſtans **3** malnijkikans prēmien perēit / bhe
jiems: Leiskite tuos vaikelius prie manęs ateiti ir

[684] Sc. perskyrime.

[685] *(en)kausint* iš tikrųjų reiškė tą patį, ką ir jo artimas giminaitis lie. dial. *kùš-inti* „krutinti, liesti“, plg. lie. dial. *kùš-a* (praes.) resp. *kuš-ėti* „krutėti“ ir kt. Santykis tarp pr. *kaus-int* „krutinti, liesti“ ir lie. *kùš-a* „kruta“ yra panašus į santykį, pvz., tarp pr. *wart-int* „versti, kreipti“ ir pr. *wīrst* „virsta, tampa“.

[686] Žr. p. 76, išn. 56.

[687] *niquāitings* „nenoringas“ > „nepatenkintas“, plg. vok. *vnwillig* „unwillig“.

wehret jnen nicht / den ſolcher iſt das
nidraudieiti ſtei=**4**ſon / beggi ſtēimans aſt ſtas
nedrauskite jų, nes tiems yra ta

Reich **4** Gottes / Warlich ich ſage euch / Wer das
Rīki Deiwas / Perarwi **5** as gerdawi iūmans kas ſtan
viešpatystė dievo. Iš tikro aš sakau jums: Kas tą

Reich **5** Gottes nicht empfehet / als ein Kindlein / der
rīkin Deiwas ni poga**6**uni / kāigi ains malnijkix / ſtas
viešpatystę dievo ne gauna[688], kaip vienas vaikelis, tas

wird **6** nicht hinein kommen. Vnd Er hertzete ſie /
ni wīrſt ēnſtan pergū**7**bans[689] / bhe tans poglabūdins
ne-tampa į tą atvykęs. Ir jis paglamonėjo juos

vnd leget **7** die hende[690] auff ſie / vnd Segenet ſie.
bhe laſinna[691] — rānkan no=**8**dins / bhe ebſgnādins[692].
ir uždėjo ranką ant jų bei palaimino juos.

8 Lieben Freunde / Wir hören auß dieſem **9** Euangelio /
9 Mijlas ginnis / mes kīrdimai is ſchiſmu Eban**10**gelion /
Mieli draugai, mes girdime iš šios evangelijos,

wie freundtlich ſich der Son Got=**10**tes vnſer lieber
kāigi ginnewīngiſkan / ſien ſtas Soūns Dei=**11**was / noūſon mijls
kaip draugiškai save tas sūnus dievo mūsų mielas

HErr JESVS CHRJ=**11**STVS gegen den Kindlein
rikijs Jheſus Chriſtus / prīki **12** ſtans malnijkikans
viešpats Jėzus Kristus prieš tuos vaikelius

[688] Čia *gauna* – „priima“.
[689] *wīrst ... pergūbans* „tampa ... atvykęs“ yra pr. futurum: „atvyks“.
[690] *hende* yra pl., o pr. *rānkan* – sg.
[691] Žr. p. 202, išn. 612.
[692] ebſignādins.

ſtellet / damit Er **12** offentlich / vnd gewißlich
waidinnaſin / ſẽnku tans ackij=**13**wiſtu bhe perarwiſku
rodosi; su kuo jis akivaizdžiai ir iš tikro

zuuerſtehen gibt / in was **13** groſſer Not vnd
prei iſſpreſtun dãſt / en kawij=**14**dſei / debijkun nautin bhe
(prie) suprasti duoda, kokioje didelėje bėdoje bei

Gefahr die armen Kindlein ſte=**14**cken / vnnd das
wargan ſtai gurijnai mal=**15**nijkiku[693] embadduſiſi[694] / bhe kai
pavojuje tie vargšai vaikeliai tūno, ir kad

ſie darauß / one ſeine ——— ſonderliche **15**
tennei ſtwendau / ſlãit[695] **16** —— **D**eiwas ſchklãitewingiſkan
jie iš ten be dievo ypatingos

Gnade vnd Barmhertzigkeit / nicht Erlőſet wer=**16**den
etnīſtin bhe engraudij=**17**ſnan nimaſſi iſrankīt[696] poſtãt /
malonės bei pagailėjimo negali išgélbėta pastoti;

mõgen. Denn wir hõrens auch ſonſt[697] tåglich **17**
bhe —— mes kīrdimai dij=**18**gi ſchklãits deininiſkan
ir mes girdime, taipogi ypatingai kasdieniškai

[693] *malnijkiku* – nom. pl. masc., žr. p. 128, išn. 150.

[694] *embaddusisi* yra participium praeteriti act. refleksyvas (nominativus pl. masc.) **embadusisi* = **en-bad-usis* [= lie. dial. *(ved)-usys* „vedę"]+**-si* (jeigu ne iš **-sei*?) „įstrigę" → „tūno, slypi", kas visiškai atitinka originalo *stecken* „tūno" reikšmę. Kitaip sakant, vok. *stecken* „tūno" (3 pl. praes. indicat.) yra gražiai (gyvai) ir tiksliai išverstas į pr. *embaddusisi* „įsibedę, įstrigę" [iš čia toks refleksyvas (pluraline forma) pateko ir į III 115_{22}], ir jį taisyti į **embadã-si* „įsibeda" (Endzelīns SV, p. 129) nėra reikalo. Plg. pvz.: lie. (Dusetos) *arklys krūmuose įsibẽdęs* „arklys krūmuose tūno (steckt)", – čia *įsibẽdęs* „tūno, steckt" nepakeičiamas į *įsibeda*, nes pastarasis visiškai nereiškia „tūno, steckt".

[695] Žr. p. 177, išn. 433.

[696] *isrankīt* (<**-tã*) „išgélbėta (t. y.: išgelbėti)" (partic. praet. pass. nom. sg. neutr.) – taisyklingai (archaiškai) čia pavartota forma.

[697] *sonst* čia reiškia ne „kitaip" (= „netaip, skirtingai" → pr. *schklãits* „ypatingai, skirtingai"), o „šiaip jau" = „ir be to". Kad vok. *sonst* čia išverstas žodžiu *schklãits*, prisidėjo dar tam tikras fonetinis panašumas tarp vok. *sonst* ir *sond(ern)*, o pastarosios šaknies vok. žodžiai visi verčiami pr. žodžiais su **sklait-*. Žr. dar p. 177, išn. 433.

auß Gottes Wort / erfarens auch / beide / an vn=**18**ſerm
is Deiwas wirdan / ſerrīpi=**19**mai[698] dijgi abbaien / en noūſon
iš dievo žodžio susekame taipogi ābeja – mūsų

Leben vnd[699] Sterben / das wir von Adam her **19**
gijwin bhe aulauſenni**20**en / kai mes eſſe adam /
gyvenime ir numirime, kad mes nuo Adomo

alleſampt inn Sůnden empfangen vnnd geboren **20** werden /
wiſſawidei[700] en grīkans pogau**21**tei / bhe gemmons poſtānimai/
visoki nuodėmėse pagautì bei gimęs pastojame;

Darinnen wir denn vnter Gottes Zorn / in **21** Ewigkeit
Enkaſmu mes tijt **22** po Deiwas nertien en prābutſkan
kame mes taip po dievo nartu į amžinybę

verdampt / vnd verlorn ſein můſten / wo **22** vns
perklantīt bhe iſ=**23**maitint[701] turrīlimai boūt / kaden noūmas
pàsmerkta bei prapùldyta turėtume būti, kada mums

nicht durch den Eingebornen[702] Son Got=**23**tes / vnſern
ni **24** praſtan ainangimmuſin Soūnan **25** Deiwas / noūſon
per tą vieną gimusį sūnų dievo, mūsų

lieben HErrn Jeſum Chri=**24**ſtum / darauß geholf=**25**ſen
mijlan rikijan **26** Jeſum Chriſtum iſſtwen=**27**dan[703] pogalbtou[704]
mielą viešpatį Jėzų Kristų iš ten pagélbėta

[698] *serrīpimai* „susekame, sužinome“ < **senrēp-* = *sen-* „su“ + **rēp-* „sekti“ (žr. p. 170, išn. 384), plg. lie. *susèkti* „sužinoti, patirti“.

[699] *beide ... vnd* reiškia ne „ābeja ... ir“ (→ pr. *abbaien ... bhe* „t. p.“), o „ir ... ir“.

[700] *wissawidei* „visoki, bet kokie, visi“ (~ vok. *allesampt* „visi kartu“) nom. pl. (ar adv. „visokiai, visaip“?).

[701] *mes ... perklantīt bhe ismaitint* „mes ... pàsmerkta (t. y.: pasmerkti) bei prapùldyta (t. y.: prapùldyti)“ (čia pr. *-t* < **-tă* = lie. *-ta* < balt. **-tă*, nom. -acc. sg. neutr.), – tokia vartosena yra archaiška, žr. p. 216, išn. 696.

[702] *Eingebornen* – „viengimį, vienatinį“.

[703] iſſtwendau.

[704] pogalbton. Čia yra partic. praet. pass. nom. sg. neutr. **pagalbtan*; plg. p. 164, išn. 354.

were. [**26** dai /]
boūlai[705]. [**28** N Dieweil]
nebūtų.

114 **1** Dieweyl denn[706] dieſes gegenwertig Kindlein /
115 **1** Stankīſman tēnti ſchis emprijkiſins[707] malnij=**2**kinks[708]
Tą metą (, kai) dabar šis priešais esąs vaikelis

in **2** ſeiner Natur / mit gleicher Sůnde / inn maſſen[709] wie **3**
en ſwaiai pērgimie[710] / empolijgu grīku / en mat=**3**tei kaigij
savoje prigimtyje panašioje nuodėmėje mastė, kaip

Wir auch / vergifftet vnnd verunreiniget[711] iſt /
gi[712] mes erdērkts / bhe niſkijſtints aſt /
taipogi mes, apnuodytas bei neapšvarintas yra,

dar=**4**umb es auch des Ewigen Todes / vnnd
ſteſſe=**4**paggan tans dijgi / ſtēiſon prābutſkan gallan / bhe **5**
to dėlei jis taipogi tái ámžinai mirčiai bei

Verdam=**5**nuß / ſein vnnd bleiben můſte. Vnnd aber
perklantīſnan boūt bhe polāikt turrīlai. Teinu ad**6**der /
pasmerkimui būti ir palikti turėtų. Dabar tačiau

[705] Neiginys *(ni)* yra anksčiau.

[706] *denn* čia reiškia „po to, jau; dabar".

[707] *-sins* yra turbūt iš **-sents* „esantis".

[708] malnijkiks.

[709] Vok. *inn massen wie* „matė (saikù), kaip" bei „mastė (dydžiù), kaip" yra pažodžiui tiksliai išversta į pr. *en mattei kaigij* „t. p." Pr. *en mattei* „mate, maste" yra praep. *en*+ *i*-kamienė dat. (-„loc.") sg. forma, galinti suponuoti *i*-kamienį subst. pr. **matis* „matas, mastas", sietiną su (*o*-kamieniu) lie. *mãtas* „t. p." (=la. *mats*, dėl jo žr. ME II, 567 s. v. II *mats*). Tačiau, atsižvelgiant į pr. katekizmų šnektose (XVI a.) toli pažengusią *i*-ir *o*-kamienių formų integraciją [pvz.: nom. sg. *i*-kamienė fleksija *-s* (<*-is*)=*o*-kamienė *-s* (<*-as*)], nemažiau patikima galvoti, kad šita pr. *mattei* fleksiją *-ei* gavo iš *i*-kamieno ir suponuoja pirmykštį *o*-kamienį pr. **mata-* „matas, mastas"=lie. *mãtas* „t. p.".

[710] Žr. p. 221, išn. 728.

[711] *verunreiniget* reiškia ne „neapšvarintas" (→ pr. *niskijstints* „t. p."), o „suterštas (sunešvarintas)".

[712] *kaigij gi* taisytina į *kaigi dijgi*.

Gott der **6** Vater aller Genaden vnd Barmhertzigkeyt / ſeinen
Deiws — Tāws wiſſas etnīſtis / bhe engraudīſnas **7** ſwaian
dievas, tėvas visõs malonės bei pagailėjimo, savą

7 Sohn Chriſtum der gantzen Welt / vnnd alſo auch **8**
Soūnon Chriſton / ſtēiſmu gāntſan ſwītan / **8** bhe tīt dijgi
sūnų Kristų tam visam svietui ir taip taipogi

den Kindlein nicht weniger / denn den
ſteimans malnijkikamans / ni maſſais **9** kai ſtēimans
tiems vaikeliams, ne- mažiau kaip tiems

Alten verhei=**9**ſen / vnnd geſandt hat /
vremmans / potaukinnons[713] bhe perteng**10**ginnons[714] aſt /
seniems, pažadėjęs ir atsiuntęs yra;

Welcher auch der gantzen **10** Welt Sůnde
kawijds dijgi / ſteſſe gāntſas ſwitas **11** grijkans aſt
koks taipogi to viso svieto nuodėmes yra

getragen / vnnd die armen Kindlein **11** gleich
pūdauns[715] / bhe ſtans gurīnans malnij**12**kikans / ainawīdai
nešęs ir tuos vargšus vaikelius vienokiai

ſo wol / als die Alten / von Sůndt / Todt / vnd **12**
titet / kai ſtans vrans / eſſe grī=**13**kans / Gallan / bhe
šitaip, kaip tuos senus, nuo nuodėmių, mirties ir

Verdamnus / Erlőſet / vnd ſelig gemacht hat /
perklantīſnan iſrankīuns bhe **14** deiwūtai potickinnuns /
pasmerkimo išgelbėjęs bei palaimingai padaręs;

vnnd **13** befohlen / — man ſol ſie zu Jhm
bhe polaipinnons kāidi[716] ten**15**nans prēidin
ir paliepęs, kad tai juos prie jo

[713] Žr. p. 139, išn. 225.
[714] Žr. p. 149, išn. 272.
[715] Gal klaida vietoj *pīdauns* (ar *pijdauns*).
[716] Čia turime enklitiką *-di* (neutr.) .

bringen[717] / das ſie ge=**14**ſegnet werden.
perpīdai / kai ſtai abſignātai poſtanai.
(te)atneša[718], kad jie palaiminti pastotų.

15 Derhalben ſo Vermane / vnnd Bitte ich euch **16**
16 Steſſepaggan paſkollę[719] bhe madli as wans / **17**
To dėlei raginu bei prašau aš jus

Alle / die jhr alhie verſamlet ſeid / auß Chriſtlicher **17**
wiſſans / quai ious ſchai empijrint[720] eſtei is Crixtiani**18**ſkun
visus, kurie jūs čia sùrinkta esate iš krikščioniškos

Liebe vnnd Trewe / das jhr ernſtlich zu
mijlan / bhe auſchaudiſnan[721] / kai ious ſtūrna=**19**wingiſku prei
meilės bei pasitikėjimo, kad jūs rimtai prie

Hertzen ne=**18**men[722] / vnnd mit fleiß bedencken wolt / in
ſīru immati / bhe ſen ſeilin[723] pomīrit **20** quoitēti en
širdies imate[724] bei su jautrumu pagalvoti norite[725],

[717] *sol ... bringen* gana gerai išversta į prūsų kalbą: *perpīdai.*

[718] Arba: atneštų.

[719] Žr. p. 151, išn. 278 ir p. 306, išn. 196.

[720] *empijrint* < **-tă* (partic. praet. pass., nom. sg. neutr.), plg. p. 216, išn. 696.

[721] Žr. p. 107 išn. 21.

[722] *nemen* čia reiškia ne „imate“ (→ pr. *immati* „t. p.“), o „imti“ (inf.).

[723] *seilin* „stropumas“ (acc. sg.) ~ **seili* < **-ī* < **seil-ē* (nom. sg.), kaip ir jo giminaitis lie. *síela* < **seil-ā*, seniau bus reiškę „jėgą“ (= sl. *sil-a* „t. p.“), tiksliau sakant, – „vitalinės (ir iš dalies psichinės) jėgos turėjimą“. Šitokia reikšmė prasikiša žodyje pr. *noseilis* „dvasia“ < **nō-seilīs* „t. p.“ (*jo*-kam., nom. sg. masc.) < **„antjėgis“ (**nō* „ant“ + **seilē* „jėga“); šis prefiksinis darinys, greta senesnio pr. *dūsi* „siela“ (gal iš lenkų), atsirado turbūt ne anksčiau kaip XIII amžiuje – tuomet, kai kryžiuočių kunigai prūsams aiškino, kad *Geist* (vok.) yra žmogaus gyvybines jėgas tvarkantis („**ant**, virš, aukščiau **jėgų** esantis“), antgamtiškas ir pan. reiškinys. Vėliau pr. **seil-ē*, kaip ir lie. (**seil-ā* >) **síel-ā* > *-a*, ėmė reikšti tik „psichinę jėgą“ = „psichinį sugebėjimą bei tam tikrą psichikos būseną“, iš čia šiam pr. *seil-* (bei lie. *síel-a*) atsirado įvairios žinomos reikšmės (sememos); plg. la. *jēga* su lie. *jėgà* (< „fizinis žmogaus stiprumas“).

[724] T. y.: imtumėte.

[725] T. y.: norėtumėte.

was groſſem **19** Jammer vnnd Noth diß
kawīdſu[726] debijkan powargſennien[727] / bhe **21** nautien / ſchis
kokiame dideliame varge bei bėdoje šis

Kindlein / ſeiner Art vnd **20** Natur halben /
malnijkiks / ſwaias prēigimnis / bhe **22** pērgimnis[728] paggan
vaikelis savos įgimties bei prigimties dėlei

ſtecket / Nemlich das es ſey ein
embadduſiſi[729]. Sen iſſpreſſen=**23**nien[730] / kai tāns aſt / ains
tūno. Suprantama, kad jis yra vienas

Kind **21** der Sůnden / des Zorns / vnnd Vngenad /
malnijks ſteiſan grīkan / ſtei=**24**ſes nierties / bhe nieteīſtis[731] /
vaikas tų nuodėmių to narto bei nemalonės

vnnd das **22** jhm nicht anders geholffen
bhe kai ſteſmu nimaſſi **25** kittawidin pogalbton[732] boūt /
ir kad jam negāli kitoniškai pagélbėta būti,

werden mǒge / denn das **23** es durch die Tauffe auß Gott
ter kai tans praſtan **26** Crixtiſnan is Deiwan
tik kad jis per tą krikštijimą iš dievo

Newgeboren / vnnd **24** von Gott an eines Kindes
naunagimton[733] / bhe eſſe Dei=**27**wan / en ainaſſei malnijkas
naujai gimusiu ir nuo dievo vieno vaiko

[726] kawīdſmu.

[727] *powargsennien* — „pavargimas, vargas“.

[728] *prēigimnis* resp. *pērgimnis*, kurie yra galbūt iš **-gim-enis* (plg. lie. dial. *pabaig-ėnė* „pražūtis“), yra sinonimai, iš kurių pirmasis reiškė „įgimtį“ („įgimtas dalykas, būdas, Art“), o antrasis „prigimtį“. Pr. *pērgimie* (III 115_{8}) — klaida, taisytina į *pērgimnien* ar į *pērgimien* (kur *-m-* < *-mn-* ?).

[729] Žr. p. 216, išn. 694.

[730] T. y. „su supratimu“, plg. p. 120, išn. 111.

[731] nietnīſtis.

[732] Nom. sg. neutr., plg. p. 217, išn. 701.

[733] *naunagimton* (partic. praet. pass., nom. sg. neutr., plg. p. 216, išn. 696) iš tikrųjų reiškia „naujai gimta“.

ſtat / vonn wegen vnſers **25** Herrn Jeſu Chriſti
deicton[734] eſſe nouſon **28** Rikijas Jheſu Chriſti pauſan[735]
vietoje nuo mūsų viešpaties Jėzaus Kristaus pusės

angenommen werde. [**26** Stankīſman]
enimts poſtānai. [**29** N ij Hierauff]
paimtas pastotų.

116 **1** Hierauff ——— ſo wôllet —— euch dieſes
117 **1** Noſtan ſubban tījt[736]. quoitīlaiti ious wans / ———
Ant to paties taip norėkite jūs jus

gegenwertigen **2** armen Kindleins / gegen Gott dem
em=**2**prīkiſentiſmu —— malnijkikun / pirſdau Deiwan ſteiſmu **3**
prieš esantį vaikelį priešais dievą tą

HERRN mit **3** ernſt annemen[737] / daſſelb dem
Rikijan / ſen ſtūrnawiſkan[738] enimton / ſtanſubban ſteī=**4**ſmu
viešpatį su rimtumu paimti, tą patį tam

HErrn Chriſto fûrtra=**4**gen / vnd bitten / Er wôlle
rikijan Chriſtu preipīſt bhe madliton / Tāns **5** quoitijlai
viešpačiui Kristui prinešti ir prašyti: Jis tenori

es zu Gnaden auffnemen / **5** jm ſeine[739] Sûnde
ſtan prei etnīſtin enimt ſteiſmu ſwaians **6** grīkans
tą prie malonės paimti, jam savàs nuodėmes

vergeben / vnd fûr einen Miterben **6** der ewigen
etpwērpt[740] / bhe per ainan draugiwaldūnen / **7** ſteſſes prabutſkas /
atleisti ir per vieną drauge veldėtoją tų amžinų

[734] Plg. *deicton* „daiktą (vietą)“ III 101_{14}.

[735] *esse ... Rikijas ... pausan* „nuo (iš) ... viešpaties ... pusės“ plg. su lie.: *iš mano pusės* „manęs dėlei“ = „dėl manęs“.

[736] tijt

[737] *euch ... annemen* čia reiškia ne „jus ... paimti“ (→ pr. *wans ... enimton* „t. p.“), o „pasiimti“.

[738] Plg. III 37_{13}.

[739] *seine* čia reiškia ne „savàs“ → pr. *swaians* „t. p.“), o „jo“.

[740] etwērpt.

Himliſchen Gůter erkennen / auch **7** nicht allein von des
Dengniſkans labbans erſinnat / **8** dijgi ni ains eſſe ſtēiſan
dangiškų turtų pripažinti, taipogi ne vien nuo to

Teufels Gewalt / dem es der **8** Sůnden halb
pikullis warrin / kawīds=**9**mu ſtes / ſtēiſon grīkas paggan
velnio galios, kokiam jis[741] tos nuodėmės dėlei

vnterworffen / erledigen[742] / Sondern **9** auch alſo durch den
pomeſts[743] erkīnina / **10** Schlāit dijgi —— proſton
pamestas, išvaduoja[744], bet taipogi per tą

Heiligen Geiſt ſtercken / das es **10** dem Feinde / im
Swintan Nuſeilin ſpartint / **11** kai tāns ſteſmu prēiſiki / en
šventą dvasią stiprinti, kad jis tam priešui

Leben vnd Sterben / ſtatlichen wi=**11**derſtandt
gijwan bhe aulauſenni=**12**en / dīrſtlan emprijki ſtallīſnan
gyvenime ir numirime didelį prieš stovėjimą

thun / vnd in dem zum ſeligen Sieg erhal=**12**ten
ſiggīt / bhe enſteſmu **13** prei Deiwūtiſkan epwarīſnan erlaikūt[745]
daryti ir tame prie palaimingos pergalės išlaikýta

werden mǒge[746].
maſſi **14** poſtāt.
gāli[747] pastoti.

13 Laſt vns alſo Beten. **14** O Almechtiger ewiger
15 Daiti noūmans tīt madlīt.**16** O Wiſſemuſīngis Prābutſkas
Leiskite mums taip melsti: O visagalis amžinas

[741] T. y. vaikelis.
[742] *erledigen* čia reiškia ne „išvaduoja“ (→ pr. *erkīnina* „t. p.“), o „išvaduoti“ (inf.).
[743] *pomests* „pamestas, pabruktas“; žr. dar p. 201, išn. 603.
[744] T. y.: išvaduotų.
[745] *erlaikūt* galėtų būti iš **(er)laikātă* „išlaikyta“ (nom. sg. neutr.) – reikšme „išlaikytas“ (žr. p. 220, išn. 720).
[746] *erhalten werden mǒge* „išlaikytas galėtų pastoti (tapti)“.
[747] T. y.: galėtų.

Gott / ein Vater **15** vnſers HErren Jeſu Chriſti / Wir
Deiws **17**ains Taws noūſon Rikijas Jeſu Chriſti / **18** mes
dieve, vienas tėve mūsų viešpaties Jėzus Kristaus, mes

ruffen **16** dich an / vber [a] {a || (oder ———
enwackēmai tien [a] {a adder || kērſchan ||
(į)šaukiame tave { arba virš

die=||ſe deine || Dienerin || N. die)} dieſen deinen
ſchan twai || an ſchlū= || ſnikin.} — — kirſchan[748] ſtan **19** twaian
šios tavõs tarnaitės} virš to tavo

Diener N. der **17** die Gabe deiner
ſchlūſnikan / N. kawīds (ader **20** kawida) ſtan Dāian twaiſai
tarno N., koks (arba kokia) tą dovaną tavo

Tauff bittet / vnd deine **18** ewige Gnad /
Crixtiſnan **21** madli / bhe twaian prabutſkan etnīſtin / **22**
krikštijimo prašo ir tavą amžiną malonę

durch die Geiſtliche Wider=**19**geburt begeret / Nim̃ [b]
praſtan Naſeilliwingiſkan etgimſannien **23** poquoitēts / immais [b]
per tą dvasišką atgimimą nori, — imk

{b || (oder ſie) } jn auff HErr / vnd **20**
{b adder || tennan.} ſten enſai rikijs /
{ arba ją} jį ant viešpaties,

wie du geſagt haſt / Bittet / ſo werdet
kāi=**24**gi tu aſſai billīuns / Madliti tijt wīrſtai **25**
kaip tu esi byloję̨s: Prašykite, taip tampate

jr ne=**21**men / Suchet / ſo werdet jr finden /
ious immuſis[749] / Laukijti[750] tijt wīrſtai ious **26** aupalluſis[751] /
jūs ėmę; ieškokite, taip tampate jūs radę;

[748] *kirschan* atitinka aukščiau esantį vok. *vber*.
[749] *wīrstai ious immusis* — pr. futurum: „jūs imsite (gausite)“.
[750] Žr. p. 172, išn. 397.
[751] *wīrstai ious aupallusis* — pr. futurum: „jūs rasite“.

Klopfet **22** an / ſo wirdt euch auffgethan / So
klumſtinaitai tijt wīrſt iou=**27**mus etwiriuns[752]. Tijt
belskite, taip tampa jums atvėręs. Taip

rei=**23**che nun ewiger Gott dein Gůte vnnd **24**
kackinnais teinu / **28** Prābutſkas Deiwa / twaian labbiſkan bhe **29**
siek dabar, amžinas dieve, tavą gerumą bei

Gnade [c] {c || (oder der / || die)} dem / der da
etnīſtin [c] {c adder ſte || ſſiei quai.} ſteſmu kas ſtwi
malonę { arba tái, kuri} tam, kuris čia

118 bittet / vnnd [**25** Noſtan] **1** ôffne die
119 madli / bhe etwer=[**30** N iij ôffne]**1**reis ſtan
prašo, ir atverk tas

Thůr [d] {d || (der oder || die[753].)} dem /
wartin [d] {d || adder || ſteiſiei || quai.} ſteſmu
duris { arba tái, kuri } tam,

der da an**2**klopffet / das [e] {e|| oder Sie.} Er den
kas ſtwi klumſti**2**nai / kai ſtas / (adder tenna) ſtan
kuris čia beldžia, kad jis (arba ji) tą

ewigen Segen / dei=**3**nes himliſchen Bades erlange/
Prābut=**3**ſkan ebſignāſnan / twaias Dengniſkas **4** ſpagtas[754] ſengijdi /
amžiną palaiminimą tavo dangiško prausimo sulaukia[755]

vnnd das **4** verheiſſene Reich deiner Gaben entpfahe / **5**
bhe ſtan potaukinton **5** Rīkin twaiſei etnīſtin engaunei /
ir tą pažadėtą viešpatystę tavo malonės (į)gauna[756]

durch Chriſtum —— vnſern Herrn / Amen.
pra Chri=**6**ſtum Jeſum nouſon Rikijan / Amen.
per Kristų Jėzų, mūsų viešpatį. Amen.

[752] *wīrſt ioumus etwiriuns* – pr. futurum: „jums atvers, atidarys".
[753] oder der die.
[754] Žr. p. 143, išn. 239.
[755] T. y.: sulauktų.
[756] T. y.: gautų.

6 Ein ander Gebet. —— —— —— —— 7
7 — —— —— Daiti noumans tālis 8 Madlit. 9
Duokite mums toliau melsti.

Almechtiger Ewiger GOTt / der du 8 haſt
Wiſſemuſīngis prābutſkas deiws / 10 kas tuo[757] aſſai
Visagalis amžinas dieve, kuris tu esi

durch die Sůndflut / —— nach deinem ge=9ſtrengen
praſtan auſkandinſnan ſwi=11tas / notwaian drūcktawingiſkan
per tą nuskandinimą svieto ant tavo kieto

Gericht / die vngleubige Welt ver=10dampt / vnd den
līgan / 12 ſtan nidruwīntin Swītan perklantīuns[758] / 13 bhe ſtan
teismo tą netikintį svietą pasmerkęs ir tą

gleubigen Noe / ſelb Acht 11 nach deiner groſſen
Druwīngin Noe / ſubban Aſman / 14 no twaian debijkan
tikintį Nojį, patį ašmą, ant tavo didelio

Barmhertzigkeyt / er=12halten / Vnd den verſtockten Pharao /
engraudīſnan iſlai=15kūuns / bke[759] ſtan pertrincktan[760] Pharao /
pagailėjimo išlaikęs ir tą apstulbintą faraoną

mit 13 allen den ſeinen im Roten Meer erſeufft / 14
ſen 16 wiſſan ſwaieis / en vrminan iūrin auſkan=17dinnons /
su visais savais Raudonoje jūroje nuskaudinęs

vnnd dein Volck Jſrael trucken hindurch 15 gefůrt /
bhe twaian amſin Jſrael ſauſā[761] 18 praſtan prawedduns /
ir tavą tautą Izraelio sausą per tą pravedęs,

[757] tou
[758] Žr. p. 114, išn. 77.
[759] bhe.
[760] *pertrincktan* (partic. praet. pass., acc. sg. masc.) reiškė „pritrenktas, apstulbintas; sutrikęs“ (plg. lie. *pritreñkti* ir kt.).
[761] ſausan (acc. sg.); arba čia yra adv. *sausan* „sausai“ (= nom. -acc. sg. neutr.).

damit diß Badt deiner Heiligen **16** Tauff
ſenkawīdſmu ſien[762] **19** ſpagtun[763] twaiſei Swintan Crixtiſnan
su kokiu šį prausimą tavo švento krikštijimo

zukůnfftiglich bezeichnet / vnnd be=**17**deutet / Deßgleichen
pa=**20**reiīngiſkai[764] ebſentliuns / bhe enwaidinnons **21** ſteſmu polīgu /
ateinančiai paženklinęs bei parodęs; tam panašiai

durch die Tauff / dei=**18**nes lieben Kindes / vnſers HERrn
pra ſtan Crixtiſnan twai=**22**as mijlas malnikas / nouſon Rikijs
per tą krikštijimą tavo mielo vaiko, mūsų viešpaties

Jheſu **19** Chriſti / den Jordan / vnd alle Waſſer zur **20**
Jhe=**23**ſum Chriſton / ſtan Jordānen / bhe wiſſans **24** vndans prei
Jėzaus Kristaus, tą Jordaną bei visus vandenis prie

ſeligen Sindtflut vnnd reichlichen Ab=**21**waſchung der
Deiwūtiſkan auſtkandinſnan[765] **25** bhe laimiskan aumūſnan[766] ſtēiſan
palaimingo nuskandinimo ir gausaus nuplovimo tų

Sůnden / geheyliget / vnnd **22** eingeſetzt.
grijkan **26** ſwintinninuns[767] / bhe enſaddinnons[768].
nuodėmių šventinęs bei įstatęs.

23 Wir biten dich / durch dieſelbe deine
27 Mes Madlimai tien / pra ſtan ſubban / **28** twaian
Mes prašome tave per tą pačią tavą (nuo)

[762] Nepainioti su *sien* „save"!
[763] Žr. p. 143, išn. 239.
[764] *pareiīngiskai* (adv.) yra sudėtinės priesagos *-īngisk-* vedinys (deadjektyvinis adverbijas) iš pr. **par-ei-* „ateiti, kommen", t. y. kalkė iš vok. *zukůnfftiglich* „ateinančiai, ateičiai (į ateitį), ateity" (adv.).
[765] auſkandinſnan.
[766] Plg. p. 143, išn. 239.
[767] ſwintinnuns.
[768] Žr. p. 158, išn. 315.

grund=**24**loſe Barmhertzigkeyt / du wôlleſt [a] {a || oder
gruntpowīrpun[769] engraudīſnan / **29** tau quoitīlaiſi [a] {a || adder ||
dugno laisvą pagailėjimą: Tu tenori { arba

dieſe } dieſen **25** N. gnediglich anſehen vnnd mit rechtem
ſtan[770].} ſten N. etnīwingiſkai en=**30**dyrītwei / bhe ſen tickran
šitą} šitą N. maloningai pažiūrėti ir su teisingu

26 Glauben im Geyſt beſeligen vnd ſtercken / [**27** reis]
druwien en **31** Noſeilien epdeiwūtint / Bbe[771] poſpartint
tikėjimu dvasioje palaimingu daryti bei pastiprinti;

120 **1** vnd das durch dieſe heilſame Sůndflut **2** an
121 **1** Bhe kai praſtan rettīwingiſkan auſkan=**2**dinſnan / en [b] {b
ir kad per tą išganingą nuskandinimą

—— —— jm erſauffe vnd vntergehe /
adder || ſteſſie.} tenneſmu auſkiēndlai bhe **3** ſemmai ēilai[772] /
{arba joje} jame nuskęstų bei žemyn eitų

alles was **3** [b] { b || (oder jr)} jm von Adam
wiſſan ka [c] { c || adder || tennēi} ſteſmu eſſe Adam **4**
vìsa, kas { arba jai} jam nuo Adomo

angeborn iſt / * {* Nota, || Wenn ein || Altes ge=||tauft wirt ||
engemmons aſt / —— —— —— —— —— ——
įgimęs yra;

ſoll man || dieſe wort || (vnnd er) || (oder ſie) || ſelbs dar=||zu
—— —— —— —— —— —— —— ——

gethan || hat) hin=||zu ſetzen.} Das [c] {c (oder ſie)}
—— —— —— —— kai [d] { d adder || tennā.}
kad { arba ji}

[769] Žr. p. 211, išn. 673.
[770] Fem. (acc. sg.).
[771] Bhe.
[772] Plg. I 7_{17-18}, II 7_{18}, III 43_2.

er **4** —— auß der Zal der Vnglaubigen
tans dijgi / is ſteſmu **5** gīrbin[773] ſteiſon nidruwīngin
jis, taipogi iš to skaičiaus tų netikinčių

geſondert / **5** inn der heiligen Archa der Chriſtenheit / **6**
iſklaitints[774] ēn=**6**ſtan Swintan Arcan ſtēiſon Crixtiāni=**7**ſkun/
išskirtas toje šventoje Arkoje tos krikščionijos,

trucken vnd ſicher behalten / allezeit brůn=**7**ſtig im Geiſt /
ſauſai bhe ſenpackai polaikūts / Ai=**8**nat garrewingi en Noſeilien /
sausai bei su taika palaikytas, nuolat karštai dvasioje,

vnd frölich inn Hoffnung **8** deinem Namen diene /
— Weſſals en **9** podruwīſnan / twaiſmu emnen ſchlūſilai / **10**
linksmas viltyje tavam vardui tarnautų

Auff das —— —— er mit al=**9**len
Noſtan kai^{e} {e adder || tannā.} tāns / ſen wiſſamans
ant to, kad { arba ji } jis su visais

Glaubigen deiner Verheiſſung / Ewi=**10**ges leben
Dru=**11**wīngimans / twaiſei potaukinſnas / Pra=**12**butſkan gēiwan
tikinčiais tavo pažadėjimo amžiną gyvenimą

erlangen möge / Durch Jeſum **11** Chriſtum vnſern HErrn / Amen.
ſengidaut muſīlai pra Je**13**ſum Chriſtum nouſon Rikijan / Amen.
sulaukti galėtų per Jėzų Kristų mūsų viešpatį. Amen.

12 Laſt vns auch ſprechen das Gebet / **13** ſo
14 Daiti noūmans dijgi gērbt / ſtan mad**15**lin kawijden
Leiskite mums taipogi kalbėti tą maldą, kokią

vns vnſer HErr Chriſtus ſelbs gelehret / **14** vnd
noūmas noūſon Rikijs Chri=**16**ſtus ſups mukinnons / bhe
mums mūsų viešpats Kristus pats mokinęs ir

[773] Žr. p. 164, išn. 356.
[774] Žr. p. 177, išn. 433.

befolhen zu Beten / vnnd nicht allein **15** alle
polaipinſnan **17** dāuns prei madlit / bhe ni ter ains wiſſan **18**
paliepimą davęs (prie) melsti, ir ne tik vien visą

vnſere / vnnd des Kindes Notturfft **16** darinnen
noūſon bhe ſtēiſon malnijkas prewerīngi=**19**ſkan / enſtēiſmu
mūsų bei to vaiko reikmę tame

begriffen[775] / Sondern auch damit **17** vns gewißlich zu
poteikūuns / Schlāits dij=**20**gi ſenſteſmu noūmans arwiſkai
padaręs, bet taipogi su tuo mums tikrai

erhören verheiſſen hat. **18** Sprecht das Vater **19**
poklauſij=**21**ſnan potaukinnons aſt. **22** Gerbaiti ſtan Tawe **23**
paklaūsymą pažadėjęs yra. Kalbėkite tą „Tėve

vnſer / etc. **20** Nach dem Gebet ſpreche **21** der Kirchendiener
Nouſon. — **24** Nach dem Gebet ſprech der **25** Kirchendiener.
mūsų".

122 ge=**22**gen dem Kinde. [**23** Bhe] **1** Der Herr beware
123 ——— — ——— [**26** O Der] **1** Stas Rikijs pokūnti
Tas viešpats (te)pasaugo

deinen **2** Eingang vnnd Außgang / **3** vonn nun an biß inn **4**
twai=**2**an Eneiſſannien bhe iſeis=**3**ennien Eſteinu er en **4**
tavą įėjimą bei išėjimą nuo dabar ik į

Ewigkeit.
prābutſkan.
amžinybę.

5 Darauff ſpreche der Kirch=**6**endiener weiter gegen den **7**
5 Darauff ſpreche der Kir=**6**chendiener ——— ——— zu den **7**

Gefattern alſo: **8** Lieben Freunde inn Chriſto / nach**9**dem
Gefattern alſo. **8** Mijlas ginnis en Chriſto / ſtan
Mieli draugai Kristuje, tą

[775] *alle ... Notturfft ... begriffen* reiškia ne „visą ... reikmę ... padaręs" (→ pr. *wissan ... prewerīngiskan .. poteikūuns* „t. p."), o „visą ... reikmę ... įskaitant (einbegriffen)".

jhr von wegen dieſes —— ———— N.
kīſ=**9**man kai ioūs eſſe ſteiſei[a] {a || adder ſteſ || ſies.} N.
metą, kai jūs nuo šito { arba šitõs } N.

begert habt / **10** das[d] { d || (oder
Pauſon[776] aſtai **10** poquoitīuns kai[b] { b || adder
pusės esate panorėjęs, kad { arba

ſie)} Er in dem Namen Jeſu Chriſti Ge=**11**taufft / vnd
ten||na.} tāns ēnſtan emnan Je=**11**ſu Chriſti / Crixtits / bhe
ji} jis tame varde Jėzaus Kristaus krikštytas ir

durch die Tauff inn die heili=**12**ge Gemein Gottes
praſtan Crixti=**12**ſnan / ēnſtan Swintan perōnien Deiwas **13**
per tą krikštijimą į tą šventą bendriją dievo

Volcks angenommen / **13** vnd Eingeleibt werde / So iſt
amſis enimts bhe enkermenints[777] poſtānai / **14** Tīt aſt
tautõs priimtas bei įkūnytas pastotų; taip yra

euch als Chri**14**ſten vnuerborgen / das / welcher ſich
ioūmas / kāigi Crixtiānimans ni**15**auklipts[778] / kāi / kawīds ſien
jums, kaip krikščionims, nenuslėptas, kad, koks save

zu der **15** gemeinen Chriſtlichen Kirchen thut / der
prēiſtan perō=**16**nin Crixtiāniſkan kīrkin podāſt[779] / ſtas
prie tos bendros krikščioniškos bažnyčios paduoda, tas

16 begibt ſich in einen Geiſtlichen Streit /
en=**17**dāſt ſien / en ainan Noſeilewingiſkan ka=**18**riauſnan /
įsiduoda į vieną dvasišką kariavimą,

[776] Plg. p. 222, išn. 735.

[777] Kalkė iš vok. *eingeleibt* : pr. *en* „į-, ein-“+pr. *kermens* „kūnas, Leib“.

[778] *niauklipts* „nenuslėptas“ (partic. praet. pass., nom. sg. masc.) = *ni* „ne“+**auklĩp-* „nuslėpti“, kur **klĩp-* = lie. dial. *klip-ti* „linkti žemyn, išsikreipti“ resp. *klyp-ti* „t. p.“ (LKŽ VI, p. 105 t.): lie. *kleĩp-ti* „daryti, kad išklyptų“. Taigi pr. **au-klĩp-* „nuslėpti“ (kur *au-* „nu-“), matyt, yra iš „nukreipti (į šalį)“.

[779] *sien* ... *podāst* reiškia „pasiduoda (prie ko resp. į kur)“, plg. lie. *pasidúoti* „palinkti prie resp. į kur“ (DLKŽ, 1972, p. 514), žr dar LKŽ II^{a}, p. 889 t.

dar**17**innen wir nicht mit Fleiſch vnnd Blut / **18** Sondern mit
enkawīdſmu mes ni ſen menſan **19** bhe krawian / ſchlaīts ſen
kokiame mes ne su kūnu bei krauju, bet su

dem bôſen Geiſt / die Tage **19** vnſers Lebens / hie
ſteſmu wargan **20** noſeilien / ſtans deinans noūſon gijwis / **21** ſchien
ta pikta dvasia tas dienas mūsų gyvenimo šen

auff Erden zu kempffen **20** haben / Welchen Streit
noſemmien preiūlint turrimai / kawī**22**dan kariauſnan /
ant žemės (prie) kovoti turime. Kokį[780] kariavimą

auch wir ohne **21** rechten Glauben in Gott Vater /
mes dijgi / ſchlāit tickran **23** Drūwien en Deiwan Tawan /
mes taipogi be tikro tikėjimo į dievą tėvą,

Son / vnd **22** heiligen Geiſt / nicht vol fůhren
Saūnan / **24** bhe Swintan Noſeilien / ni iſſtallīt[781]
sūnų bei šventą dvasią atlikti

môgen. [**23** Stas]
mas=**25**ſimai. [**26** O ij Hierauff]
negalime.

124 **1** Hierauff / dieweil jr euch auß
125 **1** Noſtanſubban / ſtenkijſman ioūs **2** wans / is
Ant to paties, tą metą (, kai) jūs jus iš

Chriſt=**2**licher Liebe vnd freuntſchafft / —— ——
Crixtiāniſkan mijlin bhe ginni=**3**ſkan / [a] {a adder || ſchiſſai
krikščioniškos meilės bei draugiškumo { arba šią

—————— dieſes noch **3** vnmůndigen N. habet
ni=||anbillin=|| tai[782].} ſchiſſes —— niaubillīntis N. ——
nebylojančią} šį nebylojantį N.

[780] *Kokį* čia – „tokį“; plg. p. 126, išn. 139.

[781] *isstallīt* „išstovėti; atlikti“ (← vok. *volfůhren* „atlikti“). O gal *kariausnan ... isstallīt* reiškė „kariavimą ... ištverti“?

[782] niaubillintai.

angenommen[783] / vnd **4** vertretet [a] {a || (oder ſie)} jn / in
enim=**4**mans / bhe ſtallēti pērdin / en
paėmęs ir stovite už jį

dieſer öffentlichen Chriſt=**5**lichen Handlung / So wöllet
ſchiſman **5** ackewijſtin Krixtiāniſkan aſtin / Tyt quoi**6**tijlaiti
šiame akivaizdžiame krikščioniškame atlikime, taip norėkite

—— mir an[b] {b || (oder — jrer} ſei=**6**ner
ioūs mennei en[b] {b adder en || ſteſſias.} ſteſſei /
jūs man { arba jos } jo

ſtat Antworten / damit öffentlichen **7** bekant werde /
deicktan[784] **7** attrātwei / Sēnku akiwijſti poſinnāts[785] **8** wīrſt /
vietoje atsakyti, su kuo akivaizdžiai pripažintas tampa[786],

worauff [c] { c || (oder ſie)} er Getaufft **8** werde.
nokan [c] { c adder || tennā.} tāns / Crixtits poſtānai.
ant ko[787] { arba ji } jis krikštytas pastotų.

9 N. — Widerſagſtu dem **10** Teuffel? **11** Antwort.
9 N. ni emprīkinblli[788] tou **10** ſtēiſmu Pikullan? **11** Attrāiti.
N. ne-prieštarauji tu tam velniui? Atsakykite.

12 Ja / Jch Widerſag. **13** Vnd allen ſeinen **14** Wercken?
12 Ja as emprijkin billi? **13** Bhe wiſſan tennēiſan **14** dijlan?
Taip, aš prieštarauju. Ir visam jo darbui?

15 Antwort. **16** Ja / Jch Widerſag. **17** Vnd allem ſeinem
15 Attrāiti. **16** Ja as emprīkin billi? **17** Bhe wiſſan tennēiſan
Atsakykite. Taip, aš prieštarauju. Ir visam jo

[783] *jr euch ... angenommen* (→ pr. *ioūs wans ... enimmans*) reiškia „jūs pasiėmę“.
[784] Plg. p. 222, išn. 734.
[785] Turėtų būti *posinnāt* < **-tă* „pripažinta“ (nom. sg. neutr.).
[786] T. y.: taptų.
[787] T. y.: kam, dėl ko.
[788] emprīkinbilli. Kalkė iš vok. *widersagen*: pr. *emprīkin* „priešais, wider“ ir *billi* „byloja, sagt“. Plg. *emprijki waitiaintins III* 87_{12}

126 **18** Weſen? [**19** Noſtan=] **1** Antwort. **2** Ja / Jch
127 **18** bauſennien? [**19** O iij Antwort.] **1** Attrāiti. **2** Ja as
buvimui? Atsakykite. Taip, aš

Widerſag.
emprijkin bille?
prieštarauju.

3 Darnach frage der Kirchen=**4**diener ferner. **5** N. Gleubſtu
——— —— — ——— —— **3** N. Druwē tu
N. tikì tu

inn Gott Vater Allmechtigen / **6** Schôpffer Himels vnnd
en Deiwan tāwan Wiſſemukin **4** kas aſt teikūuns dangon bhe
į dievą tėvą visagalį, kuris yra kūręs dangų ir

der Erden? **7** Antwort. **8** Ja / Jch Gleube. **9** N. Gleubſtu in
— Semmien? **5** Attrāiti. **6** Ja as Druwe. **7** N. Druwē tu / en
žemę? Atsakykite. Taip, aš tikiu. N. tikì tu į

Jeſum Chriſtum / ſeinen[789] Ein=**10**gebornen Son / vnſern Herrn /
Jeſum Chriſtum ſwaīan[790] ai=**8**nangeminton Sounan / noūſon Rikijan /
Jėzų Kristų, savą vieną gimdytą sūnų, mūsų viešpatį,

der entpfangen iſt **11** von dem Heiligen Geiſt / geboren von
kas po=**9**gauts aſt eſſe —— Swintan Noſeilin / gemmons eſſe **10**
kuris pagautas yra nuo šventos dvasios, gimęs nuo

der ——— Jungk=**12**frawen Maria / Gelitten vnter Pontio
ſtan ſkijſtan iumprawan Marīan / Stīnons po **11** Pontio
tos skaisčios panos Marijos, kentėjęs po Pontiju

Pilato / Ge=**13**creutziget / Geſtorben / vnd Begraben /
Pilāto / Scrijſits / Aulauuns / bhe enkopts / **12**
Pilotu, kryžiuotas, numiręs ir įkastas,

[789] *seinen* čia reiškia ne „savą“ (→ pr. *swaīan* „t. p.“), o „jo“.
[790] ſwaian.

Nidergefaren **14** zur Hellen / am dritten Tage wider
Semmai līſuns[791] prei Pickullien / en tīrtian deinan ——
žemyn leidęsis prie pragaro, trečioje dienoje

Aufferſtanden / **15** von den Todten / Auffgefahren gen Himel /
et=**13**ſkīuns eſſe — gallan / vnſei gūbans nadangon /
atsikėlęs nuo mirties, nuvykęs ant dangaus;

Sitzend **16** zu der Rechten Gottes / des Allmechtigen Vaters /
Sīdans[792] **14** prei — tickrōmien Deiwas / ſteſſe wiſſemukin Tāwas
sėdęs prie dešinės dievo, to visagalio tėvo.

17 Von dannen Er kommen wird / zu Richten die
15 Stwendau — wīrſt pergūbons[793] preilīginton / ſtans
Iš ten tampa atvykęs (prie)teisti tuos

Le=**18**bendigen vnnd die Todten? **19** Antwort. **20** Ja / ich
geī=**16**wans bhe — Aulauſins. **17** Attrāiti. **18** Ja / as
gyvus ir numirusius. Atsakykite. Taip, aš

Gleube. **21** N. Gleubſtu auch in den Heiligen Geiſt / eine **22**
Druwē. **19** N Druwē tu —— ēnſtan Swintan Noſeilin Ai=**20**nan
tikiu. N. tikì tu į tą šventą dvasią, vieną

Heilige Chriſtliche Kirche / ein Gemeinſchafft der **23**
Swintan Crixtianiſkan kīrkin / aīnan perōni=**21**ſkan —
šventą krikščionišką bažnyčią, vieną bendriją

Heiligen / Vergebung der Sůnden / Aufferſtehunge **24** des
Swintan / Etwerpſennian — grīkan / ————
šventų, atleidimą nuodėmių

128 Fleiſches / vnd ein Ewigs Leben? [**25** Attrāiti] **1**
129 ——— bhe ainan **22** Prābutuſkan[794] geīwan. [Antwort.] **1**
ir vieną amžiną gyvenimą.

[791] Žr. p. 72, išn. 32.
[792] Partic. praet. act. (t. y. turbūt ne partic. praes. act.).
[793] *wīrst pergūbons* — pr. futurum: „atvyks".
[794] Prābutſkan.

Antwort. **2** Ja / Jch gleube. **3** N. Wiltu darauff Getaufft **4**
Attrāiti. **2** Ja / as Druwē. **3** N. Quoi tu noſtan Crix=**4**tits
Atsakykite. Taip, aš tikiu. N. nori tu ant to krikštytas

werden? **5** Antwort. **6** Ja / Jch will.
poſtāt? **5** Attrāiti. — — —
pastoti? Atsakykite.

7 Als denn Begieſſe der Kirchen=**8**diener das Kindt mit Waſſer /
6 Als denn Begieſſe der Kirchen=**7**diener das Kindt mit Waſſer /

vnd **9** ſpreche mit heller vnd lauter / **10** deutlicher ſtimme. **11** N.
vnd **8** ſpreche mit heller vnd lauter **9** deutlicher Stimme. **10** N.
N.

Jch Tauffe dich in dem Namen Gottes **12** des Vaters / vnnd
As Crixtia tien / ēnſtan Emnan Deiwas **11** Steſſe Tāwas / Bhe
aš krikštiju tave tame varde dievo, to tėvo ir

des Sons / vnnd des Heiligen **13** Geiſtes. **14** Vnd ſpreche
ſteſſe Soūnas / Bhe ſteſſe **12** Swintan Noſeilis. **13** Vnd ſpreche
to sūnaus bei tos šventos dvasios.

darauff. **15** Der Allmechtig Gott / vnnd Vater vnſers **16**
darauff. **14** Stas Wiſſemuſīngis —— —— Tāws / noūſon
Tas visagalis tėvas mūsų

Herrn Jeſu Chriſti / der dich N. anderweit / durchs **17**
Rikijas **15** Jeſu Chriſti / kas tien N. kittewidiſkai / praſtan
viešpaties Jėzaus Kristaus, kuris tave N. kitoniškai per tą

Waſſer vnd den heiligen Geiſt / geborn / vnd dir
vn=**16**dan bhe ſtan Swintan Noſeilien gemmans[795] bhe teb**17**bei
vandenį ir tą šventą dvasią (pa)gimdęs ir tau

alle **18** deine Sůnde / durch ſeinen lieben Son / vnſern
wiſſans twaians grikans / pra ſwaian mijlan **18** Soūnan noūſon
visàs tavàs nuodėmes per savą mielą sūnų, mūsų

[795] Plg. *gemton* „gimdyti“ III 105_4.

Herrn **19** Jeſum Chriſtum vergeben hat / der
Rikijan Jheſum Chriſton etwiēr=**19**pons aſt / ſtas
viešpatį Jėzų Kristų atleidęs yra, tas

ſtercke dich mit **20** ſeiner Gnade zum ewigen
ſpartinno tien / ſen ſwaian etnīſtin / **20** prei Prābutſkan
(te)stiprina tave su sava malone prie amžino

leben / Amen. [**21** Attrāiti]
geīwan / Amen. [**21** P Darauff]
gyvenimo. Amen.

130 **1** Darauff ſoll der Kirchen=**2**diener das Volck zur **3**
131 **1** Darauff ſoll der Kirchen=**2**diener das Volck zur **3**

Danckbarkeit vnd **4** Gebet vermanen **5** alſo ſprechende. **6** Jhr
Danckbarkeyt vnd **4** Gebet vermanen **5** alſo ſprechende. **6** Jous
Jūs,

lieben inn Chriſto Jheſu / dieweil der **7** Allmechtig
milijtai[796] en Chriſto Jheſu / ſtan kīſman **7** ſtas wiſſemukin
mylėti Kristuje Jėzuje, tą metą (,kai) tas visagalis

Gott diß Kindlein / zu der Tauff vnſers **8** lieben
Deiws / ſchien Malnijkan prēiſtan **8** Crixtiſnan / Noūſan mijlas
dievas šį vaiką prie to krikštijimo mūsų mielo

Herrn Jeſu Chriſti / hat genediglich kommen **9** laſſen /
Rikijas Jheſu Chriſti / **9** aſt etnīwings[797] pereit dāuns /
viešpaties Jėzaus Kristaus yra maloningas ateiti leidęs,

ſollen wir jhm Lob vnnd Danck ſagen /
turrimai mes tenne=**10**ſmu / Pogirſchnan bhe Dinkauſnan billītwei /
turime mes jam pagyrimą ir dėkojimą byloti

[796] Nom. pl. masc., partic. praet. pass.
[797] Adj. — vietoj adv.

vnnd **10** Bitten / das Er jhm wôlle das Kindt
bhe **11** madlit / kai tāns ſebbei quoitīlai / ſtan malnijkikan **12**
ir prašyti, kad jis sau norėtų tą vaikelį

inn allen Ge=**11**naden befohlen ſein laſſen.
en wiſſan etnīſtin polaipinton dat bout.
visoje malonėje palieptą leisti būti.

12 — Sprecht ——— Alſo. **13** Allmechtiger /
13 Bhe billītei pōmien tittet. **14** Wiſſemuſīngis
Ir bylokite po manęs šitaip. Visagalis

Barmhertziger Gott / vnnd Vat=**14**ter / Wir ſagen dir
Engraudīwings Deiws bhe **15** Tāws / Mes billēmai tebbei
gailestingas dieve ir tėve, mes bylojame tau

Lob vnd Danck / das du deine **15** Kirche genediglich
pogirſnan bhe dīnckun **16** kai tu twaias kīrkis etnīwingiſkai
pagyrimą ir dėką, kad tu tavą bažnyčią maloningai

erhelteſt / vnnd mehreſt / vnd die=**16**ſem Kind verliehen haſt/
iſlāiku / bhe tūlni**17**nai / bhe ſchiſmu Malnīku polīkins[798]
išlaikai ir gausini ir šiam vaikui paskyręs

das es durch die Heylige **17** Tauffe
aſſei / kai tāns / **18** praſtan Swintan Crixtiſſennien /
esi, kad jis per tą šventą krikštijimą

Widergeborn / vnnd deinem lieben Sohn / **18** vnſerm
etkūmps nauna=**19**gemmans / Bhe twaiāſmu mīlan Soūnan / noūſmu **20**
vėl naujai gimęs ir tavam mielam sūnui, mūsam

Herrn vnd einigen Heilandt / Jheſu Chriſto **19**
Rikijan / bhe ainesmu Rettēnikan / Jeſu Chriſtu /
viešpačiui bei vienam išganytojui Jėzui Kristui

[798] Turbūt: polīkiuns.

eingeleibt / dein Kindt / vnnd Erbe deiner
en=**21**kērminints / twais malnijks bhe waldūns / twaiſei **22**
įkūnytas, tavas vaikas bei veldėtojas tavo

132 himli=**20**ſchen Gůter worden iſt. [**21** Darauff] **1** Wir
133 Dengenneniſkans labbans poſtāuns aſt. [**23** P ij Wir] **1** Mes
dangiškų turtų pastojęs yra. Mes

bitten dich gantz gehorſamlich / das du diß **2**
madlimai tien / gantzei pokluſmingiſkan / kai **2** toū ſchien
prašome tave visaĩ paklusniai, kad tu šį

Kindt / ſo nun mehr dein Kindt worden iſt /
malnijkan / kas teinū toūls twais mal=**3**neyks poſtāuns aſt /
vaiką, kuris dabar daugiau tavas vaikas pastojęs yra,

bey der **3** empfangenen wolthat / gnediglich
prei ſtēiſei pogauton labbaſeg=**4**gīſnan / Etnīwingiſkai
pas tą gautą geradarybę maloningai

bewaren wôlleſt **4** damit es nach allem deinem wolgefallen / zu
pakūnſt quoitīlaiſi / —— — —— —— —— —————— prei
pasaugoti norėtum prie

Lob **5** vnd Preyß deines heiligen Namens / —— ——
Po=**5**girrien bhe Teiſin twaias Swintan Emnen / tans **6** dijgi
pagyrimo bei garbės tavo švento vardo; jis taipogi

auff das trew=**6**lichſt vnd Gotſeligſt / aufferzogen
noſtan / vcka iſarwiſkai bhe Deiwa deiwūtſkai **7** poaugints
ant to ištikimiausiai bei pamaldžiausiai išaugintas

werde / vnd ent=**7**lich das verheiſſen Erbtheyl / im
poſtānai / bhe enwāngiſkan / ſtan potau=**8**kinton weldīſnan en
tepastoja ir pagaliau tą pažadėtą veldinį

Himel mit allen **8** Heyligen entpfahe / Durch Jheſum
Dengan / ſen wiſſans Swinti=**9**ckens engaunai / pra Jeſum
danguje su visais šventaisiais te(į)gauna per Jėzų

Chriſtum / **9** Amen.
Chriſtum / Amen.
Kristų. Amen.

10 Zum Beſchluß ſpreche der **11** Kirchendiener. —— **12**
10 Zum Beſchlus ſpreche der Kir=**11**chendiener Alſo? **12**

Der HERR Segne euch / **13** vnd Behûte euch.**14** Der
Stas Rikijs ebſignāſi wans / **13** bhe pokūnſi wans. **14** Stas
Tas viešpats tepalaimina jus ir tepasergi jus. Tas

HERR erleuchte ſein **15** Angeſichte vber euch vnd
Rikijs poſwāigſtinai ſwai=**15**an Proſnan kirſchewans / bhe **16**
viešpats (te)pašviečia savą veidą virš jūsų ir

ſey euch **16** gnedig. **17** Der HERR erhebe ſein **18**
boūſe ioūmas etnijwings. **17** Stas Rikijs erlāngi ſwaian **18**
tebūna jums maloningas. Tas viešpats (te)iškelia savą

Angeſicht auff euch / vnd **19** gebe euch Friede / **20** Amen.
Proſnan nowans bhe dā=**19**ſai ioumas packaien **20** AMEN.
veidą ant jūsų ir teduoda jums taiką. Amen.

[**21** Mes]
[**21** P iij]

134 [Prūsijos kunigaikštystės herbas, virš kurio parašyta:]
IVSTVS EX FIDE VIVIT.

EPISTULARE

Didžiausio ir svarbiausio prūsų kalbos paminklo – III katekizmo vertimui suvokti reikšmingas yra šio katekizmo autoriaus Ãbelio Vìlio (Abel Will) ir jo pagalbininko Páuliaus Mė̃gõto (Paul Megott) epistularinis palikimas: 1) Abelio Vilio laiškas Johanui Funkui ir 2) Pauliaus Mėgoto laiškas kunigaikščiui[1].

A. Vilio laiško atsiradimo istorija trumpai yra tokia. Abelis Vilis, gimęs (apie 1515 m.) bei gyvenęs (iki 1575 m.) Pabečiuosė[2] ir miręs (apie 1575 m.) Karaliaučiuje[3], 1542–1575 m. dirbo pastoriumi Pabečių parapijoje[4], kurioje bažnytinio vertėjo pareigas 1547–1594 m. ėjo tos pačios parapijos laisvasis valstietis prūsas Paulius Mėgotas (mirė apie 1595 m.), gyvenęs Bigýčiuose[5] prie Griuñhofo dvaro[6] valdų. Tas prūsas, gerai mokėjęs savo gimtąją kalbą (tik greičiausiai beraštis), A. Viliui buvo kartu ir III katekizmo vertimo pagalbininkas. 1554 m. Griunhofo amtmonas (Georg von

[1] Nei A. Vilio, nei P. Mėgoto daugiau laiškų ir nėra išlikę.

[2] *Pabečiaĩ* yra mano sulietuvinta lytis iš prūsiškosios, kurią spėju buvus (pr.) **Pabet'ai* → vok. *Pobethen* resp. *Pobeten* (pirmąkart minimi 1258 m.: *Pobeti*). Buv. Pabečiaĩ (dabar – *Романово*, Зеленоградский р-н) yra apie 6 km nuo jūros, apie 15 km į pietvakarius nuo buv. Kraũto (~ *Kranz*, dabar – *Зеленоградск*) ir apie 26 km į šiaurvakarius nuo buv. Karaliáučiaus (dabar – *Калининград*).

[3] Tiksliau – Lẽbenichte (*Löbenicht)*, kuris buvo viena iš Karaliaučiaus dalių. Karaliaučius net iki 1724 m. susidėjo iš trijų savarankiškų dalių (miestų): Altstadt, Kneiphof, Löbenicht. Seniausia dalis – Altstadt, t. y. Senamiestis, kuriame buvo ir pati Ordino (A. Vilio laikais – vokiškosios Prūsijos kunigaikščių) pilis, davusi miestui vardą *Königsberg*: netoli nuo Priẽgliaus (pr. **Preigarā* ~ lie. **Príegara*) kalne, kurį bei ten stovėjusią savo pilaitę prūsai vadino **Tvankstā* (~ lie. **Tvankstà*), 1255 m. Ordinas prūsų rankomis pasistatė pilį (tos prūsų pilaitės vietoje) ir ją pavadino „Karaliaus kalnu" – *Königsberg*. Priegliaus saloje į pietus nuo Senamiesčio buvo Kneĩphofas – *Kneiphof* (ten stovėjo Karaliaučiaus senasis universitetas, katedra), kurio vardas yra perdirbtas iš pr. **Knĩpavā* (~ lie. **Knýpava)*. Prie Senamiesčio iš rytų glaudėsi neturtingiausia Karaliaučiaus dalis Lẽbenichtas – *Löbenicht* (iš pr. **Lĩpenīkai* ~ lie. **Líepininkai*).

[4] Plačiau apie Abelį Vilį žr.: Mažiulis PKP, p. 39–40 ir liter.; Hermann E. Abel Will und die altpreußische Sprache. – Indogermanische Forschungen, Bd. 60 (1952), S. 241–253.

[5] *Bigýčiai* yra mano aplietuvinta lytis iš pr. **Bigīt'ai* → vok. *Biegiedten* (pirmąkart minimi 1472 m.: *Bigitten*). Buv. Bigýčiai (dabartinis vardas nežinomas) yra 1,5 km nuo Baltijos jūros, apie 4,5 km į šiaurę nuo buv. Pabečių (žr. išn. 2) ir 1 km tiesiai į vakarus nuo Kulikovo – *Куликово* (buv. *Strobjehnen* ← pr. **Straujain'ai* ~ liet. **Straujaĩniai*).

[6] Buv. Griuñhofas (*Grünhoff*, jo dabartinis vardas – *Рощино*) yra apie 3 km nuo jūros, apie 4 km į pietryčius nuo buv. Bigýčių (žr. išn. 5) ir apie 6 km į rytus nuo buv. Pabečių (žr. išn. 2).

Eichicht) ėmė prie baudžiavos darbų varyti Mėgotą[7] ir dėl to pastarasis nebegalėjo talkininkauti III katekizmo vertimui[8]. A.Vilis, norėdamas savo pagalbininką atgauti, apskundė Griunhofo amtmoną — 1554 m. liepos 26 d. parašė skundo laišką (vokiečių kalba) savo bičiuliui kunigaikščio rūmų (Karaliaučiuje) pastoriui Johanui Funkui (1518—1566).

Reikia priminti, kad tame laiške A. Vilis savo pagalbininką vadina „vertėju" (Tolke), niekur nepasakydamas ne tik jo vardo bei pavardės, bet ir jo gyvenamosios vietos, tikslesnės socialinės padėties ir pan. Šitai sužinome iš paties Pauliaus Mėgoto laiško (vokiečių kalba) kunigaikščiui; laiškas (rašytas ne Mėgoto, o jo vardu kažkokio vokiečio) į kunigaikščio kanceliariją Karaliaučiuje atėjo 1595 m. vasario 3 d.[9]

A. Vilio ir P. Mėgoto laiškų originalai (rankraštiniai), kurie anksčiau buvo Karaliaučiaus valstybiniame arhyve (Königsberger Staatsarchiv)[10], man nėra žinomi. A.Vilio laiškas buvo publikuotas du kartus: 1) visą laišką 1855 m. paskelbė A. Meckelburgas[11], tačiau perdirbo jo kalbą pagal XIX a. vokiečių literatūrinės kalbos normas; 2) P. Tschackertas 1889 m. paskelbė laiško ištraukas[12], palikdamas jo autentišką kalbą.

A. Vilio laiškas čia yra publikuojamas imant pamatu P. Tschackerto ištraukas ir užpildant trūkstamas vietas A. Meckelburgo tekstu (jis spausdinamas kursyvu). P. Mėgoto laiškas skelbiamas pagal J. Gerulio publikaciją (1928 m.)[13].

1. Abelio Vilio laiškas

DEm achtbarn erwirdigen hochgelerten herrn M[14] Johan Funken, pfarher der Altenstadt Konigsperg, meynem gunstigen liben herrn und gevattern zun eigen henden.

Gerbiamajam šlovingam, didžiai mokytam viešpačiui magistrui Johanui Funkui, Karaliaučiaus Senamiesčio[15] pastoriui, mano palankiam mielajam viešpačiui ir bičiuliui — į nuosavas rankas.

[7] Maždaug nuo 1500 m. pablogėjo privilegine Prūsijos laisvųjų valstiečių padėtis: juo toliau, juo dažniau ėmė juos varinėti į tam tikrus baudžiavos darbus. Žr. Plümicke R. Zur ländlichen Verfassung des Samlandes unter Herrschaft des Deutschen Ordens. Leipzig, 1912, S. 45 ff.

[8] Apie P. Mėgotą žr. dar: Mažiulis PKP, p. 40 ir liter.

[9] Žr. Gerullis G. — Filologu biedrības raksti (= FBR), VIII s. Rīgā, 1928, 50 lpp.

[10] Žr. Tschackert P. — Altpreußische Monatsschrift (= AM), Bd. 26. Königsberg in Pr., 1889, S. 515; Gerullis G. l.c.

[11] M(eckelburg) A. Notiz zur Geschichte der Übersetzung des Lutherischen Katechismus in das Preußische. — Neue Preußische Provinzial-Blätter, andere Folge, Bd. VII. Königsberg, 1855, S. 396—397.

[12] Tschackert P. Zur Entstehung des altpreußischen Katechismus von Abel Will. — AM, Bd. 26 (1889), S. 514—515.

[13] Gerullis G. Ein Bittgesuch von Abel Wills Tolken. — FBR, VIII s., 52—53 lpp.

[14] Magister.

[15] Žr. 3 išn.

Gottes gnad, segen und licht in Christo Jesu, *unserem einigen Licht, der die Wahrheit, Gerechtigkeit und das Leben ist, sei mit euch zu aller Zeit. Amen.*

Achtbar, erwirdiger liber herr magister und gevatter. Wen es E. A. W.[16] *sammt Eurer tugendsamen Hausfrauen und ganzem Hausgesinde in glückseliger Wohlfahrt nach Gottes Willen alle Zeit wohlginge, das wäre mir eine besondere Freude von Euch zu hören. Ehrwürdiger lieber Herr Gevatter,* Es ist E. A. W. wol wissentlich, was mir vor eyne erbeit im chatechismo, von euch, an stadt und auf befelch F. D.[17] unsers gnedigsten herrn, ist auferlegt worden etc. Nun hette ich wol verhoffet, das ich meynen tolken *(wie ich denn auch am nächsten mit E. A. W. darum geredet)* bei diser erbeit gerulich hette brauchen wollen, damidt solche erbeit sovil schleuniger von stadt ginge, dieweil ehr sonderlich vor andern diser sprachen wol kundig und auch darin von Godt midt sondern gnaden begabet. *Aber ich weiß E. A. W. nicht zu bergen, daß der Weltfürst Satan (als ein sonderer Feind solcher heilsamen Werke) mit seinem Werkzeuge solches zu hindern, in keinem Wege ablassen will. Denn der Hauptmann in Grünhoff denselben*

Dievo malonė, palaima ir šviesa Kristuje Jėzuje (mūsų vienintelėje šviesoje), kuris yra teisybė, teisingumas ir gyvenimas, tebūna su Jumis visuomet. Amen.

Gerbiamasis šlovingas, mielas viešpatie magistre ir bičiuli, kad Jūsų pamaldžiajai prakilnybei kartu su Jūsų doringomis namų šeimininkėmis ir su visa namų šeimyna laimingoje gerovėje pagal dievo valią visuomet sektųsi; tai iš Jūsų išgirsti man būtų ypatingas džiaugsmas. Garbingas mielasis viešpatie bičiuli, Jūsų pamaldžiajai prakilnybei yra gerai žinoma, kokį darbą dėl katekizmo Jūs man uždėjote kunigaikštiškosios šviesybės, mūsų maloningojo viešpaties paliepimu. Labai tikėjausi savo vertėją (juk dėl to aš irgi su Jūsų pamaldžiąja prakilnybe visai neseniai esu kalbėjęs) šitam darbui ramiai galėsiąs panaudoti, kad tas darbas greičiau eitų. Jis, lyginant su kitais, ypač gerai moka šitą kalbą ir tam nuo dievo turi ypatingų gabumo malonių. Tačiau Jūsų pamaldžiajai prakilnybei negaliu nuslėpti, kad pasaulio kunigaikštis šėtonas (ypatingas tokių išganingų darbų priešas) su savo įnagiais šitai nori sutrukdyti niekur neatstodamas. Taip Griuñhofo[18] amtmonas tą patį vertėją daugkart šaukė, kad jis privaląs į baudžiavą eiti. Jis taipogi

[16] Eure Andächtige Würde.
[17] Fürstlicher Durchlaucht (gen. sg.).
[18] Žr. 6 išn.

Tolken vielfältig aufgeboten, daß er ins Schaarwerk hat ziehen müssen und ihm auch solches Schaarwerk auferlegt, das seine Vorfahren und auch er, zuvor niemals haben thun dürfen. Nun hat ehr etzliche scharwerkstage versessen, insonderheit zu der zeit, wen ich beyn ihm gewesen und ehr mir ihm dolmetschen hadt helfen corrigiren. *Ueber solchem hat ihm der Hauptmann Boten geschickt, und zu sich in den Grünenhoff* diese vergangene Woche *fordern lassen, und als er nun hineingekommen, hat ihn der Hauptmann aufs unglimpflichste angefertigt und* übel abgericht midt wordten. *Wie denn auch der arme Mann ganz betrüblich am nächst verschienenen Sonntag mir solches geklagt und öffentlich gesagt, er törste*[20] *und konnte fort mehr in dieser Arbeit mir nicht mehr helfen, wenn er solcher übeln Anfertigung vom Hauptmann viel dulden und tragen sollte.* Dieweil aber mir (als eynem eyntzeln mann) solchs unmuglich ist, solchen catechismum in preusche sprachen zu brengen und mir der heuptmann durch seyne bedroungen und tirannei den tolken abhendig macht etc., wil ich E. A. W. auf dinstlichste gebeten haben, mir doch hirin zu raten, wes ich mich ferner halten sol in dieser sachen. *Denn es ist lei-*

uždėjo jam tą baudžiavą, kuri nei jo pirmtakams, nei jam pačiam anksčiau niekada nebuvo privaloma[19]. Štai jis baudžiavoje nedirbo kelias dienas – ypač tuo metu, kai aš pas jį buvau ir jis padėjo man vertimą taisyti. Dėl to amtmonas pas jį atsiuntė pasiuntinius ir reikalavo į Griuñhofą atvykti praeitą savaitę. Su juo, ten nuvykusiu, amtmonas labai šiurkščiai pasielgė, piktais žodžiais plūsdamasis.

Tas vargšas žmogus, visai nusiminęs, praeitą sekmadienį dėl tų dalykų man skundėsi ir viešai pasakė, kad man tame darbe toliau padėti neturįs leidimo ir nebegalįs, kentėdamas bei vargdamas nuo amtmono tokio pikto elgesio. Kadangi aš (vienas pats) neįstengiu šito katekizmo į prūsų kalbą išversti, o amtmonas su savo grasinimais bei tironija paveržė mano vertėją, tai Jūsų pamaldžiąją prakilnybę nuolankiausiai prašau man čia patarti, kaipgi man toliau elgtis šiame reikale. Juk, deja, yra (pasigailėk dieve) skaudus dalykas, kad amtmonui leidžiama visur tiek savivaliauti; žodžio tarnus jis niekina, į bažnyčią klausytis dievo žodžio retai jis tevaikšto; liaudį, kuri sekmadieniais mielai lankytų bažnyčią, nuo jos atitraukia dažnais trukdymais; tuos, kurie nori dievobaimingai gyventi ir trokšta ištikimai dirbti viešpaties pjūtyje, persekioja ir nuo to atbaido. Iš

[19] Plg. 7 išn.

[20] Taisytina į *tőrfte* resp. *dőrfte* „dürfte".

der (Gott erbarm es) ein elendes Wesen, daß dem Hauptmann in allen Dingen so gewaltig Raum gelassen wird; die Diener des Worts verachtet er; zur Kirche, Gottes Wort zu hören kommt er selten; das Volk, so gern des Sonntags zur Kirche ginge, wird durch seine vielfältige Verhinderniß davon gezogen; diejenigen, so gottselig leben wollen, und in der Ernte des Herren getreulich begehren zu arbeiten, die verfolgt er, und schreckt sie davon ab. Es ist fürwahr zu besorgen, daß Gott um solcher Leute willen dermal einst ganz ernstlich strafen wird, wo man ihnen solcher Tücke wegen nicht wehret. Derhalben bitte ich noch E. A. W. wollten mir hierin doch rathen, und durch schriftlichen Unterricht offenbaren, wessen ich mich halten soll, den Godt weis, das ich gantz gerne midt allem fleis aufs fürderlichste, dise erbeit verbrengen wolte, damidt F. D. wollen und begern genug geschege, *wo nur solche oben erzählte Hindernisse aus dem Wege gebracht und abgethan würden. Will also E. A. W. dem lieben Gott in seinen Schutz befohlen haben, und Euer in meinem Gebet nimmer vergessen, mit angehefteter Bitte, Ihr wollet meiner in gleichem Fall eingedenk sein.* Grüset alle gunstige herrn und freunde. Datum Pobeten, den 26. Julij Anno 1554.

E. A. W. williger
Abel Will pfarher.

[21] T. y. tokių, kaip Griunhofo amtmonas.

tikrųjų reikia susirūpinti, kad dėl šitokių žmonių[21], jeigu tokiai jų klastai nebus kliudoma, dievas kada nors visus labai rimtai nubaus. Todėl dar kartą prašau, kad Jūsų pamaldžioji prakilnybė teiktųsi čia man patarti ir raštišką žinią duoti, ko gi man belieka imtis. Juk dievas žino, kad aš geidžiau labai noriai su visu stropumu didžiausiai naudai šį darbą atlikti, kad kunigaikštiškosios šviesybės valia bei troškimas išsipildytų; kad tik anos anksčiau minėtos kliūtys nuo kelio būtų nustumtos bei pašalintos. Jūsų pamaldžiąją prakilnybę pavedu mielojo dievo apsaugai, ir Jūsų niekuomet neužmiršiu savo maldose, kartu prašydamas, kad Jūs mane šiuo atveju atsimintumėte. Pasveikinkite visus palankiuosius viešpačius ir draugus. Duota Pabečiuosė, 1554 metų liepos 26.

Jūsų pamaldžiajai prakilnybei
paklusnus
pastorius Abelis Vilis.

2. Pauliaus Mėgoto laiškas

Durchleuchtigſter Hochgebornner Gnedigſter Fürſt vnnd herr E. f. Dh.[22] ſeinndt meine gehorſame Pflichtwillige Dinſte nach hoheſten vermogen Jeder Zeitt beuohrn, Vnndt ſol E. F. Dh. ich auß Hochdringender noht vnnderthenigſt nicht verhaltenn, Demnach ich armer alter vnnd wolbetagter Mann, nun mehr vber die 50 Jahr auf dem Frey gutt Begitten Jm Grunhofiſchen gelegenn Zwo Huben vnnd 20 morgen Jnhaltende vnder E. f. D. geſeſſenn, meine Dinſte neben anderen freyen wie ſichs gebühret in aller vnderthenigkeitt trewlich vnnd fleißig geleiſtet, Auch d. Kirchen Zu Pobedten mit Tholken, Lehren vnnd Chriſtlichem bericht, ſoviel mir Gott gnade verl(ie)[27] ... vmb gar geringe beſoldunnge Jn die Acht ...d[28] Vierzigk Jahr hero gedienet Auch ſo lange ...[29] liebe Gott geſundheitt verleihett weiter zu ...en[30] mich ſchuldigk erkenne. Dieweil ich (abe)r auß vnuermogendem

Šviesiausias kilmingasis maloningiausias kunigaikšti ir viešpatie, Jūsų kunigaikštiškajai šviesybei visuomet noriu paklusniai ir pareigingai didžiausiomis išgalėmis tarnauti. Jūsų kunigaikštiškajai šviesybei aš, smarkiai spaudžiamas bėdos, nuolankiausiai turiu štai ko nenutylėti. Aš, vargšas senis, tokios senatvės sulaukęs žmogus, išgyvenau daugiau nei 50 metų laisvajame dviejų ūbų ir 20 margų[23] ūkyje, mano turimame iš Jūsų kunigaikštiškosios šviesybės, Bigýčiuose[24] prie Griuñhofo[25]; savo pareigas, kaip ir kitiems laisviesiems valstiečiams pridera, atlikinėjau su visu nuolankumu ištikimai ir stropiai. Be to, Pabečių[26] bažnyčioje vertimo, mokymo ir krikščioniškųjų dalykų skelbimo tarnybą, kiek man dievo malonė leido, ėjau keturiasdešimt aštuonerius metus už visai menką atlyginimą. Ir kiek ilgai mielasis dievas duos sveikatos, prisipažįstu kaltas toliau tarnauti. Betgi aš dėl senatvės amžiaus ir kūno nusilpimo, ypač

[22] Euer fürstliche Durchlaucht.
[23] T. y.: 47, 24 ha.
[24] Žr. 5 išn.
[25] Žr. 6 išn.
[26] Žr. 2 išn.
[27] Čia ir kitur skliaustai paliekami pagal publikaciją J. Gerulio, kuris 1928 m. rašė (FBR, VIII s., 52 lpp.): „Die in Klammern stehenden Buchstaben konnte ich seinerzeit beim Abschreiben des Briefes noch lesen. Jetzt sind die Stellen abgebröckelt".
[28] *vnnd.*
[29] Čia slypi: *mir* ar *mir der.*
[30] *dienen.*

Alter vnnd leibes ſchwacheit, Jnn ſonnderheit, weil ich denn einen ſchenckel Zweimahl Zerbrochen, vnnd auch aus ſchwerer Arbeitt am leibe gebrechlich wordenn, folgenndes meine dinſte den Pflichten nach weiter Zu leiſten vnmuglichenn, derwegen ich & weil mir meine Menliche Leibß Erben mit Thode abgangen meine Tochter Zu bemannen, vnd Jhr die 2 huben, vnnd 20 Morgenn, Zuubergebenn, auß hoheſter nohtt gedrungen worden, damit ich nebenſt meinem verlebten altenn weibe meinen notturftigenn vnnderhalt nebenſt anderer Handtreichung habenn mochte, weil aber gedachter meiner Tochter Mann ſich dermaßen vnchriſtlich gegen mir verhelt, daß er mich nicht alleinn Zu Zweyen vnnderſchiedtlichen mahlen Vbell geſchlagenn, ſonndernn auch noch vber das alſo mit mir vmbganngen, daß ich endtlich ganncz vnnd gar von Jhme auß meiner eigenen behauſung außgedrungen, vnnd alſo in das groſte Elendt vnnd gar am Bettelſtaab gedienn, Vnnd do wir bede nun frembder Leuthe hülff vnnd Hanndtr(ei)chung nicht genießen ſolttenn, hetten wir (wol)l angſt in dieſen vnnſern hohen (alter Zu) ... ſchmachten müßenn, Sintemahl ...[31] Tochter (vn)nd Jhr Mann Jhre hanndt derm...en[32] von vnnß abgeZogen, daß wir auch

dėl to, kad dukart buvau susilaužęs šlaunį ir sunkūs darbai pakirto jėgas, toliau savo tarnybos bei pareigų nebegalėjau atlikinėti. Todėl aš, mano vyriškiesiems įpėdiniams mirus, buvau didžiausios bėdos priverstas savo dukterį už vyro išleisti ir jai tuos 2 ūbus bei 20 margų perduoti, tikėdamasis, kad su savo nukaršusia sena žmona galėsiu turėti būtiniausią išlaikymą bei kitokią paramą.

Tačiau minėtasis mano dukters vyras su manimi elgiasi taip nekrikščioniškai, kad jis ne tik dukart skaudžiai mane sumušė, bet dar ir taip man padarė, kad aš pagaliau buvau jo visiškai išstumtas iš savo nuosavų namų; šitaip į didžiausią skurdą patekau ir net elgetos lazdos man prireikė.

Jeigu mums abiem svetimi žmonės dabar nepagelbėtų ir nepadėtų, tai šitokioje mūsų senatvėje tikrai grėstų mums visiškai badu nusikamuoti. Mano duktė ir jos vyras paramą mums tiek atėmė, kad net menkiausio duonos kąsnio iš jų nebesulaukiame. Todėl čia Jūsų kunigaikštiškąją šviesybę nuolankiai, nusižeminusiai ir dėl dievo prašau, kad Jūsų kunigaikštiškoji šviesybė, atsižvelgdama į mano visuomet stropiai bei ištikimai eitą tarnybą (vizitacijose dažnai buvau prūsų, lietuvių ir kuršių kalbų vertėju, taipogi prūsų katekizmą versti kiek sugebėdamas

[31] *meine.*
[32] *dermaßen.*

den geringſten bißen brodts vonn Jhnen nicht Zugewarten habenn, Alſo Jſt hiemitt an E. f. D. mein vnndertheniges demütiges vnnd vmb gottes willenn, bitten, E. f. Dhl. wollen in erwegung meiner Jederczeit fleißigen vnnd trewen geleiſten dinſte, Jn deme ich mich nebenſt meinem Tolkenambt Zum offtern in Viſitationibus, Preuſcher Littauſcher vnd Churiſcher ſprache, wie auch in Vertirung des Preuſchenn Catechiſmi nach vermogen gebrauchenn laßenn, (Auch meines ſchwachen vnnd ohne ruhm hergebrachten Alters, wie deßen ein ganczes Kirchſpiel got lob gut Zeugnuß geben wirtt) mir ſolch güttlein auß fürſtlicher mildigkeit zuuerkauffen Jn gnaden vergonnen vnnd geſtatten, Damit ich nebenſt meinem altem verlebten weibe die Kurcz vnnd vbrige Zeit vnſers lebenß vnnſer notturfftiges außkommen habenn mochten, Solchs wirt der Allmechtige Gott E. f. D. hunndertfeltig belohnen, Vnnd ich nebenſt meinem Armen weibe, erkennen vnnß mit vnnſerm Jnnigem gebeth E. f. Dh. vor derſelben Langwirige ge(ſun)... (heitt)[34] Glückliche Regierunnge... zun...tten[35] Jederpadėjau) ir į mano silpną sveikatą bei kukliai nugyventą amžių (tą dalyką visa parapija, garbė dievui, gražiai patvirtins), maloningai teiktųsi bei leistų kunigaikštiškuoju dosnumu parduoti man tokį ūkelį[33], kuriame aš ir mano sena nukaršusi žmona dabar bei per likusias mūsų amžiaus dienas galėtume turėti būtiniausią pragyvenimą. Už tai visagalis dievas šimteriopai atsilygins Jūsų kunigaikštiškajai šviesybei, o aš kartu su savo vargše žmona prisipažįstame, kad Jūsų kunigaikštiškajai šviesybei esame visuomet skolingi, pirmiausia, mūsų nuoširdžiomis maldomis už jos[36] patvarią sveikatą, laimingą valdymą, ir laukiame maloningo atsakymo.

[33] Laisvieji ūkiai galėjo būti parduodami tik leidus Prūsijos valdžiai, žr. Plümicke R. Op. cit., S. 51 f.

[34] *geſundheitt.*

[35] *zunechſtten.*

[36] T. y. Jūsų kunigaikštiškosios šviesybės.

Zeitt ſchuldi[37] ...nd[38] ſeinndt einer gnedigen Antt...tt[39] erwahrtenndt &.

E. fh. Dhl.
Gehorſammer Vnnderthan
Paull Megott
von Bogittenn,
Kirchentholck Zu Pobedten
Jm Grunhoffiſchenn.

Jūsų kunigaikštiškosios šviesybės
paklusnus
valdinys
Páulius Mėgõtas
iš Bigýčių,
bažnyčios vertėjas
Pabečiuosè prie Griuñhofo.

[37] *ſchuldigk.*
[38] *vnnd.*
[39] *Anttwortt.*

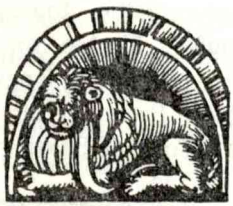

LIETUVIŲ—PRŪSŲ KALBŲ ŽODYNAS

Vienokį ar kitokį prūsų (= pr.) kalbos žodyną sudaryti yra lengviau (nedaug pr. raštų!) ir kartu daug sunkiau negu lietuvių ar latvių žodynus. Sunkiau yra dėl to, kad negausių bei skurdžių raštų paliudytos pr. kalbõs sinchroninį vaizdą atstatyti yra didžiai sudėtinga problema – tokia, kurią sprendžiant būtina pasitelkti net ir visą baltistiką, taip pat slavistiką bei indoeuropeistiką.

Turime keletą prūsų—vokiečių kalbų žodynų (etimologinių)[1], leidžiamas prūsų—rusų žodynas (etimologinis)[2]. Šitokio tipo žodynus (jeigu neminėsime jų etimologinio aspekto) sudaryti yra kur kas lengviau nei vokiečių—prūsų, rusų—prūsų, lietuvių—prūsų ir pan. Pastarieji taip pat yra svarbūs baltistikai, tačiau jų iki šiol, deja, neturime[3]. Todėl ir imtasi pirmiau išleisti lietuvių—prūsų (o ne prūsų—lietuvių) kalbų žodyną.

„Lietuvių—prūsų kalbų žodynas" (LPŽ) apima visą žinomą pr. raštų [E, Gr, I, II, III ir fragmentinių tekstelių] leksiką. Prūsų žodžiai pateikiami su jų formų pagrindiniais užrašymo variantais (ir metrika). Gramatinė jų charakteristika žymima būtiniausiomis santrumpomis (žr. p. 254), pvz.: kalbos dalys retai kur žymimos, iš skaičių nurodomas tik pluralis; parašymas NA reiškia nom.-acc. sg. neutr., AN žymi tiesioginio objekto (neutr.) formą, Av(NA) yra adv. (= nom.-acc. sg. neutr.).

LPŽ pateikiama fonetinė (resp. morfonologinė) transkripcija pr. žodžiams (bei jų formoms), išskyrus daugumą nepatikimų šaltinių (fragmentinių tekstelių ir Gr) žodžių ir tuos žodžius (iš E, I, II, III), kurių originalo rašyba sutampa su pačia transkripcija. Jeigu kelių tos pačios formos pavyzdžių (skirtingai užrašytų) transkripcija yra vienoda, ji pateikiama vieną kartą (po tų pavyzdžių). Transkripcija remiasi sinchronijos principu, nors kai kur jam ir nusikalstama, pvz., pr. katekizmų kirčiuotas [ā] ir E kirčiuotas bei nekirčiuotas [ɔ] – šie du skirtingų sin-

[1] Pvz.: Berneker E. Die preußische Sprache. Straßburg 1896; Trautmann AS; Endzelīns SV (čia kai kurie žodžiai išversti į latvių kalbą).

[2] Топоров В. Н. Прусский язык. Т. 1–3. М., 1975–1980.

[3] Tiesa, L. Kilian'as neseniai pasirodžiusioje savo knygoje „Zu Herkunft und Sprache der Prußen" (Bonn 1980) paskelbė vokiečių–prūsų žodžių registrą (nelabai tobulą).

chronijų skirtingi balsiai, norint palengvinti poligrafinį darbą, transkribuojami vienodai, t.y. [*ā*].

Raidėmis *-is* (ir *-ys*) parašyta E galūnė vienais atvejais buvo [*-is*] (pvz., *ass-is*), kitais – [*-is*] (pvz., *deyw-is*), trečiais – [-īs]. Tačiau visais šiais atvejais beveik ištisai pateikiama (LPŽ) vienoda transkripcija – [*-is*], t.y. su paklaidomis (kartais gana aiškiomis); šitaip daroma dėl to, kad E žodynėlyje yra daug daugiau tokių žodžių, kurių galūnės (parašytos) *-is* (*-ys*) fonetinę vertę ([*-īs*] ar [*-is*], ar [*-is*]) tiksliai nustatyti kol kas negalima.

Visų pr. raštų šnektose buvo bilabialis (ne labiodentalis!) priebalsis [*u̯*], kilęs iš balt. **u̯* (< ide. **u̯*). Tačiau LPŽ transkripcija šiam pr. [*u̯*] yra supaprastinta į pr. [*v*]; dėl panašių sumetimų ir vietoj balt. **u̯* rašoma balt. **v* (bet ide. **u̯*, laikantis bendros tradicijos). Parašymu [(*v*)-] yra žymimas protetinis *v-*.

Pr. katekizmų šnektose monoftonginės kilmės garsai, rašomi raidėmis *ei* (*ey*), *ij* resp. *ou* (*au*), yra transkribuojami [*eī*] resp. [*oū*] – jie (tik kirčiuoti!) laikytini fonemų /*ī*/ resp. /*ū*/ variantais (diftongoidiniais).

Pr. žodžių (bei jų formų) transkripcijai arba sinchroninei rekonstrukcijai bene problematiškiausi yra šie plačiau aptartini dalykai.

E šnektoje ilgieji balsiai išliko visose žodžio pozicijose. Išimtys yra *ponasse* [*-na-*], *pomatre* [*-ma-*], *passons* [*-su-*], *perwios* [*-ve-*][4]; visų šių žodžių vidurinio skiemens balsio trumpumą aiškinu taip: E tarmės triskiemenių žodžių vidurinio skiemens – tokio, kuris niekuomet neturėjo kirčio, ilgasis balsis, matyt, buvo pusilgis arba sutrumpėjęs (kitaip aiškina Endzelīns. – FBR XI 181); tokie balsiai yra transkribuojami trumposiomis balsėmis.

Pr. katekizmų šnektose (XVI a. vid.) ilgieji balsiai po kirčiu išliko. Mano stebėjimai rodo, kad nekirčiuoti ilgieji balsiai maždaug nuo XV a. pradžios ėmė trumpėti, o XVI a. vidury (pr. katekizmų šnektose) tas trumpėjimas buvo jau toli pažengęs: a) žodžio galo pozicijoje jie buvo aiškiai sutrumpėję, pvz.: *mūti* [*-i*], *madlas* [*-as*] „maldos", *ackis* [*-is*] „akys", *lāiku* [*-u*], *pertraūki* [*-i*] ir t.t.,b) kitose žodžio pozicijose jie, išskyrus vieną kitą atvejį (tarminį ar okazionalų), buvo sutrumpėję (transkribuojama trumposiomis balsėmis), pvz.: *milē* [*mi-*] < **mī-* (nekirč.), *mukint* (kirtis priesagoje) [*mu-*] < **mū-* (< **mā-*), *widdai* (kirtis gale) [*vi-*] < **vī-* (nekirč.), *bratrīkai* [*bra-*] < **brā-* (nekirč.), *dīlnikans* [*-ni-*] < **-nī-* (nekirč.), *schlūsitwei* [*-zi-*] < **-zī-* (nekirč.), *niwinūton* [*-vi-*] < **-vī-* (nekirč.) ir t.t. Yra ir tokių atvejų, pvz.: *scresitzt* (II) [*skrizīts*] su [*-ri-*] < **-rī-*

[4] Žr. p. 294, išn. 155.

(nekirč.), bet *skrīsits* [*skrīzits*] su [*-zi-*]< **-zī-* (nekirč.) ir kt.; plg. dar, pvz.: *rekis* (I) = *rickis* (I) = *rick-* (III) su [*ri-*] < **rī-* (nekirč.) ir *rik-* (III) turbūt su [*rī-*] < **rī-* (kirč.)[5]. Tuo, kad nekirčiuotų ilgųjų balsių trumpėjimo procesas pr. katekizmų visose žodžio pozicijose buvo toli pažengęs, nesunku paaiškinti ir tokius retesnius (gal net kartais ir okazionalius) ilgųjų balsių sutrumpėjimo atvejus, pvz.: a) *vnsey gobuns* (I) [*unzeigubuns*], kuris, tartas kirčiuojant praef., turi [*-gu-*] < **-gū-* (nekirč.), b) *somonentwey* (I) [*zmunintvei*], kuris, kirčiuotas greičiausiai ne šaknyje[6], turi [*zmu-*] < **zmū-* (nekirč.), c) *taykowuns* (I) yra, matyt, su [*-ku-*]< **-kū-* (nekirč.), d) *wissemokin* (II) irgi bus buvęs su [*-mu-*] < **-mū-* (nekirč.) ir kt.; pagaliau net ir parašymas (1x) *muttin* (I) ar tik nepateisintinas (?): *muttin*, okazionaliai tartas proklitiškai, galėtų turėti [*mu-*] < **mū-* (nekirč.).

Keletas pastabų dėl katekizmuose žodžio gale pasitaikančio diftongo *on* [*un*] greta *an* [*an*]: a) *paus-on* ir *paus-an* (acc. sg.), *deickt-on* ir *deickt-an* (acc. sg.), *billīt-on* ir *pallet-an* (nom.-acc. sg. neutr.), *soūn-on*[7] ir *soūn-an* (acc.sg.), *grec-on*[8] ir *grīk-an* (gen. pl.) ir kt., b) *ioūs-on-s* ir *ioūs-an-s* (acc. pl.), *gemm-on-s*[9] ir *gemm-an-s* (partic. praet. act. nom. sg. masc.) ir kt., c) *tennēim-on-s* ir *tennēim-an-s* ir kt. Dėl šių variantų kilmės, kai kur pritardamas ir Endzelyno (FBR XI 194—196) nuomonei, galvoju taip. Prie to, kad žodžio gale greta *an* [*an*] atsirado ir *on* [*un*], daugiausia prisidėjo prūsų casus generalis (acc. sg. = gen. pl.) formos: a) *o-* ir *ā*-kamienės *-an* : *-un* (gen. pl.)[10] = *-an* (acc. sg.) : *x*, kur *x*=*-un* (acc. sg.), taip pat b) *u*-kamienės *-un* : *-an* (gen. pl.)[11] = *-un* (acc. sg.) : *x*, kur *x* = *-an* (acc. sg.). Šitaip atsirado (ne infinityvuose!) greta *-tan* ir *-tun*, iš kurių pastaroji fonetiškai sutapo su supyno kilmės inf. [*-tun*]. Pagal formas (*o-*, *ā-* ir *u*-kamienes) *-an*

[5] Formoje (1x) *reykeys* (II) [*r^{e}ik^{e}is] pirmasis skiemuo turi [*-^{e}i-*], čia atsiradusį, matyt, okazionaliai.

[6] Tiesa, yra *smūnint* (III) — šakninio kirčiavimo. Tačiau bent jau I katek. šnektose ši verb. lytis, matyt, buvo ne šakninio kirčiavimo, o tokio, kaip, pvz., *mukint*; pastarasis yra greičiausiai [*mukint*]<**mū-* (nekirč.), plg. lie. *mokinti*.

[7] Yra ir acc. sg. *sun-un* (I).

[8] Turime ir gen. pl. *grek-un* (I).

[9] Yra daug su *-uns*: *pergub-uns* (I), *etskī-uns* (III) ir kt.

[10] Apie šias gen. pl. *-an* resp. *-un*, jau prieš XVI a. vidurį praradusias savo pirmykštę papildomąją distribuciją (*-an* atsirado iš nekirč. **-ān*<**-ōn*, o *-un* — iš kirč. **-ōn*), žr. Mažiulis V. — Acta Baltico-Slavica, II, 58; idem. Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai [toliau: Balt. sant.]. V., 1970, p. 27, 204.

[11] Dėl šių (*u*-kam.) gen. pl. dubletinių *-un* resp. *-an* galima pasakyti tą patį, kas ir ankstyvesnėje išnašoje, nes *o-* bei *ā*-kamienė gen. pl. fleksija prūsų bei kitose baltų kalbose gana seniai sutapo su *u*-kamiene gen. pl. fleksija (Mažiulis V. Balt. sant., p. 298 tt.).

: *-un* (casus generalis) pr. šnektose atsirado dar: a) greta *-ans* (acc. pl.) ir [*-uns*] = (*ioūs*)-*ons*, b) greta *-uns* (partic. praet. act. nom. sg.) ir (*gemm*)-*ans*, *c*) greta *-mans* (dat. pl.) ir [*-muns*] = (*tennēi*)-*mons* ir kt. Transkripcijoje visa ta variacija (t.y. [*an*] : [*un*]) yra gerokai supaprastinta: a) neinfinityvinis *-ton* transkribuojamas į [*-tan*], b) acc. pl. *-ons* (ne *u*-kamieno žodžiams) – į [*-ans*], c) dat. pl. *-mons* – į [*-mans*].

Didžiai painus klausimas yra pr. katekizmuose gana dažnai sutinkamų praep. bei praef. *no*/*na* „ant, į“, *po*/*pa* „po (pa-)“, *pro*/*pra* „pro (pra-)“ transkripcija.

Pr. *no*/*na* „ant, į“ nuodugniausiai tyrinėję N. van Wijkas[12] ir J. Endzelynas[13] manė, kad (anot N. van Wijko) balsį *-o* pr. *no* gavęs iš pr. *po* arba (anot J. Endzelyno) pr. **nō* išvirtęs į **nā* dėl pr. **pā* (= lie. *põ*) įtakos. Manyčiau, kad iš pradžių buvo tik pr. **nō* (= lie., la. *nuo*, sl. *na* ir kt.), kuris vėliau išvirto į du alomorfus: a) kirčiuotą pr. **nō* ir b) nekirčiuotą pr. (**nō* > **nō* =) **nā*[14], plg. lie. *nuõ* ir dial. *nõ* arba dial. (Dusetos:) *nuõ* (kirč.) resp. *nã̄* (nekirč.). Tiems (praep. bei praef.) pr. **nō* resp. **nā* apie XV a. pradžią (žr. tai, kas anksčiau pasakyta apie pr. ilgųjų balsių trumpėjimą), kai pr. **nā* (nekirč.) ėmė virsti (trumpėti) į **nă* (nekirč.), susidarė tokia situacija: a) vienose pr. šnektose (beveik ištisai III katekizme) atsirado **nă* (nekirč.) greta **nō* (kirč.), b) kitose pr. šnektose (beveik ištisai I bei II katekizmuose) nekirčiuoto **nă* kirčiuotu alomorfu tapo **nā* (iki tol buvęs kirčiuoto **nō* nekirčiuotu alomorfu) resp. išstūmė senąjį (kirč.) **nō* [alofonas pr. **ā* (nekirč.), tapdamas kirčiuotu, ir kitais atvejais yra išstūmęs alofoną **ō* (kirč.)[15]]; plg., pvz., *nosemien* (III) [*nōzemen*] ir *na semmey* (I) [*nāzemei*], *nasemmiey* (II) [*nāzemei*]. Alomorfus pr. **nō* (kirč.) resp. **nā* (nekirč.) bus turėję ir rytų baltai, bet jie vėliau buvo linkę apibendrinti ne **nā*, o **nō*, t.y. kirčiuotąjį alomorfą[16]. Matyt vėlai – jau atskirose baltų idiomose senieji (praep., praef.) balt. **pă* (kirč., nekirč.) resp. **pră* (kirč., nekirč.) pagal alomorfą (nekirč.) **nā* [alomorfas **nā* (o ne **nō*) savo vokalizmu čia labiau tiko ir įprastinei balt. **ă* : **ā* apofonijai] išvirto į a) **pa*/**pā* (kirč.) – **pa* (nekirč.) resp. b) **pra*/**prā* (kirč.) – **pra* (nekirč.); sl. *na* irgi yra prisidėjęs prie to, kad greta senovinių sl. *po*/*pro* atsirado ir sl. *pa*/*pra* (tam tikra praef. pozicija). Tie balt. > pr. **pa*/**pra* (kirč., nekirč.) kar-

[12] N. van Wijk. Altpreußische Studien. Haag 1918, p. 49 tt.

[13] Endzelīns SV 96 t.

[14] Mažiulis V. Balt. sant., p. 21 tt.; Schmid W. Studien zum baltischen und indogermanischen Verbum. Wiesbaden 1963, p. 12.

[15] Mažiulis V. Op. cit., p. 23 t.

[16] Ibid.

tu su vėlyvaisiais **pā/*prā* (kirč.) prūsų šnektose pagal minėtus pr. **nă* (nekirč.) : **nō* (kirč.) resp. **nā* (kirč.) virto į pr. **pa/*pra* (kirč., nekirč.) : **pō/*prō* (kirč.) resp. **pā/*prā* (kirč.)[17]; šitie trys pr. prielinksniai resp. priešdėliai su visais minėtais kirč./nekirč. variantais ir atsispindi pr. katekizmų šnektose. E žodynėlio šnektoje (XIII a. pab.—XIV a. pradž.!), kurioje tas **nā* dar nebuvo išvirtęs (sutrumpėjęs) į **nă*, tie patys prielinksniai resp. priešdėliai atrodė taip: **nō* (kirč.) — **nā* (nekirč.), **pă* (kirč., nekirč.), **pră* (kirč., nekirč.) bei (vėlyvieji)**pā/*prā* (kirč.)

Sudėtinga problema yra baltiškųjų *Cja* (nelabialiniai priebalsiai + *j* + užpakaliniai balsiai) likimas pr. katekizmų ir E šnektose. Ir po labai įdomių bei vertingų J. F. Levino tyrinėjimų vis dar esu linkęs manyti, kad pr. raštų šnektose jau egzistavo *C'a* ir net — tam tikrais atvejais — asimiliacinis priebalsių minkštėjimas.

Pabaigoje reikia pabrėžti, kad, nagrinėjant pr. raštų kalbą, niekuomet negalima iš akių išleisti štai ko: nuo XIV a. pradžios (E žodynėlio laikų) iki XVI a. vidurio (pr. katekizmų laikų) pr. kalba gerokai pakito. Ypač pakito jos fonetinė, akcentuacinė bei morfologinė sistema, joje atsirado ir gana daug „nedėsningų" svyravimų.

SANTRUMPOS

A	— accusativus	N	— nominativus
Ac	— activum	NA	— nom.-acc. sg. neutr.
Aj	— adjectivum	Nt	— neutrum
AN	— tiesioginio objekto (neutr.) forma	Op	— optativus
Av	— adverbium	P	— pluralis
Av(NA)	— adverbium (nom.-acc. sg. neutr.)	Pa	— passivum
		Pc	— participium
D	— dativus	Pr	— particula
F	— femininum	Pm	— forma pronominalis
Ft	— futurum	Po	— possessivum
G	— genitivus	Ps	— praesens
I	— intransitivum	Pt	— praeteritum
If	— infinitivus	R	— reflexivum
Ip	— imperativus	S	— supinum
Lc	— locativus	V	— vocativus
M	— masculinum	↗	— žiūrėk; palygink

[17] Plg. ir N. van Wijk, l. c., Endzelīns, l. c.

A

ãbeja abbaien III 113_{19} [abajan] NA
abejojimas perdwibugūsnan III 55_{20-21} [perdvigubūsnan] A
abejoti dwibugūt III 65_{12} [dvigubūt] If; dwigubbū III 77_{17} [dvigubū] Ps3 ↗ *dvigubas*
abu abbai III 99_{20} [abai] N, abbans III 101_{26} [abans] A
adata ayculo E 470 [aigulā], augle GrG 75, angle GrA 86
Adomas Adams III 63_{14}, Adam III 121_{3}
aguona moke E 265 [mākē]
akėčios aketes E 255 [akētēs] NP
akis ackis III 83_{8} [akis[18]] NP, ackins III 41_{4}, agins E 80 [akins] AP
akivaizda ↗ *veidas*
akivaizdus ackewijstin III 125_{5} [akiv^{e}īstin] A
akivaizdžiai akiwijsti III 125_{7} [akiv^{e}īsti], ackijwistu III 113_{12-13} [akiv^{e}īstu]
akmuo stabis E 32 N ↗ *malūno akmuo*
akuotas ackons E 277 [akans (-ōns?)]
alavas starstis E 528 [skarstis]
alga ālgas III 87_{18} G
alkanas alkīns III 87_{2} NM
alkanumas alkīnisquai III 105_{11} [alkīnisk^{v}ai] D(N?)F
alksninukas czilix E 735 [cīziks]
alksnis abskande E 602 [al(i)skants]
alkūnė alkunis E 110 [alkūnis]
altorius altari III 73_{9}, altars[19] III 73_{14}
alus piwis E 383 [pīvis], pewo GrG 11 ↗ *salyklas* ↗ *skinkis*
amalas emelno [emelnā] E 646
amen amen I 9_{11}, emmen [emen] II 11_{8}
amžinas prabutskas III 117_{7} [prābut(i)skas] G, prabuskai III 43_{21} [prābu(t)skai] D, prabitscun I 9_{10} [prābutskun], prabusquan II 9_{10-11} [prābu(t)sk^{v}an], prābutskan III 43_{11}, prābutuskan III 127_{22} [prābutskan][20] A
angelas engels III 79_{16}, angol GrG 2, rapa E 2
angis angis E 774 N
anglis anglis E 34 N(P?)
anksti angsteina III 77_{22} [anksteina], angstainai III 79_{1} [ankstainai]
ant na I 9_{16}, II 9_{17} [nā]; ir [na][21]; no III 51_{6} [nō][21]; ensai III 117_{23} [unzei] ↗ *už* ↗ *virš*
antakis ↗ *blakstiena*
antauga medžio gumbuota wims E 645 [vimss]
antis antis E 720 N
antklodė loase E 493 [lāzē][22] NF

[18] Su *-is* iš nekirčiuotos **-īs*.
[19] Yra vokiškasis gen. sg. ar pr. gen. sg. **altar-is* (?).
[20] Visais atvejais [*-bu-*] iš nekirčiuoto [*-bū-*].
[21] Žr. p. 253–254.
[22] Pr. [*lāzē*] „antklodė" yra iš „gulimo reikmens" – galūnės vedinys (su šaknies apofonija) iš pr. **laz-* „gulti", plg. pr. **lazintvei* „guldyti" (= *lassinuns* „guldęs" III 103_{29}).

antradienis wissaseydis E 19 [visasēdis][23]↗ *visas*↗ *sėsti*
antras anters I 5_4 [antars], antars III 27_{12} NM; andros, antres, antros, anteres MBS_6; antersmu III 61_{18} D, āntran III 87_{23-24} A
apdangalas drimbis E 483 N↗ *šilko apdangalas*
apgaulingai falsch I 5_{21} [falš], redde III 33_{15} [redi (-ei?)], reddi II 5_{21} [redi], reddewingi III 33_{20} [redevingi] Av(NA)
apgaulingas reddau III 69_{16} [redan] A, reddisku III 33_{10} [redisku] D
apgauti popaikā III 55_{20} [papaikā][24] Ps3, paikemmai III 29_4 [paikemai] PsIP
apie surgi III 101_{11} [zurgi][25]↗ *užtūra* ↗ *nuo*
apimti ebimmai III 65_8 [ebimai] Ps3
apynasris auclo E 451 [auklā] NF
apkalbėti nowaitiāuns III 69_{15-16} [nōvait'āvuns][26] PcPtAcNM

[23] Pr. *wissaseydis* [*visasēdis*] „antradienis" (su *-is* = **-īs* ar iš **-as*) yra iš „visų sėdėjimas" = „visų susirinkimas": matyt, tuo metu (t. y. antradieniais) vykdavo tam tikri prūsų genčių (giminių) vyrų susirinkimai, pasitarimai (karo ir kitokiais reikalais). Dėl darybos plg. pr. *cariawoytis* „kariuomenės apžiūra" (E 416) < „kalbėjimas į kariuomenę" = „tam tikras karių su(si)rinkimas, kuriame jiems kalba vadas". Dėl tokios pr. *wissaseydis* etimologijos (ją studentams savo paskaitose dėsčiau dar 1966 m.) žr. V. Pisani. – Baltistica IX (1973), p. 51 t.

[24] Su morfologiškai apibendrintu *-ā* (vietoj *-ū*), gal net pagal po *popaik-ā* einantį *perwedd-ā* III 55^{20}. Arba taisytina į *popaika*?

[25] Pr. *sur*(+ *gi* „gi") skaitau [*zur*] „apie, aplink" ir vedu iš adv. „aplenktai (apleñkiančiai)" < „apimtaĩ (àpimančiai)" = *o*-kamienės (ar *u*- resp. *i*-kamienės) vak. balt. lyties nom.-acc. sg. neutr. **źur-a* (ar **-u* resp. **-i*), kuriai buvo lytys (nom. sg.) fem. **źur-ā* (ar **-vī* resp. **-ī*) ir masc. **źur-as* (ar **-us* resp. **-is*) „apimtas, apimantis". Adj. balt. **źuras* yra galūnės vedinys iš balt. (-sl.) verb. **źur-*/**źer-* < ide. **ghṛ-*/*gher-* „apimti, suimti, ap- resp. suimant griebti" (dėl šios ide. šaknies plg. Pokorny, Indogerm. etymol. Wörterbuch, I, 442 s. v. 4. *gher-*). Šitam ide. **gher-* (: **ghṛ-*) greta a) minėtos reikšmės atskirose ide. idiomose gana anksti atsirado b) specializuota reikšmė („ap- resp. suimant griebti" >) „žarijas sukasti" („glühende Kohlen zusammenscharren") = (maždaug) „žerti", nuo kurios nedaug nutolo to paties ide. **gher-* veldinys lie. *žėr-ti* „žarijas iš krosnies kasti į žertuvę" = „žerti". Iš (ide. **gher-* >) balt.-sl. **źer-* „žerti" turime nemaža tiesioginių arba tolimesnių vedinių, pvz.: pr. *passortis* [*pazārtis*] „pagaikštis žarstyti" E 334, *sari* [*zarī*] „žarijos" E 43 (iš „kas sužerta"), lie. *žarìjos* „glühende Kohlen; Glut", *žarà* „Röte (am Himmel)" (iš „žarijų raudonumas"), pr. *sarote* [*zarātē*] „karpis" E 576 (iš „tam tikri žuvies raudonumo resp. rausvumo požymiai"), la. *zars* „spindulys" (iš „žarijų šviesa"), s. sl. *zorja* „šviesa" resp. *zarja* „spindėjimas; aušrinė" (iš „žarijų šviesa"), *zьr-ěti* „matyti" (iš „šviesti") ir t. t. Iš (ide. **gher-* >) balt.-sl. **źer-* „apimti" (žr. anksčiau) su priesaga *-da-* (ir šaknies apofonija) atsirado vediniai: lie. *žárdas* (→ *žařdis*), la. *zařds* „žardas", pr. (**zardas* →) *sardis* „žardis" E 802 (ar *-is* < **-as*) ir t. t.; čia, matyt, pridera ir lie. *gařdas*, s. sl. *gradъ* (su neasibiliuotu ide. **gh-*), got. *garda* „žardis" ir t. t.

[26] Vietoj *no-* = [*nō-*], kirčiuoto varianto, čia lauktume nekirčiuoto *na-* = [*na-*].

apkaltinti ebwinūts[27] III 87_1 [ebvinūts] PcPtPaNM, ebwinūtei III 103_{14} [ebvinūtei (-ai?)] PcPtPaNF (Av?)
apleisti powiērpt III 107_{17} [pavērpt] If, powiērpuns III 101_{22} [pavērpuns] PcPtAcNM
apmeluoti epmēntimai III 33_{20}–35_1 PsIP
apnuodyti erdērkts III 115_3 PcPtPaNM ↗ *dergti*
aprūpinti persurgaui III 41_{10} [perzurgavi] Ps3
apsakyti, skelbti pogerdawie III 87_{20} [pagerdauja] Ps3
apsergėjimas absergīsnan III 91_8 [apsergīsnan] AF
apsiaũstas ↗ *milinė*
apsunkinimas pobrandīsnan III 73_1 [pabrandinsnan (-dīsnan?)] AF
apsunkinti pobrendints III 69_{19-20} [pabrendints] PcPtPaNM
apšaukti perweckammai III 29_{13-14} [pervakamai] PsIP
apšvarinti ↗ *švarinti*
apšviesti erschwāigstinai III 45_{16-17} [ersvāikstinai (erzvāikstinai?)] Ps3, erschwāistiuns III 45_{13} [ersvāistivuns (erz-?)] PcPtAcNM
aptvaras arkliams kaustyti lisytyos E 545 [līsīt'ās (līz-?)][28] NPF
ar anga III 67_3
arba ader I 7_7, adder II 7_7 [ader]
arka arcan III 121_6 [arkan] A
arklas ↗ *p.ūgas*
arklys camnet GrG 6 camnel GrH, kummeles GrC,
— *eidininkas* ↗ *eidininkas*
— *laukinis* paustocaican E 654 [paustākaikan] NA
árti ↗ *artojas* ↗ *javai* ↗ *plūgo verstuvės valytuvas*
artimas tawischis I $7_{3,6}$ [tavišis], tauwyschies II 7_{5-6}, tawischas III 33_9 [taviš'as] G, tawischen I 5_{22}, tawischan III $33_{16,20}$ [taviš'an] A
artojas artoys E 236 [artājs] ↗ *árti*
asilas asilis E 436
asilėnas weloblundis E 437 [vel(u)blundis]
asla, grindys talus E 207 ↗ *skruostas*
asmuo smūni III 95_{25} [zmūnin] GP; ↗ *žmogus*
ąsotis, puodukas kragis E 400, kragge GrG 43 [kragis]
aš as I 7_9, III $37_{12,18}$, 39_{18}; 2x: es II 7_9, 8_6 N, maisei III 69_4 G, mennei III 41_3 [menei], māim[29] III 79_{19}, 107_{15} D, mien III 27_7 [men] A
ašis assis E 298 [asis] N

[27] Su *-i-*, matyt, iš nekirčiuoto **-ī-*.

[28] Pr. *lisytyos* „aptvaras arkliams kaustyti" = „Notstall" = „gewaltsam enge Umschränkung" yra priesagos **īt-* vedinys iš verb. (ar subst. < verb.) **līs-* „(su)siaurinti" < **lī-* + **-s-* < **lī-* (žr. p. 290 išn. 143). Arba šiame pr. *lisytyos* slypi pr. **līz-* „(nu)rimti" (žr. p. 31, išn. 116). Šiam pr. *lisytyos* atsirasti tam tikros įtakos bus turėjęs ir panašus vak. slavų žodis (plg. lenk. *lesica* „Hürde").

[29] Žr. p. 165, išn. 359.

ašmas asmus I 5_{20} N, asman III 119_{13} A
aštuntas ↗ *ašmas*
atbudinti etbaudinnons III 45_{22} [etbaudinuns] PcPtAcNM, etbaudints III 65_2 PcPtPaNM
ateinančiai (*ateičiai*) pareiīngiskai III 119_{19-20} [parejīngiskai] Av
ateiti perēit III 45_{11} If; III 57_9 Ps3, perēimai III 63_{18} Ps1P, pareysey II 9_{15} [parēisei], pereīlai III 49_{18} Op3, pergeis I 9_{15} [pereis] Ip2
atgaila pawargan III 63_{15} [pavargan] A ↗ *skausmingas*
atgimimas āntersgimsennien III 63_{4-5} [āntersgimsen'an (-en?)] A, etgimsannien III 117_{22} [etgimsen'an (-en?)] A
atidaryti ↗ *atverti*
atitaisymas powartīsnan III 63_{15} [pavartīnsnan (-tīs-?)] AF ↗ *versti*
atlankyti kāimaluke[30] III 37_{15} [-lūke] Ps3 ↗ *kaimas* ↗ *ieškoti*
atleidimas etwerpsnā III 75_{19} [etverpsnā] NF, etwerpsannan I 9_9, attwerpsannan I 15_1 [et-/atverpsanan] A, etwerpsennian II 9_9, etwerpsennien III 61_3 [etverpsen'an (-en?)] A, etwerpsennin III 65_{10} [etverpsenin] A
atleisti etwierpt III 55_{11} [etvērpt] If ↗ *dovanoti* (*atleisti*), etwiērpei III 45_{21} [etvērpei], etwerpe III 71_{18} [etvērpe] Ps3,1, atwerpimay I 11_{3-4} [atvērpimai], etwerpymay II 11_4, etwērpimai III 53_{21} [etvērpimai] Ps1P, atwerpeis I 11_2, etwerpeis II 11_2 [at-/etverpeis] Ip2, etwiērpons III 129_{18-19} [etvērpuns] PcPtAcNM, etwierpton III 65_{13} [etvērptan] PcPtPaNA
atlikimas ↗ *būsena*
atlikti isstallīt III 123_{24} [isstalīt] If ↗ *stovėti*; ↗ *laikyti*
atnaujinimas ernaunīsan III 63_5 [ernaunīsnan] AF
atnešti perpīdai[31] III 111_{20} Pt3, perpīsts III 111_7 PcPtPaNM ↗ *nešti*
atolas attolis E 284 [atālis]
atrasti aupallai III 69_{19} [aupalai] Op (Ps?) 3, aupallusis III 117_{26} [aupalusis] PcPtAcNP
atsakyti attrātwei III 125_7 [atrātvei (attrātvei?)] If, ettrāi III 99_{20} [etrāi] Ps3, ettrais III 27_8 [etrāis] Ip2, attrāiti III 125_{11} [atrāiti] Ip2P
atsakyti (*atsisakyti*, *atmesti*) perbillīton III 55_5 [perbilītun] If
atsikėlimas atskisenna[32] I 9_{9-10} [atskīsenan] A, etskysnan II 9_{10}, etskīsnan III 45_6 [etskīsnan] AF
atsikelti etskīsai III 79_2 Ps2, etskīmai III 63_{18} Ps1P, attskiwuns

[30] *-e* < *-ē*.
[31] *-ai* < *-āi*.
[32] Čia *-a* turbūt taisytina į *-an*.

I 7_{19}, etskyuns II 7_{19}, etskīuns III 43_3 [at-/etskīvuns] PcPtAcNM

atsiskaitymas, *atsiskaičiavimas* reckenausnan III 89_{12} [rekenausnan] AF

atsitikti ↗ *nusiduoti*

atsiųsti pertengginnons III 115_{9-10} [pertenginuns] PcPtAcNM, pertengninton III 93_1 [pertengintan] PcPtPaA

atverti etwēre[33] III 83_{10} [etvere] Ps2, etwerreis III $117_{29}-118_1$ [etvereis] Ip2

atvykti pergubuns I 9_{3-4}, pergubons II 9_4, pergūbons II 43_6 [pergūbuns][34], pergūbans III 113_{6-7} PcPtAcNM

audėjas tuckoris [tukāris] E 454

audinys plonas pastowis [pastāvis] E 456

auginti auginnons III 69_{12} [auginuns] PcPtAcN ↗ *išauginti* ↗ *vasarūgis*

auksas ausis E 523 N, ausin III 43_{16} A

áukštas ↗ *vyresnybė* ↗ *vyriausiasis*

aũkštas (*pastogė*) riclis E 205 [rīklis]

aukštinis ↗ *dūmalaidė*

aulas aulinis E 503 ↗ *blauzdikaulis*

ausis ausins E 83; āusins III 41_4 [āusins] AP

aušrinė deynayno E 5 [deinainā]

avilinis ↗ *lokys avilinis*

[33] Įprasta taisyti į *etwere*.

[34] Pr. *gūb-* „vykti“ (užfiksuotas tik preter. kamienas!), kadangi jo *-ū-* niekur nerašomas *-ou-*, reikia kildinti ne iš **gūb-* (įprastinis kildinimas), o iš **gāb-* „vykti“ (plg. Būga RR III 945 t.), tiksliau, iš **gāb-* (praet.) su **gab-* (praes.) ir **gāb-* (ar dar **gab-*, inf.), plg. jo giminaitį (iš Daukšos „Postilės“) lie. *gãb-ia-s* „glaudžiasi“ (praes.) ir *gõb-tis* „t. p.“ (inf.); dėl formų šaknies vokalizmo plg. dar, pvz., lie. *vãg-ia* (praes.), *võg-ė* (praet.), *võg-ti* (inf.). Šis pr. „vykti“ išriedėjo iš balt. **gab-* (praes.) resp. **gāb-* (praet., inf.) „čiupti, griebti, imti“, greta kurio buvo ir balt. **geb-* „t. p.“; iš čia turime lie. *gãb-ana* „Armvoll“ (< *„tai, kiek paimta“), *gãb-alas*, *gõb-ti* „imti, glemžti“, *gõb-tis* „glaustis“ (< „imtis prie ko“; gal čia dar prisidėjo ir kitas verb. — lie. *gõb-tis*/*guõb-tis*/*gaũb-tis*), (*su-*)*geb-ėti* „verstehen, fähig sein“ (< *„suimti“) ir kt. < ide. **ghabh-* „čiupti, imti“ > lenk. *gab-ać* „čiupti“, got. *gib-an* „duoti“ (< *„daryti, kad imtų“), s. air. *gaib-id* „čiumpa, ima“ [< **ghab(h)-iti*] ir t. t. Pr. **gab-* (praes.) resp. **gāb-* (praet., inf.) „čiupti, griebti, imti“ į „vykti“ = „keliauti“ išvirto maždaug taip: „čiupti, griebti, imti“ > „pradėti“ > „keltis, kilti prie ko (darbo ir pan.)“ = „kilti (į kelionę)“ (plg. lie. *mẽtas toliaũ kìlti* „metas toliau keliauti“) > „keliauti“ = „vykti“; plg. lie. *griẽbti* (*čiùpti*, taip pat *kìlti*) ir *eĩti* (vỹkti, keliáuti) semantinės neutralizacijos atvejus, pvz.: *dabar griebsmà* (*čiupsmà*, *kilsma*) *į ãvižas* „dabar eisime (vyksime, keliausime) į avižas (jų pjauti)“ Dusetos. Iš balt. **gab-* (praes. kamienas) „čiupti, griebti, imti“ turime dar lie. *gab-ėnti* „transportieren, fortschaffen“ = „daryti, kad kas būtų į kur perkelta, iškraustyta“ < „daryti, kad kas į kur būtų iš kur išim(lio)ta“; panašiai atsirado ir lie. dial. *gob-inti* „gabenti“ (tik iš praet. kamieno **gāb-*). Pr. *gūb-* „vykti“, jį irgi siedamas su lie. *gõb-* „imti, glemžti“ ir kt., semantinę raidą kitaip suvokia Būga l. c.

avinas awins E 679 [avins] ↗ *skapas*
avis camstian E 678 [kamst'an]
aviža wyse E 262, wisge GrA 11 [vizē]
ąžuolas ansonis E 590 [anzōnis]

B

baigti wangint III 99_{10-11} [vangint] If ↗ *pabaiga*
baikštus dūrai III 93_{19} NPM ↗ *baugščiai*
baimė ↗ *bijojimas*
balnakilpė lingo E 447 [lingā]
— *s diržas* (*saitas*) largasaytan E 446 [lingasaitan]
balnas balgnan E 441 NA
balnius balgninix E 440 [balgninīks]
balno išlinka bugo E 445 [bugā]
— *pasėdas* papinipis E 444 [papimpis]
balsas tārin III 105_{7} A
baltas gaylis E 459 [gailis]
bamba nabis E 123 ↗ *stebulė*
bandelė troskeilis E 343 [trāskeilis]
bandyti, gundyti ↗ *išbandyti*
barzda bordus E 101 [bārdus]
batas ↗ *kurpė*
batas aulinis ↗ *pušnis*
bato galva ↗ *galva*
bato padas ↗ *padas* (*bato*)
batsiuvys schuwikis E 496 [šuvikis]
baugščiai būrai III 93_{16} ↗ *baikštus*
bausmė sūndis III 91_{5} G, sūndan III 55_{9}, sūndin III 89_{27} A
bausti sñndintwei III 39_{1} [sūndintvei] If ↗ *pabausti*
bažnyčia kirko GrG 30, kyrkoy GrA 55; kīrkis III 17_{20} GF, kirkin I 9_{7-8}, kijrkin III 45_{4} [kīrkin], kirken II 9_{8} [kīrken] AF
be bhe III 49_{17} [be], schlāit III 41_{13}, slāit III 63_{19}, schlaits III 113_{15} [šlāit(s)] ↗ *bet*
bebras bebrus E 668
bėda nautei III 29_{5} D, nautin III 91_{4} [-in], nautien III 115_{21} [nauten] A, nautins III 31_{15} AP
bedievystė nideiwiskan III 29_{2} [nideiviskan] AF ↗ *dieviškai*
bėgti begeyte MBS_{5} [bēgeite] Ip2P
bei bha I 5_{12}, ba I 9_{10} [ba], bhæ II 5_{12}, bhe II 7_{17}, III 29_{17} [be] ↗ *irgi*
belsti klumstinai III 119_{1-2} Ps3, klumstinaitai III 117_{26} Ip2P
bendrai emperri III 107_{24} [emperi] Av
bendras perōnin III 71_{4} AF, perōnisku III 73_{5} NF, peroniskan III 111_{9} [perōniskan] A
bendrija perōni[35] III 103_{24} NF, perōnien III 107_{21} [perōnen (-n'an?)], perōnin III 103_{7} A; perroniscon I 9_{8} [perōniskun], perronisquan [perōnisk^{v}an] II 9_{8}, perōniskan III 45_{5} AF, piru III 97_{15} [pīru] D, pijrin III 103_{11} [p^{e}īrin] A ↗ *surinkti*

[35] *-i* < **-ī* < **-ē*. Žr. p. 201, išn. 608.

bendrumas empijreisku III 57_{5-6} [empᵉīrenisku]
bernas (*tarnas*) waix III 67_4 [vaiks][36] N, waikan I 7_6 [vaikan] A, waikai III 95_8 [vaikai] NP, waikammans III 95_5 [vaikamans] DP, woikello GrG 79, gewineis E 191
berniukas, *sūnus* wayklis E 191 [vaiklis (vaikelis?)] ↗ *bernas*
beržas berse E 600 [berzē]
– *keružis* ↗ *keružis*
besti ↗ *tūnoti*
bet sclait I 11_6 [sklāit], slait II 11_6, schlāit III 57_2, schlait III 93_{19}, schlāits III 31_{14} [šlāit(s)]
bijojimas biāsnan III 95_9 [bijāsnan]
bijoti biātwei III 27_{10}, biātwi III 39_3 [bijātvei/-i] If, bia III 85_8 [bijā] Ps3
bylojimas, *pasakymas* billīsna III 85_{17} [bilīsna] NF, billijsnans III 73_4 [bilᵉīsnans] APF
byloti (= *sprechen*) bilītwei III 67_{13} [bilītvei] If ↗ *prieštarauti*; billā III 37_8, billa III 103_4 [bilā], billi III 107_{23} [bili[37]], billē III 61_9, bille III 59_{12} [bilē] Ps1,3, billēmai III 131_{15} [bilēmai] Ps1P, billai III 105_9 [bilāi] Pt1(,3), bela I 11_9, byla II 11_{11}, billa III 101_9 [bilā], (be)billē [bilē] III 93_{14} Pt3, belats I 13_7, bylaczt II 13_7, billāts III 75_4 [bilāts] Pt3, billītei III 131_{13} [bilītei] Ip2P, aubillīntis III 125_3 [aubilīntis] PcPsAcGM, anbillintai III 125_3 [aubilīntai] PcPsAcDF, billīuns III 101_{20} [bilīvuns] PcPt AcNM, billīton III 27_8 [bilītan] PcPtPaNA
bitė bitte E 787 [bitē]
blakstiena, *antakis* wubri E 82 [bruvī] NF
blauzda yccroy E 142 [ikrāi] NPM, kaulan III 85_7 A ↗ *kaulas*
blauzdikaulis aulis E 141 ↗ *aulas*
blynas kalso E 345 [kalsā]
blizgė (*saulažuvė*) blingo E 580 [blingā]
blogas wargasmu III 33_{11} [vargasmu] D, wargan III 35_2 [vargan] A
blogis wargan I 11_7 AN
bložnis blusne E 127 [bluznē]
botagas brusgis E 315 [bruzgis]
brangiai tēmprai III 69_{16}
brangus tēmpran III 43_{18} A
branktas walis E 252 [valis][38]
briedis braydis E 650 [braidis]
brolelis bratrīkai III 89_5 [bratrīkai] NPM

[36] Žr. p. 264, išn. 48.
[37] Su nekirčiuotu *-i* < *-ē*.
[38] Pr. [*valis*] „branktas" < **valas* yra iš „kas tam tikru būdu sukiojasi" – galūnės vedinys (su šaknies balsio apofonija) iš balt. **vel-* „sukioti, volioti, velti", egzistavusio greta balt. **vil-* „sukioti(s), velti(s)". Iš balt. **vel-*/**vil-* turime dar lie. *vãl-as* „Haar des Pferdeschwanzes; Angelschnur ir kt." [< *„tai, kas suk(ioj)ama"], pr. *wolti* [*vāltī*] „varpa" (< *„besisukiojanti"), pr. *wilnis* „vėgėlė" (< *„besisukiojanti") ir kt. < ide. **u̯el-*/**u̯l-* „suk(io)ti(s), velti(s)" > lie. *vil-*

brolis brāti III 67_{10} V (=N); brote E 173 [brātē] N
— *motinos* awis E 177 [avis (aujis?)] N
— *tėvo* thewis E 176 [tēvis] N
budėti budē III 89_{11} Ps3
budinti ↗ *atbudinti*
bukas bucus E 592 [bukus] N↗ *kėkštas*
buko riešutas buccareisis E 593 [bukareisis] N
bulius lonix E 671 [lānĩks] NM
bumbulas (*kalavijo rankenos*) ↗ *rankenos bumbulas* (*kalavijo*)
burna austo E 89 [austā] NF
burnojimas epkieckan III 55_{21} [epkēkan[39] (epkēikan?)] A
būsena astin III 61_{15} A ↗ *padėtis*
butas (*namai*; *ūkis*) buttan E 193 NA, buttan I 7_3, butten II 7_3 [butan] AN, botte GrG 26; buttas III 85_{16} [butas] G
būti boūt III 41_{16} [b°ūt] If, boūton III 35_{15} [b°ūtun] If, asmau[40] III 37_{12}, asmu III 67_{23} Ps1, asmai III 41_{17} Ps1, asse I 9_{13} [ase][41], æsse II 9_{13} [ese][41], assei III 67_8 [asei], assai III 67_4 [asai], essei III 47_6 [esei] Ps2, hest II 7_7, est II 7_{10}, æst II 7_{13} [est], ast I 7_{10} Ps3, astits III 61_{21}, 87_{10} Ps3, asmai III 55_5 Ps1P, estei III 115_{17}, astai III 93_3, asti III 93_{15} Ps2P, bhe III 93_{14} [bē], bēi III 107_4 Pt3, seisei III 71_9 Op3, bousai III 95_{17}, baūsei III 79_{19} [b°ūsai/-sei] Op3, baulai III 103_{11} [b°ūlai] Op3, seīti III 89_8 Ip2P, buwinanti III 93_5 [buvinaiti] Ip2P, boūuns III 67_6 [b°ūvuns] PcPtAcNM ↗ *priešais esąs*
būtinumas ↗ *bėda*
buto sargas („*butasargis*“) butsargs III 87_3
buto tėvas („*butatėvis*“[42]) buttantāws III 59_3 [butatāvs[43]], butta tawas III 47_2 [butatāvas], butti tāws III 27_3 [butitāvs], butte tawas III 39_{11-12} [butitāvas], buttastaws III 73_{9-10} [butastāvs[44]] N
buvimas ↗ *padėtis*

C

ciesorius keiserin III 91_2 [keiz-] A

-na „Wolle“, *vilnià* „Welle“ (< *„sukiojimasis“ = *„bangavimas“) ir t. t. ir t. t. Šitas ide. **ųel-/ *ųl-* egzistavo ir išplėstas įvairių „determinatyvų“ (bet apie tai — kitąkart). Pastaba: pr. *wilnis* „švarkas“ (E 477) gali būti ir ne iš pr. **vilnā* „vilna“, o iš „vélto (milo)“ — priesagos *-n-* vedinys iš pr. (balt.) **vil-* „velti(s), (sich) walken“.

[39] Iš **epkēikan*.

[40] Čia *-au* galėtų būti kontaminacinė — pagal tematines (*as crixti*)*-a* ir (*asm*)*-u*.

[41] *-e*<*-ei*.

[42] Plg. Palmaitis L. — Baltistica, XIII(1977), p. 336.

[43] Čia *-n-* įterptas dėl kitų konteksto žodžių (turinčių *n*!) įtakos ir iš asociacijos su pr. [*butan*] „butas, namai“ [(= *buttan* E 193) nom.-acc. sg. neutr.].

[44] T. y. gen. sg. + [*tāvs*].

Č

čia schai III 115_{17} [šai] Av, schien III 51_{2} [šen], schan III 67_{17} [šan[45]], stwi III 51_{16} [stvi]
čiulpai strigeno E 73 [stirgenā][46]
čiužinys pobalso E 489 [pabalzā]

D

dabar tēnti III 17_{20} teinu III 89_{21} [teinū] ↗ *nuo dabar*
dagilis singuris E 734 [zinguris?]
dagys kaāubri III 105_{12} [kāubri][47] NF; –, *dyglys* kaules E 609 [kaulēs] NPF
daiktas deicktas III 103_{13} [deiktas] G, deickton III 99_{13} [deiktan] A ↗ *vietoj*
dalgis doalgis E 546 [dālgis]
dalykas powijstin III 27_{10} [pavᵉīstin] A, poweistins III 103_{26} [pavᵉīstins] AP
dalis dellijks III 39_{16} [delᵉīks] N, dellīkans III 65_{8} [delīkans] AP
dalyti dellieis III 87_{23} [delījais (-eis?)] Ip2
dangiškas dengnennis III 49_{11} [deng(i)ninis] PmNM, dengnennissis III 79_{11} [deng(i)ninisis] PmNM, dengenneniskans III 131_{22} [dengininiskans] AP, dengniskas III 119_{3} [deng(i)niskas] G, dengniskans III 117_{7} [deng(i)niskans] AP
dangtis abstocle E 354 [apstāklē] NF, abstotten E 395 [apstāktan (-klen?)]
dangus dangus E 3 N, dangon I 7_{11} [dangun], dængon II 7_{10-11}, dengon II 9_{1} [dengun], dangan III 57_{6}, dengan II 9_{14} A ↗ *gomurys*
dantenos dantimax E 93 [dantimaks]
dantis dantis E 92, dantes OT AP
dar dabber III 41_{5} [daber]
darbas dīlas III 89_{8} G, dīlan III 79_{23} A, dīlans III 33_{2}, dīlins III 67_{7} AP ↗ *veikti*
darbininkas dīlnikans III 95_{7} [dīlnikans] III 95_{7} AP, dīlants III 87_{18} N
darbo įrankis dijlapagaptin III 93_{7} [dᵉīlapagaptin] A ↗ *darbas* ↗ *pagriebtuvas*
darbúotis gewinna III 87_{27} [gevina] Ps3
darymas seggīsnans III 69_{14} [segīsnans] APF ↗ *veikla*
daryti (= *tun*) seggīt III 39_{4}, siggīt III 117_{12} [segīt][48] If, segge III 37_{18}, seggē III 89_{13}, segē III 99_{12} [segē]

[45] [*šan*] < [*šen*].

[46] Pr. [*stirgenā*] (nom. sg. fem.) gali būti nomen collectivum „čiulpai".

[47] Pr. [*kāubri*] < *-*ī* < *-*ē* (plg. p. 321, išn. 258) galėtų būti ir nomen collect. – „dagiai".

[48] Pr. *seggīt* „tun" = „daryti, veikti" yra iš balt. **seg-* „veikti, elgtis" < „laikyti(s), at(si)laikyti", plg., pvz., lie. *laikýtis* „elgtis, turėtis ir pan.". Balt. **seg-* „laikyti(s), turėti(s)" < ide. **segh-* „t. p." : got. *sig-is* „pergalė" (< *„at-, išsilaikymas, at-, išsiturėjimas"), v. air. *seg* „stiprumas" (< *„atlaikymas, išlaikymas"), gr. ἔχ-ω „laikau, turiu" (< **segh-*), ἀζηχής „nepaliaujantis" < *ἀ-δια-εχής *„be perstojo laikantis, veikiantis", s. ind. *sáh-ate* „nugali, įveikia, at-

Ps1,3, seggēsei III 71_5 [segēsei] Ps2, seggēmai III 31_{13-14} [segēmai] Ps1P, seggēti III 93_{15} [segēti], seggītei III 95_{14} [segītei] Ps2P, segeitty I 13_{10} [segeiti], seggītei III 75_6 [segītei], seggīta III 95_{21} [segīta] Ip2P, seggīuns III 67_{6-7} [segīvuns] PcPtAcNM ↗ *pavaldžiai* ↗ *piktai* *daraą*

daryti (= *machen*), *kurti* (=*schaffen*) tickint III 69_{23} [tikint] If, tickinnimai III 35_2, teckinnimai III 37_5 [tikinimai] Ps1P, tickinnaiti III 105_{27} [tikinaiti] Ip2P, tykynnons II 7_{10} [tikinuns] PcPtAcNM, teīks III 67_{10} Ip2 (teickut ↗ *kurti*) ↗ *padaryti* ↗ *patvarkyti* ↗ *pareiga* ↗ *potvarkis* ↗ *kurti*

daržinė skuna GrG 69 [skūnā], steege E 235 [stēgē] ↗ *stogas*

dauba dambo E 29 [daubā] ↗ *slėnis*

daug tūlan III 55_{8-9} Av(NA)

daugiau toūls III 69_{17} [t°ūls][49]

dauginti, *gausinti* tūlninai III 131_{16-17} Ps2, tūlninaiti III 105_{26} Ip2P

dažai woapis E 457 [vāpis]

dažnai ↗ *kuo dažnai*

debesis wupyan E 9 [(v)upjan] NA

dėdė ↗ *brolis motinos*, *tėvo*

dėdelis thewelyse BPT [tēvelīs]

dėka dīnckun III 131_{15} [dīnkun] A

dėkojimas dinckausnan III 53_7 [dīnkausnan] AF, dīnkausegīsnan III 91_{14} AF ↗ *dėkoti* ↗ *darymas*

dėkoti dīnkaut III 41_{15} If, dīnckama III 79_{11} [dīnkauja (-kava?)] Ps1, dinkauimai III 29_6 [dīnkavimai], dīnkaumai III 85_{12} Ps1P, dinkowats I 13_5 [dīnkavats[50]], din-

laiko“, *sáh-as*-„pajėgimas (atlaikymas), pergalė“ ir kt. Šitam ide. **segh*- priebalsio **-gh*- aspiracija yra turbūt laringalinės kilmės: ide. **seg*- „segti, (su-, pri)kabinti“ (s. ind. *saj-ati* „prikabina“, lie. *sèg-ti* = la. *seg-t*, pr. *sagis* „saga“ ir t. t.) → ide. **seg* + *H*-„būti (pri)segtam, -kabintam“ = „laikytis“ > ide. **segh*- „laikyti(s)“ = „laikymu veikti“ (t. y. žymėjo laikymą kaip tam tikrą veiksmą). Ide. prokalbėje buvo ir kitokių „veikti“, pvz.: ide. **u̯eik*- „sukimu veikti“ (šį ide. **u̯eik*- kildinu iš ide. **u̯ěi-*/**u̯ǐ-* „sukti“ + **-k*-)> „apsukriai veikti, būti apsukriam“ > lie. *veīk-ti*, *vaĩk-as*, *viẽk-as* „jėga, amžius“, pr. *waix* „tarnas“, s. sl. *věkъ* „amžius“, s. isl. *veig* „jėga“, got. *weih-an* „kovoti“, lot. *vīc-ī* „nugalėjau“ ir kt. Be pr. *seggīt*, egzistavo dar pr. **teikā*- „daryti, kurti“ (> *teikū-t* „t. p.“), **tikā*- „t. p.“ (> *pa-ticko-ts*), **tik-in*- „t. p.“ (> *tickin-t* „t. p.“), kilę iš „(pa)gaminti“ < „(pa)teikti, -tiekti“ < *„(pa)tiesti (strecken, richten)“ < balt. **teik-*/**tik*- „tiesų daryti resp. tiesiam būti“ > lie. *tiẽk-ti* „liefern, (vor)bereiten“, *teĩk-ti* „geben, fügen“ (abu – iš „tiesti“), *tik-ti* „būti geram, tikram“ (< *„būti tiesiam“) bei (intensiv.) *tik-ėti* (< *„būti tikram“), pr. *tick-ars* „recht“ = „tiesus, tikras“, lie. *tìk-ras* „tiesus (teisingas), tikras“ = la. *tik-rs* „t. p.“. Balt. **t(e)ik*- „ties(ė)ti“ yra iš balt. **t(e)i*- + **-k*- < balt. **t(e)i*- „ties(ė)ti“ (apie jo ide. giminaičius – kitąkart) > **tei*- + *-s*- > **teis*- > lie. *tiẽs-ti* „richten“, *ties-ùs* „gerade, recht“, la. *tieš-s* „wahr, recht“, pr. *teisi* (< **-ē*) „šlovė, garbė“ (< *„tiesumas“) ir kt.

[49] Pr. [*t°ūls*] < **tūlis*- (su grad. compar. sufiksu **-is*), kur po **-s* gal buvo **-i* ar **-ă*; reikšmė „daugiau“ yra iš „gausiau“ (senovinis prūsų „daugiau“ buvo **mais*, žr. p. 265, išn. 51).

[50] Segmente *-vats* (nekirč.) balsis *-a-*(< *-ā-*) vietoj *-u-*(< *-ū-* < *-ā-*) atsirado dėl morfologinių priežasčių.

kautzt II 13_5 [dīnkauts], dīnkauts III 75_3 Pt3, dīnkauti III 85_1 Ip2P
dėl per(wans) I 13_9 [per], pēr(stan) III 41_{16} [pēr]; pra(stans) III 17_{13} [pra]
dėlei paggan III 31_3 [pagan]
dėmė mīlinan III 103_{12} A ↗ *mėlynė*
dergti dergē III 37_{14} Ps3, dergēuns III 103_{18} [dergēvuns] PcPtAcNM ↗ *apnuodyti*
dešimt dessempts I 5_1, dessimpts II 5_1 [desimts]
dešimtas dessīmton III 87_{18} [desīmtan] A
dešimtis dessimton III 27_1 [desimtan] NA(?), dessimtons III 79_{24} [desimtans] AP
dešinė tickray I 9_2 [tikrai], tickaray II 9_2 [tik(a)rai] DF ↗ *tiesus*
dešra laitian E 381 [lait'an]
dėti ↗ *sudėti* ↗ *sodinti* ↗ *uždėti*
devynbalsė soakis E 750 [sākis]
devintas newints I 7_1, newīnts III 35_5 [nevīnts]
didelis debīkan III 55_{21}, debeīkan III61_{14-15}, debijkun III 113_{14} [debʲīkan] A, debica GrG 48 ↗ *žymus* (*didelis*)
didesnis muisieson III 69_{20} [mūisesan[51]] Av
diena deyen GrA 91, deinan I 5_{10} A; deinans III 123_{20} AP ↗ *samdininkas*
dievas deywis E 1 [deivis], deiws III 37_{12} [deivs] N; dewus GrA 1, dewes GrG 1, OT; deiwa III 67_{21} [deiva], deiwe III 83_{14} [deive] V, deiwas I 5_7 [deivas] G, deiuan I 7_9, deywan II 7_9, deiwan III 27_9 [deivan] A, deiwans I 5_3, II 5_3, III 27_6 [deivans] AP ↗ *sudie*
dieviškai deiwiskai III 51_2 [deiviskai] ↗ *bedievystė*
dieviškas deiwūtiskan III 99_5 [deivūtiskan] A ↗ *pamaldžiausiai* ↗ *palaimingai* ↗ *palaimingas* ↗ *palaimingu daryti*
dievobaimingumas ↗ *palaima*
dyglys ↗ *dagys*
dykuma paustre E 624 [paustrē] ↗ *laukinis*(= *wild*)

[51] Šios formos kirčiuotu segmentu laikytinas [*mūis-*] < **māis-* < **maīs-* (cirkumfleks. **-ai-*!), kuris iš pradžių bus buvęs adv. **maīs* „daugiau" (gal po **-s* dar būta ir **-i* ar **-ā*) = got. *mais* „daugiau" ir kt. < ide. (dial.) **mHis* (ar **mHis-*) „daugiau". Iš to vak. balt. adv. **maīs* „daugiau" vėliau buvo padaryta adj.: **maīs* + **-jes-* (grad. comparat. sufikso **-is-* variantas) > **maīs(j)es-* > pr. **maīses-* „daugesnis, didesnis" > **māises-* (= **mōises-*!), kur šaknis (< senasis kamienas) **māis-* (= **mōis-*), būdama visais atvejais kirčiuota [t. y. neturėdama alomorfo **māis-*: cirkumfleksinis pr. *ai* katekizmuose buvo *āi* (kirčiuotas) ir *ăi* (nekirčiuotas)] ir apofoniškai izoliuota (seniai praradusi darybinę motyvaciją) išvirto į **mūis-* (= [*mūis-esan*]). Tačiau plg. III kat. *maitā* „nährt" (čia *-ai-* buvo aiškiai nevisais atvejais kirčiuotas), *maiggun* „miegą" [čia *-ai-* irgi cirkumfleksinis (*-āi-* < **-aĭ-*), bet paradigmoje nevisur jis buvo kirčiuotas, be to, apofoniškai nebuvo izoliuotas (plg. *ism-i-gē*)].

dilbis (*nuo riešo iki alkūnės*) woltis E 112 [(v)āltis] ↗ *uolektis*
dilgėlė noatis E 291 [nātis]
dirbti ↗ *darbúotis* ↗ *darbas*
dirsė pure E 273 [pūrē]
dirva (↗ *laukas*) samyen E 237 [zamen] AF ↗ *žemė*
diržas ↗ *juosta*
— (*saitas*) *balnakilpės* ↗ *balnakilpės diržas* (*saitas*), — *krūtinės* ↗ *krūtinės diržas*, — *rišamasis* ↗ *rišamasis diržas*, — *uodegos* ↗ *uodegos diržas*; *dirželis pušnų* ↗ *pušnų dirželis*
dobilas wobilis E 290 [(v)ābilis]
doras rāms III 87_2 NM
dosnus dēigiskan III 83_{16} A
dovana dāiai III 111_{16} [dājai] NF, dāian III 117_{20} [dājan] A, dāians III 45_{13} [dājans] AP
dovanoti (*atleisti*) etwinūt III 35_3 [etvinūt] If ↗ *atleisti*
drabužiai ↗ *rūbai*
draugas (*gentis*) gingis MBS_4, ginnis III 113_9 [ginis] NP, ginnins III 53_{17} [ginins] AP
draugė veldėtojas draugiwaldūnen III 117_6 [draugivaldūnin] A, sendraugiwēldnikai III 93_8 [sendraugivēldnikai] NP
draugiškai ginnewingiskan III 113_{10} [ginevīngiskan] Av(NA), ginnewings III 85_{1-2} [ginevings] N
draugiškumas ginniskan III 125_{2-3} [giniskan] AF
drausti driāudai III 111_{22} [dr'āudai[52]] Pt3, draudieiti III 113_3 [draudeiti] Ip2P
drebėjimas dirbinsnan III 95_9 [dribinsnan] AF
drevė ↗ *kubilas* (*drevės*)
driežas estureyto E 776 [estureitā]
dryžuotas roaban E 467 [rāban][53]
drugys (*liga*) ennoys E 158 [enāiss][54]
druska sali GrG 39, sal GrA 60
drūtai, *tvirtai* (= *fest*) drūktai III 51_{18} ↗ *patvirtinti*
du dwai III 65_8 [dvai]
dubuo mynsowe E 364 [minzavē]
— *uždengiamas* wogonis E 366 [vāgānis]
— *žalvarinis* ↗ *žalvarinis dubuo*
dudutis prapolis E 747 [parpulis]
dugnas grunt- III 109_{11} ↗ *pamatas*
duknos ↗ *patalai*
duktė duckti III 67_4 [dukti] N, dochti GrA 23, docki GrG 54
dūmalaidė, *aukštinis* accodis E 214 [atkādis]
dūmas dumis E 39 [dūmis]

[52] *-ai* < *-āi*.
[53] [*rāban*] < **rāib-* < **rāib-*.
[54] Pr. *ennoys* „drugys (liga)" = **enāiss* < **enaĩsas* vedu iš „įkaitimo, įdegimo" [plg. got. *heito* „drugys (liga)" : sva. *hizza* „karštis" ir pan.] ir laikau priesagos **-sa-* vediniu iš **enaid-* = **en* „į" + **aid-* „deg(in)ti, kaisti"; šitas pr. **aid-* atliepia lie. **eid-* „deg(in)ti" (+ **-smē* > *iesmė* „Holz zum einmaligen Einheizen des Ofens"), s. ind. *edh-as* „Brennholz" ir kt.

dumplės moasis E 516 [māsis][55]
duoklė kasschis III 91_{10} [kašis] NM, kassin III 91_6 [kašin] A
duona geitka OT, geitke GrG 16, geytko GrA 12, gaytko GrF 3 [geitkā] N; geyto GrH; geytye E 339 [geitis (geitē?)] N, geittin I 9_{18}, geitin III 73_{16} [geitin], geytien II 13_5, geitien III 53_1, geytiey II 11_1 [geiten], geitan III 53_4 A
—sąmalinė sompisinis E 340 [sampisinis]
duongeldė gnode E 338 [gnātē?]
duoti dāt III 89_{12} If, dātwei III 33_{15} [dātvei] If, daton III 51_{16} [dātun] If; doyte BPT; dam GrG 90 [dām] Ps1, dāse[56] III 83_8 Ps2, dast III 49_{21}, dāst III 53_4 [dāst] Ps3, dai III 75_3 [dāi], daits I 13_6 [dāits] Pt3; does OT; dāsai III 133_{18-19} Op3, dais I 11_1 [dāis] Ip2, dāiti III 91_2 Ip2P, dāuns III 41_5 [dāvuns] PcPtAcNM, dats I 13_9, daeczt II 13_9, dāts III 75_5 [dāts] PcPtPaNM ↗ *paduoti* ↗ *parduoti* ↗ *prekė* ↗ *sujungti*
duotis dātunsi III 65_{18} If ↗ *įsiduoti* ↗ *nusiduoti*
durys warto E 210 [vartā][57] NF, wartin III 119_1 [vartin] A ↗ *varteliai* ↗ *vartai*
dūris boadis E 164 [bādis]
durklas stakamecczeris E 428 [stakameseris]
dūsavimas nādewisin III 89_{14} [nādvisin[58]] A
dvasia nosēilis III 45_{12} [nōseilis] N, naseilis I 11_{14} [nā-], noseilīs III 59_{17} [nōseilis] G, naseilen I 7_{14}, naseylien II 7_{14} [nāseilen], noseilien III 45_3 [nōseilen], noseilin III 49_{21} [nōseilin], nuseilin[59] III 117_{10} A
dvasiškas naseilliwingiskan III 117_{22} [naseilevingiskan], noseilewingiskan III 123_{17} [nōseilevingiskan] A
dvigubas dwigubbus III 87_{26} [dvigubus[60]] GF ↗ *abejoti*
džiaugsmas tuldīsnan[61] III 89_{13} AF ↗ *linksmumas*

[55] [*māsis*] < **māis-* < **maīs-*.

[56] *-e* < *-ei*.

[57] Pr. [*vartā*] (nom. sg. fem.) yra, matyt, nomen collectivum — „durys".

[58] *-vi-* yra iš nekirčiuoto **-vī-* < **-vē-*.

[59] Čia [*nu-*] yra turbūt vietoj [*nō-*], okazionaliai nekirčiuoto.

[60] Su *-us* vietoj *-as* arba iš (?) nekirčiuotos **-ūs* (< **-ās*); dėl etimologijos žr. p. 282, išn. 108

[61] Tiek lie. *džiaũgsmas* ← *džiaũg-tis*, tiek pr. *tuldī-snan* „džiaugsmas" ← **tuld-īt-* „džiaugtis" turi panašią darybinę reikšmę; be to, ir patys šie verb. pagal semantinę jų evoliuciją yra panašūs (žr. p. 179 išn. 443). Tuo tarpu pr. *weseliskan* „linksmumas" ← **vesels* (= *wessals*) „linksmas" savo darybine reikšme artimas žodžiui lie. *linksmùmas* ← *liñksmas*.

E, Ė

ėdžios rindo E 227 [rindā] ↗ *prakartas*
—(*aptvaras*) aboros E 228 [abarās] NPF
eglė addle E 596 [adlē]
eidininkas (*arklys*) wilenikis E 439 [aidenīkis?]
eiti ēisei III 81_2 Ps2, ēit III 29_{18} Ps3, ēilai III 121_3 Op3, jeis III 71_{22} [(j)eis] Ip2, jeithy I 11_{10}, jeiti II 11_{12}, III 59_{13} [(j)eiti] Ip2P; eykete GrA 95 (liet.) ↗ *ateiti*
elnė glumbe E 652 [glumbē]
elnias ragingis E 651
epušė abse E 606 [apsē]
erelis arelie E 709 [arelis]
ėriukas eristian E 681 [ērist'an]
eršketas esketres E 567 [esketris]
eržilas sirgis E 430 [zirgis]
ėsti (liet. žem. *valgyti*) ↗ *valgyti*
esu ↗ *būti*
ešerys assegis E 572 [azegis]
evangelija euangelion III 45_{12} [evangelijan?] NA?
evangelistas euangelistai III 73_{21} [evangelistai] NPM
ežeras assaran E 60 [azaran] NA
ežia asy E 241 [azī] NF

F

falšyvai ↗ *apgaulingai*

G

gadinti ↗ *pagadinti*
gaidys gertis E 763, GrA 62, gerte GrG 41 ↗ *vėjarodis* (*gaidys*)
gailestingas engraudīwings III 131_{14} [engraudīvings] N
gailėti(s) ↗ *pagailėti*
gailis wissene E 622 [visenē]
galas ↗ *mirtis* ↗ *pabaiga*
galąstuvas glosto E 373 [glāstā]
galėti massi III 17_{16} [mazi] Ps3, massimai III 91_{17} [mazimai] Ps1P; musīlai III 121_{12} [muzīlai][62] Op3 ↗ *visagalis*
galia warein III 43_{16}, warrien III 81_{20} [varen], warrin III 79_{20} [varin] A ↗ *pergalė* ↗ *stiprybė*
gãlima musīngin III 71_2 [muzīngin][62] Av(NA)
galingas warewingin III 97_{6-7} [varevingin] A
galva (*bato*) galwo E 504 [galvā]
galva glawo E 68 [galvā], gallū III 103_{22} [galū[63]] N; galbo GrA 45, gaulko GrG 20; galwas III 77_5 [galvas] G
galvos dalis galwasdellīks III 77_5 [galvasdelīks[64]]
galvoti ↗ *pagalvoti*
gana zuit III 69_{28} [suit]
gandras gandams E 716 [gandar^{u}s]
ganykla sparyus E 798 [spar'us]

[62] Su [*mu-*] iš nekirčiuoto **mū-*(< **mā-*).
[63] *-ū* < **-vū* < **-vā.*
[64] Gen. sg. fem. + nom. sg. masc.

ganymas(is) posty E 801 [pāstī] NF
garas pore E 40 [pārē]
garbė teisi[65] III 91_{11} NF, teisis III 87_{26} G, teisin III 57_8 A ↗ *gerbti*
garbingas ↗ *negarbingas* ↗ *pagarbiai*
garbingumas teisiskan III 91_{18} AF, teisīwingiskan III 87_8 [teisīvingiskan] AF
gargažė ↗ *nuodegos*
garnys geeyse E 718 [gēisē]
garstyčia garkity E 269 [garkītī] NF
gatavas ↗ *ruošti*
gausiai laimintiskai III 45_{20-21}, laimiskai III 41_{10}, laimisku III 63_{6-7} ↗ *turtingai*
gausinti ↗ *dauginti*
gausus laimiskan III 119_{25} A ↗ *turtingas*
gauti gauuns III 89_{24} [gauvuns] PcPtAcNM, pogaūt III 53_7 [pagaūt] If, pogāunai III 65_{11} [pagaūnai] Ps3, pogauni III 113_{6-7} [pagauni] Ps3, pogaunimai III 111_{12} [pagaunimai] PsIP, pogauuns III 95_{17} [pagauvuns] PcPtAcNM, pogauton III 133_3 [pagautan] PcPtPaA ↗ *įgauti* ↗ *išgauti* ↗ *pagauti*
gėda gīdan[66] III 55_{21} A
gėdingas (ni)gīdings III 69_3 N
gegnė, sparas sparis E 201
gegužė geguse E 731 [geguzē]
geidauti ↗ *įgeidauti*
geidulys quoitīsnan III 97_{13} [kvaitīsnan] AF ↗ *norėti*
geisti pallapsittwey I 7_2, pallaipsītwei III 35_6 [palaipsītvei] If; pallapse III 99_7 [palaipsē] Ps3 ↗ *paliepti* ↗ *pageidimas*
gelbėti galbimai III 31_{14} PsIP, galbse[67] III 49_7, galbsai III 81_5 Op3 ↗ *pagalba* ↗ *išgelbėti* ↗ *pagelbėti*
gelda galdo E 365 [galdā] ↗ *duongeldė*
geležis gelso E 522 [gelzā] NF
geltonas gelatynan E 464 [geltainan]
genys genix E 742 [geniks]
—mažasis aytegenis E 745 [aitagenis (-ti-?)]
geradarybė labbasegīsnan III 85_{13-14} [labasegīsnan] AF
gerai labbai III 49_{16} [labai] Av
geras labs III 51_{20} NM; labbis GrG 59; labban III 29_{18} Av(NA), $53_{14,15}$ A [laban], labbas III 35_3 [labas] GNt, labbans III 53_{14} [labans] AP, labbīngs III 51_8 [labīngs] NM, labonache BPT
geras pamėgimas labbapodingausnan III 83_{11} [labapadingausnan] AF ↗ *pamėgimas*
gerbti teisint III 33_3 If ↗ *garbė* ↗ *šlovinti*
geriausias walnennien III 35_4 [valninen (-n'an?)] AN

[65] Su *-i* iš nekirčiuoto **-ī* < **-ē*.
[66] Čia *-ī-* < **-ē-*.
[67] *-e* < *-ei*.

gėrimas poūis III 75_{15} [p°ūvis] N
gerinti walnennint III 69_{7} [valninint] If, walnint III 33_{13} [valnint] If
gerklė gurcle E 97 [gurklē]
gerti poūt III 53_{12} [p°ūt] If, poutwei III 73_{17-18} [p°ūtvei] If; poyte BPT; pūton III 41_{6} If, poūton III 75_{24} [p°ūtun] If, pogeis GrG 35 [pujeis (-jais?)][68] Ip2, pugeitty I 13_{16}, puieyti II 13_{16}, poieiti III 75_{9} [pujeiti][68] Ip2P
gerumas labban III 83_{16} [laban] ANt, labbisku III 85_{2} [labisku] NF, labbiskan III 41_{13} [labiskan] AF
gervė gerwe E 715 [gervē]
giaurys geauris E 757 [g'āuris]
giedoti grīmons III 79_{24} [grīmuns] PcPtAcNM
giesmė grīmikan III 79_{23-24} A
gilė gile E 591 [gilē]
gilus gillin III 101_{12} [gilin] A
gimdyti gemton III 105_{4} [gemtun] If, gemmans III 129_{16} [gemans] PcPtAc NM, geminton III 127_{8} [-tan] PcPtPa AM ↗ *gimti*
gimdytojas ↗ *vyresnis*
gimimas ↗ *atgimimas*
gimti gemmons I 7_{14-15}, II 7_{14}, III 41_{23} [gemuns] PcPtAcNM ↗ *gimdyti* ↗ *įgimti* ↗ *atgimimas* ↗ *įgimtis* ↗ *prigimtis* ↗ *naujai gimęs* ↗ *vienas gimęs* ↗ *sutvėrimas*
gynyba prio E 414 [pĭrā] NF
ginklas sarwis E 418 [sarvis]
giñti ↗ *varyti*
girdėti kirdīt III 111_{17} If, kirdītwei III 67_{15} [kirdītvei] If, kīrdimai III 113_{9} PsIP, kīrdeiti III 101_{4}, kirdijti III 103_{3} [kird^{e}īti] Ip2P
gyrimas girsnan III 35_{2} AF
girna ↗ *malūno akmuo*
girnadėžė ↗ *karbija*
girnakalis sturdis E 324 [skurdis]
girnos (*rankinės*) girnoywis E 317 [girnu^{i}vis][69]
girti girtwei III 41_{15} [girtvei] If, girrimai III 29_{5} [girimai] PsIP ↗ *pagyrimas*
girtuoklis rundijls III 87_{4} [rund^{e}īls] N
gysla ↗ *peties gysla* ↗ *kaklagyslė*
gyvas geiwans I 9_{5}, geīwans III 127_{15-16}, gijwans III 43_{7} [g^{e}īvans] AP
gyvata giwato E 152 [gīvatā]
gyvenančiai (*gyvenant*) gīwantei III 97_{14} [gīvantei] Av(PcPsAcD)
gyvenimas giwei III 75_{21-22} [givēi][70] NF, gijwis III 123_{20} [g^{e}īvis] GF, geiwin I 9_{10-11} [g^{e}īvin], geywien II 9_{11} [g^{e}īven] AF, gijwan III 45_{7} [g^{e}īvan], giwan III 79_{17} [gī-] NA, gīwas III 41_{10} [gīvas]; geijwas III 63_{1} [g^{e}īvas] G ↗ *gyvata*

[68] Čia *-u-*, matyt, sutrumpėjęs iš nekirčiuoto *-ū-*(< **-ō-*).

[69] Pr. [*girnu^{i}vis*] yra turbūt vietoj **gírnuvis* su okazionaliai atsiradusiu **-^{i}-* (prieš **-v-*), metateziškai veikiant tolimesniam **-i-* (prieš **-s*).

gyventi giwīt III 43_{21} [givīt][70] If, giwassi III 29_{18}, gīwasi III 95_{3} [gīvasi] Ps2, giwa III 43_{24} [gīva] Ps3, giwe [givē][70] III 83_{11} Ps3, giwammai III 33_{1} [gīvamai], giwemmai III 51_{2} [gīvemai] Ps1P ↗ *būti*

glamonėti ↗ *paglamonėti*

gluodenas glosano E 778 [glōsanā]

gluosnis glossis E 604 [glōsis]

gniužulas rūbo praustis ↗ *rūbo gniužulas praustis*

gobšus āūgus III 87_{6} [āngus] NM

gomurys dangus E 95 ↗ *dangus*

grandinė ratinsis E 368, 540 [ratinzis]

grandis grandis E 251

grąžtas granstis[71] E 535

grąžulas teansis E 254 [tēnsis]

greitai entickrikai III 81_{21} [entikriskai] Av

grendymas plonis E 233 [plānis]

greta ↗ *pagret*

griausmas grumins E 51 N (AP?)

griebti ↗ *pagriebtuvas*

griežlė droanse E 749 [drānzē]

grifas aukis E 708

grindys ↗ *asla*

griovỹs ravas

grįžtė greauste E 305 [grēnstē[71]]

grūdas syrne E 278 [zirnē] NF

grūmojimas trēnien III 95_{22} [trenen (-n'an?)] A

grūmoti trinie III 39_{1} [trin'a (-nē?)] Ps3

gružlys grundalis E 578

gulbė gulbis E 717

guldyti lassīnnuns III 103_{29} [lazīnuns] PcPtAcNM ↗ *uždėti* ↗ *perskyrimas*

gumbas (*nuo sumušimo*) gunsix E 162 [gunziks]

gundyti ↗ *bandyti*

guosti glandint III 73_{4} If ↗ *paguoda* ↗ *pasiguodžiančiai*

I, Į, Y

į an I 7_{9}; æn II 9_{13} [en], ēn III 35_{13}

įėjimas eneissanien III 123_{2} [eneisan'an (-nen?)] A

ielakštis wadule E 250 [vadulē]

iena staydy E 311 [skaidī]

ieškoti laukīt III 69_{21} If, laukijti III 117_{25} [lauk[e]īti] Ip2P ↗ *atlankyti*

iešmas aysmis E 363 [aismis]

ieties kotas kellaxde E 423 [kellagzdē][72]

ietis kelian E 422 [kel'an]

ieva smorde E 612 [smārdē]

įgauti engaunei III 119_{5}, engaunai III 133_{9} Ps3

įgeidauti enlaipinne III 99_{9-10} [enlaipina (-e[73]?)] Ps3

[70] Pr. [*gi-*] yra iš nekirčiuoto *gī-* (plg. la. *dzî-ve*).

[71] Su *-s-* < *-z-*.

[72] T. y. „ieties lazda".

[73] *-e* < *-ē*.

įgimti engemmons III 121_4 [engemuns] PcPtAcNM
įgimtis prēigimnis III 115_{21} G ↗ *prigimtis*[74]
ik er III 51_{19} ↗ *ikvienas*, ergi III 37_{15}
įkalbėti enwaitia III 101_{26} [envait'ā] Ps3
įkasti encops I 7_{17}, enquoptzt II 7_{17}, enkopts III 127_{11} [enkapts] PcPt PaNM
iki ↗ *ik*
įkūnyti enkermenints III 123_{13}, enkērminints III 131_{20-21} [enkērmenints] PcPtPaNM
ikvienas erains III 33_2 NM, erainesmu III 91_{8-9} D
yla ylo E 510 [ilā]
įlaikyti enlaikūmai III 37_6 Ps1P, enlāikuti III 97_{18} Ip2P
ilgai ilgi III 29_{18}, ilga III 95_3 ↗ *kuo ilgai*
įmigti enmigguns III 81_{22} [enmiguns] PcPtAcNM,
imti īmt III 99_{14} If, immimai III 33_{10} [imimai] Ps1P, immati III 115_{19} [imati] Ps2P, imma III 75_2 [ima] Pt3, immats III 75_7 [imats] Pt3, ymmits I 13_5 [imits[75]], ymmeits II 13_5 [imeits] Pt3, imlai III 57_{11} Op3, imais III 71_3, ymais GrA 92 [imais] Ip2, ymaity I 13_7, immaiti III 75_4 [imaiti] Ip2P, immusis III 117_{25} [imusis] PcPtAcNPM, imtā III 101_{21} PcPtPaNF ↗ *apimti* ↗ *paimti* ↗ *prisiimti* ↗ *priimtina*
inkstas inxcze E 128 [inkstē] NF
ypatingas schklāits III 59_7 [sklāits] Av(NM), schlāitewingiskan III 113_{16} [šlāitevingiskan] A
ypatingumas schlaītiskai III 67_{19} [šlāitiskai] DF
ir ↗ *bei*
įrankis ↗ *darbo įrankis*
irgi (*taip pat*) ir III 49_{16}, 109_7 ↗ *taip pat*
irimas(*is*) (*laivu*) ↗ *žygis laivais*
įsakymas ↗ *paliepimas*
įsiduoti endāst sien III 123_{16-17} [endāst sen] Ps3
įsikabinti ↗ *kabinti*
įsitraukti ↗ *įsiduoti*
įsodinti (*įstatyti*) ensaddinnons III 119_{26} [ensadinuns] PcPtAcNM, ensadints III 101_6 PcPtPaNM, ensadinton III 73_{18} [ensadintan[76]] NA ↗ *paskyrimas*
įstatyti ↗ *įsodinti*
iš is I 13_{17} [iz/is]
išauginti poauginneiti III 93_{19-20} [paaugineiti] Ip2P, poaugints III 133_7 [paaugints] PcPtPaNM
įšaukti enwackē III 85_5 [envakē] Ps3, enwackēimai III 29_5 [envakēimai], enwackēmai III 117_{18} [envakēmai] III Ps1P

[74] Žr. p. 221, išn. 728.
[75] Kirčiuotas skiemuo buvo gal pirmasis.
[76] Su *-sa-* turbūt (?) iš nekirčiuoto **-sā-*.

išbandymas perbandan I 11_{5-6} A, perbandasnan II 11_{6}, perbandāsnan III 55_{14} AF

išbandyti perbānda III 55_{16} Ps3

išduoti perklantemmai III 35_{1} [perklantemai] PsIP ↗ *keikti*

– *(nuvilti)* prowela I 13_{4} [pravilā] Pt3, prawilts III 75_{2} [pravilts] PcPtPa NM

išėjimas iseisennien III 123_{2-3} [izeisen'an (-nen?)] A

išgalvoti ermīrit[77] III 69_{22} If

išganymas deiwutiskai III 75_{19-20} [deivūtiskai], deiwūtisku III 75_{22} [deivūtisku] NF ↗ *palaimingas*

išganingas rettīweniskan III 87_{11} [retīveniskan] AF, rettīwingiskan III 121_{1} [retīvingiskan] AF

išganytojas retenīkan III 63_{7} A ↗ *išgelbėtojas*

išgauti augaunimai III 55_{23} PsIP, augauuns III 43_{15} [augavuns] PcPtAc NM

išgelbėjimas isranckīsnan III 41_{19-20} [izrankīsnan] AF

išgelbėti isrankinna III 61_{3-4} [izrankina] Ps3, isrāikilai III 57_{8} [izrānkilai] Op3, isrankeis I 11_{6}, III 57_{2} [iz-] Ip2, isrankīuns III 43_{14} [izrankīvuns] PcPtAcNM, isrankīt III 113_{17} [iz-] Pc PtPaNA

išgelbėtojas, išganytojas pogalbenix III 103_{24} [pagalbenīks] N, pogalbenikan III 91_{19} [pagalbenīkan] A

iškelti erlāngi III 97_{7} Ps3

išklausyti ↗ *paklausyti*

išlaikyti erlaikūt III 55_{18} If, erlāiku[78] III 45_{17} Ps3, erlaikūuns III 45_{14} [erlaikūvuns] PcPtAcNM, islāika[79] III 41_{5-6}, islāiku[78] III 131_{16} [iz-] Ps3, 2, islaikūuns III 119_{14-15} [izlaikūvuns] PcPtAcNM

išlieti islīuns III 63_{6} [izlīvuns] PcPtAc NM

išlinka balno ↗ *balno išlinka*

išmokinti ismukint III 17_{16} [iz-] If

išoriškai iswinadu III 77_{12} [izvinandau] Av

išpažinti grikaut III 65_{6} [grīkaut] If ↗ *kalbėti*

išpažintis grikausna III 65_{7} [grīkausna[80]] NF, grikausnan III 67_{15} [grīkausnan] AF

išrūgos sutristio E 692 [sutrīst'ā][81]

išskirti isklaitints III 121_{5} PcPtPa NM ↗ *skirti* (= *scheiden*)

iš ten stwendau I, II 9_{3} [stvendau]

[77] Čia *-it* yra iš nekirčiuoto *-īt*.

[78] Su *-u* < *-ū* < *-ā*.

[79] Su *-a*(< **-ā*), čia morfologiškai atsiradusiu.

[80] Su *-a* iš nekirčiuoto *-ā*.

[81] Pr. [*sutrīst'ā*] yra turbūt priesagos **-īst-* vedinys iš **sutr-* = lie. *sùtr-os* (Būga RR I, p. 304). Tiksliau sakant, šis pr. žodis yra greičiausiai atitinkamo vak. sl. žodžio (plg. s. sl. *syrište* „Käselab") perdirbinys (pagal liaudies etimologiją).

ištikimai isarwi III 67_{22} [izarvi] ↗ *tikrai* (= *wahr*)
ištikimas ↗ *patikimas*
ištikimiausiai vcka isarwiskai III 133_{6} [ukaizarviskai] ↗ *tikras* (= *wahr*)
ištikimumas auschaudīsnan III 107_{17-18} [aušaudīsnan] AF ↗ *pasitikėjimas*
iš tikro perarwi III 113_{4} [perarvi] Av, perarwisku III 41_{17} [perarvisku], perarwiskai III 43_{26} [perarviskai] Av ↗ *tikras* (= *wahr*)
ištisai postippan III 71_{1} [pastipan] Av ↗ *visai*
ištisas postippin III 45_{15} [pastipin][82] A ↗ *visas*
išvaduoti erkīnina[83] III 117_{9} Ps3
išvaizda ↗ *veidas*
įtraukti entēnsīts[84] III 59_{9} PcPtPaNM, entensītei III 97_{17} PcPtPaNPM ↗ *traukti* (*tempti*)
įžiūrėjimas endirisna III 95_{24} [endirīsna] NF
įžiūrėti endeirīt III 55_{3} [endeirīt] If, endyrītwei III 119_{29-30} [endirītwei] If, endeirā III 107_{3} [endeirā] Pt3, endirīs[85] III 67_{2} [-di-] Ip2

J

jau iau III 63_{10} [jau]
jaunas maldai III 97_{2} NPM, maldans III 85_{4} AP
jaunesnis; *mokinys* maldaisin III 45_{21} AF, maldaisei III 111_{22} NPM, maldaisemans I 13_{7}, maldaysimans II 13_{7},

[82] Pr. *postippin* „ištisas, visas“ (acc. sg.) su *-in* vietoj senesnės *-an* [= (*postipp*)*-an* „ištisai“ adv. (= nom.-acc. sg. neutr.)] suponuoja (nom. sg. masc.)**pastipas* „ištisas“, kuris yra galūnės vedinys iš **pa-stip-* ← **stip-* „tiestis“ [= lie. *stip-ti* „dvėsti“ (< „išsitiesti“) : *stiẽp-tis* „tiestis“ ir kt.]; pr. **pastipas* „ištisas, visas“ < „ištiestas (ištįsęs)“ plg. su lie. *pãtisas* „ištiestas (ištįsęs), ilgas“, *ištisas* „visas“ < „ištiestas (ištįsęs)“ ir pan.

[83] Pr. *erkīnina* „išvaduoja“ (3 praes.) yra verb. caus. (inf.) **erkīn-in-tvei* „išvaduoti, išveržti (ką iš kur)“ = „daryti, kad kas iš kur išsiveržtų“, turintis prefiksą *er-* ir išvestas iš verb. **kīn-* „veržtis“ < balt. **kīn-* „t. p.“ > la. *cīn-a* „kova“ (< *„veržimasis“), *cīn-ĩties* „grumtis, kovoti“, lie. (up.) *Kin-ẽ* (< *„besiveržianti, veržli“) ir kt. Iš balt.-sl. **ken-* „veržti“ resp. **kĩn-* „veržtis“, iš kurių ypač pirmasis turėjo ir enantioseminių reikšmių (t. y. „atveržti“ ↔ „užveržti“, plg. Būga RR I 477 t.), atsirado s. sl. *na-čę-ti* „pradėti“ (<„atveržti, atrišti“), *kon-ьcь* „pabaiga, galas, tikslas“ (< *„užveržimas“) ir kt. < ide. **ken-/*kn̥-* „veržti(s)“ > s. ind. *kan-ína-* „jaunas“ (< *„veiklus, veržlus“), lot. *re-cens* „šviežias, naujas“ (< „atsišviežinęs“ < *„iš naujo, vėl veiklus, veržlus“), gr. ἐγ-κον-έω „skubu“ (<*„veržiuosi“) ir kt. Iš ide. **ken-/*kn̥-* „veržti(s) + **-k-* > ide. **kenk-/*kn̥k-* „t. p.“ turime: s. ind. *káñc-ate* „riša“, s. isl. *há* „kankinti“ < **hanh-ōn* (< *„suveržti, spausti“), s. angl. *hōh* „kulnas“ (< *„kulno sąnarys“ < *„suveržimas, surišimas, sunėrimas“), lie. *keñk-ti* „schaden, wehtun“ (< *„suveržti“), *kink-ýti* „Pferde anschirren“ (< *„suveržti, surišti“), *kenk-lẽ* „pakinklis, Kniekehle“ (< „kelio sąnarys“ < *„suveržimas, surišimas, sunėrimas“) ir kt.

[84] Įprasta taisyti į *entensīts*. Tačiau parašymas *entēnsīts* okazionaliai galėtų būti ir teisingas.

[85] Turbūt su *-i-* (*-di-*) iš nekirčiuoto *-ī-*.

[maldaisimans] DPM, maldaisins I 11_{10} APM
jaunikis grandan III 107_{13} A
jauniklis (kumeliukas) maldian E 438 [mald'an]
jaunimas maldūnin III 17_{15}, 97_{1} A
jausmas (III 41_{5}) ↗ *jautrumas*
jautis curwis E 672 [kurvis] N, kurwan III 89_{1-2} [kurvan] A
jautrumas seilin[86] III 115_{19} A, *(jausmas)* seilins III 41_{5} AP ↗ *pamaldumas*
javai arrien III 89_{2} [aren (ar'an?)][87] AF
jėga ↗ *galia* ↗ *stiprybė*
jei(gu) *ik III 79_{9} [ĭk][88]; eg BPT_{2}; ikai III 93_{15}, ickai III 99_{11} [ĭkai]
jeknos lagno E 125 [jaknā] NF[89]
jerubė bruneto E 769 [brūnetā]
Jėzus Jsus II 11_{10} [(j)īzus], Jesus I 13_{3}, Jhesus III 113_{11} [jēzus] N Jesu III 45_{17} [jēzu] D?
jis din I 13_{4} [din], dien III 101_{20} [den] A, dins I 11_{12} [dins], diens II 11_{14} [dens] AP; tāns III 37_{11} NM, tenna III 101_{20} [tenā] NF, tenessei III 39_{9} [tenesei] GM, tanassen I 7_{7} [tanasan], tanæssen II 7_{7} [tanesan] ANPo, tennēison III 29_{1-2} [tenēisan] APo, IIII 47_{10} G, tenesmu III 43_{20-21} D, tennijsmu III 33_{12}, tennēismu III 43_{19-20} [tenēismu] D, tennēi III 121_{3} [tenēi] DF, tennan III 47_{12}, tennen III 85_{5} [tenan] A, tennei III 37_{6} [tenei] NPM,

[86] Pr. *seilin* reiškė „jautrumą, stropumą“, žr. p. 220, išn. 723.

[87] Manyti, kad pr. (III 89_{2}) *arrien* verstas iš vok. (III 82_{2}) *da* resp. reiškęs „ten; čia“ (Вопросы славянского языкознания, вып. III. M., 1958, p. 112–114), negalima: vok. *da* katekizmuose visur verčiamas tik į pr. *stwi* arba (rečiau) *kāigi*, *kaden* ir *schan* (1x). Pr. *arrien* laikytinas subst. (acc. sg.), kuris bei jo giminaitis lie. *arúo-(das)* suponuoja vak. balt. **arī* (subst. nom. sg. fem.) resp. ryt. balt. **aru* (subst. nom.-acc. sg. neutr.), plg. Būga RR II 93–94. Šie du substantyvai atsirado iš (*u*-kamienio) adjektyvo balt. **ar-us*, t. y. iš jo fem. resp. neutr. lyčių: a) balt. fem. **ar-ī* [>lie. *(plat)-i*] < **ar-vī* [= balt. **(plat)-vī* „plati“ = s. ind. *(pṛth)-vī* „t. p.“] ir b) balt. neutr. **ar-u*; dėl adjektyvinių fem. resp. neutr. lyčių substantivacijos (t. y. virtimo į subst. abstracta) plg., pvz., sl. (fem.) **medjā* (>rus. *межа* ir kt.) resp. balt. (neutr.) **medja(n)* (> lie. *mėdžias* ir kt.) – iš adj. balt.-sl. **medjas* „tarpinis“, t. y. iš jo fem. resp. neutr. lyčių. Balt. adj. **arus* (**arī* fem., **aru* neutr.), kuris yra balt. **ar-* „arti“ vedinys (apie tokio tipo balt.-sl. vedinius žr. Ю. В. Откупщиков. – Baltistica X, 15 tt.), reiškė maždaug „susijęs su arimu (*ariantis*, *ártas*, *āriamas*)“; vadinasi, subst. vak. balt. **arī* bei subst. ryt. balt. **aru* reiškė „tai, kas susiję su arimu“ > „tai (nauda), kas gaunama iš arimo (iš dirvos)“ > „javai“ (plg. Būga 1. c.). Iš ryt. balt. subst. **aru* „javai“ (nom.-acc. sg. neutr.) atsirado **aru* + **-da-* > **aruda-*, o pastarasis, jo balsį **-u-* apofoniškai perdirbus į **-ū-* (plg. Būga 1. c.) resp. **-uo-* (dėl ryt. balt. **uo* : **ŭ* apofoniško santykio žr. Mažiulis, Baltų ir kitų ide. kalbų santykiai, 44 tt.), davė lie. *arúodas*. Vak. balt. subst. **arī* „javai“ (nom. sg. fem.) davė pr. **arī* „javai“ (nom. sg.) resp. (acc. sg.) *arrien* „javus“ (III 89_{2}). Dėl pr. *arrien tlāku* „javus kulia“ (III 89_{2}) žr. p. 283, išn. 109.

[88] Atstatomas iš *iquoitu* „jei nori tu“ [*ĭkvaitū* = *ĭk* + *kvai tū*].

[89] Turbūt nomen collectivum – „jeknos“.

tenneison III 17_{17} [tenēisun] GP, tennēimons III 17_{16-17} [tenēimans], tennēimans III 89_{11} [tenēimans] DP, tennans III 59_{15} [tenans] AP ↗ *tas Jordanas* Jordānen III 119_{23} [-en (-in?)] A

judinti ↗ *pajudinti*

juodas kirsnan E 460

juosta, diržas saninsle E 485 [savinzlē]

ūra iūrin III 107_1 [jūrin] A, luriay E 66 [jūr'ai] NP

jūs yous I 15_3, joes[90] II 15_2, ioūs III 89_5, jaūs III 93_5 [j°ūs] N, iouson III 95_8 [j°ūsun], ioūsan III 105_{19} [j°ūsan] G, joūmas III 67_{20} [j°ūmas], ioumus III 117_{26-27} [j°ūmus], joūmans III 69_{10} [j°ūmans], iūmans III 113_5 [jūmans] D, wans III 67_{14} [vans] A

jūsas (jūsiškas) ioūs III 105_{20} [j°ūss] NM, iousā III 93_9 [j°ūsā] NF, ioūsmu III 93_{23} [j°ūsmu] DM, iousai III 95_{10} [j°ūsai] G, ioūsans III 93_5, ioūsons III 89_{10} [j°ūsans] AP

jūsų ↗ *jūs*

K

kabinti kabīuns III 101_{23} [kabīvuns] PcPtAcNM

kad kai III 29_1

kada kadan I 13_4, kaden II 13_4 [kadan]

kadagys kadegis E 608

kai kai III 105_7, kan III 105_2

kailiaraugė žievė dumpbis E 512 [dumbis]

kailiniai kisses E 478 [kizēs][91] NPF

kailinukai lactye E 476 [laktē][92] NF

kailis ↗ *oda (plaukuota)*

kailius ↗ *odminys*

kaimas caymis E 797 [kaimis], kayme GrG 5 ↗ *atlankyti*

kaimynas kaimīnan III 69_{15} A, kaimīnans III 53_{17-18} AP

kaip key I 9_{17}, kai III 49_6 [kai], kāigi III 17_{20}

kaisti ↗ *prakaitas* ↗ *sukurstyti*

kaklagyslė stroio E 103 [strujā]

kaklas winsus E 102 [vinzus] ↗ *skruostas*

[90] Žr. Endzelīns SV 29.

[91] Pr. *kisses* skaitytinas turbūt [*kizēs*] (plur. tant.) ir laikytinas galūnės vediniu iš pr. **kiz-* „krebždėti, skrebėti" = lie. dial. *kiž-ė-ti* „krutėti, knibždėti" (LKŽ V 937). Taigi pr. *kisses* „kailiniai" bent iš pradžių reiškė tą, ką ir lie. dial. *skrėbai* (plur. tantum) „prasti, sudžiūvę kailiniai" (: *skreb-ėti* „krebždėti").

[92] Vok. *kurse* (E 476) buvo „Pelzrock" (žr. Lexers Mittelhochdeutsches Taschenwörterb., Leipzig 1959, p. 119) = „kailinukai (trumpi kailiniai)". Pr. *lactye* [*laktē*] „kailinukai" (E 476) yra priesagos **-tē* vedinys iš pr. **lek-* „smarkiai judėti, lėkti" = lie. *lėk-ia (lėk-ti)* ir kt.; drabužių pavadinimams nėra svetima darybinė reikšmė „tai, kas juda, skrieja, lekia" ir pan. (plg., pvz., lie. *skreĩstė* „apsiaustas"). Pr. [*lak-tē*] „kailinukai" plg. su lie. dial. *lãk-tė* „kartis paukščiams tupėti, lakta" (LKŽ VII 99) < „tai, ant ko užlekiama".

kakta batto E 77 [kaktā][93]
kaladė ↗ *trinka*
kalavijas kalabian E 424 [kalabījan]; kalbīan III 89_{25} [kal(a)bījan] A
kalbėti (= *sprechen*) gerbt III 79_{10}, preigērbt III 27_4 If, gerbais III 107_{13-14} Ip2, gerbeis GrG 28, gerbaisa GrA 53, gerbaiti III 121_{22} Ip2P ↗ *byloti*
kalbėti (= *reden*) waitiatun I 5_{22}, waytiaton II 5_{22} [vait'ātun] If, waitiāmai III 35_1 [vait'āmai] PsIP, waitiaintins III 87_{12} [vait'āntins] PcPsAcAP ↗ *apkalbėti* ↗ *įkalbėti* ↗ *šmeižti*
kalnas grabis E 28 [garbis]
káltas dalptan[94] E 536 NA
kaĺtas ↗ *nekaltas* ↗ *skolingas*
kalti ↗ *priekalas*
kaltininkas ↗ *skolininkas*
kaltinti ↗ *apkaltinti*
kalvė antre E 514 [autrē]
kalvis wutris E 513 [(v)utris]
kamanė camus E 788 [kamus]
kamanos brisgelan E 450 [briżgelan (-ilan?)] NA
kamarėlė kamerco E 208 [kamerkā]
kaminas kamenis E 222 [-enis (-inis?)] ↗ *žaizdras*
kampas lunkis E 199
kanapė caneips GrG 74
kanapės knapios E 268 [k(a)napjās] NF
kanapės sėkla gnabsem GrG 66, gnapsem GrC [k(a)napsēm-]
kandus grēnsings III 87_4 [gr'āuzings] NM
kankinimas lailīsnan[95] III 69_{22} AF
kapoti ↗ *medšarkė* ↗ *peilis (mėsai)* *kapoti*
kapšiukas, maišelis kuliks E 487
karalius konagis E 405 [kunagis]
karbija tarbio E 325 [karbijā]
karetaitė prestors E 707 [persturs?]
kariavimas kariausnan III 123_{17-18} [kar'ausnan] AF

[93] A. Bezzenbergerio (žr. Götting. Gelehrte Anzeigen. Göttingen 1874, p. 1237) pasiūlytas taisymas *batto* į *ballo* yra visuotinai priimtas. Tačiau šitokiu taisymu reikia labai atbejoti: a) *batto* raidės *-tt-* gali būti ir netaisomos, t. y. interpretuojamos kaip *-ct-* arba *-cc-* ar *-tc-* (taisymas *t* į *c* bei *c* į *t*, kaip prūsistams žinoma, nelaikomas net taisymu), b) E nuoraše nėra nė vieno patikimo atvejo, kur *t* būtų parašyta vietoj *l*, c) raidžių *t* ir *l* rašyba anuomet, sprendžiant iš E nuorašo, buvo labai skirtinga. Tačiau niekas neatkreipė dėmesio į tai, kad Elbingo žodynėlio raidė „b" (mažoji), parašymu primenanti mūsiškę „B" (didžiąją), yra gana panaši į didžiąją „C" (sutinkamą tik žodžio pradžioje), kuri parašymu primena mūsiškę „E" (resp. rusiškąją „Є"): juk net ir mūsiškę „B", atitinkamas jos atkarpas parašius gerokai plonesniais brūkšneliais, be didesnio įsižiūrėjimo galima sumaišyti su „E". Panašumas tarp tų „b" ir „C" buvo, matyt, dar didesnis Elbingo žodynėlio originale negu išlikusiame jo nuoraše. Trumpai sakant, *batto* (E 77) taisytina į *Cacto* = pr. **kaktā* (= lie. *kaktà*, la. *kakta* „kampas").

[94] Su *-p-* < **-b-*.

[95] Pr. *lailīsnan* „kankinimas" suponuoja verb. **lailī-tvei* „kankinti" < **leilī-tvei*, kuris išriedėjo iš „spausti" < „siaurinti, ploninti", — yra vedinys iš adj. (ar subst.) **leil-* „siauras, plonas" < **lei-* + **-l-* < verb. **lei-* „siaurinti, ploninti" < „(nu)glaistyti", žr. p. 290, išn. 143.

kariuomenė kragis E 410 [karis]
— *s apžiūra* cariawoytis E 416 [kar'avāitis][96]
karklas apewitwo E 605 [apēvītvā (api-?)]
karna ↗ *lunkas* ↗ *vadelės*
karo žygis karyago E 411 [kar'agā]
karpis sarote E 576 [zarātē][97]
karšis locutis E 562 [lākutis]
karštai garrewingi III 121_8 [garevingi] Av(NA)
karštis gorme E 41 [gārmē]
karta streipstan III 37_{16} A, streipstoos III 37_{19} [streipstans] AP
kartas reisan III 69_{25} [reizan] A
kartis kartano E 636 [kartanā]
kartus kārtai III 93_{10} NPM
karvė klente E 673 [klentē], klint GrG 7, clynth GrA 4
karvelis poalis E 761 [pālis]
— *keršulis* keutaris E 762 [k'autaris]
kas, rel. *kuris* kas I 7_{10} NM, quoi III 89_{18} [kvui[98] (kvai?)] NF, ka I 7_7, II 13_{18} NA, kasmu III 91_9, 113_{21} D, (sēn)ku[99] III 113_{12} D, kan III 55_6 A, quoi III 37_{14}, quai III 37_{17} [kvai] NPM, kans III 65_{18} AP
kasa kexti E 70 [kekstī] NF
kasdieninis deyninan II 11_1 [deininan], deinennin III 53_1 [deininin], deinennien III 53_4 [deinin'an (-nen)] A, dineniskas III 53_9 [deinīniskas] NM
kasdieniškai deineniskai III 41_{10} [deininiskai], deinenisku III 45_{20}, deininisku III 55_8 [deininisku] Av, deininiskan III 113_{18} Av(NA)
kasdieniškas deineniskan III 63_{15} [deininiskan] A
kas nors ainonts III 99_{11} [ainunts] NM, ainontsi III 85_7 [ainuntsi] G, ainontsmu III 67_6 [ainuntsmu] D, ainontin III 103_{12} [ainuntin] A ↗ *niekas* ↗ *daiktas*
kasti ↗ *įkasti*
katė laukinė paustocatto E 665 [paustā katā] NF
katekizmas catechismus III 17_{12} [katekizmus]
katilas catils E 355 [katils]
— *varinis* warene E 356 [varenē (-inē?)]
kaukolė kerpetis E 72
kaulas caulan E 155 [kaulan]; kauļei III 101_{18} [kaul'ai] NPM, kaūlins III 101_{19} AP ↗ *blauzda* ↗ *šonkaulis*
kauptukas ↗ *kirtiklis*
kaustykla ↗ *aptvaras arkliams kaustyti*
kaušas birgakarkis E 358
kėdė clumpis E 216 [klumpis]
keiksmas klantīsnan III 69_1 AF
keikti klantīwuns III 69_5, klantīuns III 69_{13} [klantīvuns] PcPtAcNM;

[96] Sc.: „kalbėjimas kariuomenei". Žr. p. 256, išn. 23.
[97] Žr. p. 256, išn. 25.
[98] Plg. tai, kas pasakyta p. 303, išn. 181.
[99] *sēn* „su" + *ku* < **kū* < **kō*.

wertemmai III 29_{2-3} [vertemai] PsIP
↗ *išduoti* ↗ *prakeikti*
keistis kitawidintunsin III 99_{13} [kitavīdintun sin] If
kekšė manga GrG 88 [mangā] N, mangos GrG 98 [mangās] G
kėkštas bucawarne E 723 [bukavarnē]
kelias pintis E 799, peentis GrG 33
kelis klupstis E 140
kelmas kalmus E 633
kelnės lagno E 481 [laknā][100] NF
– *šlauninės* broakay E 480 [brākai] NPM
kelti ↗ *iškelti*
keltis ↗ *atsikelti*
kentėjimas stinsennien III 43_{19} [stinsen'an (-nen?)] A
kentėti stenuns I 7_{16} [stēnuns], styienuns II 7_{16} [stīnuns], stīnons III 41_{24} [stīnuns] PcPtAcNM
kepėjas peccore E 329 [pekārē]
kepenys ↗ *jeknos*
keptuvė pantwcko E 352 [panevkā]
kepurė kelmis E 474, kelmo GrG 40
keras, krūmas kirno E 637 [kirnā]
↗ *keružis beržas* ↗ *krūmai*
keršytoja trintawinni III 89_{26-27} [trintavini[101]] NF
kerštas trinsnan III 93_{1} AF
keršulis ↗ *karvelis keršulis*
keružis beržas kerberse E 614 [kerberzē]
ketvirtadienis ketwirtire[102] E 21 [ketvirtiks]
ketvirtas ketwerts I 5_{11}, kettwirts III 29_{16} [ketvirts] NM, ketwirta III 51_{21} [ketvirta] NF, ketwirtsmu III 63_{11} [ketvirtsmu] D, ketwirtin III 37_{16} [ketvirtin] A
kibiras wumbaris E 556 [vumbaris]
kibirkštis soanxti E 35 [spankstī] NF
kiaulė (*apskritai*) swintian E 682 [svint'an], – (*patelė*) skewre E 685 [sk'aurē], skaura GrG 45
kiaulidė seweynis E 229 [sveinis]
kiaunė caune E 663 [kaunē]
kiaušinis paute GrG 67 [paut-]
kiekvienas ↗ *ikvienas*
kielė kylo E 771 [kīlā]
kietas drūcktawingiskan III 119_{11} [drūktavingiskan] A
kikilis swibe E 736 [svilē?]
kirmis girmis E 786 [kirmis]
kirsti kyrteis GrA 78 [kirteis] Ip2
↗ *kirtis*
kirtiklis, kauptukas kersle E 549 [kerslē] ↗ *kirvis dviašmenis*
kirtimas ↗ *lydimai*
kirtis kirtis E 163

[100] Šis pr. *lagno* turbūt skaitytinas [*laknā*] „kelnės" (singulare tantum resp. nomen collect.), kurį laikau substantyvuota lytimi adj. (fem.) **laknā* : masc. **laknas* „smarkiai judantis, lekiantis ar pan."; plg. pr. *lactye* „kailinukai", žr. p. 276, išn. 92.

[101] *-i* iš nekirčiuotos *-*ī* (< *-*ē*).

[102] E 21 *ketwirtire* taisytina į *ketwirtixs*.

kirvis bile E 533 [bīlē], bila GrG 71
– *dviašmenis* kersle E 534 [kerslē] ↗ *kirtiklis*
– *plačiaašmenis* romestue E 532 [rāmestvē]
kiškis ↗ *zuikis*
kitas kittans I 5_3 [kitans] AP
kitoniškai kittewidei III 49_8 [kitavīdei] Av, kittawidin III 115_{25} [kitavīdin] Av (A), kittewidiskai III 129_{15} [kitavīdiskai] Av
klaidinti kurteiti III 87_{23} Ip2P
klasta ↗ *suktybė*
klastyklė klexto E 333 [klekstā]
klastyti ↗ *klastyklė* ↗ *nuoklastos*
klaupti ↗ *paklaupti*
klausyti klausiton III 57_{20} [klausītun] If, klausēmai III 29_{15} Ps1P, klausieiti III 89_{10} [klauseiti] Ip2P, klausiuns III 105_7 [klausīvuns] Pc PtAcNM ↗ *paklausyti*
klausytojas ↗ *nuodėmklausys*
klėtis clenan E 194 [klēnan]
klevas stuckis E 595 [skutis][103]
klijai mosla GrG 73, moska GrA 85
klojimas calene E 231 [kalenē]
klusnus ↗ *paklusnus*
knyga laiskas III 99_{1-2} N(P?[104]), laisken III 101_8 [laiskan] A ↗ *krikšto knyga*
knygenos tusawortes E 131 [tūlavārtēs] NPF
kočėlas ↗ *ridinis*
koja nage E 145 [nagē], noye GrG 22
kojinės peadey E 482 [pēd'ai] NPM
kojos pirštas nagepristis E 149 [nagēpirstis]
kojos piršto pilvelis spertlan E 150
koks kawīds III 87_9 [kavīds] NM, kawida III 97_{10} [kavīda] NF, kawijdan III 59_{10} [kav^{e}īdan], kawīdan III 41_{14} [kavīdan] NA, kawijdsa III 93_{14} [kav^{e}īdsa] G, kawijdsmu III 45_{18-19} [kav^{e}īdsmu], kawīdsmu III 105_8 [kavīdsmu] D, kawijdsei III 113_{13-14} [kav^{e}īdsei] DF, kawīdan III 63_6 [kavīdan] A, kawīdai III 61_7 [kavīdai] NPM, kawīdans III 59_{15} [kavīdans] APM ↗ *toks* ↗ *kitoniškai* ↗ *vienoks*
koserė cosy E 96 [kāsī]
kotas ieties ↗ *ieties kotas*
kovarnis colwarnis E 726 [kōsvarnis]

[103] Dėl jo Endzelīns SV 257 rašo: „bez etimoloģijas". Pr. *stuckis* skaitau *scuckis* [*skukīs*], o jis yra iš [*skutīs*] (E žodynėlyje esama ir daugiau „painiojimų" tarp **k* ir **t* prieš priešakinės eilės balsius). Pr. **skutīs* „klevas" yra iš „karpytlapio (medžio)" – galūnės vedinys arba a) tiesiog iš verb. **skut-* „pešiojimu pa(si)daryti iškarpymus (-mams)" < „iš(si)pešioti, iš(si)draskyti" (= lie. *skùsti* „rasieren, rupfen, schälen", la. *skust* „kratzen, rasieren, schälen"), arba b) iš (verb. **skut-* →) adj. **skutas* „iškarpytas, išsikarpęs" < „dėl iš(si)pešiojimo turintis tam tikrus iš(si)karpymus" < „išpešiotas, išsipešiojęs". Dėl „karpytlapio (medžio)" > „klevo" plg. vok. *Ahorn* „klevas", lot. *acer* „t. p." ir pan.

[104] Žr. p. 212, išn. 675.

kovoti ūlint III 123_{21} If

kraigas pellekis E 202 [pelėkis][105]

krapas kamato E 267 [kamatā]

kraštas (*šalis*) tauto E 793 [tautā] NF, tautan III 17_{14} A

kraujaleidys crauyawirps E 551 [kraujavirps]

kraujas krawia III 73_{15}, crauyo E 160 [kraujā] NF[106], kræuwiey II 13_{18} [kraujai] D, kraugen I 13_{19}, krawian III 75_{11} [kraujan] A

krebždėti ↗ *kailiniai*

kregždė smicuto E 740 [smĩkutā?] — *urvinė* krixtieno E 741 [krīkstēnā]

kreipti, versti wartint III 35_4 [vartint] If, wartinna III 101_{25} [vartina] Ps3

krėslas creslan E 217 [krēslan] NA

kremzlė (*nosies*) gremsde E 87 [gremzdē]

kriaušė (*medis*) crausy E 617 [krausī] NF

kriaušės crausios E 618 [krausijās] NPF

kryklės (*aitriosios slyvos*) krichaytos E 621 [krīkaitās] NPF

krikščionija christiāniskan III 45_{15-16} [krist'āniskan], crixtiāniskun III 121_{6-7} [krikst'āniskun] AF

krikščionis christiānans III 45_{23} [krist'ānans] AP, crixtianai III 87_{13} [krikst'ānai] NPM, crixtiānimans III 123_{14} [krikst'ānimans] DP, crixtiānans III 73_{17} [krikst'ānans] AP

krikščionystė cristionisto E 794 [krist'ānīstā]

krikščioniškas cristiāniskas III 39_{10-11} [krist'āniskas] NM, krichstianisquan II 9_7 [krikst'ānisk^{v}an], krixstianiskun I 9_7, crixtiāniskun III 111_9, crixtiāniskan III 123_{16} [krikst'āniskan] A

krikštijimas crixtisna III 59_6, crixtisnai III 59_7 [krikstīsna(i)] NF, crixtisnan I 11_8 [krikstīsnan] AF

krikštijimo knyga crixtisnālaiskas III 17_{19} [krikstisnālaiskas] N

krikštyti crixtitwi III 111_4 [krikstītvi] If, crixtia III 129_{10} [krikstija] Ps1(,3), crixtity I 11_{12} [krikstīti], crixteiti III 59_{15} [krikst^{e}īti] Ip2P,

[105] Pr. [*pelėkis*] „kraigas, šelmuo" kildinu iš „stogo dalis, kurioje susijungia resp. atsiskiria — tarsi atskyla jo (stogo) šoninės dalys" = „stogo skeltuma (skelta vieta)"; plg. tai, kad, pvz., Dusetų apylinkėse greta *želmuo* „kraigas" pasakoma ir *(dangčio) skeltuma* „(stogo) kraigas". Pr. [*pelėkis*] = **pelėkis* < **-as* (ar iš **-īs*) laikytinas priesagos **-ėk-* vediniu iš **pel-* = balt.-sl. **(s)pel-* „skelti, (at)plėšti" < ide. **(s)pel-* „t. p.", iš kurio turime daug vedinių: pr. *spel-anxtis* „skeveldra, atplaiša" (E 642), lie. *spāl-iai* = la. *spaļ-i* „ t. p." (< *„atplaišos"), s. sl. *(raz)pla-titi* „skelti", sva. *spal-ten* „t. p." ir t. t. Iš to paties balt. **(s)pel-*, matyt, išvestas yra ir lie. *pēl-ekas* „žuvies plaukmuo" < „žuvies uodega" < *„skeltas dalykas" (kitaip: Fraenkel LEV 566).

[106] Šis [*kraujā*] (= *crauyo* E 160) yra tam tikras nomen collectivum („kraujai" = „kraujas") — nom. sg. fem.

crixtits I 11_{15} [krikstīts], crixteits II 11_{16} [krikst^{e}īts] PcPtPaNM
krikštytojas crixtnix III 111_{5-6} [krikst(i)nīks] N
krikšto knyga crixti lāiskas III 111_{1} [krikstilāiskas] N
kristi krūt III 101_{12} If ↗ *kritimas*
Kristus Chricstus II 11_{10}, 13_{3} [krikstus] N, Christs III 59_{12} [krists] N, Christus I 11_{9} [kristus] N, Christu III 117_{4} [kristu] D, Christon III 115_{7}, 119_{23}, 129_{18} [kristun] A
kritimas kruwis E 167 [kruvis (krūvis?)] ↗ *kristi*
kryžiuoti scresitzt II 7_{17} [skrizīts[107]], skrīsits III 43_{1} [skrīzits], scrijsits III 127_{11} [skr^{e}īzits], scrisits I 7_{17} PcPtPaNM
kryžius scrīsin III 79_{4} [skrīzin], scrijsien III 81_{3-4} [skr^{e}īzen] A
krosniai duonkepei trobesys ↗ *ubladė*
krosnis stabni E 221 [stabnī]
krosnis duonkepė ↗ *ubas*
krūmai gudde E 587 [gudē][108] ↗ *keras*
krumplys krumstus E 116
kruša keytaro E 54 [keitarā]
krūtinės diržas pagrimis E 442 [pagurnis]
krūtis kraclan E 118 [kraklan] NA
kubilas (*drevės*) drawine E 393 [dravinē],
– (*lentų*) standis E 394
kūdra wurs E 61 [(v)ūrs]
kuilys tuilis E 683 [kuilis]
kūjis cugis E 518 [kūjis]
kukmedis juwis E 599 [īvis]
kukutis ↗ *dudutis*
kulkšnis kulnis E 143
kulkšnies sąnarys knnchel E 144 [knukels?]

[107] Su [-*ri*-]<-*rī*- (nekirčiuoto).

[108] Pr. *gudde* (nom. sg. fem.) ir vok. *pusch* (E 587) reiškė ne „krūmą, kerą“ (tam buvo pr., *kirno*~vok. *struch* E 637), o „krūmus“ (nom. coll.)=„krūmyną“. Pr. *gudde* [*gudē*] atsirado iš „tai kas išsikeroję, išsilankstę“ – yra galūnės vedinys iš balt. **gud*- „lankstytis, linkti“, iš kurio turime ir lie. *gùd-o*, *gùs-ti* „priprasti prie ko“ (<*„palinkti prie ko“), *gùd-ras* „gudrus, įgudęs“ (<*„palinkęs prie ko“) ir t. t.; čia priklauso ir lie. *gùdas* „kitos tarmės žmogus; baltarusis“ (pravardė – iš *„susirietęs“<*„sulinkęs“), up. *Gùd-upis* (<*„besilankstanti upė“) ir kt. Šiame balt. **gud*-, išplėstame formanto **-d*-, slypi senasis ide. **gu-*/**geu*- „lenkti(s)“ (t. y. „lenkti, linkti“), iš kurio, išplėsto kitokių formantų (priesagų), atsirado: pr. *(dwi)-gu-bb-us* „zwiefach“ (<„dukart sulenktas“), lie. *(dvi)-gu-b-as*, *gaũ-b-ti* (<„aplenkti“), s. sl. (**gub-*>) *gъ-nąti* „lankstyti“ ir kt., lie. *gù-g-ti* „linkti“, *gu-g-à* „Buckel“, *gau-r-aĩ* (<*„susisukę“<*„susilankstę“), s. isl. *karr* „garbana“<**kav*-, het. *ku-tt-ar* „sprandas“ (<*„besilankstantis“)=lot. *gu-tt-ur* „gerklė“ (<*„tam tikras linkimas“) ir kt. Iš ide. **gu-*+**H-*/**geu-*+**H*>**gū-*/**gēu*- „lenkti(s)“ turime lie. *gáu-ti* (<*„lenkti ką sau“)‘ la. *gũ-t* „gauti“, s. sl. *(prě)-gy-b-ati* „lenkti“, s. ček. *hý-ž-ě* „šlaunis“ (<*„linkimas“), av. *gū-na-oiti* „gauna“ ir t. t. Minėtinas ir pr. *gu-r-ins* (su **gũr*- ar **gur*-) „vargšas, vargingas, skurdus“ (III) – priesagos *-in*- vedinys iš subst. (ar verb.) **gŭr*- „tas, kuris kiurkso, styri“ (<*„tas, kuris susilenkęs“), plg. lie. *gũr-a* „žmogus, vaikščiojantis pagūromis“ ir pan. (Urbutis. – Baltistica II 184)

kulnas pentis E 147
kulšis culczi E 138 [kulsī]
kulti tlāku III 89_2 [tālku][109]
kūmas komaters E 183 [kumaters], comatter GrG 87
kumelaitė rapeno E 435 [rapėnā (-in-?)]
kumelaitis arwaykis E 434 [arvaikis]
kumelė kaywe E 433 [kaivē]
—s pienas ↗ *pienas*
kumeliukas ↗ *jauniklis* (*kumeliukas*)
kumštis kuntis E 113
kūnas (= *Fleisch*) ↗ *mėsa*
kūnas (= *Leib*) kērmens III 75_5 N, kermenes III 41_9 [kērmenes] G, kermnen III 31_{13}, kērmnen III 81_{17-18} [kērm(e)nen], kērmenen III 103_{15-16}; kērmenan III 41_3 [kērmenan] A ↗ *nėščias kūnas* ↗ *įkūnyti* ↗ *mėsa*
kūniškai kērmeneniskan III 77_{11} [-nin-] Av (NA)
kūniškas kērmeniskai III 75_{23} NF, kērmeneniskan III 77_{4-5} [-nin-] A, kermeneniskans III 95_{8-9} [kērmeninis-kans] AP
kuo dažnai kodesnimma I 15_{2-3}, kudesnammi II 15_2 [kudeznima[110]] Av ↗ *tuo*
kuo ilgai kuilgimai III 105_{12} Av ↗ *tuo*
kuoja brunse E 573 [brunsē]
kuolinga semeno E 752 [sēmenā]
kuosa kote E 724 [kōsē]
kur quei III 49_5 [kvei]
kuragalys knaistis E 36

[109] Anot Būgos, egzistavo šaknies balt.-sl. **telk-* „grūsti, mušti" variantas — šaknis balt. **tlōk-* „t. p." > pr. *tlāk-u*, lie. (dial.) *luōk-yti* „tam tikru ledo daužymu (mušimu) žvejoti" < **klōk-* < **tlōk-* (Būga RR I 319, plg. Fraenkel LEW 385). Manau, kad šita lie. *luōk-* < **lōk-* (ar senesnėje jos stadijoje) yra apofoniškai atsiradusi iš **lāk-*, suponuojančios **klāk-* < balt. **tlāk-* „grūsti, mušti, daužyti", kurią turi ir balt. subst. **tlākīs* „lokys" (> pr. *clokis* „t. p." ir kt.) < „daužytojas"; tiesa, čia (balt.) **-ā-* galėtų būti ir iš balt. **-ō-* (nekirčiuoto; žr. Mažiulis, Baltų ir kitų ide. kalbų santykiai, 23). Tačiau, suponuojant greta balt. (-sl.) **telk-* jos variantinę lytį balt. **tlāk-*, nebūtina vesti iš jo ir pr. *tlāku*, kuris gali būti taisomas į *tālku* ir siejamas su lenk. *tłocz-yć* „treten", rus. *молоч-ь* „(zer)stossen" (Endzelīns SV 265), kuriose slypi balt.-sl. **telk-* „grūsti, mušti". Iš tikrųjų pr. *tlāku* turbūt reikia taisyti į *tālku*. Tokią klaidą — okazionalų lyties *tālku* perdirbimą į *tlāku* lėmė tai, kad prūsų (ir apskritai baltų) junginys *lk* [*tā-lk-u* arba, pvz., *pe-lk-y* (E), lie. *ve-lk-ù* ir pan.] buvo žymiai retesnis (jis neegzistavo ir žodžio pradžioje) negu junginys pr. *tl* resp. *(tl* > *) kl* (jis egzistavo ir žodžio pradžioje!). Pr. [*tālku*] yra pr. (< balt.-sl.) **telk-* „grūsti, mušti" vedinys (iš pradžių — frekventatyvas), kuris reiškė maždaug tą patį, ką ir lie. *kùlti* — a) „mušti, perti" ir b) „javus kulti" = „dreschen" (žr. dar p. 177, išn. 434). Iš čia nebesunku suprasti, kodėl vok. *dreschet* „drischt" (III 88_2) yra išverstas ne į pr. [*tālku*] „kulia" = „muša, pėria", o į pr. [*aren tālku*] „kulia" = „javus kulia" (pr. *arrien* — „javai", žr. p. 275, išn. 87) (III 89_2). Kaip greta lie. *javùs kulia* „drischt" yra ir *kùlia* „drischt", taip reikšmę „drischt" dėl [*aren tālku*] „drischt" bus gavęs ir pats [*tālku*] („drischt" greta „schlägt, stosst"). Sakinio segmento vok. *da dreschet* (III 88_2) žodis *da* pasiliko į prūsų kalbą visai neišverstas (katekizmuose vok. žodžių, neišverstų prūsiškai, yra nemaža).

[110] Balsis *-u-* (nekirčiuotas) yra iš *-ū-* (< **-ō-*).

kurapka laucagerto E 768 [laukagertā][111] ↗ *višta*
kūrimas teikūsnā III 39_{17} [teikūsnan] AF
kūrinys teikūsnan III 109_{13} AF
kuris ↗ *kas*
kurklys poaris E 777 [pāris]
kurpalis turpelis E 509 [kurpelis]
kurpė, batas kurpe E 500 [kurpē], kurpi III 53_{13} N; korpe GrG 81; kurpins III 41_{6} AP
kurtas curtis E 700 [kurtis]
kurti, daryti (= *machen*) teickut III 105_{2} [teikūt] If [↗ *daryti* (= *machen*)], – (= *schaffen*) teikū III 105_{22} Pt3, taykowuns I 7_{10} [taikuvuns], teikūuns III 39_{19} [teikūvuns] PcPtAc NM ↗ *kūrimas* ↗ *kūrinys* ↗ *daryti* (= *schaffen*)
kurti (= *bauen*) kūra[112] III 101_{15} Pt3
kurtinys medenixtaurwis E 766 [medenīks tatarwis?]
kviesti wackītwei III 47_{8} [vakītvei] If, wūkawi III 77_{18-19} [vūkavi] Ps3 ↗ *šaukti*
kvietys gaydis E 259 [gaidis], gaide GrG 13

L

laikas kērdan III 97_{8} AF ↗ *metas*
laikinai kīsmingiskai III 51_{2} ↗ *metas*
laikyti laikūt III 39_{14-15}; lāiku[113] III 37_{18} Ps3, lāikumai[113] III 29_{14} Ps1P, lāikutei[113] III 87_{25-26} Ip2P, laikūts III 17_{21} PcPtPaNM ↗ *įlaikyti* ↗ *išlaikyti* ↗ *palaikyti* ↗ *susilaikyti*
laikyti, turėti turīt III 27_{10}, turrit III 99_{19} [turīt] If ↗ *turėti*
laiminti signāts III 83_{14} [zignāts][114] Pt3 ↗ *žegnotis* ↗ *palaima* ↗ *palaiminti*
laisvas powīrpingin III 109_{11-12} [pavīrpingin] A, powīrps III 95_{18} [pavīrps] N, powīrpun III 119_{28} [pavīrpun] AF
laisvininkas tallokinikis E 408 [talkinīkis]
laižyti pomeleis GrG 83 Ip2
lājus sloyo E 379 [slājā?]
lakštingala salowis E 727 [salavis]
langas lanxto E 213 [lankstā][115]

[111] T. y. „lauko višta".

[112] Su *-a<-ā*.

[113] Su *-u-* iš nekirčiuoto *-ū-* (<**-ā*).

[114] Įprasta taisyti į *signāis*, bet žr. p. 170, išn. 385

[115] Pr. *lanxto* „langas" bei jo giminaičio lie. *lángas*=la. *luôgs* etimologija neišaiškinta, pirmiausia, dėl to, kad nebuvo atsižvelgta štai į ką: senovės baltų gentims langas buvo tam tikra sienoje padaryta nedidelė anga („langelis"), kuri buvo uždengiama gyvulio (kiaulės ar pan.) pūslės plėve (vėliau tam imta stiklą naudoti); Lietuvoje šitokių langų būta net iki XIX a. pradžios. Baltai žodžius „langas" ir pasidarė iš tos „(langelio) plėvės" (ta plėvė – viena iš svarbiau-

langinė perstlanstan E 215 [pirstlankstan][116]
lankas (*statinės*) dongo E 403 [dāngā]
lankyti ↗ *atlankyti*
lapė lape E 658 [lapē] ↗ *varteliai*
lašiniai saltan E 376
lašiša lalasso E 563 [lasasā]
latakas ↗ *nuleistuvas* (*vandens*)
laukas laucks III 105_{10} [lauks] N; laucka GrC; laukan III 41_8 A
—, *dirva* samyen E 237 [zamen] A ↗ *žemvaldys*
laukinis (= *wild*) ↗ *arklys laukinis* ↗ *dykuma* ↗ *katė laukinė*
laukti giēidi III 83_8 [gēidi], gēide[117] III 85_9 Ps3 ↗ *sulaukti*
laužyti lembtwey[118] I 5_{16}, limtwey II 5_{17} [limtvei] If, limatz I 13_6 [līmats][119], lymuczt II 13_6, līmauts III 75_3 [līmuts] Pt3, lemlai III 51_{14} [lemlai] Op3
lavonas nowis E 151 [nāvis][120]
lazda ↗ *ieties kotas*
lazdynas laxde E 607 [lagzdē]
ledas ladis E 56
leisti ↗ *apleisti* ↗ *atleisti* ↗ *kraujaleidys* ↗ *paleisti* ↗ *duoti*
leistis, *lįsti* (*į kur*) lesuns I 7_{18} [lē-

sių senovinio baltų lango dalių!), tiksliau — pagal jos ypatybę „pleventi, plazdėti, linguoti, siūbuoti (vėjui pučiant arba traukai patalpoje esant)". Kitaip sakant, iš balt. **leng-/*ling-* „pleventi, linguoti, supti(s)" (čia pridera ir lie. *leñg-vas* etc.) atsirado: a) galūnės vedinys (su šaknies vokalizmo apofonija) lie. *láng-as* = la. *luôg-s*, b) priesagos *-stā* vedinys (su šaknies apofonija) pr. **lang-stā* > [*lankstā*] = *lanxto* „langas". Tą pačią šaknį turi pr. *ling-o* „balnakilpė", lie. *ling-ė*, *léng-ė* „klonis", sl. **lęgъ* „lankstus" ir t. t.; minėtinas ir pr. *nolingo* = [*nō-ling-ā*] „pavadis" — galūnės vedinys iš verb. **nō-ling-* „sich hinschaukeln" (pr. **nō* reiškė ne tik „ant", bet ir „į, tolyn" = „hin").

[116] Pr. [*pirstlankstan*] „langinė" yra iš **pirzdlankstan* < * „priešais langą esantis".

[117] Šis *gēide* galėtų būti [*-d'a*].

[118] Ji šakninį *-e-* turi, matyt, iš praes. formų (plg. Endzelīns SV 25).

[119] Dėl nekirčiuoto *-ma-* (vietoj lauktino *-mu-*) plg. tai, kas pasakyta p. 264, išn. 50.

[120] Pr. *nowis* „lavonas" [*nāvis*] — su lie. *nõvė* „žudymas", la. *nâve* „mirtis", s. rus. *навь* „lavonas", got. *naus* „t. p." ir kt. Iki šiol neišspręstą tokios etimologijos problemą sudaro tai, kad pr. *nowis* (E 151) atliepia vok. *rump* (E 151), kuris yra vvž.(=vid. vok. žem.) lytis, reiškianti ne „lavoną", o „kūną, Leib" (Trautmann AS 386, Endzelīns SV 217, Fraenkel LEW 509); reikšmę „liemuo; kūnas" turėjo vva. (=vid. vok. aukšt.) lytis *rumph*. Manau, kad vienintelis tos problemos išsprendimo kelias yra suponuoti maždaug tokią Eor (=Elbingo žodynėlio originalo) vertimo situaciją. Eor autoriaus informantas (prūsas), paklaustas, kaip prūsiškai versti vvž. *rump*, tokio žodžio nesuprato (gal jis būtų supratęs vva. *rumph*?). Tuomet Eor autorius šį vvž. *rump*, reiškusį „kūnas, Leib", paaiškino žodžiais vvž. = vva. *līp* „kūnas, Leib" bei *līch* „kūnas, Leib; lavonas, Leiche". Pastarąją reikšmę (t. y. „lavoną") pasigavo Eor autoriaus informantas (arba autorius pasakė vok. *līp*, o informantas nugirdo *līch*) ir išvertė į pr. *nowis* „lavonas", o Eor autorius taip ir paliko užrašytą *rump* „kūnas". Šitokia klaida, kurios svarbiausias kaltininkas buvo Eor autoriaus (vokiečio) informantas (prūsas, ne taip jau tobulai mokėjęs vokiškai), pateko ir į Eor nuorašą — E (E 151).

zuns], lysons II 7_{18}, līsuns III 127_{12} [līzuns] PcPtAcNM ↗ *šliaužioti*
lengvamanis lāngiseilingins III 17_{14} AP
lengvas ↗ *iškelti* ↗ *švelnokas*
lengvaširdiškumas lāngiseiliskan III 95_{10} AF
lengviausiai vckalāngwingiskai III 39_{13-14} [ukalāngvingiskai], vckalāngiwingiskai III 47_{4}, vckelāngewingiskai III 59_{4-5} [ukalāngevingiskai] Av
lenta, luba lubbo E 206 [lubā]
lenta (*stora*) grandico E 632 [grandīkā]
lentelė (= *Tafel*) tapali[121] III 85_{16-17} NF
lentyna passupres E 225 [pasuprēs] NPF
lęšis (bot.) lituckekers E 271 [līkutkekers] ↗ *mažas* ↗ *žirnis*
liaudis amsin III 59_{14} [amzin] A ↗ *tauta*
lýdimai wangus E 588 [vangus]
lydys liede E 561 [līdē], lyda GrG 70
liepa lipe E 601 [līpē]
liepimas ↗ *paliepimas*
liepsna lopis E 44 [lāpis]
liepti laipinna III 105_{9} [laipina[122]] Ptl; lapinna GrG 84; laipinnans III 57_{18} [laipinans][123], laipinnons III 67_{23} [laipinuns] PcPtAcNM ↗ *paliepti*
liesti ↗ *paliesti*
lieti ↗ *išlieti* ↗ *palieti* ↗ *pralieti*
lietus aglo E 47 [aglā] ↗ *lijimas*
liežuvis insuwis E 94 [inzuvis]
lygus pollīgun III 69_{4} [palīgun] AM ↗ *panašus*
lijimas suge E 49 [sūjē], soye GrG 46
likti ↗ *palikti*
lynas linis E 571 [līnis]
linai lino GrG 72 [linā] NF
lingė pele E 710 [pelē]
linguoti ↗ *balnakilpė* ↗ *langas*
linksmai wesselingi III 81_{22} [veselingi] Av(NA)
linksmas wessals III 121_{8} [vesals]
linksmumas wesliskan III 79_{22} [ves(e)liskan][124] AF ↗ *džiaugsmas*
lįsti ↗ *leistis*
lysvė lyso E 242 [līsā][125]
liudijimas widekausnan I 5_{21} [vīdikausnan], weydikausnan II 5_{21}, wijdikausnan III 33_{15} [vᵉīdikausnan] AF
ližė pectis E 332 [petis] ↗ *mentė (peties)*
lokys clokis E 655 [klākīs]
– *avilinis* caltestisklokis E 656 [kaltiskīs klākīs]
lopeta lopto E 548 [lāptā]

[121] Su *-i* iš nekirčiuoto *-ī* < **-ē*.
[122] Su *-a* < **-ā*.
[123] Su *-ans* vietoj *-uns*.
[124] Žr. p. 267, išn. 61.
[125] Žr. p. 290, išn. 143.

lova lasto E 209, 492 [lastā] N, lastin III 79_2, lastan[126] III 81_1 A
lovys ↗ *prakartas*
luba ↗ *lenta, luba*
Lukas Lukas III 73_{22}, Lucas III 87_{18} [lukas]
lunkas lunkan E 644 ↗ *karna* ↗ *žievė*
lūpa warsus E 91 [varsus (-z-?)]
lūšis luysis E 666 [lūsis]

M

magistras mistran III 91_{20} A
maišas saika GrG 27 ↗ *dumplės*
maišė torbis E 306 [kārbis]
maišelis ↗ *kapšiukas*
maišytas (margas) maysotan E 466 [maisātan]
maitinimas maitāsnan III 33_{12} AF
maitinti maitā III 103_{18} Ps3 ↗ *pamaitinti* ↗ *meitėlis*
maitintis maitātunsin III 87_{21} If
makštys sarxtes E 425 [sarkstēs] NP
malda maddla III 47_{14} [madla[127]] N, madlin III 49_2, madlan III 49_{17} A, madlas III 57_{16} NPF ↗ *užtarimas*
maldelė madlikan III 79_{10} A
malkos malko GrG 18 [malkā] NF
malonė etnijstin III 39_5 [etn^{e}īstin], etnīstin III 41_{13} A ↗ *nemalonė* *—s turtingas* etnīstislaims III 63_1 [etnīstis laims] N
maloningai etnijwingiskai III 81_{16} [etn^{e}īvingiskai], etnīwingisku III 81_{13} [etnīvingisku] Av
maloningas etnīwings III 51_8 [etnīvings], etnijwings III 71_9, etneīwings III 51_{20} [etn^{e}īvings] N
malonus enimts[128] III 105_{21} (PcPtPa) NM ↗ *priimtinas*
malūnas malunis E 316 [malūnis]
malūno akmuo malunastabis E 319 [malūnastabis]
malūnratis malunakelan E 321 [malūnakelan] NA
mānas mais I 13_8 [majs] NM; moi, mey, mues MBS_1; maiāsmu III 67_{22} [majāsmu] DM, mayiey II 13_{18} [majai] D, mayan I 13_{10}, mayien II 13_{10} [majan] A, maians III 37_{17} [majans] APM
màno ↗ *mānas*
margas ↗ *maišytas (margas)*
margas (matas) moargis E 239 [mārgis]
Marija Marian II 7_{15}, Marīan III 41_{24} [marījan] A
marios mary E 65 [marī][129]
markė (moneta) kalte GrG 80
maršk̃iniai nurtue E 479 [nurtvē], norte GrG 24, narthe GrF 49
marti mārtin III 107_{19}, mārtan III 109_{10} A
mastas, matas mattei III 115_{2-3} [matei] D

[126] Žr. p. 166, išn. 367.
[127] Su *-a* iš nekirčiuoto *-ā*.
[128] Žr. p. 139, išn. 223.
[129] Pr. [*marī*] (nom. sg. fem.) bus buvęs nomen collectivum — „mārios".

matyti widdai III 113_1 [vidāi][130] Pt3
mauti ↗ *apynasris*
mažas likuts III 17_{12} [līkuts][131] NM, licuti GrG 49
mažiau massais III 115_8 [mazais] Av
mediena ↗ *malkos*
medis garian E 628 [gar'an]
medšarkė warnaycopo E 755 [varnaikapā]
medus meddo E 391 [medu] NA
medžioklė medione E 699 [med'ānē]
medžiotojas medies E 696 [medijas]
mėgti ↗ *pamėgimas* ↗ *patikti*
meilė mijlan III 115_{18} [m^{e}īlan],mijlin III 125_2 [m^{e}īlin] A
meitėlis nomaytis E 684 [nōmaitis (nā-?)]
meldas bleusky E 286 [bl'auskī][132]
meldimas madlisna III 93_9 [madlīsna] NF
meleta melato E 743 [melatā]
– *juodoji* kracto E 744 [krakā]
mėlynas golimban E 462 [galimban]
mėlynė (dėmė) melne E 161 [melnē]
↗ *dėmė*
melsti madlīt III 117_{15} If, madlitwei III 57_{18} [madlītvei] If, madliton III 117_4 [madlītun] If, madli III 67_{14} Ps1 (,3), madlimai III 49_2 [madlīmai] Ps1P, madliti III 117_{24} [madlīti] Ip2P
meluoti mēntimai III 29_4 Ps1P ↗ *apmeluoti*
menkė sweikis E 585 [*z(u)veikis*][133]
mentė (peties) pettis E 106 [petis]
↗ *ližė* ↗ *pečiai*
mėnulis menig E 8 [mēnikis][134]
merga, mergina mergo E 192 [mergā], merga GrG 52
– *(tarnaitė)* mergu III 67_{20-21} [mergū] NF, mergwan I, II 7_{6-7} [mērg^{v}an], mērgan III 35_{18} A, mergūmans III 95_{5-6} DP ↗ *tarnaitė*
mergina ↗ *merga* ↗ *pana*
mergužė merguß GrA 88

[130] Su [*-i-*] iš nekirčiuoto *-ī-*.
[131] Žr. p. 291, išn. 143.
[132] Pr. [*bl'auskī*] (nom. sg. fem.) galbūt nomen collectivum – „meldai"?
[133] Pr. *sweikis* skaitau [*z(u)veikis*], kuris yra, matyt, deterioratyvas (diminut.) „žuviūkštis, žuvėkas" – priesagos **-eik-*, egzistavusios greta **-ik-* (plg., pvz., s. sl. *agn-ic-ъ* „ėriukas" greta *agn-ьc-ъ* „t. p."), vedinys iš pr. **zũ-* „žuvis" (plg. lie. *mėnkė* – irgi deterioratyvinės kilmės žodį, atsiradusį iš „menka žuvis") arba iš (?) pr. **zũ-* „(su)žvejoti" (=lie. dial. *žū-ti* „žvejoti"). Pagaliau pr. [*z(u)veikis*] šiaip jau galėtų būti net ir **z(u)v-eit-īs* (pr. raštuose nesvetimas balsio **-k-* „painiojimas" su **-t-* prieš priešakinės eilės balsius) – priesagos **-eit-* vedinys.
[134] Pr. *menig* (E 8), visų skaitomas [*menins*], skaitytinas [*mēnika*] (nom.-acc. g. neutr.) arba [*mēnikis*] (nom. sg. masc.) su *-is* arba iš **-as* (plg. *deiwis* E 1) arba iš **-īs* (*į̃o-* kamienas). Turbūt patikimiau galvoti, kad čia slypi pr. **mēnikīs* „mėnulis" – diminutyvas (maloninis subst.), kuris yra priesagos *-ik-* vedinys; pr. **mēn-ikīs* „mėnulis" (išvestą ne iš pr. **mēnes-*) plg. su lie. *mėn-ùlis* „t. p."– priesagos (diminutyvinės) *-ul-* vediniu (ne iš lie. *mėnes-*). Šitos pr. **mēn-* resp. lie. *mėn-* kilmė yra jau atskirai nagrinėtinas klausimas.

mes mas I 11_3(1x), mes II 11_4, III 27_9 N, nusan 19_{17}, nusen I 13 [nūsan], noūsen III 51_9, noūsan III 131_8 [n°ūsan] G, nusun I 7_{13}, nuson 19_{12} [nūsun], nouson II 7_{13}, 9_{12}, noūson III 47_{1-2} [n°ūsun] G; nossen GrF, noussen, naussen MBS_4 G; nūmas III 111_7, noūmas [n°ūmas] III 53_{20} D[135], numons I 11_1 [nūmans], nūmans III 111_{17}; noumans II 11_1, noūmans III 49_{10} [n°ūmans] D, mans I 11_5, II 11_6, III 47_8 A

mėsa, kūnas menso E 154, 374 [mensā], mensā III 101_{19}, mensai III 55_{19} [mensāi] NF; meinse GrG 15; menses II 9_{10} [mensas[136]], mensas[136] III 45_6 G, mensan III 101_{15} [mēnsan] A, menschon I 9_{10} [mensun] G

mėsa šoninė claywio E 375 [klaivijā][137]

mesti ↗ *pamesti*

mėšlas gosen GrA 99

metai mettan E 12 [metan], mette GrA 25

metas kīsman III 131_6 A ↗ *tą metą* ↗ *laikas*

metimas metis E 166 [mētis]

midus alu E 392 NA

miegas maiggun III 101_{12} [maigun] A

miegoti moicte GrG 34, meicte GrA 59

mielai mijlan III 31_6 [m^{e}īlan] Av(NA)

mielas mijls III 67_{10} [m^{e}īls] NM; mile, miles MBS_1; mijlas III 109_9 [m^{e}īlas] G, mijlan III 27_{10} [m^{e}īlan], mīlan III 79_{12} A, mijlai III 47_{12} [m^{e}īlai] NPM, mijlas III 113_9 [m^{e}īlas] NPF

mielės dragios E 386 [drag'ās] NPF

mieliau mijls III 89_8 [m^{e}īls][138]

miestas mestan E 796 [mēstan], maista GrG 3

miežis moasis E 261 [māzis[139]], maise GrG 14

migti ↗ *įmigti* ↗ *užmigti*

milas milan E 455 NA

[135] Dėl šio *-mas* kilmės žr. Mažiulis V. — Baltistica, t. II (1966), p. 51 t.; Palmaitis L. — Baltistica, t. XII (1976), p. 161.

[136] Su *-as* < *-ās*.

[137] Dėl jo Endzelīns SV 194 rašo: „Bez drošas etimoloģijas". Manyčiau, kad pr. *claywio* [*klaivijā*] yra priesagos **-ijā* (plg. Schmid W. P. Studien zum balt. und idg. Verbum, p. 18) vedinys iš (adj.) pr. **klaivas* resp. (**-lai-* < **-lei-*) **kleivas* „kreivas" = lie. *kleĩvas* „schief beinig", la. *klèivs* „schief(beinig)" ir kt. (dėl šių lie.-la. žodžių etimologijos žr. Fraenkel LEW 268). Plg., pvz., lie. *páinia* „painumas" (LKŽ IX 112 t.) ← *paĩnas* „painus" arba rus. *сыыа* < **sausjā* „sausumas" ← sl. **sausas* „sausas". Taigi pr. [*klaivijā*] (**kleivijā*) bus buvęs „(tam tikras) kreivumas" > „šonkauliai" (plg. pr. *greiwakaulin* „šonkaulį" III) > „mėsa su šonkauliais" > „šoninė mėsa". Dar žr. *šonkaulis*.

[138] Pr. [m^{e}īls] < **mīlis* „mieliau", plg. p. 264, išn. 49.

[139] Su [*-ā-*] iš cirkumfleksinio **-aĩ-*.

milinė (*apsiaustas*) pelkis[140] E 475
milinys mandiwelis E 318 [mandivelis]
mylėti milijt III 29_1 [milᵉīt] If, milē III 37_{17} Ps3, mijlis III 97_{16} [mᵉīlis] Ip2, milijti III 103_6 [milᵉīti] Ip2P, milijuns III 103_7 [milᵉīvuns] PcPtAc NM, milijtai III 131_6 [milᵉītai] PcPt PaNPM
miltai meltan E 335
minėjimas menissnan I 13_{11} [minīsnan] AF ↗ *paminėjimas*
minėti menentwey I 5_7 [minintvei] If
miñti (If) ↗ *nusiminti*
mintis pomijrisnans III 33_2 [pamᵉīrisnans][141] APF
mirti ↗ *numirti*
mirtis, *galas* golis E 168 [galis] N, gallan III 65_1 [galan] A, gallans I 7_{19} [galans] AP ↗ *numirimas*
miškas median E 586 [med'an] NA
mokėti (= *bezahlen*) plateis GrG 38 Ip2
mokėti (= *können*) ↗ *visagalis*
mokinys ↗ *jaunesnis*
mokinti mukint III 65_6 [mukint[142]] If, mukinna III 49_9 [mukina[142]] Ps3, mukinnimai III 29_{15} [mukinimai[142]] Ps1P, mukinaity I 11_{11}, mukineyti II 11_{12} [mukinaiti[142]], mukinaiti[142] III 59_{14} Ip2P, mukinnons III 121_{16} [mukinuns[142]] PcPtAcNM, mukints[142] III 49_6 PcPtPaNM ↗ *išmokinti* ↗ *pamokinimas* ↗ *pamokinti*
mokintis mukinsusin III 97_{20} [mukinse(i)[142] sin] Op3
mokytojas mukinnewingins III 87_{14} [mukinevingins[142]] AP, mukinnewins III 89_{10} [mukinevins[142]] AP ↗ *pamokantis*
molijà, *molynas* layso E 27 [laisā] NF
molis laydis E 25 [laidis][143]
Morkus Marx III 111_{19} [marks], Marcus III 73_{22} [markus] N, Markon III 59_{13} [markun] A

[140] Pr. [*pelkis*] „milinė (apsiaustas), sermėga" (E 475) = **pelkīs* yra **-īs* vedinys iš pr. adj. **pelk-* „pilkas" [iš čia bus atsiradęs taip pat ir pr. *pelky* „pelkė" (E 287) [*pelkī*], plg. lie. *pélk-ė* ir kt.]. Dėl „pilkas" → pr. „sermėga" plg. lie. dial. *rudinė* „sermėga" ← „rudas". Vadinasi, prūsų sermėgos buvo dažniau pilk(šv)os spalvos. Pr. **pelkī* „pelkė" (E 287) < „tai, kas pilka" geriau laikyti ne galūnės vediniu, o substantyvuota *u*-kamienio adj. pr. **pelku-* „pilkas" lytimi fem. **pelkī* „pilkà" (su **-ī* iš **-vī*, plg. p. 275, išn. 87); ryt. balt. **pelkē* „pelkė" < „tai, kas pilka" (> lie. *pélkė*, la. *pelce*) yra substantyvuota *jo*-kamienio adj. **pelkja-* „pilkas" lytis (*ē*-kamienė) fem. **pelkē* „pilkà".

[141] Su [*-ri-*] iš nekirčiuoto *-rī-*.

[142] Su *mu-* iš nekirčiuoto *mū-*.

[143] Pr. *laydis* [*laidis*] < (matyt) **laidas* „molis" < „glaistalas, glaistas" yra galūnės vedinys (su šaknies vokal. apofonija) iš **leid-* „glieti, glaistyti", egzistavusio greta senesnio **lei-* „t. p." < balt. **lei-* „t. p.", iš kurio yra ir *-ta-* priesagos vedinys (su šaknies vokalizmo apofonija) lie. *laĩtas* „Lehmklumpen, Dreschboden". Pr. *layso* [*laisā*] „molija, molynė" atsirado iš „glaistymui tinkanti žemė" = „glaistomoji žemė" ir yra priesagos *-sā* [giminė (fem.!) priderinta prie pr. **zemē* „žemė" fem.]

moterėlė gannikan III 105_{25} [ganikan] A
moteris, žmona genno E 188 [genā] NF; gema GrG 50, gemia GrA 21; gennas III 87_{2} [genas] G, gennan I 7_{6} [genan] A, gennai III 93_{12} [genāi] NP, gennāmans III 93_{11} [genāmans] DP, gennans III 93_{5} [genans] AP
↗ *santuokos moteris*
moteriškas genneniskan III 93_{6} [geniniskan] A
motina mothe E 170 [mātē], mūti III 67_{3} NF, muti GrA 69; muttin I 5_{12-13} [mūtin], mūtin III 101_{22}; mutien II 5_{13}, mūtien III 29_{17} [mūten] A
motinos brolis ↗ *brolis motinos*
motinos sesuo ↗ *teta*
Mozė Moises III 101_{7}
muitas tols III 91_{10} [tuls (tōls?)] NM, tollin III 91_{10} [tulin (tōlin?)] A
murmėti murrawuns III 69_{5} [muravuns] PcPtAcNM
mūsas (mūsiškas) nousā III 55_{19} [nºūsā] NF, noūsesmu III 31_{12} [nºūsesmu], noūsmu III 35_{11} [nºūsmu] D, noūsons[144] III 31_{3} [nºūsans] AP
musė muso E 782 [musā]
mūsų ↗ *mes*
mušti ↗ *kirsti* ↗ *kulti*

N

nagas nagutis E 117
naktis nackt GrG 58 [nakt-], nactin

vedinys (su šaknies vokalizmo apofonija) iš **lei-d-* „glieti, glaistyti" ar **lei-* „t. p.". Šitas balt. **lei-* išriedėjo iš ide. **lēi-/*lī-*, kuris greta senesnės reikšmės „lieti, pilti" (> lie. *lie-ti* ir t. t.) jau turėjo ir naujesnę reikšmę (susijusią su tam tikrais ide. amatais!) – „liejant ką nors (glaistomą) lyginti" = „glaistyti, liėti" = „tepti, tėplioti" ir pan.; iš čia lie. *liē-ti* „schmelzen, (zu einer Form) gießen, mit Lehm verstreichen" (intonacijų santykis tarp *liėti* ir *lieti* yra metatoninis) ir t. t. Iš ide. **lēi-/*lī-* ne tik jo reikšme „lieti, pilti", bet ir reikšme „glaistyti, lieti" turime daugybę baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų žodžių: a) iš „glaistyti(s)" = „glaistomo molio (ir pan.) nelygumus naikinti (resp. nykti tiems nelygumams)" > „lyginti(s)" atsirado **lī-* + **-g-* > **līg-* > pr. *po-līg-u* „panašiai, lygiai", lie. *lýg-us*, got. *ga-leik-s* „panašus" ir kt.; b) iš „glaistyti(s)" = „(glaistomo) molio (ir pan.) sluoksnį glaistymu plėsti (resp. plisti), didinti (resp. didėti)" > „didinti (didėti)" > „gausinti (-sėti)" turime **lēi-* + **-l-* > **lēil-* (> la. *liēl-s* „didelis" ir kt.), **lēi-* + **-m-* > **lēim-* [> pr. *laim-s* „gausus, turtingas", lie. *láim-ė* = la. *laīm-e* (< *„gausa, gausumas", ne iš **laid-* + **-mē*) ir kt.]; c) iš „glaistyti(s)" = „(glaistomo) molio (ir pan.) sluoksnį (jo storį) glaistymu ploninti (resp. plonėti)" > „ploninti (-nėti)" > „menkinti (-ėti)" turime **lēi-/*lī-* + **-s-* > **lēis-/*līs-* (> lie. *líes-as*, la. *liēs-s*, lie. *lýs-ti* „plonėti", *lýs-ė* „lysvė", pr. *līso* „t. p.", lot. *līr-a* „Furche im Ackerbeet" < **leis-ā* „tai, kas siaura" ir kt.), **lēi-* + **-bh-* > **lēibh-* [> lie. *láib-as* (apofon.) ir kt.] ir t. t.; pr. *likuts* „mažas, menkas" (su *-k-*, ne su *-ck-*!), turėjęs kirtį, matyt, pirmajame skiemenyje, laikytinas priesagos *-ut-* vediniu iš verb. (ar iš adj. < verb.) **līk-* „menkėti, plonėti" < „nusiglaistyti" < **lī-* + **-k-* < **lēi-* „glaistytis". Ide. **l(e)ik-* „lenkti, linkti" irgi turbūt yra panašios kilmės – iš „glaistymu molio (ir pan.) sluoksnį įlenkti (resp. įlinkti)" < **lēi-/*lī-* + **-k-* < **lēi-/*lī-* „glaistyti(s)", iš kurio bus atsiradęs dar (**lei-* + **-gh-* >) ide. **leigh-* „laižyti" (< „liežuviu glaistyti") ir kt. (be to, žr. p. 306, išn. 198).

[144] Vietoj senesnės *-ans*.

I 13_4 [naktin][145], nacktien III 75_{1-2} [nakten] A
namai ↗ *butas*
naras kerko E 758 [kerkā]
– *mažasis* gegalis E 759
nartas nierties III 115_{24} [nert'as] G, nertien III 39_3 [nert'an (-ten?)] A
našlė widdewū III 97_{10} [vidavū][146] NF, widdewūmans III 97_9 [vidavūmans] DP
nauda ↗ *naudinga* ↗ *nenaudingai*
naudinga(i) enterpon III 17_{17}, enterpen III 75_{14} [enterpan] Av[147], enbænden II 5_7 [enbandan], enbāndan III 27_{14} Av[147]; anterpinsquan I 5_7 [anterpin(i)sk^{v}an] Av[147]
naujai gimęs naunagemmans III 131_{18-19} [naunagemans] PcPtAcNM, naunagimton III 115_{26} [naunagimtan] PcPtPaNA
naujas nauns III 75_{10} NM, nawans I 13_{18}[148], neuwenen II 13_{17} [navanin] PmNA, naunan III 63_2 A
naujatikis naunīngs III 87_8 NM
naujinimas ↗ *atnaujinimas*
ne ny I 5_6 [ni], ni II 5_6, III 27_6, ny GrG 89
nebe neaw BPT_1 [n'au]
negarbingas niteisīwingins III 69_{13-14} [niteisīvingins] AP, niteisīngiskan III 87_4 A ↗ *garbė* ↗ *garbingumas* ↗ *pagarbiai*
nei neggi III 31_4 [negi]
nekaip nikai III 49_9
nekaltas niwinūton III 43_{18} [nivinūtan] A
nekaltumas niwinūtiskau III 43_{22} [nivinūtiskan] A
nemalonė nieteīstis[149] III 115_{24} [nietnīstis] G
nenaudingai ny anterpinsquan I 5_7 [ni anterpin(i)sk^{v}an]; nienbænden II 5_7 [ni enbandan], ni enbāndan III 27_{14} ↗ *naudingai*
nendrė drogis E 285 [drugis]
nepadorus nikanxts III 69_{26} [nikanksts] NM
nes beggi III 55_5 [begi]
nėščias (sunkus) kūnas brendekermnen III 105_{2-3} A
nešioti ↗ *nešti*
nešti pijst III 105_{13} [p^{e}īst]; pīdai III 89_{25} Ps3, pidimai III 33_{11} [pīdimai], pīdimai III 35_{14} Ps1P, pūdauns III 115_{11} [pīdavuns[150]][151] PcPtAcNM ↗ *atnešti* ↗ *prinešti*
nešvarumai (ausies) dmskins E 84 [druskins] AP
netikėjimas nidruwien III 55_{20} [nidruven] A

[145] Žr. p. 295, išn. 157.
[146] Žr. p. 310, išn. 212.
[147] Žr. p. 69, išn. 8.
[148] Vietoj *nawan* [*navan*] *NA*.
[149] Žr. p. 221, išn. 731.
[150] Su *-a-*<*-ā-* (nekirčiuoto).
[151] Plg. p. 219, išn. 715.

netikėlis nidruwīngi III 101_4 [nidruvīngi] NP, nidruwīngin III 121_5 [nidruvīngin] GP ↗ *tikintis*

– *(netikintis)* nidruwīntin III 119_{12} [nidruvīntin] (PcPsAc)A

nevien niains III 91_4 Av

niekad niqueigi III 107_{17} [nikveigi][152]

niekas niaintonts III 103_{17} [niainunts] NM, niainonton III 55_{16} [niainuntan] A ↗ *kas nors*

niekur niquei III 65_{11} [nikvei] ↗ *niekad*

nykštys instixs E 114 [instiks]

nirtinti (pykinti, siutinti) ernertimai III 31_4 PsIP ↗ *užnirtinti*

noragas pedan E 245 [pēdan]

noras ↗ *geidulys* ↗ *patenkintas* ↗ *valia*

norėti quoi III 69_6, 99_{18}, 47_8 [kvai[153]] PsI, 2, 3; koyto GrG 100, koyte BPT, kayat GrG 94; quoitā III 51_{16} [kvaitā], quoitē III 57_{19}, 99_5 [kvaitē] Ps3, quoitāmai III 55_{10} [kvaitāmai] PsIP, quoitēti III 107_9 [kvaitēti] Ps2P, quoitīlaisi III 79_{14-15} [kvaitīlaisi] Op2, quoitīlai III 55_3 [kvaitīlai] Op3, quoitīlaiti III 67_{14-15} [kvaitīlaiti] Op2P ↗ *panorėti* ↗ *geidulys* ↗ *geisti* ↗ *pageidimas*

noriai reide III 29_{14} [reidei (reidi?)], reidei III 55_{11} Av ↗ *vaišingas*

nors ikai III 55_{22} [īkai] ↗ *jei(gu)*

nósiaskylė noseproly E 86 [nāsiprālī] NF

nosis nozy E 85 [nāsī] NF

notrė ↗ *dilgėlė*

nugara rikisnan E 107 [rītīznan?]

nuleistuvas (vandens) auwirpis E 320 [auvirpis]

numirimas anlausennien III 43_{19}, aulausennien III 113_{19-20} [aul'ausen'an (-nen?)] A

numirti aulāut III 63_{16} [aul'aūt] ir, aulawns I 7_{17}, aulauns II 7_{17}, aulauns III 127_{11} [aul'aūvuns] PcPtAcNM, aulausē III 97_{14} [aul'avusē] PcPtAcNF, aulauwussens I 9_5, aulaunsins II 9_5, aulausins III 43_7, aulauūsins III 45_{22} [aul'aūvusins] PcPtAcAPM

nuo assa I 7_{14} [aza], assæ II 11_9 [aze], æse II 7_{15}, æsse II 11_7, hæse II 7_{14}, esse III 105_9 [eze] [154] ↗ *apie*

[152] Pr. [*nikveigi*] yra [*ni*] „ne“ + [*kvei*] „kur“ + [*-gi*] „gi“; plg. lie. *niẽkur*; *niẽkad*. Žr. s. v. *niekur*.

[153] Lytis [*kvai*] (= *quoi*), sprendžiant iš visų jos kontekstinių pozicijų, buvo enklit. resp. proklitinė, t. y. nekirčiuota (arba silpnai kirčiuota); vadinasi, jos diftongas [*-ai*] negalėjo gauti cirkumfleksinio pailginimo: dėl to čia rašoma ne **quāi* (kaip *quāits*), o *quoi* = [*kvai*] – taip, kaip ir lytyse *quoitā*, *quoitē*, *quoitīlai* ir kt.

[154] Pr. *assa*, *esse* (ir kt.) „nuo“ skaitau [*aza*], [*eze*] ir vedu iš pirmykščio pr. **ezō* (: **azō*), kurio, kaip proklitiko (!), balsis **-ō* vėliau paprasčiausiai išvirto į **-ā* (t. y. buvo apibendrintas balsio **ō* nekirčiuotas alofonas **ā*), o pastarasis apie XV a. sutrumpėjo į **-ă* (= *ass-a*) resp. redukavosi į **-ĕ* (= *ess-e*). Pr. **ezō* < balt. **eźō* > lie. dial. *ažúo* (ypač praef.) > *ažu* resp. *až* [plg. pr. *es(teinu)*] = la. dial. *az* (praef.); s. sl. *za* < sl. **źō*. Apie sudėtingesnę problemą – šio balt. -sl. **(e)źō* semantinę raidą [be to, apie balt. -sl. **uź-* → pr. *uns-ei* (su įterptiniu *-n-*), lie. *už* ir t. t.] bus kalbama kitur.

nuo dabar esteinu III 123_3 [esteinū] Av
nuodegos, gargažė auwerus E 529 [auver(ᵘ)s]
nuodėmė grīkas III 117_9 GM, grīku III 115_2 D, grīkai III 65_{12-13} NP; greki GrG 29, grekoy GrA 54; grecon I 9_9, grekun I 15_{1-2} [grēkun], griquan II 9_9 [grīkᵛan], grijkan III 45_6 [grᵉīkan], grīkan III 127_{21} GP, grīkans III 37_{14}; grijkans III 65_{21} [grᵉīkans] AP
nuodėmklausys klausīweniki III 71_{5-6} [klausīveniki] DM, klausiwinks III 71_{7-8} [klausīvings] NM, klausīwingin III 65_{10} [klausīvingin] A
nuodyti ↗ *apnuodyti*
nuoklastos auklextes E 280 [aukleksˉtēs] NP
nuolat ainat III 121_{7-8} Av
nuosaikus aulāikings III 87_2 NM ↗ *laikyti*
nuosavas ↗ *pats*
nuovėtos perwios E 281 [pervejās][155] NP
nuplovimas aumūsnan III 119_{25} AF
nusidėjėlis grīkenix III 67_{18} [grīkeniks] NM, grīkenikan III 71_9 A
nusidėti grīkisi III 55_{12} Ps3, grīkimai III 55_9 Ps1P ↗ *išpažinti*
nusiduoti (atsitikti) sien audāt III $57_{22, 23}$ [sen audāt] If, audāst sien III 49_4 [audāst sen] Ps3, audasseisin I 9_{16} [audāsei sin] Op3, audasei III 71_{17} [audāsei] Op3[156] ↗ *duoti*
nusiminti auminius III 73_2 [auminīvuns] PcPtAcNM
nusižeminęs lāustingins III 97_5 [l'-] AP
nusižeminimas lāustīngiskan III 97_3 [l'-] AF
nusižeminti laustineiti III 97_6 [l'-] Ip2P
nuskandinimas auskandinsnan III 119_{10} AF
nuskandinti auskandinnons III 119_{16-17} [auskandinuns] PcPtAcNM, auskandints III 63_{16} PcPtPaNM
nuskęsti auskiēndlai III 121_2 [auskēndlai] Op3
nuslėpti auklipts III 123_{15} PcPtPaNM
nustumti kumpint III 109_{14} If ↗ *trukdyti*
nutarimas prātin III 51_{13} A
nuteisimas, teismas lijgan III 89_{24} [lᵉīgan] A ↗ *teismas*
nuverčiančiai enwertinnewingi III 37_5 [envertinevingi] Av(NA)
nuvykti gubas III 79_{23} [gūbans], vnsey gobuns I 9_1, vnsei gubons II 9_1, vnsaigūbons III 43_{3-4} [unzei gūbuns],

[155] T. y. vietoj *-we-* parašyta *-wi-*: E žodynėlyje trumpojo pr. **-e-*, esančio prieš **-j-*, parašymą raide *-i-* nesunku paaiškinti. Šis pr. **pervejās* yra iš senesnio pr. **pervējās* (kirčiuotas skiemuo buvo ne **-vē-*, o **per-*): E tarmės triskiemenių žodžių vidurinio skiemens – tokio, kuris niekuomet neturėjo kirčio, ilgasis balsis buvo, matyt, pusilgis arba sutrumpėjęs (žr. p. 251). Pr. **pervējās* yra vedinys, suponuojantis pr. verb. **vējō* (praes. 1 sg.), **vējā* (praet. 3 sg.), **vētvei* (inf.) „vėtyti" < „pūsti".

[156] Reflexivum be sangrąžos dalelytės.

vnsei gūbans III 127_{13} PcPtAcNM
↗ *atvykti*
nuvilioti aupaickēmai III 37_4 [aupaikēmai] PslP
nuvilti ↗ *išduoti*

O

o! o hoho MBS_1
obelis wobalne E 615 [(v)ābalnē]
obuolys woble E 616 [(v)āblē], wobelke GrG 92
oda (biol.) kento E 156 [k'autā]
– *batų* keuto E 497 [k'autā]
– *išdirbtà* nognan E 498 [nōgnan][157]
– *(su plaukais, plaukuota), kailis* stordo E 71 [skārdā]
odinė prijuostė ↗ *tymas*
odminys mynix E 511 [miniks]
opšrus wobsdus E 670 [(v)ābzdus]
oran winna III 63_{18} [vina][158] Av

[157] Pr. *ŋognan* „išdirbta oda" nom. -acc. sg. neutr. (ar acc. sg. fem.) yra **nōg-nan* „t. p." arba **nōgnan* < **nōg-enan* „t. p." ar **nōgnan* < **nōg-inan* „t. p." (plg. Endzelīns. – FBR XIV 20), ar net **nōgnan* < **nōg-anan* „t. p." Galima spėti, kad čia turime pr. [*nōgnan*] < (su iškritusiu nekirčiuotu **-e-*) **nōg-enan* „išdirbta oda" (nom.-acc. sg. neutr.; arba acc. sg. fem. – greta nom. sg. fem. **nōg-enā*), kuris kildintinas iš „plika (su nuskustais plaukais) oda" < „nunuoginta (oda)" ir laikytinas priesagos **-en-* vediniu iš subst. abstractum neutr. **nōgan* „nuogumas" (ar fem. **nōgā* „t. p."), plg. priesagos *-en-* vedinius lie. *jaut-en-à* „jaučio oda" (: *jáutis*), *karv-en-à* „karvės oda" (: *kárvė*) ir kt. arba *tėv-en-à* „tėvo panašybė" (: *tėvas*) ir kt. (Skardžius ŽD 230 t.). Pr. neutr. **nōgan* „nuogumas" (ar fem. **nōgā* „ t. p.") yra substantyvu virtusi lytis adj. neutr. **nōgan* (resp. ar fem. **nōgā*) : fem. **nōgā*, masc. **nōgas* „nuogas" = lie. *núogas*, la. *nuôgs* = sl. *nagъ* „t. p.". Balt.-sl. adj. **nōgas* „toks, kuris apsinuoginęs, apnuogintas" darybiškai suponuoja žodį balt.-sl. **nēg-* „būti nuogam" – panašiai, kaip, pvz., (subst.) lie. *úodas* = la. *uôds* „Mücke" (iš substantyvinto balt. adj. **ōdas* „ėdantis") suponuoja balt. (-sl.) **ēd-* „ėsti". Kaip seniausias balt.-sl. **ēd-* „ėsti" turėjo ir **ed-* (plg., pvz., s. ind. *ád-mi* „ėdu"), taip ir seniausias balt.-sl. **nēg-* „būti nuogam" bus turėjęs ir lytį **neg-* „ t. p." (plg., pvz., s. ind. *nag-nas* „nuogas" – priesagos **-nā-* vedinį iš indo-iran. **nag-* < **neg-* „būti nuogam"). Šitaip nesunku prieiti prie išvados, kad egzistavo ide. **neg$^{u̯}$-* „būti resp. pasidaryti nuogam", kilęs iš dar senesnio „(prieš miegant) nu(si)rengti (tam tikrus drabužius resp. apdarą)". Taigi seniausiu ide. prokalbei atsekamu žodžiu „nu(si)-rengti (prieš miegant)" bus buvęs (ide.) **neg$^{u̯}$-* [> het. *neku-(manz)* „išvilktas, nuogas", s. air. *nocht* „nuogas" (< **nog$^{u̯}$-tos*) ir t. t.], iš kurio turime ir priesagos ide. **-t-* vedinį nomen abstractum (su prieš **-t-* suduslėjusiu **-g$^{u̯}$-*) ide. **ne|ok$^{u̯}$t-* „(prieš miegant) nu(si)rengimas" > „(prieš miegant) nu(si)rengimo laikas" > „vakara s(temimas, Dämmerung), naktis"; iš čia – visiems žinomi lot. *nox* „naktis" (resp. adv. *noctū* „naktį"), lie. *naktis* (*nakv-óti* – iš **naktu-*) ir t. t. (dėl ide. dial. (neutr.) **ne|ok$^{u̯}$ti* resp. **ne|ok$^{u̯}$tu* formos plg. Mažiulis, Baltų ir kitų ide. kalbų santykiai, p. 262 tt.). Verbum impersonale (tik 3 sg.!) het. *nekuzi* „vakarėja, temsta, es dämmert" < **nek$^{u̯}$-ti* laikytinas verbalizuota (bent jau semantiškai) žodžio het. (subst.) *nekuz* „vakaras" lytimi „loc."-dat. (sg.) **nek$^{u̯}$-ti* > **nekuzi* „vakare, vakarėjant" (dėl tokių ide. subst. formų žr. Mažiulis, op. cit., p. 248–253).

[158] Pr. [*vina*] vedu iš **-ā* < **vin-ō* „ore, oran, oru" = balt. „loc.-instr." sg. (= adv.) **-ō* (dėl tokios *o*-kamienės baltų „loc.-instr." sg. formos žr. Mažiulis, Baltų ir kitų ide. kalbų santykiai p. 130 tt.). Arba šis pr. *winna* taisytinas į *winnā* = *winnan* (acc. sg.)?

oras wins E 45 [vins] N, winnen III 53_{16} [vinan (-in?)] A
ožekšnis wosigrabis E 611 [(v)āzigrabis]
ožys wosux E 675 [(v)āzuks]
ožiukas wolistian E 677 [(v)āzist'an]
ožka wosee E 676 [(v)āzē]

P

pà (põ) pos- MBS_6
pabaiga wangan III 51_{20} [vangan] A ↗ *baigti* ↗ *pagaliau*
pabaigti ↗ *baigti*
pabausti pobaiint III 87_{11} [pabajint] If
padaryti poteikūuns III 121_{19} [pateikūvuns] PcPtAcNM, potickinnuns III 115_{14} [patikinuns] PcPtAcNM ↗ *daryti* ↗ *kurti*
padas (bato, kojos) pamatis E 146, 505
padedančiai brewingi III 35_{15} [br'avingi] Av
padėti (=*fördern*) brewinnimai III 31_{14} [br'avinimai] Ps1P, – (= *helfen*) ↗ *pagelbėti*
padėtis bausennien III 67_2 [b°ūsen'an (-nen?)] A, bousenniens III 85_{18} [b°ūsen'ans (-nens?)] AP ↗ *santuokos padėtis*
padoriai kanxtei III 83_6 [kankstei] Av
padorumas kānxtin III 53_{16} [kānkstin] A, kanxtisku III 93_{20} [kānkstisku] NF, kanxtinsna III 77_{12} [kankstinsna] NF
padorus kanxta III 77_{12} [kanksta][159] NF ↗ *nepadorus*
paduoti podāst III 123_{16} [padāst] Ps3, podaton III 77_2 [padātan] Pc PtPaNA
pagadinti pogadint III 109_{14-15} [pagadint] If
pagaikštis passortis E 334 [pazārtis][160]
pagailėjimas engraudīsnas III 115_6 GF, engraudijsnan III 113_{16-17} [-^{e}īsnan] AF
pagailėti engraudīs III 67_{21} Ip2
pagal ↗ *po*
pagalba (pagalbininkas) pogalban III 101_{11} [pagalban] A
pagaliau enwangan III 55_{22-23} [envāngan] Av[161], enwāngiskan III 133_7 [envāngiskan] Av ↗ *pabaiga*
pagalvė balsinis E 490 [balzinis]
pagalvoti pomīrit III 95_{15} [pamīrit] If
pagarbiai teisīngi III 31_6 Av
pagauti (pradėti) pagauts II 7_{13} [pagaūts], pogauts III 41_{22} [pagaūts]

[159] Jei *-a* kirčiuota, tai [*kankstā*].
[160] Pr. *passortis* „pagaikštis (žarstyti), žarstiklis" (žr. p. 256, išn. 25) buvo „žarsteklis", primityvesnis (senesnis) už pr. *trumpstis* (žr. *žarsteklis*).
[161] *en*+acc. sg.

PcPtPaNM, pogautei III 113_{20-21} [pagaũtei] PcPtPaNPM

pageidimas poquoitīsnau III 63_{17} [pakvaitīsnan] A ↗ *norėti*

pagelbėti pogalbtou III 113_{27} [pagalbtan][162] PcPtPaNA

pagyrimas pogirrien III 133_{4-5} [pagiren (-r'an?)] A, pogirschnan III 131_{10} [pagirsnan (-šnan?)] AF

paglamonėti poglabū III 113_{7} [paglabū[163]] Pt3

pagonybė pagonbe E 795 [pagānibē (-ībē?)]

pagonis poganans I 11_{12}, poganens II 11_{13} [paganans], pogūnans III 59_{15} [pagūnans] AP

pagret pagār III 27_{6}

pagriebtuvas pagaptis E 362 ↗ *darbo įrankis*

paguoda glands III 105_{19}

paimti enimt III 117_{5} If, enimton III 117_{3} [-tun] If, enimmans III 125_{3-4} [enimans] PcPtAcNM, animts III 105_{16} [au-(an-?)] PcPtPaNM

pajudinti pobanginons III 69_{1-2} [pabanginuns] PcPtAcNM

pakaušis pergalwis E 78 [pergalvis]

paklaupti poquelbton III 79_{7} [pakvelptan[164]] PcPtPaNA

paklausymas poklausijsnan III 121_{20-21} [paklaus^{e}īsnan] AF

paklausyti poklausīmanas III 57_{17} [paklausīminas[165]] AjNPF

paklodė ploaste E 491 [plāstē]

paklusniai poklusman III 41_{16} [paklusman] Av(NA), poklūsmingi III 93_{12} [paklusmingi] Av(NA), poklusmingiskan III 133_{1} [paklusmingiskan] Av(NA) ↗ *pavaldinys*

paklusnus poklūsmai III 93_{13-14} [paklusmai] NF, poklusman III 41_{16} [paklusman] NA (Av), poklusmai III 31_{5-6} [paklusmai] NPM, boklusmans III 87_{7} [paklusmans] AP

palaikyti polaikūt III 35_{14} [palaikūt] If, polāikumai III 55_{23-24} [palāikumai] PsIP, polaikūts III 121_{7} [palaikūts] PcPtPaNM

[162] Žr. p. 227, išn. 704.

[163] *-ū* < *-ā*.

[164] Pr. **kvelp-* suponuoja ide. dial. **kųelp-* bei jo (apofon.) variantą **kulp-*, kuris ide. dial. šnektose dėl metatezės išvirto į **klup-*. Taip atsitiko ir tose ide. dial. šnektose, iš kurių susiformavo baltų prokalbė: atsirado du tos pačios ide. šaknies variantai: a) balt. **kvelp-* > pr. **kvelp-* [> *po--quelb-ton* (rytų baltuose toks **kvelp-* išnyko)] ir b) balt. **klup-* [> pr. *klup-stis* E 140, lie. *klùp--ti* resp. (apofoniškai) *klaũp-ti* ir kt.].

[165] Su *-as* < *-ās*. Lyties [*paklausīminas*] (nom. pl. fem.) balsis **-i(n)-* buvo nekirčiuotas, gana platus, todėl jis galėjo būti parašytas ir raide **-e(n)-*. Kad turime *(poklausī)-manas* (o ne **-menas*), čia kalta asimiliacinė sekančio skiemens balsio *-a-* (*-nas*) įtaka (matyt, okazionali). Pr. **paklausīminas* (čia imu nom. sg. masc. lytį) yra priesagos *-in-* vedinys iš partic. praes. pass. **paklausī-ma-* (plg. lie. *paklaũso-mas*), plg. p. 183, išn. 470.

palaima deiwūtiskan III 17_{18} [deivūtiskan] AF ↗ *dieviškas*; signassen III 107_{7} [zignāsnan] AF ↗ *laiminti*

palaimingai deiwūtai III 115_{14} [deivūtai] Av ↗ *dieviškas*

palaimingas deiwuts I 11_{15} [deivūts] NM ↗ *dieviškas*

palaimingu daryti epdeiwūtint III 119_{31} If ↗ *dieviškas*

palaiminimas absignasnen III 109_{13-14} [abzignāsnan], ebsignāsnan III 119_{3} [ebzignāsnan] AF

palaiminti signai III 105_{25} [zignāi] Pt3, ebsgnā III 113_{8} [ebzignā] Pt3, ebsignāsi III 133_{12} [ebzignāsi] Op3, ebsignāuns III 109_{8} [ebzignāvuns] PcPtAcNM, ebsignāts III 105_{21} [ebzignāts] PcPtPaNM, absignātai III 115_{15} [abzignātai] PcPtPaNPM

paleisti powiērptei III 95_{22} [pavērptei] Ip2P

paliepimas polaipīnsnan III 71_{18} [palaipīnsnan] AF, pallaips III 27_{5} [palaips] NM, pallaipsan III 59_{8} [palaipsan] A, pallapsaey I 5_{1} [palaipsāi], pallaipsai III 27_{2} [palaipsai] NP, pallaipsans III 37_{9} [palaipsans] AP

paliepti enlaipints III 111_{9} PcPtPaNM, polaipinnons III 87_{19} [palaipinuns] PcPtAcNM, polaipinton III 131_{12} [palaipintan] PcPtPaA ↗ *pavesti* ↗ *geisti*

paliesti enkausint III 111_{21} If

palieti palletan I 13_{19} [palitan][166] PcPtPaNA

palikti (= *bleiben*) polāikt III 115_{5} [palāikt] If ↗ *paskirti*; polijnku III 37_{6} [palᵉīnku], polīnka III 97_{12} [palīnka] Ps3

palikimas ↗ *veldinys*

pamaitinti pomaitat III 105_{11} [pamaitāt] If

pamaldumas seilisku III 79_{25} NF ↗ *stropumas*

pamaldžiausiai deiwa deiwūtskai III 133_{6} [deivadeivūt(i)skai] Av

pamatas gruntan III 111_{13} A ↗ *dugnas*

pamatyti ↗ *matyti*

pamėgimas podingausnan III 85_{6} [padingausnan] AF ↗ *geras pamėgimas* ↗ *pomėgis*

pamesti pomests III 105_{5} [pamests] PcPtPaNM, pomeston III 103_{20} [pamestan] PcPtPaNA ↗ *pavaldžiai*

paminėjimas pominīsnan III 75_{13}, pominisnan III 75_{6} [paminīsnan] AF

pamokantis mukinewis III 87_{3} [mukinevis] NM

pamokinimas mukīnsnan III 85_{20}, mukinsnan III 87_{11} [mukīnsnan[167]] AF

pamokinti pomukints III 87_{22} [pamukints[167]] PcPtPaNM

pamokslas preddikausnan III 29_{13} [predikausnan] AF

[166] Jeigu suponuosime, kad šio pr. žodžio **kirtis** buvo pirmajame skiemenyje, tai [*-li-*] būtų iš nekirčiuoto **-li-* (plg. *pra-li-ten* II).

[167] Su *mu-* iš nekirčiuoto **mū-* (< **mā-*).

pamokslininkas preddikerins III 85_{24} [predikerins] AP ↗ *pastorius (pamokslininkas)*

pamotė pomatre E 180 [pāmatrē (ar pa-)]

pana jungkfrawen I 7_{16}, jungprawan II 7_{15}, jumprawan III 41_{24} [jumpravan] A ↗ *merga*

panašiai empolijgu III 75_{7} [empal^{e}īgu[168]] Av, polleygo I 13 $_{12}$ [pal^{e}īgu], polīgu III 119_{21} [palīgu] Av ↗ *lygus*

panašus polīgun, polīgon III 105_{23} [palīgun] ↗ *lygus*

pančiai panto E 542 [pantā][169] NF

panorėti poquoitēts III 117_{23} [pakvaitēts] Ps3, poquoitīuns III 123_{10} [pakvaitīvuns] PcPtAcNM, poquoitīton III 111_{8} [pakvaitītan] PcPtPaNA ↗ *norėti*

panosė ponasse E 90 [pānasē (pa-?)]

pantis ↗ *pančiai*

papadė plasmeno E 148 [plasmenā] NF

paplotis plinxne E 342 [plinksnē]

parašyti popeisauns III 111_{19} [papeisāvuns] PcPtAcNM, popeisāton III 73_{19} [papeisātan] PcPtPaNA ↗ *rašyti*

parduoti perdauns III 69_{16} [perdāvuns] PcPtAcNM

pareiga enteikūsnans III 85_{18} APF ↗ *patvarkymas* ↗ *patvarkyti*

parodyti powaidint III 17_{15} [pavaidint] If, powaidinnei III 63_{12}, powaidinne III 63_{14} [pavaidine(i)] Ps3, powaidinneiti III 97_{3} [pavaidineiti] Ip2P, enwaidinnons III 119_{20} [envaidinuns] PcPtAcNM ↗ *pavyzdys*

paršiukas prastian E 686 [parst'an]

paruošti pogattawint III 77_{11-12} [pagatavint] If, pogattewinlai III 103_{10-11} [pagatavinlai] Op3, pogattawints III 77_{13} [pagatavints] PcPtPaNM

parvažiuoti perioth, parioth MBS_{2} [perjāt][170] Ps3

pasaga lattako E 543 [la(d)takā[171]]

pasaginė vinis sagis E 544 ↗ *sagtis*

pasakymas ↗ *bylojimas*

pasakyti engerdaus III 69_{23} Ip2

pasaugoti, pasergėti pokūnst III 79_{15} [pakūnst] If, pokūnti III 41_{11} [pakūnti] Ps3, pokūnsi III 133_{13} [pakūnsi] Op3, pokuntieis III 49_{11} [pakunteis (-t'ais?)] Ip2, pokūntuns III 79_{14} [pakūntuns] PcPtAcNM, popeckūt III 33_{13} [papekūt] If, popeckuwi III 41_{11} [papekuvi] Ps3

pasaulis ↗ *svietas*

pasėdas balno ↗ *balno pasėdas*

pasergėti ↗ *pasaugoti*

[168] T. y. iš *en*+**palīgu*.

[169] Pr. [*pantā*] (nom. sg. fem.) yra nomen collectivum – „pančiai".

[170] Šiam *perioth* resp. *parioth* reikšmę „parvažiuoja" suteikė Būga (RR III 133); bet šis pr. (sūduvių) žodis galėjo reikšti ir „parvyksta" ar „parjoja".

[171] Šis pr. [*la(d)takā*] yra iš **led*+**takā*.

pasiguodžiančiai glandewingei III 47_{11} [glandevingei] Av

pasitikėjimas auschaudīsnan III 47_{11-12}, ausaudīsnan III 107_9 [aušaudīsnan] AF

pasitikėti auschaudijt III 39_8 [aušaud^{e}īt] If, auschaudītwei III 27_{11} [aušaudītvei] If, auschaudē III 61_{18-19} [aušaudē] Ps3 ↗ *skolininkas*

pasitikįs ↗ *patikimas*

paskyrimas ensadinsnan III 109_{13} AF ↗ *įsodinti*

paskirti polijcki III 57_{10} [pal^{e}īki] Ps3, polīkins III 131_{17} [palīkivuns] PcPtAcNM ↗ *palikti*

paskutinis pansdamonnien III 57_{8-9}, pansadaumannien III 59_{13}, pansdaumannien III 61_{10} [pansdauman'an (-nen?)] A

pasmerkimas ↗ *prakeikimas*

pasmerkti, prakeikti perklantīuns III 119_{12} [perklantīvuns] PcPtAcNM, preclantyts II 11_{18} [perklantīts (pra-?)], perklantīts III 61_{12}, 105_{10} PcPtPaNM, perklantīt[172] III 113_{22} PcPtPaNA, perklantīton III 43_{14} [perklantītan] PcPtPaA, proklantitz I 11_{17} [praklantīts] PcPtPaNM

pasninkas pastenick GrG 31, pastnygo GrA 56, pasteygo GrF 56, pastnigo GrC

pasninkauti pastauton III 77_{11} [pastautun] If

pastiprinti pospartint III 119_{31} [paspartint] If

pastogė ↗ *aũkštas*

pastorius paps III 111_5 NM, pappans III 85_{23} [papans] AP

– *(pamokslininkas)* predickerins III 17_{13-14} [predikerins] AP ↗ *pamokslas*

pastoti (tapti) pastātwei III 63_{16} [pastātvei] If, postāsei III 105_3 [pastāsei] Ps3 (Ft3?), postānai III 49_3 [pastānai] Ps3, postānimai III 113_{21} [pastānimai] Ps1P, postāi III 75_2 [pastāi] Pt3, postāuns III 93_{15} [pastāvuns] PcPtAcNM

pastovas ↗ *židinio geležinis pastovas*

pasturgalis pomnan E 137 [punan?], pisda GrG 82, peisda GrA 36

pašalimas passalis E 57 [pasalis]

pašaras pērdin III 85_4 A

pašaukimas powackīsna III 99_4 [pavakīsna] NF

pašaukti preiwackē III 45_{16} [preivakē] Ps3, perwūkauns III 45_{12-13} [pervūkavuns] PcPtAcNM

pašiepti bebbint III 87_{24} [bebint] If, bebinnimai III 29_3 [bebinimai] Ps1P

pašviesti poswāigstinai III 133_{14} [pasvāikstinai] Ps3

patalai (duknos) plauxdine E 488 [plaugzdinē]

patarnaujančiai schlusingisku III 35_{15} [šlūzingisku] Av

[172] Žr. p. 217 išn. 701.

patenkintas quāitings III 113_2 [kvāitings] NM ↗ *noras*
patėvis patowelis E 179 [patāvelis]
patikėti ↗ *pasitikėti* ↗ *skolininkas*
pàtikimas (= treu) auschaudiwingin III 53_{14-15} [aušaudīvingin] A, auschaudīwingins III 53_{17} [aušaudīvingins] AP ↗ *pasitikėti*
patikìmas ↗ *pomėgis*
patikti podingai III 79_{17} [padīngai] Ps3 ↗ *pamėgimas* ↗ *pomėgis*
pats subs III 17_{20} NM, subbai III 49_{16} [subai] NF(?), subsai[173] III 43_{20}, supsei III 87_6 [subsei] GM, supsas III 63_8 [subsas] G, subbsmu III 95_{10} [subsmu] DM, supsai III 45_9 [subsai] DF, subban III 65_{11}, 103_{18}, 35_{14} [suban] A, subbans III 37_6, 85_{19} [subans] AP ↗ *tai pat*
patvarkymas enteikūsnan III 89_{22-23} AF ↗ *padaryti* ↗ *pareiga* ↗ *paskyrimas*
patvarkyti enteikūuns III 109_7 [enteikūvuns] PcPtAcNM, enteikūton III 89_{21} [enteikūtan] PcPtPaNA ↗ *daryti*
patvirtinti podrūktinai III 107_{22} [padrūktinai] Ps1(,3) ↗ *drūtai*
paukštis pepelis E 706 [pipelis] N, pippalins III 107_2 [pipalins] AP, pipelko GrG 93 [pipelkā]
paukštvanagis sperglawanagis E 714 [sperglavanagis]
Paulius Pauli III 63_3 [pauli][174] N; Paulus III 73_{22}
pavadis nolingo E 453 [nōlingā][175] NF
pavaldinys poklusmingins III 91_1 [paklusmingins] AP ↗ *paklusniai*
pavaldus ↗ *pamesti*
pavaldžiai pomettīwingi III 91_{23} [pametīvingi] Av(NA) ↗ *pamesti*; posseggīwingi III 91_{21-22} [pasegīvingi] Av(NA) ↗ *daryti (= tun)*
pavalkai paddis E 312 [padis]
pavargimas powargsennien III 115_{20} [pavargsen'an (-nen?)] A
pavargti ↗ *pavargimas*
pavaža slayan E 309 [slajan] NA
paveržti auschpāndimai III 37_{4-5} [aušpāndimai] Ps1P
pavesti (patikėti) polaipinna III 79_{17} [palaipina] Ps1(,3) ↗ *paliepti*
pavyzdys perwaidinsnans III 69_{13} APF
pavojus ↗ *blogis*
pažadėjimas potaukinsnas III 121_{11} [pataukinsnas] GF, potaukīsnan III 95_2 [pataukinsnan (-kīsn-?)] AF
pažadėti potaukinnons III 115_9 [pataukinuns] PcPtAcNM, potaukinton III 119_4 [pataukintan] PcPtPaA
paženklinti ebsentliuns III 109_{10-11} [ebzentlivuns] PcPtAcNM
pažinti, sužinoti ersinnat III 53_7 [erzināt] If, ersinnimai III 65_{18-19} [erzi-

[173] Su *-ai* vietoj *-ei*.
[174] *Pauli* (būtų lie. **Páulė*) su *-i* iš nekirčiuotos *-ī* < **-ē*.
[175] Plg. p. 285, išn. 115.

nimai] Ps1P, ersinnati III 89_6 [erzinãti] Ps2P ↗ *pri(si)pažinti*

pažiūrėti ↗ *įžiūrėti*

pečiaĩ pette E 104 [petē][176] ↗ *mentė (peties)* ↗ *ližė* ↗ *šmeižti*

pėdsekys šuo ↗ *šuo*

peilis peile GrA 27

– *mėsai kapoti* kalopeilis E 369 [kalãpeilis]

– *plūgo* ↗ *plūgo peilis*

pekus pecku I 7_7, III 85_3 [peku] AN resp. D, peckan III 35_{18} [pekan] A

pelai pelwo E 279 [pelvā][177] NF

pelenai pelanne E 37 [pelanē][178]

pelėsakalis pelemaygis E 712 [pelēmaigis]

pelkė pelky E 287 [pelkī][179]

pelnyti ↗ *nupelnyti*

pempė peempe E 751 [pēmpē]

penas landan III 83_9; landen III 85_3 [landan] A

penktadienis pentinx E 22 [pentnīks]

penktas penckts I 5_{14}, pyienkts II 5_{14}, p iēncts III 31_7 [pēnkts] NM, piencktã III 53_{19} [penktã] NF

pentis (kulnas) ↗ *kulnas*

per per MBS$_6$, III 69_{16}, pra III 51_1

pergalė epwarrīsnan III 55_{23} [epvarīsnan] AF

perkūnas percunis E 50 [perkūnis]

perskyrimas („paguldymas", skyrius) polasīnsnan III 63_4 [palazīnsnan] AF ↗ *guldyti*

pertraukas arwarbs E 301 [arvarbs]

pervesti prawedduns III 119_{18} [praveduns] PcPtAcNM

peržengti ertreppa III 39_2 [ertrepa] Ps3

peties gysla pettegislo E 108 [petigīslā]

– *sąnarys* caymoys E 105 [kamaiss]

petys ↗ *pečiaĩ*

pienas dadan E 687

– *kumelės* aswinan E 694 [asvinan]

– *saldus* poadamynan E 695 [pādaminan] ↗ *rūgštus pienas*

– *sutrauktas* sulo E 693 [sulā] NF

pievos wayos E 282 [vajās] NPF

pykinti ↗ *nirtinti*

piktaĩ wargu III 69_{15} [vargu] Av

piktai daręs warguseggīentins III 93_2 [vargusegījantins] PcPsAcAPM

piktas wargs III 79_{20} [vargs] NM, wargan III 51_{13} [vargan] A, wargans III 53_5 [vargans] AP ↗ *blogas*

pyktis (rūstybė) ↗ *nartas*

pylimas suppis E 327 [supis]

pilkas, šyvas sywan E 461 [sīvan]

pilnas pilnan III 69_{16} A

pilninti ↗ *pripilninti*

[176] Pr. [*petē*] yra *ē*-kamienis (nom. sg. fem.) – nomen collectivum „pečiaĩ", plg. (ne nomen collectivum) pr. *pettis* (E 106), žr. *mentė (peties)*.

[177] Pr. [pelvā] (nom. sg. fem.) yra nomen collectivum – „pelai".

[178] Pr. [pelanē] (nom. sg. fem.) yra matyt nomen collectivum – „pelenai".

[179] Dėl šio žodžio bei jo formos kilmės žr. p. 290, išn. 140.

pilvas weders E 122 [vēders] — *storas* drastus E 130 ↗ *skrandis*

pinigas pennega BPT; penningans III 33_9 [peningans] AP

pintis (= *Zunder*) pintys E 372 [pintis]

pyragaitis (kažkoks) solthe E 344 [sāltē]

pyragas lugis E 341 [lūgis]

pirkia, stuba stubo E 220 [stubā] ↗ *pirtininkas*

pìrma en pirmannin III 91_{13} [en pirmanin] Av[180]

pirmadienis ponadele E 18 [panadēlē]

pirmas pirmas I 5_2 NM, pirmas GrA 94

pirmasis pirmois III 27_5 [pirmuis][181] NMPm, pirmoi III 47_{14} [pirmui][181] NFPm, pirmonnis III 39_{16} [pirmunis][182] NMPm, pirmonnien III 89_3 [pirmun'an (-nen?)], pirmannien III 103_3 [pirman'an (-nen?)], pirmannin III 91_{13} [pirmanin] APm

pirštas pirsten E 115 [pirstan] ↗ *kojos pirštas* ↗ *žiedas (piršto)* — *kojos* ↗ *kojos pirštas*

piršto pilvelis ↗ *kojos piršto pilvelis*

pirtininkas stubonikis E 550 [stubānīkis] ↗ *pirkia*

pjautuvas piuclan E 547 [pjūklan] NA

plakis blingis E 577

plaučiai plauti E 126 [plautī][183] NF

plaukas scebelis E 69 [skebelis]

pláuti ↗ *nuplovimas*

plautis ↗ *plaučiai*

plekšnės stroysles E 582 [skrāislēs] NPF

plėnė pleynis E 75 [plēnis]

plėnys plieynis E 38 [plēnīs] NP

plėškė pleske E 253 [plēskē]

pliauska luckis E 640 [lukis]

plienas playnis E 521 [plainis] ↗ *skiltuvas*

plūgas plugis E 243 [plūgis]

plūgo peilis wagnis E 244 [vagnis]

[180] *en* + PmA (num. pron. acc. sg.).

[181] **pirmuis* „pirmasis" atsirado pagal **pirmui* „pirmoji" (plg. Endzelīns SV 71), kilusią iš **-ūjī* (ar **-ūjā*) < **-ājī*. Šita **-ūjī* trumpėjo į **-ūj* (akūtinis segmentas!) ir davė akūtinį diftongą (nors ir retą) **-uĩ*, plg. akūtinius, pvz., (diftongoidą) [o͝u] (*b-oū-ton*), (diftongus) [*aĩ*] (*aĩ-nan*), [*aū*] (*k-aū-lins*) ir kt. Tokį **uĩ* (būtent akūtinį, o ne cirkumfleksinį) A. Viliui buvo jau lengva parašyti raidėmis *oi*:*pirm-oi-s*, *pirm-oi* (III). Be to, diftongas **-uĩ-* (**pirm-uĩ-s*) arba (tarkim sau, kad buvo) **-ūi-* būtinai turėjo sutrumpėti (prūsų katekizmų kalboje), nes skiemuo **-muĩs* (**pir-muĩs*) resp. (?) **-mūis* neteko (gal ir niekada neturėjo?) kirčio: **pir-muĩs* (ar **-ūis*?) kirtį iš galūnės pagal *pirmas* „pirmas" atkėlė į šaknį. Lytyje *pirmois* (III) raidės *-o-* atsiradimą kitaip aiškina: Endzelīns 1. c., W. Schmalstieg. An Old Prussian Grammar, University Park and London 1974, 110.

[182] Greta acc. sg. [*pirmanin*] „pirmąjį" resp. [*-nen* (*-n'an*?)] pagal nom. sg. **pirmuis* „pirmasis" (žr. ankstesnę išn.) atsirado (plg. Endzelīns SV 71) ir acc. sg. [*pirmun'an* (*-nen*?)], o iš čia ir inovacinė nom. sg. [*pirmunis*] „pirmasis" su **-is* iš nekirčiuotos (*io*-kamienės) **-īs*.

[183] Pr. [*plautī*] (nom. sg. fem.) yra nomen collectivum — „plaučiai"

plūgo verstuvės valytuvas preartue E 249 [preiartvē] ↗ *arti*

po po I 7_{16}, pho I 13_{13} [pō (pa?)]; pō III 107_2

podukra poducre E 182 [pādukrē (ar pa-)]

pomėgis podīngan III 85_5 [padīngan] A

ponas ↗ *viešpats*

ponia supūni III 67_4 [zupūni[184]] NF, supana GrG 51 ↗ *viešpati*

posūnis passons E 181 [pasuns]

po to pansdau III 69_{28} [-nzdau]

potvarkis teikūsnan III 17_{20} AF ↗ *kurti* ↗ *tvarka* ↗ *patvarkyti*

povas powis E 773 [pāvis]

pradėti ↗ *pagauti*

pragaras pyculs E 10 [pikuls] N, pekollin I 7_{18} [pikulin], pykullien II 7_{18} [pikul'an (-len?)] A

prakaitas prakāisnan III 105_{14} AF ↗ *kaisti*

prakartas, lovys pracartis E 230 [prakartis]

prakeikimas perklantīsnan III 115_5 AF

prakeikti (III 105_{10}) ↗ *pasmerkti*

pralieti praliten II 13_{19} [pralītan], pralieiton III 75_{11} [praleitan], proleiton III 75_{17}, proleiton III 77_3 [praleitan] PcPtPaNA

prapuldyti ismaitinton III 43_{13} [izmaitintan] PcPtPaAM, ismaitint[185] III 113_{22-23} PcPtPaNA

prašyti ↗ *melsti*

pratinti iaukint III 17_{16} [jaukint] If

prausimas specte E 555 [spēktē[186]]; spagtas III 119_4 G, spagtan III 103_{9-10}, spagtun III 119_{19} A, spigsnā[187] III 63_2 NF, spīgsnan III 63_4 AF

prekė perdāsai III 33_{10} DF, perdāisan III 69_{17} AF

prekiavimas kāupiskan III 33_{11} AF

prìderamai preistallīwingi III 93_{24} [preistalīvingi] Av(NA)

prie pray I 15_1 [prai], prei I 7_{18}, prey II 7_{18}, prēi III 33_{11} [prēi], pri III 93_1

priekalas preitalis E 517 [preikalis]

priekalo trinka curpis E 519 [kurpis]

prieš preiken I 5_{22} [preīkan], prīkan III 69_{17}, prīkin III 95_{21-22}, prijki III 33_{16} [preīki], prīki III 39_4, emprijki III 87_{12} [empreīki][188]

prieš(ais) pirsdau III 63_{20} [-zdau]

priešais esąs emprijkisins III 115_1 [empreīkisents][189] (PcPsAc) NM, emprīkisentismu III 117_{1-2} D

priešas prēisiks III 79_{20} NM, prēisiki III 117_{11} D

[184] Su *-i* iš nekirčiuotos *-ī* (< **-ē*).
[185] Žr. p. 217, išn. 701.
[186] Su *-k-* < *-g-*.
[187] Su *-i-* iš nekirčiuoto -ī- (< **-ē-*); žr. p. 143, išn. 239.
[188] *en* + *prīki*.
[189] Žr. p. 218, išn. 707.

prieštarauti (widerstehen) emprīkistallaē III 97_4 [emprīkistalē] Ps3 ↗ *stovėti*; emprīkinblli III 125_9 [emprīkinbili], emprijkin billi III 125_{12} [empr^{e}īkinbili], emprijkin bille III 127_2 [empr^{e}īkinbilē] Ps1, 2 (,3) ↗ *byloti*

prievolė skallīsnan III 107_{10} [skalīsnan] AF ↗ *skolingas*

prigimtis pērgimnis III 115_{22} G, pergimie[190] III 115_2 [pergim(n)en] A ↗ *įgimtis*

priiñtina ennimewingi III 57_{16-17} [enimevingi] Av (NA)

– *‚malonu* enimumne[191] III 91_{18} [enimam(i)ni] Av (NA) ↗ *imti*

prijuostė odinė ↗ *tymas*

priklausyti perlānkei III 53_{12} Ps3

prinešti preipīst III 117_4 If

pripažinti ↗ *prisipažinti*

pripilninti erpilninaiti III 105_{27} Ip2P

prisiekti klantemmai III 29_3 [klantēmai (-t'amai?)] Ps1P

prisiimti enimmimaisin III 111_{14} [enimimaisin] Ps3R

pri(si)pažinti posinna III 65_9, 69_{10} [pazina] Ps1, 3, posinnimai III 29_5 [pazinimai] Ps1P, posinnāts III 125_7 [pazināts] PcPtPaNM

prižadėjimas preibillīsnā III 61_{7-8} [preibilīsna] NF, preibillīsnai III 61_6 [preibilīsnai] NPF

prižadėti preigerdawi III 39_5 [preigerdavi] Ps3

protas ispresnā III 45_9 [ispresnan] AF ↗ *supratimas*

prūsiškai prūsiskai III 17_{13} Av

prūsiškas prūsiskan III 17_{21} AF

puikuolis labbatīngins III 97_4 [labatīngins] AP ↗ *geras*

puodas košiamasis siduko E 353 [zidukā]

—*molinis* swixtis E 350 [zvikstis]

—*varinis (su kojomis)* nagotis E 349 [nagātis]

puodelis podalis E 351 [pōdalis]

puodšakės lanctis E 360 [lanktis]

puodukas ↗ *ąsotis*

pupa babo E 263 [babā][192] NF

pusė pausan III 115_{28} A ↗ *šalin* ↗ *trečiadienis*

pūslė dumsle E 134 [dumslē]

pušis peuse E 597 [pjausē]

pušnis (batas aulinis) pusne E 499 [pusnē][193]

pušnų dirželis paccaris E 502 [pakaris]

putà spoayno E 387 [spāinā][194]

putpelė penpalo E 770 [pempalā]

[190] Taisytina į *pergim(n)ien.*

[191] Žr. p. 183, išn. 470.

[192] Pr. [*babā*] (nom. sg. fem.) gal kartais yra nomen collectivum – „pùpos".

[193] Pr. [*pusnē*] (nom. sg. fem.) galėtų ¡būti ir nomen collectivum – „pušnys".

[194] Pr. [*spāinā*] (nom. sg. fem.) galėtų būti nomen collectivum – „pùtos".

R

ragas ragis E 705

— *kraujui traukti* ragusto E 552 [ragūstā][195] NF

raginti poskulīt III 85_{22} [paskulīt[196]] If, paskulīton III 87_{10} [paskulītun[196]] If, paskulē III 91_{12}; paskollē III 115_{16} [paskulē[196]] Ps3, poskulēwie[197] III 89_{7} [paskulē[196]] Ps3, poskuleis III 91_{20} [paskuleis[196]] Ip2 ↗ *skolingas*

raibas ↗ *dryžuotas*

raistas pannean E 288 [pan'an]

ramybė ↗ *taika*

ramstis stacle E 197 [staklē]

ramus ↗ *tylus*

ranka rancko GrG 21 [rankā] NF, rānkān III 83_{5} [rānkan], rānkan III 83_{10} A, rānkans III 79_{19} AP ↗ *dilbis* ↗ *rungas*

— *nuo peties iki plaštakos* irmo E 109 [irmā] NF

rankena (kalavijo) digno E 427 [dignā] NF

— *(plūgo)* laipto E 248 [laiptā][198] NF

rankenos bumbulas (kalavijo) kugis E 426 [kūgis]

rankos dilbis ↗ *dilbis*

rantas (odos juostelė) ansalgis E 506 [anzalis]

rąstagalys, trinka trupis E 634

rąstas saxsto E 631 [sakstā] NF

rasti ↗ *atrasti*

rašyti peisāi III 73_{21} Ps3, peisāton III 105_{21} [peisātan] PcPtPaNA ↗ *parašyti*

raštas peisālei[199] III 89_{1} NF, peisālin III 111_{13} A

ratas kelan E 295 NA ↗ *malūnratis*

[195] [*rag-ūstā*] „ragas, taurė (kraujui traukti)" =„įrankis kraujui traukti, padarytas iš nedidelio rago" (iš didelio rago ir negalima padaryti tokio įrankio!) yra priesagos **-ūst-* (subst. < adj.) vedinys iš **rag-as* „ragas" (> *ragis* E 705), plg. lie. dial. *lig-ūst-as* „liguistas" = „šiek tiek (nedidžiai) ligotas, nelabai (nedidžiai) sveikas", pr. (adj.) **kail-ūst-as* (>*kail-ūst-iskan* „sveikatą") „sveikas", atsiradusį, matyt, iš „sveikokas" (t. y. „ne toks, kuris didžiai, visiškai sveikas").

[196] Su *-ku-* iš nekirčiuoto **-kū-* (< **-kā-*). Žr. p. 151, išn. 278.

[197] Apkraipyta lytis (žr. Endzelīns. — FBR XII 172).

[198] Pr. *laipto* [*laiptā*] „plūgo rankena" (jeigu nėra iš **leiptā*) yra iš „tai, kas pridėta" = „tai, kas tarsi prilipinta" — priesagos **-tā* vedinys (su šaknies vokalizmo apofonija) iš balt. **leip-* „lipinti", egzistavusio greta balt. **lip-* „lipti, sich kleben" > lie. *lip-ti* „t. p." = la. *lip-t* „t. p.", taip pat sl. **lip-*„t. p." (> s. sl. *pri-lь-nąti* „prilipti" ir kt.). Čia turime ide. **l(e)ip-* „(pri)lip-(in)ti" [> toch. A *lip-* „pasilikti", got. *bi-leib-an* „t. p." (abu iš „prilipti") ir kt.], iš kurio baltų ir graikų dialektuose atsirado ir a) „kabintis" > „lipti, klettern" > lie. *lip-ti* „klettern", *liẽp-tas*, *láip-tas*, gr. αἰγί-λιψ „tik ožkų užlipamas" ir b) „kabintis ko" > „siekti ko" > „geisti, trokšti" > pr.-lie. **leip-* „geisti" (iš čia — „įsakyti", žr. p. 106, išn. 18), gr. λίπ-τομαι „geidžiu". Ide. **l(e)ip-* „lip(in)ti, (sich) kleben" yra iš senesnio „tepti" (> s. ind. *lip-* „tepti", gr. λίπ-ος „taukai", het *lip-* „tepti" ir kt.) < „glaistyti" < ide. **l(e)i-*(+ **-p-*) < **l(e)i-* „pilti, lieti; glaistyti" (iš seniausio „pilti, lieti"), žr. p. 290, išn. 143.

[199] Su *-ei* ⩽ **-ē*.

ratavežys kellewese MBS_2 [kelavez-]
ratlankis scritayle E 296 [skritailė]
raudonas wormyan E 463 [vārmjan], warmes GrG 91 (-92); vrminan III 119_{16} [ūrminan][200] A
raugas raugus E 691
raugė tunclis E 272 [kunklis]
raukšlėti ↗ *suraukšlėjimas*
raumenys peles E 111 [pelės] NPF
ravas rawys E 31 [ravis]
ražiena (resp. *šiaudgalys*) strambo E 274 [strambā] NF
regztis ↗ *máišė*
reikmė prewerīngiskan III 41_9 [praverīngiskan] AF, prewerīsnan III 53_{11-12} [praverīsnan] AF
replės raples E 520 [raplės] NPF[201]
ridinis, kočėlas noploz E 396 [nōplāts][202]
riebalai instran E 133
– *(uždaras)* mynsis E 380 [minzis] N
riešutas ↗ *buko riešutas*
riešutinė sarpis E 746
rykštė riste E 639 [rīstē]
rimtai stūrnawingisku III 115_{18-19} [stūrnavingisku] Av
rimtumas stūrnawiskan III 117_3 [stūrnaviskan] AF
rinkti ↗ *surinkti*
rišamasis diržas tarkue E 449 [tarkvē]
rišti ↗ *surišti* ↗ *užrišti*
riteris waldwico E 406 [valdvikā]
rodyti waidinna III 75_{16} [vaidina] Ps3 ↗ *parodyti*
rodytis waidinnasin III 113_{12} [vaidinasin] Ps3R
rogės ↗ *šlajos*
– *vienkinkės (su raitu vežiku), važis* wessis E 308 [vezis]
romėnas rômerins III 63_{23} [remerins] AP
rūbai rūkai III 53_{12} NP, rūkans III 41_6 AP
rūbo gniužulas praustis kekulis E 495
rudas cucan E 465 [kunkan]
ruduo assanis E 14 [asanis]
rugys rugis E 258 N[203], roggis GrG 12, ruggis GrA 8
rūgštus pienas ructandadan E 690 [rūktan dadan] ↗ *pienas*

[200] Yra iš *vār-* [= *worm-(yan)* „raudonas" E 463].

[201] Plurale tantum.

[202] Pr. *noploz* [*nōplāts* ar *nā-*] „ridinis, kočėlas" < **nōplātas* (ar [*nōplāss*] < **nōplāsas*) yra **-ta-* vedinys iš **nōplā-* „kočioti" = „kočiojimu lyginti (audeklo ir pan. nelygumus)" = **nō* „ant, už" + **plā-* „spaudžiant daryti plokščią, ploną" = lie. *pló-ti* „t. p.", la. *plā-t* „t. p." ir kt.; čia pridera dar pr. *plo-nis* „grendymas (Tenne)" ir kt. Plg. Fraenkel LEW 628 s. v. *plonas*. Tas dalykas, kad „kočėlas" (E 396) yra tarp „kubilų" (E 393–394) su „dangčiu" (E 395) ir „statinės" (E 397) žodžių grupėje „smuklė" (E 382–403), rodo: pr: *noploz* „kočėlas" (bei vok. *Wölger* E 396) čia pavartotas reikšme „į kočėlą panašus įrankis" [daromam alui kubile maišyti arba statinei (padėtai ant to kočėlo) stum(dy)ti].

[203] Gal čia yra *i*-kamienis nom. pl. [*rugīs*] „rugiai".

rūkas kupsins E 46 [kūpsins] N (AP?)[204]
rungas keleranco E 303 [kelarankā][205]
ruošti ↗ *paruošti*
rūpinąsis ↗ *siela besirūpinąs*
rūpinti ↗ *aprūpinti*
rūpintis surgaut III 69_{21} [zurgaut (zūrgaut?)] If
rupūžė gabawo E 779 [gabavā]
rūsčiai teisus stūrintickrōms III 37_{13} [stūrintikrōms] NM
rūstybė ↗ *nartas*

S

sagtis sagis[206] E 486 ↗ *pasaginė vinis*
saitas ↗ *balnakilpės diržas (saitas)*
sakai sackis E 598 [sakis]
sakalas valks E 711 [falks]
sakyti (= sagen) gerdant III 99_{22} [gerdaut] If, gerdawi III 113_5 [gerdavi] Ps1 (, 3), gerdaus III 67_{17} Ip2 ↗ *pasakyti* ↗ *apsakyti* ↗ *atsakyti*
sakramentas sacramentan I 13_1, sacramenten II 13_1, III 75_{18-19} [sakramentan] A
salatis rapis E 583
saldus pienas ↗ *pienas*
Saliamonas Salomon III 107_5
salyklas piwamaltan E 384 [pīvamaltan]
salyklo išspaudos piwenitis E 385 [pīvenīkis][207]
sąmalinė duona ↗ *duona sąmalinė*
samdininkas deināalgenikamans III 95_{6-7} DP ↗ *diena* ↗ *alga*
samtis ↗ *kaušas*
sąnarys kulkšnies ↗ *kulkšnies sąnarys*
santuoka pattiniskun I 5_{16} [patiniskun] AF, sallūban III 31_{17} [sal'ūban], salaūban III 99_{6-7} [sal'^{o}ūban] A, salobisquan II 5_{17} [sal'^{o}ūbisk^{v}an], sallaūbiskan III 109_7 [sal'^{o}ūbiskan] AF
santuokinis salūbiskan III 99_9 [sal'ūbiskan] A
santuokiškai salūbiskai III 107_{24} [sal'ūbiskai] Av
santuokos knyga sallūbs laiskas III 99_{1-2} [sal'ūbslaiskas][208] ↗ *knyga*
santuokos moteris salaūbaigannan III 107_6 [sal'^{o}ūbaigenan] A, sallūbi gennāmans III 93_{11} [sal'ūbigenāmans] DP
santuokos padėtis sallubai busennis III 101_5 [sal'ūbaibūsenis] N
santuokos vyras sallūbaiwīrins III 93_4 [sal'ūbaivīrins] AP
santūrus ↗ *nuosaikus*

[204] Pr. *grumins* (E 51) ir *kupsins* (E 46) galėtų būti *i*-kamienės acc. pl. formos (t. y. nom. pl. „griausmai" resp. „rūkai").

[205] T. y.: „rato ranka".

[206] Žr. p. 264, išn. 48.

[207] Čia suminkštintas [-*k*'-] yra nugirstas kaip [-*t*-] (dėl priebalsių pr. **k'* ir **t'* „sumaišymo" žr., pvz., p. 30, išn. 109). Pr. [*pīvenīkis*] yra priesagos **-enīk-* vedinys iš pr. **pīv-* „alus". Žr. *alus*.

[208] Gen. sg. (?) + nom. sg. (ar pl.).

Sara Sara III 93_{13} [zara]
sargas ↗ *buto sargas*
sarginis šuo ↗ *šuo*
sau sebbei III 103_{10} [sebei]
saugoti kūnti III 103_{19} Ps3; warbo GrG 95 ↗ *pasaugoti*
saulažuvė ↗ *blizgė*
saulė saule E 7 [saulē]
sausai sausai III 121_{7} Av
sausas sausā III 119_{17} [sausan] A ar Av (NA), sauson GrG 17, sawse GrA 13
savaitė sawayte E 16 [savaitē] ↗ *trečiadienis*
savas swais III 51_{20} [svajs] NM, swaia III 85_{2} [svajā] NF, swaisei III 87_{18} [svaisei] G, swaiāsmu III 27_{3} [svajāsmu] DM, swaiai III 115_{2} [svajai] DF, swaian I 7_{12} [svajan] A, swaimans I 13_{6}, swāimans III 87_{13} [svāimans] DP, swaieis III 119_{16} [svajais] DP (Av)[209], swaians I 11_{10}, swayiens II 11_{11} [svajans] AP
save sien III 49_{1} [sen] A
savo ↗ *savas*
sąžinė powaisennis III 91_{5-6} [pavaisenis] G, powaisemnen III 73_{2} [pavaisen'an (-nen?] A
sėdėti sindats I 9_{1-2}, syndens II 9_{2} [sindants] PcPsAcNM
sedula sidis E 613 [si- (zi-?)]
sėkla semen E 256 [sēmen]
sekmas sepmas I 5_{18}, septmas II 5_{18} NM
sekmadienis nadele E 17 [nadēlē]
sekmasis (sekmas) septmai III 57_{1} NFPm
sekti rīpaiti III 89_{10} Ip2P, rīpintin III 85_{11} PcPsAcA, rīpintinton III 83_{13} [rīpintin'an] PcPsAcPmA ↗ *susekti*
sėlenos clines E 336 [klīnēs] NP
semti kniēipe III 107_{7} [knēipe] Ps3
senas vrs III 63_{14} [(v)ūrs][210] NM, vremmans III 115_{9} [(v)ūramans] DPM, vrans III 115_{12} [(v)ūrans] AP ↗ *senesnis*
senelė ane E 172 [anē]
senelis thetis E 171 [tētis]
senesnis vraisins III 31_{3} [(v)ūraisins], vraisans III 87_{25} [(v)ūraisans] APM ↗ *senas*
seniūnas hôfftmannin III 91_{26} [eftmanin(?)] A
septintas ↗ *sekmas*
sergėti ↗ *apsergėjimas* ↗ *sargas* ↗ *pasergėti*
sėsti sīdons III 43_{4} [sīduns], sīdans III 127_{13} PcPtAcNM ↗ *sodinti*
sesuo swestro E 174 [svestrā], schostro GrA 70
— *motinos, tėvo* ↗ *teta*
-si -si III 55_{12}, -sin I 9_{16}; sien III 49_{4} [sen] ↗ *save*

[209] T. y. dat. (pl.) < „instr.-loc." (pl.). Senoji *o*-kam. balt. „instr.-loc." (pl.) **-ais* (žr. V. Mažiulis. Baltų ir kitų ide. kalbų santykiai, p. 234 tt.) išliko formoje *swaieis* [*svajais*] dėl to, kad ji buvo frazeologizme (resp. jame užsikonservavo) pr. „su (visais) savais(iais)" = *sen wissan swaieis*, plg. rus. *восвоясu* „pas savuosius"

[210] Pr. [(*v*)*ūrs*] yra iš **vāras*.

sidabras siraplis E 524 [sirablis] N, sirablan III 43_{17} A
siekti kackint III 99_{7} [kakint] If, kackinnais III 117_{27} [kakinais] Ip2
siela dusi E 153 [dūsī] N, dūsin III 41_{3}; daūsin III 57_{7}, doūsin III 79_{18} [d°ūsin] A ↗ *dvasia*
siela besirūpinąs dūsaisurgawingi III 87_{14-15} [dūsaizurgavingins] AP ↗ *rūpintis*
siena seydis E 198 [zeidis]
sietas baytan E 346 [saitan]
sietynas paycoran E 6 [paitāran]
sija sando E 200 [sandā?][211]
silkė sylecke E 575 [silekē (-ikē?)]
silpnas, silpnesnis ↗ *silpniausias*
silpniausias vcka kuslaisin III 93_{7} [(v)uka kuslaisin] A
siūlas awilkis E 472 [auvilkis], schuto GrG 76
— *storas, dervuotas* schumeno E 507 [šūmenā] NF
— *suktinis* ↗ *suktinis siūlas*
siūlė widus E 508 [vidus][212]
siųsti ↗ *atsiųsti*
siutinti ↗ *nirtinti*
siuvėjas scrutele E 473 [skrūtelē]
siuvikas ↗ *batsiuvys*
skaičiavimas ↗ *atsiskaitymas*
skaičius gīrbin III 121_{5} A
skaisčiai skīstai III 33_{1} Av, skijstan III 49_{5-6} [sk^{e}īstan] Av (NA)
skaistumas skīstieskan III 63_{19-20} [skīstiskan] AF
skaistus skijstan III 127_{10} [sk^{e}īstan] A ↗ *švarinti*
skalikas scalenix E 702 [skalenīks]
skambėti kaltzā III 77_{7} [kalsā] Ps3, kelsāi III 61_{6} [kelsāi (kal-?)] Ps3
skambiai kaltzīwingiskai III 49_{5} [kalsīvingiskai] Av
skambus kalsīwingiskan III 41_{12} [kalsīvingiskan] AF
skandinti ↗ *nuskandinti*
skapas (avinas) stabs E 680 [skaps]
skara pasto E 494 [pastā]
skaudinti wargē III 69_{6} [vargē] Ps3
skausmas gulsennin III 105_{2} [gulsenin],

[211] Pr. *sando* [*sandā*?] „sija" < *„sudėjimas, sujungimas" (plg. lie. *sijà* < *„siejimas, rišimas", žr. Fraenkel LEW 756) — iš **san* „su" + **-dā* [su **-d-* = **d*(*ē*)- „dėti"], plg., pvz., lie. dial. *indà* „indas" (kilęs iš *in* „į" + „dėti", žr. Skardžius ŽD 100). O gal *sando* = [*zandā*] „žandas" (?), čia (E 200) atsiradęs maždaug taip: E autoriaus informantas žodžio (vok.) *Balke* „sija" (E 200) nenugirdo (ar nesuprato) ir dėl to sumaišė su žodžiu (vok.) *Backe* „žandas".

[212] Pr. [*vidus*] „siūlė" yra „peltakys" = „dygsniavimas" < *„gręžiamas dūrimas, (į)terpimas ko į ką" — galūnės vedinys iš balt. **vid-* „gręžimu durti, (į)terpti", iš kurio turime ir lie. *vid-ùs* = la. *vidus* „vidurys" [< „tarpas" < *„gręžimas, (į)terpimas"]: ags. *widu* „miškas; medis" ir kt. (< *„tarpas", žr., pvz., Pokorny, Idg. etym. Wrtb., 1177). Visur čia slypi ide. **u̯idh-* (gal buvo ir ide. dial. **u̯id-*) „gręžimu (į)terpti" = „gręžti" (> s. ind. *vidh-yati* „gręžia" ir kt.) resp. „gręžiamu įterpimu atskirti ką nuo ko" = „atskirti" [> pr. *widd-ewū* etc. „našlė" < *„atskirtoji nuo vyro, jam mirus", s. ind. *vidh-u-* „vienišas" ir kt.]. Toliau, šis ide. **u̯idh-* laikytinas priesagos **-dh-* vediniu iš ide. **u̯ĕi-*/**u̯ī-* „gręžti, sukti(s), lenkti(s)".

gulsennien III 105_3 [gulsen'an (-nen?)] A ↗ *blogis* (III 31_{13})
skausmingas powargewingiskan III 57_{11} [pavargevingiskan] A ↗ *atgaila*
skelbti ↗ *apsakyti*
skersaplautis kalpus E 302
skęsti ↗ *nuskęsti*
skeveldra, atplaiša spelanxtis E 642 [spelankstis][213]
skydas staytan E 421 [skaitan]
skiedra stolwo E 641 [skālvā]
skylė (statinės) dulsis E 399 [dulzis] ↗ *nósiaskylė*
skiltuvas panustaclan E 370 [panustaklan][214] ↗ *ugnis* ↗ *plienas*
skinkis (alus) scinkis E 388 [skinkis] ↗ *alus*
skyrius sklaitinsnan III 101_8 AF ↗ *skirti (= scheiden)* ↗ *perskyrimas*
skirpstas skerptus E 626
skirti (= *bescheren*) ↗ *paskirti*
– (= *scheiden*) sklaitint III 109_3 If ↗ *išskirti* ↗ *bet* ↗ *ypatingas*
sklastas ↗ *viršugalvis*
skląstis (sukamasis) ↗ *sukavielas*
sklypas gasto E 238 [gastā]
skola auschautins I 11_3, āuschautins III 53_{20-21} [āušautins] AP
skolingas schkellānts III 41_{16-17}, skellants III 67_{19} [skelānts] (PcPsAc) NM, skellāntei III 37_7, skellāntai III 87_{16}, [skelāntai] (PcPsAc) NPM ↗ *prievolė* ↗ *raginti*
skolininkas auschantnikamans I 11_4 [aušautnīkamans], anschautinekamans II 11_{4-5}, auschautenikamaṇs [aušautenīkamans] DP ↗ *patikėti*
skrandis weders E 132 [vēders] ↗ *pilvas*
skrebėti ↗ *kailiniai*
skrytis ↗ *ratlankis*
skroblas stoberwis E 594 [skābervis]
skruostas, žandas laygnan E 98 [laiknan][215] ↗ *asla, grindys* ↗ *smakras* ↗ *kaklas*
skruzdė saugis E 791 [saugis?]

[213] Žr. p. 281, išn. 105.

[214] Žodį sudaro „ugnis" + „plienas".

[215] Pr. *laygnan* = [*laiknan*] „skruostas" (turbūt neutr.) < **leiknan* „t. p." (Būga RR III 109) yra iš *„(iš)linkimo", — šaknies balt.-sl. **leik-* „lenkti, linkti" (iš čia galūnės vedinys sl. *likъ* „skruostas, veidas") su priesaga *-na-* vedinys = lie. dial. *líeknas* „raistas" < *„(i)linkimas" (žr. dar p. 291, išn. 143). Iš „(iš)linkimo" atsirado ir la. *vaĩgs* „skruostas, veidas" (su ide. **u̯ĕi-*, žr. p. 264, išn. 48), vok. *Wange* „t. p." ir kt. Plg. lie. *skrúostas* < *„(iš)lenktas (nu)pjovimas" < *„(nu)pjovimas"; plg. dar pr. *scalus* „smakras" (E 99) = [*skalus*] < *„išlenktas (nu)skėlimas" < *„(nu)skėlimas" – galūnės vedinį iš pr. **skel-* „skelti"; arba pr. *winsus* „kaklas" (E 102) = [*vinzus*] < *„(su)rišimas, (su)jungimas". Pr. **skalus* „(nu)skėlimas": **skel-* „skelti" = pr. **talus* „(pa)klojimas, (pa)tiesimas" (> *talus* „asla, grindys" E 207): **tel-* „kloti, tiesti". Dėl tokių galūnės *-us* vedinių plg.: pr. *dangus* = lie. *dangùs* < *„(iš)lenkimas", pr. (E 120 *grauwus*=) **gravus* „šonas" < [*„šonas tam tikrõs iškilumõs (kranto, krūvõs ir pan.), atsiradusios dėl nuogriuvų (resp. nubyrėjimų)"] „(nu)griuvimas, -griovimas" [= „kritimas resp. metimas, sukeliantis tam tikrą trupėjimo (dūžimo, byrėjimo) resp. trupinimo (daužymo) triukšmą"].

slanka geasnis E 753 [gēsnis]
– *didžioji* slanke E 754 [slankē]
slėnis lindan III 57_{11} A, padaubis E 30 ↗ *dauba*
slenkstis pocorto E 195 [pakārtā (pǎkurtā?)]
sliekas slayx E 785 [slaiks]
slyvos sliwaytos E 619 [slīvaitās] NPF
– *aitriosios* ↗ *kryklės*
sloga welgen E 157 [velgen][216] ar [velgan][217]
smakras scalus E 99 [skalus][218]
smegenys mulgeno E 74 [muzgenā]
smėlis sixdo E 26 [zigzdā]
smūgis brokis E 165 [brukis]
smuklė karczemo E 382 [karcemā], kreitzno GrG 77
snarglys snoxtis E 88 [snākstis]
sniegas snaygis E 55 [snaigis], sneko GrA 64
snukis āustin III 89_2 A
sodinti (statyti, dėti) sedinna III 89_{22}, saddinna III 97_{11} [sadina][219] Ps3 ↗ *įsodinti*
sora prassan E 266 [prasan]
sotinti sātuinei III 83_{10} [sātvinei] Ps2
sparas ↗ *gegnė*
spenys spenis E 119
spyna somukis E 537 [zāmukis]
spyruoklė užrakto ↗ *užrakto spyruoklė*
spjauti wimbis GrG 37, wynis GrA 16, wyms GrH
sprandas passoles E 79 [pazulis?]
stalas stalis E 219 NM, stallan III 83_{6-7} [stalan] A
starta geltonoji sixdre E 737 [zigzdrē]
statinė kanowe E 397 [kanavē]
statyti ↗ *sodinti*
stebulė nabis E 297 ↗ *bamba*
stebuliškas velenas nawetto E 323 [nabetā] ↗ *stebulė*
sterkas starkis E 564
stiklas sticlo E 401 [stiklā][220], glasso GrA 87
stinta malkis E 579 [malkis?]
stipinas rogių stibinis E 310
stipriai sparts III 107_5 Av[221]
stiprybė spartin III 45_{10} A ↗ *galia*
stiprinti spartint III 117_{10} If, schpartina III 51_{18}, spartinno III 129_{19} [spartina], spartina III 71_{10} Ps3 [spartina] ↗ *pastiprinti*
stiprumas spartisku III 85_6 NF
stiprus sparts III 87_{10} NM
stirna sirwis E 653 [sirvis]
stogas stogis E 204 [stāgis] ↗ *daržinė*
stoginė ilmis E 234

[216] *ē*-kamieno acc. sg.
[217] *o*-kamieno nom.-acc. sg. (neutr.) ar acc. sg.
[218] Žr. p. 311, išn. 215.
[219] Su *sa-* iš nekirčiuoto **sā-* (ar iš senovinio **sa-*?).
[220] Pr. [*stiklā*] (nom. sg. fem.) gal yra nomen collectivum – „stiklai".
[221] Pr. *sparts* galėtų reikšti ir „stipriau" ir būti kildinamas iš adv. **spart-is*, plg. *tūls* „daugiau" (žr. p. 264, išn. 49).

stoti ↗ *pastoti*
stovėjimas stallīsnan III 117_{12} [stalīsnan] AF ↗ *viršininkystė*
stovėti stallit III 83_{20} [stalīt] If, stallā III 63_{21} [stalā] Ps3, stalle III 73_{19} [stalē] Ps3, stallēmai III 35_{12} [stalēmai] Ps1P, stallēti III 125_{4} [stalēti] Ps2P, stalliuns III 97_{21} [stalīvuns] PcPtAcNM ↗ *atlikti* ↗ *prideramas* ↗ *prieštarauti* (= *widerstehen*) ↗ *vadovauti* ↗ *stovinčiai*
stovykla liscis E 412 [līškis][222]
stovinčiai (stovint) stānintei III 79_{7}, stāninti III 81_{7} ↗ *stoti* ↗ *stovėti*
strazdas tresde E 728 [trezdē]
– *juodasis* seese E 729 [sēzē]
– *smilginis* picle E 730 [pīklē]
strėnos straunay E 136 [stranai]
stropumas ↗ *jautrumas*
stuba ↗ *pirkia*
stumbras wissambs' (= wissambris) E 648 [vizambris]
stumti ↗ *nustumti*
su sen III 29_{1}
sudėtas senditmai III 83_{5} [sendītmai][223] DF
sudėti senditans III 83_{19} [sendītans] PcPtPaAP
sudie sanday GrG 96 ↗ *su* ↗ *dievas*
sujungti sendāuns III 109_{2} [sendāvuns] PcPtAcNM ↗ *duoti*
sukavielas aloade E 541 [alādē][224]
sukti ↗ *atleisti (atsukti)*
suktybė wīngriskan III 35_{11} [vīngriskan] AF
suktinis siūlas schutuan E 471 [šūtvan]
sukurstyti ankaitītai III 55_{22} PcPtPaNPM ↗ *kaisti*
sukurti patickots I 7_{13} [patikuts] PcPtPaNM ↗ *kurti*
sukutis (durų ar grandinės) ↗ *sukavielas*
sulaukti sengidaut III 121_{12} [sengīdaut] If, sengijdi III 119_{4} [seng^{e}īdi] Ps3
sultinys (mėsos) iuse E 377 [jūsē]
sūnėnas sunaybis E 175 [sūnavis]
sunkinimas ↗ *apsunkinimas*
sunkinti ↗ *apsunkinti*
sunkus ↗ *nėščias kūnas*
sūnus sones GrG 98; sunos I 11_{13} [sūnus], sounons II 11_{14-15} [s^{o}ūnus (s^{o}ūnaus?)] G, saūnas III 59_{16}, soūnas III 71_{20} [s^{o}ūnas] G, sunun I 7_{12} [sūnun], soūnon III 41_{22} [s^{o}ūnun] A, soūnan

[222] Žr. p. 31, išn. 116.

[223] Jeigu kirtis pirmajame skiemenyje, tai – [senditmai]. Pats **sendītmai* galėtų būti iš **-dītimai* (dat. sg. fem.) – priesagos *-im-* vedinys iš **dēta-* „dėtas" (priesagos *-ta-* participijai daugeliu atžvilgių panašūs į adjektyvus), plg. pr. **aukt-imas* „aukštas" (*aucktimmien*), lie. dial. *lýg-imas* „lygus" ir pan.

[224] Pr. *aloade* (kaip ir vok. *Haspe*) bus buvęs polisemiškas resp. verstinas žodžiu lie. *sukavičlas* tokiomis pastarojo reikšmėmis (žinomomis tarmėse): „durų sukutis" (DLKŽ, s. v. *sukutis* 3) resp. „sukamoji skląstis", „durų vyrius" (op. cit., s. v. 2 *vyrius*), „grandinės sukutis" (op. cit., s. v. *sukutis* 2).

III 79_{12}, saūnan III 123_{23} [s°ūnan] A ↗ *berniukas*

suolas sosto E 218 [sāstā (sōstā?)]

suprantama(i) isspretīngi III 95_{2-3} [ispretīngi] Av (NA)

suprasti isprestun III 113_{13} [isprestun] If, poprestemmai III 65_{22} [paprestemai] PsIP

supratimas isspresnān III 93_{6}, isspresnan III 101_{3} [ispresnan] AF, isspressennien III 41_{4}, isspressennen III 67_{11} [ispresen'an (-nen?)] A ↗ *protas* ↗ *nutarimas*

suraukšlėjimas senskrempūsnan III 103_{12-13} AF

surinkti (subendrinti) empijrint III 115_{17} [emp^{e}īrint][225] PcPtPaNA ↗ *bendrija*

surinkti senrīnka III 45_{16} Ps3

sūris suris E 688 [sūris], sur GrG 60

surišti senrists III 59_{9} PcPtPaNM

susekti serrīpimai III 113_{18-19} PsIP ↗ *sekti*

susilaikantis ↗ *nuosaikus*

susilaikyti etlāikusin III 99_{13} Ps3 ↗ *laikyti*

sutrauktas pienas ↗ *pienas*

sutrukdyti andeiānsts III 93_{9} [audejānts] PcPtPaNM

sutuokėjas lūbeniks III 99_{21}, lūbnigs III 107_{12} [l'ūb(ę)niks] N

sutuokimas salūbsna III 99_{16} [sal'ūbsna] III 99_{16} NF

sutuoktinė, žmona sallūban III 33_{3} [sal'ūban], salūbin III 107_{15} [sal'ūbin] A

sutuoktuvių (knyga) lubi- III 17_{19} [l'ūbi-][226]

sutvėrimas pērgimmans III 41_{3} [pērgimans] AP

suvedžioti perweddā III 55_{20} [pervedā] Ps3

sužinoti ↗ *pažinti*

sveikas kails $MBS_{4,6}$, kayle BPT_{1}

sveikata kailūstiskun[227] III 53_{16} AF

sviestas anctan E 689 [anktan], ancte GrG 61

svietas (pasaulis) swetan E 792 [svētan], swītas III 51_{17} [svītas] G, swetan I 11_{11} [svētan], swytan II 11_{12}, swītan III 59_{14} [svītan] A, switai III 55_{19} [svītai][228] NPM

svietiškas swītewiskan III 89_{15} [svīteviskan] AF

[225] Žr. p. 220, išn. 720.

[226] Sudurtiniame žodyje.

[227] Priesagos vedinys iš adj. **kailūsts*, plg. dar p. 306, išn. 195.

[228] Lytį (III 55_{19}) *stai switai* (iki šiol neišaiškintą) reikia laikyti pluraline, t. y. *o*-kam. nom. pl. (masc.) lytimi, kurios čia atsiradimą – okazionalų išvertimą iš singularinės vok. *die Welt* „svietas (pasaulis)" nesunkiai suprantamu būdu nulėmė šie faktoriai: a) vok. *die Welt* artikelis nom. sg. fem. *die* „ta" = nom. pl. masc. *die* „tie" = nom. pl. fem. *die* „tos" semantiškai atitiko pr. **nom. sg. fem.** *stai* „ta" (iš nekirčiuotos **stāi*) = **nom. pl. masc.** *stai* „tie" = nom. pl. fem. *stai* „tos", b) buvo atvejų su *ā*-kamiene subst. (ir adj.) pr. nom. sg. fem. *-ai* (iš nekirčiuotos **-āi*) = nom. pl. fem. (*genn*)*-ai* (nekirčiuota *-ai*) = (*o*-kamienė) nom. pl. masc. (*wijr*)*-ai*, c) pr. **svīta-*

Š

šaka wipis E 630 [vipis]
šaknis sagnis E 629 [saknis]
šaliñ preipaus III 71_{22} Av ↗ *pusė*
šalinė coaris E 232 [t(v)āris]
šalmas salmis E 420
šalna ↗ *šerkšnas*
šalta salta GrG 47 Av (NA)
šaltinis apus E 64
šaltis ↗ *pašalimas*
šamas kalis E 569
šapalas dubelis E 581
šarka sarke E 725 [sarkē]
šarmas sirmes E 554 [sirmēs] NP ar [sirmis?]
šarvai brunyos E 419 [brun'ās] NP
šauksmas wackis E 415 [vakis]
šaukštas lapinis E 359
šaukti ↗ *apšaukti* ↗ *įšaukti* ↗ *pašaukti* ↗ *kviesti*
šaunus dirsos GrG 97
– *(kaip viešpats)* rikijiskai III 103_{11} NF ↗ *viešpats* ↗ *geras* ↗ *padorus*
šaunumas (kaip viešpaties) rikijwiskan III 65_3 [rik^{e}īviskan] AF
šeimyna seimīns III 83_4 N, seimīnan III 37_4 A
šeimininkas ludis E 185 [l'ūdis] ↗ *buto tėvas*
šeimininkė ludini E 186 [l'ūdinī]
šėkas schokis E 283 [šākis]
šelmis maiters GrG 99
šen schien III 123_{21} [š'an] Av
šepetys coestue E 559 [kāistvē] ↗ *šukos*
šerkšnas grosis E 58 [grōsis]
šermukšnis karige E 610 [karigē]
šermuonis gaylux E 661 [gailuks]
šeškas naricie E 664 [naritis]
šeštadienis sabatico E 23 [sabatikā]
šeštas wuschts I 5_{16} [(v)ušts] N, vschtan III 63_{23} [(v)uštan] A
šeštasis vschtai III 55_{13} [(v)uštai] NFPm
šėžė ↗ *strazdas juodasis*
šiandieną schindeinan I 11_{1-2} [šin deinan]; schian deynan II 11_2, schan deinan III 53_2 [š'an deinan] Av
šiaudai salme GrG 65 ↗ *šienas*
šiaudas craysi E 275 [kraisī] ↗ *šienas*
šiek tiek delli III 85_{17} [deli] Av
šienas crays E 289 [kraiss] ↗ *šiaudas*; kraise GrG 64 ↗ *šiaudai*
šilas ↗ *tyrai*
šilko apdangalas silkasdrūb' (= silkasdrimbis) E 484
šyna plūgo miskilis E 246 ↗ *šyna rato*
šyna rato nuskils E 299 ↗ *šyna plūgo*
širdingai sīrisku III 55_{11} Av
širdis seyr E 124 [sēr] N, sīras III 95_{10} G, sīru III 115_{19} D, sijran III 65_{23} [s^{e}īran], sīran III 95_{14} A, sirans III 77_{19} [sīrans] AP

„svietas" buvo ne fem. (plg. jo slaviškąjį originalą), d) egzistavo tam tikras formų panašumas tarp vok. nom. sg. *die Welt* (III 54_{17}) „svietas" (fem.!) ir nom. pl. *die Wort* (III 60_5) „žodžiai" (ne fem.!).

širšulas sirsilis E 790
šis schis I 13_{17} [šis] NM, sis II 13_{17} NM, schisses[229] III 125_3 [šise] GM, schiēise III 41_9 [šēise] G, schisman[230] III 125_4 [šisma] D, schismu III 113_9 [šismu] D, schissai III 125_3 [šisai] DF, schan I 5_6 [šan], schian II 11_2 [š'an] A (M, F), schai III 75_{16} [šai] NPM, schiēison III 111_{14} [šēisun] GP, schins III 37_9 [šins], schans III 77_{14} [šans] AP*
šitaip titet III 37_{11}, titat III 57_{18} [tītet] Av
šitoks ↗ *toks*
šyvas ↗ *pilkas*
šlajos slayo E 307 [slajā][231]
šlaunis slaunis E 139
— *grąžulo* slaune E 300 [slaunē][232]
šliaužioti līse III 107_3 [līze] Ps3 ↗ *lįsti (į kur)*
šlyžys smerlingis E 568
šlovė smūnin III 31_5 [zmūnin] A ↗ *žmogus*
šlovinti smūnint III 29_{18} [zmūnint] If, somonentwey I 5_{13} [zmunintvei][233], smunintwey II 5_{13} [zmūnintvei][234] If, smuninais III 95_1 [zmūninais][234] Ip2 ↗ *gerbti*
šluota ↗ *klastyklė*
šmeižti perpettas waitiāmai III 35_1 [per petas vait'āmai] Ps1P ↗ *kalbėti (= reden)* ↗ *pečiaĩ*
šonas grauwus E 120 [gravus][235]
šoninė (mėsa) ↗ *mėsa šoninė*
— *(vežimo lenta)* grawyne E 304 [gravinė] ↗ *šonas*
šonkaulis grabwe E 121 [gravė] ↗ *šonas* ↗ *šoninė (vežimo lenta)*; grēiwakaulin III 101_{13-14} [grēivakaulin (kr-?)] GP(=A)
šukos coysnis E 557 [kāisnis] ↗ *šepetys*
šulas sulis E 196
šunmusė pistwis E 784 [pisevis][236]

[229] Turbūt *schisse*, gavęs *-s* iš tolesnio pr. genityvo su *-s* arba iš vok. *diese-s* (III 124_2).
[230] *schisma*, gavęs *-n* iš tolesnių akuzatyvų su *-n*. Apie antros galūnės lipdymo atvejus plg. Palmaitis. — Batistica, 1980 (XVI), 19—24.
[231] Pr. [*slajā*] (nom. sg. fem.) yra nomen collectivum — „šlājos".
[232] Pr. [*slaunē*] (nom. sg. fem.) yra turbūt nomen collectivum — „šlaunys (grąžulo)".
[233] Dėl balsio [*-u-*] kiekybės žr. p. 252.
[234] Gal čia buvo (?) ne [*-ū-*], o [*-u-*] — trumpas (nekirčiuotas) balsis, plg. ankstesnę išn.
[235] Žr. p. 311, išn. 215.
[236] Pr. *pistwis* (E 784) taisau į *pisewis* — plg. *pantwcko* (E 352), taisomą į *penewcko*. Pr. [*pisevis*] (*-is* turbūt vietoj senesnės **-as*) < **pisevas* „šuninis" yra priesagos **-ev-as* (dėl jos žr. Endzelīns SV 44) vedinys iš pr. **pis-* „šuo" (= s. sl. *пьсъ* „šuo, nec"). Pr. **pisevas* (masc.!) „šuninis" > „šunmusė" iš pradžių buvo asocijuojamas ne su pr. **musā* (fem.!) „musė" (> *muso* E 782), o, pvz., su pr. **kusīs* (masc.!) „uodas" (> *cussis* E 783), plg. Bezzenbergerį (KZ XLIV 330), nors nei jam, pagaliau nei Trautmannui (AS 400), nei Endzelynui (SV 227), nei kitiems lytis pr. *pistwis* (E 784) dėl *-t-* nebuvo aiški.

šuo sunis E 703, songos GrG 8, sangor GrH ↗ *šunmusė*

– *pėdsekys* slidenikis E 701 [slīdenīkis]

– *sarginis* wuysis E 704 [vuizis]

švarinti skijstinnons III 103_9 [sk^{e}īstinuns] PcPtAcNM, skijstints III 115_3 [sk^{e}īstints] PcPtPaNM ↗ *skaistus*

švarkas wilnis E 477 [vilnis][237], wilna GrA 48 [vilnā], wistna GrG 23

švelnokas preitlāngus III 87_5 [preilāngus][238] NM ↗ *lengvas*

šventas swints III 39_{10} [svints] NM; swente MBS_1 [svent-]; swintai III 103_{13-14} [svintai] NF (? Av?), swinte I 11_{14} [svintas][239], swyntas II 11_{15} [svintas] G, swintan I 7_{14}, swinton III 43_{17} [svintan] A, swintai III 49_6 [svintai] NPM, swintan I 9_8 [svintan] GP

šventasis swintickens III 133_{8-9} [svintik'ans (-kans?)] AP

šventinis lankenan I 5_9 [lānkinan], lānkinan III 29_8 A

šventinti swintintwey I 5_{10} [svintintvei] If, swintina III 45_{17} [svintina] Ps3, swintinai III 51_{15} [svintinai] Ps3, swintinons III 45_{14}, swintinnuns III 119_{26} [svintinuns] PcPtAcNM, swintints I 9_{14}, swyntits II 9_{14} [svintints] PcPtPaNM

šventumas swintiskan III 45_2 [svintiskan] AF

švęsti ↗ *šventinti*

šviesa swāigstan III 35_{13} [svāikstan (zvāikstan?)] A

šviesti ↗ *apšviesti* ↗ *pašviesti*

švinas alwis E 527 [alvis]

T

tačiau aber I 11_{16}, adder III 49_2 [ader]

tai di III $65_{15, 17}$ ↗ *tas* (NA)

taika packaien III 133_{19} [pakajan] A, packai III 121_7 D, packan III 71_{22} [pakan], packe III 53_{16} [pakan (-in?)] A

taikingai packawingi III 89_{8-9} [pakavingi] Av (NA)

taikus packīwingiskan III 91_{16} [pakīvingiskan] A

taip (Pr) ja III 57_{22} [jă]

taip (Av) tijt III 51_6 [t^{e}īt]; tyt III 125_5 [tīt]; tīt III 65_3

tai pat stan subban III 55_7 [stan suban] NA ↗ *tas* ↗ *pats*

taipogi, taip pat, irgi deyg I 13_{12} [d^{e}īg]; deygi II 13_{12}, dijgi III 75_7, dēigi[240] III 51_6 [d^{e}īgi] Av ↗ *irgi*

takas lonki E 800 [lunkī (lānkī?)]

takišys (užtvanka) takes E 328 [takess (takiss?)] NM

tą metą (, kai) stankīsman III 101_1 [stan kīsman] A (=Av) ↗ *metas*

tapti (= werden) wirst I 9_4, werst

[237] Žr. p. 262, išn. 38.

[238] Žr. p. 174, išn. 414.

[239] Arba *swinte* yra nom. sg. fem. su **-ă*, kilusia iš nekirčiuotos **-ā*?

[240] Taisytina į : deīgi.

I 15_1, wīrst III 17_{21}, wijrst III 43_6 [vīrst], wirsti III 101_{19} [virst + di][241] Ps3, wīrstmai III 55_{22} [vīrstmai] Ps1P, wīrstai III 117_{24} [vīrstai] Ps2P, wirse II 9_{14} [vīr(st)se[242]] Op3 ↗ *pastoti*

tarnaitė schlūsnikai III 89_{26} [šlūznikai][243] NF, schlūsnikin III 117_{18} [šlūznikin][243] A ↗ *merga (tarnaitė)*

tarnas schlūsnikan III 117_{19} [šlūznikan][243] A, schlūsinikai III 91_7 [šlūzinikai][243] NP ↗ *bernas (tarnas)*

tarnauti schlūsitwei III 41_{16} [šlūzitvei][244] If, schlūsi III 67_{21} [šlūzi] Ps1 (, 3), schlūsimai III 31_5 [šlūzimai][244] Ps1P, schlūsiti III 95_{16} [šlūziti][244] Ps2P, schlusilai III 43_{21} [šlūzilai][245] Op1 (, 3) ↗ *patarnaujančiai* ↗ *užtarnauti*

tarnavimas schlusien III 95_{11} [šlūzen (šlūz'an?)] A, schlusisnas III 85_{21} [šlūzisnas][244] GF

tarp sirsdau III 49_{10} [sirzdau]

tarti ↗ *balsas* ↗ *byloti*

tas, jis stas I 7_8; stes III 87_{22} [stas] NM sta I 9_{12}, III 27_8 NA, sta GrF, stan III 89_{13} NA, stā III 65_7 NF, stai III 47_{14} NFPm, stesse III 63_4 GM (, N), stessei III 51_{17} [stesei] G, stēisei III 35_3, steisei III 91_2 [stēisei] G, stēisi III 51_{16} G, stessias III 125_6, stessies III 123_{9-10} [stes'as] GF, stesma III 79_3, stasma I 13_{12}, stæsmu II 13_{12}, stessemu III 71_5 [stesmu], stesmu III 75_7 D, stēismu III 125_{10} DM, stessiei III 117_{29} [stes'ai] DF, stessei III 85_{5-6} [stesei] DF, steisei III 89_{17} [stēisei], steise III 91_{21} [stēise][246] DF, stan I $7_{14, 15}$, sten II 5_6, ston III 117_{10} [stan] A, staey I 5_1, stai III 27_1 [stāi] NPM, stēisan III 117_8 GP, steison III 53_{18}, steisons III 77_{16} [stēisun] GP, stēimans III 31_5, steimans III 67_2 [stēimans] DP, stans I 9_4, III 17_{13}, stæns II 9_4 [stans] AP ↗ *tai pat*

taukai tankis E 378 [taukis]

tauras tauris E 648

taurė kiosi E 402 [k'āsī] NF, kelchs I 13_{17} [kelks], kelks III 75_{10} NM, kelkis II 13_{17} NM, kelkan I 13_{13}; kelkin III 75_7 A

tauta amsis III 123_{13} [amzis]

tavas twais I 9_{14}, tways II 9_{14} [tvajs] NM, twayia II 9_{15-16}, twaiā III 79_{25} [tvajā] NF, twaias III 119_{21-22}, 131_{16} [tvajas] GM (, F), twaise I 5_6 [tvaise] GM, twaisei I 7_2 [tvaisei] GM, twaysis II 7_2 [tvaisis] GM, twaias III 131_{16} [tvajas] GF, twaiasei III 105_7 [tvajāsei] GF, twaiāsmu III 79_{1-2}, 105_4 [tvajāsmu] DM, twaian I 5_{12}, twayien

[241] [*virst* + *di*], turintis enklitinį pronom. *di* „man" (nom.-acc. sg. neutr.), reiškia „wird man".
[242] Su *-e* < *-ei*.
[243] Su [*-ni-*] iš nekirčiuoto **-nī-*.
[244] Su [*-zi-*] iš nekirčiuoto *-zī-*.
[245] Jeigu yra [*-zī-*] kirčiuotas, tai čia turime [šluzīlai].
[246] Su -e < *-ei*.

II 5_{22} [tvajan] A, twaians III 71_{19} [tvajans] AP
tàvo ↗ tavas
teisingai tickran III 81_{15} [tikran] Av (NA) *↗ tikras*
teisingas tickran III 119_{30} [tikran] A, tikrōmiskan III 45_{13-14}; tickrōmiskan III 35_{13} [tikrōmiskan] A *↗ tikras*; *teismas* līgan III 119_{11} A *↗ nuteisimas*
teisti līgint III 43_{6} If, leiginwey I 9_{4} [l^{e}īgintvei] If, leygenton II 9_{4} [l^{e}īgintun] If, līginton III 127_{15} [līgintun] If
teisus tickrōmai III 63_{8} [tikrōmai] NPM *↗ rūsčiai teisus*
tekėlas tackelis E 530 [takẽlis]
tempti ↗ traukti (tempti)
ten stwen I 13_{8} [stven]
terštumas ↗ nešvarumai (ausies)
testamentas testamentan I 13_{18}; testamenten I 13_{17-18} [testamentan] NA, testaments III 75_{10} NM
tęsti ↗ užtrukti
tęstis wēraui III 85_{2} [vēravi] Ps3
tešla singslo E 337 [zinkslā]
teta (motinos ar tėvo sesuo) moazo E 178 [māsā]
tetervinas tatarwis E 767 [tatarvis]
tėvai ↗ vyresnis
tėvas towis E 169 [tāvis] NM; thaus GrG 56, tawe GrA 24; tawas III 39_{12}, 47_{10} [tāvas] NM, tāwa III 47_{1} [tāva]; towe TN_{5}, thawe I 9_{12} [tāve] V, thawas I 9_{3}, tāwas III 59_{16} [tāvas] G, thawan I 5_{12}, tāwan III 29_{17} [tāvan] A, tawai III 93_{18} [tāvai] NP, tāwans III 37_{14} [tāvans] AP *↗ buto tėvas*
tėviškas tawiskan III 41_{12} [tāviskan] A
tėvo brolis ↗ brolis tėvo
tėvo sesuo ↗ teta
tyčiotis ↗ pašiepti
tiesẽ ↗ dešinė
tiesus ↗ tikras (= recht) ↗ dešinė
tik ter III 59_{7}
tikėjimas drôffs I 7_{8} [dr'uvs] N, druwis III 39_{11} [drŭvis] N, druwi III 61_{18} [drŭvi][247] NF, druwin II 7_{8} [druvin], druwien III 45_{14} [druven] A *↗ netikėjimas*
tikėti druwīt III 45_{10} [druvīt] If, drowy II 7_{9} [druvi]; drowe I 7_{9} druwē III 39_{18}, $127_{3,\ 18}$ [druvē] Ps1, 2, 3, druwēse III 71_{12} [druvēse][248] Ps2, druwēmai III 51_{1} [druvēmai] Ps1P, druwētei III 105_{20} [druvētei] Ps2P
tikintis druwīngin III 119_{13} [druvīngin] A, druwīngimans III 121_{10-11} [druvīngimans] DP, druwīngins III 45_{20} [druvīngins] AP *↗ netikėlis*
tikrai (= wahr) arwiskai III 49_{1} [arviskai] Av *↗ ištikimai*; arwi III 41_{17} [arvi] Av(NA) *↗ iš tikro*
tikras (= wahr) arwis III 73_{15} [arvis] NM, isarwiskas III 43_{10} [izarviskas] NM
– *(= recht)* tickars III 47_{9} [tikars] NM; tickers GrA 82; tickra

[247] Su *-i* iš nekirčiuotos *-ī* < *-ē*.
[248] Su *-e* < *-ei*.

III 97_{10} [tikrā] NF ↗ *dešinė*; tickrai III 47_{10} [tikrai] NPM ↗ *teisingas*
tylėti tussīse III 99_{12} [tusīsei] Op3
tylus tusnan III 91_{16} A
tymas, odinė prijuostė kymis E 501 [tīmis]
tinkamas ↗ *geras*
tinklas ↗ *zuikių raizgai, kilpos*
tyrai (smėlėta nedirbama žemė), šilai sylo E 589 [silā][249]
titnagas nagis E 371
toks stawijds III 59_{10} [stav^{e}īds] NM, stawīdan III 75_{5-6}; staweidan I 13_{10}, staweyden II 13_{10}, [stav^{e}īdan] NA, stawīdsmu III 47_{8} [stavīdsmu], stawijdsmu III 69_{22} [stav^{e}īdsmu] D, stawijdan III 55_{4} [stav^{e}īdan] A, stawīdas III 57_{15} [stavīdas][250] NPF, stawīdans III 39_{4} [stavīdans] APF ↗ *koks*
toliau tālis III 119_{7} Av, tāls[251] III 69_{21} Av
traukti (tempti) tiēnstwei III 73_{4-5} [tēnstvei] If, tenseiti III 93_{18}] Ip2P ↗ *įtraukti*
— *(vilkti ką kur)* ↗ *užtraukti*
trečiadienis possissawaite E 20 [pusisavaitē] ↗ *pusė* ↗ *savaitė*
trečias tirts I 5_{8} [tīrts], tīrts III 29_{7} NM, tirtis II 5_{8} [tīrtis] NM, tirti III 51_{4} [tirtī][252] NF, tīrtsmu III 61_{13} D, tirtin I 7_{18} [tīrtin], tīrtin III 37_{16} A, tirtien II 7_{19} [tīrt'an (-en?)], tīrtian III 127_{12} [tīrt'an] AF, tīrtan III 43_{3} AF
trenkti trencke MBS_{3} [trenk-] Ip2; pertrincktan III 119_{15} [-nktan] PcPtPaAM
trinka ↗ *rąstagalys* ↗ *lokys avilinis* — *priekalo* ↗ *priekalo trinka*
trukdyti kūmpinna III 51_{14} [kūmpina] Ps3 ↗ *nustumti*
trukti ↗ *užtrukti*
trumpas insan III 67_{11} A
tu thou I 5_{3}, tou III 67_{6}, toū III 81_{14} [t°ū] N, thu I 9_{13} [tū], tū III 67_{13} N; thu GrG 89, tho BPT; tebbe III 29_{18} [tebei], tebbei III 71_{9} [tebei] D; thi GrG 95, thoi GrG 90; tien III 79_{2} [ten], tin III 107_{15} A
tūbas tubo E 448 [tūbā][253]
tūkstantis tūsimtons III 37_{18} [tūsimtans] AP
tulžis dolu E 135 [galu] NA
tulžys apisorx E 772 [apĭsārgs]
tūnoti embaddusisi III 113_{15} [embadusisi] PcPtAcNPMR
tuo ilgai stu ilgimi[254] III 105_{15} Av

[249] [silā] — turbūt nomen collectivum (sing. tantum) — „tyrai, šilai".
[250] Su *-as* < *-ās*.
[251] Pr. *tāls* < *tālis* (su grad. comparat. sufiksu *-is*), kur po *-s* gal dar yra buvęs **-i* ar **-a*. Plg. p. 264 išn. 49.
[252] Jeigu galūnė buvo kirčiuota, tai čia yra [*tirtī*] (iš pirmykštės **-ī*). Jeigu galūnė buvo nekirčiuota, tai [tīrti] su *-i* < **-ī* (ar iš **-ī* < **-ē*).
[253] Pr. [*ūbā*] (nom. sg. fem.) turbūt yra nomen collectivum — „tūbai".
[254] Pr. *stu* < **stō*, plg. s. v. *kuo*.

tuokimas ↗ *sutuokimas*
tuomet ↗ *tą metą*
tuo mieliau ste mijls III 89_8 [ste me[i]ls][255] Av
turėti turrettwey I 5_{3-4} [turētvei]; turryetwey II 5_{3-4} [turītvei]; turrītwei III 27_7 [turītvei] If, turei III 63_{16} Ps3 [turēi], tur I 5_3 Ps2; thueri GrG 89; turrimai III 27_9 [turimai] Ps1P, turriti III 91_6 [turiti] Ps2P, turīlai III 99_{11}, turrīlai III 103_{12} [turīlai] Op3, turrīlimai III 113_{23} [turīlimai] Op1P
turnyrinis žirgas ↗ *žirgas turnyrinis*
turtas labbas III 53_{14} [labas] G, labban III 33_{10} [laban] A, labbans III 41_8 [labans] AP
turtingai laimisku III 63_{6-7} Av
turtingas laeims I 9_{15} [lāims] NM ↗ *malonės turtingas* ↗ *gausus*
tvarka enteikūsna[256] III 73_{5-6} NF ↗ *patvarkymas*
tvartas staldis E 226
tvirtai ↗ *drūtai*
tvirtinti ↗ *patvirtinti*

U, Ū

ubas (duonkepė krosnis) vumpīs (= vumpnis) E 331 [(v)umnis]
ubladė (trobesys su ubu) vmnode E 330 [(v)umnudē (-ādē?)]
ūdra vdro E 667 [(v)ūdrā]
ugnelė pannike MBS_1 [panik-]
ugnis panno E 33 [panu] NA ↗ *skiltuvas*
ūkininkas ↗ *buto tėvas*
ūkis burwalkan III 41_7 [burvalkan] A ↗ *butas*
ungurys angurgis E 565 [anguris]
uodas tussis E 783 [kusis]
uodegos diržas pastagis E 443
uolektis (matas) woaltis E 458 [(v)āltis] ↗ *dilbis*
uosis woasis E 627 [(v)ōsis]
uošvis tisties E 184 [tist'as?]
upė ape E 62 [apē]
upėtakis palasallis E 574 [palasasis]
upokšnis (nuo lietaus) salus E 63
ūsai wanso E 100 [vansā][257]
usnis strigli[258] III 105_{12} N
už pēr III 125_4; vnsei- „už-(auf-)" II 9_1 [unzei-] ↗ *ant*
uždėti lasinna III 113_7 [lazina][259] Pt3 ↗ *guldyti*
užmigti ismigē III 101_{13} [izmigē] Pt3
užnirtinti ernertiuns III 69_1 [ernertīvuns] PcPtAcNM
užrakto spyruoklė sbeclis E 539 [z(a)bĕklis]
užrišti perrēist III 89_2 If

[255] Pr. *ste* < **stē*, plg. s. v. *kuo*. Variantai **stō* ir **stē* atsirado iš pailgintų apofoninių **tō*/**tē*.
[256] Su *-a* iš nekirčiuotos *-ā*.
[257] Pr. [*vansā*] (nom. sg. fem.) yra nomen collectivum – „ūsai".
[258] Pr. [*strigli*] (nom. sg. fem.), su *-i* < *-ī* < **-ē* (žr. p. 263, išn. 47), galėtų būti ir nomen collectivum – „usnys".
[259] Su *-a* < *-ā*.

užsiėmimas dīseitiskan III 87_{5} [dīleitiskan?] AF
užtarimas pramadlin III 91_{13} A
užtarnauti perschlūsimai III 55_{9-10} [peršlūzimai] PsIP, perschlūsiuns III 55_{6-7} [peršlūzivuns] PcPtAcNM
užtarnavimas perschlūsisnan III 41_{14} [peršlūzisnan] A
užtraukti pertraūki III 101_{14} Pt3 ↗ *traukti (vilkti ką kur)*
užtrukti (užtęsti) pertennīuns III 67_{8} [pertenīvuns] PcPtAcNM
užtūra (vandens) surturs E 326
užtvanka ↗ *takišys*
užtvara korto E 698 [kārtā (kurtā?)]

V

vabalas gramboale E 781 [grambālē]
vadelės aclocordo E 313 [aklakārdā]
vadinti ↗ *byloti*
vadovauti perstallē III 87_{7} [perstalē] Ps3 ↗ *stovėti*
vaduoti ↗ *išvaduoti*
vaga redo E 240 [redā]
vaidingas rīgewings III 87_{5-6} [rīgevings][260] NM
vaikas maldenikis E 189 [maldenīkis]; maltnicka GrG 53; malnijks III 115_{23}, malneyks III 133_{2-3} [maln^{e}īks] N, malnijkas III 115_{27} [maln^{e}īkas] G, malnīku III 131_{17} D, malnijkan III 131_{7} [maln^{e}īkan] A, malnijkai III 47_{10} [maln^{e}īkai] NP, malnijkans III 37_{15}, malneijkans III 93_{22} [maln^{e}īkans], malnikans III 93_{18} [malnīkans] AP ↗ *berniukas*
vaikelis malnijkix III 113_{6} [maln^{e}īkiks] N, malnijkikun III 117_{2}, malnijkikan III 131_{11} [maln^{e}īkikan] A, malnijkikai III 111_{14} [maln^{e}īkikai], malnijkiku III 113_{14-15} [maln^{e}īkiku] NP, malnijkikamans III 115_{8} [maln^{e}īkikamans] DP, malnijkikans III 111_{18} [maln^{e}īkikans] AP
vaikštinėti neikaut III 65_{4} If
vaisingai weijsewingi III 105_{26} [vēisevingi] Av(NA)
vaisius wēisin III 109_{8} [vēisin] A
vaišingas ↗ *vaišintojas*
vaišintojas reidewaisines III 87_{2-3} [reidevaisin^{e}īs][261] NM ↗ *noriai*
vakaras bietis I 13_{2}, bytis II 13_{2} [bītis], bītas III 75_{8} G, betten I 13_{13} [bitan[262]] A
vakare bītai III 77_{22} Av(„Lc“)
valandėlė stūndicks III 57_{9} [stūndiks] N
valdyti ↗ *viešpatauti*

[260] Pr. *rīg-(evings)* sietinas turbūt su lie. dial. *ryg-áuti* „šūkauti, raliuoti“ (LKŽ XI 594).

[261] Pr. *-waisines* yra, matyt, vietoj *-waisineis* = subst. **vaisin^{e}īs* su kirčiuotu galo skiemeniu, plg. *rikeis* (III 103_{19}) su kirčiuotu *-eis* = [*-^{e}īs*], t. y. **-īs*. Šis pr. **vaisinīs* (lietuviškai būtų **vaišinys*) yra „vaišintojas“ — priesagos **-inīs* vedinys iš verb. **vais-* „vaišinti“ (plg., pvz., lie. *deg-inỹs* „degėjas“, žr. Skardžius ŽD 260).

[262] Su *-i-* < *-ī-*, sutrumpėjusiu okazionaliai.

valdovas waldniku III 91_{25} [vāldniku] D, wāldnikans III 91_{15} [vāldnikans[263]] AP
valdžia rickaūsnan III 53_{15} [rikaūsnan[263]] AF
valgis īdai III 75_{23} NF, īdis III 75_{14} N, ydi II 13_{2} [īdi][264] NF, eden I 13_{2} [ēden (-in?)] A, īdin III 75_{8} A, īstai III 77_{5} N(D?)F
valgyti ist III 53_{12} [īst], īst III 41_{6} If, istwei III 105_{13} [īstvei] If, edeitte I 13_{8} [ēdeite (-ti?)]; ydieyti II 13_{8} [īdeiti], īdeiti III 75_{4} Ip2P, īduns III 105_{8} PcPtAcNM; wolgeit GrG 36
valia quaits I 9_{16}, quāits III 51_{5} [kvāits] N, quāitan III 51_{13} [kvāitan], quāitin III 95_{13} [kvāitin] A ↗ *noras*
valyti ↗ *švarinti*
valytuvas verstuvės ↗ *plūgo verstuvės valytuvas*
valstietis kumetis E 409
vanagas ↗ *vištvanagis*
vanduo wundan E 59 [(v)undan]; wunda GrG 10; vnds III 59_{7} [(v)unds] NM, vndas III 103_{9} [(v)undas] G, vndans III 119_{24} [(v)undans] AP
vanta twaxtan E 553 [tvakstan][265]
vapsva wobse E 789 [vapsē]
vardas emmens I 9_{15} [emens], emnes III 47_{15} [emens (emnas?)] NM, emnen I 5_{6}, II 11_{14}, III 59_{15}; emmen I 11_{13} [emnen] A, emnan III 27_{13} A
vargas ↗ *pavargimas*
vargšas gurīns[266] III 67_{18} NM, gurijnai III 113_{14} [gur^{e}īnai] NPM, gurīnans III 115_{11} AP
vargti ↗ *pavargti*
varinis (katilas) ↗ *katilas varinis*
varis wargien E 525 [var'an]
varyti guntwei III 87_{5} [guntvei] If, gunnimai III 29_{2} [gunimai] PslP
varlė trupeyle E 780 [krupeilē]
varna warne E 722 [varnē] ↗ *kėkštas* ↗ *medšarkė*
varnalėša clattoy E 292 [klatāi] NP
varnas warnis E 721 [varnis] N, warnins III 85_{4} [varnins] AP
varnėnas doacke E 732 [dākē]
varpa wolti E 276 [vāltī][267]
varpstė (girnų) spanstan E 322
vartai dauris E 211 [dvaris] ↗ *varteliai*
varteliai lapiwarto E 212 [lapivartā] NF ↗ *lapė* ↗ *durys*
vasara dagis E 13
vasarkvietis dagagaydis E 260 [dagagaidis]

[263] Su *-i-* iš nekirčiuoto *-ī-*.
[264] Su *-i* < *-ī* < **-ē*.
[265] Pr. [*tvakstan*] (turbūt neutr.) yra **-sta-* vedinys iš pr. **tvak-* „perti(s), vanoti(s)" = lie. *tvak-(sėti)* „mušti (širdžiai, pulsui ir pan.)", **tvak-ia* (plg. *vāgia*) → *tvõkia, tvõk-ti* „mušti, perti" (plg. *võgti*) ir t. t. Plg. lie. *vantà* (= la. *uôta* „teptukas"), kuris galėtų būti irgi iš „tai, kuo periamasi (mušamasi), vanojamasi" (Fraenkel LEW 1196).
[266] Žr. p. 282, išn. 108.
[267] Pr. [*vāltī*] (nom. sg. fem.) galėtų būti ir nomen coll. – „varpos". Žr. dar p. 261, išn. 38.

vasarūgis dagoaugis E 638 [dagāugis]
vąšas ansis E 367
važis ↗ *rogės vienkinkės*
vedega wedigo E 531 [vedigā]
vėgėlė wilnis E 566 [vilnis][268]
veidas prusnas III 105_{23} G, prosnan III 105_{14} [prusnan]; prusnan III 105_{22-23} A
veikla segisna III 79_{16-17} [segīsna] NF ↗ *darbas* ↗ *darymas*
veikti dīlinai III 61_3 Ps3 ↗ *darbas* ↗ *darbininkas*
vėjarodis (gaidys) gertis E 203 ↗ *gaidys*
vėjas wetro E 53 [vētrā], widre GrG 19, wydra GrA 44
vejos ↗ *pievos*
vėl etkūmps III 55_{11} Av
veldėtojas wēldnikai III 93_8 [vēldnikai] NP ↗ *drauge veldėtojas*; waldūns III 131_{21} [valdūns] NM, weldūnai III 63_9 [veldūnai] NPM
veldinys (palikimas) weldīsnan III 35_{12} [veldīsnan] AF
velenas (stebuliškas) ↗ *stebuliškas velenas*
vėliava cinyangus E 417 [kar'angus]
velnias cawx E 11 [kauks], pickūls III 55_{19} [pikūls][269] NM, pjckulas III 43_{16}, pickullas III 51_{16} [pikulas] G, pikullis III 117_8 [pikulis] G, pickullan III 61_4 [pikulan] A; pockolle, puckolle, peckelle MBS_5
veltinys ↗ *tūbas*
veltui ensus III 89_{25} [enzus]
vemti ↗ *spjauti*
versti(s) ↗ *atitaisymas* ↗ *kreipti(s)* ↗ *nuverčiančiai*
verstuvė glenptene E 247 [gl'auptenē]
veršiukas werstian E 674 [verst'an]
vertas werts III 87_{18} [verts] NM, wertei III 55_{5-6} [vertei] NPM, wertīwings III 77_{10} [vertīvings] NM
verti (at-, užverti) ↗ *atverti*
vertingas wertīngs III 67_{14} [vertīngs] NM
vertingumas wertīngiskan III 41_{14} [vertīngiskan] AF
vesti westwey II 5_7, westwei III 27_{14} [vestvei] If, west III 91_{17} [vest] If, weddē III 101_{15} [vedē] Pt3, wedais I 11_5 [vedais]; wedeys II 11_5, weddeis III 55_{14} [vedais (-eis?)] Ip2 ↗ *pervesti* ↗ *suvedžioti*
vėtyti ↗ *nuovėtos*
vežimas abasus E 294 [abazus], abbas GrG 42
vėžys rokis E 584 [rākis]
vienąkart ainawārst III 69_{26} [ainavārst] Av
vienas ains III 27_2, MBS_6 NM, ainā III 89_{19} NF, ainessa III 55_5 [ainese] G, ainassei III 87_{1-2} [ainasei] G, ainesmu III 65_4, 35_{13} D, ainan I 7_{12} A ↗ *ikvienas* ↗ *vienokiai* ir pan.

[268] Plg. p. 261, išn. 38.
[269] Pr. [*pikūls*] < **pikulas*.

vienas gimęs ainangimmusin III 113_{24} [ainangimusin] (PcPtAc)A ↗ *gimti*

vienintelis ↗ *kas nors*

vienišai ainaseilingi III 97_{10-11} Av (NA)

vienokiai ainawīdai III 65_1 [ainavīdai], ainawijdei III 45_{15} [ainav^{e}īdei] Av, ainawydan III 43_{23} [ainavīdan] Av(NA), ainaweydi III 103_{19} [ainav^{e}īdi] Av(NA) ↗ *koks*; ainawidisku III 83_{18-19} [ainavīdisku] Av

vienoks ainawidiskan III 45_{18} [ainavīdiskan] A

vienuolis mynkus GrG 63

viešpatauti rickawie III 43_{25} [rikauja][270] Ps3, rikauite III 107_1 [rikavite (-ti?)] Ip2P

viešpati (ponia) waispattin III 69_5 [vaispatin][271] AF, waispattin III 95_{20} [vaispatins] AP ↗ *ponia*

viešpatystė ryeky II 9_{16} [rīki][272], rīki III 113_4 NF, rīks III 49_{16} N, rīkin III 43_{20} A

viešpats rikis E 404 [rīkīs] NM; rekyse BPT, rickies GrG 9, rickie GrA 5, GrF; rekis I 11_9, rickis I 13_3 [rikīs[273]]; rykyes II 11_{10} [rĭkīs][274]; reykeis II 13_3 [r^{e}īk^{e}īs][274], rikeis III 103_{19}, rikijs III 37_{12} [rĭk^{e}īs][274] N, rikijas III 73_{16} [rĭkijas][274] G, rekian I 7_{13} [rikijan][273], rikijan III 27_9 [rĭkijan][274], reykyen II 7_{13} [r^{e}īkijan][274] A, rikijans III 31_3 [rĭkijans][274] AP ↗ *šaunus (kaip viešpats)*

vietoj en ... deicton III 115_{27} [deiktan] A ↗ *daiktas*

vieversys werwirsis E 733 [vervirsis]

vikis wickis E 270 [vikis]

vykti ↗ *atvykti* ↗ *nuvykti*

vilioti (tempti prie savęs) ↗ *traukti (tempti)*

vilkas wilkis E 657 [vilkis]

vilti ↗ *nuvilti*

viltis nadruwīsnan III 63_{10} [nadruvīsnan] AF, podruwīsnan III 121_9 [padruvīsnan] AF ↗ *tikėjimas*, auschaudisinan III 97_{11} [aušaudīsnan] AF ↗ *pasitikėjimas*

[270] Pr. [*rikauja*] turbūt su [-*i*-] iš nekirčiuoto *-*ī*-.

[271] Atkreiptinas dėmesys: prūsai išlaikė ne „viešpatį“ (tam yra pr. [*rīkīs*] „viešpats; ponas“), o „viešpačią (ponią)“, plg. dar pr. „ponią“ (žr. *ponia*), bet nėra atskiro žodžio pr. „ponui“ (pr. [*rīkīs*] yra ir „viešpats“, ir „ponas“).

[272] Su [-*i*] (iš nekirč.*-*ī* < *-*ē*). Pagal santykį (*rīk*)-*in* (katekizmų *ī*-kamienė acc. sg.) : (*naut*)-*in* (katekizmų *i*-kamienė acc. sg.)=*-*s* [būtent šitokia, mano stebėjimais, buvo katekizmų laikų *i*-kamienė nom. sg. fleksija (iš senesnės *-is*, gerai žinomos E žodynėliui)]: *x*, – pagal tą santykį greta senesnės *rīk-i* nom. sg. (be to, šis žodis – šakninio kirčiavimo!) atsirado ir *rīk-s* (nom. sg.).

[273] Su *rī-* iš nekirčiuoto *rī-*.

[274] Šio pr. žodžio formose kirtis seniau buvo ne pirmajame skiemenyje. Ir acc. forma turėjo kirtį skiemenyje [-*ki*-]; tačiau pr. katekizmų šnektose (XVI a. vid.!) buvo jau ir svyravimų, t. y. atvejų, kai šią acc. formą tarė su kirčiu skiemenyje [*rī*-]. Dėl pastarosios priežasties šitoks [-*ī*-] įsibrovė (atsitiktinai) ir į (nom. sg.) *reykeis* (II 13_3) pirmąjį skiemenį, žr. dar p. 252.

vynas winis E 390 [vīnis] N, wijnan III 73_{16-17} [v^{e}īnan] A
vinis cramptis E 538 [kramtis] ↗ *pasaginė vinis*
vinkšna wimino E 625 [vīminā?]
vynuogė woragowus E 389 [vīnavōgus?]
vyras wirs III 101_{21} [vīrs], wijrs III 87_{2} [v^{e}īrs] NM, wiran III 105_{6}, wijran III 105_{4} [v^{e}īran] A, wijrin III 103_{21} [v^{e}īrin] A, wijrai III 93_{5} [v^{e}īrai] NP, wijrimans III 103_{26} [v^{e}īrimans] DP, wīrans III 93_{12-13} [vīrans] AP ↗ *žmogus*
virėjas aubirgo E 347 [aubirgā]
vyrelis wijrikan III 105_{24} [v^{e}īrikan] A
vyresnybė aucktimmisikai III 89_{19} [auktimiskai] NF, aucktimmiskū III 89_{20} [auktimisku] NF, auckstimiskan III 89_{15} [auktimiskan] AF, aucktimmiskan III 89_{17-18} [auktimiskan] AF
vyresnis vraisin III 93_{24} [(v)ūraisin] GP(=A), vraisins III 97_{2-3} [(v)ūraisins] AP, vraisans III 87_{25} [(v)ūraisans] AP ↗ *senesnis*
vyriausiasis aucktimmien III 91_{25} [auktim'an (-en?)] A
vyrinė wijrinan III 101_{20} [v^{e}īrinan] A
vyrius (durų) ↗ *sukavielas*
virsti (kuo) ↗ *tapti (= werden)*
virš kirscha III 27_{9}, kirsa III 89_{18}, kirsche III 133_{15} [kīrsa]; kerscha III 89_{23} [kērsa]; kirschan III 117_{18} [kīrsan]; kērschan III 117_{18-19} [kērsan] ↗ *ant*
viršininkystė perstallīsnas III 85_{20-21} [perstalīsnas] GF ↗ *stovėjimas*
viršugalvis arglobis E 76 [arglābis]
virtuvė kukore E 348 [kukārē]
virvė wirbe E 314 [virbē]
visa wissa III 69_{6} [visa] NA, wissan III 35_{3} [visan] AN ↗ *ištisas*
visagalis wyssen mukis II 9_{3} [visan mŭkis][275] (NA+) GM, wissemokin II 7_{10} [visamukin], wissemukin III 127_{3} [visamŭkin] A, wissemusīngis III 117_{16} [visamuzīngis][276] NM, wismosingis I 9_{2-3} [vismuzīngis][276] G, wismosing I 7_{9} [vismuzīngis][276], wissemusīngin III 39_{18-19} [visamuzīngin][276] A
visai gantzei III 133_{1} [gāncei] Av ↗ *ištisai*
visas gāntsas III 115_{9} [gāncas] G, gāntsan III 115_{7} [gāncan] A
visas wissan III 39_{5} [visan] NA, wissas III 115_{6} [visas] GF, wismu III 85_{3} [vismu] D, wissai III 29_{5} [visai] DF, wissan I 11_{11} [visan] A, wissay I 13_{16} [visai] NPM, wissas III 83_{8} [visas[277]] NPF, wissamans III 45_{19} [visamans] DP, wisseimans III 39_{6} [viseimans] DP, wissans I 11_{11} [visans] AP

[275] Pr. *wyssen mukis* (su [*mŭ*-]<-*mū*-<*-*mā*-), tiksliau sakant, reiškia: „visa mokantis“ = „visa sugebantis, išmanantis“.
[276] Su [-*u*-]<-*ū*-.
[277] Su -*as* iš nekirčiuotos *-*ās*.

vyskupas bīskops III 87_1 [bīskups] N, bīskopins III 85_{23} [bīskupins] AP
visoks wissaweidin III 55_9 [visav^{e}īdin] A, wissawidei III 113_{20} [visavīdei] NPM, wissawidiskan III 57_7 [visavīdiskan] A ↗ *koks*
viščiukas gertistian E 765 [gertist'an]
vyšnios wisnaytos E 620 [vīsnaitās]
višta gerto E 764 [gertā] ↗ *kurapka – vandeninė* witwago E 756 [vītvagā]
vištelė ilgasnapė ↗ *giaurys*
vištvanagis gertoanax E 713 [gertā-(va)nags]
vyzdys weydulis E 81 [veidulis]
vogti rancktwey I 5_{18}, rānctwei III 33_5 [rānktvei[278]] If, ranguns III 67_{7-8} [rānguns] PcPtAcNM
vokiškai mixkai III 17_{13} [mikskai] Av
volė winnis E 398 [vinis]
volungė sealtmeno E 748 [zēltmenā]
voverė weware E 660 [vēvarē]

Z

zylė sineco E 738 [zīnikā (sīnikā?)]
zuikis sasnis E 659
zuikių raizgai, kilpos sasintinklo E 697 [sasnitinklā][279]

Ž

žadėti tankinne III 107_{16} [taukina (-i?)] Psl (, 3), taukinnons III 57_{19} [taukinuns] PcPtAcNM ↗ *pažadėti* ↗ *prižadėti*
žaginys (tvorai) queke E 635 [kvēkē]
žaibas mealde E 52 [mēldē]
žaizda eyswo E 159 [eizvā]
žaizdras kamenis E 515 [-enis (-inis?)] ↗ *kaminas*
žala schkūdan III 31_{13} [škūdan]; skūdan III 69_2 A
žalčialunkis stanulonx E 623 [stanulunks (stanu-?)]
žalias saligan E 468 [zal'an]
žaltys anxdris E 775 [ankstirs?]
žalvarinis dubuo medinice E 357 [mē dinīcē (-tē?)]
žalvaris cassoye E 526 [kasājē (-ujē?)]
žandas ↗ *skruostas* (↗ *sija?)*
žardis sardis E 802 [zardis]
žarijos sari E 43 [zarī][280] NF
žarna grobis E 129 [grābis]
žarsteklis trumpstis E 361 [krumpstis][281]
žarstiklis ↗ *pagaikštis*
žąsis sansy E 719 [zansī] NF
žąslai slango E 452 [z(a)bangā (z(e)-?)]
žebenkštis mosuco E 662 [mazukā?]

[278] Su *-k-<-g-*.
[279] Pr. [*tinklā*] (nom. sg. fem.) yra nomen collectivum – „raizgai, kilpos".
[280] Pr. [*zarī*] (nom. sg. fem.) yra nomen collectivum – „žarijos"; žr. p. 256, išn. 25.
[281] Žr. p. 29, išn. 104 ir p. 296, išn. 160.

žegnotis sien signāt III 77_{23} [sen zignāt] If ↗ *laiminti*
žemai, žemyn sammay I 7_{17-18} [zamai]; semmay II 7_{18}, semmai III 121_3 [zemai] Av
žemė same E 24 [zamē] N ↗ *dirva*; semmē III 105_{17} [zemē] N, semmey I 9_{16-17}, semmiey II 9_{17} [zemei] D, semmin I 7_{12} [zemin], semmien II 7_{11} [zemen] A ↗ *dirva*
žemyn ↗ *žemai*
žemintis ↗ *nusižeminti*
žemvaldys laukinikis E 407 [laukinīkis] NM ↗ *laukas*
žengti trapt III 83_7 If ↗ *peržengti*
ženklinti ↗ *paženklinti*
žertuvė goro E 42 [garā]
žybčiojimas mercline E 48 [merklinē]
žibintas lickte GrG 25
židinio geležinis pastovas (malkoms) proglis E 224 [prāglis][282]
židinys pelanno E 223 [pelanā]
žiedas (piršto) prēipīrstans III 107_{11} AP
žiema semo E 15 [zēmā][283]
žiemkentis seamis E 257 [zēmīs][283]
žievė saxtis E 643 [sakstis] ↗ *lunkas*
žievė kailiaraugė ↗ *kailiaraugė žievė*
žygis laivais artwes E 413 [artvēs] NP
žilvitis witwan E 603 [vītvan]
žymus, didelis dirstlan III 117_{12} A ↗ *didelis*
žinia waisnan III 111_{12} [vaisnan] AF
žyniauti waidleimai III 29_3 [vaidleimai] Ps1P
žinoti waist III 73_3 [vaist] If, waisei III 69_{24} [vaisei] Ps2, waisse III 71_1 [vaise[284]] Ps2, waidimai III 65_{22} [vaidimai] Ps1P, waiditi III $95_{16,22-23}$ [vaiditi] Ps2P ↗ *sąžinė* ↗ *sužinoti* ↗ *pažinti*
žiobris seabre E 570 [zēbrē]
žirgas russis E 429 [rusis] N, russas III 85_6 [rusas] G
– *turnyrinis (kastratas)* sweriapis E 432 [sver'apis]
žirklės scrundus E 469, scrundos E 558 [skrundus]
žirnis keckers E 264 [kekers (kekirs?)], keckirs GrA 57, kekits GrG 32
žiūrėti dereis III 107_4 [direis (-r'-ais?)][285] Ip2 ↗ *įžiūrėti*
žiurkėnas dutkis E 669 [dukis]
žmogiškas smūnenisku III 91_{23} [zmūninisku] NF

[282] Pr. [*prāglīs*] (ar [*-lis*] < **-las*) yra iš „kas spraga (nuo ugnies karščio)": priesagos **-lja-* vedinys iš **prag-* „spragėti, čiršketi" (= lie. *sprag-ėti* ir kt.), t. y. iš tos pačios šaknies varianto (su pailgintu balsiu) **prāg-* „t. p." (= lie. *sprógti*, s. sl. *praž-iti* „kepinti, čiršketi" ir kt.).

[283] Su [*-ē-*] < ***-ēi-*** iš cirkumfleksinio ***-eĩ-***.

[284] Su *-e* < *-ei*.

[285] Su [*di-*] iš nekirčiuoto ***dĩ-***.

žmogus smonenawins E 67 [zmānenavins], smunents III 43_{12} [zmūnents] N, smunentien III 43_{14} [zmūnenten], smunentin III 101_{16-17} [zmūnentin] A, smunentins III 53_5 [zmūnentins] AP, smunentinan III 101_{12-13} [zmūnentinan] A, smunentiuaus III 97_{18-19} [zmūnentinans] AP ↗ *asmuo* ↗ *šlovė* ↗ *šlovinti*

žmogus, vyras smoy E 187 [zmōi]

žmogus (*gentainis*) ginthos GrG 97 –(*šeimininkas*) ludis GrG 4 [l'ūdis], ludisz GrA 40

žmona ↗ *moteris* ↗ *sutuoktinė*

žodis wīrds III 61_{17} [vīrds] N, wirdai III 97_{17} [vīrdai] D(„Lc"), wirdan III 29_{13} [vīrdan] A, wirdai III 61_6 [vīrdai] NP, wirdemmans III 33_2 [vīrdamans] DP, wirdans III 69_3 [vīrdans] AP

žolė soalis E 293 [zālis]; sālin III 105_{13} [zālin] A

žudyti gallintwey I 5_{14} [galintvei] If

žuvėdra stamite E 760 [starnītē?]

žuvis suckis E 560 [zukis] N, suckans III 107_1 [zukans] AP

žvaigždės lauxnos E 4 [lauksnās]

žvakė ↗ *žibintas*

žvėris swīrins III 107_2 [zvīrins] AP; alne E 647 [alnē]

žvirblis spurglis E 739 [spurglis]

VOKIEČIŲ–PRŪSŲ KALBŲ ŽODYNAS[1]

A

Aal angurgis E
ab- au-
abdringen auschpāndimai
Abend bītas
Abendmahl bītas īdin
abends bītai
aber aber; žr. *sondern* „bet“
Abfall vom Getreide perwios E
Abgötterei nideiwiskan
abspannen aupaickēmai
Abwaschung aumūsnan
Abwehr žr. *Wehr* „gynyba“
abwendig enwertinnewingi
Achse assis E
Achsel caymoys E
achter asmus
Acker samyen E; lnncka GrG; laucks; plg. *Erde*
Ackermann artoys E
Adam Adams, Adam
Ader žr. *Rückenader*
Aderlasser crauyawirps E
Adler arelis E
afterreden perpettas waitiāt; plg. *nachreden*
Ahle ylo E
Ahorn stuckis E
Ähre wolti E
all wissa
allein „tik“ ter ains
allerlei wissaweidin, wissawidei, wissawidiskan
allesamt wissawidei
allezeit ainat
allmächtig wissemokin, wissemukin, wyssen mukis, wissemusīngis; plg. *möglich*
als kaden, kai, kāigi, nikai
alsdann pansdau
also tīt, titet
alt urs
älter uraisin
Altar altari
Amboß preicalis E
Ameise saugis E
amen aman, emmen
Amsel seese E
Amt perstallīsnas; žr. *vorstehen*
an an, en, no, prei (žr. *bei*)
Andacht seilisku; žr. *Fleiß*
ander kittan, antars; antres MBS_6
ändern sich žr. *verändern sich*
anders kittawidin, kittewidei, kittewidiskai
angenehm enimmewingi, enimumne; žr. *annehmen*

[1] Jame prūsų kalbos žodžiai, neturintys pažymų, yra visi iš katekizmų.

Anger sparyus E
Angesicht prusnas
anhalten enlaikūmai
anklopfen klumstinai
annehmen enimt
anreden enwaitia
anrufen enwackē
anrühren enkausint
ansehen endyrītwei
Ansehen endirisna
antworten attrātwei
anzeigen enwaidinnons
Apfel woble E, wobelke GrG
Apfelbaum wolbalne E
arbeiten gewinna
Arbeiter dīlants, dīlnikans
Arche arcan
arm gurīns
Arm irmo E; žr. *Unterarm*
Arsch pisda GrG, peisda GrA; plg. *Hintere*
Art prēigimnis
Artikel dellijks; žr. *Stück (Artikel)*
Asche pelanne E
Ast wipis E
auch dīgi, ir
auch nicht neggi
Auerochs wissambs' E
auf na, no; unsei-, ensai
Aufbietung powackīsna
auferstehen etskīuns
Auferstehung atskisenna, etskīsnan
auferziehen poaugints
auffahren unsaigūbons
auftun etwēre, etwiriuns
Augapfel weydulis E
Auge agins E, ackis
aus is
Ausgang iseisennien
ausgießen islīuns
äußerlich iswinadu
Axt (Beil) bile E, bila GrG; plg. *Beil, Haue*
Axt(zweischneidige) kersle E

B

Bach žr. *Fluß*
Bachstelze kylo E
Bäcker peccore E
Backhaus umnode E
Backofen wumpnis E; plg. *Ofen*
Backtrog gnode E
Bad specte E, spigsnā, spagtas
Badelaken kekulis E
Bader stubonikis E
Badequast twaxtan E
Balken sando E
Band žr. s. v. *Steigleder*
Bank sosto E
Banner cinyangus E
Banse žr. *Scheunenraum*
Bär clokis E, žr. *Bienenbär*
Bark ilmis E
barmherzig engraudīwings
Barmgerzigkeit angraudīsnas
Barsch assegis E
Bart bordus E
Barte žr. *Beil*
Bast lunkan E
Bauch weders E; žr. *Magen*
bauen kūra
Bauer kumetis E

Baum garian E
Baumstamm (abgehauener) saxto E
Baumstumpf žr. *Stock*
Becher kiosi E; plg. s. v. *Kelch*
Becken medinice E
bedenken pomīrit; žr. s. v. *dünken*
bedeuten powaidinne; žr. *anzeigen*
beerhun E medenixtaurwis E
Beet lyso E
befehlen laipinnons, polaipinnons, enlaipinne; žr. *gebieten*
Befehl polaipinsnan
befinden sich sien aupallai žr. *finden*
befreien žr. *entledigen*
begeben sich endāst sien, podāst sien; žr. *auffahren*
begehren pallaipsītwei, poquoitēts
begraben enkopts
begreifen ebimmai
behalten polaikūt
behüten pokūnst, popeckūt; žr. *verwahrlost*
bei prei (žr. *an*)
Beichte grikausna
beichten grikaut; gerbeis GrG
Beichtiger klausīweniki, klausīwings
Beichtvater klausīwings
beide abbai
beides abbaien
Beil (mit breiter Schneide) romestue E; plg. *Axt, Zimmerbeil*
Bein „kaulas" caulan E, kaulan
Bein „koja" noye Gr; žr. *Fuß*
Beispiel perwaidinsnans
beißig grēnsings
beizeiten en kērdan; žr. *Zeit*
Bekehrung powartīsnan
bekennen posinnat
bekommen žr. *gewinnen*
belügen epmēntimai; žr. *lügen*
bereiten pogattawint; žr. s. v. *ungeschickt*
Berg garbis E
bergen žr. *verbergen*
Bericht waisnan
berufen preiwackē, perwūkauns
bescheren „apdovanoti" polijcki; žr. *verleihen*
beschweren pobrendints
Beschwerung pobrandisnan
beseligen epdeiwūtint
besonders schklāits, schlāitiskai; žr. *sonderlich*
bessern walnint, walnennint
bestätigen podrūktinai
bester walnennien
beten madlītwei
betrüben auminius
betrügen popaikā
Bett lasto E; lastan
Betttuch ploaste E
Beule gunsix E
Beutel kuliks E
bewahren žr. *behüten*
bewegen pobanginnons
beweisen powaidinneiti
bezeichnen ebsentliuns
Biene bitte E
Biber bebrus E
Bienenbär caltestisklokis E
Bier piwis E, pewo Gr; žr. *Malz, Treber*; plg. *Schenkbier*

billig preistallīwingi
bin asmai
binden žr. *verbinden*
Bindriemen tarkue E
Birke berse E; plg. *Strauchbirke*
Birkhuhn tatarwis E
Birnbaum crausy E
Birnen crausios E
bis er
bis in er en, ergi en
Bischof biskops
Bitte maddla, madlisna
bitten žr. *beten*
bitter kārtai
Blase dumsle E
Blasebalg moasis E
blau golimban E
blauer Fleck melne E; plg. s. v. *Fleck*
Blei alwis E
bleiben polīnka, polaikt
Blicke blingis E
Blindschleiche glosano E
Blitz mealde E
Blut crauyo E, krawian
Bock wosux E
Bohle grandico E
Bohnen babo E
Bohrer granstis E
bore E palasallis E
böse wargs
Brachvogel semeno E
Brandbock proglis E
Brasse locutis E
Bratspieß pagaptis E; plg. *Werkzeug*
braun cucan E
Braut mārtin
brechen „laužti" limtwei
Brett lubbo E
bringen pīdimai, perpīdai
Brot geytye E, geitke GrG; geits; plg. s. v. *Grobbrot*
Bruch žr. *Moosbruch*
Bruder brote E, brāti
Bruderkind sunaybis E
Brühe žr. *Fleischbrühe*
Brünne brunyos E
Brunnen apus E
brünstig garrewingi
Brust kraclan E
Brustriemen pagrimis E
Buch lāiskas
Buche bucus E
Buchecker buccareisis E
bunt (scheckig) žr. *gemischt*
Bürste coestue E
Busch gudde E
Buße žr. *Bekehrung*
Bütte drawine E; plg. *Kübel*
Butter anctan E, ancte GrG

C

Christ „krikščionis" crixtianai
Christenheit christionisto E, crixtiānis-kun
christlich cristiāniskas
Christus Christs, Chricstus, Christus

D

da stwi, kadan
Dach stogis E
Dachboden žr. *Söller*

Dachs wobsdus E
Damerau wangus E
damit sēnku ir kt.
Damm suppis E
danach pansdau; žr. *alsdann*
Dank dinkausnan, dīnckun
danken dīnkaut
Danksagung dīnkausegīsnan
daraus isstwendau, stwendau, isquendau
Darm grobis E
daß kai
Daumen instixs E
Decke loase E
Deckel abstotten E
Deckel auf einem Kochtopf žr. *Stürze*
Deich žr. *Wehr*
Deichsel (eines Pfluges) teansis E
Deichselarm slaune E
dein twais
Demut lāustīngiskan
demütig lāustingins
demütigen laustineiti
denn beggi
der stas, tāns; sta GrF
derseble stas subs
deshalb stesse paggan
desto ste
deutsch mixkai
dienen schūsitwei; žr. s. v. *verdienen*
Diener schlūsnikan
Dienerin schlūsnikai
Dienst schlusien, schlusisnas
dienstlich schlusingisku
Dienstag wissaseydis E
dieser schis, sis
dieweil stankīsman
Ding powijstin, astin; plg. *Handlung*
Distel strigli
Döbel dubelis E
doch ainawijdi
Dohle kote E
Donner percunis E
Donnern grumins E
Donnerstag ketwirtire E
Dorf caymis E, kayme GrG
Dorn kaules E, kaāubri
Dorsch sweikis E
dort stwen
Dreck gosen GrA
dreschen tlāku
dritter tīrts
drohen trinie
Drohen trēnien
Drossel tresde E
du tū, toū; thu GrG
Dungbrett grawyne E
dünken pomīrit; žr. s. v. *bedenken, Gedanke*
Dunst pore E
durch pra, pro, per
durchführen prawedduns

E

Eberesche karige E
Egge aketes E
Ehe salūban, salobisquan, pattiniskun
Ehefrau salaūbaigannan
ehelich salūbiskan
Ehemann sallūbaiwīrins
Ehestand sallubai busennis, sallaūbiskan

Ehrbarkeit teisiskan, teisīwingiskan; žr. s. v. *unzüchtig*
Ehre smūnin, teisi
ehren smūnint, teisint
erlich plg. s. v. *unehrlich*
Eibenbaum iuwis E
Eiche ansonis E
Eichel gile E
Eichelhäher bucawarne E
Eichhorn weware E
Eidechse estureyto E
Eier paute GrG
eifrig stūrintickrōms
Eimer wumbaris E
ein ains; ains MBS_6
einander ains antersmu
einfältig lāngiseilingins, lāngwingiskai
Einfältigkeit lāngiseiliskan
Einfriedigung korto E
Eingang eneissannien
Eingeweide tulawortes E
einig ainawidiskan
einmal ainawārst
einsam ainaseilingi
einschlafen enmigguns
einsetzen ensadints
Einsetzung ensadinsnan
einverleiben enkērminints
einzig ainan
Eis ladis E
Eisen gelso E
Eisvogel apisorx E
Elch braydis E
Elend wargan; žr. s. v. *Übel*
Elle woaltis E
Ellenbogen alkunis E
Elster sarke E
Eltern uraisins; žr. s. v. *älter*
empfangen gauuns, engaunai, pogaūt; patickots
Ende wangan
endlich enwangan, enwāngiskan
Engel rapa E, angol Gr, engels
Ente antis E
enthalten sich etlāikusin; žr. *halten*
entheiligen niswintina
entledigen erkīnina
entschlafen ismigē
entschuldigen etwinūt
er tāns, stas, -din
erbarmen sich engraudīs
Erbe waldūns; žr. *Miterbe*
Erbe „palikimas" weldīsnan
Erbse keckers E, keckirs GrA
Erde same E, semmē
erdichten ermīrit
Erdschwalbe krixtieno E
erfahren serrīpimai
erfüllen erpilninaiti
erhalten „gauti" žr. *bekommen*
erhalten „išlaikyti" islāika, erlaikūt
erheben erlāngi
erhören klausiton; žr. *gehorsam*
erhört poklausīmanas
Erhörung poklausijsnan
erinnern sich žr. *gedenken*
erkennen ersinnat; žr. *bekennen*
erlangen žr. *erwarten*
Erle abskande E
erledigen žr. *entledigen*
erlernen ismukint

erleuchten erschwāigstinai, poswāigstinai
erlösen israṅkinna, israṅkīt
Erlösung israṅckīsnan
ermahnen poskulīt
Erneuerung ernaunīsnan
Ernst stūrnawiskan
ernstlich stūrnawingisku
ersäufen auskandints; plg. s. v. *Sintflut*
erstehen žr. *auferstehen*
erster pirmas, pirmonnis; pirmas GrA
ertränken žr. s. v. *ersäufen*
ertrinken auskiēndlai
erwähnen menentwey
erwarten (so daß das Erwartete wirklich kommt) sengidaut, sengijdi
erwecken etbaudinnons
erwerben peldīuns
erzählen engerdaus
erzürnen ernertimai
erziehen žr. *auferziehen*
Esche woasis E
Esel asilis E
Espe abse E
essen īst; wolgeit GrG, walge GrA
Essen īdai, īdis, īstai
etlich delli
etwas deicktas
euer ioūs
Evangelist euangelistai
Evangelium euangelion, ebangelion
ewig prābutskas
Ewigkeit prābutskan
Exempel žr. *Beispiel*

F

Faden awilkis E
fahren žr. *auffahren* (plg. *kommen, gehen*), *Reitschlitten, Radfahrer*
Falke valx E
Fall kruwis E
fallen krūt
falsch reddan, reddisku, falsch
falsches Zeugnis reddewijdikausnan
fälschlich reddewingi
falten žr. *zusammenlegen*
Farbe woapis E
Fasan (?) žr. *beerhun* E
fassen entēnsīts; žr. *verfassen*
fasten pastauton
Fasten pastenick GrG, pastnygo GrA
Faulbaum smorde E
Faust kuntis E
Feder (im Schloß) sbeclis E
Federbett plauxdine E
feierlich lānkinan
fein kanxta; žr. s. v. *unhübsch*
Feind prēisiks
feines Tuch pastowis E
Feld laukan; lnncka GrG, GrA; žr. *Acker*
Felge „ratlankis" scritayle E
Fenchel kamato E
Fenster lanxto E
Fensterlade perstlanstan E
Ferkel parstian E
Ferse pentis E
Fessel panto E
fest drūcktai
Feuer panno E; panicke MBS_1

Feuerbrand knaistis E
Feuereisen panustaclan E
Feuerloch (am Herd) goro E
Feuerhaken žr. *Ofenkrücke*
Feuerstein nagis E
Fichte addle E
Fieber ennoys E
Filz tubo E
finden aupallai
Finger pirsten E
Fink swibe E
Fisch suckis E, suckans
Flachs lino GrG, lynno GrA
Fladen kalso E, plinxne E
Flamme lopis E
Fleck mīlinan; plg. s. v. *blauer Fleck*
Fleiß seilin; žr. *Sinn*
fleißig žr. *unfleißig*
Fleisch menso E, mensā; meinse GrG; plg. *Seitenfleisch*
Fleischbrühe iuse E
Fliege muso E; plg. *Hundsfliege*
fluchen klantīuns, wertemmai; žr. *verfluchen*
Fluchen klantīsnan
flugs entikrikai
Fluß ape E
Flutrinne auwirpis E
Fohlen arwaykis E, maldian E
folgen rīpaiti; plg. *erfahren*
förderlich brewingi
fordern wūkawi
fördern brewinnimai
Form enteikūsna; žr. *Weise*
Frau „Herrin, ponia" supūni; supana Gr; waispattin; plg. *Ehefrau, Weib*
Fräulein gannikan
frei powīrps; žr. *lassen*
Freie „laisvas žmogus" tallolinikis E
freilich žr. *zwar*
Freitag pentinx E
Freude wesliskan, tuldīsnan
Freund ginnis; gingis MBS_4
freundlich ginnewīngiskan
Freundschaft ginniskan
Frieden packaien, packan
friedsam packawingi
fröhlich wessals, wesselingi
Frosch crupeyle E
Frost passalis E
Frucht wēisin
fruchtbar weijsewingi
Fuchs lape E
fühlen poprestemmai; žr. *verstehen*
führen west; žr. *durchführen, verführen*
füllen žr. *erfüllen*
fünfter penckts
Funken soanxti E
für per, pra
Fürbitte pramadlin
Furche redo E
Furcht biāsnan
fürchten biātwei
fürwahr arwi, perarwi; žr. *wahr*
Fuß nage; žr. *Bein* „koja"
Fußboden talus E
Fußsohle plasmeno E
Futter pērdin

G

Gabe dāian
Gabeldeichsel scaydy E

Gabel mit hakenförmigen Spitzen žr. *Kräuel*
Galle dolu E
Gans sansy E
ganz gāntsas, postippan; pilnan
Garkoch aubirgo E
Garn žr. s. v. *Hasengarn*
gastfrei reidewaisines
Gaumen dangus E
gebären gemton, (ainan)geminton, (ainan)gimmusin
geben dātwei; doyte BPT; does OT
Gebet maddla, madlisna
Gebetlein madlikan
gebieten laipinna; lapinna GrG, lapynna GrG; žr. *befehlen*
Gebiß sbango E
geboren gemmons
Gebot pallaips
gebühren perlānki
Geburt gimsenin; žr. s. v. *Wiedergeburt*
Gedächtnis minisnan, pominīsnan
Gedanke pomijrisnans; žr. *dünken*
gedenken menentwey; plg. s. v. *Gedächtnis*
gefallen podīngai
Gefallen podīngan, podingausnan; žr. *Wohlgefallen*
gegen prīki; plg. *vor*
gegenwärtig emprijkisins
gehen ēisei; gubas (žr. *kommen, fahren*); eykete GrA
geh weg sanday GrG
Gehirn strigeno E
gehören perlānkei
gehorsam poklusman, poklusmingi; poseggīwingi; plg. *untertan*
gehorsamlich poklumingiskan
Geist naseilis, nosēilis
geistlich naseilliwingiskan, noseilewingiskan
Geißel brusgis E
geizig āūgus
gelb gelatynan E
Geld penningans; pennega BPT
Gelenke knnchel E
gelinde preitlāngus
geloben žr. *verheißen*
Gemahl(in) sallūban, salūbin
gemäß na
gemein perōnin, perōnisku
Gemeinde perōni, perōniskan, pijrin, piru
gemischt (bunt) maysotan E
Genick pergalwis E
genug zuit
Gerät zum Abstreifen der Erde vom Pflugbrett žr. *Reutel*
Gerber mynix E
Gerberlohe dumpbis E
gerecht tikrōmai
Gerechtigkeit tikrōmiskan
Gericht „teismas" līgan
gern reide
geronnene Milch sulo E
Gerste moasis E, maise GrG
geschehen audāt sien
Geschöpf teikūsnan; plg. *Kreatur, Natur*
Geschrei wackis E
Gesicht žr. *Angesicht*

Gesinde seimīns
gesondert isklaitints
Gestell žr. *Holzgestell*
Gestirn lauxnos E
gestreift roaban E
gestreng drūcktawingiskan
gesund (plg. *Gesundheit*) žr. *heil*
Gesundheit kailūstiskun
getreu žr. *treu*
Getreide arrien; plg. *Wintergetreide*
getrip E naweto E
getrost glandewingei
Gevatter komaters E, comatter Gr
Gewalt warein; žr. s. v. *Macht*
gewaltig warewingin
gewinnen augauuns; žr. empfangen
Gewissen powaisennis
gewiß žr. *wahr*
gewißlich žr. *zwar*
Giebel pellekis E
Gischt spoayno E
gießen žr. s. v. v. *ausgießen, vergießen*
Glas sticlo E, glasso GrA
Glaube druwin
glauben druwīt
gläubig druwīgin
gleich polīgu, empolijgu, ainawīdai
gleicherweise ainawidisku
Glied streipstan
Glut sari E
Gnade etnīstis
gnadenreich etnīstislaims; žr. *reich*
gnädig etnīwings
gnädiglich etnīwingiskai
Gold ausis E, ausin
Goldammer sixdre E
Gott deiwis E, dewes GrG; deiws; dewes OT
göttlich deiwiskai, deiwūtiskan; žr. *selig*
gottseligst deiwa deiwūtskai
graben žr. *begraben*
Graben rawys E
Granne ackons E
Gras schokis E
Grasmücke soakis E
grau sywan E
Greif aukis E
greifen kakīnt
Griff žr. *Schwertgriff*
Grobbrot sompisinis E
grobes Tuch milan E
groß debica Gr, debīcan
große Schnepfe slanke E
größer muisieson
Großmutter ane E
Großtor dauris E
Großvater thetis E
Grummet attolis E
grün saligan E
Grund gruntan
Grundbesitzer laukinikis E
Gründling grundalis E
grundlos gruntpowīrpingin
Grünspecht melato E
Gurgel gurcle E
Gürtel saninsle E
gut labs, labbīngs; labbis Gr
Gut labbas
Güte labban, labbisku

H

Haar scebelis E
Haarweide glossis E
haben turīt; thueri GrG
Habicht gertoanax E
Hacke kersle E
Hackmesser kalopeilis E
haderhaftig rīgewings
Hafer wyse E, wisge GrA
Haff mary E
Hagel keytaro E
Häher sarpis E
Hahn gertis E; žr. *Wetterhahn*; plg. *Henne, Küchlein*
Hainbuche scoberwis E
Haken ansis E
Halfter auclo E
Halm craysi E; plg. *Heu*
Hals winsus E
Halsader stroio E
halten lāiku; plg. *anhalten, behalten*
Hammer cugis E
Hamster duckis E
Hand rancko Gr, rānkan
Handel kāupiskan
Handlung astin; žr. *Ding*
Handmühle girnoywis E
Hanf knapios E, caneips GrG
Hanfsame gnabsem Gr
hängen kabīuns
Hantierung dīseitiskan
Hartriegel sidis E
Harz sackis E
Hase sasnis E
Haselhuhn bruneto E
Haselstrauch laxde E; plg. *Speerschaft*
Hasengarn sasintinklo E
Haspe aloade E
hassen dergē
Haue kersle E; plg. *Axt(zweischneidige)*
Haupt galwo E, gallū; gaulko GrG, galbo GrA
Hauptmann höfftmannin
Hauptstück galwasdellīks
Haus buttan E, botte GrG; buttan
Haushalter butsargs
Haut keuto E; plg. s. v. *Kopfhaut*
Hecht liede E, lyda GrG
Heer kargis E
Heeresreise karyago E
Heerschau caryawoytis E
Hefen dragios E
Heide sylo E
Heide „pagonis" poganans
Heidenschaft pogonbe E
Heiland retenīkan *(Retter)*, pogalbenix (*Helfer*)
heil kayle BPT, kails MBS_4, MBS_6; *gesund*
heilig swints; swente MBS_1
Heilige swintickens
heiligen swintint; swyntins TN; žr. *entheiligen*
Heiligkeit swintiskan
heilsam žr. *rettend*
heimsuchen kāimaluke
heiß machen ankaitītai
helfen galbimai, pogalbton
Helfer žr. *Heiland*
Helm salmis E

Hemd nurtue E, norte GrG, northe GrA
Hengst sirgis E
Hengst (Kastrat) sweriapis E
Henne gerto E
her schan
heraus winna
herbeitragen perpists
Herbst assanis E
Herd pelanno E
Hering sylecke E
Hermelin gaylux E
Herr rikis E, rickies GrG, rickie GrA, GrF; rikijs; rekyse BPT
Herrin žr. *Frau*
herrlich rikijiskai
Herrlichkeit rikijwiskan
Herrschaft žr. *Regiment*
herschen rikauite
Herz seyr E, sīras
herzen poglabū
herzlich sīrisku
Heu crays E, kraise GrG
Hieb kirtis E
hier schai, schan, stwi
Hilfe pogalban
Himmel dangus E, dangon; andangonsŷn TN
himmlisch dengenennis, dengennenis-kans, dengniskas
hin stwen; žr. s. v. *zur Seite*
Hinde glumbe E
hindern žr. *verrücken*
Hintere pomnan E; plg. *Arsch*
Hirnhaut pleynis E
Hirnschädel kerpetis E
Hirsch ragingis E
Hirse prassan E
Hitze gorme E
hoch plg. *Obrigkeit*
Hof „ūkis" burwalkan
hoffärtig labbatīngins
Hoffnung nadruwīsnan, podruwīsnan, auschaudisinan; žr. *vertrauen*
Hölle pyculs E, pickullien
Holz malko GrG
Holzgestell (an der Wand) passupres E
Honig meddo E
horchen žr. *erhören*
hören kirdīt; žr. s. v. v. *erhören, Erhörung*
Horn ragis E
Hornisse sirsilis E
Hosen lagno E
Hosenleder žr. *Schurzfell*
Hosen um Oberschenkel broakay E
hübsch žr. *fein*
Hufeisen lattako E
Hufnagel sagis E; plg. *Schnalle*
Hüfte culczi E
Huhn žr. *Henne*
Hummel camus E
Hund sunis E, songos Gr; plg. *Jagdhund, Leithund, Wachthund, Windhund*
Hundsfliege pistwis E
Hure manga Gr
Hurenkind mangos sones GrG
hungrig alkīns
Hut kelmis E, kelmo GrG
hüten žr. *behüten*

I

ich as, es
ihr ioūs
Iltis naricie E
immer plg. *allezeit*
in en, an
inbegriffen poteikūuns; žr. *schaffen*
irren kurteiti

J

ja ia
Jagd medione E
Jagdhund (bellender) scalenix E
Jäger medies E
Jahr mettan E, metthe GrG, mette GrA
Jammer powargsennien
jammervoll powargewingiskan
je iau žr. *schon*
jeder erais
jedermann erains
jeglicher erains
jemand ains, ainonts
Jesus Jesus, Jsus
jetzt tēnti, teinu
Jordan Jordānen
Jugend maldūnin
jung maldai
Jünger maldaisei
junges Pferd rapeno E
Jungfrau mergo E, merga Gr, jumprawan; plg. *Magd*

K

Käfer gramboale E
Kaiser keiserin
Kalb werstian E
kalt salta Gr; plg. *Frost*
Kamm coysnis E
Kammer kamerco E
kämpfen ūlint
Kanne kragge GrG; žr. s. v. *Krug*
Kapitel sklaitinsnan, polasinsnan
Karpfen sarote E
Käse suris E, sur Gr
Katechismus catechismus
Katze catto E; žr. *wilde Katze*
Kehle cosy E
kehren „kreipti" wartint žr. *Bekehrung*
Kehrwisch klexto E
kein niains
Kelch kelkis
Kelle „kaušas" birgakarkis E
Kellerhals stanulonx E
kennen žr. *bekennen, erkennen*; plg. *wissen*
Kerze žr. *Lichte*
Kessel catils E
Kette ratinsis E
keusch skīstan; žr. *rein*
Kiebitz peempe E
Kiefer „pušis" peuse E
Kind maldenikis E, maltnicka GrG, malnijks
Kindlein malnijkix
Kinn scalus E
Kirche kirko GrG, kīrki
Kirchenordnung kīrkis teikūsnan; plg. *schaffen*
Kirschen wisnaytos E
Kissen balsinis E
Klee wobilis E

Kleider rūkai
Kleie clines E
klein licuti Gr; likuts
kleiner Specht aytegenis E
kleiner Taucher gegalis E
Klette clattoy E
klopfen žr. *anklopfen*
Klotz trupis E
Knauf (am Schwertgriff) kugis E
Knecht gewineis E, waix; woikello GrG, woykello GrA
Knie klupstis E
knien poquelbton
Knöchel „krumplys" krumstus E
Knöchel (am Fuß) kulnis E
Knochen žr. *Bein* „kaulas"
Knorpel žr. *Nasensäule*
Koch žr. *Garkoch*
Kohle anglis E
kommen pereit, pergubuns, periothe MBS_2
König konagis E, waldniku
können massi
Kopf žr. *Haupt*
Kopfhaut scordo E
Korbgeflecht corbis E
Korn syrne E
Kornrade cunclis E
Kraft spartin; žr. s. v. *Stärke*
Krähe warne E
Krammetsvogel picle E
Kranich gerwe E
Kräuel lanctis E
Kraut soalis E, sālin
Kreatur pērgimmans
Krebs rokis E
Kreuz scrīsin
kreuzigen skrīsits
kriechen līse žr. *niederfahren, niedersteigen*
Kriechen (slyvų rūšis) krichaytos E
Krieg žr. *Streit*
Kriegsreise karyago E
Krippe rindo E
Kröte gabawo E
Krug kragis E; žr. s. v. *Kanne*
Kübel standis E; plg. *Bütte*
Küche kukore E
Kuchen lugis E; plg. *Wecke*
Küchlein gertistian E
Kuckuck geguse E
Kuh klente E, klint GrG, clynth GrA
Kummer alkīnisquai
Kummet paddis E
Kupfer wargien E
küssen pomeleis GrG; žr. *lecken*

L

Lab raugus E
Lachs lasasso E
Lager liscis E
Lamm eristian E
Land tauto E, tautan
lang ilga; žr. *so lange*
Lauge sirmes E
Langwiede arwarbs E
lassen žr. *verlassen, Aderlasser*
laufen begeyte MBS_5
laut kalsīwingiskan
lauten kaltzā, kelsāi
leben giwīt, gīwu, giwassi

Leben giwato E, gijwan, giwei
lebendig gijwans
Leber lagno E
lecken pomeleis GrA; žr. *küssen*
Leder nognan E
legen lasinna; plg. *zusammenlegen*
Lehm laydis E; plg. s. v. *Tonerde*
Lehnstuhl creslan E
Lehre mukinsnan
lehren mukint; žr. *unterrichten*
Lehrer mukinnewingins
lehrhaftig mukinewis
Leib kērmens
leiblich kērmeniskai, kērmeneniskan
Leichnam nowis E
Leid wargan; žr. s. v. *Übel*
leiden stīnons, wargē
Leiden stinsennien
Leim mosla GrG, moska GrA
Leiste curpelis E
leisten laikūt; plg. s. v. *halten*
Leithund slidenikis E
Leitseil aclocordo E
Lenden strannay E
Lerche werwirsis E
lernen mukinsusin; žr. *erlernen*
letzt pansdaumannien; žr. s. v. *zuletzt*
leuchten žr. *erleuchten*
Lichte lickte GrG, licte GrA
lieb mijls; myle MBS_1
Liebe „meilė“ mijlan
lieben milijt
Lied grīmikan
Linde lipe E
Linse lituckekers E
Lippe warsus E
List wīngriskan
Lob pogirrien, pogirsnan, girsnan
loben girtwei
Loch žr. *Nasenloch*
locken wackītwei; žr. *rufen*
Löffel lapinis E
Lohn ālgas
Lohnarbeiter žr. *Tagelöhner*
los žr. *frei*
Luchs luysis E
Luft wins E
lügen mēntimai; žr. *belügen*
Lunge plauti E
Lust poquoitīsnan; žr. *wollen*

M

machen tickint, potickinnuns; žr. *schaffen, tun*
Macht warrien; žr. s. v. *Gewalt*
mächtig sparts
Made girmis E
Magd merguß GrA; mergu
Magen weders E; žr. *Bauch*
Mahl žr. *Essen*
mahnen žr. *ermahnen*
Mal reisan
Malz piwamaltan E
man -di
Mangelholz noploz E
Mann smoy E, wijrs, grandan; gintthos GrG
Männin wijrinan
Männlein wijrikan
Mantel pelkis E
Marck „markė“ žr. Münze

Marder caune E
Maria Marian
Mark mulgeno E
Markus Marx
Marter lailīsnan
Maser winis E
mäßig aulāikings
Mass mattei
Mastschwein (männliches) nomaytis E
Mathäus Matteus
Maul āustin
Maultier weloblundis E
Maulwurfsgrille poaris E
Meer iūrin
Mehl meltan E
Mehltau mercline E
mehr toūls
mehren tūlninai
mein mais; moy MBS_1
Meise sineco E
Meißel dalptan E
Meister žr. *Ordensmeister*
Mensch smonenawîs E; smunents, smunentinan; ludis GrG; žr. *Personen*
menschlich smūnenisku
Messer peile GrA; žr. *Hackmesser*
Messing cassoye E
Messingkessel warene E
Met alu E
Metallschlacke auwerus E
Milch dadan E; žr. *Sauermilch*; plg. *geronnene Milch, süße Milch, Stutenmilch*
mild dēigiskan
Milz blusne E
mischen žr. s. v. *gemischt*
Mißglauben žr. *Unglaube*
Mistel emelno E
mit sen
Miterbe draugiwaldūnen, sendraugiwēldnikai
Mittwoch possisawaite E
Moderlieschen blingo E
mögen musīlai; žr. *können, allmächtig*
möglich musīngin
Mohn moke E
Molke sutristio E
Mönch mynkus GrG
Mond menig E
Montag ponadele E
Moosbruch pannean E
Morgen „margas" moargis E
morgens angstainai
Morgenstern deynayno E
Moses Moises
Möwe stamite E
Mücke cussis E
Mühle malunis E; plg. *Handmühle*
Mühleisen scurdis E
Mühlenkasten carbio E
Mühlenwehr takes E
Mühlrad malunakelan E
Mühlstein malunastabis E
Muhme moazo E
Mulde galdo E
Mund austo E
Münze kalte GrG
murren murrawuns
Muskel peles E
müssen turīlai
Mutter mothe E, muthi GrG, muti GrA; mūti

N

Nabe nabis
Nabel nabis E
nabenförmiges Rad žr. *getrip* E
nach po, na
Nachbar kaimīnan
nachdem stan kīsman kai
nachreden nowaitiāuns; *afterreden*
Nächster tawischas
Nacht nactin; nackt GrG
Nachtigall salowis E
Nacken passoles E
Nadel ayculo E, augle GrG, angle GrA
Nagel cramptis E; plg. *Hufnagel*
Nagel „nagas" nagutis E
nähren pomaitat
nähren sich maitātunsin; plg. *Mastschwein*
Nahrung maitāsnan
Naht (im Stiefel) žr. *Steppnaht*
Name emmens
nämlich isspresennien, sen isspressennien, isspretting; žr. *verstehen*
Nase nozy E; *Oberlippe*
Nasenloch noseproly E
Nasensäule gremsde E
Natter anxdris E
Natur „prigimtis" pērgimnis
Nebel kupsins E
neben pagār
Neffe žr. *Bruderkind*
nehmen īmt; ymays GrA; žr. *annehmen*
Nessel noatis E
Netz plg. *Garn*
neu nauns, nawans, neuwenen
neugeboren naunagemmons, naunagimton
Neuling naunīngs
neunter newīnts
nicht ni; ny GrG, BPT
nicht mehr neaw BPT
nieder semmai
niederfahren semmai līsuns; žr. *kriechen*
niedersteigen semmay lysons; žr. *kriechen*
niemand niaintonts
Niere inxcze E
nimmermehr niqueigi
nirgends niquei; žr. *wo*
Noah Noe
noch dabber
Not nautei
Notdurft prewerīngiskan, prewerīsnan
Notstall lisytyos E
nüchtern žr. *hungrig*
nun teinu, tēnti
nur ter
nützlich anterpinsquan, enbāndan
nützt enterpo

O

ob anga, ikai
Oberkehricht auklextes E
Oberlippe ponasse E
Oberster aucktimmien
Obrigkeit auckstimmiskan, aucktimmiskū, auctairikijskan
Ochse curwis E, kurwan
oder adder

Ofen stabni E; plg. *Backofen*
Ofenkrücke trumpstis E
Ofenschaufel pettis E
öffentlich akiwijsti
öffnen žr. *auftun*
oft žr. *so oft*
Oheim (Onkel) awis E
Oheim (Vatersbruder) thewis E, thewelyse BPT
ohne schlāit, slāit, schlāits, bhe
Ohr ausins E, āusins
Ohrenschmalz žr. *Schmutz*
Onkel žr. *Oheim (Onkel)*
Orden enteikūsnans
Ordensmeister mistran
ordnen enteikūton; žr. *schaffen*
Ordnung enteikūsnan; žr. *Kirchenordnung*
Ortscheit walis E
Otter udro E

P

Panzer žr. *Brünne*
Paulus Paulus, Pauli
Pelzmantel kisses E
Pelzrock lactye E
Personen (Menschen) smūni
Pfad žr. *Steig*
Pfarherr paps
Pfarrer žr. *Prediger*
Pfau powis E
Pferd kampnit GrG, camnet GrA; žr. *wildes Pferd, Pflugpferd;* plg. *Hengst, Roß*
Pflaumen sliwaytos E
pflegen kūnti žr. *bewahren*
Pflicht skallīsnan
Pflug plugis E
Pflugbaum wadule E
Pflugeisen wagnis E
Pflugpferd sweykis E
Pflugschar pedan E
Pflugsterz laipto E
Pforte lapiwarto E
Pfriem žr. *Ahle*
Pfühl pobalso E
Pharao Pharao
Pilatus Pilāto
Pirol sealtmeno E
Plattfisch stroysles E
Plötze brunse E
Polster (des Sattels) papinipis E
Pontius Pontio
Porsch wissene E
predigen pogerdawie
Prediger predickerins
Predigt preddikausnan
preußisch prūsiskan
Priester lūbeniks

Q

Quappe wilnis E
Quast žr. *Badequast*
quälen žr. *Marter*
Quirlstab mandiwelis E

R

Rabe warnis E, warnins
Rache trinsnan

Rächerin trintawinni
Rad kelan E; žr. *Mühlenrad*
Radfahrer kellewesze MBS_2
Rade žr. *Kornrade*
Rain asy E
Randeinfassung ansalgis E
Rapfen rapis E
Rat prātin
Rauch dumis E
Rauchloch accodis E
Raufe aboros E
Rebhuhn lancagerto E
Rechenschaft reckenausnan
recht tickars, tikrōmiskan; tickers GrA
Recht tickrōmiskan
Rechte „dešinė“ tickray, tickrōmien
reden waitiāt; žr. *anreden, nachreden*
Regen aglo E
Regenbach salus E
Regenwurm slayx E
regieren rikawie
Regierung žr. *Regiment*
Regiment (Regierung) rickaūsnan
Regnen suge E, soye GrG
Reh sirwis E
reich laeims
Reich rīks, rīki
reichen žr. *greifen*
reichlich laimintiskai, laimiskan
Reif grosis E
Reifen dongo E
Reiher geeyse E
rein skijstan, žr. *keusch*
reinigen skijstinnons; žr. *verunreinigen*
Reinigkeit skīstiskan
Reise žr. *Kriegsreise*
Reitschlitten wessis E
reizen tiēnstwei; žr. *fassen*
rettend rettīweniskan, rettīwingiskan
Retter žr. *Heiland*
Reue pawargan
Reutel preartue E
richten „teisti“ līgint
Riemen žr. *Stiefelriemen*
Rinde „žievė“ saxtis E
Ring „grandis“ grandis E
Ring prēipīrstans
Ringeltaube keutaris E
Rippe grabwe E, grēiwakaulin
Ritter waldwico E
Rock wilnis, wilna GrA
Rodeland žr. *Damerau*
Roggen rugis E, roggis GrG, ruggis GrA
Rohr drogis E
Römer Rômerins
Roß russis E , russas
rot wormyan E, warmes GrG, warmun GrA; urminan
Rötelweihe pelemaygis E
Rotz snoxtis E
Rücken rikisnan E
Rückenader pettegislo E
rufen žr. *anrufen, berufen, fordern, locken, Aufbietung*
ruhig packīwingiskan; žr. *sittig*
rühren žr. *anrühren*
Rumpf žr. *Leichnam*
Runge keleranco E
Rungenstock kalpus E
Runzel senskrempūsnan

Rüster skerptus E
Rute riste E

S

Saatkrähe colwarnis E
Sack saika GrG, saycka GrA
Saffian žr. *Schurzfell*
sagen gerdaut, billīt
Sakrament sacramēnts
Salomon Salomon
Salz sali GrG, sal GrA
Same semen E
sammeln senrīnka; plg. *versammeln*
Sand sixdo E
Sarah Sara
Sattel balgnan E
Sattelbogen bugo E
Satteler balgninix E
sättigen sātuinei
Sau skewre E; skaura GrG, skawra GrA
Sauermilch ructandadan E
Säufer rundijls
säumen žr. *versäumen*
Schädel žr. Hirnschädel
Schaden schkūdan
Schaf camstian E
schaffen teickut, tykynnons; plg. *emfangen* (patickots)
Schaft „aulas“ aulinis E
Schalk maytter Gr
schambar žr. s. v. *schamlos*
schamlos nigīdings
Schande gīdan
Schar „noragas“ pedan E
Schaum žr. *Gischt*
Scheide (des Schwertes) sarxtes E
scheiden sklaitint
Schein „šviesa“ swāigstan
scheinen „šviesti“; žr. *erleuchten*
Scheit luckis E
Scheitel arglobis E
Schenkbier scinkis E
Schenke karczemo E
Schenkel „šlaunis“ slaunis E, plg. s. v. *Deichselarm*
Schere scrundus E, scrundos E
scheu dūrai; žr. *schüchtern*
Scheuer „daržinė“ steege E
Scheune calene E; skuna Gr
Scheunenraum (zur Seite der Tenne) toaris E
Schienbein aulis E
Schiene miskils E, nuskils E
Schiffreise artwes E
Schild scaytan E
Schilf bleusky E
Schlaf maiggun
schlafen moicte GrG, meicte GrA; žr. *einschlafen, entschlafen*
Schlag brokis E
schlagen kyrteis GrA
Schlange angis E
Schlei linis E
Schleier drimbis E; žr. *Seidenschleier*
schleifen „galąsti“; žr. s. v. *Schleifstein*
Schleifstein tackelis E
schließen žr. *verschließen*
Schlitten slayo E; plg. s. v. *Reitschlitten*
Schlittenkufe slayan E
Schloß žr. *Türschloß*

Schlucht dambo E
Schmähung epkieckan
Schmalz taukis E
Schmer instran E, mynsis E
Schmerle smerlingis E
Schmerz gulsennin
Schmied wutris E
Schmiede autre E
Schmiedeherd kamenis E; plg. *Schornstein*
Schmiedestock curpis E
Schmutz dmskins E
Schnalle sagis E; plg. s. v. *Hufnagel*
Schnarrwachtel droanse E
Schnee snaygis E, schneko GrG, sneko GrA
Schneider scrutele E
Schnepfe geasnis E; plg. s. v. *große Schnepfe*
Schnurrbart wanso E
schöpfen „semti" kniēipe
Schöpfung teikūsna; plg. *schaffen*
Schnupfen welgen E
schon iau
schön plg. *fein*
Schöps stabs E
Schornstein kamenis E; plg. *Schmiedeherd*
Schoß „duoklė" kasschis
schreiben peisāton, popeisāton
schreien žr. *verschreien, rufen*
Schrift peisālei
Schröpfkopf ragusto E
schüchtern būrai; žr. *scheu*
Schuh kurpe E, korpe GrG, corpe GrA,; kurpi
Schuhmacher schuwikis E
Schuhsohle pamatis E
Schulde āuschautins; plg. s. v. *Unschuld*
schuldig skellānts; žr. s. v. *unschuldig*
Schuldiger auschautenīkamans
Schulter pette E; žr. *afterreden*
Schulterblatt pettis E
Schultertuch pasto E
Schuppen žr. *Bark*
Schürstange passortis E
Schurzfell kymis E
Schüssel mynsowe E; žr. *Stulpschüssel*
Schusterdraht schumeno E
Schutz absergīsnan
schützen žr. s. v. *Schutz*
schwächster ucka kuslaisin
Schwalbe smicuto E; plg. *Erdschwalbe*
Schwan gulbis E
schwanger sen brendekermnen
Schwarte žr. *Kopfhaut*
Schwanzriemen (der Pferde) pastagis E
schwarz kirsnan E
Schwarzspecht kracto E
schweigen tussīse
Schwein swintian E
Schweinestall seweynis E
Schweiß prakāisnan
Schwelle pocorto E
schwer plg. s. v. *beschweren*
Schwert kalabian E, kalbīan
Schwertgriff digno E; plg. *Sterz*
Schwester swestro E, schostro GrA
Schwiegervater tisties E
schwitzen plg. *Schweiß*
schwören klantemmai
Sech žr. *Pflugeisen*

sechster usts, uschts
See assaran E
Seele dusi E, dūsin, plg. *Geist*
Seelsorger dūsaisurgawingi
Segen signassen, ebsignāsnan
segnen signāt, ebsignāuns
sehen widdai, dyrītwei, dereis
Seidenschleier silkasdrimbis E, žr. *Schleier*
Seil wirbe E; plg. *Leitseil*
sein „būti" būton; esse TN
sein „savas, jo" swais
Seite grauwus E; *zur Seite* preipaus; žr. s. v. *seitens*
Seitenfleisch claywio E
seitens pausan
selbst subs
selig deiwuts, deiwūtiskan; žr. *göttlich*
Seligkeit deiwūtisku
senden pertengginnons
Senf garkity E
Sense doalgis E
setzen žr. *einsetzen, widersetzen sich*
Seufzen nādewisin
Sichel piuclan E
sicher senpackai
Sieb baytan E
Siebengestirn paycoran E
siebenter septmas, sepmas
Siebtopf siduko E
Sieg epwarīsnan
Siele pleske E
Silber siraplis E, sirablan
singen grīmons
Sinn seilins; žr. *Fleiß*
Sintflut auskandinsnan
sittig rāms
sitzen sīdons, sindats
so tīt, titet
Socken peadey E
Sohle žr. *Fußsohle, Schuhsohle*
Sohn wayklis E, sones GrG; soūns
so lange kuilgimai
solcher stawīds
sollen turri
Söller riclis E
Sommer dagis E
Sommerschößling dagoaugis E
Sommerweizen dagagaydis E
Sonderheit schlāitiskai
sonderlich schklāits, schlāitiskai, schklāitewingiskan
sondern „bet" sclait, slait, schlait, schlāits
sondern „(at)skirti" žr. *gesondert*
Sonnabend sabatico E
Sonne saule E
Sonntag nadele E; plg. *Montag*
so oft kudesnammi
sorgen surgaut; žr. *versorgen*
Span scolwo E
Sparre sparis E
Spaten lopto E
Specht genix E; plg. *Grünspecht, kleiner Specht, Schwarzspecht*
Speck saltan E
Speer kelian E
Speerschaft kellaxde E; plg. *Haselstrauch*
Speiche plg. *Strebe*
Speicher clenan E
speien wimbmis GrG, wynis GrA

Speise landan E; plg. *Nahrung*
Sperber sperglawanagis E
Sperling spurglis E
Spieß aysmis E
Spindel spanstan E
Spindelbaum wosigrabis E
Spitzhacke scurdis E
Splitter spelanxtis E
spotten bebbint
sprechen gērbt, waitiat; plg. s. v. *reden, sagen*
Spreu pelwo E
Spruch billīsna
Spund dulsis E
Stab žr. *Zaunstab*
Stadt mestan E, maista GrG
Stahl playnis E
Stall staldis E
Stand bousennis
Ständer sulis E
Stange kartano E
Star doacke E
stark žr. *mächtig*
Stärke spartisku
stärken spartint, pospartint
Statt resp. *Stätte* deickton
stattlich dīrstlan
Staubasche plieynis E
Stechmesser stakamecczeris E
stecken embaddusisi
stehen stallit, stānintei; žr. *vorstehen, widerstreben*
Stehen žr. *Widerstand*
stehlen rānctwei
Steig lonki E
Steigbügel lingo E
Steigleder „balnakilpės diržas" largasaytan E
Stein stabis E; žr. *Mühlenstein*
Stelle für Asche goro E
stellen saddinna; žr. s. v. *vorstellen*
Steppnaht widus E
sterben aulāut
Sterben aulausennien
Stern žr. *Gestirne*; plg. *Siebengestirn*
Sterz žr. *Pflugsterz*
Stich boadis E
Stiefel pusne E
Stiefelriemen paccaris E
Stiefmutter pomatre E
Stiefsohn passons E
Stieftochter poducre E
Stiefvater patowelis E
Stieglitz singuris E
Stier lonix E
still tusnan; žr. s. v. *schweigen*
Stimme tārin
Stint malkis E
Stirne batto E
Stock „kelmas" kalmus E
Stör esketres E
Storch gandams E
Stoppel strambo E
stoßen trencke MBS_3; plg. *verstockt*
Strafe sūndan
strafen sūndintwei, pobaiint; plg. s. v. *unsträflich*
Strang greanste E
Strauch kirno E
Strauchbirke kerberse E
Strauchweide apewitwo E

Strebe (senkrechte) eines Schlittens stibinis E
Streichbrett gleuptene E
Streit „kariavimas“ kariausnan
streng žr. *gestreng*
Striezel troskeilis E
Stroh salme Gr
Stube stubo E
Stück (Artikel) dellijks, dellīkans
Stück (Boden) gasto E
Stuhl clumpis E
Stulpschüssel wogonis E
Stündlein stūndicks
Stürze abstocle E
Stute kaywe E
Stutenmilch aswinan E
Stütze stacle E
suchen laukīt, (kāima)luke
Summa empijreisku
Sumpf pelky E; plg. *Bruch*
Sünde greki GrG; grīkas
Sünder grīkenix
sündigen sich grīkisi
süße Milch poadamynan E

T

Tafel tapali
Tag deinan; deigen GrG, deyen GrA
Tagelöhner deināalgenikamans
täglich deinennin, deyninan, deineniskan
Tal lindan; padaubis E
Talg sloyo E
Tanne žr. *Fichte*
Tante žr. *Muhme*
Tat žr *Wohltat*
Taube poalis E
Taucher kerko E; plg. s. v. *kleiner Taucher*
Taufe crixtisna, crixtissennien
Taufbüchlein crixti lāiskas, crixtisnālaiskas
taufen crixtitwi
Täufer crixtnix
tausend tūsimtons
Teich wurs E
Teig singslo E
teilen dellieis
Tenne plonis E
teuer tēmpran; *zu teuer* per tēmprai
Teufel cawx E, pickūls; peckolle MBS_5
Testament testamentan
tief gillin
Tiegel pantwcko E
Tier alne E, swīrins
Tisch stalis E
Titus Tittum
Tochter duckti; docki GrG, dochti GrA
Tod golis E, gallan
Tonerde layso E
Tonne kanowe E
Topf (irdener) swixtis E
Topf (mit Füssen versehen) nagotis E
Topf(wertloser) podalis E
Tor žr. *Großtor*
töten gallintwey
tragen pijst; žr. *herbeitragen, vortragen*
Trauung salūbsna, sallūbs, lūbi
Treber piwenitis E

treiben guntwei
Trespe pure E
treten trapt; plg. *übertreten*
treu auschaudīwingin; plg. s. v. *unehrlich*
Treue auschaudīsnan
treulich isarwi, isarwiskai
Tribut žr. *Schoß*
trinken pūton; pogeis GrG; poyte BPT
Trinken poūis
trocken sausā; sauson GrG, sawse GrA
Trog pracartis E
Trost glands
trösten glandint
trügen paikemmai; žr *betrügen*
Tuch žr. s. v. *grobes Tuch, feines Tuch*
tüchtig dirsos GrG
tun seggīt
Tun segisna
Tür warto E, wartin
Turnierpferd žr. *Hengst (Kastrat)*
Türschloß somukis E

U

Übel wargan; žr. s. v. v. *Leid, Elend*; plg. s. v. *böse*
Übeltäter warguseggīentins
üben iaukint
über kirscha
übertreten ertreppa
übles wargu
Ulme wimino E
um surgi
umfassen žr. *begreifen*
umsonst ensus
um – willen paggan
Umzäunung žr. *Zaun*
und bhe, bha
unehrlich niteisīngiskan
unfleißig niseilewingis
ungehorsam nipoklusmings
ungeschickt nipogattawints; žr. *bereiten*
ungetreu ni isarwis
Unglaube nidruwien
ungläubig nidruwīngi, nidruwīntin; žr. *gläubig*
Ungnade nieteīstis
unhübsch nikanxts
unmündig nianbillīntai
unnützlich ni enbāndan, ny anterpinsquan
unrecht nitickran
Unschuld niwinūtiskan
unschuldig niwinūton
unser nousā; nûsze TN
unsträflich niebwinūts
unter po
unter „tarp" sirsdau; žr. *zwischen*
Unterarm woltis E
untergehen auskiēndlai; žr. *ertrinken*
unterrichten pomukints
untertan possegīwingi, pomettewingi; poklusman, poklusmingi; plg. *gehorsam*
unterweisen powaidint
unterwerfen pomests
untreulich ni isarwi

unwillig niquāitings
unwürdig niwertīngs
unzüchtig niteisīwingins; plg. *unehrlich*

V

Vater towis E, thaus GrG, tāws
väterlich tawiskan
Vatersbruder žr. *Oheim* (*Vatersbruder*)
verachten žr *verschreien*
verändern sich kittawidintunsin
verbergen auklipts
verbieten žr. *wehren*
verbinden perrēist, senrists
verdammen proklantitz, preclantyts, perklantīuns
Verdammnis perklantīsnan
verderben pogadint
verdienen perschlūsimai
Verdienst perschlūsisnan
verfassen entensītei; žr. *ziehen*
verfluchen perklantits; žr. *verdammen*
verführen perweddā
vergeben etwiērpt
Vergebung etwerpsannan, etwerpsnā
vergießen pralieiton, palletan
vergiften erdērkts
verheißen taukinnons, potaukinnons; preigerdawi
Verheißung potaukinsnas, preibillīsnai
verhindern andeiānsts
verkaufen perdauns
verlassen powiērpt
verleihen „apdovanoti" polīkins; žr. *bescheren*
verlieren ismaitint
Vernunft ispresnā, isspressennien
verordnen enteikūuns; žr. *ordnen*
verraten prawilts, perklantemmai
verrücken kumpint
versagen perbillīton
versammeln empijrint
versäumen pertennīuns
verschließen pertraūki
verschreien perweckammai
versorgen persurgaui
versprechen žr. *verheißen*
Verstand isspresnan; žr. *Vernunft*
verstehen isspresnan; plg. *fühlen, nämlich*
verstockt pertrincktan; plg. *stoßen*
versuchen perbānda
Versuchung perbandan, perbandasnan
vertrauen auschaudītwei
verunreinigen niskijstints
verwahrlost nipokūntuns; žr. *bewahren*; *pflegen*
Vieh pecku
viel tūlan
vierter kettwirts
Vogel pepelis E, pipelko Gr; pippalins
Volk amsis
voll pilnan
vollenden wangint
vollführen isstallīt
von esse
von dannen stwendau, isquendau
von – wegen paggan
vor prijki, pirsdau
vorhalten preilaikūt
vorsprechen preigērbt
vorstehen perstallē
vorstellen preistattinnimai

vortragen preipīst
vorzeigen plg. *Beispiel*

W

wachen budē
Wacholder kadegis E
wachsen žr. *ziehen*„auginti“,*auferziehen*
Wachtel penpalo E
Wachthund wuysis E
Wade yccroy E
Waffen sarwis E
Wagen abasus E, abbas Gr
wahr arwis žr. s. v. *treulich, wahrlich, zwar*
wahren žr. *bewahren*
währen wēraui
wahrlich arwi, perarwi
wahrhaft isarwiskas
Wald median E
Walze žr. *Mangelholz*
wandeln neikaut
Wand seydis E
Wange laygnan E
wann kadan; žr. s. v. *wenn*
Wanst drastus E
war bēi
Ware perdāsai
warten gēide; žr. *erwarten*
was ka
waschen žr. *Abwaschung*
Wasser wundan E, wunda Gr, unds
Wasserbad undas spagtan
Wasserbecken für das Mühlrad surturs E
Wasserhuhn witwago E
Wasserrabe geauris E
Weber tuckoris E
Wecke solthe E
wecken žr. *erwecken*
Weg pintis E, peentis GrG, pentes GrA
Wehr žr. *Mühlenwehr*
Wehr „gynyba“ prio E
wehren draudieiti
Weib genno E, gema GrG, gemia GrA; gennas
weibisch genneniskan
Weide „ganykla“ posty E
Weide „žilvitis“ witwan E; plg. *Strauchweide*
Weihe „lingė“ pele E
weil stankīsman (kai)
Weile žr. *Zeit, weil, dieweil, nachdem*
Wein winis E
Weinbeere woragowus E
Weinsäufer žr. *Säufer*
Weise „būdas“ enteikūsna, isspressennen; plg. *Form*
weisen žr. *beweisen, unterweisen, zeigen*
weiß gaylis E
weiter tālis
Weizen gaydis E, gaide GrG
welcher kawīds
Wels kalis E
Welt swetan E, swītan
weltlich swītewiskan
wenden wartinna; žr. *kehren, abwendig*
weniger „mažiau“ massais
wenn ikai, kan, kadan; eg BPT
wer kas; kåß TN
werden wīrst, postāt
werfen žr. *unterwerfen*, plg. *Wurf*
Werk dīlas

Werkzeug dijlapagaptin; plg. *Bratspieß*
wert werts
Wespe wobse E
Wetter žr. *Luft*
Wetterhahn žr. *Hahn*
Wetterleuchten mercline E
Wetzstein glosto E
Wicken wickis E
Widder awins E
wider prīki, emprīkin
widersagen emprijkin billi
widersetzen sich sedinna sien prīki
Widersprecher emprijki waitiaintins
Widerstand emprijki stallīsnan
widerstehen emprīki stallaē
widerstreben emprīki stallē
wie kai, kāigi
Wiedehopf prapolis E
Wiedergeburt etgimsannien, antersgimsennien
wieder(um) etkūmps
Wiesen wayos E
Wiesel mosuco E
wild pausto E
wilde Katze paustocatto E
wildes Pferd paustocaican E
Wildnis paustre E
Wille quāits
willig žr. s. v. *unwillig*
Wimper wubri E
Wind wetro E, widre GrG, wydra GrA
Windhund curtis E
Winkel lunkis E
Winter semo E
Wintergetreide seamis E
wir mes, mas
wirken dīlinai; žr. *Werk*
Wirt ludis E
Wirtin ludini E
wissen waist; plg. *kennen*
Wissent tauris E
Witwe widdewū
wo quei
Woche sawayte E; žr. *Mittwoch*
wofern kaden
Wohlgefallen labbapodingausnan
Wohltat labbasegīsnan
wohnen buwinanti
Wolf wilkis E
Wolke wupyan E
wollen quoi, quoitā; koyto GrG, koytu GrA; koyte BPT; žr. *begehren*
Wollust labbaiquoitīsnan
Wort wīrds
Wunde eyswo E
würdig wertīngs, wertīwings
Würdigkeit wertīngiskan
Wurf metis E
Würger „medšarkė" warnaycopo E
Wurst laitian E
Wurzel sagnis E

Z

Zahl gīrbin
zahlen plateis Gr
Zahn dantis E; dantes OT
Zander starkis E
Zahnfleisch dantimax E
Zange raples E
Zapfen (zum Verschluß des Fasses) winnis E
Zärte seabre E

zaubern waidleimai
Zaum brisgelan E
Zaun „aptvaras“ sardis E
Zaunkönig prestors E
Zaunstab queke E
Zehballen spertlan E
Zehe nagepristis E
zehn dessimpts
zehnter dessimts
zeichnen žr. *bezeichnen*
zeigen waidinna; žr. *anzeigen, weisen*
zeigen sich waidinnasin
Zeisig czisix E
Zeit kērdan; žr. *Weile*
zeitlich kīsmingiskai
Zelter wilenikis E
Zeugnis widekausnan
Zicklein wosistian E
Ziege wosee E
ziehen „auginti“ auginnons; žr. *erziehen, wachsen*
ziehen žr. *reizen*
Zimmerbeil wedigo E
Zinn starstis E
Zittern dirbinsnan
Zitze spenis E
Zoll tols
Zopfhaar kexti E
Zorn nierties
zu prei, en
Zucht kānxtin, kanxtinsna, kanxtisku
Zuchteber cuylis E
züchtig kānxtai, teisīngi; plg. s. v. *unehrlich*
Zügel nolingo E
zukünftiglich pereiīngiskai; žr. *kommen*
zuletzt en pansdamonnien
Zunder pintys E
Zunge insuwis E
zürnen žr. *erzürnen*
Zusage preibillīsnā; žr. *Verheißung*
zusagen preigerdawi; plg. *verheißen*
zusammen emperri
zusammengeben sendāuns
zusammenfügen žr. *zusammengeben*
zusammenlegen senditans
Zuversicht žr. *Treue*
zwar arwiskai, perarwi, perarwiskai
zwei dwai
Zweifeln perdwibugūsnan
zweifeln dwibugūt
zweiter antars; žr. *ander*
zweifach dwigubbus
Zwirn schutuan E, schuto GrG, scuto GrA
zwischen sirsdau

ATVIRKŠTINIS PRŪSŲ KALBOS ŽODYNAS[1]

A

ba 1
debica
perweddā 1
meida
kawida 1
perbānda 1
wunda
peisda
pisda
lyda
ilga 1
anga 4
manga
merga
bha 14
kerscha 1
kirscha 14
krscha 1
kha 1
ia 12
maia 2
swaia 1
twaiā 1
bia 1
gemia
enwaitia 1
crixtia 1
krawia 1
twayia 1
ka 45
maltnicka
lnncka
luncka
ucka- 4
uka- 1
saycka
islāika 1
popaikā 1
saika
polīnka 1
senrīnka 1
moska
mosla
haltnyka
maddla 7
bela 1
prowela 2
stallā 1
billā 3
billa 5
byla 1
dīnckama 1
dīnkama 1
gema
imma 2
kodesnimma 1
Roma 2
stasma 2
stesma 1
na 5
supana
ebsgnā 1
aina 7
ainā 1
niainā 2
angsteina 1
erkīnina 1
swintina 2
niswintina 1
schpartina 1
spartina 1
wilna
tannā 1
atskisenna 1
tenna 3
tennā 2
saddinna 1
sedinna 1
waidinna 1
isrankinna 1

[1] Čia pateikiami žodžiai iš Elbingo žodynėlio, Grūnavo žodynėlio (variantai GrG ir GrA) ir iš visų trijų prūsų katekizmų. Skaitmenys, parašyti prie žodžių resp. formų (tik iš katekizmų), rodo jų dažnumą.

mukinna 3
lapinna 1
laipinna 1
polaipinna 2
kūmpinna 1
lasinna 1
posinna 5
wartinna 1
winna 1
gewinna 2
lapynna
salūbsna 1
ispresnā 1
spigsnā 1
segisna 1
powackīsna 1
madlisna 1
billīsna 1
preibillīsnā 1
endirisna 1
crixtisna 3
crixtisnā 1
kanxtinsna 1
etwerpsna 2
etwerpsnā 2
grikausna 2
teikūsnā 1
teikūsna 2
wistna
skuna
rapa
ertreppa 1
Sara 1
wydra
endeirā 1
tickra 1

pra 35
antrā 1
skaura
kūra 1
skawra
kawijdsa 1
gerbaisa
mensā 1
iousā 1
kirsa 1
assa 7
neainessa 1
wissa 2
sausā 1
nousā 1
maitā 1
seggīta 1
niquoitā 1
piencktā 1
salta
imtā 1
ketwirta 1
sta 60
stā 1
maista
maysta
butta- 2
kanxta 1
tawa 4
tāwa 2
deiwa 3
giwa 4
kaltzā 1

C

bhc 1

E (Æ)

emprīkistallaē 1
be 1
bbe 3
tebbe 4
glumbe
pagonbe
wirbe
medinice
aloade
auschaudē 1
weddē 1
gudde
liede
gaide
gēide 1
reide 2
mealde
abskande
gnode
umnode
smorde
tresde
gremsde
budē 1
laxde
kellaxde
gayde
wosee
nage
steege
segē 1
cragge
kragge
segge 6
seggē 1

kaige 1
ismigē 1
karige
walge
wargē 1
dergē 1
wisge
suge
bhe 410
bhæ **9**
kirsche 1
hhe 1
solthe
mothe
northe
metthe
naricie
rickie
arelie
noseilie 1
pērgimie 1
trinie 1
stessie 1
pogerdawie 1
rickawie 1
rikawie 1
poskulēwie 1
bke 3
doacke
packe 1
preiwackē 1
enwackē 1
sylecke
wabelcke
queke
wobelke

slanke
moke
sarke
pleske
geitke
kāimaluke 1
gramboale
woble
stacle
picle
abstocle
gurcle
addle
nadele
ponadele
pele
scrutele
angle
augle
bile
peile
gile
mile 1
milē 2
stalle 3
stallē 2
emprīki stallē 1
perstalle 1
perstallē 1
bille 3
billē 7
emprijkin bille 1
paskollē 1
dumsle
saninsle
kersle

saule
wadule
paskulē 1
scritayle
trupeyle
same
salme
semmē 1
gorme
cayme
kayme
ane
calene
warene
wissene
gleuptene
plauxdine
mercline
drawine
alne
wobalne
melne
enimumne 1
pelanne
powaidinne 1
tankinne 1
enlaipinne 1
medione
warne
bucawarne
syrne
blusne
pusne
caune
slaune
plinxne

grawyne		æse	1	wayse	
Noe	1	hæse	2	twayse	1
ape		seese		geeyse	
lape		druwēse	2	wyse	
kniēipe	1	maise		specte	
lipe		kraise		meicte	
peempe		swaise	3	moicte	
etwerpe	1	twaise	5	licte	
corpe		schiēise	1	ancte	
korpe		stēise	1	aucte	
kurpe		steise	15	eykete	
weware		līse	1	possisawaite	
seabre		tussīse	1	stamite	
poducre		droanse		quoitē	2
widre		meinse		rikauite	1
sixdre		brunse		lickte	
etwēre	1	pallapse	1	calte	
ketwirtire		kerberse		kalte	
peccore		berse		klente	
kukore		wirse	1	swinte	1
pore		asse	2	kote	
pre	1	assæ	1	sarote	
prē	1	ponasse		brote	
pomatre		esse	56	gerte	
paustre		æsse	2	norte	
autre		stesse	15	ste	1
pure		waisse	1	stæ	2
ture	1	stetse	1	ploaste	
skewre		aulausē	1	riste	
kote		peuse		greanste	
dase	2	geguse		mette	
dāse	1	iuse		pette	
loase		bouse	1	bitte	
abse		boūse	1	edeitte	1
galbse	3	sawse		botte	
wobse		crayse		gotte	

butte- 1
paute
pawtte
sawayte
tarkue
preartue
nurtue
romestue
thawe 4
tawe 3
grabwe
deiwe 2
giwe 1
kanowe
drowe 3
mynsowe
gerwe
istwe 1
druwe 5
nidruwe 2
druwē 12
kaywe
noye
soye
cassoye
lactye
geytye
inxcze

G

sperglawanag
menig
wismosing 1
deyg 1

H

bah 3
asch 1
falsch 1
clynth

I

abbai 2
labbai 9
subbai 1
salaūbai 1
sallubai 1
dai 3
widdai 1
īdai 1
pīdai 1
perpīdai 3
ainawīdai 3
kawīdai 4
maldai 1
wirdai 6
driāudai 1
podingai 1
schai 2
dāiai 1
swaiai 1
rikijai 1
kai 107
kāi 1
senpackai 1
ickai 1
ikai 2
waikai 1
malnijkikai 1
nikai 1
sendraugiwēldnikai 1
schlūsinikai 1
schlūsnikai 1
grīkai 1
entickrikai 1
bratrīkai 1
aucktimmisikai 1
malnijkai 4
salūbiskai 1
kittewidiskai 1
pareiīngiskai 1
kīsmingiskai 1
uckcelāngewingiskai 1
uckalāngwingiskai 1
ucka lāngiwingiskai 1
kaltzīwingiskai 1
etnīwingiskai 3
etnijwingiskai 1
rikijiskai 1
laimiskai 1
kērmeniskai 1
deineniskai 1
prūsiskai 2
schlaītiskai 1
schlāitiskai 1
laimintiskai 1
deiwutiskai 2
deiwiskai 1
arwiskai 5
perarwiskai 1
isarwiskai 1
prābutskai 1
deiwūtskai 1
prabuskai 1
rūkai 1
mixkai 1

auskiēndlai 1
ēilai 1
pereīlai 1
isrāikilai 1
mīlai 1
turrīlai 3
turīlai 1
schlusilai 1
schlūsilai 1
musīlai 1
quoitilai 1
quoitīlai 3
mijlai 1
quoitijlai 1
aupallai 4
aūpallai 1
billai 1
lemlai 1
imlai 1
pogattewinlai 1
baulai 1
boūlai 1
waitiāmai 1
quoitāmai 1
seggēmai 2
enwackēmai 2
aupaickēmai 1
stallēmai 1
billēmai 1
klausēmai 1
druwēmai 1
galbimai 2
waidimai 1
pidimai 1
pīdimai 1
auschpāndimai 1

kīrdimai 2
enwackēimai 1
waidleimai 1
perēimai 1
kuilgimai 1
etskīmai 1
grīkimai 1
madlimai 12
turrīlimai 1
immimai 2
postānimai 1
bebinnimai 1
teckinnimai 1
tickinnimai 1
mukinnimai 1
posinnimai 1
ersinnimai 1
preistattinnimai 1
brewinnimai 1
gunnimai 1
pogaunimai 1
augaunimai 1
serrīpimai 1
etwērpimai 1
girrimai 1
turrimai 20
massimai 2
schlūsimai 1
perschlūsimai 1
mēntimai 1
epmēntimai 1
ernertimai 1
dinkauimai 1
perweckammai 2
giwammai 2
paikemmai 1

semmai 2
klantemmai 1
perklantemmai 1
wertemmai 1
poprestemmai 1
giwemmai 1
ebimmai 1
tickrōmai 1
asmai 14
poklusmai 3
poklūsmai 1
senditmai 1
septmai 1
wīrstmai 1
dīnkaumai 1
lāikumai 3
enlaikūmai 1
polāikumai 1
crixtianai 1
postanai 1
postānai 7
signai 1
angstainai 1
dīlinai 1
tūlninai 1
podrūktinai 1
niswintinai 1
erschwāigstinai 1
poswāigstinai 1
klumstinai 1
gurijnai 1
gannai 2
gennai 1
preibillīsnai 1
crixtisnai 2
engaunai 1

pogāunai 1
pogaunai 1
weldūnai 1
wijrai 3
tickrai 1
tēmprai 1
ettrāi 1
būrai 1
dūrai 1
dāsai 1
perdāsai 1
galbsai 1
subsai 1
twaisai 1
peisai 1
peisāi 1
stēisai 1
etskīsai 1
kelsāi 1
ensai 1
mensai 1
pallaipsai 2
supsai 1
assai 7
schissai 1
wissai 3
enwisai 1
sausai 1
bousai 1
iousai 1
absignātai 1
uschtai 1
klumstinaitai 1
bītai 2
ankaitītai 1
enkaitītai 1

switai 1
milijtai 1
drūcktai 1
drūktai 1
skellāntai 1
nianbillintai 1
swintai 3
kārtai 1
stai 55
stāi 1
astai 5
īstai 1
skīstai 1
euangelistai 1
postai 1
postāi 1
wīrstai 2
deiwūtai 1
kānxtai 1
quai 21
alkīnisquai 1
tawai 1
dwai 2
lůbi 1
sallūbi 1
Marci 1
reddi 1
turedi 1
kāidi 3
kaīdi 1
turridi 1
crixtidi 1
giēidi 1
sengijdi 1
ainawijdi 1
ydi 2

ainaweydi 1
bei 1
bēi 1
sebbei 3
tebbei 11
dei 2
reidei 1
wissawidei 1
kittewidei 1
ainawijdei 1
glandewingei 1
steisiei 1
stessiei 1
perlānkėi 1
peisālei 1
kaulei 1
sātuinei 1
mennei 9
tennei 7
tennēi 1
powaidinnei 1
engaunei 1
etwiērpei 1
prei 64
prēi 20
preī 1
turrei 1
turei 15
audasei 1
twaiasei 1
postāsei 2
kawijdsei 1
seggēsei 1
maldaisei 1
maisei 1
waisei 1

swaisei 3
twaisei 8
ēisei 1
seisei 1
steiseisei 1
steisei 9
stēisei 2
unsei 2
supsei 1
assei 4
ainassei 2
essei 1
tennessei 1
stessei 7
baūsei 2
bousei 3
boūsei 4
druwētei 1
seggītei 3
billītei 1
entensītei 1
segijtei 1
skellāntei 1
giwāntei 1
stānintei 1
powiērptei 1
wertei 1
estei 1
mattei 1
pogautei 1
nautei 1
lāikutei 1
niebwinūtei 1
kanxtei 1
quei 6
niquei 1

giwei 1
datwei 1
dātwei 1
biātwei 10
attrātwei 1
postātwei 2
rānctwei 1
kirdītwei 1
auschaudītwei 1
wackītwei 1
madlitwei 1
bilītwei 1
billitwei 1
billītwei 2
turrītwei 1
endyrītwei 1
pallapsitwei 1
pallaipsītwei 1
schlūsitwei 1
limtwei 1
gallintwei 1
guntwei 1
girtwei 1
westwei 1
istwei 1
tiēnstwei 1
poutwei 1
gantzei 1
kāgi 1
beggi 25
neggi 5
kaigi 5
kāigi 41
dīgi 3
digi 3
deigi 2

dēigi 1
niqueigi 1
dijgi 33
ilgi 1
erlāngi 2
wesselingi 1
ainaseilingi 1
poklusmingi 1
poklūsmingi 1
teisingi 1
teisīngi 1
issprettīngi 2
dūsaisurgawingi 1
packawingi 1
reddewingi 1
enimmewingi 1
enwertinnewingi 1
brewingi 1
garrewingi 1
weijsewingi 1
pomettewingi 1
poseggīwingi 1
preistallīwingi 1
pomettīwingi 1
nidruwīngi 1
ergi 1
surgi 1
deygi 1
thi
muthi
polijcki 1
docki
greki
klausīweniki 1
rīki 1
krīki 1

priki 1
prīki 6
emprīki 2
prēisiki 1
prijki 2
emprijki 2
perlānki 3
lonki
kīrki 1
pertraūki 1
buttas tapali 1
sali
madli 7
strigli 1
stalli 1
emprīkinblli 1
delli 1
billi 5
Pauli 3
ilgimi 1
kudesnammi 1
ni 81
stabni
ludini
trintawinni 1
perōni 1
pogauni 1
smūni 1
supūni 2
thoi
pirmoi 1
quoi 9
kurpi 1
sari
altari 1
wubri

thueri
pri 1
emperri 2
turri 35
niturri 7
kaāubri 1
ebsignāsi 1
gīwasi 1
quoitīlaisi 5
teisi 1
stēisi 1
grīkisi 1
embaddusisi 2
pokūnsi 1
dātunsi 1
kiosi
massi 10
nimassi 2
giwassi 2
ainontsi 1
dusi
schlūsi 1
craysi
immati 1
ersinnati 1
brāti 1
seggēti 1
stallēti 1
quoitēti 2
dochti
gerbaiti 1
daiti 5
dāiti 5
idaiti 1
quoitīlaiti 2
quoitijlaiti 1

imaiti 1
immaiti 1
mukinaiti 1
erpilninaiti 1
tūlninaiti 1
tickinnaiti 1
rīpaiti 1
attrāiti 7
waiditi 3
īdeiti 1
kīrdeiti 1
ieiti 1
draudjeiti 1
poieiti 2
klausieiti 1
jeiti 1
powaidinneiti 1
poauginneiti 1
laustineiti 1
seiti 5
seīti 2
tenseiti 1
kurteiti 1
crixteiti 1
madliti 1
turriti 3
schlūsiti 1
kirdijti 2
laukijti 1
milijti 1
duckti 2
wolti
buwinanti 1
tēnti 4
stāninti 1
kūnti 1

pokūnti 2
tirti 1
asti 2
Christi 10
akiwijsti 1
wīrsti 1
puietti 1
butti- 1
dīnkauti 1
plauti
enlāikuti 1
muti 1
mūti 1
sñndintwti 1
kexti
soanxti
ymayti 1
ymmayti 1
segeyti 2
ydieyti 1
puieyti 1
mukineyti 1
crixti 1
persurgaui 1
wēraui 1
waikui 1
gerdawi 1
preigerdawi 1
wūkawi 1
arwi 6
perarwi 1
isarwi 2
biātwi 1
crixtitwi 1
stwi 21

popeckuwi 1
druwi 1
culczi

J

kaigj 1
kaigij 1

K

pastenick

L

sal
Israel 1
knnchel
angol

M

dam
Adam 2
Abraham 1
deinam 1
gnabsem
maim 1
māim 2
Jhesum 3
Jesum 14
Jesūm 1
Christum 13
Chtistum 1
Tittum 1

N

an 11
roaban
labban 19
subban 10
stansubban 11
nostansubban 1
pogalban 1
golimban
salaūban 1
salūban 1
sallūban 1
paustocaican
arcan 1
cucan
dadan
ructandadan
kadan 1
pedan
staweidan 1
gīdan 1
kawīdan 3
perkawīdan 1
preikawīdan 1
stawidan 1
stawīdan 6
stewidan 1
kawijdan 4
stawijdan 3
enbāndan 1
perbandan 1
landan 1
grandan 1
isstwendan 1
lindan 1
undan 2

sūndan	1	swaīan	1	malnijkikan	1
wundan	1	twaian	24	madlikan	2
kerdan	1	notwaian	1	grīmikan	1
kērdan	3	kalabian		pogālbenikan	1
wirdan	15	kalbīan	1	grīkenikan	1
pirsdan	1	median		retenīkan	1
schkudan	1	maldian		rettēnikan	1
schkūdan	2	schian	2	gannikan	1
skūdan	2	rekian	1	schlūsnikan	1
steweydan	1	kelian		grikan	1
ainawydan	1	etwerpsennian	4	grīkan	7
pannean		garian		wijrikan	1
paggan	19	Marian	2	prīkan	1
stessepaggan	7	Marīan	3	debijkan	2
līgan	1	laitian		malnijkan	2
saligan		swintian		grijkan	4
lijgan	1	tīrtian	1	burwalkan	2
endangan	1	prastian		kelkan	2
wangan	2	wolistian		rānkan	3
enwangan	1	eristian		rānkān	1
endengan	1	gertistian		nokan	1
podingan	1	camstian		skan	1
podīngan	2	werstian		skīstieskan	1
wargan	15	krawian	3	labbiskan	1
pawargan	1	swian	1	labiskan	1
mērgan	1	mayian	1	sallaūbiskan	1
schan	14	rickijan	1	salubiskan	1
tawischan	4	rikijan	31	salūbiskan	1
enschan	1	kan	3	sallūbiskan	1
ēnschan	3	packan	1	ainawidiskan	1
noschan	2	epkieckan	1	wissawidiskan	1
kērschan	1	peckan	2	dēigiskan	1
kirschan	1	waikan	2	enwāngiskan	1
dāian	1	debbīkan	1	poklusmingiskan	1
maian	13	debīkan	2	prewerīngiskan	2
swaian	29	debeīkan	1	niteisīngiskan	1

wertīngiskan 1
lāustīngiskan 1
drūcktawingiskan 1
ukalāngewingiskān 1
powargewingiskan 1
noseilewingiskan 1
ginnewīngiskan 1
schklāitewingiskan 1
packīwingiskan 1
naseilliwingiskan 1
teisīwingiskan 1
kalsīwingiskan 1
rettīwingiskan 1
lāngiseiliskan 1
wesliskan 1
laimiskan 1
auckstimiskan 1
aucktimmiskan 2
auktimmiskan 2
tickrōmiskan 4
tikrōmiskan 1
christiāniskan 2
cristiāniskan 1
crixtianiskan 3
crixtiāniskan 3
krixtiāniskan 1
crxtiāniskan 1
kermeneniskan 1
kērmeneniskan 2
deineniskan 1
genneniskan 1
rettīweniskan 1
deininiskan 1
ginniskan 1
peroniskan 1
perōniskan 3

kāupiskan 1
wīngriskan 1
teisiskan 1
prūsiskan 1
schlāitiskan 2
dīseitiskan 1
swintiskan 1
diwūtiskan 1
deiwutiskan 1
deiwūtiskan 8
stūrnawiskan 1
tawiskan 1
swītewiskan 1
nideiwiskan 1
rikijwiskan 1
aucktairikijskan 1
prabutskan 4
prābutskan 10
enprābutskan 2
prabutuskan 1
laukan 3
waykan 1
sirablan 1
kraclan
panustaclan
piuclan
madlan 5
brisgelan
kelan
malunakelan
dīlan 1
milan
mīlan 2
dijlan 1
mijlan 7
gallan 8

stallan 1
pickullan 1
pikullan 1
creslan
spertlan
dīrstlan 1
caulan
kaulan 1
toūlan 1
tūlan 1
aman 1
semman 1
asman 1
schisman 1
kīsman 2
stankīsman 4
stenkijsman 1
poklusman 5
lankenan 1
clenan
kērmenan 1
balgnan
nognan
laygnan
pogirschnan 1
ainan 34
aīnan 1
einan 1
deinan 9
lankinan 1
lānkinan 1
mīlinan 1
kaimīnan 1
seiminan 2
seimīnan 7
urminan 1

deininan 1
deyninan 1
wijrinan 1
auschaudisinan 1
smunentinan 1
aswinan
seimijnan 1
wijnan 1
pilnan 1
emnan 4
pomnan
gannan 4
salaūbaigannan 1
gennan 7
tennan 8
etwerpsannan 1
attwerpsannan 1
perbandasnan 1
perbandāsnan 1
biāsnan 1
ebsignāsnan 1
maitāsnan 3
isspresnan 1
isspresnān 1
spīgsnan 1
prakāisnan 1
waisnan 2
weldīsnan 1
tuldīsnan 1
pobrandisnan 1
auschaudisnan 1
auschaudīsnan 2
engraudīsnan 2
ausaudīsnan 1
labbasegīsnan 1
dīnkausegīsnan 1

absergīsnan 1
isranckīsnan 1
rikisnan
etskīsnan 1
potaukīsnan 1
lailīsnan 1
skallīsnan 2
stallīsnan 1
menisnan 2
minisnan 1
pominīsnan 1
epwarīsnan 1
prewerīsnan 1
epwarrīsnan 1
perschlūsisnan 1
labbaiquotīsnan 1
klantīsnan 1
perklantīsnan 1
powartīsnan 1
crixtisnan 10
nadruwīsnan 1
podruwīsnan 1
engraudijsnan 1
poklausijsnan 1
dirbinsnan 1
ensadinsnan 2
auskandinsnan 2
austkandinsnan 1
mukinsnan 3
mukīnsnan 1
polaipinsnan 2
polaipīnsnan 1
trinsnan 1
polasinsnan 1
polasīnsnan 1
sklaitinsnan 1

prosnan 4
girsnan 3
pogirsnan 1
kirsnan
menissnan 1
podingausnan 1
labbapodingausnan 1
kariausnan 2
rickaūsnan 1
dinckausnan 1
widekausnan 1
preddikausnan 1
reddewijdikausnan 1
reddi weydikausnan 1
grikausnan 4
dinkausnan 1
reckenausnan 1
perdwibugūsnan 1
teikūsnan 3
enteikūsnan 4
aumūsnan 1
senskrempūsnan 1
prusnan 1
tusnan 1
etskysnan 1
naunan 1
saunan 1
saūnan 1
sounan 1
soūnan 4
nawnan 1
aynan 1
deynan 3
poadamynan
gelatynan
postippan 1

assaran
sīran 1
wiran 1
sijran 1
wijran 2
tickran 2
nitickran 1
paycoran
tēmpran 1
ains āntran 1
mistran 1
instran
perdāisan 1
tennēisan 2
reisan 1
ainontinreisan 1
steisan 1
stēisan 2
ernaunīsan 1
mensan 4
īnsan 1
pallaipsan 2
prassan
wissan 42
wyssan 1
gāntsan 1
pausan 1
nusan 1
iousan 1
ioūsan 1
noūsan 1
anctan
palletan 1
swetan 1
spagtan 1
uschtan 1

quāitan 1
geitan 1
swītan 3
deicktan 1
pertrincktan 1
piwamaltan
saltan
meltan
sacramentan 3
testamentan 1
swintan 34
gruntan 1
swyntan 4
moysotan
dalptan
mārtan 1
tīrtan 1
stan 187
lastan 1
mestan
swāigstan 1
etnīstan 1
skijstan 2
perstlanstan
streipstan 1
spanstan
mettan
kittan 1
buttan 7
tautan 2
twaxtan
baytan
largasaytan
staytan
swytan 1
deiuan 1

griquan 2
salobisquan 1
krichstianisquan 1
perronisquan 1
anterpinsquan 1
prabusquan 1
schutuan
thawan 4
jungprawan 1
iumprawan 3
tawan 5
tāwan 4
mergwan 2
deiwan 30
gēiwan 1
geīwan 2
giwan 1
gīwan 1
gijwan 6
kurwan 1
witwan
deywan 1
sywan
slayan
mayan 1
wormyan
wupyan
en 120
ēn 27
æn 1
kaden 9
kadden 2
eden 2
kawijden 1
landen 1
nienbænden 1

steweyden 1
deigen
welgen
kraugen 1
schen 2
tawischen 2
tauwyschen 1
abbaien 1
packaien 1
swaien 1
twaien 1
dien 1
wargien
schien 5
noseilien 7
pickullien 2
pykullien 1
naseylien 2
mien 21
semien 2
semmien 9
tickrōmien 2
trēnien 1
pirmannien 2
pansadaumannien 1
pansdaumannien 1
etgimsannien 1
eneissannien 1
deinennien 2
walnennien 1
isspresennien 1
powargsennien 1
iseisennien 1
gulsennien 1
āntersgimsennien 1
stinsennien 1

etwerpsennien 7
isspressennien 2
crixtissennien 1
bausennien 5
anlausennien 1
aulausennien 1
busennien 2
bousennien 1
pansdamonnien 1
pirmonnien 1
perōnien 3
arrien 1
warrien 1
pogirrien 1
sien 24
scrijsien 1
schlusien 1
tien 14
geitien 2
nacktien 2
smunentien 1
nertien 3
tirtien 1
nautien 1
mutien 2
mūtien 1
geytien 1
druwien 7
drūwien 3
nidruwien 1
geywien 1
mayien 1
twayien 2
preiken 1
kirken 1
laisken 1

preyken 1
naseilen 2
amen 19
semen
emmen 2
Jordānen 1
kermenen 1
kērmenen 1
neuwenen 1
emnen 12
powaisemnen 1
kermnen 1
kērmnen 1
brendekermnėn 1
isspressennen 1
tennen 2
winnen 1
absignasnen 1
draugiwaldūnen 1
aynen 1
enterpen 1
sen 60
sēn 2
tawisen 1
mensen 1
gosen
tanassen 1
signassen 1
tanæssen 1
wyssen 1
nusen 1
noūsen 1
praliten 1
sacramenten 3
testamenten 1
sten 6

pirsten
betten 1
abstotten
butten 1
jungkfrawen 1
stwen 9
deyen
reykyen 1
samyen
swaain 1
gīrbin 1
salūbin 2
din 8
idin 1
īdin 1
wissaweidin 1
kittawidin 1
sūndin 1
pērdin 2
warein 2
gruntpowīrpingin 1
musīngin 1
wissemusīngin 2
warewingin 1
auschaudiwingin 1
klausīwingin 2
klausijwingin 1
druwīngin 1
nidruwīngin 1
schin 3
teischin 1
schlūsnikin 1
rīkin 4
prīkin 1
emprīkin 1
emprijkin 2

kelkin 1
wissemokin 1
kirkin 1
kīrkin 3
kijrkin 2
wissemukin 3
sālin 1
peisālin 1
madlin 15
pramadlin 1
seilin 1
noseilin 5
nuseilin 1
mijlin 1
gillin 1
pekollin 1
tollin 1
greiwakaulin 1
grēiwakaulin 1
semmin 1
gimsenin 1
pirmannin 2
höfftmannin 1
deinennin 1
gulsennin 1
etwerpsennin 1
peronin 1
perōnin 5
maldūnin 2
smūnin 2
postippin 1
tārin 1
keiserin 2
pijrin 1
wijrin 1
garrin 1

warrin 2
iūrin 2
audāsin 1
waidinnasin 1
maldaisin 1
kuslaisin 1
enimmimaisin 1
uraisin 1
audasseisin 1
teisin 5
wēisin 1
scrīsin 1
nādewisin 1
skrijsin 1
amsin 2
maitātunsin 1
kitawidintunsin 1
kassin 2
ausin 1
daūsin 2
dusin 1
dūsin 1
etlāikusin 1
ainangimmusin 1
doūsin 1
mukinsusin 1
audaseysin 1
tin 1
prātin 1
nactin 1
quāitin 2
geitin 3
naktin 2
nacktin 1
smunentin 2
rīpintin 1

nidruwīntin	1	euangelion	1	madliton	1
ainontin	1	Markon	1	billiton	2
dijlapagaptin	1	Salomon	1	billīton	20
mārtin	1	palasinsnon	1	perbillīton	1
spartin	1	sounon	1	paskulīton	1
wartin	1	soūnon	2	klausiton	1
tirtin	1	enterpon	1	poquoitīton	1
tīrtin	1	muisieson	1	perklantīton	1
ketwirtin	1	schiēison	1	deickton	2
astin	3	tenneison	5	gemton	1
lastin	1	tennēison	11	naunagimton	1
etnīstin	13	steison	11	enimton	1
etnijstin	3	stēison	9	dessimton	1
ackewijstin	1	mangoson		dessīmton	2
powijstin	12	nōson	1	preileygenton	1
āustin	1	pauson	1	ensadinton	1
waispattin	2	sauson		līginton	1
geittin	2	nuson	5	potaukinton	2
muttin	1	iouson	2	ainangeminton	1
nautin	2	nouson	23	pertengninton	1
mūtin	1	noūson	26	polaipinton	1
kānxtin	1	ton	1	ismaitinton	1
geiwin	1	daton	1	rīpintinton	1
gijwin	1	dāton	1	swinton	1
druwin	1	podaton	1	niainonton	1
stesmn	1	podāton	1	etwierpton	1
etwerpsenninn	1	waytiaton	1	proston	1
grecon	1	peisaton	1	pomeston	1
billīcon	1	peisāton	1	Christon	4
perroniscon	1	popeisāton	1	pogauton	1
polīgon	1	pogalbton	1	baūton	1
dangon	16	poquelbton	2	postauton	1
dængon	1	deicton	1	būton	1
dengon	2	pralieiton	1	enteikūton	1
menschon	1	prolieiton	2	niwinūton	1
ebangelion	4	proleiton	1	bouton	2

boūton 1
poūton 3
pūton 1
prabitscun 1
maiggun 1
pollīgun 1
polīgun 1
packun 1
dīnckun 1
grekun 1
malnijkikun 1
debijkun 1
kailūstiskun 1
crixtianiskun 1
crixtiāniskun 2
krixstianiskun 1
pattiniskun 1
warmun
sunun 1
gruntpowīrpun 1
nusun 1
waitiatun 1
spagtun 1
isprestun 1

O

Pharao 1
babo
lubbo
galbo
dambo
strambo
warbo
tubo
stubo
sineco
grandico
sabatico
waldwico
keleranco
kamerco
mosuco
meddo
redo
galdo
sando
rindo
aclocordo
stordo
sixdo
witwago
karyago
wedigo
slango
lingo
blingo
nolingo
dongo
mergo
aubirgo
bugo
polleygo 1
poleygo 1
postnygo
pho 1
tarbio
stroio
prio
Pontio 4
sutristio
claywio
lattako
rancko
pantwcko
schneko
sneko
keilo
malko
nalko
gaulko
pipelko
kerko
kirko
geytko
siduko
penpalo
sticlo
auclo
aglo
sasintinklo
waikello
woykello
singslo
pettegislo
ayculo
sulo
ylo
kylo
sylo
semo
karczemo
chelmo
kelmo
irmo
steismo 1

no 49
glosano
kartano
strigeno
mulgeno
krixtieno
semeno
plasmeno
sealtmeno
schumeno
rapeno
lagno
digno
lino
wimino
emelno
pelanno
panno
genno
spartinno
lynno
kirno
deynayno
spoayno
kreitzno
po 17
pō 3
warnaycopo
enterpo 1
keytaro
udro
goro
pro 2
wetro
swestro
schostro

pobalso
kalso
gelso
wanso
menso
gasso
lalasso
glasso
muso
lyso
layso
melato
Pilato 1
Pilāto 1
Pylato 2
kamato
giwato
kracto
bruneto
panto
laipto
lopto
warto
lapiwarto
gerto
laucagerto
pocorto
korto
gasto
lasto
pasto
cristionisto
Christo 6
glosto
sosto
austo

pausto
ragusto
saxsto
batto
catto
nawetto
tauto
smicuto
scuto
keuto
schuto
klexto
lanxto
estureyto
koyto
tuo 1
gabawo
glawo
pewo
galwo
pelwo
stolwo
eyswo
apewitwo
slayo
sloyo
crauyo
moazo

R

pagār 1
er 2
aber 1
dabber 1
ader 2

adder 73
per 21
pēr 10
ter 6
comatter
maytter
ir 2
tur 20
seyr

S

as 46
abbas
labbas 3
gubas 1
Lucas 1
stawīdas 1
undas 2
ālgas 2
tawischas 3
swaias 1
twaias 4
stessias 1
gratias 1
rikijas 6
kas 52
malnikas 1
grīkas 1
malnijkas 2
silkas
crixtisnālaiskas 1
crixti lāiskas 1
laiskas 1
cristiāniskas 1
dineniskas 1
dengniskas 1
isarwiskas 2
prabutskas 1
prābutskas 3
Lukas 1
madlas 1
dīlas 1
mijlas 5
pickullas 1
pjckulas 1
mas 1
sepmas 1
pirmas 1
septmas 2
nūmas 1
ioumas 6
ioūmas 3
noūmas 8
poklausīmanas 1
gennas 2
potaukinsnas 1
engraudīsnas 1
perstallīsnas 1
schlusisnas 1
crixtisnas 1
prusnas 1
saūnas 1
soūnas 4
sīras 1
mensas 2
supsas 1
wissas 2
russas 1
gāntsas 1
spagtas 1
bītas 1
switas 2
swītas 1
deicktas 1
swyntas 1
stas 85
perpettas 1
buttas 4
deiuas 1
thawas 4
tawas 4
tāwas 4
butta tawas 1
butte tawas 1
deiwas 50
gīwas 2
geijwas 1
galwas 1
deywas 2
labs 1
stabs
arwarbs
sallūbs 1
subs 1
kawids 1
kawīds 3
stawīds 1
kawijds 1
stawijds 2
kuwijds 1
glands 1
unds 7
wirds 4
wīrds 1
es 2
medies
tauwyschies 1

rickies
stessies 1
nierties 1
tisties
takes
peles
passoles
raples
stroysles
kaules
mes 67
warmes
sirmes
kermenes 5
clines
reidewaisines 1
emnes 2
sones
joes 1
passupres
esketres
steises 2
Moises 1
menses 1
stesses 2
schisses 1
kisses
aketes
pentes
tusawortes
stes 4
auklextes
sarxtes
dewes
artwes
rykyes 1

drǫ̂ffs 1
lūbnigs 1
labbīngs 1
nigīdings 1
aulāikings 1
nipoklusmings 1
naunīngs 1
grēnsings 1
niquāitings 1
wertīngs 2
niwertīngs 1
nirīgewings 1
ginnewings 1
auschaudīwings 1
engraudīwings 1
etneīwings 1
etnīwings 1
klausīwings 1
wertīwings 1
etnijwings 2
butsargs 1
wargs 2
kelchs 1
is 17
gerbais 1
dais 3
wedais 1
mais 4
imais 1
immais 1
smuninais 1
kackinnais 1
ettrais 42
massais 1
swais 1
twais 13

nabis
grabis
wosigrabis
stabis
malunastabis
labbis
gulbis
drimbis
silkasdrimbis
arglobis
grobis
dumpbis
torbis
daubis
padaubis
sunaybis
liscis
ladis
boadis
paddis
īdis 1
sidis
staldis
standis
weloblundis
sūndis 1
accodis
sardis
sturdis
graudis
ludis
engraudīs 1
swixdis
gaydis
dagagaydis
laydis

braydis
seydis
wissaseydis
gerbeis
weddeis 1
pogeis
pergeis 1
ieis 1
swaieis 1
dellieis 1
pokuntieis 1
rikeis 1
israkeis 1
reykeis 1
pomeleis
poskuleis 1
gewineis
atwerpeis 1
etwerpeis 2
dereis 1
etwerreis 1
plateis
kyrteis
dagis
nagis
konagis
ragis
kragis
sagis
pastagis
kadegis
assegis
roggis
ruggis
doalgis
ansalgis

angis
ragingis
blingis
smerlingis
wismosingis 1
wissemusīngis 4
niseilewingis 1
drogis
stogis
moargis
sirgis
angurgis
brusgis
dagoaugis
saugis
cugis
kugis
lugis
plugis
rugis
pelemaygis
snaygis
schis 4
tawischis 2
kasschis 1
tauwyschis 1
soakis
ackis 1
sackis
wackis
rickis 1
wickis
luckis
suckis
stuckis

pellekis
rekis 1
sweikis
slidenikis
maldenikis
wilenikis
tallokinikis
laukinikis
stubonikis
schuwikis
malkis
kelkis 1
pelkis
wilkis
auwilkis
scinkis
lunkis
schokis
clokis
caltestisklokis
rokis
brokis
birgakarkis
starkis
kīrkis 3
dutkis
aukis
taukis
wyssen mukis 1
somukis
arwaykis
sweykis
grundalis
podalis
gegalis
kalis

poalis
soalis
passalis
tālis 1
preitalis
stalis
walis
sbeclis
riclis
tunclis
scebelis
dubelis
tackelis
pepelis
turpelis
mandiwelis
patowelis
anglis
proglis
spurglis
wobilis
troskeilis
naseilis 1
noseilis 4
noseilīs 1
nosēilis 1
miskilis
asilis
sirsilis
mijlis 1
wayklis
palasallis
kalopeilis
pikullis 1
golis
prapolis

attolis
siraplis
aulis
weydulis
kekulis
sulis
gaylis
naseylis 1
tuylis
seamis
wimbmis
pagrimis
salmis
kelmis
ilmis
girmis
aysmis
dumis
caymis
kymis
assanis
aytegenis
kamenis
spenis
sagnis
wagnis
scibinis
linis
aulinis
lapinis
sompisinis
balsinis
winis
wilnis
wilnis
kulnis

prēigimnis 1
pērgimnis 1
dengenennis 2
dengnennis 2
powaisennis 1
busennis 1
bousennis 1
ginnis 2
pirmonnis 2
wogonis
plonis
ansonis
wumpnis
wārnis
colwarnis
geasnis
sasnis
coysnis
slaunis
percunis
alkunis
malunis
sunis
playnis
plieynis
pleynis
seweynis
wynis
pirmois 2
sweriapis
woapis
rapis
papinipis
wipis
clumpis
suppis

sarpis
auwirpis
curpis
trupis
wumbaris
paccaris
coaris
poaris
sparis
keutaris
wissambris
stakamecczeris
anxdris
endirīs 1
tuckoris
wutris
dauris
geauris
tauris
singuris
suris
sis 1
moasis
moasis
woasis
buccareisis
teisis 1
dulsis
amsis 1
ansis
ratinsis
mynsis
grosis
werwirsis
assis
wessis

dengnennissis 1
glossis
russis
tussis
ausis
teausis
aupallusis 1
immusis 1
twaysis 1
luysis
wuysis
pamatis
noatis
pectis
lanctis
thetis
bietis 1
metis
kumetis
kerpetis
woaltis
bytis 1
woltis
piwemtis
antis
dantis
pentis
peentis
pintis
niaubillintis 1
kuntis
nagotis
pagaptis
cramptis
pracartis
gertis

kirtis
tirtis 1
passortis
curtis
knaistis
nieteīstis 1
etnīstis 2
nagepristis
granstis
trumpstis
klupstis
pettis
locutis
nagutis
saxtis
swixtis
spelanxtis
snoxtis
nomaytis
caryawoytis
poūis 1
awis
thewis
mukinewis 1
piwis
gijwis 1
alwis
pergalwis
salowis
nowis
powis
towis
pastowis
arwis 1

sarwis		engels	2	twaians	5
tatarwis		nuskils		etskīans	1
stoberwis		mīls	1	butta rikians	1
sirwis		catils		rikijans	2
medenixtaurwis		rundijls	1	kans	1
curwis		mijls	5	suckans	1
pistwis		tols	1	dellīkans	1
iuwis		pyculs		malnijkikans	5
druwis	1	pickūls	1	wāldnikans	1
kruwis		toūls	3	malnikans	1
insuwis		Adams	1	dīlnikans	1
deywis		gandams		grikans	1
girnoywis		rāms	1	grīkans	16
rickijs	1	etnīstislaims	1	malneijkans	1
rikijs	26	laeims	1	malnijkans	5
stūndicks	1	stūrintikrōms	1	grijkans	3
prēisicks	1	ans	1	rānkans	4
dellijcks	1	abbans	1	kermeniskans	1
laucks	1	labbans	6	kermeneniskans	1
teīks	1	stanssubbans	1	dengenneniskans	1
malnijkiks	1	stanssubans	1	dengniskans	1
dellīks	2	vnsei gūbans	1	rūkans	1
kuliks		pergūbans	1	dīlans	2
lūbeniks	2	sīdans	1	gallans	3
rīks	1	kawīdans	3	mans	22
prēisiks	1	stawīdans	3	anschautinekamans	1
dellijks	1	kawijdans	1	malnijkikamans	1
malnijks	2	maldans	1	deināalgenikamans	1
rijks	1	undans	1	auschautenīkamans	1
kelks	1	wirdans	6	auschantnikamans	1
malnijkinks	1	penningans	2	gennāmans	1
klausiwinks	1	wargans	2	wissamans	6
malneyks	1	schans	1	maldaisemans	2
wessals	1	dāians	2	swaimans	4
tals	1	maians	4	swāimans	1
tāls	2	swaians	4	tennēimans	1

wisseimans 1
steimans 18
stēimans 11
steīmans 2
druwīngimans 1
crixtiānimans 1
wijrimans 1
maldaisimans 1
maldaysimans 2
waikammans 1
wirdemmans 2
gemmans 1
naunagemmans 1
uremmans 1
pērgimmans 1
enimmans 1
boklusmans 1
mergūmans 1
naūmans 1
iūmans 1
nūmans 5
ioūmans 1
noumans 5
noūmans 12
widdewūmans 1
swaymans 2
poganans 1
christiānans 1
crixtiānans 1
deinans 1
kaimīnans 1
gurīnans 1
gannans 1
tannans 1
gennans 2
tennans 10

laipinnans 1
seggīsnans 1
pomijrisnans 1
billijsnans 1
perwaidinsnans 1
enteikūsnans 1
pogūnans 1
pappans 1
sirans 1
wīrans 1
urans 1
uraisans 1
pallaipsans 9
wissans 25
ioūsans 3
tans 31
tāns 22
bitans 1
senditans 1
swintans 1
stans 32
streipstans 1
prēipīrstans 1
kittans 3
wans 27
nawans 1
tāwans 1
deiwans 3
geīwans 1
geiwans 1
gijwans 1
geywans 1
stæns 1
syndens 1
diens 1
schiens 1

bousenniens 1
swayiens 1
swintickens 1
emmens 2
kermens 2
kērmens 2
poganens 1
aulauwussens 1
wyssens 1
ains 40
niains 1
erains 4
dins 6
agiņs
lāngiseilingins 3
poklusmingins 1
labbatīngins 1
lāustingins 1
mukinnewingins 1
auschaudīwingins 1
niteisiwīngins 1
druwīngins 2
schins 2
ackins 2
polīkins 1
alkīns 1
dmskins
pippalins 1
dīlins 1
seilins 1
kaūlins 1
seimīns 1
grumins
ginnins 1
warnins 1
bīskopins 1

kurpins 1
predickerins 1
preddikerins 1
Rômerins 1
sallūbaiwīrins 1
swīrins 1
gurīns 1
maldaisins 1
uraisins 3
emprijkisins 1
aulaunsins 1
kupsins
ausins
aūsins 1
aulausins 2
aulauūsins 1
maldaysins 1
warguseggīentins 1
smunentins 4
waitiaintins 1
poweistins 1
anschautins 1
auschautins 1
āuschautins 1
nautins 1
wins
awins
smonenawins
mukinnewins 1
unsaigūbons 1
unseigubons 1
pergubons 1
pergūbons 2
sīdons 1
ackons
tennēimons 1

grīmons 1
gemmons 7
naunagemmons 1
engemmons 1
numons 1
swintinons 1
stīnons 2
ensaddinnons 1
enwaidinnons 1
auskandinnons 1
etbaudinnons 1
pertengginnons 1
pobanginnons 1
auginnons 1
taukinnons 2
potaukinnons 2
mukinnons 1
laipinnons 1
polaipinnons 2
skijstinnons 1
tykynnons 1
sounons 1
etwiērpons 1
steisons 1
semmailisons 1
passons
ioūsons 1
nousons 1
noūsons 3
lysons 1
dessimtons 2
tūsimtons 1
pokūntons 1
dauns 1
dāuns 7
sendauns 1

podāuns 1
perdauns 1
pūdauns 1
nowaitiāuns 1
perwūkauns 1
aulauns 2
nauns 2
ebsignāuns 1
popeisauns 1
postāuns 3
gobuns 1
pergubuns 1
prawedduns 1
īduns 1
waldūns 1
dergēuns 1
enmigguns 1
ranguns 1
kabīuns 1
peldīuns 1
seggīuns 5
seggiūns 1
israṅkīuns 2
etskīuns 2
stalliuns 1
billīuns 2
islīuns 1
ebsentliuns 2
pertennīuns 3
etwiriuns 1
perschlūsiuns 1
klausiuns 1
poquoitīuns 1
klantīuns 2
perklantīuns 1
ernertiuns 1

erschwāistiuns 1
milijuns 1
styienuns 1
stenuns 1
swintinninuns 1
potickinnuns 1
lassīnnuns 1
soūns 3
powiērpuns 1
lesuns 1
līsuns 1
pokūntuns 1
nipokūntuns 1
baūuns 1
gauuns 1
pogauuns 1
augauuns 1
aulauuns 1
erlaikūuns 1
islaikūuns 1
teikūuns 4
poteikūuns 1
enteikūuns 1
boūuns 3
murrawuns 1
attskiwuns 1
klantīwuns 1
taykowuns 1
etskyuns 1
aulawns 1
scrundos
mangos
songos
ginthos
dragios
crausios

perwios
sunos 1
lauxnos
streipstoos 1
knapios
aboros
dirsos
dyrsos
gyntos
krichaytos
wisnaytos
sliwaytos
wayos
brunyos
lisytyos
paps 1
pallaips 11
caneips
etkumps 1
etkūmps 3
encops 1
biskops 1
crauyawirps
powīrps 1
sups 5
tickars 3
altars 1
antars 2
weders
keckers
keckirs
tickers
lituckekers
komaters
maiters
anters 3

wirs 1
wijrs 2
prestors
urs 1
surturs
wurs
merguss
dats 1
dāts 2
sindats 1
belats 2
bilats 1
billāts 4
immats 3
signāts 1
ebsignāts 1
posinnāts 1
dinkowats 1
piēncts 1
smūnets 1
poquoitēts 1
uschts 1
wuschts 1
daits 2
schlaits 2
schlāits 13
schlaīts 1
schklāits 3
quaits 2
quāits 5
geits 1
ymmeits 1
crixteits 1
kekits 1
ymmits 1
scrisits 1

skrīsits 1
scrijsits 1
entēnsīts 1
perklantīts 2
swyntits 1
astits 2
crixtits 6
penckts 1
pyienkts 1
erdērkts 1
prawilts 1
animts 1
enimts 3
dessimts 1
dessīmts 1
dīlants 2
schkellānts 1
skellants 1
skellānts 2
imants
sacraments 2
sacramēnts 1
testaments 1
smunents 4
ensadints 1
auskandints 1
pobrendints 1
etbaudints 1
poaugints 1
mukints 1
pomukints 1
enkermenints 1
enkērminints 1
enlaipints 1
isklaitints 1
swintints 2

niskijstints 1
pogattawints 1
nipogattawints 1
newints 1
newīnts 1
swints 13
ainonts 1
niaintonts 1
patickots 1
auklipts 1
dessempts 1
dessimpts 1
dessympts 1
enkopts 3
sparts 2
werts 3
ketwerts 1
tirts 1
tīrts 2
kettwirts 1
pomests 2
perpists 1
Christs 1
senrists 1
andeiānsts 1
usts 1
pagauts 1
pogauts 2
dinkauts 1
dīnkauts 1
līmauts 1
laikūts 1
polaikūts 1
erlaikūts 1
likuts 1
niebwinūts 1

deiwuts 2
deywuts 1
nikanxts 1
dayts 1
ymmeyts 1
preclantyts 1
kawijdaus 1
gerdaus 2
engerdaus 1
thaus
iaūs 1
preipaus 1
smunentiuaus 1
dwigubbus 1
Marcus 1
bucus
widus
scrundus
bordus
wobsdus
Matteus 1
dangus
preitlāngus 1
wangus
cinyangus
āūgus 1
raugus
auminius 1
mynkus
scalus
salus
talus
Paulus 1
camus
kalmus
asmus 3

catechismus 1
ioumus 1
teikūnus 1
ious 22
ioūs 8
yous 1
apus
kalpus
bebrus
auwerus
abasus
Jhesus 1
Jesus 5
Jsus 2
ensus 1
winsus
warsus
skerptus
drastus
Chricstus 2
Christus 10
krumstus
soūus 1
dewus
woragowus
grauwus
sparyus
taws 8
tāws 8
butti tāws 1
buttantāws 1
buttastaws 1
deiws 34
malnijkixs 1
instixs
days 1
mays 1
ymays
crays
tways 2
wedeys 1
pogeys
plateys
caymoys
ennoys
artoys
pintys
rawys

T

dat 1
dāt 3
audāt 1
waitiāt 1
preiwaitiat 1
siggnat 2
signāt 1
ainat 1
posinnat 1
ersinnat 2
pomaitat 1
titat 1
postāt 3
kayat
gerbt 3
gērbt 1
preigērbt 1
camnet
titet 12
tittet 2
sclait 1
schlait 2
schlāit 18
slait 1
slāit 1
kirdīt 1
saydit
ēit 2
wolgeit
pereit 2
perēit 5
segīt 1
seggit 1
seggīt 5
siggit 1
siggīt 1
israukīt 1
laukīt 1
madlit 6
madlīt 1
stallit 1
isstallīt 1
billit 1
billīt 3
bīllīt 1
poskulīt 1
kampnit
endeirīt 1
pomīrit 2
ermīrit 1
turrit 1
turīt 1
tit 3
tīt 24
perklantīt 1
zuit 1
giwīt 1

druwīt 3
auschaudijt 1
milijt 12
tijt 9
nackt
polāikt 1
īmt 1
enimt 1
gerdant 1
bebbint 1
pogadint 1
powaidint 1
glandint 1
līgint 1
wangint 1
pobaiint 1
kakīnt 1
kackint 1
teckint 1
tickint 1
iaukint 1
mukint 4
ismukint 1
klint 1
ūlint 1
walnint 1
walnennint 1
smūnint 1
kumpint 1
empijrint 1
teisint 1
enkausint 1
sklaitint 1
ismaitint 1
swintint 1
spartint 1
pospartint 1
wartint 1
epdeiwūtint 1
pogattawint 1
grunt 1
trapt 1
powiērpt 1
etwiērpt 1
etwīerpt 1
etpwērpt 1
ast 129
dast 4
dāst 7
endāst 1
podāst 1
audāst 5
est 1
æst 3
hest 1
iest
west 1
ist 2
īst 3
waist 1
perrēist 1
preipīst 1
pijst 1
pakūnst 1
pokūnst 1
ainawarst 1
ainawārst 1
werst 1
wirst 15
wīrst 16
wijrst 4
sengidaut 1
pogaūt 1
surgaut 1
neikaut 1
grikaut 3
dīnkaut 1
aulāut 1
dwibugūt 1
popeckut 1
popeckūt 2
teickut 1
popekūt 1
laikūt 2
preilaikūt 3
polaikūt 1
erlaikūt 3
etwinūt 1
bout 2
boūt 6
poūt 1
krūt 1
tyt 1
bylaczt 1
daeczt 1
dinkauczt 1
lymuczt 1
skresitzt 1
enquoptzt 1
dinkautzt 1

U

reddau 1
pirschdau 3
isquendau 1
stwendau 4

pansdau 8
pirsdau 13
sirsdau 2
pirschau 1
iau 1
swaiau 1
niwinūtiskau 1
asmau 1
poquoitīsnau 1
wijrau 1
tau 1
poglabū 1
dwigubbū 1
du 1
iswinadu 1
polīgu 1
polijgu 1
empolijgu 2
wargu 1
mergu 1
thu 1
tlāku 1
pecku 4
lāiku 3
polāiku 1
erlāiku 1
islāiku 1
teiku 2
teikū 1
malnijkiku 2
waldniku 1
malnīku 1
grīku 1
sēnku 2
polijnku 1
labbisku 1

reddisku 1
ainawidisku 1
empijreisku 1
schlusingisku 1
stūrnawingisku 1
etnīwingisku 1
etnijwingisku 1
seilisku 1
laimisku 1
aucktimmiskū 1
deinenisku 2
smūnenisku 1
deininisku 1
perōnisku 1
sīrisku 1
spartisku 1
deiwūtisku 1
kanxtisku 1
arwisku 1
perarwisku 4
per arwisku 1
alu
gallu 1
gallū 1
dolu
stessemu 1
asmu 2
wargasmu 1
maiāsmu 2
swaiasmu 3
swaiāsmu 10
twaiāsmu 3
kasmu 4
subbsmu 1
kawīdsmu 5
stawidsmu 1

stawīdsmu 2
kawijdsmu 2
stawijdsmu 1
tenesmu 1
ainesmu 3
erainesmu 1
tennesmu 2
nousesmu 1
noūsesmu 1
stæsmu 1
stesmu 54
stēsmu 1
twaismu 1
tennēismu 2
steismu 5
stēismu 4
steīsmu 1
schismu 2
emprīkisentismu 1
wismu 1
tennijsmu 1
supsmu 1
antersmu 6
ainontsmu 1
tīrtsmu 3
ketwirtsmu 1
ioūsmu 1
noūsmu 3
teinu 7
teinū 1
esteinu 1
thou 11
noūsou 1
tou 34
toū 6
pogalbtou 1

piru 1
sīru 1
kawīdsu 1
Jhesu 4
Jesu 8
tu 23
tū 1
iquoitu 1
stu 1
Christu 2
Christū 1
ackijwistu 1
koytu
widdewū 1
gīwu 1

X

dantimax
gertoanax
waix 3
malnijkix 1
czilix
pogalbenix 1
genix
grīkenix 1
scalenix
balgninix
lonix
crixtnix 1
mynix
gunsix
valx
pentinx
stanulonx
Marx 1

apisorx
gaylux
wosux
cawx
slayx

Y

sanday
luriay
kay 3
broakay
atwerpimay 1
sammay 1
semmay 1
etwerpymay 1
straunay
tickaray 1
tickray 1
pray 2
wissay 1
wyssay 1
staydy
pallapsaey 2
staey 2
peadey
semmiey 1
geytiey 1
kræuwiey 1
mayiey 1
key 1
semmey 1
prey 6
unsey 1
pareysey 1
leiginwey 1

lembtwey 1
turryetwey 1
pallapsitwey 2
rancktwey 1
ranktwey 1
limtwey 1
menentwey 1
somonentwey 1
gallintwey 2
smunintwey 1
swintintwey 1
swyntintwey 1
westwey 1
turrettwey 1
pallapsittwey 2
jeithy 1
mukinaity 1
ryeky 1
pelky
ny 8
bleusky
noseproly
grekoy
kirkoy
smoy
yccroy
clattoy
mary
asy
sansy
cosy
crausy
ymaity 1
garkity
crixtity 1
posty

jmmaitty	1
segeitty	2
pogeitty	1
pugeitty	1
drowy	2
nozy	

Z

noploz	
ludysz	
limatz	1

dinkowatz	1
daitz	1
jmmitz	1
proklantitz	1
newyntz	1
ketwirtz	1

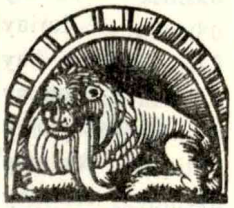

TURINYS

Pratarmė 5
Vokiečių – prūsų kalbų Elbingo žodynėlis 14
Simono Grūnavo prūsų kalbos žodynėlis 47
Fragmentiniai prūsų kalbos tekstai 62
Pirmasis prūsų katekizmas 65
Antrasis prūsų katekizmas 79
Trečiasis prūsų katekizmas (Enchiridionas) 91
Epistulare 241
Lietuvių – prūsų kalbų žodynas 250
Vokiečių – prūsų kalbų žodynas 330
Atvirkštinis prūsų kalbos žodynas 359

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие 8
Эльбингский немецко-прусский словарь 14
Прусский словарь С. Грунау 47
Фрагментные прусские тексты 62
Первый прусский катехизис 65
Второй прусский катехизис 79
Третий прусский катехизис (Энхиридион) 91
Epistulare 241
Литовско-прусский словарь 250
Немецко-прусский словарь 330
Обратный прусский словарь 359

INHALT

Vorwort 11
Elbinger deutsch-altpreußisches Vokabular 14
Altpreußisches Vokabular von Simon Grunau 47

Altpreußische fragmentarische Texte 62
Erster altpreußischer Katechismus 65
Zweiter altpreußischer Katechismus 79
Dritter altpreußischer Katechismus (Enchiridion) 91
Epistulare 241
Litauisch – altpreußisches Wörterbuch 250
Deutsch – altpreußisches Wörterbuch 330
Altpreußisches rückläufiges Wörterbuch 359

ВИТАУТАС ПЕТРОВИЧ МАЖЮЛИС. ПАМЯТНИКИ ПРУССКОГО ЯЗЫКА. II. На литовском языке. Вильнюс, «Мокслас», 1981. VYTAUTAS MAŽIULIS. PRŪSŲ KALBOS PAMINKLAI, II. Redaktorė P. Gudžiūnaitė. Viršelio dailininkas S. Chlebinskas. Meninis redaktorius R. Kepežinskas. Techniniai redaktoriai V. Makarevičius, A. Plauškienė. Korektorė M. Vaineikienė. IB Nr. 1467. Duota rinkti 1980.01.16. Pasirašyta spausdinti 1981.11.19. Formatas 70×90¹/₁₆. Popierius — spaudos Nr. 1. Šriftas — 10 p. romaniškas. Spauda — iškilioji. 28,96 sp. l., 29,30 apsk. l. l. Tiražas 4000 egz. Užsakymo Nr. 422. Kaina 5 rb. „Mokslas", Vilnius, Žvaigždžių g. 23. Spaudė K. Poželos spaustuvė, Kaunas, Gedimino g. 10.

Mažiulis V.

Ma736 Prūsų kalbos paminklai.— V.: 1966 —

[T.] 2. Mokslas, 1981, 396 p. Pratarmė lygiagr. rus., vok. Bibliogr. pratarmėje p. 5—7, ir išnašose.

Leidinyje transliteruojami vokiečių ir prūsų tekstai — žodynėliai, katekizmai ir fragmentiniai tekstai, aiškinami tekstologiškai bei lingvistiškai, pateikiamas filologinis prūsų tekstų vertimas į lietuvių kalbą, lietuvių—prūsų, vokiečių—prūsų kalbų žodynai ir atvirkštinis prūsų kalbos žodynas.

4602010000

M 70104—110
M 854(08)—81 **147—80**

BBK 81
4A

Pastebėtų klaidų atitaisymas

Psl.	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
58	1 iš ap.	Jmais	Jmays
154	16 „ „	ſein[294]	ſein[294].
234	11 „ virš.	vnnd	vnd
256	21 „ ap.	55^{20}	55_{20}
257	6 „ virš.	camnet GrG 6	kampnit GrG 6, camnet GrA 41
261	17 „ ap.	[vargan] A	[vargan] A ↗ *piktas*
271	9 „ „	*griovỹs*	*griovỹs* ↗
289	18 „ „	[mensun] G	[mensun] GP
306	16 „ virš.	*ramus*	*ramus* ↗ *doras*
315	11 „ „	*šeštas*	*šeštas* usts II 5_{16};
316	14 „ „	tet] Av	tat] Av
320	15 „ „	insan	īnsan
331	15 „ „	wolbalne	wobalne
331	8 „ ap.	*Barmgerzigkeit* angraudīsnas	*Barmherzigkeit* engraudīsnas
334	7 „ „	schūsitwei	schlūsitwei
337	4 „ virš.	tallolinikis	tallokinikis
341	3 „ ap.	alkīns	alkīns žr. *Kummer*
343	18 „ virš.	*Kummer*	*Kummer*, *Hunger*
349	5 „ ap.	tackelis E	tackelis E žr. *Wetzstein*
358	9 „ virš.	pereiīngiskai	pareiīngiskai

V. Mažiulis „Prūsų k. paminklai, I t.“